

Istorijski Institut Univerziteta Crne Gore

CRNA GORA U AMERIČKOJ ŠTAMPI
Montenegro in the American Press
1918-1919

Objavlivanje ove univerzitetske publikacije odobrio je Uredivački odbor na Univerzitetu Crne Gore odlukom br.01-3608/1-1 od 28. 12. 2021. godine.

© Univerzitet Crne Gore, 2022.

Sva prava zadržana. Zabranjeno je svako neovlašćeno umnožavanje, fotokopiranje ili reprodukovanje publikacije, odnosno njenog dijela, bilo kojim sredstvom ili na bilo koji način.

CRNA GORA U AMERIČKOJ ŠTAMPI
Montenegro in the American Press
1918-1919

Biblioteka
POSEBNA IZDANJA

Izdavač
Univerzitet Crne Gore
Cetinjska br. 2, Podgorica
www.ucg.ac.me

Priredili :
dr Radoslav Raspopović | dr Biljana Vučetić
Istorijski institut Crne Gore | Istorijski institut Beograd

Glavni i odgovorni urednik
Predsjednik Uređivačke komisije Istorijskog instituta
dr Radoslav Raspopović

Za izdavača
rektor Univerziteta Crne Gore
prof. dr Vladimir Božović

Tekstove iz američke štampe preveli
Marijana Kotur-Ilić i dr Biljana Vučetić

Prevela uvodnu studiju
Sandra Dučić

Lektura
Sonja Živaljević

Likovno rješenje korica
Marina Vešović

Tehnički Urednik
Žarko Pavlović

Štampa
Art-grafika

Tiraž
300 primjeraka

Dr Radoslav Raspopović i dr Biljana Vučetić

CRNA GORA U AMERIČKOJ ŠTAMPI
Montenegro in the American Press
1918 – 1919.

Podgorica,
2022.

CRNA GORA KROZ PRIZMU AMERIČKE DIPLOMATIJE I STAVOVE AMERIČKOG JAVNOG MNJENJA

Odnosi između država, geografski udaljenih, razmještenih na različitim kontinentima, međusobno razdvojenih vodenim prostranstvima, čije je savladavanje u prošlosti donosilo slavu novih geografskih otkrića, podrazumijeva susretanja različitih svjetova, među kojima zadugo nije bilo ni dobre saobraćajne povezanosti, a onda ni adekvatne socijalne, kulturne i političke interakcije. S obzirom na to da su u okvirima kontinenta egzistirale zemlje sa drugačijim civilizacijskim vrijednostima, različite veličine, istorije i oblika društvenog organizovanja, sa različitim principima funkcionisanja organa za vođenje unutrašnje i spoljne politike, samo po sebi je razumljivo da su kontakti između država sa američkog kopna, na primjer SAD, i malih nerazvijenih evropskih država, poput Crne Gore, relativno kasno uspostavljeni.

Sem toga, između geopolitičkih subjekata u granicama kontinenta, prvi oblici socijalnih i ekonomskih kontakata, ili političkog prožimanja, bili su rezervisani za zemlje koje su, na tim kontinentima, veličinom svoje državne teritorije i snagom ekonomske i političke moći, pripadale kategoriji velikih sila. Pri tome je zanimljivo da odnosi velikih i malih zemalja, smještenih na različitim kontinentalnim prostorima, nikada nisu pripadali spoljnopolitičkim prioritetima. Ipak, to se ne može kazati samo za spoljnu politiku velikih država, već takođe, zbog prostorne i vremenske udaljenosti, i politike malih zemalja.

Kad su u pitanju SAD i Crna Gora, karakter njihovih međusobnih odnosa, vrijeme zasnivanja i stepen izučenosti, najbolje su objašnjeni stavovima onih autora po kojima Crna Gora, ne samo u XIX već sve do sredine prve decenije XX vijeka, nije bila važan činilac u američkim globalnim političkim planovima. Pritom je ne manje važno da ni Sjedinjene Američke Države, jednako, nisu bile značajne za Crnu Goru. Posebno kada su bile u pitanju regionalne ili neke druge, šire spoljnopolitičke koncepcije.¹ Ako imamo u vidu tu činjenicu, onda je razumljivo zašto su „međusobni dodiri“ dvije zemlje u XIX vijeku bili izuzetak, a ne pravilo.² Samim tim lako je objašnjivo i zašto relativno dugo „većina Amerikanaca nikada nije čula za Crnu Goru“. Ili, zašto je broj američkih ili zapadnih istoričara koji su se bavili istorijom Crne Gore –

¹ John D. Treadway, *Anglo-American Diplomacy and the Montenegrin Question, 1914–1921*, Occasional Papers 26, Woodrow Wilson Center, European Institute (1991) 1.

² Isto.

bio mali. A da su ovakvi zaključci zaista tačni, u svojim radovima potvrđuju i američki autori.

Ali, pitanje izučenosti odnosa Crne Gore i Sjedinjenih Američkih Država nije isključivo vezano za istraživački rad američkih naučnika. Ne-sporna je činjenica da je broj radova o crnogorsko-američkim odnosima koje su objavili istraživači iz Crne Gore, na nivou monografija ili članaka, i danas zanemarljiv.³ Zašto je to tako, dio razloga leži i u onom što smo prethodno kazali. Ali, moguća su i druga objašnjenja, koja se tiču tradicije dugog odsustva crnogorsko-američke institucionalne naučne saradnje, nedostupnosti arhivskih izvora, ili restriktivnih naučnih programa ostvarivanih shodno geopolitičkim prioritetima, koji su podrazumijevali izučavanje odnosa sa evropske velikim silama.

Da, ipak, ovakva načelna objašnjenja kada je riječ o savremenoj historijskoj nauci mogu biti veoma relativna, potvrdio je svojim radom profesor na Univerzitetu u Beogradu, dr Dragoljub Živojinović, kao i naslovi njegovih brojnih naučnih radova nastalih u drugoj polovini XX i početkom XXI vijeka, koje je posvetio izučavanju crnogorsko-američkih odnosa⁴.

I

Pogled unazad na zapadnu literaturu, posvećenu ovom pitanju, usmjerava pažnju na najranije važne radove zapadnih autora posvećenih crnogorsko-američkim odnosima. Oni tematski pripadaju periodu Velikog rata, posebno njegovih posljednjih godina i Konferenciji mira u Parizu. Već taj podatak upućuje na zaključak o hronološki skorom početku izučavanja odnosa dvije zemlje. Sa stanovišta problemskog sadržaja, u ograničenom obliku, on je u biti pomjeren za jednu deceniju naprijed. Ali to, opet, ne mijenja ocjenu o veoma oskudnoj literaturi posvećenoj pitanju odnosa dvije zemlje.

No, ako se zadržimo i na periodu Prvog svjetskog rata i vremenu rada Mirovne konferencije u Parizu 1918. godine, ni za taj period ne možemo kon-

³ Mali broj radova iz ove oblasti ilustruje podatak da kao najzanimljivija historiografska izdanja iz ove oblasti možemo navesti svega dvije publikacije. Prva je: *Crna Gora i SAD u dokumentima Nacionalnog arhiva u Vašingtonu, 1905–1918*, priredio R. Raspopović, Podgorica 2010; Drugu čine radovi sa međunarodnog naučnog skupa *Sto pet godina od uspostavljanja diplomatskih odnosa Crne Gore i SAD*, održanog u Podgorici 23. juna 2010. koji su objavljeni u tematskom broju Istorijskih zapisa, (sveska 3 za 2010. godinu).

⁴ Драган Живојиновић, *Планови Нејске владе за привредну рехабилитацију Црне Горе 1917–1922. године*, Гласник Цетињских музеја, I књига – том I, Цетиње, 1968. Александар Девин, *Браниоц независне Црне Горе у англо-саксонском свету, 1916–1920. године*, Гласник Цетињских музеја, III књига – том III, Цетиње, 1970, *Црна Гора у борби за опстанак: отварање црногорског посланства у Вашингтону 1917–1918*, Гласник Цетињских музеја, V књига – том V, Цетиње, 1972. *Краљ Никола и територијално ширење Црне Горе 1914–1920*, Историјски записи, година LXI, бр. 3–4, Титоград, 1988. *Питање Црне Горе и мировна конференција 1919*, Историја XX века, Зборник радова XIV–XV, Београд, 1992; *Велика Британија и проблем Црне Горе 1914–1918*, Balcanica, VIII, Београд, 1977. *Невољни савезници 1914–1918*, Београд, 2000. *Крај Кралјевине Црне Горе 1918–1921*, Београд, 2002.

statovati osjetniji napredak u pogledu broja naslova o odnosima dvije zemlje. Profesor Univerziteta u Ričmondu, dr Džon Tredvej, koji se bavio analizom najznačajnijih radova u američkoj naučnoj literaturi u vezi sa našom temom, konstatuje oskudnu izučenost crnogorsko-američkih odnosa. Njegova zapažanja odnose se i na naučne radove publikovane u vrijeme kada je crnogorsko pitanje bilo posebno aktuelno. Među malim brojem američkih autora profesor Tredvej navodi i Harolda Nicolsona i njegovo poznato djelo *Peacemaking: 1919*.⁵ Iako predstavlja neku vrstu podsjećanja na Parisku mirovnu konferenciju, u ovom radu se na svega četiri strane govori o Crnoj Gori. Još negativnija slika konstatovana je analizom knjige Arno J. Mejera, *Politics and Diplomacy of Peacemaking...*⁶, u kojoj se Crna Gora uopšte ne pominje.

Analizirajući radove ostalih istoričara na Zapadu, Tredvej konstatuje da, dok spomenute knjige u fokusu imaju politiku velikih sila na Pariskoj mirovnoj konferenciji, posebno u odnosu na Njemačku i Rusiju, ništa bolja situacija nije ni kada su radovi posvećeni balkanskim pitanjima. Mada se dotiču i Crne Gore, u njima postoji tendencija da pitanje njene političke sudbine stave u kategoriju „usputnog“ spominjanja.

Najkraće, prema profesoru Tredveju, u radovima čiji su autori istoričari sa zapada, nastalim pred kraj ili nakon okončanja Prvog svjetskog rata, Crna Gora je bila zapostavljena, a time i „zanemarena“.⁷ Tako on ponavlja poznati stav da su zapadni „istoričari svjetskih poslova“, uključujući i one koji su se bavili „balkanskim poslovima“, koji su uključivali i pitanje Crne Gore, bili malobrojni.⁸

Ipak, i pored ocjena o dosadašnjoj skromnoj izučenosti crnogorsko-američkih odnosa u SAD i Crnoj Gori, razloga za optimizam ima. Ono što podstiče nade da se takvo stanje relativno brzo može popraviti jeste brojnost istorijskih izvora u Nacionalnom arhivu u Vašingtonu, na osnovu kojih bi se, njihovim objavljivanjem, a onda pisanjem radova sa karakterom sinteze, znatno unaprijedio stepen izučenosti odnosa dvije zemlje.

No, da bismo objasnili kako je nastao tako veliki, još neiskorišćeni potencijal naučnih mogućnosti za izučavanje crnogorsko-američkih odnosa, moramo podsjetiti na to da je reorganizacijom Stejt departmenta 1905. godine, umjesto do tada jedne američke diplomatske misije na Balkanu, ustanovljene u Atini, ne samo za Grčku već i za Rumuniju i Srbiju, došlo do organizacionih promjena i u načinu diplomatskog predstavljanja. Za promjene koje su se desile veoma je zaslužan tadašnji američki izvanredni poslanik i opunomoćeni ministar u Grčkoj, Džon Džekson (John B. Jackson).

Obaviješten da će Bugarska biti dodata trima zemljama u kojim je on iz svoje legacije u Atini predstavljao Sjedinjene Države, Džekson se obratio

⁵ Harold Nicolson, *Peacemaking: 1919*, Grosset & Dunlap, New York, 1965, 149.

⁶ Arno J. Mayer, *Politics and Diplomacy of Peacemaking: Containment and Counterrevolution at Versailles, 1918–1919*, Alfred A. Knopf, New York, 1967.

⁷ John D. Treadway, *Anglo-American Diplomacy and the Montenegrin Question, 1914–1924*.

⁸ Isto.

državnom sekretaru Džonu Heju⁹ sa predlogom da SAD svog diplomatskog predstavnika imaju i u Crnoj Gori. Izdejtstvovao je i drugačije rješenje cjeline pitanja. Suština njegovog predloga bila je da se Crna Gora doda američkoj misiji u Grčkoj i diplomatskoj agenciji u Bugarskoj.¹⁰ Odnosno da se Srbija i Rumunija izdvoje iz njegove nadležnosti.

Zalaganje Džona Džeksona nesumljivo je bilo rezultat njegovog dobrog poznavanja prilika na Balkanu, ali i osjećanja za pravičnost. On je smatrao da je prvobitno rješenje o uspostavljanju diplomatskih odnosa sa Sofijom imalo karakter međunarodnog priznanja Bugarske od strane SAD, ali ne i Crne Gore. To je ocijenio nediplomatskim pristupom, jer po odlukama Berlinskog kongresa, za razliku od Crne Gore, Bugarska nije bila međunarodno priznata za nezavisnu zemlju, već je ostala pod turskim suverenitetom.¹¹ Tako je Džon B. Džekson, dotad američki ministar u Grčkoj, Rumunji i Srbiji, formalno postao američki „izvanredni i opunomoćeni ministar u Grčkoj i Crnoj Gori i diplomatski agent u Bugarskoj“.¹² Bio je prvi od brojnih američkih ministara u Atini koji su istovremeno bili nadležni i za održavanje diplomatskih odnosa s Crnom Gorom.¹³

I upravo zahvaljujući toj činjenici i brojnosti diplomatskih izvještaja koje su Džon Džekson i njegovi nasljednici slali, prilikom boravka na Cetinju ili iz Atine, danas se u Nacionalnom arhivu u Vašingtonu nalazi neprocjenjivo bogatstvo arhivskih izvora koji čekaju istraživače crnogorsko-američkih odnosa. To važi kako za period od 1905. (i brojne Crnogorske serije - *Montenegrin Series*) tako i za period Prvog svjetskog rata, i vrijeme nakon uspostavljanja primirja i održavanja Mirovne konferencije u Parizu (i neistražene papire američkog ambasadora u Parizu Vilijama Šarpa (*William Sharp*) i posebno Vudro Vilsona (*Woodrow Wilson Papers*).

Mada je nesporno da su, ako imamo u vidu momente zvaničnog uspostavljanja i zvaničnog prestanka (21. januara 1921), diplomatski dnosi dvije zemlje relativno kratko trajali, oni su bili veoma značajni za Crnu Goru. Posebno u završnim godinama Prvog svjetskog rata, odnosi sa SAD su nadišli uobičajeni diplomatski značaj i naročito nivo političkog očekivanja koje Crne Gora nije imala prema zemljama sa kojima je održavala diplomatske odnose u mnogo dužem vremenskom periodu. No, i do tada, tj. do trenutka uspostavljanja diplomatskih odnosa, postojali su neslužbeni vidovi komunikacije koji se mogu ocjenjivati sa više različitih aspekata: migracionog, finansijskog, vojnog,

⁹ John Milton Hay (1838 - 1905) američki državnik. Najprije privatni sekretar i pomoćnik Abrahama Linkolna. Bio je državni sekretar SAD pod predsjednicima Vilijamom Makinlijem i Teodorom Ruzveltom.

¹⁰ Nathaniel Smith, *John B. Jackson and the Beginning of U.S.–Montenegrin Diplomatic Relations*, Istorijski zapisi, LXXXIII, 3/2010.67-68

¹¹ Isto.

¹² Isto, 67. Zapravo, sam Džekson je uveliko bio odgovoran za uvjeravanje vlade Sjedinjenih Država da imenuje ministra u Crnu Goru. Džeksonova diplomatska karijera trajala je četvrt stoljeća, od 1890. do 1915.

¹³ Johna B. Jacksona na dužnosti je zamijenio Richmond Pearson.

političkog. Kako su oni produženi i poslije 1905. kroz rad američkih diplomata na Cetinju, uvedeni su i u zvanične izvještaje o međudržavnim odnosima.

Važno je napomenuti da se počev od kraja XIX. vijeka odigravala masovna ekonomska migracija stanovnika Crne Gore u SAD. To govori da je odlazak Crnogoraca na američki kontinent radi zarade, imao je izražen karakter i prije imenovanja Džeksona za diplomatskog predstavnika SAD. Taj vid prakse se potom povećao, ali u organizaciji odlaska, u smislu izdavanja viza ili organizovanja sigurnijeg putovanja ili obezbjeđenja zaposlenja Crnogorcima koji su radili u rudnicima Pensilvanije, Montane i Arizone, ili u ribarstvu Kalifornije i Misisipija, nije bilo.

Štaviše, Crna Gora je prije imenovanja Džona Džeksona, a i kasnije, to pitanje pokušala da riješi sama, pregovorima sa Austro-Ugarskom. Radi toga je 1905. započeo drugi period rada crnogorskog konzulata u Trstu. Za obavljanje konzularnih poslova u septembra 1905. godine¹⁴ izdata su patentna pisma Slavu Ramadanoviću, ranijem crnogorskom konzulu u Skadru. U mjesto službovanja Ramadanović je stigao znatno ranije, 20. marta 1905. godine. Razlozi za to bili su hitnost pružanja pomoći velikom broju Crnogoraca koji su se radi zarade i odlaska u Ameriku nalazili u Trstu.

Da se zaista radilo o potrebi neophodne pomoći crnogorskim iseljenicima, svjedočio je ne samo njihov broj već i činjenica da ih je većina bila materijalno neobezbijedena. Naime, u najvećem broju ili je trebalo da iseljeni Crnogorci nastave put za Ameriku, ili su radili kod različitih privatnih preduzimača na izgradnji željezničke pruge koja je išla od Trsta preko Gorice, Tolmina, Sent Lucije, Podbrda, Auslinga, Veldese i dalje do Klagenfurta. Na dijelu pruge od Trsta do Podbrda radilo je, prema podacima koje je po dolasku Ramadanović sakupio, ukupno 1.450 Crnogoraca.¹⁵

Broj Crnogoraca koji su iz Trsta odlazili na rad u Ameriku takođe je bio veliki. Osim izražene masovnosti pristiglih iseljenika, problem je bio u načinu njihovog daljeg putovanja na američki kontinent. U Trstu su postojale dvije kompanije koje su se bavile prevozom putnika u prekomorske zemlje.¹⁶ Osim „Austro-Amerikane“ postojala je i jedna britanska kompanija sa sjedištem u Liverpulu. Međutim, u poslove organizovanja putovanja migranata bio je uključen i veliki broj agencija koje su se bavile ugovaranjem odlaska putnika. Crnogorci su u tim poslovima često bili meta prevare, jer im je uziman novac za prevozne troškove, a oni su vraćani u Crnu Goru. Pomoć u izboru najsigurnije agencije, uz angažovanje da se u slučaju zloupotrebe nadoknade troškovi oštećenima, bili su glavni zadaci crnogorskog konzula u Trstu.

Rekli smo da se imenovanjem Džona Džeksona ništa nije promijenilo u pogledu organizovanijeg odlaska Crnogoraca na rad u SAD. Štaviše, ni pokušaj Lazara Mijuškovića, aktuelnog predsjednika vlade, da sa Džeksonom

¹⁴ Državni arhiv Crne Gore (DACG), fond: Poslanstvo Carigrad (PC), 1905, f. 11, d. 340.

¹⁵ DACG, fond: Ministarstvo inostranih djela (MID), 1905, f. 79, d. 697 (3) i 700 (2).

¹⁶ DACG, fond: Poslanstva – Konzulati (P K), Konzulat Trst, f. 2 (9).

dogovori da se na zahtjev crnogorske vlade zabrani prijem Crnogoraca koji su bez putnih isprava u Sjedinjene Države, nije naišao na razumijevanje. Džekson je prenio svoje uvjeravanje da će: „američka vlada uvijek pružiti dobrodošlicu osobama koje će vjerovatno postati poželjni građani, bez obzira da li je njihovo iseljavanje iz matične zemlje bilo s dopuštanjem vlade ili ne“.¹⁷

Tako se iseljavanje Crnogoraca, koje je imalo i svoju političku pozadinu¹⁸, pretvorilo u pitanje ekonomskog karaktera. U tim kategorijama o njemu je narednih godina razmišljao američki diplomatski predstavnik u Crnoj Gori, pa je izvještavajući o sporom ekonomskom napretku Crne Gore, koji je doveo u vezu sa „18 do 19 hiljada Crnogoraca“, koliko ih je prema procjenama kojima je on raspolagao 1907. bilo u SAD, a koji su premanjegovim informacijama „poslali u Crnu Goru 5.000.000 kruna“. To je odgovaralo sumi od milion dolara.

Navedeni primjer predstavlja opis američkih interesa vezanih za Crnu Goru, koji su se samo informativno doticali političkih pitanja. On takođe navodi na zaključak da američki Kongres, u načelu, nije iskazivao poseban interes za zemlje sa kojima su se ekonomske i političke veze sa SAD činile „pretjerano udaljenima“.¹⁹ Ta vrsta zvaničnog američkog stava pokazivana je i u drugim slučajevima. Na primjer, ostavljanjem na nivou predloga inicijative knjaza Nikole da se započnu pregovori o trgovinskom ugovoru dvije zemlje. Ipak, do zaključenja takvog sporazuma nije došlo. Razlog je možda bio i u tome što je Džekson s pravom konstatovao da između Crne Gore i SAD i ne postoji trgovinska razmjena, u smislu uvoza ili izvoza robe. Američki artikli stizali su u Crnu Goru posredstvom austrougarskih, italijanskih ili njemačkih trgovačkih brodova, i u pogledu zemlje porijekla dobijali su tretman kao i plovilo kojim je roba dovezena.

Direktnog uvoza američke robe, dakle, nije bilo, a nisu postojali ni konvencionalni dogovori o carinskim stopama. Uvezeni američki artikli dobijali su tretman robe „najpovlašćenije nacije“, ako je tako bilo ugovoreno sa državama čijim brodovima su dopremani.²⁰

Džeksonove analize svakako su bile tačne, kad je bio u pitanju nizak stepen razvijenosti ekonomskih odnosa, ali je takođe bilo tačno da ni on, a ni njegovi nasljednici nisu preduzimali bilo šta da bi se stanje u ekonomskom

¹⁷ John D. Treadway, *Reflections on US-Montenegrin relations 1905-19018*; Istorijski zapisi, LXXXIII. 3/2010, 19.

¹⁸ Негативне последице емиграције „политичке и економске, биле су бројне. Потсјетимо: „да је одлазак био мотивисан економским околностима...“ Одлазак у Америку током првих деценија 20. вијека имао је епидемијски и стихијски карактер. Изгледало је да ће Црна Гора остати без радне снаге и, што је још важније, без одбрамбене војне силе. Осим тога, занимљиво је напоменути да је: „Према мишљењу савремене јавности, Аустрија је преко својих власти подстицала одлазак радника из Црне Горе. Овакав аустријски став мотивисан је смишљеним настојањем да се Црна Гора војно ослаби и учини безопасном у могућем сукобу који би настао због планиране анексије Босне и Херцеговине“. Видети: Никола П. Шкерковић, *Црна Гора на освитку XX вијека*, Београд 1964, 59-60.

¹⁹ Nathaniel Smith, *John B. Jackson and the Beginning of U.S.-Montenegrin Diplomatic Relations*, 70.

²⁰ John D. Treadway, *Reflections on US-Montenegrin relations 1905-19018*, напомена 42.

pogledu promijenilo. No, to sigurno ne možemo vezivati za vrijednosne sudove o njihovom diplomatskom učinku u Crnoj Gori. Oni su svakako radili shodno instrukcijama dobijanim od Stejt departmenta, državnih sekretara odnosno predsjednika SAD.

S obzirom na to da su pitanja ekonomskog napretka Crne Gore dominirala u radu američkih diplomata, mada bez vidnijih ekonomskih posljedica na odnose dvije zemlje, pitanja iz političke sfere svodila su se samo na pomno praćenje zbivanja u Crnoj Gori. Ona su podrazumijevala detaljno izvještavanje, uz slanje kopija političkih i drugih dokumenata američkim zvaničnicima u Vašingtonu. Američke diplomate analizirale su govore knjaza, kasnije kralja Nilole, akte o unutrašnjim reformama, procedure donošenja i sam ustavni akt, uvođenje parlamentarnog sistema vlasti, međunarodne kontakte, stanje u pograničnim oblastima. Takođe su slate informacije o vojnoj snazi Crne Gore, unutrašnjim političkim borbama, tek formiranih političkih stranaka, rezultatima izbora za crnogorsku skupštinu, novim vladama i njihovom sastavu i slično.²¹

Takva vrsta njihovog rada potrajaće sve do izbijanja balkanskih odnosno Prvog svjetskog rata. Kako su i u Prvom i u Drugom balkanskom ratu Crna Gora i Grčka bile ne samo ratni saveznici, već i zemlje koje su aktivno učestvovala u ratnim dejstvima, sa izbijanjem balkanskih a potom i Prvog svjetskog rata, dolazak predstavnika SAD iz Atine na Cetinje nije se više ostvarivao na raniji način.

U toku ratnih zbivanja diplomatski odnosi dvije zemlje nisu prekidani, ali je mjesto američkog diplomatskog predstavnika pri crnogorskom dvoru bilo upražnjeno. No, iako do prekida diplomatskih odnosa nije došlo, sa navedenim događajim završen je jedan period u njihovom trajanju.

II

Crnogorski kralj Nikola I i većina ministara u vladi Lazara Mijuškovića su, nakon dvogodišnjeg ratovanja crnogorske vojske na strani sila Antante, nakon Makenzenove ofanzive i vojnog sloma srpske i crnogorske vojske, početkom januara 1916. napustili Crnu Goru. Među predstavnicima stranih država koji su sa kraljem Nikolom i crnogorskim dvorom stigli najprije u Italiju, a onda u Francusku, nije bilo američkih diplomata.

U to vrijeme, sve do aprila 1917. SAD su vodile politiku neutralnosti. Zbog ratne neangažovanosti, a i zbog tradicionalno malog nivoa američkog uticaja na zbivanja u jugoistočnoj Evropi, tada još uvijek nisu postojala neka neriješena „važna pitanja“ u odnosima Sjedinjenih Država i Crne Gore.

Novi period u američko-crnogorskim odnosima nastupiće nakon što su SAD u aprilu 1917. ušle u rat i postale važan ne samo vojni nego i politički

²¹ Nathaniel Smith, *John B. Jackson and the Beginning of U.S.–Montenegrin Diplomatic Relations*, 71

faktor u međunarodnoj zajednici. U isto vrijeme položaj crnogorske dinastije i vlade u odnosima sa glavnim savezničkim silama bio je nepovoljan. Njihovu politiku prema crnogorskim zvaničnicima pratile su „intrige, diskriminacije, omalovažavanje i, iznad svega, nepovjerenje prema kralju Nikoli i dinastiji Petrovića“.²² Blokada djelovanja izbjeglih crnogorskih političara i kralja Nikole, ogledala se „u onemogućavanju crnogorskim predstavnicima da prisustvuju konferencijama sastancima, a Vlada u Neju bila je često ostavljena bez obavještenja o predstojećim planovima i odlukama savezničkih vlada“.²³ Preduzete su i aktivnosti na smanjivanju savezničkih subvencija Crnoj Gori.²⁴ One su najprije smanjene sa 800 na 400 hiljada franaka.²⁵ Mjere koje su saveznici preduzimali bazirale su se na procjeni o pogrešnoj politici kralja Nikole u danima kapitulacije i napuštanju Crne Gore, ali i na uvjerenju da postojanje crnogorske države pripada prošlosti.

Upravo ta „izolovanost u Evropi, nedostatak simpatija velikih sila naveli su nejsku vladu i kralja Nikolu da se okrenu Americi“.²⁶ Pri tome se računalo na slabu američku obaviještenost o evropskim zbivanjima i na njenu darežljivost ispoljenu prema Crnoj Gori sličnim zemljama – Srbiji i Belgiji. Američki predsjednik bio je glavni zagovornik politike „samoopredjeljenja i oslobođenja malih naroda“ i obnove njihovih država poslije rata. Osim toga, američka finansijska pomoć mogla je da učini Crnu Goru nezavisnom prema njoj neraspoloženim evropskim državama. Podrška iz Vašingtona mogla je biti i snažan politički argument u zemlji, po planiranom povratku kralja, kad se bude postavilo pitanje dalje sudbine Crne Gore. Najkraće, računalo se da bi materijalna i politička pomoć Sjedinjenih Država bila garant za dalju egzistenciju crnogorske države, a samim tim i dinastije Petrovića.²⁷

²² Dr Dragan R. Živojinović, *Crna Gora u borbi za opstanak: otvaranje crnogorskog poslanstva u Vašingtonu 1917–1918*, Glasnik Cetinjskih muzeja, V knjiga – tom V, Cetinje, 1972, 83.

²³ Isto, 84. „U svakodnevnim dodirima i opštenju sa predstavnicima Crne Gore vidljivi su arogancija, samovolja, pa čak i otvoreni prezir. Kralj i njegovi ministri postali su meta najoštrijih kritika zbog svoje politike i postupaka u prošlosti, reakcionarnosti i preteranih ambicija. Suočeni sa takvim okolnostima i držanjem savezničkih vlada, predstavnici Crne Gore često nisu bili u stanju da objasne svoj stav i politiku, pridobiju savezničke vlade da ublaže svoje nepovjerenje, a još manje da obezbede njihovu podršku za svoje predloge i zahteve.“

²⁴ Smanjivanje subvencija pratilo su optužbe na račun kralja Nikole i crnogorske vladu da taj novac troše na propagandu protiv Srbije. Vidjeti: Dr Dragan R. Živojinović, *Planovi Nejske vlade za privrednu rehabilitaciju Crne Gore 1917–1922. godine*, 29.

²⁵ Crnoj Gori je od januara 1916. godine isplaćena svega jedna mjesečna rata. Nakon kapitulacije crnogorske vojske, iznos subvencije izbjegličkoj vladi, uz obrazloženje o nižim troškovima, smanjen je na 400.000 franaka. S odlukom o isplati saglasile su se Francuska, Engleska i Rusija, s tim što je neposredna novčana davanja trebalo da vrše francuska i engleska vlada. Od aprila 1917. godine iznos pomoći smanjen je na 200.000 franaka mjesečno. Mada neredovno, francuska i engleska vlada savezničku subvenciju Crnoj Gori isplaćivale su do sredine 1919. godine. Vidjeti: Др Димитрије Димо Вујовић, *Савезници и црногорске финансије 1914–1921. године*, Историјски записи, година XXXIX, св. 3, Титоград, 1986, 49–97.

²⁶ Dr Dragan R. Živojinović, *Planovi Nejske vlade za privrednu rehabilitaciju Crne Gore 1917–1922. godine*, 28.

²⁷ Dr Dragan R. Živojinović, *Crna Gora u borbi za opstanak: otvaranje crnogorskog poslanstva u Vašingtonu 1917–1918*, Glasnik Cetinjskih muzeja, V knjiga – tom V, Cetinje, 1972, 85.

Zbog svega toga, od jula 1917. godine paralelno s intenzivnim diplomatskim aktivnostima izbjegličke vlade sa ciljem angažovanja američke administracije za pružanje novčane pomoći Crnoj Gori, radilo se i na otvaranju diplomatskog predstavništva u Sjedinjenim Državama.²⁸ Uspostavljanje stalne diplomatske misije trebalo je da olakša rješavanje finansijskih pitanja, ali je imalo i širi politički značaj. I mada je 8. oktobra 1917. godine Lansing obavijestio Šarpa da je vlada Sjedinjenih Država donijela pozitivnu odluku o zahtjevu za akreditovanje poslanika Crne Gore u Vašingtonu,²⁹ tek je ukazom kralja Nikole od 1. avgusta 1918. godine, za izvanrednog poslanika i opunomoćenog ministra kod vlade SAD imenovan dr Anto Gvozdenović.³⁰

S obzirom na vrijeme kada se desilo, otvaranje poslanstva nije moglo imati uticaja na rješavanje pitanja političke budućnosti Crne Gore. Ipak, zakret u politici izbjegličke vlade prema SAD nije ostao bez bilo kakvih rezultata.

Prostor za bliže političke kontakte predstavnika dvije zemlje, osim ulaska SAD u rat, otvorilo je i proglašenje 14 tačaka predsjednika Vilsona. Budući da je tačka 11 pozivala na evakuaciju i „obnovu” Crne Gore, ona je omogućila nove oblike političkog djelovanja kralja Nikole. U povoljnijoj političkoj klimi, tokom proljeća i ljeta 1918. crnogorski suveren je razmijenio nekoliko srdačnih pisama sa predsjednikom Vilsonom.

Ostvareni politički kontakti sa tada najznačajnijom ličnošću na svjetskoj političkoj sceni, uz rečeno otvaranje diplomatskog predstavništva Crne Gore u Vašingtonu, stvarali su optimistički utisak da se kralj Nikola, pri kraju rata ipak našao „na pobjedničkoj strani”. To je stvorilo nadu da će i pitanje obnove crnogorske državnosti biti pozitivno riješeno. Ipak, dalji razvoj događaja išao je drugim tokom.

Sa približavanjem rata kraju i povlačenjem austrougarske vojske, srpske i savezničke vojne snage ušle su u Crnu Goru. Francuski predsjednik Poenkare krajem novembra 1918. „odložio je” povratak kralja Nikole u Crnu Goru „dok se život u njoj ne nastavi uobičajenim tokom”.³¹ Sem toga 13/26. novembra održana je Podgorička skupština koja je osim detronizacije dinastije Petrovića donijela odluku „da se Crna Gora sa bratskom Srbijom ujedini u jednu jedinu državu pod dinastijom Karađorđevića, te tako ujedinjene stupe u zajedničku otadžbinu našeg troimenog naroda Srba, Hrvata i Slovenaca”.³²

O odlukama Skupštine ubrzo su obaviještene i ostale savezničke zemlje. Crnogorska izbjeglička vlada negirala je legalitet skupštinskih odluka, ističući da je sa stanovišta ustavnog poretka Crne Gore Crnogorska narod-

²⁸ Isto, 83.

²⁹ Dr Dragan R. Živojinović, *Otvaranje crnogorskog poslanstva u Vašingtonu 1917–1918*, 88.

³⁰ *Glas Crnogorca*, 22. jul 1918. br. 50.

³¹ John D. Treadway, *Anglo-American Diplomacy and the Montenegrin Question, 1914–1924*.

³² Dr Dimitrije Dimo Vujović, *Podgorička skupština 1918*, Zagreb, 1989, 228.

na skupština bila jedino predstavničko tijelo u zemlji meritorno da odlučuje o ovako krupnim državno-pravnim pitanjima.

Nepovoljan stav prema odlukama Podgoričke skupštine imale su i savezničke države. Pošto su se stišala prva uzbuđenja koja je ona izazvala, pa ni kasnije, on nije bitnije promijenjen. Stvar je bila vrlo delikatna. Izvršeno ujedinjenje kod engleske vlade naišlo je „na gotovost da se uzmu u zaštitu crnogorski interesi“. Rezultat toga bio je zajednički korak britanskog i američkog kabineta izražen u memorandumu predatom Stejt departmentu 4. januara 1919. godine, u kome je ukazano na „nepoželjnost takvog presedana“ s obzirom na stav saveznika da odluke o teritorijalnim promjenama pripadaju Konferenciji mira; engleska vlada imala je nameru da naredi svom predstavniku u Beogradu (1) da uloži formalan protest protiv stvaranja svršenog čina u Crnoj Gori i pokuša da se upliviše na odluke Konferencije mira i (2) da stavi na znanje da Engleska neće priznati tako stečeni titulus“. ³³

Na Pariskoj mirovnoj konferenciji predstavnika Crne Gore nije bilo. ³⁴ Na sastanku vijeća četvorice 17. maja 1919, odlučeno je da se rasprava o crnogorskom pitanju ne vodi do prijema izvještaja anglo-američke misije Džona de Salisa i Šermana Majlsa. No i kada je njihov izvještaj stigao, niti Mirovna konferencija, niti neka od velikih sila nisu predložile bilo kakvu odluku. Njihov stav, uključujući i SAD i predsjednika Vilsona, svodi se na prihvatanje stanja koje se već bilo dogodilo, inkorporacije Crne Gore u jugoslovensku državu.

Pozicija SAD na kraju Prvog svjetskog rata bila je značajna za Crnu Goru po nekoliko važnih pitanja. Svakako najznačajniji, bio je politički drugačiji stav američke vlade prema pitanju obnove crnogorske državnosti, različit od onog iz tačke 11 Programa za mir predsjednika Vilsona. Izmijenjene prilike u Evropi i promjena odnosa prema održavanju teritorijalne cjelovitosti Austro-Ugarske, uslovila je stvaranje novog evropskog geopolitičkog ambijenta. Od nekadašnje Dvojne monarhije formirane su nove države, među kojima i Kraljevstvo SHS. Iako je crnogorsko pitanje na Mirovnoj konferenciji držano otvorenim, i iskazivana želja da ono bude riješeno na prihvatljiv način, zbog čega su u Crnu Goru i slate misije poput Salis-Majlsove, na kraju je prevladalo odsustvo volje velikih sila, uključujući i SAD, da se na Mirovnoj konferenciji u Parizu o njemu donese bilo kakva odluka. Prećutno je prihvaćeno stanje koje je već bilo stvoreno, shodno kome: „Crna Gora kao suverena država već duže nije postojala“.

Znatno aktivnija pozicija SAD prema Crnoj Gori bila je izražena kroz angažovanje Američkog Crvenog krsta. Ono je počelo još 1915. godine, kada je američka sanitarna komisija za Srbiju, Albaniju i Crnu Goru uspjela da

³³ Dr Vojislav Vučković, *Diplomatska pozadina ujedinjenja Srbije i Crne Gore*, 255.

³⁴ Dr Dragoljub Živojinović, *Pitanje Crne Gore i mirovna konferencija 1919*, Istorija XX veka, Zbornik radova XIV–XV, Beograd, 1992, 7.

pruži pomoć u naporima za suzbijanje tifusa u regionu.³⁵ U vrijeme austrougarske okupacije Crne Gore 1916–1918, američka humanitarna pomoć nije bila moguća. Ona je počela da se realizuje u zimu 1918–1919 i bila je veoma važna jer su tokom trajanja okupacije bile iscrpljene sve zalihe hrane i odjeće stanovništva u zemlji. Prema izvještajima koji su dostavljani u sjedište Američkog Crvenog krsta, sve stanovništvo je patilo od neuhranjenosti, veoma loše higijene i bilo je veoma slabo odjeveno. U zemlji nije bilo bolnica i zaliha lijekova. Svega nekoliko doktora moglo je da pruži pomoć stanovništvu čiji se broj računao na 300-400 hiljada ljudi.

Zahvaljujući Američkom Crvenom krstu, relativno brzo su osnovane četiri bolnice u Crnoj Gori. Po jedna u Podgorici, Cetinju, Nikšiću i Kolašinu, a navodi se i podatak da je prvih mjeseci 1919. u njima liječeno više od 22.000 oboljelih.³⁶ Takođe je važno pomenuti da je od maja do oktobra 1919. Američki Crveni krst podijelio šest hiljada komada stare odjeće, kao i desetine hiljada predmeta za različite druge potrebe naroda. Tokom 1919. godine organizovana je prehrana, otvaranjem narodnih kuhinja u Podgorici, Cetinju, Nikšiću i Grahovu, u kojima je, prema podacima iz literature, od februara do aprila pripremljeno 126.000 obroka. Takođe, postoji procjena da je 1919. godine 10% svih zaliha u odjeći i novcu kojima je za rad na Balkanu rapolagao Američki Crveni krst, 10% poslato u Crnu Goru. Sem toga, radi pomoći u liječenju stanovništva stiglo je i šest ljekara, kao i veoma veliki broj prevoznih sredstava: ambulantskih vozila, kamiona, automobila, motocikala. Takođe i zalihe benzina da bi ona mogla da budu u funkciji.

Najkraće, američka pomoć upućena preko organizacije Crvenog krsta narodu u Crnoj Gori bila je veoma korisna i izražavala veliki doprinos SAD da se od gladi i bijede spase hiljade ljudi.³⁷

Iako, kao što smo rekli, Mirovna konferencija nije odlučivala o crnogorskom pitanju, možda ponajviše zbog toga, ono je postalo predmet interesovanja javnosti u mnogim zemljama. U brojnim novinama objavljivani su tekstovi pristalica i protivnika njenog ujedinjenja. Mada njihova pojava nije bila ograničena samo na jednu zemlju, u ovoj knjizi obraćena je pažnja na tekstove u američkoj štampi. To je treći, vrlo važan segment američkog uticaja na prilike u Crnoj Gori, a ogledao se u doprinosu formiranju stavova javnog mnjenja u SAD i drugim zemljama, prema pitanju Crne Gore. Pisanje američke štampe bilo je važno zbog uloge koje su SAD imale u Prvom svjetskom ratu, a onda i zbog relativno najvećeg broja Crnogoraca u toj zemlji, u odnosu na druge države iz kategorije velikih sila.

³⁵ Vidjeti: John D. Treadway, *Anglo-American Diplomacy and the Montenegrin Question, 1914–1921*, Biljana Vučetić, *The American Red Cross Humanitarian Efforts in Montenegro (1915–1919)*, *Историјски часопис* 69 (2020) 471–493.

³⁶ Isto.

³⁷ Isto.

III

Već smo rekli u kojoj mjeri su crnogorsko-američki odnosi tokom 1918. i 1919. godine bili predmet interesovanja istoriografije.³⁸ Međutim, do sada nisu detaljno proučavani kroz prizmu američkog javnog mnjenja, odnosno štampe. Ispitivanje uticaja medija na politiku, društvo, kulturu i druge segmenta života u današnje vrijeme je uobičajeno. Stoga smatramo da je potrebno odgovoriti na pitanje šta su mediji značili u Prvom svjetskom ratu, odnosno koliko su propagandne aktivnosti imale uticaj na tok rata i međunarodne diplomatske odnose.

Zbirka koja se nalazi pred čitaocem predstavlja dopunu i logički nastavak već pominjane zbirke dokumenata *Crna Gora i SAD, U dokumentima nacionalnog arhiva u Vašingtonu 1905–1918.godine*, objavljene u Podgorici 2010. godine. Ono što ovu zbirku dokumenata izdvaja od ostalih je njen fokus, koji se ne nalazi na diplomatskoj građi, već na stavovima američkog javnog mnjenja i njegovoj percepciji Crne Gore u posljednjoj ratnoj i prvoj poratnoj godini Prvog svjetskog rata.

Vijesti iz Evrope su u američku štampu uglavnom stizale iz britanskih glasila. Međutim, kako je rat odmicao, mijenjala se i atmosfera u američkom novinarstvu. Od 1917. godine SAD su ostvarile znatan tehnološki napredak u odnosu na Evropu u pogledu sredstava komunikacije i medija.³⁹ Važan trenutak u ovom domenu predstavljalo je osnivanje posebne državne agencije za propagandu – Komiteta za javno informisanje (U.S. Committee on Public Information – CPI), u proljeće 1917. godine, samo nedjelju dana nakon objavljivanja rata Njemačkoj. U okviru Komiteta za javno informisanje organizovano je 14 odjeljenja u kojima su radili umjetnici, karikaturisti, grafički dizajneri, novinari, pisci, režiseri i drugi koji su saradivali sa 18.000 novina, 11.000 marketinških agencija, 10.000 privrednih komora, 10.000 javnih biblioteka, 22.000 sindikata, 32.000 banaka, 56.000 pošta, itd. Oko tri hiljade vodećih američkih istoričara je saradivalo u proizvodnji postera, razglednica i sličnog slikovnog materijala sa ratnom tematikom, koji su služili za plasiranje u javnost. Od osnivanja Komiteta za javno informisanje, izvještaji iz Evrope se odabiraju i plasiraju u javnost u skladu sa ciljevima politike predsjednika Vilsona.⁴⁰ U knjizi

³⁸ Pomenućemo još neke od radova: Grayson Benson Lee, *American Diplomacy and the Loss of Montenegrin Independence*, *East European Quarterly* 9 (Spring 1985), 13–23; Dragoljub R Živojinović, *Amerika, Italija i postanak Jugoslavije 1917–1919*, Naučna knjiga, Beograd 1970; Џон Тредвеј, *Reflections on US-Montenegrin relations 1905–1918*, Историјски записи, 3, Историјски институт Црне Горе, Подгорица 2010, 9–29; Драгољуб Живојиновић, *Америчке трупе у Црној Гори 1918–1919. године*, Историјски записи, 3, 2010, 31–43; Радослав Распоповић, *О дипломатским односима између Црне Горе и САД 1905–1918.*, Историјски записи, 3, 2010, 45–66; N. Čagorović, S. Burzanović, *SAD i Crna Gora: Misija Američkog Crvenog krsta u Crnoj Gori (1919–1922)*, Podgorica 2018.

³⁹ O'Brien, Phillips Payson, *The American Press, Public, and the Reaction to the Outbreak of the First World War*, *Diplomatic History*, Vol. 37, Issue 3, 1 June 2013, 446–475.

⁴⁰ Fisher Nick, *The Committee on Public Information and the Birth of US State Propaganda*, *Australasian Journal of American Studies*, Vol. 35, No.1 (2016) 54.

je objavljeno 150 dokumenata, odnosno tekstova iz tada vodećih, eminentnih novinskih glasila u SAD. S obzirom na njihove tiraže u 1918. godini, izračunali smo da su ovi dnevni listovi imali oko 1.350000 čitalaca na dan, pa se mogu uzeti kao relevantni uzorak za proučavanje teme. Ako analiziramo političku provenijenciju ovih novina, vidjećemo da su dva izrazito demokratska, tri republikanska i dva partijski neopredijeljena. *New York Times* i *Boston Globe* bili su naklonjeni Demokratskoj stranci, *Chicago Tribune*, *New York Tribune* i *Los Angeles Times* su bili usmjereni na Republikansku partiju, a partijski nezavisni su *Evening Star Washington* i *Washington Post*.⁴¹ Važnost listova koji su izlazili na Istočnoj obali nalazi se i u činjenici da je veliki broj iseljenika sa Balkana živio i radio upravo u velikim industrijskim gradovima na istoku SAD.

Prvi tekstovi koji se odnose na eventualni ulazak Crne Gore u zajednicu Južnih Slovena pojavljuju se krajem avgusta i početkom septembra 1918. U *Njujork tajmsu* se objavljuju izjave „Crnogorskog centralnog odbora za ujedinjenje“, koji je optuživao kralja Nikolu za izdaju. Povod za ovakve reakcije bilo je postavljenje generala dr Anta Gvozdenovića za izvanrednog poslanika i opunomoćenog ministra Kraljevine Crne Gore u SAD i otvaranje Poslanstva u Vašingtonu u avgustu 1918.⁴² Ozbiljniji tekst u sličnom duhu objavljen je 6. oktobra 1918. u nedjeljnom izdanju *Vašington posta*. Članak pod naslovom „Nikola izdaje Crnu Goru“, izašao je iz pera Frederik Kanlajf Ovena, bivšeg diplomate i urednika *Njujork tribjuna*. On je važio za autoritet u oblasti međunarodnih odnosa, a njegova „bliska prijateljstva uključivala su ljude na najvišim položajima u mnogim državama“.⁴³ S obzirom na to što je poznato da su se otvaranju Crnogorskog poslanstva u Vašingtonu protivili i Velika Britanija, Francuska, Srbija i Crnogorski odbor, vjerovatno je Kanlajf Oven bio podstaknut da napiše ovaj tekst. U tekstu stoji da je kralj Nikola „naredio sramnu predaju Lovćena, svete gore Crnogoraca, natkriljene utvrđenjima koja su je činila neosvojivim uporištem od najvećeg značaja za Antantu, jer je kontrolisalo veliku austrijsku pomorsku stanicu i arsenal u Kotorском zalivu, i zauzimalo najdominantniji položaj na istočnoj jadranskoj obali. Crnogorci, jedan od najhrabrijih i slobodoljubivijih boraca u Evropi, više nikada neće pristati da se ponovo povinuju njegovoj nepoštenoj vladavini i njegovoj kruni koja podsjeća na grabulje nekog krupijea“.⁴⁴ *Njujork tajms*, *Njujork tribjun* i *Boston gloub* su 8. novembra 1918. prenijeli izjave

⁴¹ Ayer N.W. & Son's, *American Newspaper Annual & Directory. A Catalogue of American Newspapers*, N.W. Ayer and Son, Philadelphia 1918.

⁴² *The Montenegrin Division, Charges Against the King by the Party Seeking Union with Other South Slavs*, The New York Times, September 15, 1918.

⁴³ Frederick Cunliffe-Owen (1855-1926), je napustio britansku diplomatsku službu 1880. godine, a 1885. je sa suprugom došao u SAD, gdje je postao pisac članaka o značajnim evropskim događajima i ličnostima. Bio je jedan od urednika u *Njujork tribjunu* od 1889, a nedjeljom je pisao editorijale za *Njujork tajms*. Članke je potpisivao kao „Ex-Attache“, „Fontenoy“ ili „A Veteran Diplomat“, *Who's Who in America: a biographical dictionary of notable living men and women of the United States*, vol. 7, Chicago 1913.

⁴⁴ Ex-Attache, *Nicholas Betrays Montenegro*, The Washington Post, October 6, 1918.

kralja Nikole Asošijeted presu da se „Crna Gora okreće predsjedniku Vilsonu kako bi za sebe obezbijedila sigurnu i nezavisnu budućnost i da se nada da će postati dio nove države Jugoslavije“.⁴⁵ U specijalnoj depeši *Njujork tribjuni* nagovještavala se mogućnost da će balkansko pitanje izazvati probleme za pregovaračkim stolom u Parizu: „Činjenica da je Crna Gora nastojala da obnovi svoju nezavisnost i individualnost slanjem diplomatskih predstavnika u savezničke prestonice i u Sjedinjene Države je očigledno u suprotnosti sa skorašnjim izjavama nekih crnogorskih lidera o tome kako će se Crna Gora pridružiti Jugoslaviji. Ispitivanje situacije koje su sproveli proučavaoci Balkana pokazalo je da će Crna Gora izabrati da zadrži svoju nezavisnost, iako se može desiti da uspostavi bliske odnose sa Srbijom.“⁴⁶

Svi navedeni listovi su prenijeli vijest o svrgavanju kralja Nikole, i to u izdanju od 3. decembra. Odluke crnogorske skupštine od 26. novembra nisu predstavljale iznenađenje za *Vašington post*, *Njujork tajms* i *Los Angeles tajms*, koji su objavili tekstove pod sličnim naslovom – „Kralj Nikola odlazi“ i „Još jedan Nikola odlazi“, aludirajući na svrgavanje cara Nikolaja II Romanova. *Vašington post* je pisao: „Ubrzo nakon što je Kralj Nikola napustio svoju zemlju 1915. godine, počele su da kruže glasine kako je praktično izdao svoju zemlju neprijatelju... A sada je crnogorska Skupština zadala završni udarac lišivši ga njegovog kraljevskog dostojanstva i proglašavajući ujedinjenje te zemlje sa kraljevinom Srbijom. Kralj Petar, umjesto da bude kralj 4 500 000 ljudi, sada vlada kraljevinom od više od 12 000 000 duša – to je kraljevina kojoj je suđeno, zbog njenog geografskog položaja, da igra važnu ulogu u sudbinama Evrope i svijeta“.⁴⁷ *Njujork tajms* ide još dalje kad kaže: „Nikola crnogorski je bio kralj toliko van koraka sa vremenom koliko i njegov imenjaka iz Rusije. Nikola je nastavio da bude autokrata dugo nakon što je autokratija postala omražena među njegovim narodom... Vrlo brzo je postalo očigledno da je snaga ideje o ujedinjenju toliko velika da joj nijedan pojedinac ne može stati na put, i kada je Nikola zatražio jugoslovensku konfederaciju u kojoj bi mogao da zadrži krunu, njegova skupština ga je zbacila sa prestola. Ekonomska situacija Crne Gore zahtijeva njeno ujedinjenje sa ostalim jugoslovenskim oblastima; više hiljada njenih ljudi je emigriralo u SAD jer nisu mogli da prežive kod kuće... Kraljevska scena u Evropi gubi svog najromantičnijeg predstavnika odlaskom kralja-pjesnika, ali je on za svoj narod bio preskup luksuz“.⁴⁸ Ipak, vodeći listovi su na Božić, 25. decembra 1918, objavili intervju kralja Nikole Asošijeted presu u kom je izrazio nadu da će se uskoro sastati sa američkim predsjednikom Vilsonom i istakao: „Težnje Crne Gore se podudaraju sa težnjama ostalih naroda iste

⁴⁵ *Montenegro Puts Hope In President Wilson*, The New York Times, November 8, 1918; *Montenegro Looks To President to Preserve Country*, New York Tribune, November 8, 1918; *Montenegro's King Looks To Wilson To Aid People*, The Boston Globe, November 8, 1918.

⁴⁶ *Balkan Question May Give Trouble at Peace Table*, New York Tribune, November 8, 1918.

⁴⁷ *Exit King Nicholas*, The Washington Post, December 3, 1918.

⁴⁸ *Another Nicholas Passes*, The New York Times, December 4, 1918.

rase – da postanu dio jugoslovenske konfederacije, ali i da sačuvaju svoju autonomiju, nezavisnost i običaje. Crna Gora želi da joj Evropa omogući da ima sopstveni intelektualni život, zadržavajući srdačne i bratske odnose sa susjednim narodima.⁴⁹

Američka štampa je propratila i ulazak savezničkih trupa u Crnu Goru. Prema izvještajima koji su se pojavili u *Boston gloubu* i *Njujork tribjunu*, francuske trupe su zatekle red i mir na Cetinju 23. decembra i narod ih je oduševljeno pozdravio.⁵⁰ Izbor vijesti i način izvještavanja većine obrađivanih novina nisu se promijenili ni tokom januara 1919, premda je izuzetak napravio *Njujork tajms* prenošenjem intervjua kralja Nikole engleskom novinaru Herbertu Vivijanu, u kom optužuje lažnu skupštinu, krivi Srbe za nezahvalnost i opisuje kako je srpska okupaciona vojska uspostavila vladavinu terora u Crnoj Gori.⁵¹

Nakon što je 10. februara 1919. vlada Sjedinjenih Država priznala promjenu imena Poslanstva Srbije u Poslanstvo Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, prilagođava se i izvještavanje američke štampe. Kralja Nikolu uglavnom opisuju kao monarha koji je zaostavština nekog drugog vremena ili kao suvišnog, uprkos sjajnim ratnim zaslugama i važnim vezama.⁵² Prvih mjeseci 1919. godine, u američkim novinama su objavljivani tekstovi koji su izražavali stavove o važnosti ujedinjenja Južnih Slovena, ali i oni koji su govorili o srpskoj okupaciji Crne Gore. Premda je američka javnost bila otvorena za različita mišljenja, nakon stvaranja Kraljevine SHS njena pažnja se postepeno okreće ka problemima nove zajednice. Tokom proljeća i ljeta 1919. godine američka štampa nastavila je da izvještava o ulasku Crne Gore u novu državu. Krajem aprila 1919. *Njujork tribjun* je objašnjavao kako je Crna Gora prestala da postoji: „Narodna skupština Crne Gore je izglasala priključivanje novoj jugoslovenskoj državi. Tako je jedna od najživopisnijih i najhrabrijih malih kraljevina u Evropi postala prošlost. Nikola, vremešni vladar, bio je izvanredna ličnost. Uživao je patrijarhalnu moć a živio je u krajnjoj demokratskoj jednostavnosti. Bio je vlasnik hotela na Cetinju, pjesnik, dramski pisac i strastven ljubitelj američke igre pokera. Divovskog stasa, bio je verovatno najimpozantnija kraljevska figura u Evropi. Vojni krah Crne Gore 1915. godine, pobudio je mnoge sumnje. Austro-Ugari su zauzeli neosvojivu planinu Lovćen, naspram Kotora, bez gotovo imalo napora. Crnogorski zvaničnici su bili optuženi da su bili u dosluhu sa neprijateljem. Ali teško da bi Crna Gora mogla izdržati ratne operacije nakon što je Makenzen pregazio

⁴⁹ *King Nicholas Will Meet Wilson*, The New York Times, December 25, 1918; *President to Hear Plea of King of Montenegro*, New York Tribune, December 25, 1918; *King of Montenegro is Anxious to See Wilson*, The Washington Post, December 25, 1918.

⁵⁰ *French Found Good Order in Cetinje*, The Boston Globe, January 4, 1919; *French Troops Enter Cetinje With Acclaim Of Montenegro*, New York Tribune, January 5, 1919.

⁵¹ *Montenegrin King Puts Hope In Allies*, The New York Times, January 29, 1919.

⁵² Meltzer Charles Henry, *Nikita of Montenegro a King Who Has Lived Past His Time*, New York Tribune, February 2, 1919.

Srbiju i Albaniju, a ostatak srpske vojske se uputio ka Krfu. Nikola je otišao u izgnanstvo u Pariz, gdje su se inače okupljali izgnani kraljevi. Njegovi sinovi su se odrekli prestola. Njegov narod, srpskog etnosa i kulture, čista srpska rasa, težio je ka ujedinjenju sa ostalim Južnim Slovenima.⁵³

Los Anđeles tajms je izražavao optimizam i smatrao da nova državna zajednica može postati sredstvo za rješavanje jadranskog problema na način koji će poprilično zadovoljiti sve umiješane strane, jer će pripajanjem Crne Gore, nova kraljevina imati sopstvenu morsku luku, bez obzira na to da li će dobiti Rijeku. „Istina, Bar možda nije podjednako dobar izlaz kao Rijeka, ali nijedna država ne može uvijek dobiti ono što hoće“, zaključivao je *Los Anđeles tajms*.⁵⁴ Između novembra 1918. i septembra 1921, američke kopnene i pomorske snage su boravile u Jadranu i činile su tampon zonu između italijanske i srpske vojske u Crnoj Gori. U Crnoj Gori Amerikanci su bili stacionirani oko Bara i trudili su se da ne budu umiješani u građanski rat. U komentaru *Njujork tribjuna* od 31. avgusta 1919. rezimiran je američki stav: „Zasebnost je balkanska vjekovna odlika. Nacionalne tendencije su jake [...] Političke i ekonomske prednosti udruživanja djeluju daleko plemenskim zajednicama poput crnogorske i albanske, čiji su ideali vlasti i dalje krajnje primitivni. Oni nemaju povjerenja u namjere krojača svijeta u Parizu, koliko god da su te namjere blagonaklone. Američka diplomatija se nije umiješala na Balkanu za vrijeme rata. Sada je skočila u vir. Ali svaki novi razvoj u toj oblasti višegodišnjih nemira, iskušava mudrost promjene našeg stava. Umiješati se u balkanske razmirice znači uključiti se u borbu bez konca i kraja.“⁵⁵

Krajem 1918, u američkoj dnevnoj štampi preovlađuju izvještaji o Mirovnoj konferenciji u Parizu i o ulozi predsjednika Vilsona i stavovima učesnika konferencije u stvaranju nove države na Balkanu. Prvih mjeseci 1919. godine, u američkim novinama su objavljivani tekstovi koji su isticali važnost ujedinjenja Južnih Slovena, ali i oni koji su govorili o srpskoj okupaciji Crne Gore i Božićnoj pobuni. U dnevnim listovima skoro identičan prostor zauzimaju kominikei vlade kralja Nikole, kojima se protestuje protiv izgreda srpskih snaga u Crnoj Gori, i obavještajnog biroa vlade premijera Korošeca iz Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, kojima su ove prethodne okarakterisali kao pokušaje da se „pobuni javno mnjenje u Americi protiv Srbije“ i „obmanu Jugosloveni koji žive u Sjedinjenim Državama i da se i oni angažuju da ulože protest.“⁵⁶ I dok je vlada u Neju uz pomoć Aleksa Devina na svaki način pokušavala da obznani svoje stavove i zadobije mjesto za pregovaračkim stolom, a vlada Kraljevine SHS krivila Italiju i kampanju ugarskih, austrijskih i bugarskih propagandista za pokušaje obmanjivanja američkog javnog mnjenja o stanju na Balkanu, savezničke vlade su izbjegavale crnogorsko pitanje,

⁵³ *Montenegro Vanishes*, New York Tribune, April 26, 1919.

⁵⁴ *Montenegro May Calm Adriatic*, Los Angeles Times, May 2, 1919.

⁵⁵ *The Montenegrin Revolt*, New York Tribune, August 31, 1919.

⁵⁶ *Plot To Mislead Americans*, The Washington Post, July 20, 1919; *Montenegro Revolt Denied*, The New York Tribune, July 20, 1919; *Says Montenegro Rebels*, The New York Times, July 27, 1919.

radi sprovođenja jugoslovenskog projekta.⁵⁷ Premda je američka javnost bila otvorena za različita mišljenja, nakon ulaska Crne Gore u jugoslovensku zajednicu njena pažnja se postepeno okreće ka problemima nove države, da bi se krajem 1919. koncentrisala na pitanja razgraničenja sa Italijom i mogućnosti izbijanja sukoba na Jadranu, kao i na sopstvene humanitarne napore, odnosno rad Huverovog programa na prostorima Balkana. Tako se iskoristila moć medija u predstavljanju problema i njegovom prilagođavanju u skladu sa željama predsjedničke administracije.

Dr Radoslav Raspopović i dr Biljana Vučetić

---

⁵⁷ Драгољуб Живојиновић, Црна Гора у борби за опстанак 1914–1922, Војна књига, Београд 1996; Idem, *Крај Краљевине Црне Горе: мировна конференција и после 1918–1921*, Службени лист СРЈ, Београд 2002; Srdja Pavlovic, *Balkan Anschluss: The annexation of Montenegro and the creation of the common South Slavic state*, Purdue University Press, West Lafayette, 2008; Becherelli Alberto, *Montenegro Betrayed: The Yugoslav Unification and the Controversial Inter-Allied Occupation*, *Balkan Studies* 51, Thessaloniki 2016, 69–104.

MONTENEGRO THROUGH THE PRISM OF AMERICAN DIPLOMACY AND THE OPINION OF THE AMERICAN PUBLIC

Relations between countries, geographically distant, located on different continents, separated by expanses of water, whose conquest in the past brought the glory of new geographical discoveries, implies a meeting of different worlds that lacked satisfactory traffic connections for a long time, as well as adequate social, cultural and political interactions. Given the fact that within the continents there were countries with different civilizational values, varying in size, history and forms of social organization, as well as having domestic and foreign policy bodies based on different principles of functioning, it is self-evident that contacts between countries from the American mainland, for example the United States, and the small, underdeveloped countries of Europe, such as Montenegro, were established relatively late.

In addition, amongst the geopolitical subjects within continental borders, the first forms of social and economic contacts, or political permeation, were reserved for countries which, on those continents, fell into the category of great powers based on territory size and the degree of economic and political power. It is interesting that relations between large and small countries, located in different continental areas, never came under foreign policy priorities. However, this cannot be said only for the foreign policy of large countries, but also, due to spatial and temporal distances, the policy of small countries.

When it comes to the US and Montenegro, the character of their mutual relations, the time of their establishment, and the extent to which they were studied, are best explained by the views of those authors according to whom Montenegro was not an important factor in the American global political plans, not only in the 19th but all the way through to the middle of the first decade of the 20th century.¹ But also, it is of no less importance that the US was as equally insignificant to Montenegro, especially with regard to regional or other broader foreign policy concepts.² With this in mind, it is understandable why the “mutual contacts” of the two countries in the 19th century, were the exception, not the rule.³ Thereby, it is also easy to explain why “most of Americans had never heard of Montenegro” for a relatively

¹ John D. Treadway, *Anglo-American Diplomacy and the Montenegrin Question, 1914–1921*, Occasional Papers 26, Woodrow Wilson Center, European Institute (1991) 1.

² Ibid.

³ Ibid.

long time. And, why the number of American or Western historians, who dealt with the history of Montenegro, was small. The accuracy of these conclusions is also confirmed by studies written by American authors.

However, the issue of the extent to which relations between the US and Montenegro were studied is not linked strictly to the research work of American scientists. It is an indisputable fact that the number of studies on United States-Montenegro relations, published by researchers from Montenegro, in the form of monographs or articles, is still negligible.⁴ The reason for this lies partially in what we stated earlier.

Nevertheless, such relative explanations related to modern historical science could be very relative ones, as confirmed by the work of Dr. Dragoljub Živojinović, professor at the University of Belgrade, as well as by the titles of his numerous scientific papers written in the second half of 20th and early 21st century, which he dedicated to the study of Montenegrin-American relations.⁵

I

Looking back at Western literature dedicated to this issue draws our attention to the earliest important works of Western authors devoted to Montenegrin-American relations. They thematically belong to the period of the Great War, especially its last years, and the Peace Conference in Paris. This data already points to the conclusion about the chronologically imminent beginning of the study of relations between the two countries. From the point of view of content, in a limited form it has essentially been moved forward by a decade. But that, again, does not change the assessment of the very scarce literature dedicated to the issue of relations between the two countries.

However, if we dwell on either of the periods, of the First World War and the time of the Peace Conference in Paris in 1918, we cannot state any

⁴ The small number of studies in this field is illustrated by the fact that only two publications can be mentioned as the most interesting historiographical editions in this field. The first is: *Crna Gora i SAD u dokumentima Nacionalnog arhiva u Vašingtonu, 1905–1918*, priredio R. Raspopović, Podgorica 2010; And the second: consists of papers from the international scientific conference entitled, *One Hundred and Five Years Since the Establishment of Diplomatic Relations between Montenegro and the United States*, held in Podgorica on June 23, 2010, which were published in the thematic issue of *Istorijski zapisi* (Vol. 3 for 2010).

⁵ Драган Живојиновић, *Планови Нејске владе за привредну рехабилитацију Црне Горе 1917–1922. године*, Гласник Цетињских музеја, I књига – том I, Цетиње, 1968. Александар Девин, *браниоц независне Црне Горе у англо-саксонском свету, 1916–1920. године*, Гласник Цетињских музеја, III књига – том III, Цетиње, 1970, *Црна Гора у борби за опстанак: отварање црногорског посланства у Вашингтону 1917–1918*, Гласник Цетињских музеја, V књига – том V, Цетиње, 1972. *Краљ Никола и територијално ширење Црне Горе 1914–1920*, Историјски записи, година LXI, бр. 3–4, Титоград, 1988. *Питање Црне Горе и мировна конференција 1919*, Историја XX века, Зборник радова XIV–XV, Београд, 1992; *Велика Британија и проблем Црне Горе 1914–1918*, Balcanica, VIII, Београд, 1977. *Невољни савезници 1914–1918*, Београд, 2000. *Крај Кралјевине Црне Горе 1918 –1921*, Београд, 2002.

significant progress in terms of the number of titles related to the relations between the two countries. Dr. John Treadway, a professor at the University of Richmond who analyzed the most important works in the American scientific literature related to our topic, states that the study of Montenegrin-American relations is scarce. His observations also refer to scientific papers published at a time when the Montenegrin issue was particularly topical. Among the small number of American authors, Professor Treadway cites Harold Nicholson and his famous work, *Peacemaking: 1919*.⁶ Although it is a kind of reminder of the Paris Peace Conference, this book discusses Montenegro on only four pages. An even more negative picture was found in the analysis of Arno J. Meyer's book, *Politics and Diplomacy of Peacemaking*,⁷ in which Montenegro is not mentioned at all.

Analyzing the works of other Western historians, Treadway states that, while the aforementioned books focus on the policy of the great powers at the Paris Peace Conference, especially in relation to Germany and Russia, the situation is no better when the works are dedicated to Balkan issues. Although these works also concern Montenegro, there is a tendency to put the issue of its political destiny in the category of "incidental" mention.

Briefly, according to Professor Treadway, in the works whose authors are Western historians, created before the end or after the end of the First World War, Montenegro was neglected, and thus "ignored".⁸ Thus, he reiterates the well-known view that Western "historians of world affairs" (especially those who dealt with "Balkan affairs") who included the issue of Montenegro were few in number.⁹

However, despite the assessments on the modest research of Montenegrin-American relations in the United States and Montenegro so far, there is reason for optimism. What encourages the hope that such a situation can be corrected relatively quickly is the number of historical sources in the National Archives in Washington, according to which, by publishing them, and then by writing works with the character of synthesis, the degree of relations between the two countries would be significantly improved.

But, in order to explain how such a large, untapped potential of scientific possibilities for studying Montenegrin-American relations arose, we must recall that in the reorganization of the State Department in 1905, instead of the American diplomatic mission in the Balkans established in Athens, (not only for Greece but also for Romania and Serbia), there were organizational changes in the way of diplomatic representation. The changes that took place are largely due to the then US Ambassador and Extraordinary and Plenipotentiary Secretary to Greece, John B. Jackson.

⁶ Harold Nicholson, *Peacemaking: 1919*, Grosset & Dunlap, New York, 1965, 149.

⁷ Arno J. Mayer, *Politics and Diplomacy of Peacemaking: Containment and Counterrevolution at Versailles, 1918–1919*, Alfred A. Knopf, New York, 1967.

⁸ John D. Treadway, *Anglo-American Diplomacy and the Montenegrin Question, 1914–1921*.

⁹ Ibid.

Informed that Bulgaria would be added to the three countries in which he represented the United States from his legation in Athens, Jackson addressed Secretary of State John Hay with a proposal that the United States has its diplomatic representative in Montenegro as well.¹⁰ He also worked out a different solution to the whole issue. The essence of his proposal was to add Montenegro to the American mission in Greece and the diplomatic agency in Bulgaria.¹¹ That is, to separate Serbia and Romania from its jurisdiction.

John Jackson's commitment was undoubtedly the result of his good knowledge of the situation in the Balkans, plus his sense of justice. He believed that the original decision to establish diplomatic relations with Sofia had the character of international recognition of Bulgaria by the United States, but not of Montenegro. He assessed that by an undiplomatic approach, because according to the decisions of the Berlin Congress, unlike Montenegro, Bulgaria was not internationally recognized as an independent country, but remained under Turkish sovereignty. Thus, John B. Jackson, until then the American Minister in Greece, Romania and Serbia, formally became the American "Extraordinary and Plenipotentiary Minister in Greece and Montenegro and a diplomatic agent in Bulgaria."¹² He was the first of many American ministers in Athens who were at the same time in charge of maintaining diplomatic relations with Montenegro.¹³

And thanks to that fact and the number of diplomatic reports that John Jackson and his successors sent during their stay in Cetinje or Athens, today the National Archives in Washington has an invaluable wealth of archival sources waiting for researchers of Montenegrin-American relations. This applies both to the period from 1905 (e.g. numerous *Montenegrin series*) to the period of the First World War, and the time after the establishment of the Armistice and the Peace Conference in Paris (e.g. unexplored papers of the American Ambassador in Paris William Sharp, and especially the *Woodrow Wilson Papers*).

Although it is indisputable that, if we keep in mind the moments of official establishment and official termination (January 21, 1921), the diplomatic relations between the two countries lasted a relatively short time, they were very important for Montenegro. Especially in the final years of the First World War, relations with the United States exceeded the usual diplomatic significance and particularly the level of political expectations that Montenegro did not have towards the countries with which it maintained

¹⁰ John Milton Hay (1838 - 1905) American secretary. First the private secretary and assistant of Abraham Lincoln. He was the US Secretary of State under Presidents William McKinley and Theodore Roosevelt.

¹¹ Nathaniel Smith, *John B. Jackson and the Beginning of U.S.-Montenegrin Diplomatic Relations*, Istorijski zapisi, LXXXIII, 3/2010.67-68.

¹² *Ibid.*, 67. In fact, Jackson himself was largely responsible for persuading the United States government to appoint a minister to Montenegro. Jackson's diplomatic career lasted a quarter of a century, from 1890 to 1915.

¹³ John B. Jackson replaced Richmond Parson.

diplomatic relations for a much longer period of time. But until then, i.e. until the establishment of diplomatic relations, there were unofficial forms of communication that can be assessed from several different aspects: migration, financial, military, political. As they were extended after 1905 through the work of American diplomats in Cetinje, they were introduced in official reports on interstate relations.

It is worthy to mention that from the beginning of the end of the XIX century, there was a huge economic migration of Montenegrins to the United States. This shows that the departure of Montenegrins to the American continent for work had a pronounced character, even before the appointment of Jackson as the diplomatic representative of the United States. This type of practice increased, but in the organization of departure, in terms of issuing visas or organizing safer travel, or providing employment to Montenegrins who worked in the mines of Pennsylvania, Montana and Arizona, or in fisheries in California and Mississippi, there was none.

Moreover, before the appointment of John Jackson, and even later, Montenegro tried to resolve this issue on its own, through negotiations with Austro-Hungary. Due to that, in 1905, the second period of work of the Montenegrin consulate in Trieste began. In September 1905, patent letters were issued to Slav Ramadanović, the former Montenegrin consul in Shkodra, for performing consular work. Ramadanović arrived at the place of service much earlier, on March 20, 1905.¹⁴ The reasons for that were the urgency of providing assistance to a large number of Montenegrins who were in Trieste to earn money and to go to America.

That it was really a matter of the need for necessary assistance to Montenegrin emigrants was testified not only by their number but also by the fact that most of them were financially insecure. Namely, most of the evicted Montenegrins were supposed to continue their journey to America, or they gained employment working with various private entrepreneurs on the construction of a railway that ran from Trieste through Gorica, Tolmin, St. Lucia, Podbrdo, Ausling, Velseda and further to Klagenfurt. According to the data collected by Ramadanović upon his arrival, a total of 1,450 Montenegrins worked on the part of the railway from Trieste to Podbrdo.¹⁵

The number of Montenegrins leaving Trieste for jobs in America was large as well. Apart from an enormous amount of arriving emigrants, the problem lay in how to continue their journey to the American continent. There were two companies in Trieste that transported passengers to overseas countries¹⁶. In addition to "Austro-American", there was also a British company based in Liverpool. However, a large number of agencies that dealt with arranging the departure of passengers were also involved in organizing

¹⁴ Državni arhiv Crne Gore (DACG), fond: Poslanstvo Carigrad (PC), 1905, f. 11, d. 340.

¹⁵ DACG, fond: Ministarstvo inostranih djela (MID), 1905, f. 79, d. 697 (3) i 700 (2).

¹⁶ DACG, fond: Poslanstva – Konzulati (P K), Konzulat Trst, f. 2 (9).

the travel for migrants. Montenegrins were often the target of fraud, because money was taken from them for transportation costs and they were returned to Montenegro. Assistance in choosing the safest agency, along with the commitment to reimburse the costs of the injured in case of abuse, were the main tasks of the Montenegrin consul in Trieste.

We said that the appointment of John Jackson did not change anything in terms of a more organized departure of Montenegrins to find employment in the United States. Moreover, the attempt of Lazar Mijušković, the current Prime Minister, to seek an agreement with Jackson to ban the admission of Montenegrins without travel documents to the United States at the request of the Montenegrin government, was not understood. Jackson conveyed his assurance that: "the US government will always welcome people who are likely to become desirable citizens, regardless of whether their emigration from their home country was with the permission of the government or not."¹⁷

In this way, the emigration of Montenegrins, which also had its own political background,¹⁸ turned into an economic issue. During the following years the American diplomatic representative in Montenegro thought on these categories, bringing the slow economic progress of Montenegro into contact with the "18 to 19 thousand Montenegrins" living in the United States. According to estimations which he had in hand in 1907, these migrants "sent 5,000,000 crowns to Montenegro," a sum that corresponded to one million dollars at that time.

The above example is a description of American interests related to Montenegro, which only considered the political issues as informative ones. He also concludes that the American Congress, in principle, did not show special interest in countries with which economic and political ties with the United States seemed "too distant."¹⁹ That kind of official American stance has been shown in other cases as well. For example, Prince Nikola's initiative to start negotiations on a trade agreement between the two countries remained only at the level of a proposal. No such agreement was reached. The reason may have been that Jackson rightly stated that there was no trade

---

¹⁷ John D. Treadway, *Reflections on US-Montenegrin relations 1905-1918*; Istorijski zapisi, LXXXIII. 3/2010, 19.

¹⁸ Negative consequences after the emigration were politically and economically numerous. It recalled: "that going away was directed by economic circumstances ..." Departure in America during the first decades of 20th century and its epidemic unbidden character, It looked, Montenegro would be left without labor and, important for us here, without defensive military force." Besides, it is interesting to note that: "according to the opinion of the modern public, Austria, through its authorities, encouraged the departure of labourers from Montenegro. Such an Austrian standpoint was motivated by a deliberate effort to weaken Montenegro militarily and make it harmless in the possible conflict that could occur due to the plan of annexation of Bosnia and Herzegovina." See: Никола П. Шкерковић, *Црна Гора на освитку XX вијека*, Београд 1964, 59-60.

¹⁹ Nathaniel Smith, *John B. Jackson and the Beginning of U.S.-Montenegrin Diplomatic Relations*, 70.

exchange between Montenegro and the United States, in terms of import or export of goods. American items arrived in Montenegro on Austro-Hungarian, Italian or German merchant ships, and in terms of the country of origin, they received the same treatment as the vessel in which the goods were conveyed.

Therefore, there were no direct imports of American goods, and there were no conventional agreements on customs rates. Imported items from America received the treatment of “most privileged nations” goods, if it was agreed with the countries whose ships delivered them.²⁰

Jackson’s analysis was certainly accurate regarding the low level of the development of economic relations, but it was also true that neither he nor his successors did anything to change the economic situation. But we certainly cannot tie this to value judgments about their diplomatic performance in Montenegro. They unquestionably acted in accordance with the instructions received from the State Department, the Secretaries of State, and the President of the United States.

Given that the issues of the economic progress of Montenegro dominated the work of American diplomats, although without visible economic consequences on the relations between the two countries, issues from the political sphere were reduced only to close monitoring of events in Montenegro. They included detailed reporting, along with the sending copies of political and other documents to U.S. officials in Washington. American diplomats analyzed the speeches of the prince, later King Nikola, acts on internal reforms, procedures for passing and the constitutional act itself, the introduction of a parliamentary system of government, international contacts, and the situation in the border areas. Information was also sent on the military forces of Montenegro, internal political struggles, newly formed political parties, the results of the elections for the Montenegrin Parliament, the new governments and their composition, etc.²¹

This type of American diplomatic work lasted until the outbreak of the Balkans and the First World War. As in both the First and Second Balkan Wars, Montenegro and Greece were not only war allies, but also countries that actively participated in the war. With the outbreak of the Balkans and then the First World War, the arrival of US representatives from Athens to Cetinje was no longer realized as it had been previously.

During the war, diplomatic relations between the two countries were not interrupted, but the position of the American diplomatic representative at the Montenegrin court was vacant. However, although there was no severance of diplomatic relations, one period in their duration ended with these events.

---

²⁰ John D. Treadway, *Reflections on US-Montenegrin relations 1905-1918*, napomena 42.

²¹ Nathaniel Smith, *John B. Jackson and the Beginning of U.S.-Montenegrin Diplomatic Relations*, 71.

II

Montenegrin King Nikola I, and most of the ministers in the government of Lazar Mijušković, left Montenegro after the two-year war of the Montenegrin army on the side of the Entente forces, following Mackenzen's offensive and the military collapse of the Serbian and Montenegrin armies, at the beginning of January 1916. There were no American diplomats among the representatives of foreign countries who arrived with King Nikola and the Montenegrin court first in Italy and then in France.

At that time, until April 1917, the United States pursued a policy of neutrality. Due to its non-involvement in the war, and due to the traditionally low level of American influence on the events in Southeast Europe, there were still no unresolved "important issues" in the relations between the United States and Montenegro.

After the United States entered the war in April 1917 and became an important military and political factor in the international community, there began a new period in US-Montenegrin relations. At the same time, the position of the Montenegrin dynasty and government in relations with the main Allied powers was unfavorable. Their policy towards Montenegrin officials was accompanied by "intrigue, discrimination, belittling and, above all, distrust of King Nikola and the Petrovic dynasty."²² The blockade of the efficiency of Montenegrin refugees, politicians and King Nikola reflected in "the inability of Montenegrin representatives to attend conferences and meetings, and the government in Neuilly-sur-Seine was often left without notice of upcoming plans and decisions of allied governments."²³ Activities were also undertaken to reduce Allied subsidies to Montenegro²⁴. They were first reduced from 800,000 to 400,000 francs.²⁵ The measures taken by the

²² Dr Dragan R. Živojinović, *Crna Gora u borbi za opstanak: otvaranje crnogorskog poslanstva u Vašingtonu 1917–1918*, Glasnik Cetinjskih muzeja, V knjiga – tom V, Cetinje, 1972, 83.

²³ *Ibid.*, 84. "Arrogance, arbitrariness, and even open contempt are visible in everyday contacts and communication with the representatives of Montenegro. The king and his ministers became the target of the sharpest criticism because of their policies and actions in the past, reactionaryness and excessive ambitions. Faced with such circumstances and the attitude of Allied governments, Montenegrin representatives have often been unable to explain their position and policies, persuade Allied governments to ease their distrust, and even less to secure their support for their proposals and demands."

²⁴ The reduction of subsidies was followed by the accusations against King Nikola and the Montenegrin government that they were spending the money on propaganda against Serbia. See: Dr Dragan R. Živojinović, *Planovi Nejske vlade za privrednu rehabilitaciju Crne Gore 1917–1922. godine*, 29.

²⁵ Since January 1916, only one monthly amount had been paid to Montenegro. After the capitulation of the Montenegrin army, the amount of the subsidy to the refugee government, with the explanation of the lower costs, was reduced to 400,000 francs. France, England and Russia agreed with the decision on the payment, with the proviso that the direct monetary contributions were to be made by the French and British governments. From April 1917, the amount of aid was reduced to 200,000 francs per month. Although irregular, the French and British governments paid the Allied subsidy to Montenegro until the middle of 1919. Cf.: Др Димитрије Димо Вујовић, *Савезници и црногорске финансије 1914–1921. године*, Историјски записи,

Allies were based on the assessment of the wrong policy of King Nikola in the days of capitulation and withdrawal from Montenegro, and also on the belief that the existence of the Montenegrin state belonged to the past.

Namely, it was this “isolation in Europe, the lack of sympathy of the great powers that led the German government and King Nikola to turn to America.”²⁶ At the same time, they counted on the weak American awareness of European events and its generosity towards countries similar to Montenegro—Serbia and Belgium. The American president was the main advocate of the policy of “self-determination and liberation of small nations” and the reconstruction of their states after the war. In addition, American financial aid could make Montenegro independent of European countries that were not in the mood for it. The support from Washington could also be a strong political argument in the country, after the planned return of the king, when the question of the future destiny of Montenegro would be raised. In short, it was calculated that the material and political assistance of the United States would be a guarantee for the further existence of the Montenegrin state, and thus the Petrović dynasty.²⁷

Due to all of this, since July 1917, in parallel to the intensive diplomatic activities of the refugee government to engage the American administration to provide financial assistance to Montenegro, work was being done on opening a diplomatic mission in the United States.²⁸ The establishment of a permanent diplomatic mission was supposed to facilitate the resolution of financial issues, but it also had wider political significance. Although Lansing informed Sharpe on October 8, 1917, that the United States Government had made a positive decision on the request for the accreditation of the Montenegrin Ambassador to Washington,²⁹ it was only by King Nikola’s decree of August 1, 1918, that the newly-appointed Ambassador, Dr. Anto Gvozdenović, became Extraordinary Envoy and Plenipotentiary Minister of the US Government.³⁰

Given the time when it happened, the opening of the embassy could not have had an impact on resolving the issue of Montenegro’s political future. However, the turn in the policy of the refugee government towards the USA did not remain without any results.

The space for closer political contacts between the representatives of the two countries, apart from the entry of the USA into the war, was opened by the proclamation of 14 points of President Wilson. Since item 11 called for the evacuation and “reconstruction” of Montenegro, it enabled new forms of

---

година XXXIX, св. 3, Титоград, 1986, 49–97.

²⁶ Dr Dragan R. Živojinović, *Planovi Nejske vlade za privrednu rehabilitaciju Crne Gore 1917–1922. godine*, 28.

²⁷ Dr Dragan R. Živojinović, *Crna Gora u borbi za opstanak: otvaranje crnogorskog poslanstva u Vašingtonu 1917–1918*, Glasnik Cetinjskih muzeja, V knjiga – tom V, Cetinje, 1972, 85.

²⁸ Isto, 83.

²⁹ Dr Dragan R. Živojinović, *Otvaranje crnogorskog poslanstva u Vašingtonu 1917–1918*, 88.

³⁰ *Glas Crnogorca*, 22. jul 1918. br. 50.

political activity of King Nikola. In a more favorable political climate, during the spring and summer of 1918, the Montenegrin sovereign exchanged several cordial letters with President Wilson.

The established political contacts with the then most important person on the world political scene, along with the said opening of the Montenegrin diplomatic mission in Washington, created an optimistic impression that King Nikola, at the end of the war, was still “on the winning side.” This created the hope that the issue of restoring the Montenegrin statehood would be resolved positively. However, the further development of events took a different course.

As the war drew near to the end, and with the withdrawal of the Austro-Hungarian army, Serbian and Allied military forces entered Montenegro. At the end of November 1918, the French President Poincaré “postponed” the return of King Nikola to Montenegro “until life in it continued as usual.”³¹ Except for November 13/26, the Podgorica’s Assembly was held, which, in addition to the dethronement of the Petrovic dynasty, decided “to unite Montenegro with fraternal Serbia into a single state under the Karadjordjevic dynasty, and thus united to enter a common homeland of our three-named people of Serbs, Croats and Slovenes.”³²

Other Allied countries were soon informed of the Assembly’s decisions. The Montenegrin refugee government denied the legality of the parliamentary decisions, emphasizing that from the standpoint of the constitutional order of Montenegro, the Montenegrin National Assembly was the only representative body in the country with the merits to decide on such major state and legal issues.

The Allied states also had an unfavorable attitude towards the decisions of the Podgorica Assembly. The first excitations it caused subsided, and even later, matters did not change significantly. The situation was very delicate. The British government was “ready to protect Montenegrin interests.” The result was a common step by the British and the US cabinets expressed in a memorandum submitted to the State Department on January 4, 1919, stating that “such a precedent is undesirable.” Since the Allies’ view was that decisions on territorial change belonged to the Peace Conference, the British government intended to order its representative in Belgrade (1) “to lodge a formal protest against the creation of a final act in Montenegro and an attempt to influence the decisions of the Peace Conference; and, (2) to make it clear that England would not recognize the title.”³³

There were no representatives of Montenegro at the Paris Peace Conference.³⁴ At the meeting of the Council of Four, on May 17, 1919, it was

³¹ John D. Treadway, *Anglo-American Diplomacy and the Montenegrin Question, 1914-1921*.

³² Dr Dimitrije Dimo Vujović, *Podgorička skupština 1918*, Zagreb, 1989, 228.

³³ Dr Vojislav Vučković, *Diplomatska pozadina ujedinjenja Srbije i Crne Gore*, 255.

³⁴ Dr Dragoljub Živojinović, *Pitanje Crne Gore i mirovna konferencija 1919*, Istorija XX veka, Zbornik radova XIV–XV, Beograd, 1992, 7.

decided that the discussion on the Montenegrin issue would not be held until the report of the Anglo-American mission of John de Salis and Sherman Miles had been received. But even when their report arrived, neither the Peace Conference nor any of the great powers proposed any decision. Their position, including that of the United States and President Wilson, boiled down to accepting the situation that had already happened, the incorporation of Montenegro into the Yugoslav state.

The position of the United States at the end of the First World War was important for Montenegro on several important issues. Certainly, the most significant was the politically different attitude of the American government towards the issue of the new Montenegrin statehood, different from item 11 of President Wilson's Peace Program. Changed conditions in Europe and a change in attitudes towards maintaining the territorial integrity of Austria-Hungary, conditioned the creation of a new European geopolitical environment. From the former Dual Monarchy, new states were formed, including the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes. Although the Montenegrin issue was kept open at the Peace Conference, and the desire was expressed to resolve it in an acceptable way (which is why missions like Salis-Miles were sent to Montenegro), in the end, the lack of will of the great powers, including the United States, to make any decision on it at the Paris Peace Conference overcame. The situation that had already been created was tacitly accepted, according to which: "Montenegro, as a sovereign state, has not existed for a long time."

The much more active position of the USA towards Montenegro was expressed through the engagement of the American Red Cross. It began in 1915, when the American Sanitary Commission for Serbia, Albania and Montenegro managed to provide assistance in efforts to combat typhus in the region.³⁵ During the Austro-Hungarian occupation of Montenegro in 1916-1918, American humanitarian aid was not possible. This began to be especially realized in the winter of 1918-1919 when, due to the occupation, all supplies of food and clothing of the population in the country were depleted. According to reports submitted to the headquarters of the American Red Cross, the entire population suffered from malnutrition, very poor hygiene, and was very poorly dressed. There were no hospitals or drug stores in the country. Only a few doctors were able to help the population, which numbered 300,000-400,000 thousand people.

Thanks to the American Red Cross, four hospitals in Montenegro were established relatively quickly. One each, in Podgorica, in Cetinje, Nikšić and Kolašin, and it is stated that in the first months of 1919, more than 22,000 patients were treated in them.³⁶ It is also important to mention that from May to October 1919, the American Red Cross distributed six thousand

³⁵ Cf.: John D. Treadway, *Anglo-American Diplomacy and the Montenegrin Question, 1914-1921*.

³⁶ *Ibid.*

pieces of old clothes, as well as tens of thousands of items for various other needs of the people. During 1919, meals were organized, with the opening of soup kitchens in Podgorica, Cetinje, Nikšić and Grahovo, in which, according to data from the literature, 126,000 meals were prepared from February to April. Also, there is an estimate that in 1919, of all the stock of clothes and money that the American Red Cross had designated for its work in the Balkans, 10% were sent to Montenegro. In addition, six doctors arrived to help treatment of the population, as well as a very large number of vehicles: ambulances, trucks, cars, and motorcycles. Also, gasoline was supplied so that these could be operational.

In short, American aid through the Red Cross to the people of Montenegro was very useful and expressed the great contribution of the United States to save thousands of people from famine and misery.³⁷

Although, as we stated, the Peace Conference did not decide on the Montenegrin issue, perhaps mostly because of that, it became a subject of public interest in many countries. Numerous newspapers published texts by supporters and opponents of its unification. Although their appearance was not limited to one country, this book focuses on texts in the American press. This is the third very important segment of American influence on the situation in Montenegro, and it was reflected in the contribution to the formation of public opinion in the United States and other countries on the issue of Montenegro. The writing of the American press was important because of the role that the United States had played in the First World War, and then because of the relatively larger number of Montenegrins in that country, as compared to other countries in the category of “great powers.”

III

We have already said to what extent Montenegrin-American relations, during 1918 and 1919 were the subject of interest of historiography.³⁸ However, so far, they have not been studied in detail through the prism of American public opinion, i.e. the press. Examining the influence of the media on politics, society, culture and other segments of life is common nowadays. Therefore, we believe that it is necessary to answer the question of

³⁷ Ibid.

³⁸ It is worthy to quote also several studies: Benson Lee Grayson, *American Diplomacy and the Loss of Montenegrin Independence*, East European Quarterly 9 (Spring 1985), 13–23; Dragoljub R Živojinović, *Amerika, Italija i postanak Jugoslavije 1917–1919*, Naučna knjiga, Beograd 1970; John D. Treadway, *Anglo-American Diplomacy and the Montenegrin Question, 1914–1921*, Occasional Papers 26 (1991), 1–20.; Џон Тредвей, *Reflections on US-Montenegrin relations 1905–1918*, Историјски записи, 3, Историјски институт Црне Горе, Подгорица 2010, 9–29; Драгољуб Живојиновић, *Америчке трупе у Црној Гори 1918–1919. године*, Историјски записи, 3, 2010, 31–43; Радослав Распоповић, *О дипломатским односима између Црне Горе и САД 1905–1918.*, Историјски записи, 3, 2010, 45–66; N. Čagorović, S. Burzanović, *SAD i Crna Gora: Misija Američkog Crvenog krsta u Crnoj Gori (1919–1922)*, Podgorica 2018.

what the media meant in the First World War, i.e. how much propaganda activities had an impact on the course of the war and international diplomatic relations.

This very collection is a supplement and logical continuation of the already mentioned collection of documents, *Montenegro and the United States, In the documents of the National Archives in Washington 1905-1918*, published in Podgorica in 2010. What sets this collection of documents apart from others is its focus, which is not on diplomatic material, but on the attitudes of American public opinion and its perception of Montenegro in the last year of war and the first postwar year of the First World War.

News from Europe came to the American press mainly from British newspapers. However, as the war progressed, so did the atmosphere in American journalism. Since 1917, the United States had made significant technological advances over Europe in terms of communications and media³⁹. An important moment in this domain was the establishment of a special state propaganda agency—the Committee on Public Information (CPI)—in the spring of 1917, just one week after the declaration of war on Germany. Within the Public Information Committee, 14 departments were organized with artists, cartoonists, graphic designers, journalists, writers, directors and others who collaborated with 18,000 newspapers, 11,000 marketing agencies, 10,000 chambers of commerce, 10,000 public libraries, 22,000 unions, 32,000 banks, 56,000 post offices, etc. About 3,000 leading American historians collaborated in the production of posters, postcards and similar pictorial material with war themes that were used for distribution to the public. Since the establishment of the Public Information Committee, reports from Europe have been selected and released to the public in accordance with President Wilson's policy objectives⁴⁰. The book published 150 documents, ie texts from the then leading, eminent newspaper in the USA. Considering their circulations in 1918, we calculated that these dailies had about 1,350,000 readers a day, so they can be taken as a relevant sample to study the topic. If we analyze the political provenance of these newspapers, we will see that two are extremely Democratic, three Republican and two non-partisan. *The New York Times* and *Boston Globe* were pro-Democratic parties, the *Chicago Tribune*, *New York Tribune* and *Los Angeles Times* were pro-Republican, and party-independent were the *Washington Evening Star* and *The Washington Post*.⁴¹ The importance of the papers, which were published on the East Coast, lies in the fact that a large number of emigrants from the Balkans lived and worked in big industrial cities on the eastern side of the United States.

³⁹ O'Brien, Phillips Payson, *The American Press, Public, and the Reaction to the Outbreak of the First World War*, *Diplomatic History*, Vol. 37, Issue 3, 1 June 2013, 446–475.

⁴⁰ Fisher Nick, *The Committee on Public Information and the Birth of US State Propaganda*, *Australasian Journal of American Studies*, Vol. 35, No.1 (2016) 54.

⁴¹ Ayer N.W. & Son's, *American Newspaper Annual & Directory. A Catalogue of American Newspapers*, N.W. Ayer and Son, Philadelphia 1918.

The first texts concerning the eventual entry of Montenegro into the community of South Slavs appeared in late August and early September 1918. *The New York Times* published statements by the “Montenegrin Central Committee for Unification,” which accused King Nikola of treason. The reason for such reactions was the appointment of General Dr. Ante Gvozdenović as Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Kingdom of Montenegro to the United States and the opening of the Embassy in Washington in August 1918.⁴² A more serious text in a similar vein was published October 6, 1918, in the Sunday edition of *The Washington Post*. The article entitled “Nikola betrays Montenegro” was published by Frederick Cunliffe-Owen, a former diplomat and editor of the *New York Tribune*. He was considered an authority in the field of international relations, and his “close friendships included people in the highest positions in many countries.”⁴³ Considering, as it has been known, that Great Britain, France, Serbia and the Montenegrin Committee also opposed the opening of the Montenegrin embassy in Washington, it is likely that Cunliffe was encouraged to write this text. The text states that King Nikola “ordered the shameful surrender of Lovcen, the sacred mountain of the Montenegrin, surmounted by fortifications that rendered it an impregnable stronghold of the utmost value to the entente, because it controlled the great Austrian naval station and arsenal on the Gulf of Cattaro, and occupied the most commanding position on the east Adriatic coast...Never again will the Montenegrins, some of the bravest and most liberty-loving fighters in Europe, be willing to submit again to his dishonest rule and to his scepter, that suggests the rake of a croupier.”⁴⁴ On November 8, 1918, the *New York Times*, the *New York Tribune* and the *Boston Globe* quoted King Nikola via the Associated Press as saying that “Montenegro is turning to President Wilson to secure a secure and independent future and hopes to become part of the new state of Yugoslavia.”⁴⁵ A special dispatch to the *New York Tribune* hinted at the possibility that the Balkan issue would cause problems at the Paris negotiating table: “The fact that Montenegro has sought to restore its independence and individuality by sending diplomatic representatives to allied capitals and the United States Montenegrin leaders on how Montenegro will join Yugoslavia. An examination of the situation

---

⁴² “The Montenegrin Division, Charges Against the King by the Party Seeking Union with Other South Slavs,” *The New York Times*, September 15, 1918.

⁴³ Frederick Cunliffe-Owen (1855-1926) left the British diplomatic service in 1880, and in 1885 he came with his wife to the United States, where he became an author of articles on important European events and personalities. He has been one of the editors of the *New York Tribune* since 1889, and on Sundays he wrote editorials for the *New York Times*. He signed articles as “Ex-Attache,” “Fontenoy” or “A Veteran Diplomat,” (*Who’s Who in America: a biographical dictionary of notable living men and women of the United States*, vol. 7, Chicago, 1913).

⁴⁴ “Ex-Attache, Nicholas Betrays Montenegro,” *The Washington Post*, October 6, 1918.

⁴⁵ “Montenegro Puts Hope in President Wilson,” *The New York Times*, November 8, 1918; “Montenegro Looks to President to Preserve Country,” *New York Tribune*, November 8, 1918; “Montenegro’s King Looks to Wilson to Aid People,” *The Boston Globe*, November 8, 1918.

by Balkan researchers has shown that Montenegro will choose to retain its independence, although it may establish close relations with Serbia.”⁴⁶

In the December 3rd issue, all the above-mentioned newspapers carried the news of the overthrow of King Nikola. The decisions of the Montenegrin Assembly from November 26th did not come as a surprise to the *Washington Post*, the *New York Times* and the *Los Angeles Times*, which all published articles under a similar title: “King Nikola is leaving” and “Again one Nikola is leaving,” alluding to the overthrow of Tsar Nikolai II Romanov. *The Washington Post* wrote: “Soon after King Nicklas left his dominions in 1915 rumors began to circulate to the effect that he had practically betrayed his country to the enemy... And now the Parlieament od Montenegro has administered the ‘coup de grace’ in deposing him from his kingly dignity and proclaiming the union of the country with the kingdom of Serbia. After the declarations of the provisional government of Agram, the provisional government of Bosnia-Herzegovina and the Serbs of the Banat, the constitution of the kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes is now an accomplished fact. King Peter, instead of being head of a state of 4,500,000 persons, is now to rule over a kingdom of more than 12,000,000 souls—a kingdom destined, on account of its geographical position, to play a great role in the destinies of Europe and the world.”⁴⁷ The *New York Times* goes even further when it says: “Nikola of Montenegro was a King as much out of date as his distinguished namesake of Russia... Nikola continued to be an autocrat long after autocracy had fallen into disfavor among his people. It became apparent very soon that the force of the idea of unity was so great that no individual whatever could stand in its way, and when Nikola held out for a Yugoslav confederation which should enable him to keep his crown his Parliament deposed him. Montenegro’s economic situation calls for unity with the other Yugoslav districts; many thousands of her people have migrated to this country because they could not make a living at home, and the sentimental impulse is stronger even than the economic. Royalty in Europe loses its most romantic representative in the passing of the poet-King, but he was too costly a luxury for his people.”⁴⁸ However, on Christmas Day, December 25, 1918, the leading newspapers published an interview with King Nikola via the Associated Press in which he expressed hope that he would soon meet with US President Wilson and pointed out: “The aspirations of Montenegro are in common accord with those of the other peoples of the same race—to become a part of the Yugoslav Confederation, but preserve its autonomy, independence, and customs...Montenegro wishes Europe to make it possible for it to have its own intellectual life, although maintaining cordial and fraternal relations with neighboring peoples.”⁴⁹

⁴⁶ “Balkan Question May Give Trouble at Peace Table,” *New York Tribune*, November 8, 1918.

⁴⁷ “Exit King Nicholas,” *The Washington Post*, December 3, 1918.

⁴⁸ “Another Nicholas Passes,” *The New York Times*, December 4, 1918.

⁴⁹ “King Nicholas Will Meet Wilson,” *The New York Times*, December 25, 1918; “President to Hear Plea of King of Montenegro,” *New York Tribune*, December 25, 1918; “King of Montenegro is

The American press also covered the entry of Allied troops into Montenegro. According to the reports that appeared in the *Boston Globe* and the *New York Tribune*, the French troops found order and peace in Cetinje on December 23rd and the people enthusiastically greeted them.⁵⁰ The choice of news and the way most newspapers covered these events did not change during January 1919, although the *New York Times* made an exception by broadcasting an interview with King Nikola to English journalist Herbert Vivian, accusing the fake assembly, blaming Serbs for ingratitude, and describing how the Serbian occupation army established the rule of terror in Montenegro.⁵¹

After the United States government recognized the change of the name of the Embassy of Serbia to the Embassy of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes on February 10, 1919, the reporting of the American press was adjusted. King Nikola was mostly described as a monarch who was a legacy of another time, or as superfluous, despite great war merits and important connections.⁵² In the first months of 1919, American newspapers published articles expressing views on the importance of the unification of the South Slavs, but also those that spoke of the Serbian occupation of Montenegro. Although the American public was open to different opinions, after the creation of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, its attention gradually turned to the problems of the new community. During the spring and summer of 1919, the American press continued to report on Montenegro's entry into the new state. At the end of April 1919, the *New York Tribune* explained how Montenegro had ceased to exist: "The national assembly of Montenegro has voted in favor of incorporation into the new Jugo-Slav state. Thus one of the most picturesque and valiant of the little kingdoms of Europe vanishes into the past. Nikola, the aged sovereign, was a remarkable personage. He exercised patriarchal powers and lived with extreme democratic simplicity. He was the proprietor of a hotel in Cetinje, a poet, a playwright, and passionately fond of the great American game of draw poker. A giant in stature, he was probably the most imposing regal figure in Europe. The military collapse of Montenegro in 1915 excited much suspicion. The Austro-Hungarians took the impregnable Mount Lovchen, opposite Cattaro, with hardly any effort. Montenegrin officials were accused of collusion with the enemy. But Montenegro could hardly have held out after Serbia and Albania had been overrun by Mackensen and the remnants of the Serb army had fled to Corfu. Nikola went into exile in Paris, where kings in exile have been wont to congregate. His sons had disqualified themselves for the succession. His people, a pure

---

Anxious to See Wilson," *The Washington Post*, December 25, 1918.

⁵⁰ "French Found Good Order in Cetinje," *The Boston Globe*, January 4, 1919; "French Troops Enter Cetinje With Acclaim of Montenegro," *New York Tribune*, January 5, 1919.

⁵¹ "Montenegrin King Puts Hope in Allies," *The New York Times*, January 29, 1919.

⁵² Charles Henry Meltzer, "Nikola of Montenegro a King Who Has Lived Past His Time," *New York Tribune*, February 2, 1919.

Serb stock, longed for union with the other South Slavs. So his usefulness as a monarch ended.”⁵³

The *Los Angeles Times* expressed optimism and believed that the new state union could become a means of solving the Adriatic problem in a way that would satisfy all parties involved because, with the annexation of Montenegro, the new kingdom will have its own seaport, regardless of whether or not it will get Fiume: “True, Antivari may not be as good an outlet as Fiume, but no nation can always get all it wants,” concluded the *Los Angeles Times*.⁵⁴ Between November 1918 and September 1921, American land and naval forces were stationed in the Adriatic and formed a buffer zone between the Italian and Serbian armies in Montenegro. In Montenegro, the Americans were stationed around Bar and tried not to get involved in the civil war. In a commentary by the *New York Tribune* of August 31, 1919, the American position was summarized: “Particularism has been a Balkan characteristic for centuries. Nationalistic tendencies are powerful. The political and economic advantages of combination seem remote to tribesmen, like the Montenegrins and Albanians, whose ideals of government are still excessively primitive. They distrust the intentions of the map makers at Paris, however benevolent those intentions may be. American diplomacy kept out of the Balkans while the war lasted. It has now plunged into the whirlpool. But every new development in that region of perennial unrest challenges the wisdom of our change of attitude. Getting involved in Balkan controversies is to buy into a wrangle without end.”⁵⁵

At the end of 1918, the American daily press was dominated by reports of the Paris Peace Conference and the role of President Wilson and the views of conference participants in the creation of a new state in the Balkans. In the first months of 1919, American newspapers published articles emphasizing the importance of the unification of the South Slavs, but also those that spoke of the Serbian occupation of Montenegro and the Christmas rebellion. In the daily presses almost identical space occupied the *communiqués* of King Nikola’s government, protesting against the riots of Serbian forces in Montenegro, and the information bureau of the government of Prime Minister Korošec from the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, which described the former as previous attempts to “revolt public opinion in America against Serbia” and “deceiving Yugoslavs living in the United States and engaging them to protest.”⁵⁶ While the government in Neuilly-sur-Seine, with the help of Alex Devin (Aleksandra Divijana), tried in every way to announce its views and gain a place at the negotiating table, and the government of the Kingdom

⁵³ “Montenegro Vanishes,” *New York Tribune*, April 26, 1919.

⁵⁴ “Montenegro May Calm Adriatic,” *Los Angeles Times*, May 2, 1919.

⁵⁵ “The Montenegrin Revolt,” *New York Tribune*, August 31, 1919.

⁵⁶ “Plot To Mislead Americans,” *The Washington Post*, July 20, 1919; “Montenegro Revolt Denied,” *The New York Tribune*, July 20, 1919; “Says Montenegro Rebels,” *The New York Times*, July 27, 1919.

of Serbs, Croats and Slovenes blamed Italy and the campaign of Hungarian, Austrian, and Bulgarian propagandists for trying to deceive American public opinion about the Balkans, the Allied governments avoided the Montenegrin question in order to implement the Yugoslav project.⁵⁷ Although the American public was open to different opinions, after Montenegro's entry into the Yugoslav community, its attention gradually turned to the problems of the new state, and at the end of 1919 it concentrated on issues of demarcation with Italy, the possibility of conflict on the Adriatic, and humanitarian efforts, i.e. the work of Hoover's program in the Balkans. Thus, the power of the media was used in presenting the problem and adapting it in accordance with the wishes of the presidential administration.

Dr Radoslav Raspopović i dr Biljana Vučetić

---

⁵⁷ Драгољуб Живојиновић, *Црна Гора у борби за опстанак 1914–1922*, Војна књига, Београд 1996; Idem, *Крај Краљевине Црне Горе: мировна конференција и после 1918–1921*, Службени лист СРЈ, Београд 2002; Srdja Pavlovic, *Balkan Anschluss: The annexation of Montenegro and the creation of the common South Slavic state*, Purdue University Press, West Lafayette, 2008; Becherelli Alberto, *Montenegro Betrayed: The Yugoslav Unification and the Controversial Inter-Allied Occupation*, *Balkan Studies* 51, Thessaloniki 2016, 69–104.

I – PEACE TERMS AND PEACE PLANS

ODREDBE MIRA I MIROVNI PLANOVI

1.

New York Tribune, 6 January 1918

**LLOYD GEORGE DEFINES PEACE TERMS:
NO DISRUPTION OF TEUTON EMPIRES,
SMALL NATIONS TO SHAPE DESTINIES**

**PREMIER DECLARES BRITAIN WILL FIGHT
TO DEATH WITH FRANCE TO FORCE
RECONSIDERATION OF CRIME OF '71
COMMITTED IN ALSACE-LORRAINE**

**DESIRES TO END MILITARY
DOMINATION BY GERMANY**

**REPARATION FOR BELGIUM, RE-ESTABLISHMENT
OF SANCTITY OF TREATIES AND
LEAGUE OF NATIONS TO PREVENT WAR
IN FUTURE ARE REQUIRED**

London, January 5. – The British Prime Minister, David Lloyd George¹, to-day set forth Great Britain's war aims more specifically and at greater length before the delegates of the trades unions than he had ever done before.

Having first declared that it was not a war of aggression against Germany or the German people and that the breaking up of the German peoples or the disintegration of their state was not one of the objects for which the Allies were fighting, he proceeded to mention the fundamental issues for which Britain and her allies were contending.

First among these was the restoration of Belgium and reparation for the injuries inflicted. Next came the restoration of Serbia, Montenegro and the occupied parts of France, Italy and Rumania. The question raised in 1871², when Germany took Alsace-Lorraine, must be reconsidered, and to this end, said the Premier, the British nation would stand by the French democracy to the death.

¹ Lojd Džordž David 1863–1945, engleski državnik, vođa Liberalne partije. Član Donjeg doma. Ministar raznih resora ili predsjednik vlade. Pokušao je da riješi Irsko pitanje. U spoljnoj politici nastupao je u okvirima Velike antante. U toku Prvog svjetskog rata zalagao se za englesko angažovanje na francuskom ratištu i Balkanu. Imao je važnu ulogu u mirovnim pregovorima posle Prvog svjetskog rata. U govoru pred Kongresom 5. januara 1918. predstavnicima britanskih tredjuniona premijer Lojd Džordž je iznio saglasnost američkog i britanskog stava oko toga da rasparčavanje Austrougarske nije njihov ratni cilj. Održavanje cjelovitosti Austrougarske samo po sebi je podrazumijevalo da se glavnina traženih teritorijalnih proširenja Srbije, a takode i Crne Gore, ne može ostvariti. Što se tiče restauracije crnogorske države i drugih okupiranih država, iz govora Lojda Džordža nije proizlazila nikakva sumnja u pogledu pozitivnog odnosa saveznika. Vidjeti: R. Raspopović, *Diplomatija Crne Gore 1711–1918*, 618.

² Mirovni sporazumom potpisanim u Frankfurtu 10. maja 1871, poslije okončanja francusko-pruskog rata Alzas i Loren su pripali Njemačkoj. Vidjeti: Henri Kisindžer, *Diplomatija I*, Beograd, 94–107.

Prevod:

Njujork tribjun, 6. januar 1918.

**LOJD DŽORDŽ DEFINIŠE USLOVE MIRA:
BEZ REMEĆENJA TEVTONSKIH CARSTAVA,
MALI NARODI DA OBLIKUJU SVOJU SUDBINU**

**PREMIJER IZJAVLJUJE DA ĆE SE BRITANIJA BORITI
DO SMRTI ZAJEDNO SA FRANCUSKOM KAKO BI
IZDEJSTVOVALE RAZMATRANJE ZLOČINA IZ '71.
POČINJENOG U ALZAS–LORENU**

**ŽELJE ZA OKONČANJEM NJEMAČKE
VOJNE DOMINACIJE**

**NEOPHODNA ODŠTETA ZA BELGIJU, PONOVRNO
USPOSTAVLJANJE NEPRIKOSNOVENOSTI
MIROVNIH SPORAZUMA I LIGE NARODA
KAKO BI SE SPRIJEČIO RAT U BUDUĆNOSTI**

London, 5. januar – Britanski premijer, Dejvid Lojd Džordž¹, danas je iznio ratne ciljeve Velike Britanije konkretnije i podrobnije no što su to ikada učinili delegati sindikata.

Nakon što je najprije izjavio da to nije vojna agresija protiv Njemačke ili njemačkog naroda, i da razdvajanje njemačkih naroda ili razaranje njihove države nije jedan od ciljeva za koje se bore Saveznici, nastavio je da govori o osnovnim pitanjima za koje se bore Britanija i njeni saveznici.

Prvo od ovih je obnova Belgije i nadoknada za pretrpljenu štetu. Zatim dolaze obnova Srbije, Crne Gore i okupiranih djelova Francuske, Italije i Rumunije. Pitanje postavljeno 1871.² godine, kada je Njemačka uzela Alzas–Loren, se mora ponovo razmotriti, i s tim ciljem će, rekao je premijer, narod Britanije do smrti ostati uz francusku demokratiju.

2.

New York Tribune, 9 January 1918

WILSON¹ PROCLAIMS AMERICA'S PEACE PLAN TO MAKE ALL THE WORLD FREE AND SAFE²

THE FOURTEEN CONDITIONS

1 – Open covenants of peace, openly arrived at, after which there shall be no private understandings.

2 – Absolute freedom of the seas, alike in peace and war, except as they may be closed by international action.

3 – The removal of all economic barriers and the establishment of an equality of trade conditions among all the nations consenting to the peace.

4 – Adequate guarantees that national armaments will be reduced to the lowest point consistent with domestic safety.

5 – A free, open-minded and absolutely impartial adjustment of all colonial claims, based upon the principle that the interests of the populations must have equal weight with the equal claims of the governments concerned.

6 – The evacuation of all Russian territory and such a settlement of all Russian questions as will secure for her unhampered opportunity for independent political development and national policy.

7 – The evacuation and restoration of Belgium, without any attempt to limit her sovereignty.

8 – The liberation of all French territory and the restoration of the invaded portions, and the righting of the wrong done to France by Prussia in 1871 in the matter of Alsace-Lorraine.

9 – The readjustment of the frontiers of Italy along clearly recognizable lines of nationality.

10 – The freest opportunity of the peoples of Austria-Hungary for autonomous development.

11 – The evacuation of Rumania, Serbia and Montenegro, with free access to the sea for Serbia; the restoration of occupied territories; the fixing of the relations of the several Balkan states along historically established lines of allegiance and nationality, and international guarantees of their political and economic independence and territorial integrity.

12 – Secure sovereignty for the Turkish portions of the present Ottoman Empire, but with assurance that the other nationalities now under Turkish rule shall have unmolested opportunity of autonomous development; the Dardanelles to be permanently opened to all nations under international guarantees.

13 – Erection of an independent Polish state, including the territories inhabited by indisputably Polish populations, with free access to the sea and with political and economic independence and territorial integrity internationally guaranteed.

14 – The formation of a general association of nations under specific covenants for the purpose of affording mutual guarantees of political independence and territorial integrity to great and small states alike.

¹ Vudro Vilson (1856–1920) političar i državnik SAD. Vilson je bio profesor univerziteta i doktor pravnih nauka. Pripadao je Demokratskoj stranci. Za 28. predsjednika SAD izabran je 1912. Bio je predsjednik SAD od 4. marta 1913. do 3. marta 1921. Dobitnik je Nobelove nagrade za mir. U početku Prvog svjetskog rata bio je za neutralnost ali je kasnije doprinio ulasku SAD u rat. Januara 1918. objavio je čuvenih 14 tačaka u kojima je izložio načela za sklapanje mira. Na mirovnoj konferenciji u Versaju zalagao se za osnivanje Društva naroda.

² Od 14 tačaka Vilsonovog programa svjetskog mira, za balkanske zemlje najvažnije su bile one pod brojevima 9, 10 i 11. Iz njihovoga sadržaja proizilazi da američki predsjednik u vrijeme njegovog donošenja nije imao u vidu mogućnost razbijanja Austrougarske. Vjerovao je u mogućnost da će Austrougarska pod carem Karlom napustiti savez sa Njemačkom i potpisati separatan mir s Antantom. (Bogdan Krizman, *Predsjednik Wilson i jadransko pitanje do primirja s Austro-Ugarskom 1918*, Anali Jadranskog instituta JAZU, Zagreb 1958, 2, 81–116). Vilsonov program bio je osnov za mirovne pregovore poslije Prvog svjetskog rata.

Prevod:

Njujork tribjun, 9. januar 1918.

VILSON¹ OBJAVIO AMERIČKI MIROVNI PLAN ZA SLOBODAN I BEZBJEDAN SVIJET²

ČETRNAEST TAČAKA

1 – Otvoreni mirovni sporazumi, do kojih se otvoreno dolazi, nakon kojih ne bi bilo privatnih sporazuma.

2 – Apsolutna sloboda mora, kako u miru tako i u ratu, osim ako ne budu zatvorena međunarodnom akcijom.

3 – Otklanjanje svih ekonomskih prepreka i uspostavljanje jednakih trgovinskih uslova među svim narodima koji prihvate mir.

4 – Odgovarajuće garancije da će nacionalno naoružanje biti smanjeno na najniži mogući nivo u skladu sa domaćom bezbjednošću.

5 – Slobodno, iskreno i apsolutno nepristrasno rješavanje svih kolonijalnih zahtjeva zasnovanih na principu da interesi stanovništva moraju imati podjednaku težinu kao i jednaki zahtjevi dotičnih vlada.

6 – Povlačenje sa cjelokupne ruske teritorije i rješavanje svih ruskih pitanja na način koji će obezbijediti nesmetanu priliku za nezavisni politički razvoj i nacionalnu politiku.

7 – Povlačenje iz Belgije i njena obnova, bez ikakvog pokušaja da se ograniči njen suverenitet.

8 – Oslobođanje čitave francuske teritorije i obnova okupiranih djelova, i ispravljanje nepravde koju je Pruska nanijela Francuskoj 1871. godine po pitanju Alzas–Lorena.

9 – Ispravljanje granica Italije duž jasno razgraničenih linija nacionalnosti.

10 – Najslobodnija moguća prilika za narode Austrougarske za autonomni razvoj.

11 – Povlačenje iz Rumunije, Srbije i Crne Gore, sa slobodnim izlazom na more za Srbiju; obnova okupiranih teritorija; popravljjanje odnosa među nekoliko balkanskih država po istorijski utvrđenim vezama savezništva i nacionalnosti, i međunarodne garancije njihove političke nezavisnosti i teritorijalne cjelovitosti.

12 – Obezbijeđen suverenitet za turske djelove sadašnjeg Osmanskog carstva, ali uz uvjeravanja da će druge nacionalnosti koje su sada pod turskom vlašću imati nesmetanu priliku za autonomni razvoj; Dardaneli da budu trajno otvoreni za sve narode pod međunarodnim garancijama.

13 – Osnivanje nezavisne države Poljske, uključujući teritorije koje naseljava neosporno poljsko stanovništvo, uz slobodni izlaz na more i sa međunarodno garantovanom političkom i ekonomskom nezavisnošću i teritorijalnom cjelovitošću.

14 – Formiranje jednog opšteg udruženja naroda pod konkretnim sporazumima sa ciljem davanja zajedničkih garancija političke nezavisnosti i teritorijalne cjelovitosti, kako velikim tako i malim državama.

3.

New York Tribune, 9 January 1918

**PRAISE FROM ALL QUARTERS
GREET'S PRESIDENT'S SPEECH**

**LEADERS IN MANY WALKS OF LIFE EXPRESS ADMIRATION FOR
MESSAGE, BUT DOUBT WHETHER RULERS OF GERMANY
WILL ACCEPT ITS TERMS NOW**

President Wilson's statement of war aims and peace terms, delivered yesterday before Congress, was greeted here by representatives of every element, faction and walk of life as one of the greatest steps toward clearing up the issues of the war.

It was generally regarded as leaving the door open for a concrete declaration of German peace terms, which, if accepted, might lead to the beginning of negotiations. Most of those who commented on the message, however, doubted that Germany would accept the terms, which, they said, aimed a blow directly at the Teutonic military clique now in control.

Professor Michael Pupin¹, of Columbia University:

“Serbia and Montenegro are to gain not only political but also economic independence and access to the sea. This would guarantee to Serbia freedom from Austrian economic oppression, which has threatened its very existence for over a century.

“If freer opportunities for autonomous development, of the peoples of Austria–Hungary are granted, then the formation of a South Slavonic State, as proclaimed in the Declaration of Corfu², is inevitable. This state, meaning a union of Serbs, Croats and Slovenes of Austria–Hungary with Serbia, is the highest national aspiration; of these people.

“In the present declaration, President Wilson demands freest opportunity be given to the peoples of Austria– Hungary to create for themselves new conditions in harmony with the doctrine of self–determination. It is true President Wilson and Lloyd George declared openly they were not lighting for the dismemberment of the Austrian Empire. Of course, they are not, but the Austrian Empire will dismember itself if it refuses to give the people what belongs to them in accord with this doctrine of self–determination. If Austria does give these things, the South Slavonic State will be the result.”

¹ Mihajlo Idvorski Pupin (9. oktobar 1854 – 12. mart 1935) bio je srpski i američki naučnik, pronalazač, profesor na Univerzitetu Kolumbija, nosilac jugoslovenskog odlikovanja *Beli orao prvog reda* i počasni konzul Srbije u SAD. Bio je dobitnik Pulicerove nagrade (1924) za autobiografsko djelo „Od doseljenika do pronalazača“. U svom dnevniku N. Potapov kao konzul Crne Gore u SAD-u 1915. godine pominje i Mihaila Pupina. Njegova aktivnost bila je posebno izražena u vezi s organizovanjem povratka u zemlju crnogorskih dobrovoljaca tokom Prvog svjetskog rata. Arhivsko odjeljenje Cetinjskih muzeja (АОСМ), f. Prinovljeni rukopisi, Н.М. Потапов, Руски војни агент у Црној Гори, Дневник 1906–1907, 1912, 1914–1915, Подгорица-Москва 2003, 688.

² Krfska deklaracija je sporazum predstavnika Jugoslovenskog odbora i srpske vlade o stvaranju i uređenju buduće zajedničke države, Kraljevine SHS, zaključen na Krfu 20. jula 1917. Odnosi Jugoslovenskog odbora i srpske vlade prolazili su i kroz periode nesporazuma u pogledu karaktera odnosa u budućoj državi. Različito se gledalo na ujedinjenje i uređenje buduće zajedničke države. Prema Krfskoj deklaraciji trebalo je da to bude kraljevina sa jedinstvenom teritorijom, ustavna, demokratska i parlamentarna monarhija sa dinastijom Karadorđevića na čelu. U donošenju Krfske deklaracije nije učestvovala crnogorska vlada niti crnogorski Odbor za narodno ujedinjenje. Vidjeti: Dragoslav Janković, Jugoslovensko pitanje i Krfska deklaracija 1917, Beograd 1967.

Prevod:

Njujork tribjun, 9. januar 1918.

**PREDSJEDNIKOV GOVOR NAIŠAO NA
POHVALE SA SVIH STRANA**

**PREDVODNICI IZ MNOGIH SFERA ŽIVOTA IZRAZILI DIVLJENJE
POVODOM PORUKE, ALI SUMNJAJU DA ĆE VLADARI NJEMAČKE
PRIHVATITI NJENE USLOVE SADA**

Objavu ratnih ciljeva i mirovnih uslova, koju je predsjednik Vilson juče predstavio pred Kongresom, ovdje su pozdravili svi činiooci, predstavnici svih oblasti i sfera života kao jedan od najvećih koraka ka razrješavanju ratnih pitanja.

Generalno se smatra da to predstavlja odškrinuta vrata za konkretnu objavu njemačkih mirovnih uslova koji, ukoliko bi bili prihvaćeni, mogu dovesti do početka pregovora. Većina onih koji su komentarisali poruku, međutim, sumnjala je da će Njemačka prihvatiti te uslove koji, kako navode, zadaju direktan udarac tevtonskoj vojnoj kliku koja je sada na vlasti.

Profesor Mihajlo Pupin¹ sa Univerziteta Kolumbija:

„Srbija i Crna Gora treba da dobiju ne samo političku već i ekonomsku nezavisnost i izlaz na more. To bi garantovalo Srbiji slobodu od austrijskog ekonomskog ugnjetavanja koje ugrožava samu njenu egzistenciju već više od jednog vijeka.

„Ukoliko se narodima Austrougarske daju slobodnije prilike za autonomni razvoj, onda je neizbježno stvaranje jugoslovenske države, kao što je i predviđeno Krfskom deklaracijom². Ova država, koja bi predstavljala zajednicu Srba, Hrvata i Slovena iz Austrougarske sa Srbijom, je najveća nacionalna težnja ovih ljudi.

„U ovoj deklaraciji, predsjednik Vilson traži da se narodu Austrougarske da slobodna prilika da za sebe stvore nove uslove u skladu sa doktrinom samoopredjeljenja. Istina je da su predsjednik Vilson i Lojd Džordž otvoreno izjavili da se ne bore za raspad austrijskog carstva. Naravno da se oni ne bore, ali austrijsko carstvo će se samo raspasti ako odbije da da narodu ono što mu pripada u skladu sa doktrinom samoopredjeljenja. Ukoliko Austrija to dozvoli, rezultat će biti jugoslovenska država.“

4.

The New York Times, 16 January 1918

DR. FRIEDJUNG AGAIN

“The Austrian historian, Professor Heinrich Friedjung,¹ is telling the Germans what is good for Serbia. Not Swift himself could have employed a more savage irony than appears in Dr. Friedjung’s forecastings of the happiness coming to the Serbians, long so dear to the tender Hapsburg heart, to the benevolent Germans of Austria, the shrinking Magyars of Hungary:

The uniting of Serbia, with Austria–Hungary will fulfill the desires of the Serbians for unity. Serbia would be closely bound to Austria–Hungary by economic ties. In this way the Serbian people would emerge from the struggle victors, in spite of their terrible sufferings.

The lamb will be happy in the butcher’s shop. The House of Hapsburg, the bitterest enemy of Serbia and the Serbs, the devourer of Bosnia and Herzegovina, the persecutor of the Serbo–Croats, the destroyer of Serbia, “will

give better guarantees for the prosperous development of the Serbian people than their own dynasty, which is responsible for all their troubles." If Serbia kept her army and independence, she would be used as a tool by the fanatics, "supported by English, French, and Russian money." "Russian money" is particularly good in all this generous thought for the Serbs of Serbia. The kingdom is to be incorporated in the Austrian Empire, but "only small garrisons will be necessary." Could kindness go further?

These observations, which may not be thoroughly enjoyed by our genial old friend, Ferdinand² of Bulgaria, need no comment. It "would be a criminal error to unite Serbia and Montenegro." From the latter Power Mount Lovchen, commanding the Bocche di Cattaro, must be filched by Austria. That is old Austro–Hungarian doctrine. Instructive to the artless gudgeons who have swallowed the "no annexations, no indemnities" bolus is Dr. Friedjung's statement:

At the end of the war the great States will make use of the little ones in payment of their indemnities. Austria and Bulgaria will decide upon the future of the Balkans.

So Ferdinand is to get his share of the swag, but not his "corridor," not the richest part of Serbia, no part of Serbia?

It is a pleasure to hear from Dr. Friedjung again. He used to be a sort of *ame damnee* of Baron von Aehrenthal,³ the Austro–Hungarian Joint Minister of Foreign Affairs. His most glorious achievement as a historian is his article in the Vienna Neue Freie Presse in 1909, charging a Serbo–Croatian conspiracy, organized with the aid of the Serbian Government, against the Hapsburg monarchy. The "proofs" were documents furnished by the Austro–Hungarian Foreign Office, documents, as was subsequently demonstrated, made and photographed at the house of and by the orders of Count Forgach⁴, the Austrian Minister at Belgrade. No doubt Dr. Friedjung is as veracious a prophet as historian.

¹ Sudski proces, poznat kao „veleizdajnički“ vodile su vlasti Austrougarske u Zagrebu 1909. protiv 53 člana Srpske samostalne stranke. Optužba je bila da su SSS i Hrvatska stranka prava, koje su činile Hrvatsko-srpsku koaliciju, u saradnji sa vlastima Srbije bili organizatori zavjere da bi se Južni Sloveni ujedinili u zajedničku državu. U martu 1909, bečki istoričar Hajnrih Fridjung objavio je nekoliko članaka u kojima je za veleizdaju optužio i Frana Supila. To je dovelo do Fridjungovog procesa, krajem 1909. Fridjung je na kraju procesa u Beču priznao da su njegovi dokumenti falsifikati. Iako su dokazi bili slabi, optuženi su osuđeni na robiju, ali je Koalicija ubrzo sklopila politički pakt s ugarskim premijerom Karoljom Kuenom-Hedervarijem, pa su svi bili pomilovani.

² Ferdinand I Koburški (14. 2. 1861, Beč – 9. 9. 1948, Koburg, Bavarska), bugarski knez (1887–1908) i car (1908–18), osnivač dinastije Koburga u Bugarskoj. Sin princa Avgusta Saksion-Koburg-Gota. Doprinio je jačanju njem. uticaja u Bugarskoj, i početku Drugog balkanskog rata (1913), kao i uvlačenju zemlje na strani Centralnih sila (u oktobru 1915) u Prvi svjetski rat. Godine 1918. bio je prinuđen da se odrekne prestola i da pobjegne u Bugarsku.

³ Erental fon Alojz Leka (Aehraenthal Alois Lexa, von; 1854–1912), grof, baron, poslanik Austrougarske u Bukureštu (1895–1899) i Petrogradu (1899–1906), ministar spoljnih poslova (1906–1912).

⁴ Forgač Janoš Johan fon (von Forgách Janós –Johann, Graf; 1870–1935) grof, poslanik Austrougarske u Beogradu (1908–1909), zvaničnik ministarstva spoljnih poslova.

Prevod:

Njujork tajms, 16. januar 1918.

PONOVO DR FRIDJUNG

„Austrijski istoričar, profesor Hajnrih Fridjung¹, govori Njemcima šta je dobro za Srbiju. Ni sam Svift ne bi mogao iskoristiti oštiju ironiju od one koja se nalazi u predviđanjima dr Fridjunga o sreći koja predstoji Srbima, toliko dugo dragima mekom habsburškom srcu, dobronamjernim austrijskim Njemcima, i sve manjem broju Mađara iz Ugarske:

Ujedinjenje Srbije sa Austrougarskom će ispuniti želju Srba za ujedinjenjem. Srbija bi bila usko vezana za Austrougarsku ekonomskim vezama. Na taj način bi srpski narod iz borbe izašao kao pobjednik uprkos strašnim stradanjima.

Jagnje će se radovati u klanici. Kuća Habsburgovaca, najljući neprijatelj Srbije, proždirač Bosne i Hercegovine, progonitelj Srbo–Hrvata, uništitelj Srbije, „daće bolje garancije za napredni razvoj srpskog naroda on njegove sopstvene dinastije koja je odgovorna za sve njene nedaće. Ako Srbija zadrži svoju vojsku i nezavisnost, poslužiće kao oruđe fanaticima, „koje podržava engleski, francuski i ruski novac.“ „Ruski novac“ je posebno dobar u čitavoj ovoj velikodušnoj zamisli za Srbe iz Srbije. Kraljevina će se pripojiti austrijskom carstvu, ali će „samo mali garnizoni biti potrebni“. Može li dobrotu ići dalje?

Ove primjedbe, koje možda ne prijaju u potpunosti našem genijalnom starom prijatelju, Ferdinandu bugarskom, nije potrebno komentarisati. Bila „bi kriminalna greška ujediniti Srbiju i Crnu Goru.“ Od ove druge, silnu planinu Lovćen, koja se nadvija nad Bokom Kotorskom, Austrija mora ukrasti. To je stara austrougarska doktrina. Poučna za naivne somove koji su progutali pilulu „bez aneksije, bez odšteće“ je izjava dr Fridjunga:

Na kraju velikog rata će velike države iskoristiti male kao isplatu za štetu. Austrija i Bugarska će odlučivati o sudbini Balkana.

Tako da će Ferdinand² dobiti svoj dio kolača, ali ne ovaj „prolaz“, ne najbogatiji dio Srbije, nijedan dio Srbije?

Zadovoljstvo je čuti dr Fridjunga ponovo. On je nekada bio desna ruka barona Erentala³, zajedničkog ministra spoljnih poslova Austrougarske. Njegovo najveće dostignuće kao istoričara je njegov članak u bečkoj 'Noje fraj pres' 1909. godine, u kome se razotkriva srpsko–hrvatska zavjera protiv habsburške monarhije, organizovana uz pomoć srpske vlade. „Dokazi“ su bili dokumenti koje je pribavilo Ministarstvo spoljnih poslova Austrougarske, dokumenti koji su, kao što se kasnije ispostavilo, napravljeni i fotografisani u kući i po nalogu grofa Forgača⁴, austrijskog ministra u Beogradu. Nema sumnje da je dr Fridjung podjednako vjerodostojan prorok koliko i istoričar.

5.

New York Tribune, 16 January 1918

**SERBIANS DEAF TO
TEUTON OVERTURES**

**FRATERNIZATION AND TEMPTING
SEPARATE PEACE OFFERS DECLINED,
IS REPORT**

London, January 15. – The Reuter correspondent at Serbian headquarters reports that the Bulgars are making vain efforts at fraternization and that the Germans are sending leaflets into the Serbian lines devoted to efforts to detach Serbia from the Allies.

The correspondent says he learns on good authority that Austria–Hungary a short time ago proffered the Serbians through a private channel the surrender of Bosnia and Herzegovina, with an outlet, to the Adriatic, if they would cease fighting and sign a peace.

**Austria Offered Peace
To Serbia, Says Editor**
The New York Tribune
Foreign Press Bureau

The Austrian government recently made an attempt to induce Serbia to conclude a separate peace with the Central Powers. It has been revealed by Dr. Markovitch, professor at the University of Belgrade, now editor of “La Serbie” (“Serbia”), which is published in Geneva. The terms proposed by Austria to Serbia included the cession of Bosnia–Herzegovina to Serbia and an outlet to the sea.

“Count Czernin,” declares Dr. Markovitch, “in cooperation with Count Berchtold¹, private adviser of the young (Austrian) Emperor, sent to Switzerland one of his confidantes, a certain journalist, Czenek Slepanek, with the object of coming into contact with the Serbs and proposing to them a ‘reconciliation’ with Austria. Slepanek, who before the war had been on a special mission in Serbia, showed to the Serbs to whom he was able to speak autographed letters from Count Berchtold.

“Count Czernin informed the Serbs that Austria would be ready to repair the wrong she had done to them, that she would cede to Serbia the province of Bosnia–Herzegovina, would give them an outlet to the sea, that she would not be opposed to the union of Serbia with Montenegro, and that

she would not support the demands of Bulgaria, since that country was not bound to Austria by any special treaty.

“For all this Austria demanded from Serbia only one thing – to ask for peace.

“The snare was too evident,” says Dr. Markovitch, “and Slepanek’s offer received from the Serbians the reply which it merited.”

¹ Berthold Leopold von (Berchtold Graf Leopold von; 1863–1942), grof, poslanik Austrougarske u Petrogradu (1906–1911), ministar spoljnih poslova Austrougarske (1912– 1915).

Prevod:

Njujork tribjun, 16. januar 1918.

**SRBI GLUVI ZA
TEVTONSKE PREDLOGE**

**ODBIJENE PONUDE ZA BRATIMLJENJE
I PRIMAMLJIV ZASEBAN MIR,
KAKO SE NAVODI**

London, 15. januar – Dopisnik Rojtersa u srpskom štabu izvještava da Bugari čine uzaludne napore da se dodvore, a Njemci šalju poruke u srpske redove sa ciljem da odvoje Srbiju od Saveznika.

Dopisnik navodi da ima pouzdana saznanja da je Austrougarska nedavno ponudila Srbima, putem privatnog kanala, da im ustupi Bosnu i Hercegovinu sa izlazom na Jadran ukoliko bi prestali sa borbama i potpisali mir.

**Austrija ponudila mir
Srbiji, navodi urednik
Njujork tribjun,
*Odjeljenje strane štampe***

Austrijska vlada je nedavno pokušala da navede Srbiju da zaključi zasebni mir sa Centralnim silama. To je objelodanio dr Marković, profesor na Univerzitetu u Beogradu, urednik lista „La Serbie“, koji sada izlazi u Ženevi. Uslovi koje je Austrija ponudila Srbiji uključuju ustupanje Bosne i Hercegovine i izlaz na more.

„Grof Černin je,“ kako navodi dr Marković, „u saradnji sa grofom Brehtoldom¹, ličnim savjetnikom mladog (austrijskog) cara, poslao u Švajcarsku jednog od svojih ljudi od povjerenja, izvjesnog novinara Čeneka Šlepaneka, kako bi stupio u kontakt sa Srbima i predložio im 'pomirenje' sa Austrijom. Šlepanek, koji je prije rata bio u specijalnoj misiji u Srbiji, je Srbima sa kojima je uspio da razgovara pokazao potpisana pisma grofa Brehtolda.“

„Grof Černin je obavijestio Srbe da bi Austrija bila spremna da ispravi nepravdu koju im je nanijela, da bi ustupila Srbiji oblast Bosne i Hercegovine, dala im

izlaz na more, da se ne bi protivila ujedinjenju Srbije i Crne Gore i da ne bi podržala zahtjeve Bugarske, pošto ta zemlja nije vezana za Austriju nikakvim konkretnim sporazumom.

Zauzvrat je Austrija tražila od Srbije samo jedno – da zatraži mir.“

„Podsmjeh je bio suviše očigledan,“ kaže dr Marković, „i Šlepanekova ponuda je dobila od Srba odgovor kakav je zaslužila.“

6.

New York Tribune, 17 January 1918

**ITALY'S WAR AIMS
TO BE RESTATED
BY BARON SONNINO**

**NOT OPPOSED TO ERECTION OF
GREATER SERBIA BY UNION
WITH JUGO-SLAVS**

Washington, January 16. – Official advices received here to-day state that Baron Sonnino¹, Italian Foreign Minister, soon will address the Italian Parliament on Italy's war aims. He will go much further, it was indicated, than he did on October 26 last, when he defined Italy's aspirations.

Contrary to a popular impression, it was learned to-day that Italy is not opposed to the erection of a greater Serbia through the union of the Jugoslavs (Southern Slavs) of Austria-Hungary with Serbia and Montenegro, although Italy will insist in any event upon certain measures respecting the eastern shore of the Adriatic as necessary for Italian safety.

Italy is now carrying on conversations with Serbia on the subject, the two countries seeking to come to an understanding that will be of mutual benefit. The Italian press, dispatches state, is not completely assured of the extent to which President Wilson in his war aims address to Congress indorsed the Italian claims.

Italy requires the inclusion within Italian sovereignty of the Austrian territories inhabited by Italians; she opposes the cession of Trieste to Serbia, and demands certain arrangements in regard to the Dalmatian coast. She holds that Serbia must have access to the sea, and both Italy and Serbia appear to be agreed that Greece has no legitimate claim to lower Albania, which the Greeks call upper Epirus and which would make Greece an Adriatic power.

The Albanian question, temporarily solved by the institution of an Italian protectorate, will finally be solved by the Allied powers, and the absence

of a definite and immediate determination of the problem is alleged to be one of the causes which have had the effect of delaying the actual entrance of Greece into the war.

Another serious cause, it was stated by a diplomat to-day, is the fact that, despite extreme measures which have been taken, the Venizelos² government has thus far failed to establish that degree of control over the people which is necessary before the nation may hazard war. The Constantine partisans were said to be still strong and troublesome.

¹ Sidney Sonnino, baron (11. mart 1847 – 24. novembar 1922). Italijanski državnik. Premijer Italije dva puta: 1906, pa od 1909. do 1910. Italijanski ministar spoljnih poslova u toku Prvog svjetskog rata. Predstavnik Italije na mirovnoj konferenciji u Parizu 1919.

² Eleftherios Venizelos (Ελευθέριος Κυριάκου Βενιζέλος, (Murnies na Kaniji 1864 – Pariz 1936) Grčki revolucionar, državnik, istaknuti političar. Premijer Grčke (1910–1920, 1928–1932). Tvorac moderne grčke države.

Prevod:

Njujork tribjun, 17. januar 1918.

**BARON SONINO
ĆE PONOVO IZNIJETI
RATNE CILJEVE ITALIJE**

**NE PROTIVI SE STVARANJU
VELIKE SRBIJE UJEDINJENJEM
SA JUGOSLOVENIMA**

Vašington, 16. januar – Zvanični navodi koji su danas ovdje stigli tvrde da će se baron Sonino¹, ministar spoljnih poslova Italije, uskoro obratiti italijanskom parlamentu povodom ratnih ciljeva Italije. On će otići mnogo dalje, kako se navodi, nego 26. oktobra prošle godine kada je definisao težnje Italije.

Suprotno uvreženom mišljenju, danas su stigla saznanja da se Italija ne protivi uspostavljanju Velike Srbije ujedinenjem Jugoslovena iz Austrougarske sa Srbijom i Crnom Gorom, mada će Italija u svakom slučaju insistirati na određenim mjerama koje se odnose na istočnu obalu Jadrana potrebnim za bezbjednost Italije.

Italija sada vodi razgovore sa Srbijom na tu temu, a dvije zemlje nastoje da dođu do dogovora koji će biti obostrano koristan. Italijanska štampa, kako se navodi u depešama, nije u potpunosti uvjerena da je predsjednik Vilson u svom ratnom obraćanju Kongresu u dovoljnoj mjeri uvažio italijanske zahtjeve.

Italija zahtijeva da se pod italijanski suverenitet uključe austrijske teritorije koje naseljavaju Italijani; ona se protivi ustupanju Trsta Srbiji, i zahtijeva određena rješenja za pitanje dalmatinskog primorja. Slaže se da Srbija mora dobiti izlaz na more, a Italija i Srbija se navodno podjednako slažu da Grčka nema nikakva legitima prava na donju Albaniju, koju Grci zovu gornji Epir i koja bi napravila od Grčke jadransku silu.

Albansko pitanje, privremeno riješeno uspostavljanjem italijanskog protektorata, savezničke sile će konačno riješiti, a nedostatak konačnog i neposrednog rješenja tog problema je navodno jedan od uzroka koji su uticali na kašnjenje sa kojim je Grčka ušla u rat.

Još jedan ozbiljan razlog, kako navodi jedan diplomata danas, je i činjenica da, uprkos preduzetim oštrim mjerama, Venzelsova² vlada nije uspjela da uspostavi onaj stepen kontrole nad narodom koji je potreban da se narod upusti u rat. Konstantinovski partizani su navodno još uvijek bili jaki i problematični.

7.

The Washington Post, 17 January 1918

ITALY AND JUGOSLAVIA

The forthcoming council of the allies in Paris promises to be one of the most momentous yet held. The chief subjects of discussion are to be: (1) Italy's claim to the "unredeemed provinces," (2) the Adriatic problem, and (3) the problem of the Eastern Mediterranean¹. This question of the Adriatic is one of the thorniest which confronts the allies today, as it is the one on which they have been unable to agree up to this time.

Serbia, Montenegro and the Serbian speaking provinces of the Austrian empire demand the constitution of a great southern Slav state, Jugoslavia. This would include Serbia, Montenegro, Bosnia, Herzegovina, Croatia, Slavonia, Istria, Dalmatia and part of the Banat of Temesvar, and would have a total population of between thirteen and fourteen million souls. The allies have every interest in the creation of this state, as it would hold the key to the gates of the Near East. As long as it existed, there could never be any "Mittel Europa;" it would forever bar the Eastern march of the central powers.

The aspirations of the southern Slavs, generally speaking, are assured of sympathetic support of all the allies, including Italy. Some of the ultra "irredentists," however, claim that because there is a percentage of Italians in the Istrian and Dalmatian coast towns, such as Pola, Flume, Ragusa and Sebenico, not only should these towns, but the whole coast line with its population of hundreds of thousands of Slavs, be annexed to Italy. The new Slav state would thus be practically cut off from the sea, and would be little better than a vassal state of Italy, which would hold all communications with the Adriatic. As Italy already holds the Albanian town of Valona –the Gibraltar of the Adriatic –that sea would become a "mare clausum," an Italian lake.

It is absurd to invoke the principle of nationalities in defense of the enforced annexation of several hundred thousand Slavs to Italy. The real rea-

sons of the “irredentissimi” are, of course, strategic. Fortunately there is in Italy itself a strong element opposed to the demands of the extremists. Presumably the council at Paris will find means of reconciling the demands of both sides, with justice to all.

¹ Sva ova pitanja su proizilazila iz Londonskog protokola od 26. aprila 1915. kojim su zemlje Antante, radi pristanka Italije za ulazak u rat protiv Njemačke i Austrougarske monarhije, ponudile velike dijelove monarhije (Trentino, Južni Tirolo, Julijsku krajinu, Trst, Goricu, Gradišku i Istru), dio Koruške, jugozapadnu Kranjsku, a u sjevernoj Dalmaciji područje od Lisarice i Tribnja na sjeveru do rta Ploča (između Šibenika i Splita) sa Šibenikom i Zadrom, kao i područja u zaleđu tih gradova. Italija je dobila i južnu Albaniju sa pravom da u međunarodnim odnosima zastupa buduću albansku državu u srednjoj Albaniji, koja je dobila izlaz na more u Draču. Italiji je priznata i aneksija Libije, koja je bila pod talijanskom okupacijom od 1912. Pri podjeli Male Azije, Italija je trebalo da dobije i dijelove Osmanskog carstva u jugozapadnoj Turskoj. Vidjeti: *Balkanski ugovorni odnosi 1876–1918. Dvostrani i višestrani međunrodni ugovori i drugi diplomatski akti o državnim granicama, političkoj i vojnoj saradnji, vjerskim i etničkim manjinama, I tom (1876–1918)*, priredio Momir Stojković, Beograd 1988, 441–445

Prevod:

Vašington post, 17. januar 1918.

ITALIJA I JUGOSLAVIJA

Predstojeće vijeće saveznika u Parizu ima izgleda da preraste u najvažniji skup održan do sada. Glavne teme za diskusiju treba da budu: (1) italijansko polaganje prava na „nepovraćene teritorije“, (2) jadranski problem, i (3) problem istočnog Mediterana.¹ Ovo pitanje Jadrana je najtrnovitije sa kojim se saveznici suočavaju, pošto je to pitanje oko koga nisu uspjeli do dan-danas da se slože.

Srbija, Crna Gora i oblasti srpskog govornog područja u austrijskom carstvu traže konstituisanje velike slovenske države, Jugoslavije. Ona bi uključila Srbiju, Crnu Goru, Bosnu, Hercegovinu, Hrvatsku, Slavoniju, Istru, Dalmaciju i dio temišvarskog Banata, a ukupan broj stanovnika bi brojao između trinaest i četrnaest miliona duša. Saveznici imaju veliki interes u stvaranju ove države pošto bi ona držala ključ od kapije Bliskog istoka. Dok god bi ona postojala, ne bi moglo biti nikakve „srednje Evrope“; ona bi zauvijek preduprijedila prodor Centralnih sila na istok.

Težnje Južnih Slovena, opšte uzevši, uživaju blagonaklonu podršku svih saveznika, uključujući Italiju. Neki od ultra „irredentista“, međutim, tvrde da zbog određenog procenta Italijana u gradovima istarskog i dalmatinskog primorja, poput Pule, Rijeke, Dubrovnika i Šibenika, ne samo da bi ti gradovi trebalo da budu pripojeni Italiji, već i čitavo to primorje sa stanovništvom od nekoliko stotina hiljada Slovena. Tako bi ta nova slovenska država praktično bila odsječena od mora, i bila gotovo vazalska država Italije koja bi držala sve veze sa Jadranom. Pošto Italija već drži albanski grad Valonu – jadranski Gibraltar – to more bi postalo „mare clausum“, odnosno italijansko jezero.

Suludo je pozivati se na princip nacionalnosti kako bi se odbranilo prinudno pripajanje nekoliko stotina hiljada Slovena Italiji. Pravi razlozi „irredentista“ su,

naravno, strateški. Na sreću, u samoj Italiji postoji jak elemenat koji se protivi zahtjevima ekstremista. Valjda će vijeće u Parizu iznaći načina da pomiri zahtjeve obje strane, i to na pravičan način za sve.

8.

The New York Times, 21 January 1918

WANTS SERBIA ANNEXED

Amsterdam, December 20, (correspondence of Associated Press.) – What Serbia and Montenegro have to expect from a victorious Germany is indicated in an article published in the German papers from the pen of the Austrian historian, Professor Heinrich Friedjung. He says:

“It will be the duty of the victor to consider carefully the good of the Serbian people, and not make them pay for the sins of their King and his advisers. The uniting of Serbia with Austria– Hungary will fulfill the desires of the Serbians for national unity. Serbia would be closely bound to Austria– Hungary by economic ties. In this way the Serbian people would emerge from the struggle victors, in spite of their terrible sufferings.

“The House of Hapsburg will give better guarantees for the prosperous development of the Serbian people than their own dynasty, which is responsible for all their troubles. If Serbia kept her army and her independence would be used as a tool by fanatics supported by English, French and Russian money; but incorporated in the Austrian Empire, only small garrisons will be necessary.

“Austria will allow Serbia to export her products northward free of duty. The foolish policy of tariff wars against small neighbors must be abandoned. If the Serbian peasant does not have his son taken away for military service and if he can export the products of his soil to Austria, he will be in a very favorable position.

“It would be a criminal error to unite Montenegro and Serbia. Montenegro could be allowed her independence with precautions. Obviously Mount Lovcen cannot be given back to her.

“Enemy statesmen make fine speeches about small nations being allowed to decide their own fate. But at the end of the war the great States will make use of the little ones in payment of their indemnities. Austria and Bulgaria will decide upon the future of the Balkans. In general, there will be little change from the present position.”

Prevod:

Njujork tajms, 21. januar 1918.

PRIŽELJKUJE ANEKSIJU SRBIJE

Amsterdam, 20. decembar (dopisništvo Asošijeted presa) – Ono što Srbija i Crna Gora mogu da očekuju od pobjedonosne Njemačke navedeno je u članku objavljenom u njemačkim novinama iz pera austrijskog historičara, profesora Hajnriha Fridjunga. On kaže:

„Biće dužnost pobjednika da pažljivo razmotri dobrobit srpskog naroda, a ne da ih tjera da ispaštaju za grijeh svog kralja i njegovih savjetnika. Ujedinjenje Srbije sa Austrougarskom će ispuniti želje Srba za nacionalnim jedinstvom. Srbija bi bila čvrsto vezana za Austrougarsku ekonomskim vezama. Na taj način, srpski narod bi izašao iz borbe kao pobjednik, uprkos svojim strašnim stradanjima.

Kuća Habsburga će dati bolje garancije za uspješan napredak srpskog naroda od njihove sopstvene dinastije, koja je kriva za sve njihove nedaće. Ako Srbija zadrži svoju vojsku i nezavisnost, poslužiće kao oruđe fanaticima, koje podržava engleski, francuski i ruski novac; ali uključena u austrijsko carstvo, samo mali garnizoni bi bili potrebni.

Austrija će dozvoliti Srbiji da izvozi svoje proizvode na sjever bez carine. Besmislena politika tarifnog rata protiv malih susjeda se mora ukinuti. Ako srpskom seljaku ne uzmu sina u vojnu službu i ako on može izvoziti proizvode sa sopstvene zemlje, on će biti u veoma povoljnom položaju.

Bila bi kriminalna greška ujediniti Crnu Goru i Srbiju. Crnoj Gori se može dati njena nezavisnost iz predostrožnosti. Naravno da joj se ne može vratiti planina Lovćen.

Neprijateljski državnici drže fine govore o tome kako malim narodima treba dozvoliti da odlučuju o sopstvenoj sudbini. Ali na kraju rata, velike države će iskoristiti male kao isplatu odštete. Austrija i Bugarska će odlučivati o sudbini Balkana. Uopšteno govoreći, biće malo promjena u odnosu na sadašnje stanje.“

9.

Los Angeles Times, 27 January 1918

SOMEWHAT PERSONAL

King Nicholas of Montenegro is a dramatist. One of his best-known plays is “The Empress of the Balkans”. “A correspondent who recently sought permission to translate the work for the English stage said of it ‘So far as I could judge of it, the royal drama lacked imaginative charm. It had been written in fair verse under the influence of Schiller. It had no ‘punch’. But with

the help of Henry Blossom or Guy Bolton it might have proved the germ of a good musical comedy.”

Prevod:

Los Angeles tajms, 27. januar 1918.

NEŠTO LIČNO

Crnogorski kralj Nikola je dramaturg. Jedna od njegovih najpoznatijih predstava je „Balkanska carica“. „Dopisnik koji je nedavno zatražio dozvolu da prevede to djelo za englesku scenu je o njemu rekao 'Koliko ja mogu da prosudim, kraljevoj drami nedostaje maštovitog šarma. Napisana je u slobodnom stihu pod uticajem Šilera. Nema nikakvu žustrinu. Ali uz pomoć Henrija Blosoma ili Gaja Boltona bi se mogla pokazati kao podloga za dobru muzičku komediju.“

10.

The Washington Post, 27 January 1918

AUSTRIA TO ANNEX SERBIA IF VICTOR

MONTENEGRO AND ALBANIA PREY UNDER GERMAN TERMS

The Serbian press bureau in Washington announced last night that it had learned from its Czech correspondent in London the terms reached by Von Hertling¹ and Count Czernin regarding the Balkan states.

As regarding Albania, Montenegro and Serbia, under the terms these three countries must, after the war, be annexed to the territory of the Austro–Hungarian monarchy and will, like other nationalities, preserve their outward autonomy under the Austro–Hungarian protectorate.

Germany also consents under the terms to the so-called “Austrian” solution of the Polish problem.

¹Georg Hertling (Georg von Hertling), njemački kancelar od novembra 1917. do 30. septembra 1918. godine.

Prevod:

Vašington post, 27. januar 1918.

**AKO POBIJEDI,
AUSTRIJA ĆE ANEKSIRATI SRBIJU**

**CRNA GORA I ALBANIJA
MOLE POD
NJEMAČKIM USLOVIMA**

Srpski biro za štampu u Vašingtonu objavio je sinoć da je saznao od svog češkog dopisnika u Londonu uslove koje su fon Hertling¹ i grof Černin postigli o pitanju balkanskih država.

Što se tiče Albanije, Crne Gore i Srbije, prema odredbama, ove tri zemlje moraju nakon rata biti pripojene teritoriji austrougarske monarhije i očuvaće, kao i druge nacionalnosti, svoju spoljnu autonomiju pod austrougarskim protektoratom.

Njemačka takođe pristaje na odredbe takozvanog „austrijskog“ rješenja za poljski problem.

11.

The Washington Post, 4 February 1918

JUGO-SLAVS THREATEN

**CLAIMS TO EAST ADRIATIC SHORE
MAY BRING CLASH WITH ITALY.**

TALK OF “WAR WITHIN WAR”

**LLOYD GEORGE AND CLEMENCEAU WORK
FOR A PERMANENT SETTLEMENT.**

**ITALY FAVORS NEW BALKAN NATION, BUT
OBJECTS TO YIELDING TERRITORY PEOPLED BY
ITALIANS AND PART OF ANCIENT VENETIAN
PROVINCES – DISPUTE DELAYS THE BALKAN
OFFENSIVE MOVEMENT OF ALLIED ARMIES.**

BY RYLEY GRANNON

A war within the war is threatened by the extraordinary pretensions of "Jugoslavia," the unborn but extremely vigorous nation which is to embrace the Serbs and all those Slavs in the southern portion of Austria– Hungary.

So confident are the southern or Jugo Slavs that they are about to emerge as an independent nation that they are asserting claims to portions of the kingdom of Italy which are as Italian as Rome or Naples. The basis of the claims is that the regions in question are now or once were occupied principally by Slavs.

Center of the Controversy

The center of the territorial controversy is the eastern shore of the Adriatic, although the claims of Italy and the Slavs overlap as far as Greece on one side and as far as Venice on the other.

Premiers Lloyd George and Clemenceau¹ held special conferences at Versailles last week, with Premier Orlando² and Foreign Minister Sonnino in the hope of reaching a permanent understanding between the allies and Italy concerning the Adriatic question. It cannot be denied that the arguments of friends of the Jugoslavs have had some weight with the allied governments, particularly the argument that if the allies will handle their cards shrewdly there can be a revolution fomented in Austria which will tear away the southern portion and probably also cause an explosion in Bohemia.

This can only be accomplished, however, by close cooperation with the Jugoslavs and by giving definite assurance that Jugoslavia, once born, will be protected by the allies against the wrath of the Hapsburg and Hohenzollern systems.

Italy Helping the Revolt.

Italy does not oppose "Jugoslavia." but on the contrary is giving powerful assistance to the revolutionary element in Austria. Italians as well as Slavs are under the Hapsburg yoke, and all of them are working together more or less closely, to wrench themselves away.

Italy is historically friendly to Serbia, as was proved when she opposed Austria's attempts to absorb that nation when Italy was a member of the triple alliance. On more than one occasion Italy held back Austria's hand when it was raised to strike down Serbia and Montenegro.

Italy, however, does not concede to the Slavs the Italian territory along the Adriatic. She welcomes the creation of a Slav nation to her eastward, but she is not willing that the new nation should be made up of Italian coast territory such as Istria and Dalmatia, ancient Venetian dominions.

Delays Balkan Offensive.

The differences that appear between Italy and "Jugoslavia" are not irreconcilable, but they will have to be determined, soon if a sharp quarrel and possible war are to be avoided.

These differences are causing much embarrassment in the present campaign, especially in the Balkans.

Until some agreement is reached it is hardly probable that an allied offensive will be undertaken in the Balkans, although all other considerations urge the allies forward.

Mr. Lloyd George is counted as a strong friend of Italy, even against the Jugoslavs, but he recognizes the importance of solving the question amicably. France stands firmly behind Italy. The military and naval problems confronting the two Mediterranean powers are such as to impel them to work in close harmony.

¹ Žorž Klemanso (1841–1929), francuski državnik, ljekar, novinar. Jedan od tvoraca Antante. Za vrijeme Prvog svjetskog rata bio je ministar vojni i predsjednik vlade (1917–1920). U ime Francuske zaključio je Versajski mirovni ugovor i okončao rat sa Njemačkom.

² Vittorio Emanuele Orlando (Vittorio Emanuele Orlando, 1860–1952), italijanski državnik, više puta ministar, predsjednik vlade (1917–1919). Predstavljao je Italiju na mirovnoj konferenciji u Versaju.

Prevod:

***Vašington Post*, 4. februar 1918.**

JUGOSLOVENI PRIJETE

**POLAGANJE PRAVA NA ISTOČNU JADRANSKU OBALU
BI MOGLO DONIJETI SUKOB SA ITALIJOM**

NAVODI O „RATU UNUTAR RATA“

**LOJD DŽORDŽ I KLEMANSO RADE
NA TRAJNOM RJEŠENJU**

**ITALIJA PODRŽAVA NOVU BALKANSKU NACIJU, ALI
SE PROTIVI USTUPANJU TERITORIJE NASELJENE
ITALIJANIMA I DJELOVA STARIH MLETAČKIH
PROVINCIJA – SPOR ODLOŽIO BALKANSKU
OFANZIVU SAVEZNIČKE VOJSKE**

NAPISAO RAJLI GRANON

Ratom unutar rata prijetje izvanredne pretenzije „Jugoslavije“, nerođene ali krajnje žustre nacije koja ubuhvata sve Srbe i Slovene iz južnih krajeva Austrougarske.

Južni, odnosno, Jugo–Sloveni su toliko uvjereni da će se pojaviti kao nezavisna nacija da polažu prava na djelove italijanske kraljevine koji su podjednako

italijanski kao Rim i Napulj. Oni svoje zehťjeve zasnivaju na tome što dotične krajeve sada naseljavaju ili se u nekom trenutku naseljavali pretežno Sloveni.

Srđ spora.

Srđ tog teritorijalnog spora je istočna obala Jadrana, mada se zahtjevi Italije i Slovena poklapaju s jedne strane što se tiče Grčke i s druge strane što se tiče Venecije.

Premijeri Lojd Džordđ¹ i Klemanso² imali su posebne sastanke u Versaju prošle nedjelje sa premijerom Orlandom³ i ministrom spoljnih poslova Soninom u nadi da će doći do trajnog sporazuma saveznika i Italije povodom jadranskog pitanja. Neosporno je da su na savezničke vlade uticali argumenti prijatelja Jugoslovena, posebno argument da ukoliko saveznici promišljeno odigraju svoje karte, može doći do podizanja revolucije u Austriji kojom će se juđni dio otcijepiti, a vjerovatno mogu biti izazvani nemiri i u Bohemiji.

To se, međutim, može postići jedino u tijesnoj saradnji sa Jugoslovenima i davanjem čvrstih uvjerenja da će Jugoslavija, onda kad bude stvorena, uživati zaštitu saveznika od bijesa Habsburgovaca i Hoencolerna.

Italija podstiče pobunu.

Italija nije protiv 'Jugoslavije', već, baš naprotiv, daje moćnu podršku revolucionarnom elementu u Austriji. Italijani su baš kao i Sloveni pod habsburškim jarmom, i svi oni, manje ili više blisko saraduju kako bi ga se oslobodili.

Italija je kroz istoriju bila prijatelj Srbije, što je dokazala kada se usprotivila pokušaju Austrije da pripoji tu naciju u trenutku kad je Italija bila član Trojnog saveza. Italija je u više navrata zadržala austrijsku šaku kada je ova bila podignuta da bi satrla Srbiju i Crnu Goru.

Međutim, Italija ne ustupa Slovenima italijansku teritoriju duđ Jadrana. Ona pozdravlja stvaranje slovenske države na svom istoku, ali nije voljna da ta nova država bude sačinjena od italijanske priobalne teritorije poput Istre i Dalmacije, nekadašnjih mletačkih posjeda.

Odlaze balkansku ofanzivu.

Razmirice koje su se javile između Italije i „Jugoslavije“ nisu nepomirljive, ali će uskoro morati da budu raščišćene ukoliko se želi izbjeći oštar sukob i mogući rat.

Ove razlike su izvor mnogih neprijatnosti u sadašnjem ratnom pohodu, posebno na Balkanu.

Dok se ne dođe do nekakvog sporazuma, teško da će doći do savezničke ofanzive na Balkanu, iako sve druge okolnosti pritiskaju saveznike da krenu.

Lojd Džordđ vađi za velikog prijatelja Italije, i u slučaju protiv Jugoslovena, ali čak i on priznaje važnost miroljubivog razrešenja tog pitanja. Francuska čvrsto stoji iza Italije. Vojni i pomorski problemi sa kojima se suočavaju te dvije mediteranske sile su takvi da ih primoravaju da se drđe čvrsto zajedno.

12.

The Washington Post, 6 February 1918

HUNGARY AGAINST CZERNIN

Count Andrassy¹ (who is frequently referred to as the staunchest friend of England and America) declared "We cannot renounce the rectification of our frontiers. ("Rectification of frontiers" is, of course a mere euphemism for annexation.) "A war, he continued, "which has entailed so much suffering and led to so many losses must not end without our military and strategic future being assured. No peace that does not give us Mount Lovchen could be considered satisfactory. The noble count might as well have frankly advocated the complete annexation of Montenegro, as the power holding that mountain would have Montenegro completely at its mercy The King of Montenegro would simply be an Austrian satrap.

Count Andrassy was equally categorical in his opposition to an autonomous Poland. "Poland," he declared, "must be kept under the influence of the monarchy. A Poland completely independent would be a danger for the peace of the world, for us, for Germany and for herself as well. The better way would be to incorporate Poland in the monarchy, leaving her, of course, self government in her internal affairs, but at the same time closely attached to the parliaments of Austria and Hungary."

Count Andrassy further demanded that Austria should hold the conquered Italian territory as a gage until the Italians evacuated Valona. He demanded that Count Czernin should render the alliance with Germany still more close, and that the alliances with Bulgaria and Turkey should be made permanent. This is, of course, "Mittel Europa" in all its beauty. Count Karolyi² also spoke. He informed the parliament that he was convinced that the United States was not bluffing, but that she was devoting all her energies to winning the war. This conclusion he drew, he said from "a recent visit to Switzerland, where I met and talked with diplomatic and financial representatives of the entente and the United States'. It might be interesting to learn the names of these diplomatists and financiers and find out how far they were officially authorized to enter into relations with enemy statesmen.

The ex-Premier Tisza³ was not less frank than the other speakers. He declared that "after Bulgaria had annexed all the Serbian territory she desired he saw no objection to Serbia uniting with Montenegro". But he was uncompromisingly hostile to Serbia having any outlet on the sea. "A Serbian seaport," he declared, "signifies for us a situation worse than that existing before the war".

As long as the Hungarian parliament holds these views, Count Czernin's utterances are merely academic and can in no way contribute to bringing the

end of the war any nearer. The Austro–Hungarian Foreign Minister must first convert his Hungarian friends before his views would have any weight with the allies. But Hungarian statesmen are like the Bourbons, “ils ont rien appris et rien oubliés “

¹ Andrašić Đula Julius (Andrássy Gyula, 1823–1890), grof, mađarski političar, premijer Mađarske (od 1867), austrougarski diplomata. Ministar spoljnih poslova Austrougarske. Delegat Austrougarske na Berlinskom kongresu. Inicijator okupacije Bosne i Hercegovine 1878.

² Mihael Karolji (grof Michael Karolyi), grof, predsjednik mađarske vlade pa republike.

³ Grof Istvan Tisa, (mađ. gróf Tisza István de Borosjenő et Szeged; Budimpešta, 22. april 1861 – Budimpešta, 31. oktobar 1918) mađarski političar. Premijer Mađarske je bio od 1903. do 1905. godine, pa od 1913. do 1917. godine. Imao je uticaja u svim važnijim događajima u tim periodima. Rodio se kao sin Kalmana Tise, premijera Mađarske od 1875. do 1890. godine, čiju je Liberalnu stranku i naslijedio. Tise su porijeklom kalvinistička plemićka porodica iz Transilvanije.

Prevod:

***Vašington post*, 6. februar 1918.**

MAĐARSKA PROTIV ČERNINA

Grof Andrašić¹ (koji se često pominje kao pouzdan prijatelj Engleske i Amerike) izjavio je: „Mi ne možemo odustati od ispravljanja naših granica“. („Ispravljanje granica“ je, naravno, običan eufemizam za aneksiju.) „Rat“, nastavio je, „koji je donio toliko patnje i doveo do toliko gubitaka se ne smije završiti a da ne osiguramo našu vojnu i stratešku budućnost. Nijedan mir koji nam ne daje Lovćen planinu se ne može smatrati zadovoljavajućim. Uvaženi grof je mogao slobodno da zagovara i aneksiju Crne Gore, pošto bi sila koja drži tu planinu držala Crnu Goru potpuno u svojoj šaci. Kralj crne Gore bi bio prosto austrijski satrap “

Grof Andrašić se podjednako kategorički protivio autonomnoj Poljskoj. „Poljska“, izjavio je, „se mora zadržati pod okriljem monarhije. Potpuno nezavisna Poljska bi predstavljala opasnost po svjetski mir, po nas, po Njemačku i po samu sebe, takođe. Bolji način bi bio da se Poljska uključi u monarhiju, prepuštajući joj, naravno, samoupravu njenih unutrašnjih poslova koja bi istovremeno bila usko povezana sa parlamentima Austrije i Njemačke.“

Grof Andrašić je takođe zahtijevao da Austrija zadrži osvojenu italijansku teritoriju kao zalog dok Italijani ne napuste Valonu. On je tražio da grof Černin još više ojača savez sa Njemačkom, a da savezi sa Bugarskom i Turskom postanu trajni. To je, naravno, „Mittel Evropa“ u punom sjaju. Oglasio se i grof Karolji². Obavijestio je parlament da je uvjeren da Sjedinjene Države ne blefiraju već da su usredsredile svu svoju energiju na to da dobiju rat. On je ovaj zaključak izvukao, kako je rekao, iz „nedavne posjete Švajcarskoj, gdje sam se sastao i razgovarao sa diplomatskim i finansijskim predstavnicima Antante i Sjedinjenih Država“. Možda bi bilo interesantno doznati imena ovih diplomata i finansijera i saznati do koje mjere su oni bili ovlašćeni da ulaze u odnose sa neprijateljskim državicima.

Bivši premijer Tisa³ nije bio ništa manje iskren od ostalih govornika. On je izjavio da „nakon što Bugarska aneksira sve srpske teritorije koje želi, on nema ništa

protiv toga da se Srbija ujedini sa Crnom Gorom“. Ali bio je beskompromisno protiv toga da Srbija dobije izlaz na more. „Srpska luka“, izjavio je, „za nas označava situaciju goru od one koja je postojala prije rata.“

Sve dok mađarski parlament zastupa ove stavove, izjave grofa Černina su prosto nerealne i ni na koji način ne mogu doprinijeti skorijem okončanju rata. Ministar spoljnih poslova Austrougarske najprije mora preobratiti svoje mađarske prijatelje prije no što njegovi stavovi dobiju na težini kod Saveznika. Ali mađarski državnici su poput Burbona, „ils ont rien appris et rien oublier“ (nit' su šta naučili nit' šta zaboravili).

13.

New York Tribune, 24 February 1918

POSITION NOW GREATLY IMPROVED

The position on the Macedonian front, has been further greatly improved by the construction of an automobile road by the Italians from Sante Quaranta¹ to Monastir². This allows transport ships to pass in the night, in a few hours' time, from Southern Italian ports to the Albanian coast, thus avoiding the attacks of submarines. The same holds good of the water communications of the Allies, as now organized. Some months ago the Allies exacted from Greece the right to disembark troops at Itea, in the Gulf of Corinth³. As this is only a few hours' steaming from the South Italian ports it enables the Allies to be rid of the danger formerly incidental to the long sea voyage from Marseilles to Salonica. The right, since Greece joined the Allies, to land troops at Patras⁴, Volo⁵ and other Greek ports and make use of the whole system of Greek railways for forwarding troops and war material will undoubtedly greatly facilitate the task.

A vigorous offensive on the Salonica front will not only have a great effect on the military, but also on the political conduct of the war. As President Wilson and the Allied powers have all stated clearly, one of the chief objects of present conflict is to put an end to the domination of any race against its will by any other.

One of the first results of the success in the Balkans will be the freeing of the Serbian race. Of this race, 3,500,000 were already free and under the rule of King Peter of Serbia, while another 500,000 enjoyed independence under the rule of King Nicholas of Montenegro.

The remaining 8,000,000 Serbs, who inhabit Bosnia, Herzegovina, Dalmatia, Istria, Croatia and Slavonia and part of the Banat of Temesvar, are under the yoke of Austria, and have always been oppressed with ruthless

cruelty by the Austrians and the Magyars. Their one desire and aspiration is to obtain their independence, join themselves to the Kingdom of Serbia and form greater Serbia under the sceptre of King Peter.

The liberation of their race from Austrian rule, or rather misrule, is the sacred duty of all Slavs – Serbs, Czechs or Poles. It is in the Balkans that they can best achieve this liberation. And the Salonica front is, therefore, the one on which the Slavs should fight. On no front would they enter the war with more enthusiasm.

The Serbian army has been ceaselessly at war for six years. The fighting strength of its 4,000,000 population at the beginning of the Balkan–Turkish War was roughly speaking 350,000 men. That army fought the Turks, the Bulgarians and the Albanians before the outbreak of the present war. Then came the attack by Austria and the first Serbo–Austrian campaign of the present war. This ended in the complete rout of the Austrian army, which was driven in confusion across the River Drin. Unfortunately, the losses of the Serbian army did not cease at the moment of the cessation of hostilities, as an outbreak of typhus, brought into the country by the Austrians, swept away the army and the population by the tens of thousands. The result was that the Serbian army, at the moment of the attack in October, 1915, by the combined Austrian, German and Bulgarian armies, 750,000 strong, was reduced to about 250,000. This included the very latest reserves; men of eighteen and men of over fortyfive.

During the two and one–half months' fighting against such tremendous odds the losses were naturally very great. When the Serbian army was finally driven to Prizrend, on the Albanian frontier, its ranks had shrunk to considerably under 200,000 men. When it became known that the government had decided to leave Serbian territory and seek refuge in Albania a large number of desertions took place. Thousands died of starvation in the desolation of the mountains, with the result that the troops which the Allies were able to transport to Corfu numbered less than 150,000. When the work of reorganization was completed, the Serbian army, ready to take the field, had shrunk to about 100,000 men.

The reorganized Serbian army was thoroughly equipped with transport, artillery, pontoon trains, telegraph outfit, etc., furnished by the French. This army took the field for active operations toward the end of July, 1916, and was given the task of reconquering the plain and the mountains of the Moglene and the plains of Monastir. This task it has practically accomplished, all of the armies, with the exception of the Second, being now on Serbian territory. There is every prospect that the Second Army will also, at an early date, traverse the mountains and get into line with the other two.

¹ Santi Quaranta – jedna od kapija iz XVI vijeka za ulazak u grad Trevizo. Ime je dobila po obližnjoj crkvi posvećenoj četrdestorici mučenika.

² Monastir je Ohrid

³ Korintski zaliv (grčki Κορινθιακός Κόλπος) je dio istočnog Jonskog mora u okviru države Grčke. Zaliv je dobio ime po najvećoj luci u zalivu, gradu Korintu. Drugi značajni gradovi su Nafpakos i Itea na sjevernoj i Kijato i Egion na južnoj obali zaliva.

⁴ Patra (Πάτρα, klasični grčki jezik: Πάτραι) je treći grčki grad po veličini, sjedište prefektura Ahaja. Nalazi se na sjeveru Peloponeza, 215 kilometara zapadno od glavnog grada Atine.

⁵ Volos, glavni grad grčkog okruga Magnezija na periferiji Tesalije.

Prevod:

Njujork tribjun, 24. februar 1918.

POLOŽAJ SADA ZNATNO POBOLJŠAN

Položaj na makedonskom frontu je dodatno poboljšan nakon što su Italijani izgradili automobilski put od Santa Kvarante¹ do Monastira². Ovo omogućava brodovima da prolaze noću za nekoliko sati od južnih italijanskih luka do albanske obale izbjegavajući na taj način napade podmornica. Isto važi i za vodene veze Saveznika, na način na koji su sada organizovane. Prije nekoliko mjeseci, Saveznici su zatražili od Grčke pravo da iskrcaju u Iteji u Korintskom zalivu³. Pošto je ovo samo nekoliko sati parobrodom od južnih italijanskih luka, to omogućava Saveznicima da se otarase opasnosti koja je ranije pratila duga pomorska putovanja od Marseja do Soluna. Pravo da, otkad se Grčka pridružila Saveznicima, iskrcavaju snage u Patarsu⁴, Volou⁵ i drugim grčkim lukama i koriste čitav sistem grčkih pruga kako bi slali snage i ratne zalihe će im nesumnjivo u velikoj mjeri olakšati zadatak.

Žestoka ofanziva na solunskom frontu ne samo da će imati veliki uticaj na vojni već i na politički tok rata. Kao što su predsjednik Wilson i savezničke sile jasno izjavili, jedan od glavnih ciljeva sadašnjeg sukoba je da se okonča prisilna dominacija jedne nacije nad drugom.

Jedan od prvih uspjeha na Balkanu biće oslobađanje srpskog naroda. 3 500 000 pripadnika ovog naroda je već bilo slobodno i pod vladavinom srpskog kralja Petra, dok je drugih 500 000 uživalo nezavisnost pod vlašću crnogorskog kralja Nikole.

Preostalih 8 000 000 Srba koji naseljavaju Bosnu, Hercegovinu, Dalmaciju, Istru, Hrvatsku i Slavoniju i dio temišvarskog Banata je pod austrijskim jarmom, i oduvijek su bili ugnjetavani nemilosrdom okrutnošću Austrijanaca i Mađara. Njihova jedina želja i težnja je da dobiju svoju nezavisnost, priključe se Kraljevini Srbiji i stvore veliku Srbiju pod vlašću kralja Petra.

Oslobađanje njihovog naroda od austrijske vlasti, ili bolje reći bezvlašća, sve-ta je dužnost svih Slovena – Srba, Čeha ili Poljaka. Na Balkanu se ovo oslobođenje može najbolje izvesti. A solunski front je, stoga, onaj na kome bi Sloveni trebalo da se bore. Ni na jednom drugom frontu ne bi ušli u rat sa toliko elana.

Srpska vojska neprestano ratuje već šest godina. Borbeni snaga njenog stanovništva od 4 000 000 na početku balkansko–turskog rata je bila otprilike 350 000 ljudi. Ta vojska se borila sa Turcima, Bugarima i Albancima prije izbijanja sadašnjeg rata. Onda se zbilo austrijski napad i prvi srpsko–austrijski pohod u ovom ratu. To se

završilo potpunim porazom austrijske vojske koja je u rasulu protjerana preko rijeke Drim. Nažalost, gubici srpske vojske nisu ni u jednom trenutku jenjali za vrijeme prekida vatre, pošto je tifus, koji su u zemlju donijeli Austrijanci, opustošio vojsku i stanovništvo za desetine hiljada. Kao posljedica toga je srpska vojska, u trenutku napada udružene austrijske, njemačke i bugarske vojske u oktobru 1915. godine, sa 750 000 spala na približno 250 000. To je podrazumijevalo i posljednje rezerviste, ljude sa osamnaest i sa više od četrdeset pet godina.

Tokom dvoipomjesečne borbe protiv tako strašnih izgleda, gubici su naravno bili izuzetno veliki. Kada je srpska vojska konačno natjerana u Prizren, na albanskoj granici, njeni redovi su se smanjili na znatno ispod 200 000 ljudi. Kada je objavljeno da je vlada odlučila da napusti srpsku teritoriju i potraži utočište u Albaniji, došlo je do masovnog dezertiranja. Hiljade njih je umrlo od gladi po pustim planinama, što je za posljedicu imalo da je broj snaga koje su Saveznici mogli da prevezu na Krf iznosio manje od 150 000. Kada je završeno pregrupisanje, srpska vojska spremna da krene na front spala je na oko 100 000 ljudi.

Reorganizovana srpska vojska je bila temeljno opremljena prevozom, artiljerijom, pontonskim vozovima, telegrafskom opremom itd., što su obezbijedili Francuzi. Ova vojska je zauzela položaje za aktivne operacije krajem jula 1916. godine, i povjeren joj je zadatak da povrati dolinu i planinu Moglen i dolinu Monastira. Ovaj zadatak je praktično izvršila, s obzirom na to da su sve armije izuzev Druge armije sada na srpskoj teritoriji. Sve su šanse da će i Druga armija veoma uskoro preći planine i sastaviti se sa ostale dvije.

14.

New York Tribune, 4 March 1918

THE GREAT WAR – 1312TH DAY

**GERMAN MILITARISTS TELL HOW
THEY WOULD DIVIDE THE BALKANS**

*The New York Tribune
Foreign Press Bureau.*

“The New Balkans” is the title of a much advertised editorial in the “Berliner Neueste Nachrichten,” the organ of the German militarists and Junkers, which tells how the Balkan question is to be solved so as to satisfy the ambitions of Germany. Turkey, Rumania, Bulgaria, Serbia, Albania, Montenegro and Greece – every one of these countries receives the attention of the “Nachrichten,” which solves all their problems in a manner satisfactory to no one but to Germany and her allies.

“Turkey will have to retain in Europe the same boundaries which had been defined in the Turkish–Bulgarian ratification treaty conference held from August 24 to September 6, 1915,” says the “Neueste Nachrichten.”¹ Economic necessities of the two states, which requires that the Maritza River be made navigable, may require some small change of the boundary line between Bulgaria and Turkey. But this question is to be settled only by Turkey and Bulgaria and can be solved by the two countries without any difficulties.

Serbia's Future

“Serbia must remain within the limits which will be left to her after all her Bulgarian territories will have been returned to Bulgaria. Serbia will be united with all Montenegro (with the exception of the Lovtchen Mountain) and with Northeastern Albania – that is, with the Metochia district and the Field of Kossovo. In this manner Serbia's dream for an outlet to the Adriatic Sea will be realized and Serbia will have two seaports – Antivari and Dulgigno.

“Montenegro must be united with Serbia, because it is a purely Serbian country.

“Albania, like the other Balkan states, has a right to an independent political existence. But the experiment of 1913 till 1915 with autonomous Albania showed that the country does not possess the necessary requirements for a politically free state.

“In spite of our sympathies for the political independence of the Albanian people, who consist of two different races, the Toski and the Gegi², and among whom the Catholic, Mahometan and Orthodox churches are equally dominant, we believe that Albania ought to belong to the neighboring Balkan states, with the understanding that the latter will give the Albanian people cultural, national and religious freedom. If such a solution should be decided upon the entire tribe of the Toski, northern Epirus and southern Albania as far as the Shkundi River would go over to Greece, as these sections are under the influence of Greek culture. The rest of Albania, including Durazzo, would have to be left to Serbia, while central Albania would be given to Bulgaria and would enable the latter to construct a railroad connecting Macedonia with the Adriatic coast.

¹ Bugarsko-turska konvencija, poznata i kao Sofijska konvencija, potpisana je 6. septembra 1915. godine, radi utvrđivanja zajedničke granice. Pregovori su vođeni pod budnim okom Njemačke. Istog dana, 6. septembra, Bugarska je potpisala vojnu konvenciju sa Njemačkom i Austrougarskom i tako se priključila Centralnim silama.

² Toske (alb. *Toskët*) su jedna od dvije glavne etničke podgrupe Albanaca (druga su Gege). Oni se razlikuju po kulturološkim, lingvističkim, društvenim i religijskim osobenostima.

Prevod:

Njujork tribjun, 4. mart 1918.

VELIKI RAT – 1312. DAN

**NJEMAČKI MILITANTI GOVORE KAKO
BI PODIJELILI BALKAN**

*Njujork tribjun
Odsjek za stranu štampu*

„Novi Balkan“ je naziv veoma reklamiranog priloga u „Berliner Neueste Nahrihtenu“, glasilu njemačkih militarista i Junkera, koje govori kako treba riješiti balkansko pitanje kako bi se zadovoljile ambicije Njemačke. Turska, Rumunija, Bugarska, Srbija, Albanija, Crna Gora i Grčka – svakoj od ovih zemalja je posvećena pažnja u „Nahrihtenu“, koji rješava sve njihove probleme na način koji pogoduje jedino Njemačkoj i njenim saveznicima.

„Turska će morati da u Evropi zadrži iste granice koje su utvrđene na tursko–bugarskoj konferenciji povodom ratifikacije sporazuma održanoj od 24. avgusta do 6. septembra 1915. godine, kaže „Neueste Nahrihten“. „Ekonomske potrebe dviju država, po kojima bi rijeka Marica morala biti prilagođena za plovidbu, će možda zahtijevati neke manje izmjene granične linije između Bugarske i Turske. Ali to pitanje treba da riješe samo Turska i Bugarska i te dvije zemlje ga mogu riješiti bez ikakvih poteškoća.“

Budućnost Srbije

„Srbija mora ostati u okviru granica koje će joj ostati nakon što se njene bugarske teritorije vrate Bugarskoj. Srbija će se ujediniti sa cijelom Crnom Gorom (ne računajući Lovćen planinu) i sa sjeveroistočnom Albanijom – to jest, sa Metohijom i Kosovom Poljem. Na taj način, srpski san o izlasku na more će biti ostvaren, a Srbija će imati dvije luke – Bar i Ulcinj.

„Crna Gora se mora ujediniti sa Srbijom, jer je to čisto srpska zemlja.

„Albanija, poput ostalih balkanskih zemalja, ima pravo na nezavisno političko postojanje. Ali eksperiment sa autonomnom Albanijom koja je trajala od 1913. do 1915. godine je pokazao da ta zemlja ne posjeduje potrebne preduslove za politički slobodnu državu.

„Uprkos našem odobravanju političke nezavisnosti albanskog naroda, koga sačinjavaju dvije skupine – Toske i Gege¹ – i među kojima su jednako zastupljeni katoličanstvo, muhamedanstvo i pravoslavlje, vjerujemo da Albanija treba da pripadne susjednim balkanskim državama pod uslovom da ove daju albanskom narodu kulturnu, nacionalnu i vjersku slobodu. Ukoliko bi se usvojilo takvo rješenje, čitavo pleme Toski, sjeverni Epir i južna Albanija sve do Škundi rijeke bi pripala Grčkoj, pošto su ovi krajevi pod uticajem grčke kulture. Ostatak Albanije, uključujući i Drač, ostao bi Srbiji, dok bi centralna Albanija bila data Bugarskoj, što bi ovoj omogućilo da izgradi željeznicu koja bi povezala Makedoniju sa jadranskom obalom.“

15.

New York Tribune, 1 May 1918

REVOLT LOOMING AMONG THE SERBS WITHIN AUSTRIA

The pan-Germans of Austria-Hungary are alive to the danger from the agitation, which is increasing constantly in volume and strength, as indicated by the "Tagespost," of Gratz, the organ of the Styrian pan-Germans, which says, according to advices received here to-day:

"The Austrian Jugoslavs, at the head of whom are the Slovene clergy, Deputy Dr. Koročetz¹ and Bishop Dr. Jeglitch², have spread a movement among all the Jugoslavs, which is followed with the greatest attention not only in the monarchy but also by all our enemies. In Rome, for instance, they seem thoroughly to understand the character of the movement, because a special department of the Italian Ministry of Foreign Affairs is charged with arranging an agreement with the Jugoslavs with reference to the possession of the Adriatic, and to support this (Jugo-slav) movement as such with all their power; this might greatly weaken the enemy.

"What is this movement aiming at and how is it expressed? Its programme is contained in the May declarations of the Jugoslavs³, which demand a Yugoslav state, with all the rights of a free state organization. It is important to note that the realization of this new state is expected from the general peace conference, which means neither from Austria nor from Hungary, nor from the common dynasty of both of these states, but from the group of powers which will assemble one day at the peace conference; that is to say, from England, France, Italy, Serbia and Montenegro."

¹ Anton Korošec (1872 – 1940), slovenački političar i teolog, vođa Slovenske ljudske stranke i predsjednik Narodnog vijeća Države Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu.

² Anton Bonaventura Jeglič, ljubljanski knez – biskup zagrebački.

³ Majska deklaracija 1917, deklaracija Jugoslovenskog kluba pri bečkom Carskom vijeću o potrebi ujedinjenja jugoslovenskih zemalja Austrougarske pod habzburško-lorenskom dinastijom i potrebi reorganizovanja monarhije.

Prevod:

Njujork tribjun, 1. maj 1918.

USTANAK NA POMOLU
MEĐU SRBIMA
U OKVIRU AUSTRIJE

Svi Njemci u Austrougarskoj svjesni su opasnosti pobune, koja stalno raste u obimu i snazi, kako navodi „Tagespost“ iz Graca, glasilo stirijskih Njemaca, u kome stoji, prema navodima koji su danas ovdje primljeni:

„Austrijski Jugosloveni, na čijem čelu se nalaze slovenski sveštenici, dr Korošec¹ i biskup dr Jeglič², raširili su pokret među svim Jugoslovenima koji sa najvećom pažnjom prati ne samo monarhija već i svi naši neprijatelji. U Rimu, na primjer, navodno podrobno razumiju prirodu ovog pokreta, pošto je posebno odjeljenje Ministarstva spoljnih poslova Italije zaduženo da postigne dogovor sa Jugoslovenima o pitanju prevlasti nad Jadranom, i da svim silama podrži ovaj (jugoslovenski) pokret kao takav; to bi umnogome moglo oslabiti neprijatelja.

„Šta su ciljevi ovog pokreta i kako su izraženi? Njegov program je sadržan u Majskoj deklaraciji³ Jugoslovena, koji traže jugoslovensku državu sa svim pravima slobodnog državnog ustrojstva. Važno je primijetiti da se stvaranje ove nove države očekuje od opšte mirovne konferencije, što znači ni od Austrije ni od Mađarske, ni od zajedničke dinastije obiju ovih država, već od grupe sila koje će se jednoga dana sastati na mirovnoj konferenciji; to jest od Engleske, Francuske, Italije, Srbije i Crne Gore.“

II – THE HOPE OF THE JUGOSLAVS

NADA JUGOSLOVENA

16.

The New York Times, 17 June 1918

THE HOPE OF THE JUGOSLAVS

THE AMERICAN DECLARATION OF SYMPATHY LENDING STRENGTH TO THEIR STRUGGLE FOR OR A FREE AND UNITED NATION.

BY DR. MILOSH TRIVOUNATZ.

President of the Serbian National Defense League (Narodna Odbrana.)

To the Editor of The New York Times:

The battle fought on the plain of the Kossovo (plain of the Blackbirds) in 1389 between the Serbians and the Turks, between Christians and Mohammedans, was one of the bloodiest in the history of the world. Not only thousands of Serbians and Turks found their death in it, but also both the Serbian Czar Lazar¹ and the Turkish Sultan Murad lost their lives. The battle of Kossovo was also one of the most fatal ones. It meant a decisive Turkish blow to the Serbian nation, to the entire southeast of Europe, and to Christendom. As it is known, the Turks later advanced continually to the north, and reached at one time Vienna, keeping subjugated for centuries South-eastern Europe. And yet the Turkish victory on the plain of Kossovo was too costly even, for such irresistible and fanatic people as the Turks at that time were. How exhausted they were shows the fact that they completely subdued Serbia only in 1459, seventy years after the battle of Kossovo.

The memory of the battle of Kossovo is deeply rooted in the heart of the Serbian nation. From generation to generation the tradition went of Lazar. Milosh Obilich², and other heroes of Kossovo who had died gloriously for “the cross and golden liberty,” who had preferred an honorable death to a shameful life. The descendants were proud of their ancestors in spite of the fact that the struggle ended with a Serbian and Christian defeat. “Might does not pray,” says a Serbian proverb, the sense of which is that might does whatever it pleases, regardless of right.

So the Turkish might was stronger on the plain of Kossovo than the Serbian right, but the Serbians had done their duty by fighting heroically, and therefore, according to the opinion of the Serbian nation, there was not anything shameful in the tragic issue. It would have been a national disgrace only if the ancestors had fled from the battlefield or if they had given up their country and their liberty without a fight with the Turk, as, for instance, the Bulgarians had done.

In this spirit the Serbians have been educated during the whole time of Turkish domination, and the feeling of independence has therefore continually remained strong among them. Far from being especially impressed by the military success and the privileged position of their conquerors, the Serbs have considered them as an inferior, brutal force which would unavoidably collapse some day. They, therefore, felt proud of their nationality and superiority to the oppressor, even at the time of their greatest social humiliation.

This heroic attitude of the Serbs, both on the plain of Kossovo and during the centuries of Turkish domination, has not been a mere chance. In the course of the 200 years preceding the battle of Kossovo, Serbia had continuously been a prosperous country, not only in a political and military sense, but also economically and culturally. Since the reign of Stephen Nemanya, (1169–1186.)³ who laid the foundation of the national unity and strength of the Serbian nation, this prosperity of the Serbian State has almost continually been increasing.

As Serbia before the battle of Kossovo was one of the most advanced countries of that time, so both the bloody military resistance of the Serbians on the plain of Kossovo and their stubborn spiritual resistance after the defeat have been a quite natural consequence of their high development. In both cases they were defending their advanced civilization from Turkish barbarians. Subdued by the superior force they have kept in their hearts the memory of their past and derived from it the hope for a future resurrection. Their national epic songs rendered them a considerable service in that respect, being, in fact nothing but an oral history of the Serbian past represented in the most vivid colors. Passing from generation to generation as a national heritage, they kindled not only the imagination but also the heart of the nation, and were heralds of a better future.

And this better future came at last. From the revolution of 1804, headed by Kara George⁴, the grandfather of the present Serbian King Peter⁵, arose gradually the Kingdom of Serbia. Traces of the Turkish backwardness were quickly shaken off and Serbia became a modern State in every respect, leaving Turkey far behind. Her great progress became especially evident in the Balkan wars (1912–1913,) which resulted in the final liberation of the Serbian race from the Turk and the fullest satisfaction for the defeat of Kossovo.

So Kossovo was avenged at a moment when the modern Serbia had reached her zenith.

But the great military, economic, political and cultural progress of modern Serbia was not at all agreeable to Austria–Hungary. And mainly for one reason: Owing to her geographic position, Serbia, blocked the road which leads from Berlin to the Mediterranean to Saloniki and Constantinople, and was, therefore, an obstacle to Pan German plans, wholly backed by the German dynasty of Austria–Hungary. A weak Serbia would not have been a serious obstacle, and Austria–Hungary made therefore all possible efforts to suffocate Serbia’s economic independence, that natural source of real political independence. At the same time s... disseminated through the press all sorts of alarming news concerning Serbia, thus preparing the way for a future conquest.

But in the Balkan wars Serbia cut with her sword the entire texture of Austro–Hungarian intrigues and also freed her way to economic independence by reaching Saloniki through a friendly treaty with Greece. She therefore was now a much more serious obstacle to Pan German plans than before.

The hope of Austria–Hungary that Serbia would be crushed by Bulgaria, whom she instigated to the treacherous attack of June, 1913, was not fulfilled, and Austria–Hungary had no other choice than to attack Serbia herself. There are quite reliable proofs of this determination of Austria–Hungary. It is now generally known that as early as the Fall of the year 1913 Austria had asked Italy what her attitude would be if an Austrian attack on Serbia should provoke a European conflagration.

This long planned attack of Austria– Hungary really came in July of the year 1914, and that was the beginning of the present bloody war.

The pretext for the attack was, of course, the murder of Sarajevo. Now, though this murder has been sufficiently discussed and explained, it should be dwelt upon again in connection with Kossovo Day, because it was committed on Vidovdan, (St. Vitus Day, 15–18 June,) the day of the battle of Kossovo.

As it is known, Sarajevo is the largest town of the provinces of Bosnia and Herzegovina, which are inhabited exclusively by Serbian–speaking people. These two provinces have also been for centuries under Turkish dominion, and in order to achieve their liberation the Herzegovinians and Bosnians arose in 1875. against Turkey. Serbia and Montenegro came to their help; Russia also declared war later against Turkey, and she was at last defeated in 1877. But the conference of diplomatists at Berlin, (1878.) presided over by Bismarck⁶, assigned Bosnia and Herzegovina to Austria–Hungary for “temporary” administration. The population of Bosnia and Herzegovina desperately resisted “ temporary ” occupation by Austria– Hungary, but the struggle was too unequal to be successful.

Later on, in 1908, the Austrian Emperor, Francis Joseph⁷, simply notified the powers that he had annexed Bosnia and Herzegovina, and all protests, both of the representatives of the two provinces and of Serbia, backed

by Russia, France, and Great Britain, remained fruitless. The annexation of Bosnia and Herzegovina became an accomplished fact.

Now, after all that, the Austrian Crown Prince solved the very day of the Kossovo battle for his first visit to Sarajevo, and this at a moment when the population of Bosnia and Herzegovina was in the greatest ferment and enthusiasm because of the Serbian victories in the Balkan wars. It was obviously a provocation.

A German publicist, and a very well known one, Maximilian Harden, has frankly admitted that it was a provocation. Is it then a wonder that a young Bosnian responded? But the main point is that this young man was an Austrian subject and that the murder was committed on Austrian soil. Why should Serbia then be responsible for it? Could she suffocate the Serbian feeling in the breast of her brothers of Bosnia and Herzegovina? And even if she could, should she have done so? Yet it is sure the Serbian Government did everything in its power to prevent that visit of the Austrian Crown Prince to Sarajevo by making friendly remonstrances through the Serbian Legation at Vienna. But nobody listened to that well meant advice.

The murder of Sarajevo was evidently a pretext for a long planned attack, and so the struggle began. What Serbia has done and suffered in this war has already been sufficiently stated and stressed by various authors.

Transported to Corfu after the great retreat, the Serbian Army was quickly reorganized and equipped and has been fighting on the Macedonian front since 1916. In November of that year Monastir was freed from the foe, and the oppressed Serbs have now at least the satisfaction of fighting again on their native soil. They have since been reinforced by thousands of their brothers from Austria–Hungary, (Serbs, Croats, and Slovenes,) who in part surrendered and then put the Serbian uniform on, and in part came as volunteers from the United States.

This hideous war has revealed to the world many a wound on the body of mankind. One of these wounds is certainly the ruthless oppression of the Slavs in Austria–Hungary, many of whom are of quite the same race as the Serbians in Serbia and Montenegro. Not only Bosnia and Herzegovina, but also other provinces in the southwest of Austria–Hungary are inhabited by Serbian–speaking people, who sometimes call themselves Serbians, sometimes Croatians, and sometimes Slovenes, but speak the same language, have the same national ideals and the same common name: Southern Slavs or Jugoslavs. What they want is to be free and united with their brothers from Serbia and Montenegro.

Their hope that the kingdom of the Serbs, Croats, and Slovenes will become a reality has never been greater than now, after the recent declaration of the State Department that the nationalistic aspirations of the Czechoslovaks and Jugoslavs have the earnest sympathy of the United States Government. So Kossovo Day of this year is one of the most remarkable in the

Serbian history. It is a day which brings the remote, sorely stricken Serbian nation into the closest contact with the greatest democracy of the world, a day which forms a common glorious page of American and Serbian history.

Milosh Trivounatz⁸

President the Serbian National Defense.

New York, June 15, 1918.

¹ Lazar Hrebeljanović (1329–1389) je bio srpski knez i oblasni gospodar iz 14. vijeka, u narodu poznat kao car, sa prestonicom u Kruševcu. Nakon Maričke bitke stvorio je najmoćniju državu na teritoriji nekadašnjeg Srpskog carstva. Poginuo je u Kosovskoj bici. Murat I, turski sultan ubijen tokom Kosovske bitke.

² Miloš Obilić, srpski srednjovjekovni junak koji je prema sačuvanom predanju ubio turskog sultana Murata I u Kosovskoj bici. Prema navodima Mavra Orbinija, Miloš Obilić (ili Kobilić) je bio iz Tjentišta.

³ Stefan Nemanja (crkvenoslavenski: Стѣфанъ) (1109–1199, vladao 1166–1196), srednjovjekovni srpski velmoža, najmlađi sin vlastelina Zavide, veliki župan Raške i začetnik vladarske dinastije Nemanjića. Zajedno sa sinom Savom smatra se ocem Srpske pravoslavne crkve, koja ga slavi kao Svetog Simeona Mirotočivog.

⁴ Karadorđe Đorđe Petrović (1752–1817), vožd Prvog srpskog ustanka (1804–1813).

⁵ Petar I Karadorđević (1844–1921), kralj Srbije, od 1903. do 1918, i kralj Kraljevine SHS od 1918. do 1921. godine. Zbog zasluga u balkanskim ratovima i u Prvom svjetskom ratu u srpskom narodu ostao je zapamćen kao *kralj Petar Oslobodilac* (takode poznat i kao *Stari kralj*). U ljeto 1883. godine na Cetinju se oženio kneginjom Ljubicom – Zorkom, najstarijom kćerkom crnogorskog Knjaza Nikole. Imali su petoro djece: kćerke Jelenu i Milenu (umrla kao dijete), i sinove Đorđa (odrekao se prava nasljedstva prestola 1909), Aleksandra i Andriju (umro kao dijete). Poslije kraćeg boravka u Parizu, porodica Karadorđević preselila se na Cetinje, gde je ostala sljedećih deset godina. Nakon Zorkine smrti, sa troje djece, Jelenom, Đorđem i Aleksandrom, otišao je sa Cetinja. U maju 1903. nastanio se u Ženevi. Vidjeti: Миленко М. Вукићевић, *Краљ Петар, од рођења до смрти* (1844–1921), Београд 1990, 18.

⁶ Oto fon Bizmark (Bismarck Otto von: 1815–1898) knez, kacelar Pruske–Njemačke (1871–1890).

⁷ Franc Josif I Habsburg (Franz Joseph I Habsburg, 1830–1916), imperator Austrije (1848–1916), kralj Mađarske (1867–1916).

⁸ Dr Miloš Trivunac (1876–1944), glavni sekretar a potom i predsjednik Srpske narodne odbrane u SAD, član Jugoslovenskog narodnog vijeća u Vašingtonu. Bio je osnivač katedre germanistike Beogradskog univerziteta i jedan od najvećih jugoslovenskih lingvista u međuratnom periodu.

Prevod:

Njujork tajms, 17. jun 1918.

NADA JUGOSLOVENA

**AMERIČKI IZRAZ NAKLONOSTI DAJE SNAGU NJIHOVOJ
BORBI ZA SLOBODNU I UJEDINJENU NACIJU**

PIŠE DR MILOŠ TRIVUNAC

Predsjednik Srpske nacionalne lige odbrane (Narodna odbrana)

Uredniku Njujork tajmsa:

Bitka koja se vodila na Kosovu polju 1389. godine između Srba i Turaka, između hrišćana i muslimana, bila je jedna od najkrvavijih u historiji svijeta. Ne samo da je tu smrt pronašlo na hiljade Srba i Turaka, već su i srpski car Lazar¹ i turski sultan Murat tu izgubili svoje živote. Kosovska bitka je bila jedna od najkobnijih. Ona je zadala konačni turski udarac srpskom narodu, čitavoj jugoistočnoj Evropi, i hrišćanstvu. Kao što se zna, Turci su se kasnije stalno širili na sjever, i došli u jednom trenutku i do Beča, vjekovima držeći jugoistočnu Evropu u ropstvu. Pa ipak je cijena turske pobjede na Kosovu polju bila previše visoka, čak i za tako neumoljiv i fanatičan narod kakvi su Turci tada bili. Koliko su bili iscrpljeni pokazuje i činjenica da su Srbiju potpuno pokorili tek 1459. godine, sedamdeset godina nakon bitke na Kosovu.

Sjećanje na Kosovski boj je duboko usađeno u srce srpskog naroda. Sa koljena na koleno se prenose predanja o Lazaru, Milošu Obiliću² i drugim junacima sa Kosova koji su slavno poginuli za „krst i zlatnu slobodu“, koji su izabrali časnu smrt umjesto sramnog života. Potomci su se ponosili svojim precima uprkos činjenici da je bitka okončana srpskim i hrišćanskim porazom. „Sila Boga ne moli“, kaže srpska poslovice, čiji je smisao da sila radi ono što hoće, bez obzira na pravo. Tako je turska sila bila jača na Kosovu polju od srpskog prava, ali su Srbi ispunili svoju dužnost boreći se junački i stoga, prema mišljenju srpskog naroda, nije bilo ničega sramnog u tragičnom ishodu. Bila bi nacionalna sramota samo da su preci pobjegli sa bojnog polja ili da su svoju zemlju i svoju slobodu bez borbe predali Turcima, kao što su, na primjer, uradili Bugari.

U ovom duhu su Srbi odgajani sve vrijeme turske vladavine, pa je tako osjećanje nezavisnosti ostalo jako među njima. Ne samo da nisu bili posebno zadivljeni vojnim uspjehom i povlašćenim položajem svojih osvajača, već su ih Srbi smatrali nižom, sirovom snagom koja će se neminovno slomiti jednog dana. Oni su, dakle, bili ponosni na svoju nacionalnost i superiornost u odnosu na tlačitelja, čak i u vrijeme najvećeg društvenog poniženja.

Ovaj junački stav Srba, i na Kosovu polju i tokom vjekova turske vladavine, nije bio slučajan. Za 200 godina prije Kosovske bitke, Srbija je neprekidno bila napredna zemlja, ne samo u vojnom i političkom smislu već i ekonomski i kulturno. Još od vladavine Stefana Nemanje (1169–1186)³, koji je položio temelje nacionalnog jedinstva i snage srpskog naroda, ovaj napredak srpske države je gotovo neprekidno rastao.

Pošto je Srbija prije bitke na Kosovu bila jedna od najnaprednijih država u to vrijeme, tako su i krvavi otpor Srba na Kosovu polju i njihov tvrdoglavi duhovni otpor nakon poraza bili sasvim prirodna posljedica njihovog visokog razvoja. Potčinjeni nadmoćnijom silom, oni su u srcu sačuvali sjećanje na prošlost i iz nje crpili nadu za buduće ustanke. Njihove narodne epske pjesme su im znatno poslužile u tom smislu, pošto nisu zapravo bile ništa drugo do usmena predanja o srpskoj prošlosti predstavljenoj u najživopisnijim bojama. Prenoseći se sa koljena na koljeno kao narodno predanje, one su grijale ne samo maštu već i srca naroda, i bile vjesnici bolje budućnosti.

I ta bolja budućnost je došla na kraju. Od ustanka 1804. godine na čelu sa Karađorđem⁴, djedom sadašnjeg kralja Srbije⁵, postepeno se uzdigla Kraljevina Srbija. Tragovi turske zaostalosti brzo su izbrisani i Srbija je postala jedna moderna država u svakom pogledu, ostavljajući Tursku iza sebe. Njen veliki napredak je postao posebno vidljiv u balkanskim ratovima (1912–1913), koji su doveli do konačnog oslobođenja srpskog naroda od Turaka i potpune osvete za poraz na Kosovu.

Tako je Kosovo osvećeno u trenutku kada je Srbija dosegla svoj zenit.

Ali veliki vojni, ekonomski, politički i kulturni napredak moderne Srbije nije odgovarao Austrougarskoj. I to uglavnom iz jednog razloga: zbog svog geografskog položaja, Srbija je stajala na putu koji vodi iz Berlina do Mediterana, Soluna i Carigrada, pa je stoga predstavljala prepreku za pangermanske planove koje je u potpunosti podržavala njemačka dinastija u Austrougarskoj. Slaba Srbija ne bi bila ozbiljna prepreka, pa je Austrougarska učinila sve moguće kako bi ugušila srpsku ekonomsku nezavisnost, taj prirodni izvor prave političke nezavisnosti. Istovremeno, preko štampe je širila raznorazne zabrinjavajuće vijesti o Srbiji, pripremajući tako teren za predstojeće osvajanje.

Ali je Srbija u Balkanskom ratu mačem isjekla čitavo tkanje austrougarskih spletki i oslobodila sebi put ka ekonomskoj nezavisnosti došavši do Soluna prijateljskim sporazumom sa Grčkom. Stoga je sada predstavljala mnogo ozbiljniju prepreku za pangermanske planove nego ranije.

Nada Austrougarske da će Srbiju slomiti Bugarska, koju je ova podstakla na podmukli napad u junu 1913. godine, nije se ispunila, i Austrougarska nije imala drugog izbora nego da sama napadne Srbiju. Postoje sasvim pouzdani dokazi o ovoj riješenosti Austrougarske. Sada je opšte poznato da je čak u jesen 1913. godine Austrougarska pitala Italiju kakav bi bio njen stav ukoliko bi austrijski napad na Srbiju izazvao evropski sukob.

Ovaj dugo planirani napad Austrougarske se stvarno desio u junu 1914. godine, i to je bio početak sadašnjeg krvavog rata.

Izgovor za napad je, naravno, bilo ubistvo u Sarajevu. Sada, iako se o ovom atentatu dovoljno govorilo i bistrilo, treba se ponovo osvrnuti na njega u odnosu na Kosovski boj, pošto je počinjen na Vidovdan (15/18. juna), na dan bitke na Kosovu.

Kao što se zna, Sarajevo je najveći grad pokrajina Bosne i Hercegovine, koje su isključivo srpsko govorno područje. Ove dvije pokrajine su vjekovima bile pod turskom vlašću, i kako bi doveli do oslobođenja, Hercegovci i Bosanci su se pobunili protiv Turske 1875. godine. Srbija i Crna Gora su im pritekale u pomoć; Rusija je kasnije takođe objavila rat Turskoj i ona je na kraju poražena 1877. godine. Ali konferencija diplomata u Berlinu (1878), kojom je predsjedavao Bizmark⁶, dodijelila je Bosnu i Hercegovinu Austrougarskoj na „privremenu“ upravu. Stanovništvo Bosne i Hercegovine se očajnički protivilo „privremenoj“ okupaciji od Austrougarske, ali je borba bila suviše neravnomjerna da bi bila uspješna.

Kasnije je, 1908. godine, austrijski car Franjo Jozef⁷, prosto obavijestio sile da je aneksirao Bosnu i Hercegovinu, i svi protesti, kako predstavnika obiju pokrajina tako i Srbije, podržani od Rusije, Francuske i Velike Britanije, nisu urodili plodom. Aneksija Bosne i Hercegovine je postala svršen čin.

Sada, nakon svega toga, austrijski prestolonasljednik je odredio upravo dan bitke na Kosovu za svoju prvu posjetu Sarajevu, i to u trenutku kada je stanovništvo Bosne i Hercegovine bilo ponešeno žarom i oduševljenjem srpskim pobjedama u balkanskim ratovima. Bila je to očigledna provokacija.

Jedan njemački publicista, i to poznati publicista, Maksimilijan Harden, otvoreno je priznao da je to bila provokacija. Da li je onda čudo što je mladi Bošnjak odgovorio? Ali je glavna poenta da je ovaj mladić austrijski građanin i da je ubistvo počinjeno na austrijskom tlu. Zašto bi Srbija onda bila odgovorna za njega? Da li je mogla da uguši osjećanja srpstva u srcima svoje braće u Bosni i Hercegovini? I sve

i da je mogla, da li je trebalo? Ipak Vlada Srbije je svakako učinila sve što je bilo u njenoj moći kako bi spriječila ovu posjetu austrijskog prestolonaslednika Sarajevu slanjem prijateljskih opomena preko srpskog poslanstva u Beču. Ali niko nije poslušao taj dobronamjerni savjet.

Ubistvo u Sarajevu je očigledno bilo izgovor za dugo planirani napad, i tako je bitka otpočela. Ono što je Srbija učinila i propatila u ovom ratu već su dovoljno opisali i naglasili mnogi autori.

Prebačena na Krf nakon velikog povlačenja, srpska vojska se brzo reorganizovala i opremila, i već od 1916. godine borila na makedonskom frontu. U novembru te godine, Monastir je oslobođen od neprijatelja, i ugnjeteni Srbi sada bar imaju to zadovoljstvo da se ponovo bore na svojoj rodnoj zemlji. Otada im je u pojačanje došlo hiljade braće iz Austrougarske (Srba, Hrvata, Slovenaca), koji su se djelimično predali pa onda obukli srpsku uniformu, a djelimično došli kao dobrovoljci iz Sjedinjenih Država.

Ovaj stravični rat je svijetu otkrio mnoge rane na tijelu čovječanstva. Jedna od ovih rana ja svakako nemilosrdno ugnjetavanje Slovena u Austrougarskoj, od kojih su mnogi gotovo isti narod kao i Srbi iz Srbije i Crne Gore. Nije samo Bosna i Hercegovina, već su i druge pokrajine na jugoistoku Austrougarske srpsko govorno područje, gdje se narod nekad naziva Srbima, nekad Hrvatima a nekad Slovencima, ali govori istim jezikom, ima iste nacionalne ideale i isto zajedničko ime: Južni Sloveni, ili Jugosloveni. Ono što oni žele je da budu slobodni i ujedinjeni sa svojom braćom iz Srbije i Crne Gore.

Njihova nada da će kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca postati stvarnost nikada nije bila veća nego sada, nakon skorašnje izjave Stejt departmenta da Vlada Sjedinjenih Država podržava nacionalne težnje Čehoslovaka i Jugoslovena. Tako da je Kosovski dan ove godine jedan od najznačajnijih u srpskoj istoriji. To je dan kada je daleki, užasno pogođeni srpski narod došao u dodir sa najvećom demokratijom svijeta, dan koji je upisan u zajedničku slavnu stranicu američke i srpske istorije.

Miloš Trivunac⁸
Predsjednik Srpske narodne odbrane
Njujork, 15. jun 1918.

17.

The Washington Post, 13 July 1918

**FORCED TO FEED ON
HERBS AND ROOTS.**

**MONTENEGRINS RAVAGED
BY FAMINE AND BY
GUERRILLA WAR.**

**(SPECIAL CABLE FROM THE LONDON TIMES TO THE
WASHINGTON POST.)**

Saloniki, July 7. –Information received in Serbian official circles here represents the situation in Montenegro as intense. Famine and terrible mortality prevail throughout the kingdom, the people being reduced to feeding on wild herbs, roots of trees and bark. Brigandage is rife, but numerous bands of insurgents also exist who endeavor to protect the rural communities both against the brigands and the Austrian authorities.

Insurgents armed with Austrian rifles and clad mostly in Austrian uniforms are said to have headquarters in the neighborhood of the Nikshich district and Bolohavlitch and are commanded by a Serbian lieutenant who remained in Montenegro during the retreat of the Serbian army. He is now regarded as a national hero.

Engagement between the insurgents and Austrian troops occurred lately at Spoujh wherein the Austrian troops were ambushed and lost several hundred killed and wounded.

The former leader of the insurgents, Gen. Veshovitch¹, having made terms with the Austrians, is now used by them as an agent, persuading his countrymen to follow his example, but he is executed as a traitor and dares not show himself without the protection of an Austrian bodyguard. The Austrians have also secured the services of several former Montenegrin officials as defeatist agents, but find no listeners. Relatives of the insurgents are relentlessly persecuted and many of them have been executed. Bands of Albanians are now employed by the Austrians to track insurgents. The cruelties perpetrated by these savages are said to be inconceivably horrible.

¹Radomir Vešović (Lijeva Rijeka, 1871 – Slavonski Šamac, 27. septembar 1938) crnogorski i jugoslovenski general i političar. Završio oficirsku školu u Modeni u Italiji (1887). U Prvom svjetskom ratu bio je komandant Starosrbijanskog odreda. Trupe pod komandom Radomira Vešovića zauzele su Skadar juna 1915. godine. Krajem 1915. i početkom 1916. je bio ministar vojni Kraljevine Crne Gore. Poslije austrougarske okupacije Crne Gore 1916. otpočinje pripreme za podizanje ustanka. Komitski pokret u Crnoj Gori počeo je da se formira nakon ubistva žandarmerijskog podoficira u Zeti, u maju 1916. General Vešović i njegova braća bili su prvi odmetnici-komiti. U komitskom pokretu su bili i bivši ministar Milosav Raičević, predsjednik suda u penziji Zarija Vuković, kapetan Simo Nikoletić, poručnici Milonja Krdžić, Boško Đuričanin i Mihailo Raičević, potporučnik Savo Orović, učitelj Bogić Vojvodić... Komitski pokret, kao neregularne vojne jedinice, nastao je od patriotski orijentisanog stanovništva u raznim djelovima Crne Gore, koje se poslije odlaska kralja i vlade borilo protiv austrougarske vojske za oslobođenje zemlje. U početku su komiti bili malobrojni i pasivni. Kasnije je njihova aktivnost ojačala, pa je Generalno guvernerstvo u prvoj polovini jula 1918. zatražilo da mu se, iz 19. korpusa koji se nalazio u Albaniji, pošalje pojačanje, zbog slabog položaja okupacionih snaga u Crnoj Gori. Politička aktivnost komita izražavala se na zborovima na kojima su često kritikovani rad kralja i vlade, kapitulacija crnogorske vojske i iznošena gledišta budućeg položaja zemlje. Dominirala su ona o potrebi njenog ujedinjenja sa Srbijom. Bilo je i drugih primjera. Bivši ministar Risto Popović pozivao je komite da se bore za povratak kralja Nikole u zemlju. Na osnovu prethodno kazanog, realno je zaključiti da su početkom 1917. srpske vlasti, na Krfu, mogle imati kontakte sa grupama komita koje su bile pristalice ujedinjenja, ali ih one nijesu organizovale. Početkom 1918. se Vešović na nagovor nekih predao

austrougarskim vlastima, da bi poslije toga saradivao sa njima tako što je pozivao komite na predaju. Ove njegove aktivnosti nisu bile uspješne pa je interniran u Grac. Vidjeti: Н. Ракочевић, Црна Гора у Првом свјетском рату 1914–1918, 422–423, 453–454.

Prevod:

***Vašington post*, 13. jul 1918.**

**PRIMORANI DA SE HRANE
BILJKAMA I KORIJENJEM**

**CRNOGORCI IZNURENI
GLAĐU I GERILSKIM
RATOVANJEM**

(SPECIJALNI TELEGRAM LONDON TAJMSA VAŠINGTON POSTU)

Solun, 7. jul – Informacije koje su stigle do zvaničnih srpskih krugova ovdje predstavljaju situaciju u Crnoj Gori kao napetu. Glad i stravična stopa smrtnosti preovlađuju širom kraljevine, a narod je spao na to da se hrani divljim biljem, korijenjem i korom drveća. Hara hajdučija, ali postoje i brojne pobunjeničke bande koje nastoje da zaštite seoske zajednice i od hajduka i od austrijskih vlasti.

Pobunjenici naoružani austrijskim puškama i obučeni pretežno u austrijske uniforme navodno imaju štab u okolini nikšićkog kraja i Bjelopavlića, na čijem čelu se nalazi srpski poručnik koji je ostao u Crnoj Gori tokom povlačenja srpske vojske. Njega sada smatraju za narodnog heroja.

Do okršaja pobunjenika i austrijskih snaga je došlo nedavno kod Spuža, gdje su austrijske snage napadnute iz zasjede i izgubile nekoliko stotina ubijenih i ranjenih.

Bivši vođa pobunjenika, gen. Vešović,¹ nakon što je sklopio primirje sa Austrijancima sada im služi kao agent, ubjeđujući svoje sunarodnike da prate njegov primjer, ali proglašen je za izdajnika i ne usuđuje se da se pojavi bez zaštite austrijskih tjelohranitelja. Austrijanci su takođe angažovali nekoliko bivših crnogorskih zvaničnika kao zagovornike kapitulacije, ali ih niko ne sluša. Rodbina pobunjenika se bjesomučno progoni, a mnogi od njih su i pogubljeni. Austrijanci su sada unajmili bande Albanaca kako bi ušli u trag pobunjenicima. Svireposti koje čine ovi divljaci su navodno nezamislivo strašne.

18.

***Chicago Daily Tribune*, 11 August 1918**

**QUEEN HELENA OF ITALY
BY ELEANOR JEWETT**

EYES that are deep as forest pools, velvety black, lit by sudden red lights as when burning brands fall sizzling into calm waters; a forehead framed in a wealth of dark, curling hair; beautiful and delicate features; a smile that lures little dimples from hiding on either side the firm, full lipped mouth; a tall figure, slight, stately, and distantly shy – Queen Helena¹ of Italy, beloved by her people, her children, and the king.

From the mountain freedom of Montenegro the Prince of Naples, now Victor Emmanuel III², brought his bride. Simple and pure were her tastes as the fastnesses from which she came. All her life the Princess Helena had passed in Montenegro except for the few years she studied in the convent for girls³ of gentle birth at Petrograd. Then, at home again, she divided her time between painting in water-color, in which she excels, and hunting. The queen is a splendid shot, but after her marriage she abhorred killing and her only targets were clay pigeons and other inanimate marks.

She first came to Italy in 1895, when her father, Prince Nicholas, brought her to Venice for a gala occasion. There she met the crown prince, who a year later became her husband.

For six years after their marriage no children came. But little Princess Yolanda, to the great joy of all Italy, was born the year after her father was crowned king. Now there are five royal children, Princess Yolanda, Princess Mafalda, Prince Umberto, Princess Giovanna and Princess Maria. Queen Helena and King Victor Emmanuel are devoted parents. Their greatest happiness is found in each other and their children. But their next joy is the people, and they are tireless in their deeds of charity and thoughtfulness. Italy has prospered under their wise rule.

This is the first portrait of the queen to reach the United States showing her in her costume as a Red Cross nurse. She has endeared herself to her people by her work in the hospitals among the wounded and dying soldiers, and is popularly known as the most noble patroness of the Red Cross. The sorrows of war have made in her heart the men of Italy as members of her own beloved family.

¹ Jelena Petrović Njegoš (Elena del Montenegro, ili Elena di Savoia) italijanska kraljica. Šesta od devet kćeri crnogorskog kralja Nikole i kraljice Milene. Supruga italijanskog kralja Viktora Emanuela. Imala je petoro djece. Bila je poznata po humanitarnom radu i rimski papa joj je dodijelio Zlatnu ružu. Biskupi su je predložili za beatifikaciju. U prvoj fazi kanonizacije, 2001. godine dobila je titulu Božije sluge.

² Viktor Emanuel III (Vittorio Emanuele III, 1869–1947), kralj Italije iz Savojske dinastije od 1900. do 1946. Car Etiopije (1936–1943) i kralj Albanije (1939–1943). Tokom njegove vladavine desila su se dva svjetska rata, nastanak, uspon i pad fašizma pod vodstvom Benita Musolinija.

³ Djevojački institut u Smoljnom, u Petrogradu.

Prevod:

Čikago dejli tribjun, 11. avgust 1918.

**ITALIJANSKA KRALJICA JELENA
PIŠE ELINOR DŽUET**

Očiju dubokih poput šumskih jezera, somotno crnih, obasjanih nenadanim crvenim pramenovima poput buktinja koje cvrčeći padaju u mirne vode; čela oivičenog pregršču tamne, kovrdžave kose; lijepih i nježnih crta lica; osmijeha koji mami rupice da se ne sakriju na svakoj strani čvrstih, punih usana; visokog stasa, mršava, dostojanstvena i uzdržano stidljiva – italijanska kraljica Jelena¹, voljena od svoga naroda, svoje djece i kralja.

Iz gorske slobode Crne Gore je princ napuljski, sada Viktor Emanuel III², doveo svoju nevjestu. Jednostavni i neiskvareni su bili njeni prohtjevi, poput vrleti sa kojih dolazi. Čitav svoj život je princeza Jelena provela u Crnoj Gori, izuzev onih nekoliko godina kada je učila u institutu za djevojke plemenitog porijekla u Petrogradu³. Onda, po povratku kući, provodila je vrijeme između slikanja akvarelom, u čemu se isticala, i lova. Kraljica je vrstan strijelac, ali je nakon udaje omrzla ubijanje pa su joj jedine mete bili glineni golubovi i druge nežive mete.

Prvi put je došla u Italiju 1895. godine, kada ju je njen otac, knjaz Nikola, doveo u Veneciju na gala prijem. Tamo je upoznala prestolonasljednika koji je, godinu kasnije, postao njen muž.

Šest godina nakon njihovog vjenčanja nisu imali djece. Ali mala princeza Jolanda je, na veliku radost čitave Italije, rođena godinu nakon što je njen otac krunisan za kralja. Sada ima petoro kraljevske djece, princeza Jolanda, princeza Mafalda, princ Umberto, princeza Đovana i princeza Marija. Kraljica Jelena i kralj Viktor Emanuel su predani roditelji. Svoju najveću sreću nalaze jedno u drugome i u svojoj djeci. Ali njihova naredna radost je narod, i neumorni su u humanitarnom radu i brižljivosti. Pod njihovim mudrim vođstvom je Italija procvjetala.

Ovo je prva slika kraljice do koje su došle Sjedinjene Države, a koja je pokazuje u uniformi medicinske sestre Crvenog krsta. Narod ju je zavolio zbog njenog rada po bolnicama, među ranjenim vojnicima i vojnicima na samrti, i naširoko je poznata kao najplemenitija pokroviteljka Crvenog krsta. Zbog ratnih nedaće su ljudi u Italiji u njenom srcu postali kao članovi njene rođene porodice.

19.

New York Tribune, 25 August 1918

KING OF MONTENEGRO DENOUNCED BY SERBS

Thirty–five Serbian Montenegrins at the Serbian mobilization camp at Levis, across the St. Lawrence River from Quebec¹, have written to Secretary

Lansing² on the eve of their departure overseas that self-determination for Montenegro would be an injustice to Serbia and to the Serbs dwelling in Montenegro. They wrote:

“A separate Montenegro would be the greatest of crimes against the principles of the people’s freedom and a great injury to the symbolized idea of all our people. King Nicholas is exclusively for a separate Montenegro, and in a most fateful moment and with determined intention he sold the country and surrendered the army and the people of Montenegro to the enemy. Such a King, with his personal ministers, brought into the Cabinet after the fall of three other cabinets since the capitulation, cannot and must never represent the Serbs of Montenegro in the question of national unity of southern Slavs or any other question of national interest.

“We therefore protest against such self-called rulers and their representatives who are falsifying to the world the wishes of our people, wishes expressed in the programme of the Montenegrin Committee for National Union³ in Paris, which committee is at the head of all Montenegrin organizations for national union in Europe and America.”

¹ Kvebek je druga i po veličini i po naseljenosti provincija u Kanadi. Glavni grad provincije je Kvebek Siti, a najveći Montreal.

² Robert Lansing, državni sekretar u Stejt dipartmentu SAD.

³ Crnogorski odbor za narodno ujedinjenje, sa bivšim predsjednikom izbjegličke vlade Andrijom Radovićem na čelu, formiran je 4. marta 1917. u Parizu. Kao novo političko tijelo trebalo je da u saradnji sa srpskom vladom, odnosno njenom resornom službom – Crnogorskim odsjekom, radi na poslovima ujedinjenja Crne Gore i Srbije.

Prevod:

Njujork tribjun, 25. avgust 1918.

SRBI OPTUŽILI KRALJA CRNE GORE

Trideset i pet srpskih Crnogoraca u srpskom logoru za mobilizaciju u Livisu, na drugoj strani rijeke Sv. Lorens od Kvebeka¹, pisalo je sekretaru Lensingu² uoči svog polaska preko okeana da bi samoopredjeljenje Crne Gore predstavljalo nepravdu za Srbiju i Srbe koji žive u Crnoj Gori. Oni su napisali:

„Zasebna Crna Gora bila bi jedan od najvećih zločina protiv principa narodne slobode i velika uvreda za simboličnu ideju čitavog našeg naroda. Kralj Nikola je isključivo za odvojenu Crnu Goru, u odsudnom času je sa riješenom namjerom prodao zemlju i predao vojsku i narod Crne Gore neprijatelju. Takav kralj, sa ličnim ministrima, koji su u kabinet dovedeni nakon pada tri druga kabineta od kapitulacije, ne može i ne smije nikada predstavljati Srbe iz Crne Gore kada je riječ o nacionalnom jedinstvu Južnih Slovena, niti povodom bilo kog od nacionalnog značaja.

„Stoga mi protestujemo protiv takvih samozvanih vladara i njihovih predstavnika koji svijetu lažno predstavljaju želje našeg naroda, želje koje su izražene u

programu Crnogorskog odbora za nacionalno ujedinjenje u Parizu³, koji je na čelu svih crnogorskih organizacija za nacionalno ujedinjenje u Evropi i Americi.“

20.

The New York Times, 1 September 1918

**MONTENEGRINS HERE
STAND FOR UNION**

**WANT TO GO IN WITH SERBIA AND
THE PROVINCES OF THE JUGOSLAVS.**

DESPITE KING NICHOLAS

**PROTEST AGAINST THE AMBASSADOR
HE SENDS HERE AND REFUSE TO
SACRIFICE IDEALS FOR A DYNASTY.**

Montenegrins in this country have been surprised and somewhat startled recently to learn that King Nicholas of Montenegro, now exiled from his country and living in France, has designated as his future diplomatic representative in the United States Anta Gvozdenovic¹. King Nicholas has had no diplomatic representative in any country², and according to B. T. Martinovitch, a Montenegrin of this city, the Montenegrins do not relish the appointment of Gvozdenovic. They fear he will be an obstacle to any plans for the union of Montenegro with Serbia and the other Yugoslav provinces.

“For Montenegrins,” said Mr. Martinovitch yesterday, “the appointment of Mr. Gvozdenovic is a blow to their national aspirations, as expressed in a memorandum signed by their representatives and communicated to President Wilson³ and Secretary Lansing.” He added that Mr. Gvozdenovic lived in Russia for thirty years. Some years ago he attained European fame by winning 2,000,000 francs at a gaming table in Monaco. In 1915 he returned to Montenegro from Russia and offered his services to King Nicholas, who tried to appoint him a member of the Montenegrin High Court of Administration, but the Cabinet rejected him, despite the wish of the sovereign.

Accuse Nicholas

In the memorandum sent to President Wilson and Secretary Lansing the representatives of the local organizations for National Unity of all Mon-

tenegrin organizations in North America accuse King Nicholas of treason in betraying Montenegro by suing for peace with Austria⁴ and by surrendering Montenegrin territory and the army of his country to Austria.

In July, 1917, there was signed at Corfu by N. P. Pasic⁵, Prime Minister of Serbia, and Dr. Ante Trumbic⁶, President of the Yugoslav Committee⁷, a pact known as the Declaration of Corfu, which contemplates the creation of a Serbo–Croato–Slovene State, of which Montenegro would be a part. King Nicholas was hostile to the new organization which declared for a Yugoslav State, not by annexation, but by voluntary union of the Southern Slavs. Thereupon there was formed a Montenegrin Committee for National Union, whose purpose it was to maintain the aspirations of the Serbian people in Montenegro.

It is maintained by members of the Montenegrin Committee for National Union that an attempt has been made to cause the world to believe that the Montenegrin people are a nationality apart, so that the “individuality” of the people might be turned to account after the war in favor of the reigning dynasty. It was the representatives of the Montenegrin Committee for National Union of North America that adopted the following resolutions, which were sent to President Wilson and Secretary Lansing:

“Montenegro has always been the cradle of Serbian liberty, and the flag unfurled for liberation and unification has never ceased to fly since the downfall of our empire at Kossovo until the fateful day of Dec. 31, 1915, when, against the will of the army and of the Parliament, the supreme commander of the Montenegrin Army sued the Austrian Emperor for peace. This he did both by telegraph and by direct application to the Austrian Emperor⁸. He thereby committed a crime against Serbia and its allies, a betrayal unprecedented in the history of the Yugoslavs.

“The thralldom of our brethren brought about by the capitulation, prearranged and executed by the highest authority, imposes on us free Montenegrins the duty of taking an active part in our own name, and in that of our brethren in captivity, in the solution of the national question and the settlement of the future political state of our fatherland.

“With a view of realizing our national aspirations, the Cabinet of Mr. Andrija Radovitch⁹, and afterward that of Mr. Milo Matanovitch¹⁰, submitted to the Crown, during the years of 1916 and 1917, well-grounded proposals for the necessary union of Montenegro with Serbia and the rest of the Yugoslav provinces, laying stress on the fact that our narrower fatherland would be in the very near future condemned to political, moral, and economic extinction, as all of us do foresee. But, to our regret, the Crown rejected both of these important and patriotic proposals and continued to be partisan of a separate Montenegro, aiming exclusively at the preservation of the dynasty.

“Such an attitude on the part of the Crown, after carrying out the capitulation, is an attack on our national rights, our national feeling, and our national conscience.

A Demand for Union

“Taking our stand on the facts above mentioned, and inspiring ourselves from the principle proclaimed by our powerful allies of the liberty and self-determination of the nations, we demand most energetically the unconditional union of Montenegro with Serbia and the other Serbian, Croatian, Slovene provinces into one indivisible democratic State, and are ready to make with our heroic brothers in race and our allies every sacrifice for the realization of this idea.

“We recognize as the rightful representatives of the aspirations and desires of the Serb people from Montenegro the Montenegrin Committee for the National Union, of Paris, whose program we accept as our own; the more so as that committee signed the Declaration of Corfu, which we enthusiastically hail as the outward expression of the supreme aspirations of all Serbs, Croats, and Slovenes.

“We consider that the official representatives of Serbia to the United States of America and the other allied nations are our representatives and recognize them exclusively as such because they are at the same time representatives of all the Yugoslavs.

“We maintain that the Government at Neuilly, near Paris, is a personal government of the crown established against the national aspirations to defend personal and dynastic interests, and we can never recognize its acts as those of the Government of Montenegro.

“Consequently, we protest in advance most energetically against all eventual loans which the paid Government may make, or is making, because by all principles of government and international law a people can never be held responsible for such loans which have not been previously approved according to our Constitution by the representatives of the people.

“It is our firm resolve that all the allied Cabinets shall receive communication of this memorandum, and we desire that they accept it as the expression of the collective will of our whole people.”

The fact that President Wilson, a few weeks ago, sent a telegram¹¹ to King Nicholas assuring him of Montenegro's territorial integrity after the war, is declared by Montenegrin spokesmen here not to be inconsistent with the desires of the Montenegrins, as, they assert. President Wilson would not impose upon them any rule not of the people's choice, and the Montenegrins themselves will decide their future allegiance.

¹Anto Gvozdenović (1853–1935), general ruske vojske, vojni hirurg. Završio medicinski fakultet u Moskvi. U vrijeme ratova 1875–1878, ratovao kao dobrovoljac u Crnoj Gori. Odlikovan u rusko-japanskom ratu. Početkom 1914. stupio u francusku sanitetsku vojnu službu, a onda ponovo primljen u rusku vojsku. Na crnogorskom dvoru u emigraciji obavljao je dužnost general-adutanta kralja Nikole. Bio je prvi crnogorski diplomatski predstavnik u Vašingtonu. Nakon smrti kralja

Nikole bio je predsjednik crnogorske emigrantske vlade. Vidjeti: Dr Đuro Batrićević, *Doktor Ante Gvozdenović general tri vojske, Crnogorci u rusko–japanskom ratu*, Cetinje 1994.

² Zahtjev crnogorske vlade vladi Sjedinjenih Država za izdavanje agremana za poslanika Crne Gore u Vašingtonu upućen je 22. avgusta 1917. godine. Predsjednik crnogorske vlade Evgenije Popović to je učinio posredstvom američkog ambasadora u Parizu Grejvsa Šarpa. Od samog početka, traženo je da kao diplomatski predstavnik Crne Gore u SAD-u bude primljen Petar Plamenac, bivši ministar spoljnih poslova. Lansing je 8. oktobra 1917. obavijestio Šarpa da je vlada Sjedinjenih Država razmotrila zahtjev i da će biti „srećna da primi akreditovanog poslanika Crne Gore“. Umjesto podrške zahtjevu crnogorske vlade, naišla je na oštru reakciju savezničkih država. Posebno jasno to je bilo izraženo u stavovima srpske, francuske, ali i britanske vlade. Tako je američka vlada nakon prihvatanja zahtjeva za otvaranje poslanstva, u pogledu predložene ličnosti dala negativan odgovor. Time je rad na uspostavljanju crnogorskog poslanstva u Vašingtonu zapao u krizu. U savezničkim krugovima prevagnulo je rješenje za koje se zalagala britanska vlada, po kome se „problem Crne Gore“ mogao najbolje riješiti njenim ujedinjenjem sa Srbijom. Rad na otvaranju crnogorskog poslanstva u Vašingtonu nastavljen je u martu 1918, ponovo uz posredovanje italijanske vlade i njenog diplomatskog predstavnika u Parizu. U obnovljenom obraćanju, za crnogorskog poslanika u Vašingtonu najprije je pominjan Filip Dobrečić, tadašnji generalni konzul Crne Gore u Rimu. No, od njegove se kandidature odustalo, pa je 22. aprila 1918. godine američkoj vladi, kao poslanik i opunomoćeni ministar, predložen dr Anto Gvozdenović, kraljev ađutant. Tako je u junu 1918. godine „na zauzimanje nekih ličnosti bliskih vladi u Vašingtonu i predsjedniku Vilsonu, kao i zahtjeva iz Neja, bio dat iako sa malo oduševljenja agreman za otvaranje crnogorskog predstavništva u Vašingtonu“. Ukazom kralja Nikole od 1. avgusta 1918. godine, za izvanrednog poslanika i opunomoćenog ministra kod vlade Sjedinjenih Američkih Država postavljen je dr Anto Gvozdenović. U zvaničnu audijenciju u Bijeloj kući Gvozdenović je primljen tek 20. oktobra 1918. godine. Dr Dragan R. Živojinović, *Otvaranje crnogorskog poslanstva u Vašingtonu 1917–1918*, Glasnik cetinjskih muzeja 5 (1972) 106.

³ Vudro Vison (28.12. 1856 – 3. 2. 1924) 28. predsjednik SAD. Predsjedničku dužnost je obavljao od 1913. do 1921. godine. Bio je istoričar, publicista, političar i idejni tvorac sistema kolektivne bezbjednosti i formiranja Društva naroda.

⁴ Premda su predstavnici Crne Gore, brigadir Jovo Bećir i komandir Petar Lompar, 25. januara 1916. sa predstavnicima Austrougarske Jovanom Šipčićem i Viktorom Veberom potpisali *Odredbu o polaganju oružja crnogorske vojske* (akt vojne kapitulacije zemlje), do pregovora o miru nije došlo. Na to nije pristala austrougarska vlada, budući da, poslije odlaska kralja Nikole iz zemlje, članovi „krunje vlade“ nijesu imali ovlašćenje za vođenje pregovora. Traženja preko neutralnih sila da kralj Nikola izda punomoćja, ili se vrati u zemlju radi nastavka pregovora o miru, bila su odbijena. Zbog toga i zbog neispunjenja svih uslova traženih *Odredbom o polaganju oružja* pregovori s „krunjom vladom“ prekinuti su, a u zemlji je uvedena vojna uprava.

⁵ Nikola Pašić (1845–1926) političar i državnik, narodni poslanik. Osnivač i predsjednik Narodne radikalne stranke (1881), predsjednik Narodne skupštine Srbije (1891). Predsjednik Ministarskog savjeta i ministar inostranih djela Srbije u više mandata (prvi put 1891. pa od 1912. do 1918). Od 1921. do 1926. predsjednik Ministarskog savjeta Kraljevine SHS.

⁶ Ante Trumbić (1864–1938) hrvatski političar, jedan od vodećih zagovornika stvaranja jugoslovenske države. Od 1915. predsjednik Jugoslovenskog odbora. Vodio je pregovore sa srpskom vladom Nikole Pašića koji su završeni usvajanjem Krfske deklaracije. Poslije stvaranja Kraljevine SHS bio je ministar spoljnih poslova i delegat SHS na mirovnoj konferenciji u Parizu.

⁷ Jugoslovenski odbor formiran je 30. aprila 1915. u Parizu. Za predsjednika Odbora izabran je Ante Trumbić. Odbor je formiran od južnoslovenskih političara iz Austrougarske. Programski cilj Odbora, o kome su obaviještene vlade Antante, bilo je ujedinjavanje svih južnoslovenskih naroda u jednu, nezavisnu državu.

⁸ Nije se radilo o pregovorima o miru već o primirju. Naime, poslije relativno lakog gubljenja položaja na Lovčenu, Kuka i Krsca 8. i 9. januara 1916, i demoralizacije koju je pad Lovčena izazvao u vojsci i narodu, crnogorska vlada je na sjednici od 11. januara donijela odluku o otpočinjanju pregovora o primirju. Bili su to prvi zvanični koraci Crne Gore preduzeti sa ciljem obustavljanja otpora austrougarskoj oružanoj sili. Namjera da se u posljednjem momentu pokuša osigurati politička budućnost zemlje potvrđena je u telegramu kralja Nikole austrijskom caru, u kojem je molio za časne uslove primirja. I u pismu ruskom imperatoru Nikolaju II izloženi su razlozi koji su naveli Crnogorce da pod navalom neprijatelja traže zaključenje primirja, a od Rusije je zahtijevano

da ne osudi takav korak i ne liši Crnu Goru pokroviteljstva. Др Новица Ракочевић, Црна Гора у I свјетском рату 1914–1918, 162.

⁹ Andrija Radović, školovao se u Italiji, načelnik ministarstva unutrašnjih djela, maršal dvora; ministar finansija i građevina u prvoj ustavnoj vladi 1906; 1907. predsjednik vlade i ministar spoljnih poslova. Bio je i član Državnog savjeta. Zbog učešća u bombaškoj aferi juna 1908. osuđen je na 15 godina zatvora. Početkom 1916. ministar u vladi Lazara Mijuškovića, a od maja 1916. predsjednik crnogorske izbjegličke vlade u Francuskoj. Uz pomoć srpske vlade u martu 1917. formirao je Crnogorski odbor za narodno ujedinjenje.

¹⁰ Milo Matanović (1871–1955), brigadir, vojnu školu završio u Rusiji. U balkanskim ratovima komandovao prethodnicom Istočnog odreda, a u Bregalničkoj bici Kolašinskom, pa Katunskom brigadom. U Prvom svjetskom ratu komandovao je Prvom sandžačkom i Limskom divizijom. U izbjegličkoj vladi kralja Nikole bio je ministar vojni, a potom predsjednik Ministarskog savjeta, nakon ostavke Andrije Radovića, 29. decembra 1916. na mjesto predsjednika vlade. Na mjestu predsjednika vlade ostao je do juna 1917.

¹¹ Telegram o kome je riječ predstavlja odgovor predsjednika Vilsona na čestitku koju mu je uputio kralj Nikola povodom američkog praznika 4. jula. Objavljen je 12. jula 1918. u Službenom glsniku SAD (*The Official Bulletin*, July 12, 1918, 6). U produžetku je tekst Vilsonovog telegrama u cjelini: "From PRESIDENT WILSON TO THE KING OF MONTENEGRO: THE WHITE HOUSE, July 9, 1918.

HIS MAJESTY NICHOLAS, King of Montenegro, Pau, France.

I thank Your Majesty sincerely for the courteous greetings you so kindly despatched to me on July 4, which I value highly. I deeply sympathize with Your Majesty in the calamity which has overtaken Montenegro by the invasion of a ruthless foe. I trust that Your Majesty and the noble and heroic people of Montenegro will not be cast down, but will have confidence in the determination of the United States to see to it that in the final victory that will come, the integrity and rights of Montenegro shall be secured and recognized. I send Your Majesty my best wishes.

Woodrow Wilson."

Prevod:

Njujork tajms, 1. septembar 1918.

**OVDAŠNJI CRNOGORCI SE
ZALAŽU ZA UJEDINJENJE**

**HOĆE DA SE PRIDRUŽE SRBIJI I
POKRAJINAMA JUGOSLOVENA**

UPRKOS KRALJU NIKOLI

**PROTESTUJU PROTIV AMBASADORA KOGA
ŠALJE OVAMO I ODBIJAJU DA ŽRTVUJU
IDEALE ZARAD DINASTIJE**

Crnogorci u ovoj zemlji su iznenađeni i unekoliko preneraženi nedavnim saznanjem da je crnogorski kralj Nikola, koji je sada izgnan iz zemlje i živi u Francuskoj, odredio Antona Gvozdenovića¹ za svog budućeg diplomatskog predstavnika u Sjedinjenim Državama. Kralj Nikola nije imao nijednog diplomatskog predstavnika ni u jednoj zemlji², i prema B. T. Martinoviću, jednom Crnogorcu iz ovog grada, Crnogorci nisu oduševljeni Gvozdenovićevim imenovanjem. Strahuju da će on biti

prepreka bilo kakvom planu za ujedinjenje Crne Gore sa Srbijom i drugim jugoslovenskim pokrajinama.

„Za Crnogorce,“ rekao je gđin Martinović juče, „imenovanje gđina Gvozdenovića je udarac za njihove nacionalne težnje, izražene u memorandumu koji su potpisali njihovi predstavnici i koji su uručili predsjedniku Vilsonu³ i sekretaru Lensingu.“ Dodao je da je gđin Gvozdenović trideset godina živio u Rusiji. Prije nekoliko godina se proslavio u Evropi kada je osvojio 2 000 000 za kockarskim stolom u Monaku. Godine 1915. se vratio iz Rusije u Crnu Goru i stavio se na raspolaganje kralju Nikoli, koji je pokušao da ga imenuje za člana Velikog upravnog suda Crne Gore, ali ga je vlada odbila uprkos željama vladara.

Optužuju Nikolu

U memorandumu koji je poslat predsjedniku Vilsonu⁴ i sekretaru Lensingu, predstavnici lokalnih organizacija za nacionalno ujedinjenje svih crnogorskih organizacija iz Sjeverne Amerika optužuju kralja Nikolu za veleizdaju, jer je izdao Crnu Goru sklopivši mir⁴ sa Austrijom i predavši crnogorsku teritoriju i vojsku svoje zemlje Austriji.

U julu 1917. godine je na Krfu potpisan pakt poznat kao Krfska deklaracija, koju su potpisali N. P. Pašić⁵, premijer Srbije, i dr Ante Trumbić⁶, predsjednik Jugoslovenskog odbora⁷, a kojim se predviđa stvaranje nove organizacije koja se zalaže za jugoslovensku državu, ali ne putem aneksije već putem dobrovoljnog ujedinjenja Južnih Slovena. Potom je formiran Crnogorski odbor za narodno ujedinjenje, čija je svrha bila da podržava težnje srpskog naroda u Crnoj Gori.

Članovi Crnogorskog odbora za narodno ujedinjenje tvrde da se nastoji ubijediti svijet da je crnogorski narod zasebna nacionalnost, kako bi se „individualnost“ naroda računala nakon rata u korist vladajuće dinastije. Predstavnici Crnogorskog odbora za narodno ujedinjenje u Sjevernoj Americi usvojili su sljedeće rezolucije, koje su dostavljene predsjedniku Vilsonu i sekretaru Lensingu:

„Crna Gora je oduvijek bila kolijevka srpske slobode, i zastava koja je razvijena za oslobođenje i ujedinjenje nikada nije prestala da se vijori, još od pada našeg carstva na Kosovu, sve do kobnog dana 31. decembra 1915. godine, kada je protiv volje vojske i Skupštine, vrhovni komandant crnogorske vojske zatražio mir od austrijskog cara Ovo je učinio i telegrafom i direktnim obraćanjem austrijskom caru.⁸ Time je počinio zločin protiv Srbije i njenih saveznika, izdaju bez presedana u istoriji Jugoslovena.

„Ropstvo naše braće do koga je dovela kapitulacija, osmišljena i izvedena od strane najviših vlasti, nameće nama slobodnim Crnogorcima dužnost da uzmemo aktivnije učešće u sopstveno ime i u ime naše braće u zatočeništvu, i u rješavanju nacionalnog pitanja i određivanju budućeg političkog stanja naše domovine.

„Radi ostvarenja naših nacionalnih težnji, kabinet gđina Andrije Radovića⁹, a potom i gđina Mila Matanovića¹⁰, podnijeli su kruni 1916. i 1917. godine osnovane predloge za neophodno ujedinjenje Crne Gore sa Srbijom i ostatkom jugoslovenskih pokrajina, naglašavajući činjenicu da će naša mala otadžbina u bliskoj budućnosti biti osuđena na političko, moralno i ekonomsko istrebljenje, što svi mi predviđamo. Ali, na našu žalost, Kruna je odbila oba ova važna i patriotska predloga i nastavila da zagovara zasebnu Crnu Goru, težeći isključivo očuvanju dinastije.

„Takav stav Krune, nakon što je dovela do kapitulacije, predstavlja napad na naša nacionalna prava, naša nacionalna osjećanja i našu nacionalnu svijest.

Zahtjev za ujedinjenjem

„Izjasniviši se o gore pomenutim činjenicama, i pozivajući se na princip koji su proglasile naše moćne saveznice o slobodi i samoopredjeljenju naroda, mi kategorički zahtijevamo bezuslovno ujedinjenje Crne Gore sa Srbijom i drugim srpskim, hrvatskim i slovenskim pokrajinama u jednu nerazdvojnu demokratsku državu, i spremni smo da sa svojom junačkom braćom i našim saveznicim podnesemo svaku žrtvu za ostvarenje ove ideje.

„Priznajemo Crnogorski odbor za nacionalno ujedinjenje iz Pariza za prave predstavnike težnji i želja srpskog naroda iz Crne Gore, čiji program prihvatamo kao svoj; pogotovo pošto je Odbor potpisao Krfsku deklaraciju, koju sa oduševljenjem pozdravljamo kao otvoreni izraz vrhovnih težnji svih Srba, Hrvata i Slovenaca.

„Smatramo da su zvanični predstavnici Srbije u Sjedinjenim Američkim Državama i drugim savezničkim državama naši predstavnici i isključivo njih priznajemo kao takve jer su oni istovremene i predstavnici svih Jugoslovena.

„Tvrđimo da je vlada u Neju nadomak Pariza lična vlada Krune, uspostavljena protivno nacionalnim težnjama kako bi se branili lični i dinastički interesi, i nikada ne možemo priznati njene postupke kao postupke vlade Crne Gore.

„Stoga, mi unaprijed ulažemo najoštrij protest protiv svih potencijalnih zajmova koje pomenuta vlada može uzeti, ili uzima, jer po svim principima vladavine i međunarodnog prava, jedan narod nikada ne može biti odgovoran za one zajmove koji nisu prethodno odobreni u skladu sa Ustavom od strane predstavnika tog naroda.

„Čvrsto smo riješili da svim savezničkim kabinetima dostavimo ovaj memorandum, i želimo da ga prihvate kao izraz kolektivne volje našeg čitavog naroda.“

To što je predsjednik Vilson prije nekoliko sedmica poslao telegram¹¹ kralju Nikoli, u kome ga uvjerava u teritorijalni integritet Crne Gore nakon rata, crnogorski predstavnici ovdje su proglasili nedosljednim željama Crnogoraca, kako tvrde. Predsjednik Vilson im neće nametati nikakvu vladavinu koju nije narod izabrao, a Crnogorci će sami odlučiti svoju buduću pripadnost.

21.

The New York Times, 15 September 1918

THE MONTENEGRIN DIVISION

CHARGES AGAINST THE KING BY THE PARTY SEEKING UNION WITH OTHER SOUTH SLAVS.

To the Editor of The New York Times:

In a letter published in last Sunday's issue of The New York Times Carlo Cattapani, who claims the title of Commander in Montenegro's Army and

that of Chief of Staff of a division in the first Balkan war, tried to defend King Nicholas¹ against “a well-directed campaign by a group of disgruntled Montenegrins.”

Among these “disgruntled Montenegrins,” as Mr. Cattapani likes to call them, are three ex-Prime Ministers of King Nicholas, several ex-Ministers, Generals, high Government officials, members of the Montenegrin Parliament, and nearly the whole academic youth; there are thirty-six local organisations for national union in North America alone. Taken together, they represent four-fifths of the free Montenegrins, and they accuse King Nicholas and his sons of the following sins:

1. That Crown Prince Danilo², through Mr, Carminatti, Montenegrin Consul General in Milan, negotiated at Lugano with Count Bernsdorf³, an agent of the Central Powers.

2. That Crown Prince Danilo forwarded the terms of the Central Powers to King Nicholas one month before the catastrophe.

3. That neither the King nor Prince Danilo informed the Allies of these negotiations.

4. That King Nicholas sued for peace to the Austrian Emperor Francis Joseph in the well-known telegram of Jan. 13, 1916, against the expressed will of the people.

5. That the order for demobilization of the Montenegrin army was issued Jan. 21, 1916.⁴

6. That according to this order about 6,000 Montenegrin recruits were demobilized in Scutari, sent to their homes and so delivered to the enemy, when they were out of danger of being captured, as Scutari is situated on the southern frontier of Montenegro.

On April 13, 1916, Jovan Plamenac⁵, one of the most servile former Ministers of King Nicholas, made to the correspondent of the *Bosnische Post* the following statement: “King Nicholas did not leave the country with his army, like King Albert⁶ and King Peter; he disappeared. We, therefore, have the right to consider him as dead.”

L. Mijusovich⁷, King Nicholas’s Prime Minister at the time of the capitulation and one of the exponents of his personal policy, in an open letter published in France and Italy on May 20, 1916, and communicated to all allied Governments, accused King Nicholas of treason and double dealings.

The Cabinet of Mr. Radovich resigned Dec. 29, 1916, because of King Nicholas’s refusal to declare himself in favor of the union of all Serbs, Croats, and Slovenes.

The Cabinet of General Matanovich resigned in June, 1917, when King Nicholas insisted that his government should address a note to the Allied Governments and disavow the Montenegrin Committee for National Union, founded by Mr. Radovich and other prominent exiles, which had declared

itself for the union of Serbia and Montenegro with other Yugoslav provinces into one independent state.

The guerilla warfare against the Austrian Army carried on by the Montenegrins in the Montenegrin mountains under the leadership of General Veshovich⁸ is the strongest protest against the treacherous act of King Nicholas, who delivered them to the most hated enemy.

In exposing King, Nicholas as a traitor to our country and to our Allies we are doing only our patriotic duty. We can not allow that the people of Montenegro be made responsible before the world for treason committed by their King against their will. We desire that the Montenegrins enter the Serbian Commonwealth unsoiled, as they have deserved by their centuries long struggle.

Mr. Cattapani is an Italian, and he does not understand or does not want to understand our national sorrows. His imputation that I or my friends tried to insult President Wilson, whose enthusiastic admirers we are, is a calumny.

B. T. MARTINOVICH,
Member of the Montenegrin Organization
for National Union.
New York, Sept. 11, 1918.

¹ Kralj Nikola I Petrović Njegoš (7. oktobra 1841, Njeguši – 2. marta 1921, Antib, Francuska) – knjaz (1861–1910), a zatim kralj (1910–1918) Crne Gore. Nikola se školovao u liceju Luja Velikog u Parizu (počev od 1856. godine). Na školovanju se nalazio kada je u avgustu 1860. godine ubijen njegovog stric, knjaz Danilo I Petrović Njegoš, nakon čega je Nikola bio proglašen za crnogorskog knjaza. U novembru te godine mladi knjaz se oženio kćerkom crnogorskog vojvode Petra Vukotića, Milenom. Tokom 1862. godine Nikola I je aktivno pomagao ustanike Luke Vukalovića, uključujući i učešće u vojnim dejstvima. Komandu nad crnogorskim jedinicama prenio je na svog oca Mirka Petrovića Njegoša; pomagao je ustanak u Hercegovini 1875, a zatim 1876. zajedno sa Srbijom objavio je rat Turskoj. Pod njegovom komandom crnogorska vojska je u tom ratu odnijela nekoliko krupnih pobjeda, od kojih se najznačajnijom smatra ona ostvarena u bici na Vučijem dolu. Za vrijeme njegove vladavine, Crna Gora je na Berlinskom kongresu 1878. stekla nezavisnost, ostvarila teritorijalno proširenje i dobila izlaz na more. U Prvom balkanskom ratu Crna Gora je dobila nova teritorijalna proširenja u Sandžaku i Metohiji, ali je pretrpjela krupan vojnički i politički neuspjeh u borbi za Skadar. Izbijanjem Prvog svjetskog rata Crna Gora je uspješno ratovala na strani saveznica iz bloka Antante. Nakon Makenzenove ofanzive na Srbiju i povlačenje srpske vojske na obale Jadrana, Crna Gora je krajem 1915. započela separatne pregovore o miru sa Austrougarskom. Iako separatni mir nije zaključen, 12/25. januara, potpisivanjem Odredaba o polaganju oružja, crnogorska vojska je kapitulirala. Kralj Nikola nije zvanično prihvatio akt o kapitulaciji, a vrijeme od januara 1916. do okončanja rata, i nakon toga, sa djelom izbjeglih političara proveo je u egzilu. Bez vojske, koja je prethodno raspuštena, sa vladama formiranim u izbjeglištvu bezuspješno je nastojao da se izbori za obnovu crnogorske države. Na unutrašnjem planu njegovu dugotrajnu, višedecenijsku vladavinu obilježio je autokratizam sa elementima apsolutizma i protivljenja uvođenju oblika građanske demokratske vlasti. Ukupno uzevši, u periodu njegove vladavine Crna Gora je ostvarila krupan napredak, sticanjem nezavisnosti 1878, a onda i u razvoju zemlje na ekonomskom, privrednom i prosvjetnokulturnom planu.

² Danilo Petrović Njegoš (Cetinje, 29. jun 1871 – Beč, 24. septembar 1939), princ-prestonasljednik Kraljevine Crne Gore, koji je abdicirao 1921. godine. Bio je najstariji sin kralja Nikole I Petrovića Njegoša. Oženio se 1899. godine Jutom, vojvotkinjom od Meklenburg-Nojsterlica. Po prelasku u pravoslavlje Juta je uzela ime Milica.

³ Grof Bernsdorf, bio je njemački izaslanik koji je trebalo da se sastane sa knjeginjom Mili-com, suprugom prestolonasljednika Danila, Njemicom po porijeklu. Do susreta nije došlo. Preko Karminatija, počasnog konzula Crne Gore u Milanu, njemačka vlada je nudila Crnoj Gori: „Dio srpske Makedonije i pet miliona talira ukoliko bi crnogorska vlada onemogućila povlačenje srpskih armija preko Crne Gore“. Vidjeti: Dragoljub R. Živojinović, *Nevoljni saveznici 1914–1918*, Beograd 2000, 141.

⁴ Nakon što je 19. januara 1916. kralj Nikola napustio Crnu Goru, u zemlji su osim princa Mirka, kraljevog sina, ostala i tri ministra i načelnik Štaba Vrhovne komande Janko Vukotić. Vlada, koju su obrazovali preostali ministri, sačekavši da kralj napusti Skadar, 21. januara donijela je odluku kojom je obustavljeno povlačenje crnogorske vojske. Zapravo, vlada je „riješila da se vojska razide sa položaja te prema tome vojska i ne postoji nego samo narod“. Radi izvršenja vladine odluke, načelnik Štaba crnogorske vojske „Naredbom cijeloj crnogorskoj vojsci br. 128“, od 21. januara, zapovijedio je komandantima „da gornje saopšte područnim jedinicama i vojsku odmah raspuste da ide svojim kućama“. Istim aktom dužnosti je razriješen i sâm načelnik Štaba Vrhovne komande.

⁵ Jovan S. Plamenac (1879–1944), političar, ministar prosvjete i crkvenih djela u vladi Lazara Tomanovića (1907–1919), a potom ministar unutrašnjih djela (1909–1910). Član Državnog savjeta i predsjednik Crnogorske narodne skupštine 1911. Ministar unutrašnjih djela u vladi Mitra Martinovića. Predsjednik crnogorske vlade u egzilu od kraja 1919. do sredine 1921. Jedan od vođa „Božićne pobune“.

⁶ Albert I od Belgije (franc. *Albert Léopold Clément Marie Meinrad*, njem. *Albert Leopold Clemens Marie Meinrad*; Brisel, april 1875 – Namir, 17. februar 1934), treći kralj Belgije. Vladao je od 1909. do 1934. Naslijedio je na prestolu svog strica Leopolda II. U Prvom svjetskom ratu suprotstavio se Njemcima preuzevši na sebe vrhovnu komandu belgijske vojske. Poginuo (nesrećnim slučajem) 1934.

⁷ Lazar Mijušković (1867–1836), inženjer, političar, konzul u Skadru, ministar finansija. Početkom 1906. predsjednik Ministarskog savjeta i ministar inostranih djela Crne Gore (prvi predsjednik vlade poslije donošenja ustava 1905). Na tu funkciju ponovo je biran 1916. Bio je ministar finansija i prvi diplomatski predstavnik Crne Gore u Beogradu (1913–1915).

⁸ Radomir Vešović (1871, Lijeva Rijeka – 1938, Slavonski Šamac), brigadir Crnogorske vojske. Završio vojnu školu u Italiji 1890. U Prvom balkanskom ratu 1912. komandovao Vasojevićkom brigadom. U Prvom svjetskom ratu bio je na čelu Starosrbijanskog odreda koji je 8. 6. 1915. zauzeo Skadar i sjeverni dio Albanije. U literaturi se navodi da je 3. 1. 1916. prije sloma crnogorske vojske, imenovan za posljednjeg ministra vojnog. U vojsci Kraljevine SHS dobio je čin divizijskog generala

Prevod:

***Njujork tajms*, 1. septembar 1918.**

CRNOGORSKA PODJELA

STRANKA KOJA TRAŽI UJEDINJENJE SA OSTALIM SLOVENIMA OPTUŽUJE KRALJA

Uredniku Njujork tajmsa:

U pismu objavljenom u izdanju Njujork tajmsa od prošle nedelje, Karlo Katapani, koji tvrdi da nosi titulu zapovjednika crnogorske vojske i načelnika štaba divizije u Prvom balkanskom ratu, pokušao je da brani kralja Nikolu¹ od „dobro osmišljene kampanje jedne grupe ozlojeđenih Crnogoraca“.

Među ovim „ozlojeđenim Crnogorcima“, kako gđin Katapani voli da ih zove, su tri bivša premijera kralja Nikole, generali, visoki vladini zvaničnici, članovi crnogorske skupštine, i gotovo čitava akademska omladina. Samo u Sjevernoj Americi

postoji trideset i šest lokalnih organizacija za nacionalno ujedinjenje. Sveukupno, oni predstavljaju četiri petine slobodnih Crnogoraca, i oni optužuju kralja Nikolu i njegove sinove za sljedeće prestupe:

Da je prestolonasljednik Danilo², preko gđina Karminatija, generalnog konzula Crne Gore u Milanu, pregovarao u Luganu sa grofom Bernsdorfom³, agentom Centralnih sila.

Da je prestolonasljednik Danilo prosljedio uslove Centralnih sila kralju Nikoli mjesec dana prije katastrofe.

Da ni kralj ni princ Danilo nisu obavijestili Saveznike o ovim pregovorima.

Da je kralj Nikola tražio mir od austrijskog cara Franja Jozefa u čuvenom telegramu od 13. januara 1916. godine, protiv izrazite želje naroda.

Da je naredba za demobilizaciju crnogorske vojske izdata 21. januara 1916. godine.⁴

Da je prema ovoj naredbi 6 000 crnogorskih regruta u Skadru demobilisano, poslato kućama, i tako izručeno neprijatelju, kad su bili van opasnosti da budu zarobljeni pošto je Skadar smješten na južnoj granici Crne Gore.

Jovan Plamenac⁵, jedan od najservilnijih bivših ministara kralja Nikole, je 13. aprila 1916. godine dao sljedeću izjavu dopisniku Bosanskih vijesti: „Kralj Nikola nije napustio svoju zemlju sa svojom vojskom, kao kralj Albert⁶ ili kralj Petar⁷; on je nestao. Mi, stoga, imamo prava da ga smatramo mrtvim.“

L. Mijušković⁷, premijer kralja Nikole u vrijeme kapitulacije i jedan od predstavnika njegove lične politike, u otvorenom pismu objavljenom u Francuskoj i Italiji 20. maja 1916. godine i dostavljenom svim savezničkim vladama, optužio je kralja Nikolu za veleizdaju i dvostruku igru.

Kabinet gđina Radovića podnio je ostavku 29. decembra 1916. godine, zbog odbijanja kralja Nikole da se izjasni u korist zajednice Srba, Hrvata i Slovenaca.

Kabinet generala Matanovića podnio je ostavku u junu 1917. godine, kada je kralj Nikola insistirao da njegova vlada uputi pismo savezničkim vladama i odrekne se Crnogorskog odbora za nacionalno ujedinjenje, koji su osnovali gđin Radović i ostali ugledni izgnanici, i koji se izjasnio za ujedinjenje Srbije i Crne Gore sa ostalim jugoslovenskim pokrajinama u jednu nezavisnu državu.

Pobunjenički rat protiv austrijske vojske koji vode Crnogorci u planinama Crne Gore pod vodstvom generala Vešovića⁸ je najjači protest protiv izdajničkog postupka kralja Nikole, koji ih je predao najomraženijem neprijatelju.

Razotkrivanjem kralja Nikole kao izdajnika pred našom zemljom i pred našim saveznicima, mi samo činimo svoju patriotsku dužnost. Ne možemo dozvoliti da narod Crne Gore bude kriv pred svijetom za veleizdaju koju je počinio njihov kralj protiv njihove volje. Želimo da Crnogorci uđu u srpsku zajednicu neukaljani, kao što su i zaslužili svojom vjekovnom borbom.

Gđin Katapani je Italijan, i on ne razumije, ili ne želi da razumije, naše nacionalne jade. Njegova tvrdnja da smo ja ili moji prijatelji pokušali da uvrijedimo predsjednika Vilsona, čije smo oduševljene pristalice, je kleveta.

B. T. MARTINOVIĆ,

član Crnogorske organizacije

za nacionalno ujedinjenje

Njujork, 11. septembar 1918.

KRALJ I KRALJICA CRNE GORE U CHATEAU DU PARC U MERINJAKU, MARTA 1916

Porodični portret crnogorskog kralja Nikole I , njegove supruge kraljice Milene i kćeri Ksenije i Vere ispred zamka.

Kralj Nikola I u službenom odelu, a za njim kraljica Milena, pozdravlja vlasti na izlasku iz zamka. U ulaznom holu može se videti Kraljevska garda Crne Gore.

Opšti pogled na dvorac

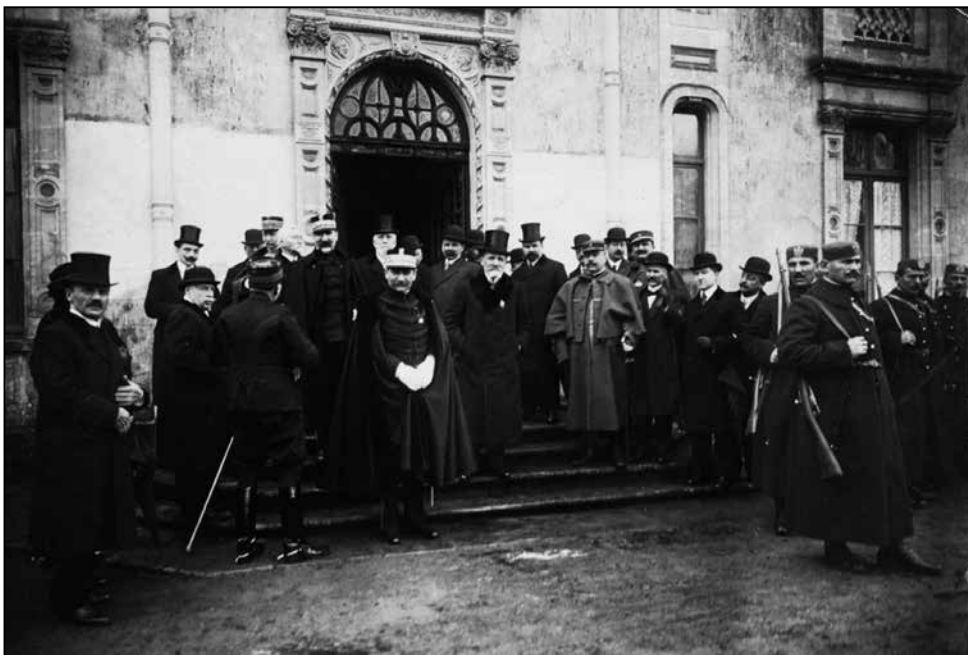
Pogled na crnogorske vojnike ispred dvorca

Ličnosti i vojnici poziraju ispred zamka

Crnogorske i francuske vlasti na ulazu u dvorac prate kraljicu Milenu i njenu ćerku Veru. Vidimo, levo, gradonačelnika Charlesa Grueta.

Ličnosti, uključujući gradonačelnika Charlesa Grueta i prefekta Olivijea Baskua, poziraju na stepenicama zamka. Desno vidimo crnogorske vojnike sa puškama.

Vlasti, uključujući generala Marabaila, u centru, napuštaju zamak. Na zidovima su okačene nacionalne zastave.

Kralj Nikola u loži na Međusavezničkim sportskim igrama na *Peršing stadionu*

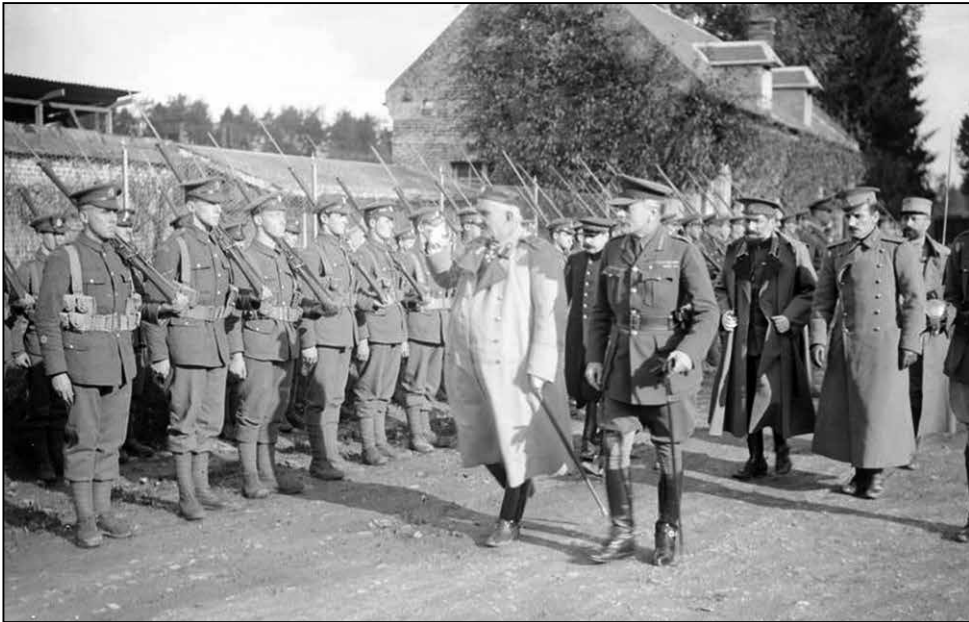
Kralj Nikola uručuje medalju američkom sportisti

Kralj Crne Gore Nikola I Petrović i ser Daglas Hejg, Beaukuesne, južno od Dulensa, novembar 1916.

Ser Daglas Hejg pozdravlja crnogorskog kralja Nikolu I Petrovića u njegovom zamku u Bokenu, novembar 1916.

Kralj Crne Gore Nikola I Petrović i ser Daglas Hejg u inspekciji počasne garde, 28. londonski puk, Artists Rifles, Beaukuesne, novembar 1916.

Crnogorski kralj Nikola I Petrović pregleda avion Martinside G.100 Elephant 27. eskadrole RFC u štabu 9. krila RFC-a u Fienvillersu. Jedan od oficira Kraljevskog letječeg korpusa je potpukovnik Hju Dauding (četvrti sa leve strane), koji je kasnije vodio komandu lovaca tokom bitke za Britaniju 1940.

Kralj Nikola I Petrović posmatra let u štabu 9. krila RFC-a u Fajnvilersu.
Iza je dvokrilac Sopwith 1½ Strutter iz 70. eskadrile.

Crnogorski kralj Nikola I Petrović u posjeti zapadnom frontu

22.

New York Tribune, 28 September 1918

EACH DAY OF CAMPAIGN TO BE DEDICATED TO ONE ALLIED NATION

Each of the twenty-two days of the Liberty Loan campaign, which opens to-day, will be dedicated to one of the twenty-two nations associated together in the war against German militarism. To-day will be Belgian Day, and the others will be as follows:

Brazil (Sunday), September 29.
British Empire, September 30,
China, October 1.
Cuba, October 2.
Czecho-Slovak, October 3.
France, October 4.
Greece, October 5.
Guatemala (Sunday), October 6.
Haiti, October 7.
Honduras, October 8.
Japan, October 9.
Liberia, October 10.
Montenegro, October 11.
Italy, October 12.
Nicaragua (Sunday), October 13.
Panama, October 14.
Portugal, October 15.
Russia, October 16.
Serbia, October 17.
Siam, October 18.
United States, October 19.

On each day emphasis in the color display on the Avenue of the Allies will be given to the flags of the nation especially honored. The arrangement of the days is based on the alphabetical order of the names of the countries.

Prevod:

Njujork tribjun, 28. septembar 1918.

**SVAKI DAN KAMPANJE
BIĆE POSVEĆEN
JEDNOJ SAVEZNIČKOJ DRŽAVI**

Svaki od dvadeset i dva dana kampanje Zajma za slobodu, koja počinje danas, biće posvećen jednoj od dvadeset i dvije države udružene u ratu protiv njemačkog militarizma. Danas će biti Dan Belgije, a ostali će biti po sljedećem redosljedu:

Brazil (nedjelja), 29. septembar
Britansko carstvo, 30. septembar
Kina, 1. oktobar
Kuba, 2. oktobar,
Češko–Slovačka, 3. oktobar
Francuska, 3. oktobar
Grčka, 4. oktobar
Gvatemala (nedjelja), 6. oktobar
Haiti, 7. oktobar
Honduras, 8. oktobar
Japan, 9. oktobar
Liberija, 10. oktobar
Crna Gora, 11. oktobar
Italija, 12. oktobar
Nikaragva (nedjelja) 13. oktobar
Panama, 14. oktobar
Portugalija, 15. oktobar
Rusija, 16. oktobar
Srbija, 17. oktobar
Sijam, 18. oktobar
Sjedinjene Države, 19. oktobar

Svakog dana će na Savezničkoj aveniji biti posebno istaknute boje zastave države kojoj se odaje počast. Raspored dana je utvrđen na osnovu azbučnog reda imena zemalja.

23.

The Washington Post, 29 September 1918

**DECORATES GENERAL PERSHING
King of Montenegro Also Gives Same Order to Foch**

Paris, Septemeber 29 – The King of Montenegro has decorated Marshal Foch and Gen. Pershing with the grand cross of the Order of Danilo.

A gold medal has been awarded to Gen. Foch for bravery in the fighting at Verdun.¹

¹Bitka kod Verdena – Verdenska bitka, jedna od najdužih i najznačajnijih bitaka, sa velikim brojem žrtava, u toku Prvog svjetskog rata. Vođena je na Zapadnom frontu od 21. februara do 18. decembra 1916, u okolini Verdena, između francuske i njemačke vojske. U bici je poginulo oko 250.000 vojnika, a oko 500.000 je ranjeno.

Prevod:

Washington post, 29. septembar 1918.

**ODLIKUJE GENERALA PERŠINGA
Kralj Crne Gore daje i Fošu isti orden**

Pariz, 29. septembar – Kralj Crne Gore odlikovao je maršala Foša i gen. Peršinga velikim krstom Danilovog reda.

Zlatni orden je gen. Fošu dodijeljen za hrabrost u borbi kod Verdena.¹

24.

The Washington Post, 6 October 1918

**RUIN OF BULGARIA BY KING FERDINAND
FULFILLS PROPHECY OF CZAR ALEXANDER**

**Promising Peasant State, Now Forced to
Surrender, Lies Hopelessly Bankrupt and
Despoiled by Teuton Allies –Discredited
Sovereign Commonly Known as “a Felon
Prince” –Nicholas of Montenegro, Who Will
Celebrate His 77th Birthday Next Tuesday,
Another Example of a Faithless King, Has
Also Shamelessly Betrayed His Country.**

By EX-ATTACHE

NICHOLAS BETRAYS MONTENEGRO.

Another king who assuredly will never be permitted to reign any more is Nicholas of Montenegro who, in spite of his having been living for the past two years or more in France wholly dependent upon the hospitality and upon

the generosity of the French government for his maintenance¹, has quite recently been discovered to be giving not alone encouragement, but even a portion of the money which he receives from the French treasury to the publication of a paper, edited in Switzerland by Austrian subjects and circulated through Austrian agencies in the southern provinces of the dual empire especially on the eastern coast lands of the Adriatic opposing the Jugo-Slav agreement to which the entente stands committed and which provides for the union of Serbia and Montenegro after the war, under the scepter of the Serbian regent Crown Prince Alexander² one of the most gallant and heroic figures of the present war and of the two preceding Balkan campaigns.

President Wilson has given a pledge to the world that in determining future conditions after the restoration of peace the wishes of those nations embroiled in the present war shall be consulted in the choice of the rulers and of their form of government, and that no races, least of all those who have fought on our side in this titanic conflict of the last four years, shall be subjected to the sway of any ruler or dynasty, native or alien, against their will.

The Serbs of Serbia and of Austria-Hungary, as well as the Montenegrins, who are to all intents and purposes Serbs, have already intimated in no uncertain fashion their desire to be united as a Jugo-Slav nation, under the sovereignty of Crown Prince Alexander of Serbia, who is, through his mother, long since dead, a grandson of Nicholas. The Montenegrins, indeed, look upon him and take pride in him as one of their own race.

They are a brave people, who have not only harassed the Austrian invaders of their native land without cessation, but have also to the number of several thousands rendered valuable service on the entente front, in France and under the French flag, shedding their blood freely in our cause, which they regard as theirs. But they will have nothing more to do with their old king, who celebrates his seventy-seventh birthday on Tuesday next, or with his disreputable sons, whom they rightly accuse of having betrayed their country to the enemy.

Denounce His Secret Peace

Patriotic Montenegrins will never forgive King Nicholas for the manner in which he negotiated secretly for peace with the central powers, both through his eldest son, Crown Prince Danilo, and directly with Emperor Francis Joseph, a number of weeks before his final surrender took place, without informing his Italian, French, British and Belgian allies; nor that he ordered the shameful surrender of Lovcen³, the sacred mountain of the Montenegrin, surmounted by fortifications that rendered it an impregnable stronghold of the utmost value to the entente, because it controlled the great Austrian naval station and arsenal on the Gulf of Cattaro, and occupied the most commanding position on the east Adriatic coast.

King Nicholas' order for the surrender of Lovcen, without striking a single blow in its defense, was followed by another also bearing his signature, for the immediate demobilization and disarmament of the Montenegrin army. Part of his troops refused to obey this command, sought refuge in the mountain fastnesses and have been carrying on a guerrilla warfare against the Austrian invader ever since, under gallant Gen. Veshovich⁴. Several thousands of others managed to make their way to France for service under the French flag, on the French front⁵. Some 7,000 others, mostly recruits, being unarmed and defenseless, were taken prisoners by the Austrians and reduced to the most barbarous forms of slavery.

King Compelled to Flee

King Nicholas and his sons were obliged to flee from Montenegro, not from the enemy, but from their own people⁵, who threatened them with death for the betrayal of the nation. Prince Mirko⁶ made his way to Vienna, where, living in luxury, on an allowance from the Austrian crown, he died of excesses last spring. King Nicholas sought refuge, first in Italy, where his son-in-law, King Victor Emmanuel, and his daughter, Queen Helen, showed him a very cold shoulder, and declined to offer him any hospitality.

He has been ever since in France, dependent on French charity, constantly pestering the government for a larger allowance, in order to pay for his heavy losses at the card table. For although in his earlier days he dabbled in literature, and thereby attracted the attention and encomium of William E. Gladstone⁷, his chief and all absorbing occupation has always been card playing. Indeed, when he still reigned at Cetinje the Russian and Austrian envoys accredited to his court received special funds, to lose to him at the card table and to thus secure favors and good will for their respective empires.

Son Known as Blackguard

His eldest son, Crown Prince Danilo, married to a German princess, has spent most of his time since the beginning of the war at Monaco⁸, has never drawn a sword or fired a shot in the defense of his country, and has long emoved a European reputation as one of the most contemptible blackguards of any reigning house.

As for Prince Peter, from whom much was hoped in his younger days, he has recently been carrying on, in his father's behalf, the intrigues with Austrian and German agents, in Switzerland against the Jugo-Slav agreement for a greater Serbia under the scepter of Crown Prince Alexander of Serbia, a project to which, as I have stated above, the powers of the entente are definitely committed. That is to say, Prince Peter⁹ of Montenegro is working on behalf of his father, with the Austrian and Germans, against the entente.

The latter's patience with King Nicholas and his precious sons is pretty well exhausted. Nicholas has never known either gratitude or loyalty, and until obliged to abandon Cetinje was always playing off his son-in-law, King Victor Emmanuel, against Emperor Francis Joseph, and the latter against the Emperor of Russia, for the sake of money, and on the outbreak of the first Balkan war actually held up the operations of the entire Balkan league for four days in order to enable him to effect a coup de bourse with some disreputable and shady foreign financiers in Paris. Never again will the Montenegrins, some of the bravest and most liberty-loving fighters in Europe, be willing to submit again to his dishonest rule and to his scepter, that suggests the rake of a croupier.

¹ Krajem 1915. godine na predlog francuske vlade, s kojim su se saglasili engleski i ruski kabinet, odlučeno je da se, umjesto razmatranja zahtjeva za zajam od 26 miliona franaka, Crnoj Gori pruži pomoć u namirnicama i da joj se dodijeli mjesečna subvencija od 800.000 franaka. Po osnovu navedene savezničke odluke, Crnoj Gori je od januara 1916. godine isplaćena svega jedna mjesečna rata. Nakon kapitulacije crnogorske vojske, iznos subvencije izbjegličkoj vladi, uz obrazloženje o nižim troškovima, smanjen je na 400.000 franaka. S odlukom o isplati saglasile su se Francuska, Engleska i Rusija, s tim što je neposredna novčana davanja trebalo da vrše francuska i engleska vlada. Od aprila 1917. godine iznos pomoći smanjen je na 200.000 franaka mjesečno. Mada neredovno, francuska i engleska vlada savezničku subvenciju Crnoj Gori isplaćivale su do sredine 1919. godine. Vidi: Др Димитрије Димо Вујовић, Савезници и црногорске финансије 1914–1921. године, Историјски записи, година XXXIX, св. 3, Титоград, 1986, 49–97.

² Aleksandar I Karadorđević (1888, Cetinje 1934, Marsej), drugi sin kralja Petra Karadorđevića i knjaginje Zorke, kćeri kralja Nikole. U Prvom balkanskom ratu (1912) zapovjednik Prve armije u bitkama na Kumanovu i Bitolju, a potom 1913, u Drugom balkanskom ratu, bitke na Bregalnici. U Prvom svjetskom ratu bio je vrhovni zapovjednik srpske vojske u bitkama na Ceru i Kolubari 1914. Poslije Makenzenove ofanzive, kralj Petar I i prestolonasljednik Aleksandar povukli su se preko Albanije na ostrvo Krk, gdje je srpska vojska reorganizovana. Kada se kralj Petar I zbog bolesti povukao od vladarskih poslova (24. juna 1914), prestolonasljednik Aleksandar je postao regent. Od 1. 12. 1918. regent Kraljevine SHS. Nakon smrti kralja Petra 1921. postao je kralj Kraljevine SHS, a od 1929. kralj Kraljevine Jugoslavije. Ubijen je u atentatu u Marseju.

³ Ofanziva austrougarske vojske u januaru 1916. dovela je do relativno lakog zauzimanja crnogorskih položaja na Lovčenu. Riječ je o gubitku Kuka i Krsca 8. i 9. januara 1916, koji je izazvao demoralizaciju u crnogorskoj vojsci i narodu uz nagovještaj još težih posljedica. Zato je vlada na sjednici od 11. januara donijela odluku o otpočinjanju pregovora o primirju.

⁴ Vidjeti napomenu 1 uz dok. br. 17.

⁵ Mada je u narodu vladalo nezadovoljstvo zbog politike kralja Nikole i načina njegovog vladanja, on je zemlju napustio zbog vojnih razloga, ofanzive austrougarske vojske, a ne bježeći od naroda u Crnoj Gori.

⁶ Princ Mirko (1879, Cetinje–1918, Beč), drugi sin kralja Nikole I. Oženio se 1902. Natalijom Konstantinović (1882–1950). Njen otac je po ženskoj liniji bio unuk Jevrema, brata srbijanskog kneza Miloša Obrenovića. Mirko i Natalija su izrodili pet sinova: Stevana (1903–1908), Stanislava (1905–1907), Mihaila (1908–1986), Pavla (1910–1933), Emanuela (1912–1928). Princ Mihailo se oženio 1941. kćerkom francuskog ljekara Ženevjevom i dobio 1944. sina Nikolu, aktuelnog crnogorskog princa.

Kada je kralj Nikola sa porodicom, 19. januara 1916. napustio Crnu Goru, sa njima nije otišao princ Mirko. Pravi razlozi ostanka u zemlji nisu naučno razjašnjeni. Činjenica je da je i tada bio teško bolestan. Iz Crne Gore je otišao 5. aprila 1916. i po odobrenju austrijske vrhovne komande smješten u sanatorijum Lev u Beču. Na liječenju je bio konfinirani, nije mogao da se kreće bez odobrenja i oficira u pratnji. Krajem 1917. zbog pogoršanja zdravstvenog stanja bio je vezan za postelju. I U Crnoj gori i u Beču bavio se političkim pitanjima vezanim za Crnu Goru. Umro je 3. marta 1918. Vidjeti: Novica Rakočević, *Politička aktivnost knjaza Mirka u toku austrougarske okupacije Crne Gore*, Istorijiski zapisi, br.3–4 1970, 251–271.

⁷ Vilijam Evert Gledston (1809–1898), engleski državnik i političar. Bio je konzervativac pa liberal. Kao prvi ministar (1868–1874) dao je vjersku slobodu Irskoj. Sišao je s vlasti u korist Dizraelija. Predsjednik vlade ponovo je bio u periodu 1880–1885 i 1886. Tokom četvrtog obavljanja funkcije ministra, zbog odbijanja njegovog projekta o autonomiji Irske, 1894. povukao se iz političkog života. Bio je veliki prijatelj Crne Gore. Inspirisan pjesmom „Crna Gora“ pjesnika Alfreda Tenisona, objavio je studiju 'Apoteoza Crnoj Gori'.

⁸ U literaturi se navodi da je najstariji sin kralja Nikole, prestolonasljednik Danilo, komandir Zetskog odreda crnogorske vojske u Prvom balkanskom ratu. Za vrijeme Prvog svjetskog rata otišao je iz Crne Gore u Švajcarsku 1915.

⁹ Poznat je sastanak princa Petra sa bivšim vojnim agentom na Cetinju, majorom Hubkom, s ciljem da se, pod prijetnjom represalija, zatraži prekid napada iz vazduha na nezaštićeno stanovništvo. Mada je pitanje bombardovanja bilo zvanični motiv za pregovore i tema o kojoj se zaista razgovaralo, u historiografiji je ostalo nejasno da li su to bile i jedine namjere crnogorske strane, odnosno ako druga pitanja nijesu pokretana, da li je ona u međuvremenu odustala od nekih konkretnih ponuda radi približavanja Austrougarskoj. Nismo naišli na podatke o pregovorima princa Petra u Švajcarskoj.

Prevod:

Vašington post, 6. oktobar 1918.

PROPAST BUGARSKJE ZBOG KRALJA FERDINANDA ISPUNJAVA PREDSKAZANJE CARA ALEKSANDRA

**Seljačka država koja je obećavala, sada primorana da se preda, leži u
beznadežnom bankrotu i opljačkana od tevtonskih saveznika –
Diskreditovani vladar opšte poznat kao „knjaz zločinac“ –
crnogorski Nikola, koji će proslaviti svoj 77. rođendan sljedećeg utorka,
još jedan primjer vjerolomnog kralja, takođe je bezočno izdao svoju zemlju.**

Piše: BIVŠI ATAŠE

NIKOLA IZDAJE CRNU GORU

Još jedan kralj kome sigurno više neće biti dozvoljeno da vlada je crnogorski kralj Nikola, koji je, uprkos tome što protekle više od dvije godine živi u Francuskoj potpuno zaviseći od gostoprimstva i velikodušnosti Vlade Francuske da bi se izdržavao¹, a za koga se prilično skoro ispostavilo da ne samo da daje podsticaj, već čak i dio novca koji dobija iz francuske blagajne na objavljivanje novina koje u Švajcarskoj izdaju austrijski građani i koje se kroz austrijske organe dopremaju do južnih krajeva dvojnog carstva, posebno na istočnoj obali Jadrana, uprkos jugoslovenskom sporazumu koji Antanta i dalje poštuje i koji predviđa ujedinjenje Srbije i Crne Gore nakon rata pod krunom srpskog regenta prestolonasljednika Aleksandra², jedne od najuglednijih i najhrabrijih ličnosti u sadašnjem ratu i u prethodna dva balkanska ratna pohoda.

Predsjednik Vilson je dao obećanje svijetu da će, prilikom utvrđivanja budućih uslova nakon obnove mira, želje naroda umiješanih u sadašnjih rat biti uzete u obzir u pogledu izbora vladara i njihovog oblika vladavine, i da nijedan narod, a ponajmanje onaj koji se bori na Našoj strani u ovom titanskom okršaju u protekle

četiri godine, neće biti podvrgnut vladavini bilo kog vladara ili dinastije, domaće ili strane, protiv svoje volje.

Srbi iz Srbije i iz Austrougarske su, kao i Crnogorci koji su po svim mjerilima na kraju krajeva Srbi, već izrazili na prilično jasan način svoju želju da budu ujedinjeni kao jugoslovenski narod, pod vlašću prestolonasljednika Srbije Aleksandra, koji je preko svoje, odavno pokojne majke, Nikolin unuk. Crnogorci, zaista, njega smatraju i njime se ponose kao da je jedan od njih.

Oni su hrabar narod, koji ne samo što je bjesomučno napadima prepadao austrijske okupatore svoje domovine, već čijih je i nekoliko hiljada vrijedno služilo na frontu Antante, u Francuskoj i pod francuskom zastavom, dobrovoljno prolivši svoju krv za naš cilj, koji smatraju i svojim. Ali oni više neće ni da čuju za starog kralja, koji sljedećeg utorka proslavlja svoj sedamdeset sedmi rođendan, niti za njegove ozloglašene sinove, koje s pravom optužuju da su izdali zemlju neprijatelju.

Osuđuju njegov tajni mir

Rodoljubivi Crnogorci nikada neće oprostiti kralju Nikoli za način na koji je on pregovarao tajno o miru sa Centralnim silama, kako preko svog starijeg sina, prestolonasljednika Danila, tako i direktno sa carom Franjom Jozefom, nekoliko sedmica prije no što se konačno predao, ne obavijestivši svoje italijanske, francuske, britanske i belgijske saveznike; niti to što je naredio sramnu predaju Lovćena,³ svete gore Crnogoraca, natkriljene utvrđenjima koja su je činila neosvojivim uporištem od najvećeg značaja za Antantu, jer je kontrolisalo veliku austrijsku pomorsku stanicu i arsenal u Kotorskom zalivu, i zauzimalo najdominantniji položaj na istočnoj jadranskoj obali.

Naređenje kralja Nikole da se preda Lovćen, a da ne zada ni jedan udarac da se odbrani, praćeno je još jednim koje je nosilo njegov potpis, i to za trenutnu demobilizaciju i razoružanje crnogorske vojske. Dio njegovih snaga je odbio da poslušava ovo naređenje, potražio utočište u planinskim vrletima i otada pod gen. Vešovićem vodi gerilski rat protiv austrijskog okupatora⁴. Nekoliko hiljada drugih je uspjelo da se dokopa Francuske kako bi služili pod francuskom zastavom na francuskom frontu. Nekih 7 000 ostalih, uglavnom regruta, naoružanih i bez odbrane, Austrijanci su zarobili i sveli na najdivljačkiji oblik ropstva.

Kralj primoran da bježi

Kralj Nikola i njegovi sinovi su bili primorani da pobjegnu iz Crne Gore, i to ne od neprijatelja, već od sopstvenog naroda⁵ koji im je smrću prijetio zbog izdaje naroda. Princ Mirko⁶ se dokopao Beča, gdje je, živeći u luksuzu na dodatku od austrijske krune, umro od neumjerenosti prošlog proljeća. Kralj Nikola je potražio utočište prvo u Italiji, gdje su mu njegov zet, kralj Viktor Emanuel, i njegova kćerka, kraljica Jelena, okrenuli leđa, i odbili da mu ukažu bilo kakvo gostoprimstvo.

Sve od tada on boravi u Francuskoj, zaviseći od francuske milostinje, stalno gnjaveći vladu za veći dodatak kako bi isplatio svoje velike gubitke za kartaškim stolom. Jer, iako se u ranim danima bavio književnošću i tako privukao pažnju i pohvalu Vilijama E. Gledstouna⁷, njegova glavna i zaokupljujuća zanimacija je bilo kartanje. Zaista, dok je još vladao na Cetinju, ruski i austrijski izaslanici akreditovani pri nje-

govom dvoru bi dobijali posebna sredstva kako bi gubili protiv njega na kartaškom stolu i tako obezbijedili usluge i dobrovolju za svoja carstva.

Sin poznat kao nitkov

Njegov najstariji sin, prestolonasljednik Danilo, oženjen jednom njemačkom princezom, većinu svog vremena od početka rata proveo je u Monaku⁸, nikada nije potegao mač niti ispalio hitac za odbranu svoje zemlje, i odavno uživa evropsku reputaciju kao najodvratnija hulja među svim vladarskim kućama.

Što se tiče princa Petra⁹, u koga su u mlađim danima polagane velike nade, on je nedavno nastavio, u očevo ime, da spletkari sa austrijskim i njemačkim agentima u Švajcarskoj protiv jugoslovenskog sporazuma o velikoj Srbiji pod krunom prestolonasljednika Srbije, Aleksandra, projekat kome su, kao što sam već napomenuo, sile Antante definitivno posvećene. Odnosno, crnogorski princ Petar saraduje u ime svoga oca sa Austrijancima i Njemcima protiv Antante.

Strpljenje Antante za kralja Nikolu i njegove sinove je gotovo na izmaku. Nikola nikada nije znao ni za zahvalnost ni za odanost, i sve dok nije bio primoran da napusti Cetinje, uvijek je okretao svog zeta, kralja Viktora Emanuela, protiv cara Franja Jozefa, a ovog drugog protiv ruskog cara zarad novca, i po izbijanju prvog balkanskog rata je zapravo odložio operacije čitave balkanske lige na četiri dana kako bi uspio da izvede berzansku prevaru sa nekim ozloglašanim i sumnjivim stranim finansijerima u Parizu. Nikada više neće Crnogorci, jedan od najhrabrijih i slobodoljubivijih boraca u Evropi, pristati da se ponovo povinuju njegovoj nepoštenoj vladavini i njegovoj kruni koja liči na grabulje jednog krupijea.

25.

The New York Times, 9 October 1918

MONTENEGRO IN ARMS TO DRIVE ENEMY OUT

Women Join Rising Against Austrians –Serbs, Nearing Nish, Capture Many Teutons

London, October 8. –Fighting of a fierce nature is taking place in the Godilice Pass¹ between Serbians and the Austrians barring the road to Nish, according to news reaching London.

The Serbians have captured Djep Ridge, on the Morava River, midway between Vranje and Lescovatz. Two thousand prisoners, including a large contingent of Germans, were taken. The Montenegrins, including women, have taken up arms against the Austrians in Montenegro.

¹ Grdelička klisura nalazi se u jugoistočnoj Srbiji. Ime nosi po varoši Grdelica na ulazu u klisuru. Duga je 34 km, a duboka 550 metara. Spaja Vranjsku i Leskovačku kotlinu. U klisuri su smještene varošice Vladičin Han, Predejane i Grdelica.

Prevod:

Njujork tajms, 9. oktobar 1918.

**CRNA GORA POD ORUŽJEM
KAKO BI ISTJERALA NEPRIJATELJA**

**Žene se pridružuju ustanku protiv Austrijanaca
– Srbi u blizini Niša zarobili veliki broj Tevtonaca**

London, 8. oktobar – Oštre borbe se vode u Grdeličkoj klisuri¹ između Srba i Austrijanaca koji brane prolaz do Niša, navode vijesti koje stižu do Londona.

Srbi su zauzeli Džep na rijeci Moravi, na pola puta između Vranja i Leskovca. Dvije hiljade zarobljenika je uzeto, uključujući i veliki broj Njemaca. Crnogorci, uključujući i žene, podigli su se na oružje protiv Austrijanaca u Crnoj Gori.

26.

The Boston Globe, 11 October 1918

**MONTENEGRIN MINISTER IN
NEW YORK CELEBRATION**

NEW YORK, October 10 – Montenegro's first minister to the United States, Gen Antoine Gvosdenovitch, arrived in this city today to take part in tomorrow's celebration of Montenegro Day at the Altar of Liberty.

The General, at the outbreak of the Russo-Turkish War of 1876-78 was a student in Russia, and enlisted as a private in the Czar's Army. He also fought as an officer in the Russo-Japanese War. Chancing to be in France at the outbreak of the present war, and holding the rank of General in both the Russian and Montenegrin armies, he was temporarily attached with the same rank to French General Headquarters.

After eight months with the French Army, Gen Gvosdenovitch returned to Montenegro and with that Nation's Army of 45,000 men fought until the Army was virtually wiped out and Montenegro was overrun by Austria.

"But, thanks to America and President Wilson, our beloved country will soon be restored to us, we believe," the General said today.

Prevod:

Boston gloub, 11. oktobar 1918.

**CRNOGORSKI POSLANIK NA
PROSLAVI U NJUJORKU**

Njujork, 10. oktobar – Prvi poslanik Crne Gore u Sjedinjenim Državama, general Anto Gvozdrenović, stigao je danas u taj grad kako bi učestvovao u proslavi Dana Crne Gore na Spomeniku slobode.

General je, po izbijanju rusko–turskog rata 1876–78, bio student u Rusiji, i prijavio se kao redov u carevu vojsku. Takođe se borio kao oficir u rusko–japanskom ratu. Pošto se zatekao u Francuskoj u vrijeme izbijanja sadašnjeg rata, i pošto je nosio čin generala kako ruske tako i crnogorske vojske, privremeno mu je francuski generalštab dodijelio isti čin.

Nakon osam mjeseci pri francuskoj vojsci, gen. Gvozdrenović se vratio u Crnu Goru, gdje se sa narodnom vojskom od 45 000 ljudi borio sve dok ta vojska nije praktično zbrisana sa lica zemlje, a Crna Gora pregažena od Austrije.

„Ali, zahvaljujući Americi i predsjedniku Wilsonu, mi vjerujemo da će nam naša voljena zemlja uskoro biti vraćena,“ rekao je general danas.

27.

Chicago Daily Tribune, 11 October 1918

**FRENCH CLOSE TO MONTENEGRO;
SERBS NEAR NISH**

London, October 10. – French troops operating in Serbia are pushing towards the Montenegrin frontier, according to the Central News Agency.

Serbian troops pursuing the defeated Ninth Austrian division on Monday entered Leskovatz, twenty–two miles south of Nish, and Vlasotintze, according to an official Serbian statement issued today. Another dispatch says the Serbians are within fifteen miles of Nish.

The Serbians took several hundred prisoners and captured a large quantity of material.

Prevod:

Čikago dejli tribjun, 11. oktobar 1918.

**FRANCUZI BLIZU CRNE GORE;
SRBI U BLIZINI NIŠA**

London, 10. oktobar – Francuske snage koje djeluju u Srbiji napreduju ka crnogorskoj granici, kako navodi centralna novinska agencija.

Srpske snage koje nastoje da poraze devetu austrijsku diviziju su u ponedjeljak ušle u Leskovac, dvadeset i dvije milje južno od Niša, i u Vlasotince, kako se navodi u zvaničnom srpskom saopštenju koje je danas izdato.

Srbi su uzeli nekoliko stotina zarobljenika i zaplijenili velike količine materijala.

28.

The New York Times, 11 October 1918

FAMINE IN MONTENEGRO

General A. Gvosdenovitch of the Montenegrin Army, who arrived in this country two weeks ago, is the first Montenegrin Minister to the United States, arrived in New York from Washington yesterday to represent officially his country at the Liberty Loan ceremonies at the Altar of Liberty today. General Gvosdenovitch is a soldier whose fighting career dates back to the Russian–Turkish war of 1876–78.

Conditions in Montenegro at present, General Gvosdenovitch said yesterday, are pitiful in the extreme. The country has been devastated by the enemy and practically all the men up to 60 years of age who survived the first two years of the present war have been deported to Austrian territory by the invader.

Left to her own resources after a struggle of eighteen months, lacking food and ammunition as well as all means of modern defense, Montenegro has succumbed before the overwhelming superiority of the enemy, after having covered the retreat of the heroic Serbian Army," said General Gvosdenovitch at the Waldorf–Astoria yesterday.

Montenegro looks uniquely upon the liberation and the union of all the Jugoslavs as the realization of her centenarian aspirations, and awaits in full confidence the great day which will insure the triumph of the immortal principles of justice and free determination of the peoples, proclaimed by President Wilson.

"My compatriots are today in dire distress; famine prevails in our homes, particularly among our children, the hope of our nation. No one has come to their help; they are forgotten, far away in their mountains. I hope that the great American people will not forget my country, which is, I think, so highly deserving of its generous help."

Associated with General Gvosdenovitch in this country is William Frederick Dix¹, Secretary of the Mutual Life Insurance Company, who has been appointed Consul General for the kingdom in New York City.

¹ Angažovanjem „neslužbenog agenta” Crne Gore u Londonu Aleksandra Devinea, na mjesto generalnog konzula u Njujorku (umjesto Seferovića) imenovan je Vilijam Frederik Diks, čovjek blizak predsjedniku Wilsonu.

Prevod:

Njujork tajms, 11. oktobar 1918.

GLAD U CRNOJ GORI

General crnogorske vojske, A. Gvozdenović, koji je doputovao u ovu zemlju prije dvije nedjelje, prvi je poslanik Crne Gore u Sjedinjenim Državama, stigao je juče iz Njujorka u Vašington kako bi zvanično predstavljao svoju zemlju na ceremoniji Zajma za slobodu na Kipu slobode danas. General Gvozdenović je vojnik čija vojnička karijera počinje još u rusko-turskom ratu 1876–78. godine.

„Trenutno stanje u Crnoj Gori,” rekao je general Gvozdenović juče, „je krajnje žalosno. Neprijatelj je razorio zemlju i osvajač je deportovao gotovo sve muškarce ispod 60 godina koji su preživjeli prve dvije godine ovog rata na austrijsku teritoriju.

„Ostavljena sama sebi, poslije borbe od 18 mjeseci, bez hrane, bez municije i bez modernog oružja, Crna Gora je podlegla pred nadmoćnošću neprijateljskom, pošto je obezbijedila odstupnicu junačkoj srpskoj vojsci,” rekao je general Gvozdenović u Valdorf–Astории juče.

„Crna Gora s pouzdanjem gleda u oslobođenje i ujedinjenje svih Jugoslovena, kao i ostvarenje njihovih vjekovnih želja; ona s puno uvjerenja očekuje veliki dan kada će trijumfovati ona besmrtna načela pravde i slobodnog samoopredjeljenja narodnog, kao što ih je objavio predsjednik Wilson.

„Moj narod je danas u veoma teškom stanju; opšta glad je ovladala u našoj zemlji i tamani nam djecu, uzdanicu našeg naroda. Niko im ne donosi pomoć. Oni su potpuno napušteni u svojim planinama. Ja se nadam da veliki američki narod neće zaboraviti moju otadžbinu, koja je zaista dostojna njegove velikodušne pomoći.”

Saradnik generala Gvozdenovića u ovoj zemlji je Vilijam Frederik Diks,¹ Sekretar Kompanije za zajedničko životno osuguranje, koji je imenovan za generalnog konzula ove kraljevine u gradu Njujorku.

29.

New York Tribune, 12 October 1918

**AMERICA IS HAILED
AS REAL DELIVERER
BY MONTENEGRINS**

**TINY NATION HAS ITS DAY AT
ALTAR OF LIBERTY IN**

LOAN CAMPAIGN

WEAK LOOK TO U. S.

GENERAL GVOSDENOVIČ TELS OF STRUGGLES MADE BY HIS COUNTRYMEN

The voice of one of the small, oppressed nations that has suffered fiercely at the hands of the common of the world was heard yesterday at the Altar of Liberty, at the foot of the Avenue of the Allies. General Antoine V. Gvosdenovitch, minister from Montenegro, as the principal speaker at the ceremonies in honor of his nation, sketched the part his people have played in the war.

“The weak and oppressed nations.” said General Gvosdenovitch. “look upon the victory of the United States as a guarantee of their salvation. This comforting prospect upholds their morale and enables them to bear the rude slavery to which they must temporarily submit.

“Montenegro, the smallest among the Allies, whose people are starving in the dreary solitude of the mountains, is awaiting liberation by the hands of her glorious allies, and thrills with pride at the sight of her flag flying over the Altar of Liberty, on which she has laid so many sacrifices. Her people are turning their faces full of gratitude toward the great American nation whose chivalrous act shows the sympathy and interest which it feels for them.”

In speaking of Montenegro’s burden Martin Vogel, assistant treasurer of the United States, who presided at the meeting, prophesied that deliverance would soon be forthcoming.

At the close of the speeches, the Montenegrin flag was raised at the altar. Flowers were then placed on the altar rail by Miss Alison Dix, daughter of William Frederick Dix¹, Montenegrin consul general.

Prevod:

Njujork tribjun, 12. oktobar 1918.

**CRNOGORCI POZDRAVLJAJU
AMERIKU KAO PRAVOG
IZBAVITELJA**

**MALENA NACIJA SLAVI SVOJ DAN
NA KIPU SLOBODE
U KAMPANJI ZAJAM ZA SLOBODU**

NEMOĆNI OČEKUJU POMOĆ SAD

GENERAL GVOZDENOVIĆ GOVORI O BORBAMA KOJE SU PREŽIVJELI NJEGOVI SUNARODNICI

Glas jednog od malih ugnjetenih naroda, koji je strahovito stradao od zajedničkog neprijatelja cijelog svijeta, začuo se juče na Kipu slobode, u podnožju Avenije saveznika. General Anton Gvozdenović, poslanik iz Crne Gore, je kao glavni govornik na ceremoniji u čast svog naroda dočarao ulogu koju je njegov narod odigrao u ratu.

„Slabi i ugnjeteni narodi,“ rekao je general Gvozdenović, „gledaju na pobjedu Sjedinjenih Država kao na zalag za njihovo spasenje. Ova utješna pomisao podiže njihov moral i omogućava im da podnesu gorko ropstvo kome se privremeno moraju pokoriti.

„Crna Gora, najmanja među saveznicama, čiji narod gladuje u turobnoj samooći planina, iščekuje od svojih slavni saveznika oslobođenje, i diči se prizorom svoje zastave koja vijori nad Kipom slobode, na koji je toliko žrtava položila. Njen narod okreće svoje zahvalno lice prema velikom američkom narodu, čiji hrabri postupci pokazuju naklonost i zanimanje koje on osjeća prema njima.“

Po završetku govora, crnogorska zastava je podignuta na spomenik. Potom je gđica Alison Diks, kćerka Vilijama Frederika Diksa,¹ generalnog konzula Crne Gore, položila cvijeće na ogradu spomenika.

30.

The Washington Post, 14 October 1918

APPOINTED TO CONSULAR POST

Through General Anta Gvosdenovitch, Envoy Extraordinary of Montenegro to the United States, William Frederick Dix, of New York, received his appointment as Consul General of Montenegro to New York. The General who is the first Minister from Montenegro to Washington, went to New York not only for the purpose of Mr. Dix's appointment, but also to be present at the Altar of Liberty when the flag of Montenegro was raised, and helped personally in the great Liberty Loan drive.

Prevod:

Vašington post, 14. oktobar 1918.

IMENOVAN NA MJESTO KONZULA

Preko generala Anta Gvozdenovića, izvanrednog poslanika Crne Gore pri Sjedinjenim Državama, Vilijam Frederik Diks iz Njujorka je primio svoje imenovanje kao generalnog konzula Crne Gore u Njujorku. General, koji je prvi ministar iz Crne Gore u Vašingtonu, otišao je u Njujork ne samo zarad imenovanja gdina Diksa, već i kako bi bio prisutan na Kipu slobode kada bude podignuta zastava Crne Gore, i kako bi lično pomogao u velikom maršu Zajma za Slobodu.

31.

Evening Star (Washington, D.C.), 17 October 1918

AUSTRO–GERMANS CROSS LINE INTO MONTENEGRO

By the Associated Press

Paris, Wednesday, October 16 – Austro–German forces in western Serbia have retired into Montenegro and have evacuated the town of Diakova on the Serbo–Montenegrin frontier, according to an official statement from the French war office tonight. Under allied pressure the hostile forces are retiring on Ipek.

The statements reads:

“The allied forces continue to advance into northern Serbia. Serbian troops have taken the massif of Veliki Jastrebac and have reached the Morava river, twenty kilometers north of Nish. They have captured a number of prisoners and guns.

The Austro–German retirement from Diakova opens the way for an allied invasion of Montenegro. There have been no allied forces on Montenegrin soil since February, 1916.

Prevod:

Ivning Star (Vašington), 17. oktobar 1918.

AUSTRO-NJEMCI PRELAZE GRANICU CRNE GORE

Posredstvom Asošijeted presa

Pariz, 16 oktobar – Prema večerašnjoj zvaničnoj izjavi francuskog vojnog ministarstva, austrijsko-njemačke snage u zapadnoj Srbiji su se povukle u Crnu Goru i evakuisale iz grada Đakovica na srpsko-crnogorskoj granici. Pod pritiskom saveznika neprijateljske snage se povlače ka Peći.

Izjava glasi:

„Savezničke snage nastavljaju da napreduju u sjevernoj Srbiji. Srpske trupe su zauzele masiv Veliki Jastrebac i došle do rijeke Morave, dvadeset kilometara sjeverno od Niša. Zarobile su veliki broj vojnika i oružja.

Austrijsko-njemačko povlačenje iz Đakovice otvara put savezničkom upadu u Crnu Goru. Na crnogorskom tlu nije bilo savezničkih snaga od februara 1916.“

32.

The New York Times, 18 October 1918

ALLIES NOW PUSH INTO MONTENEGRO

**FRENCH IN HOT PURSUIT OF AUSTRO–GERMAN COLUMN’S
FLEEING WEST FROM SERBIA.**

SERBS REACH KRUSHEVATZ

**ALLIES MAY NOW BE ABLE TO GET IN
DIRECT TOUCH WITH AUSTRIA’S
DISAFFECTED STATES**

LONDON, October 17. –Serbian troops, continuing their energetic campaign for driving out the Austro–German forces remaining on Serbian soil, have captured the town of Alexinatz, on the Morava River, fifteen miles northwest of Nish, and Krushevatz, about fifteen miles westward of the latter place. In this fighting thirty–two guns have been taken.

The Austro–German forces in Western Serbia have retired into Montenegro, after evacuating the town of Diakova, on the frontier. The French pursuing them have captured Ipek, ten miles beyond the border.

To the east of the Central Serb advance French cavalry have entered the city of Pirot, which is on the railroad between Nish and Sofia, and is twelve miles on the Serbian side of the Bulgarian frontier.

An official Serbian communication which reached here today reads:

We are continuing to pursue the enemy. On Tuesday we occupied Krestibaba Mountain, the town of Alexinatz, Iastrebatz Mountain, and the Village of Zlatare. Thirty–two guns were captured in these operations.

German airplanes are bombing Nish.

French cavalry has captured Pirot.

The following bulletin was issued by the Paris War Office last night:

The allied forces continue to advance into Northern Serbia. Serbian troops have taken the massif of Veliki Iastrebatz and have reached the Morava River at Grenotac and Rujinar, twenty kilometers north of Nish. They have captured a number of prisoners and guns. Here to the west the French and Greek troops have occupied Kussumkiye.

The enemy has evacuated Diakova and is retiring toward Ipek.

The appended notice also was given out:

Serbian troops have carried the heights north of Nish. They have made notable progress along the left bank of the Morava River, and have captured four cannon. French cavalry have entered Pirot.

BERLIN, October 17. (via London.) –On the new German front in Northern Serbia, says the official statement issued today by the German War Office, the enemy has reached a line west of the Morava River, Krushevatz and Alexinatz. The text reads:

Before our new front between Jagodina and Nish the enemy has reached a line west of the Morava, Krushevatz, and Alexinatz. Partial attacks which he directed from this line were repulsed.

The Serbian column, which has reached Krushevatz on the Serbian Morava, and the French cavalry, which has reached Ipek in Montenegro, show that a diversion by part of the pursuing forces has been made from following the main line of Austrian retreat north in the direction of Belgrade.

Krushevatz is on a highway and railway which lead west to Sarajevo, the capital of Bosnia. The latter, with Herzegovina, is claimed by Serbia on account of its Serbian nationality. But west of Bosnia is Croatia, and north of it Slavonia, two Yugoslav communities which had representatives both at Corfu in July, 1917, and at Rome in April, 1918, when the Yugoslav nation was respectively proclaimed and laid its case before the Entente.

The penetration of Serbian troops into Croatia or Slavonia would establish a material link between them and the Allies and perhaps hasten active revolts against the Hapsburgs, which so far have been confined to declarations and denunciations within the Dual Monarchy.

Prevod:

Njujork tajms, 18. oktobar 1918.

**SAVEZNICI SADA PRODIRU
U CRNU GORU**

**FRANCUZI ZA PETAMA KOLONI AUSTRO-NJEMACA
KOJI BJEŽE ZAPADNO OD SRBIJE**

SRBI STIŽU DO KRUŠEVCA

**SAVEZNICI ĆE SADA MOŽDA MOĆI DOĆI
U DIREKTAN DODIR SA AUSTRIJSKIM OTUĐENIM ZEMLJAMA**

LONDON, 17. oktobar – Srpske snage, nastavljajući svoju oštru kampanju protjerivanja austro-njemačkih snaga zaostalih na srpskom tlu, zauzeli su grad Aleksinac, na rijeci Moravi, petnaest milja sjeverozapadno od Niša, i Kruševac, oko petnaest milja zapadno od Niša. U ovim okršajima, zaplijenjena su trideset i dva topa.

Austro-njemačke snage u zapadnoj Srbiji su se povukle u Crnu Goru, nakon što su napustile grad Đakovicu, na granici. Francuzi, koji ih gone, su zauzeli Peć, deset milja izvan granice.

Istočno od centralnog srpskog proboja, francuska konjica je ušla u grad Pirot, koji je na željezničkoj pruzi od Niša do Sofije, i dvaneast milja na srpskoj strani od granice sa Bugarskom.

Zvanično srpsko saopštenje dobijeno ovdje danas glasi:

Nastavljamo da progonimo neprijatelja. U utorak smo zauzeli planinu Tresibaba, grad Aleksinac, planinu Jastrebac, i selo Zlatare. Trideset i dva topa su zaplijenjena u ovim operacijama.

Njemački avioni bombarduju Niš.

Francuska konjica je zauzela Pirot.

Parisko Ministarstvo vojno je sinoć objavilo sljedeći bilten:

Savezničke snage nastavljaju da napreduju u Srbiji. Srpske snage su zauzele masiv Veliki Jastrebac i došle do rijeke Morave kod Grdelice, i Rudine dvadeset kilometara sjeverno od Niša. Uzeli su veliki broj zarobljenika i topova. Odavde zapadno su francuske i grčke snage okupirale Kuršumliju.

Neprijatelj je izašao iz Đakovice i povlači se ka Peći.

Dodatno obavještenje je takođe izdato:

Srpske snage su savladale planine sjeverno od Niša. Značajno su napredovali duž lijeve obale rijeke Morave, i zaplijenili su četiri topa. Francuska konjica je ušla u Pirot.

BERLIN, 17. oktobar (preko Londona) – Na novom njemačkom frontu u sjevernoj Srbiji, navodi se u zvaničnom saopštenju koje je ovdje danas izdalo njemačko Ministarstvo vojno, neprijatelj je došao do linije zapadno od rijeke Morave, Kruševca i Aleksinca. Tekst glasi:

Pred našim novim frontom između Jagodine i Niša, neprijatelj je došao do linije zapadno od Morave, Kruševca i Aleksinca. Djelimični napadi koje je činio sa ove linije su odbijeni.

Srpska kolona, koja je došla do Kruševca na srpskoj Moravi, i francuska konjica, koja je došla do Peći u Crnoj Gori, pokazuju da je dio borbenih snaga napravio diverziju u odnosu na glavnu liniju austrijskog povlačenja sjeverno u pravcu Beograda.

Kruševac leži na glavnom putu i željezničkoj pruzi koja vodi na zapad, u Sarajevo, prestonicu Bosne. Srbija traži Bosnu, zajedno sa Hercegovinom, na osnovu njihove srpske nacionalnosti. Ali, zapadno od Bosne je Hrvatska, a sjeverno je Slavonija, dvije jugoslovenske zajednice koje su imale predstavnike na Krfu jula 1917. godine, i u Rimu aprila 1918. godine, kada je jugoslovenska država pojedinačno proglašena, a slučaj iznijet pred Antantu.

Proboj srpskih snaga u Hrvatsku ili Slavoniju bi uspostavio fizičku vezu između njih i saveznika, i možda ubrzao aktivne ustanke protiv Habsburgovaca, koji su do sada ostajali na deklaracijama i upozorenjima unutar dvojne monarhije.

33.

New York Tribune, 19 October 1918

**BERLIN NOTE READY TO BE
SENT TO-DAY**

**HINDENBURG AND MILITARY
LEADERS ARRIVE TO HELP
DRAFT REPLY**

**AUSTRIA IS CUT
UP INTO STATES**

**GERMANS BEGIN TO EVACUATE
SERBIA, IN ACCORD WITH
PRESIDENT'S DEMAND**

Amsterdam reports that the German reply to President Wilson will probably be dispatched Saturday afternoon.

Von Hindenburg¹ and other German military leaders have arrived in Berlin to aid in drafting the German answer to the President. A five-hour session was held yesterday in deliberation on the note.

Objections to the tone of the President's note are made by Berlin newspapers. The Reichstag likely will not meet before the German note is forwarded.

The Austrian Emperor has issued, a decree making the various racial sections of the Dual Monarchy autonomous states.

Austrian armies, pursued by Allied forces, are evacuating the invaded areas of Serbia, Montenegro and Albania, "in pursuance of President Wilson's demands."

Tumultuous scenes have marked Parliamentary sessions in the Hungarian capital. Count Michael Karolyi², opposition leader, attacked sharply the monarchy's foreign policy at a committee sitting, demanding absolute autonomy for Hungary. Demands for peace mixed with charges of treason were made in the meeting of the Hungarian Diet Thursday.

Demonstrations by independent Socialists, who sang the "Marseillaise" in Unter den Linden, in Berlin, resulted in a clash with the police defending the imperial palace.

Teutonic Troops Ordered From Serbia, Albania and Montenegro

LONDON, October 18. – The evacuation of the territory of Serbia, Albania and Montenegro by the forces of the Central Powers has been begun,

according to a dispatch from Vienna forwarded by the American correspondent of the Central News Agency.

The Allied troops in Serbia continue successfully their advance northward from Nish. A statement from the Serbian War Office announces that the Serbs have captured Kruchevatz, thirty miles northwest of Nish.

¹Paul Hinderburg (Hinderburg, Paul von, 1847–1934) njemački vojskovođa i državnik. U Prvom svjetskom ratu bio je načelnik generalštaba i vrhovni komandant njemačke vojske. Deset godina je bio predsjednik Vajmarske republike (1825–34). Dao je mandat za sastav vlade Adolfu Hitleru (30. januara 1933).

³Mihael Karolji, grof (grof Michael Károlyai), predsjednik mađarske vlade pa republike.

Prevod:

Njujork tribjun, 19. oktobar 1918.

**BERLINSKO PISMO
DANAS SPREMNO ZA SLANJE**

**HINDENBURG I VOJNI LIDERI
PRISTIŽU DA POMOGNU DA SE
SASTAVI ODGOVOR**

**AUSTRIJA JE RASCJEPKANA
NA DRŽAVE**

**NJEMCI POČINJU DA NAPUŠTAJU
SRBIJU, SHODNO PREDSJEDNIKOVIM
ZAHTJEVIMA**

Amsterdam navodi da će njemački odgovor predsjedniku Vilsonu vjerovatno biti poslat u subotu poslijepodne.

Von Hindenburg¹ i drugi njemački vojni lideri stigli su u Berlin kako bi pomogli u sastavljanju odgovora Predsjedniku. Petočasovno zasijedanje posvećeno je juče vijećanju o pismu.

Berlinske novine su iznijele zamjerke na ton predsjednikovog pisma. Rajhstag se vjerovatno neće sastajati prije no što se proslijedi njemačko pismo.

Austrijski car je izdao dekret kojim je nekoliko etničkih djelova dvojnog carstva pretvoreno u autonomne države.

Austrijska vojska, pritisnuta savezničkom vojskom, napušta okupirane dijelove Srbije, Crne Gore i Albanije, „shodno zahtjevima predsjednika Vilsona“.

Burne scene su obilježile zasijedanje parlamenta u ugarskoj prestonici. Grof Mihael Karolji,² opozicioni lider, oštro je napao spoljnu politiku monarhije na zasijedanju vijeća, tražeći apsolutnu autonomiju za Mađarsku. Na zasijedanju mađarske skupštine u četvrtak iznijeti su zahtjevi za mir pomiješani sa optužbama za izdaju.

Demonstracije nezavisnih socijalista, koji su pjevali „Marseljezu“ u Unter den Lindenu, u Berlinu, dovele su do sukoba sa policijom koja je branila carsku palatu.

Tevtonskim snagama naređeno da napuste Srbiju, Albaniju i Crnu Goru

LONDON, 18. oktobar – Počelo je povlačenje snaga Centralnih sila sa teritorije Srbije, Albanije i Crne Gore, kako se navodi u depeši iz Beča koju je prosljedio jedan američki dopisnik centralne novinske agencije.

Savezničke snage u Srbiji nastavljaju uspješno da napreduju sjeverno od Niša. U saopštenju Ministarstva vojske Srbije se navodi da su Srbi zauzeli Kruševac, trideset milja sjeverozapadno od Niša.

34.

New York Tribune, 30 October 1918

**MONTENEGRO FAVORS
JUGO-SLAVS' UNION**

**KING NICHOLAS HAS PRAISE FOR
WILSON'S REPLY TO PEACE
PROFFERS**

PARIS, October 29. – King Nicholas of Montenegro has sent a declaration to the Jugo-Slavs, in which, after expressing his joy over President Wilson's reply to Austria¹ and affirming the independence of the union of Jugo-Slavs, he said:

“I declare solemnly that Montenegro must become a constituent part of Jugo-Slavia.” The King advocated a confederated Jugo-Slavia, in which each state would be equal and would retain its rights, institutions and religion.

¹SAD su 18. oktobra odbile predlog Austrougarske za otpočinjanie pregovora u duhu Wilsonovih '14. tačaka,' naglašavajući da su se obavezale Čehoslovacima i Jugoslovenima.

Prevod:

Njujork tribjun, 30. oktobar 1918.

**CRNA GORA PODRŽAVA
ZAJEDNICU JUGOSLOVENA**

KRALJ NIKOLA HVALI VILSONOV ODGOVOR NA MIROVNE PONUDE

PARIZ, 29. oktobar – Crnogorski kralj Nikola poslao je saopštenje u kome je, nakon što je izrazio radost povodom odgovora predsjednika Vilsona Austriji¹ i potvrdio nezavisnost zajednice Jugoslovena, izjavio:

„Svečano izjavljujem da Crna Gora mora postati sastavni dio Jugoslavije.“

Kralj je zagovarao konfederativnu Jugoslaviju, u kojoj bi svaka država bila jednaka i zadržala svoja prava, institucije i vjeru.

**III MONTENEGRO'S KING LOOKS
TO WILSON TO AID PEOPLE**

**CRNOGORSKI KRALJ SE NADA DA ĆE VILSON
POMOĆI NJEGOVOM NARODU**

35.

Chicago Daily Tribune, 31 October 1918

**REVOLTS SPREAD
IN MONTENEGRO**

**TEUTONS FLEE THE ENTIRE
COUNTRY AS MOBS
SEIZE CITIES**

AMSTERDAM, October 30. – Advices received by the Dutch newspapers from Cetinje, Montenegro, by way of Vienna, says the insurgent rising in Montenegro is spreading. Armed bands have occupied Niksic, Berane, and Rojevica, and the Austro–Hungarians are evacuating the entire country hastily.

Scutari and Rieka, according to the dispatches, already are in the power of the insurgents and all communal administrators favorably inclined toward the Austrians are being slaughtered.

Prevod:

Čikago dejli tribjun, 31. oktobar 1918.

POBUNA SE ŠIRI CRNOM GOROM

**TEVTONCI BJEŽE IZ ČITAVE
ZEMLJE DOK MASA
ZAUZIMA GRADOVE**

AMSTERDAM, 30. oktobar – Navodi, koji do holandskih novina stižu sa Cetinja preko Beča, kažu da se ustanak pobunjenika u Crnoj Gori širi. Oružane bande su okupirale Nikšić, Berane i Andrijevicu, a Austrougari čitavu zemlju napuštaju u žurbi.

Skadar i Rijeka su, kako se navodi u depešama, već u vlasti pobunjenika, a opštinski upravnici koji su na strani Austrijanaca bivaju ubijeni.

36.

Evening Star (Washington, D.C.), 31 October 1918

TWENTY MILLIONS OF SERBS WELDED Every Slav a Willing Slave of President, Montenegro Envoy Says

Critical Point of War

Every Slav will be the willing slave of President Wilson, Gen.A.Gvosdenovitch, the newly appointed envoy extraordinary and minister plenipotentiary to the United States from Montenegro, said today. The minister declared that the United States by insisting upon the policy of self-determination by all peoples, large or small, would weld together in one state twenty millions of Serbs, who for more than five hundred years had been oppressed by the Austrian and the Magyar.

“But now is the most critical period in the history of the war,” said the minister. “Germany has been beaten, but what she can’t obtain by arms she may attempt by subtle democracy, by subterfuge and fraud. Depend upon it that she will not submit to the only terms which will be required of her until convinced that if she doesn’t surrender now the conditions will be made more exacting in the future.

Has Faith in Allies

“I am not afraid, however, that the allies, especially the United States, will permit themselves to be farther duped by so gross an enemy.”

The general, who was A.D.C. to King Nicholas, said that with Jugo-Slavia to the south and Czecho-Slovakia to the north, both the creations of President Wilson, Austria would be caught between two mighty pioneers and her power for mischief would be forever gone. He said King Nicholas was wholly indifferent as to whether the form of government for Jugo-Slavia should be a constitutional monarchy or a republic. The king was loyally and patriotically willing to accept whatever the various divisions of the Serb people decree.

Montenegro “Set on a Hill”

Montenegro is a country set on a hill, and it is a tradition among her citizens that its light will never be hid. It might be dimmed for a time, but never be completely extinguished. It is called by Tennyson¹ the “Eagle’s nest

of Europe.” In English the little country is called “Black Mountain.” It is a tiny country with a population approximately the same as the present population of the District of Columbia; nevertheless, Montenegro has played an important part in the political history of Europe.

King Nicholas is father-in-law to Victor Emanuel² of Italy and Peter of Serbia. The new minister energetically repelled an assertion in some quarters that the king played into Austria’s hands by prematurely surrendering. He declared that Montenegro was surrounded at every point of the compass, Serbia was in full retreat and if they had waited three days longer during the dark hours of 1915 the entire government and army of the kingdom would have been captured.

Takes Rap at Critics

“It would be better for some persons to go to the front and do some fighting than to spend their time criticising a faithful ally of the government fighting Germany,” said Gen. Gvosdenovitch. “The king left Montenegro on the advice and with the approval of the government. I was there and know all the circumstances.”

People Must Decide

“There is only one condition of union upon which Montenegrine will insist, and that is that the people themselves determine the matter,” said the minister. “It will not be determined for them by the kings or the government. In this matter all Serbs agree, and it is quite in accord with President Wilson’s principles. Jugo-Slavia will be self-governing and the people themselves will say whether a permanent president, with the title of king or emperor, shall be appointed, or whether a permanent president, with the title of king or emperor, shall be appointed, or whether a system fashioned after the plan of government in this country shall be adopted.

“In any event President Wilson has 14,000,000 willing slaves in Europe.”

¹ Lord Alfred Tenison (1809–1892), engleski pjesnik viktorijanske epohe. Autor poznate pjesme o Crnoj Gori.

² Vittorio Emanuele II di Savoia (1820–1878), italijanski kralj. Prvi vladar ujedinjene Italije. Sin kralja Alberte i Marije Terezije od Toskane. Poznat je kao ‘padre della patria’, jer je po dolasku na presto 1861. ustanovio parlamentarnu monarhiju.

Prevod:

Ivning star, Vašington, 31. oktobar 1918.

**SPOJENO DVADESET MILIONA SRBA
Svaki Sloven je dobrovoljni predsjednikov podanik, kaže crnogorski poslanik**

Kritična tačka u ratu

Svaki Sloven će svojevoljno biti potčinjen predsjedniku Vilsonu, rekao je danas general A. Gvozdenović, novoimenovani izvanredni poslanik i opunomoćeni ministar Crne Gore u Sjedinjenim Državama. Poslanik je izjavio da će Sjedinjene Države insistiranjem na politici samoopredjeljenja svih naroda, velikih ili malih, spojiti u jednu državu dvadeset miliona Srba, koji su više od petsto godina bili ugnjetavani od Austrijanaca i Mađara.

„Međutim, sada je najkritičniji period u istoriji rata“, rekao je poslanik. „Njemačka je poražena, ali ono što nije uspjela da dobije oružjem, pokušaće da ostvari suptilnom demokratijom, podvalama i prevarama. Budite sigurni da se neće povinovati samo uslovima koji se od nje budu tražili, sve dok ne bude uvjerena da će, u slučaju da se ne preda sada, uslovi biti mnogo stroži u budućnosti.

Ima povjerenje u saveznike

„Ipak, ne bojim se da će saveznici, a posebno SAD, dopustiti sebi da budu još više prevareni od tako žestokog neprijatelja.“

General, koji je bio ađutant kralja Nikole, je rekao da je sa obje tvorevine predsjednika Vilsona, Jugoslavijom na jugu i Čehoslovačkom na sjeveru, Austrija uhvaćena između dva moćna pionira i da će njena moć za činjenje nevaljalstva zauvijek nestati. Rekao je da je kralj Nikola bio potpuno indiferentan u odnosu na to da li će oblik vladavine u Jugoslaviji biti ustavna monarhija ili republika. Kralj je bio voljan lojalno i patriotski da prihvati šta god odrede različite struje srpskog naroda.

Crna Gora „smještena na brdu“

Crna Gora je država „smještena na brdu“, i među njenim građanima postoji tradicija da njeno svjetlo nikada neće biti skriveno. Ponekad može biti zamagljeno, ali nikada potpuno ugašeno. Tenison¹ je nazvao „orlovsko gnijezdo Evrope“. Ova mala zemlja se na engleskom zove „Crna planina“. To je zemlja čiji je broj stanovnika približno isti kao u okrugu Kolumbija; i pored toga, Crna Gora je igrala važnu ulogu u političkoj istoriji Evrope.

Kralj Nikola je tast Viktora Emanuela², kralja Italije i Petra, kralja Srbije. Novi poslanik je energično odbio tvrdnje pojedinih krugova da je kralj odigrao u korist Austrije jer se prerano predao. On je izjavio da je Crna Gora bila okružena sa svih strana, a Srbija je bila u povlačenju, i da su u tim mračnim satima 1915. čekali još tri dana, cijela vlada i čitava vojska kraljevine bi bile zarobljene.

Oštro udara po kritičarima

„Nekim osobama bi bilo bolje da odu na front da se bore, nego da provode vrijeme kritikujući vjernog saveznika vlade koja se bori protiv Njemačke,“ rekao je general Gvozdenović. „Kralj je napustio Crnu Goru na savjet i uz odobrenje vlade. Prisustvovao sam tome i znam sve okolnosti.“

Narod mora da odluči

„Postoji samo jedan uslov za ujedinjenje na kom će Crnogorci insistirati, i to je da sam narod odlučuje“, rekao je poslanik. „Umjesto njih neće odlučivati kraljevi ili vlade. U ovoj stvari će se složiti svi Srbi, i to je u saglasnosti sa principima predsjednika Vilsona. Jugoslavija će biti samoupravna i sam narod će se opredijeliti da

li će biti imenovan stalni predsjednik, sa titulom kralja ili cara, ili će usvojiti sistem ustrojen poput sistema uprave u ovoj zemlji.

„U svakom slučaju, predsjednik Vilson ima 14.000.000 dobrovoljnih sluga u Evropi.“

37.

The New York Times, 31 October 1918

**AUSTRIANS FLEEING
FROM MONTENEGRO**

**CETTINJE AND OTHER CITIES SEIZED
BY INSURGENTS– SCUTARI IN
ALBANIA OCCUPIED**

MILAN, October 30. – Trustworthy information received tonight at the Secolo¹ office by indirect route from Laibach, Austria, announces that the Austrian forces hitherto in occupation of Montenegro are everywhere beating a hasty retreat.

The capital of Cetinje is already in the hands of insurgent bands, as is also the adjacent town Rijecka, besides Nikeitz, twenty–five miles north of Cetinje, and Berane and Anrijeviza eastward between the capital and Ipek.

Albanian freebooters aided by Montenegrin volunteers have further taken possession of Scutari, northern Albania, and are linking up with the Italian contingent at Alessio, nineteen miles distant.

ROME, Oct. 30. – An official bulletin announces that in Albania the Italians have occupied San Giovanni di Medua and are advancing on Scutari.

¹*Il Secolo*, Gazzetta di Milano – list koji je izlazio u Milanu od 1866. do 1927. godine.

Prevod:

Njujork tajms, 31. oktobar 1918.

**AUSTRIJANCI BJEŽE
IZ CRNE GORE**

**POBUNJENICI ZAUZELI CETINJE
I DRUGE GRADOVE – OKUPIRAN
SKADAR U ALBANIJI**

MILANO, 30. oktobar – Pouzdane informacije koje je kancelarija u lista Sekolo primila večeras indirektnim putem iz Lajbaha u Austriji, tvrde da austrijske snage koje su do sada okupirale Crnu Goru svuda kreću u brzo povlačenje.

Prestonica Cetinje je već u rukama pobunjeničkih bandi, kao i susjedni grad Rijeka, a osim Nikšića, dvadeset pet milja sjeverno od Cetinja, i Berane i Andrijevice istočno između prestonice i Peći.

Albanski gusari potpomognuti od crnogorskih dobrovoljaca su također zauzeli Skadar, u sjevernoj Albaniji, i povezuju se sa italijanskim kontingentom u Alesiju, koji je udaljen devetnaest milja.

RIM, 30. oktobar – Zvanični bilten navodi da su u Albaniji Italijani okupirali Sveti Jovan Medovski i da napreduju ka Skadru.

38.

Evening Star (Washington, D.C.), 3 November 1918

MONTENEGRINS LOOK TO U.S. TO DEVELOP HER INDUSTRY

American enterprise and organising genius will find a fruitful field for effort in the Balkans at the close of the present war, Gen. Gvosdenovitch, minister from Montenegro to the United States, said yesterday. The minister declared that many industries destroyed by the Germans must be rebuilt and the great resources of the small countries associated against Germany ought to be developed.

If there ever was any distrust in the Balkans of Americans it has given place to a sense of trusting gratitude since the delivery of the Slavs from the beaks of the Austrian eagles, the minister declared. The people of those little states know that America entered the war to assure freedom for all who want to be free and to allow all nations, unhindered, to carve for themselves a place in the sun, the general said.

Evidence of Patriotism

“Why, do you know,” said the diplomat from the smallest kingdom in the world, geographically, “I sat by the side of a man in a hotel dining room in New York who had just subscribed \$5,000,000 to the fourth liberty loan, and, though I know he wanted it, he didn’t even ask for a second lump of sugar to sweeten his coffee? This is patriotic disinterestedness. He didn’t urge the service he was doing for his native land as an excuse for demanding favors that are not available to the humblest citizen.

“This is the kind of spirit that the Slav loves. In Montenegro we have no so-called ‘serving’ class. Everybody serves and the man who does so-called manual labor is just as important as he who serves in a higher capacity.

Before this war there may have been these in my country who doubted the motives of Americans who were anxious to build industries and develop our resources. But that has given place to a general grateful trust in the people and government of this great republic.”

War Knits All to Cause

“The war, in which we have all suffered for a common cause, has brought us very close together, and I am sure the governments and the people of the Balkans, especially those inhabited by the Slavonic races, will welcome the co-operation of Americans in rebuilding our industries and developing our resources.”

The general deplored the fact that his own country, though it has scenery which rivals the best which Switzerland has to display and a climate in salubrity not less inviting than southern Italy, is almost wholly unknown in America. He said he always found it necessary to direct attention to the map when talking to strangers about Montenegro.

What Slavs Will Need

“But the Slavs will need railroads and they will need railroad builders,” said the general. “They will also need capital. America has become the banker of the civilised world, at least for the period of the war, and there is no reason why, after the war, she will not be able to finance sound enterprises, especially those enterprises which gave fair promise of increase in the world’s legitimate wealth and comfort.”

Although the Slavonic race is as old as European civilisation itself, the minister said, it was just entering upon real life. The freedom which the race enjoyed in the past has faded into tradition, but modern Slav life began when America declared that there could be no peace with Austria until the subject peoples were released, the general said.

“And now that America has given us political liberty, I am sure she will give us a lift on the way to industrial independences,” said the general.

Prevod:

Ivning star, Vašington, 3. novembar 1918.

CRNOGORCI OČEKUJU DA ĆE IM SAD RAZVITI INDUSTRIJU

Američka preduzimljivost i genije za organizaciju će naći plodno tlo za svoj trud na Balkanu po završetku ovog rata, rekao je juče general Gvozdenović, poslanik Crne Gore u Sjedinjenim Državama. Poslanik je izjavio da brojna preduzeća koja su uništili Njemci moraju biti obnovljena i da se moraju razviti resursi malih zemalja udruženih protiv Njemačke.

Ako je ikada na Balkanu i postojalo nepovjerenje prema Amerikancima, ono je, kako je izjavio poslanik, od trenutka oslobođenja Slovena iz kljunova austrijskih orlova ustupilo mjesto osjećanju pouzdane zahvalnosti. General je rekao da ljudi iz tih malih država znaju da je Amerika ušla u rat kako bi osigurala slobodu za sve koji žele da budu slobodni i da bi dozvolila svim nacijama da se nesmetano izbore za svoje mjesto pod suncem.

Dokaz patriotizma

„Da li znate zašto“, rekao je diplomata iz geografski najmanjeg kraljevstva na svijetu, „čovjek pored koga sam sjedio u hotelskom restoranu, koji je upravo upisao 5.000.000 dolara za četvrti Zajam za slobodu, nije čak ni zatražio drugu kockicu šećera da zasladi svoju kafu, premda sam znao da to želi? Zato što je to patriotska nezainteresovanost. On se nije pozvao na pomoć koju pruža svojoj domovini kao izgovor da zahtijeva usluge koje su nedostupne njenom najskromnijem građaninu.

„To je duh koji Sloven voli. U Crnoj Gori nemamo tzv. klasu sluga. Svi rade i onaj ko obavlja takozvani fizički posao je podjednako važan kao i onaj ko obavlja posao u višem svojstvu. U mojoj zemlji je prije rata moglo biti nekih što su sumnjali u motive Amerikanaca koji su bili nestrpljivi da ponovo izgrade našu industriju i razviju naše resurse. Ali sve je to ustupilo mjesto opštem zahvalnom povjerenju u narod i vladu ove velike republike”

Rat je svima postavio isti cilj

„Rat, u kom smo svi trpjeli za opšti cilj, nas je veoma zbližio, i siguran sam da će vlade i narodi Balkana, posebno oni u kojima žive slovenski narodi, pozdraviti saradnju Amerikanaca u ponovnoj izgradnji naše industrije i razvoju resursa.”

General je izrazio žaljenje što je njegova zemlja skoro nepoznata u Americi, premda ima pejzaže koji se mogu mjeriti sa najljepšim što Švajcarska ima da pokaže i klimu po ljekovitosti ne manje primamljivu od klime južne Italije. Rekao je da je uvijek bilo potrebno da strancima usmjeri pažnju na mapu kada je govorio o Crnoj Gori.

Šta će Slovenima biti potrebno

„Ali Slovenima će biti potrebne pruge i radnici koji će ih graditi”, rekao je general. „Biće im potreban i kapital. Amerika je postala bankar civilizovanog svijeta, barem u periodu rata, i nema razloga što poslije rata ne bi mogla da finansira pouzdano preduzetništvo, posebno ona preduzetništva koja prilično obećavaju uvećanje legitimnog svjetskog bogatstva i komfora.”

Premda slovenska rasa nije stara kao sama evropska civilizacija, rekao je poslanik, ona upravo ulazi u realan život. Sloboda koju je narod uživao u prošlosti je izbljedjela u tradiciji, ali moderan život Slovena je počeo kad je Amerika obznanila da ne može biti mira sa Austrijom dok se ne oslobode potlačeni narodi, rekao je general.

„I sada kad nam je Amerika podarila političku slobodu, siguran sam da će nas podržati na putu ka industrijskoj nezavisnosti”, rekao je general.

The Boston Globe, 8 November 1918MONTENEGRO'S KING LOOKS
TO WILSON TO AID PEOPLE

Paris, November 7 – (By A. P.) – Montenegro looks to President Wilson to obtain for it a safe and independent future, the exiled King Nicholas told the Associated Press today, in discussing the future of his country, now that it is being cleared of the enemy. He said that he hopes Montenegro will become a part of the new State of Jugoslavia.

King Nicholas, who fled from his country when it was invaded and overrun by the Austrians in the Winter of 1915–16. said he intends to return to his little kingdom as soon as possible. He appeared greatly distressed by reports of food and other conditions in Montenegro.

He showed the correspondent a telegram of appreciation and thanks from President Wilson in answer to one the he had sent.

“The Montenegrin people,” the King said, “put their trust in President Wilson to secure for them a safe and independent future.”

The King handed the Associated Press correspondent a proclamation which he had just Issued to his people, which after declaring in favor of Montenegro becoming a part of Jugo–Slavia, pays this tribute to President Wilson:

“Learning of the just and virile reply addressed by the great President of the United States to our secular enemy Austria, a response which sharply affirms the right to Independence and union of the Jugo–Slavs, I have felt profound joy that at last justice is rendered our race, which has suffered so much

The proclamation is signed by King Nicholas and countersigned by M Popovitch¹, the Premier and Foreign Minister; Finance Minister Vouvietch², Minister of War Haidoukovitch³ and Minister of Justice Chotch⁴.

“My people are a good people,” continued the King. “They are industrious and strong, but they have been treated so badly that now they are wretched and miserable. Enemy requisitions have stripped the country of domestic animals, grain and all food supplies. Montenegro is in a state of partial starvation and diseases are epidemic.”

King Nicholas expressed the hope that Montenegro can be made attractive enough to recall from America the thousands of Montenegrins who have received hospitality there.

¹Evgenije Popović, dugogodišnji konzul Crne Gore u Rimu, kasnije predsjednik jedne od crnogorskih izbjegličkih vlada. Iako nije bio rođen u Crnoj Gori, već na teritoriji susjedne Au-

strougarske, pa nije ni imao crnogorsko državljanstvo, dužnost generalnog konzula vršio je na karijernoj, a ne počasnoj osnovi. Takođe, to mu nije bila smetnja da poslije vlade generala Mila Matanovića bude predsjednik crnogorske vlade u egzilu, obrazovane ukazom od 29. maja 1917.

² Vjerovatno je riječ o Milu Vujoviću (1881, Ljubotinj – 1935, Pariz). Bio je ministar finansija i građevina u vladama Evgenija Popovića i Jovana S. Plamenca (1918–1921). Opširnije: Š. Rastoder, *Crna Gora u egzilu*, 415–416.

³ Nikola Niko Hajduković (1882, s. Podgor – 1954, Beograd), školovao se na američkom Robert koledžu i liceju Galata Saraj u Istanbulu. Maja 1915. imenovan za vojnog i civilnog delegata crnogorske vojske u Solunu. U vladi Evgenija Popovića bio je na čelu Ministarstva vojnog i Ministarstva unutrašnjih djela. U crnogorskoj vladi u egzilu obavljao je dužnost i ministra finansija. Vidjeti: *Crna Gora u egzilu 1918-1925*, knj II. 14.

⁴ Dr Pero Šoć (1884, s. Ljubotinj – 1966, Beograd), političar i publicista. Ministar prosvjete i pravde, a jedno vrijeme upravnik Pošte u Kraljevini Crnoj Gori. Član delegacije za učešće na Konferenciji mira koju je formirala crnogorska vlada, koja je 5. marta 1919. predala Memorandum o zahtjevima Crne Gore. U vladi Evgenija Popovića bio je ministar prosvjete i crkvenih poslova, ministar inostranih djela. U julu 1921. iz Francuske je prešao u Rim i preuzeo svu diplomatsku inicijativu izbjegličke vlade. Početkom 1926. vratio se u Beograd, a 1929. postavljen za šefa PTT službe Kraljevine Jugoslavije.

Prevod:

Boston gloub, 8. novembar 1918.

CRNOGORSKI KRALJ OČEKUJE OD VILSONA DA POMOGNE NJEGOVOM NARODU

PARIZ, 7. novembar – (AP) – Crna Gora se okreće predsjedniku Vilsonu kako bi za sebe obezbijedila sigurnu i nezavisnu budućnost, rekao je izgnani kralj Nikola Asošijeted presu danas tokom razgovora o budućnosti njegove zemlje sada kada je očišćena od neprijatelja. Rekao je da se nada da će Crna Gora postati dio nove države Jugoslavije.

Kralj Nikola, koji je pobjegao iz svoje zemlje kada ju je napala i pregazila Austrija u zimu 1915–16. godine, rekao je da namjerava da se vrati u svoju malu kraljevinu čim prije. Djelovao je veoma potresen navodima o gladi i drugim uslovima u Crnoj Gori.

Pokazao je dopisniku telegram uvažavanja i zahvalnosti koji je dobio od predsjednika Vilsona u znak odgovora na telegram koji je on poslao.

„Crnogorski narod,“ rekao je kralj, „polaze svoju vjeru u predsjednika Vilsona da za njega obezbijedi sigurnu i nezavisnu budućnost“.

Kralj je dopisniku Asošijeted presa uručio proglas koji je upravo uputio svom narodu u kome je, nakon što je izjavio da podržava da Crna Gora postane dio Jugoslavije, odao počast predsjedniku Vilsonu:

„Saznavši za pravedan i srčan odgovor koji je veliki predsjednik Sjedinjenih Država uputio našem vjekovnom neprijatelju Austriji, odgovor koji oštro potvrđuje pravo na nezavisnost i ujedinjenje Jugoslovena, osjetio sam iskrenu radost što se konačno pravda dodjeljuje našem narodu koji je toliko propatio.

Proglas je potpisao kralj Nikola, a supotpisnici su bili gđin Popović¹, premijer i ministar spoljnih poslova, ministar finansija Vujević², ministar vojni Hajduković³ i ministar pravde Šoć⁴.

„Moj narod je dobar narod,“ nastavio je kralj. „Vrijedni su i jaki, ali se sa njima toliko loše postupalo da su sada u bijedi i očaju. Zbog neprijateljskih trebovanja je zemlja ostala bez domaćih životinja, žita i svih zaliha hrane. Crna Gora se nalazi u stanju djelimične gladi a bolesti haraju.“

Kralj Nikola je izrazio nadu da se Crna Gora može dovesti u stanje da povрати hiljade Crnogoraca iz Amerike koji su tamo našli gostoprimstvo.

40.

The New York Times, 8 November 1918

MONTENEGRO PUTS HOPE IN PRESIDENT WILSON

KING NICHOLAS SAYS NATION LOOKS TO HIM FOR A SAFE AND INDEPENDENT FUTURE

PARIS, November 7, (Associated Press.) – Montenegro looks to President Wilson to obtain for it a safe and independent future, the exiled King Nicholas told The Associated Press today in discussing the future of his country, now that it is being cleared of the enemy. The King said that he hoped Montenegro would become a part of the new State of Jugoslavia.

King Nicholas, who fled from his country when it was invaded and overrun by the Austrians in the Winter of 1915–16 said that he intended to return to his little kingdom as soon as it could be arranged. He appeared greatly distressed by reports regarding food and other conditions in Montenegro.

The King showed the correspondent a telegram of appreciation and thanks from President Wilson in answer to one that the King had sent to the President. After saying that his people put their trust in President Wilson to secure for them a safe and independent future, he was asked what form the political future of Montenegro would take. The King handed the correspondent a proclamation which he had just issued to the Montenegrin people, reading in part:

“Brothers: With the liveliest and most joyous enthusiasm, sure of the approbation of my faithful people, I solemnly declare that my dear Montenegro should become a constituent part of Jugoslavia, and enter in the Yugoslav community frankly and honestly, as it has struggled and suffered for it. I desire that we unite ourselves as brothers in a confederated Jugoslavia in which each (State?) will retain its rights, institutions, religion, and customs, and in which no one will dare pretend to supremacy, but where all will be equal.”

Besides defining the political future, the proclamation pays the following tribute to President Wilson:

“Learning of the just and virile reply addressed by the great President of the United States to our secular enemy, Austria, a response which sharply affirms the right to independence and union of the Jugoslavs, I have felt profound joy that at last justice is rendered our race which has suffered so much.”

The King’s message concludes:

“Salutations to our dear brother Jugoslavs from their old and tried and today happiest Yugoslav, the King of Montenegro. Long live President Wilson! Long live the Allies!”

The proclamation is signed by King Nicholas and countersigned by M. Popovitch the Premier and Foreign Minister; Finance Minister Vouivitch, Minister of War Haidoukovitch, and Minister of Justice Chotch.

“My people are a good people,” continued the King. “They are industrious and strong, but they have been treated so badly that now they are wretched. One thousand of the leading men been driven from the country by the invaders, and 2,000 of the nobility are prisoners in the hands of the Austrians. Consequently, the Montenegrin people are without leadership.

“Enemy requisitions have stripped the country of domestic animals, grain, and all food supplies. The men and women have scarcely any clothing and bed clothes have been cut up for clothing. Montenegro is in a state of partial starvation, and diseases are epidemic.”

In conclusion, King Nicholas expressed the hope that Montenegro could be made attractive enough to recall from America the thousands of Montenegrins who have received hospitality there.

Prevod:

Njujork tajms, 8. novembar 1918.

**CRNA GORA POLAŽE NADU
U PREDSEDNIKA VILSONA**

**KRALJ NIKOLA KAŽE DA NAROD OD
NJEGA OČEKUJE SIGURNU
I NEZAVISNU BUDUĆNOST**

PARIZ, 7. novembar – (Asošijeted pres) – Crna Gora očekuje od predsjednika da obezbijedi za nju sigurnu i nezavisnu budućnost, rekao je izgnani kralj Nikola za Asošijeted pres danas govoreći o budućnosti njegove zemlje, sada kada je očišćena od neprijatelja. Kralj je rekao da se nada da će Crna Gora postati dio nove države Jugoslavije.

Kralj Nikola, koji je pobjegao iz svoje zamlje kada su je napali i okupirali Austrijanci u zimu 1915–16. godine, rekao je da namjerava da se vrati u svoju malu kra-

ljevinu čim to bude bilo moguće izvesti. Djelovao je veoma potrešeno zbog navoda o gladi i drugim uslovima u Crnoj Gori.

Kralj je pokazao dopisniku telegram uvažavanja i zahvalnosti od predsjednika Vilsona poslat u znak odgovora na onaj koji je kralj poslao predsjedniku. Nakon što je rekao da njegov narod polaže nade u predsjednika Vilsona da obezbijedi za njih sigurnu i nezavisnu budućnost, upitan je kakav oblik političke budućnosti bi Crna Gora prihvatila. Kralj je uručio dopisniku proglas koji je upravo izdao crnogorskom narodu, a u kojem se, između ostalog, navodi:

„Braćo: sa srdačnim i najradosnijim elanom, siguran u odobravanje mog vjernog naroda, svečano izjavljujem da moja draga Crna Gora treba da postane sastavni dio Jugoslavije i uđe u jugoslovensku zajednicu iskreno i pošteno, kao što se za nju i borila i stradala. Želim da se ujedinito kao braća u konfederativnu Jugoslaviju u kojoj će svaka (država?) zadržati svoja prava, institucije, vjeru i običaje, i u kojoj se niko neće usuditi da pretenduje na prevlast već gdje će svi biti jednaki.“

Osim što definiše političku budućnost, proglas odaje i sljedeću počast predsjedniku Vilsonu:

„Saznavši sa pravedan i srčan odgovor koji je veliki predsjednik Sjedinjenih Država uputio našem vjekovnom neprijatelju Austriji, odgovor koji oštro potvrđuje pravo na nezavisnost i ujedinjenje Jugoslovena, osjetio sam iskrenu radost što se konačno pravda dijeli našem narodu koji je toliko propatio.“

Kraljeva poruka se završava sljedećim riječima:

„Pozdravi našoj dragoj braći Jugoslovenima od njihovog starog i umornog ali danas najsrećnijeg Jugoslovena, kralja Crne Gore. Živjeli Saveznici!“

Proglas je potpisao kralj Nikola a supotpisnici su bili gđin Popović, premijer i ministar spoljnih poslova, ministar finansija Vujović, ministar vojni Hajduković i ministar pravde Šoč.

„Moj narod je dobar narod,“ nastavio je kralj. „Vrijedni su i jaki, ali se sa njima toliko loše postupalo da su sada u bijedi i očaju. Hiljadu vodećih ljudi osvajači su protjerali iz zemlje, a 2 000 plemića nalaze se kao zarobljenici u rukama Austrijanaca. Stoga je Crna Gora bez vođstva.“

„Zbog neprijateljskih trebovanja zemlja je ostala bez domaćih životinja, žita i svih zaliha hrane. Crna Gora se nalazi u stanju djelimične gladi a bolesti haraju.“

U zaključku je kralj Nikola izrazio nadu da se Crna Gora može dovesti u stanje da privuče nazad hiljade Crnogoraca iz Amerike koji su tamo naišli na gostoprimstvo.

41.

Evening Star (Washington, D.C.), 8 November 1918

PRESIDENT WILSON MONTENEGRO HOPE EXILED KING LOOKS FORWARD TO NATION'S SAFE AND INDEPENDENT FUTURE

Paris. November 7. – Montenegro looks to President Wilson to obtain for it safe and independent future, the exiled King Nicholas told the

Associated Press today, in discussing the future of his country, now that it is being cleared of the enemy. The king said that he hoped Montenegro would become a part of the new state of Yugoslavia.

King Nicholas, who fled from his country when it was invaded and overrun by the Austrians in the winter of 1915–16, said he intended to return to his little kingdom as soon as it can be arranged. He appeared greatly distressed by reports of lack of food and other conditions in Montenegro.

The king showed the correspondent a telegram of appreciation and thanks from President Wilson in answer to one that the king had sent the President.

“The Montenegrin people,” the king said, “put their trust in President Wilson to secure for them a safe and independent future.”

King Nicholas’ Proclamation

Asked what form the political future of Montenegro would take, the king handed the correspondent a proclamation which he had just issued to the Montenegrin people, reading in part:

“Brothers! With the liveliest and most joyous enthusiasm, sure of the approbation of my faithful people, I solemnly declare that my dear Montenegro should become a constituent part of Yugoslavia and enter in the Yugoslav community frankly and honestly, as it has struggled and suffered for it. I desire that we unite ourselves as brothers in confederated Yugoslavia, in which each will retain its rights, institutions, religion and customs, and in which no one will dare to pretend to supremacy, but where all will be equal.”

Tribute to President Wilson

Besides defining the political future the proclamation pays the following tribute to President Wilson:

“Learning of the just and virile reply addressed by the great President of the United States to our secular enemy, Austria, a response which sharply affirms the right to independence and union of the Yugoslavs, I have felt profound joy that at last justice is rendered our race, which has suffered so much.”

The king’s message concludes:

“Salutation to our dear brother Yugoslavs from their old and tried and today happiest Yugoslav, the King of Montenegro, Long live President Wilson! Long live the allies!”

The proclamation is signed by King Nicolas and countersigned by M.Popovitch, the premier and foreign minister; Finance Minister Vourvitch, Minister of War Haidoukovitch and Minister of Justice Chotch.

People Industrious and Strong

“My people are a good people,” concluded the king. “They are industrious and strong, but they have been treated so badly that now they are

wretched and miserable. One thousand of the leading men have been driven from the country by the invaders and 2,000 of the nobility are prisoners in the hands of the Austrians. Consequently, the Montenegrin people are without leadership.

“Enemy requisitions have stripped the country of animals, grain and all food supplies. The men and women have scarcely any clothing, and bed clothes have been cut up for clothing. Montenegro is in a state of partial starvation and diseases are epidemic.”

In conclusion, King Nicholas expresses the hope that Montenegro can be made attractive enough to recall from America the thousands of Montenegrins who have received hospitality there.

Prevod:

Ivning star, Vašington, 8. novembar 1918.

**NADA CRNE GORE JE PREDSEDNIK VILSON
IZGNANI KRALJ OČEKUJE DA ĆE NACIJA IMATI
SIGURNU I NEZAVISNU BUDUĆNOST**

Pariz, 7. novembar – Crna Gora očekuje da će joj predsjednik Vilson obezbijediti sigurnu i nezavisnu budućnost, rekao je danas izgnani kralj Nikola Asošijeted presu, u razgovoru o budućnosti svoje zemlje koja se trenutno čisti od neprijatelja. Kralj je rekao da se nada da će Crna Gora postati dio nove države Jugoslavije.

Kralj Nikola, koji je pobjegao iz svoje zemlje kada su je napali i osvojili Austrijanci u zimu 1915/1916, je izjavio da namjerava da se vrati u svoju malu kraljevinu čim to bude moguće. Izgledao je veoma uznemireno izvještajima o nestašici hrane i ostalim uslovima u Crnoj Gori.

Kralj je pokazao dopisniku telegram razumijevanja i zahvalnosti predsjednika Vilsona, odgovor na sličan telegram koji je kralj poslao predsjedniku.

„Crnogorski narod“, rekao je kralj, „polaze povjerenje u predsjednika Vilsona da će mu obezbijediti sigurnu i nezavisnu budućnost.“

Proglas kralja Nikole

Na pitanje u kakvoj formi će biti politička budućnost Crne Gore, kralj je dopisniku predao proklamaciju koju je upravo izdao crnogorskom narodu, iz koje je djelimično pročitao:

„Braćo! Sa najživljim i najradosnijim entuzijazmom, siguran u odobravanje mog vjernog naroda, svečano izjavljujem da će moja draga Crna Gora postati konstitutivni dio Jugoslavije i ući u jugoslovensku zajednicu iskreno i pošteno, jer se za to borila i stradala. Želim da se ujediniamo kao braća u konfederativnoj Jugoslaviji, u kojoj će svako zadržati svoja prava, institucije, vjeru i običaje, i u kojoj se niko neće usuditi da pretenduje na supremaciju, nego će svi biti jednaki.“

Počast predsjedniku Vilsonu

Uz definisanje političke budućnosti, u proklamaciji se odaje sljedeća počast predsjedniku Vilsonu:

„Saznavši za pravičan i odlučan odgovor koji je veliki predsjednik Sjedinjenih Država uputio našem vjekovnom neprijatelju Austriji, odgovor koji jasno potvrđuje pravo na nezavisnost i ujedinjenje Jugoslovena, osjećam ogromnu radost što je naposljetku učinjena pravda našem narodu koji je toliko propatio.“

Kraljeva poruka zaključuje:

„Pozdrav našoj dragoj braći Jugoslovenima od njihovog starog, pouzdanog i danas najsrećnijeg Jugoslovena, kralja Crne Gore. Živio predsjednik Vilson! Živjeli saveznici!“

Proklamaciju su, uz kralja Nikolu, potpisali premijer i ministar spoljnih poslova M. Popović, ministar finansija Vujović, ministar vojni Hajduković i ministar pravde Šoć.

Ljudi vrijedni i snažni

„Moj narod je dobar narod“, zaključio je kralj. „Oni su vrijedni i snažni, ali se sa njima postupalo toliko loše da su sad jadni i siromašni. Osvajači su istjerali hiljadu prvaka iz zemlje, a 2000 plemića se nalaze kao zarobljenici u rukama Austrijanaca. Stoga je crnogorski narod ostao bez vođstva.“

„Rekvizicije koje je sprovodio neprijatelj su lišile zemlju životinja, žita i svih zaliha hrane. Muškarci i žene jedva da imaju odjeću, koja se pravi od posteljine. Crna Gora je u stanju djelimičnog gladovanja i vladaju epidemije bolesti.“

U zaključku, kralj Nikola je izrazio nadu da Crna Gora može biti dovoljno atraktivna da privuče iz Amerike hiljade Crnogoraca koji su tamo našli gostoprimstvo.

42.

New York Tribune, 8 November 1918

**BALKAN QUESTION
MAY GIVE TROUBLE
AT PEACE TABLE**

**CROATIA AND SLOVENES LIKELY
TO UPSET PLANS FOR
JUGO-SLAV STATE**

BULGARS HAVE CLAIMS

**GREECE, TOO, IS SAID TO HAVE
AMBITIONS AS REGARDS**

TURKISH TERRITORY (SPECIAL DISPATCH TO THE TRIBUNE)

WASHINGTON, November 7. – The Balkan question, according to Entente diplomats here, is nearly as complicated as ever, and it promises to present to the peace conference difficulties hard of solution, the final settlement of which is not likely to please entirely any of the Balkan nations and which may require guarantees of the great powers to make permanent.

The capitulation of Austria–Hungary has not simplified the problem, but, on the contrary, threatens to upset the careful calculations of Serbia, in the first instance, and also those of some of the other Allied powers.¹ This arises from the fact that the so–called Jugo–Slavia, as advocated by Serbia and by certain eminent South Slav leaders, and as described in the declaration of Corfu, appears not to reflect the wishes of the Jugo–Slavs themselves.

The action of the Croatian Diet a few days ago, by which the Croats expressed their desire to remain within Austria, was unexpected.² It had been thought, as a result of the efficient work and propaganda carried on by the Jugo–Slav committee in London, that the Croats and Slovenes, as well as the Serbs of Austria–Hungary, aspired to a union with the Kingdom of Serbia, thus creating a greater state with the title of Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes.

Situation Is Obscure

The fact that there was not a definite certainty of the desire of the Croats and Slovenes to unite with Serbia resulted in the failure of the Entente nations, and probably of the United States also, to go further than to recognize the aspirations of these subject peoples, and not to recognize them politically in the sense that the Czecho–Slovaks and Poles were recognized.

Italian observers, the most competent by reason of their closer proximity to the Austro–Hungarian Empire, have always felt that the Croatian population was in its great majority pro–Austrian. The Italians had been in constant contact with the Croatian divisions, which fought bravely and efficiently for the Austrian cause on every front and throughout the whole period of the war.

If the principles of self–determination by nationalities is to prevail, and if the Croatian Diet expressed the sentiments of its constituents in declaring the will of the Croatian people to remain in Austria, it seems certain that Croatia will not be incorporated in Jugoslavia, and it seems probable, also, that the Slovenes will follow the example of the Croats.

Jugo–Slavia, therefore, would become what it was previously called, Greater Serbia, embracing all the Austrian and Hungarian territories where the Serbian element is predominant, and particularly Bosnia and Herzegovina.

ina, which is thought certain to go to Serbia without even a reference of the question to the inhabitants, in simple satisfaction of the demands of justice, as in the cases of Alsace–Lorraine and of the Italian provinces in Austria.

The position that Montenegro will take is still problematical, and in its instance, as with Croatia and Slovenia, a plebiscite may be required to determine the wish of the people.

The fact that Montenegro has desired to reassert its own independence and individuality by sending diplomatic representatives to the Allied capitals and the United States apparently is in conflict with the recent statements of some of Montenegro's leaders to the effect that Montenegro will join Jugo–Slavia. A survey of the situation by Balkan students indicated that Montenegro will elect to retain its own independent character, although it may establish close relations with Serbia.

The Entente view of Bulgaria is that this nation must be satisfied with Bulgarian territories. Her role as the Prussia of the Balkans is over. Bulgaria still sets up claim, however, with what seems to be the sympathy of at least one Entente Power, to Macedonian territory claimed by both Greece and Serbia; and she also will not relinquish her claim to the Dobrudja unless compelled so to do by the Allies.

As for Greece the situation is as difficult as in the case of Serbia.

“Greece,” said an Allied diplomat today, “has aspirations and ambitions. Her aspirations will not meet with any opposition of Russia, Albania, Italy and Serbia.” In addition to Macedonia and portions of Albania, Greece claims extensive Turkish territories.

Rumania, compelled to become temporary martyr to the Central Empires, will receive Rumanian Transylvania, possibly a part of Bukowina and very likely Bessarabia, in whole or in part, thus righting the wrong suffered by Rumania at Russia's hands.

The disposition to be made of Constantinople will vitally affect the situation in the Balkans. If Turkey retains it, Turkey will be a negligible factor in Balkan affairs, as the Dardanelles and the Bosphorus would virtually be placed under international control; but if Russia should secure Constantinople, the Bosphorus and the straits, that nation's influence in the Balkans would be multiplied.

¹ Datumom kapitulacija Austrougarske smatra se 3. novembar 1918. godine.

Austrougarska je izašla iz Prvog svjetskog rata potpisivanjem primirja u vili Đusti blizu Padove. Austrija i Mađarska su sklopile posebne sporazume o primirju nakon raspada Habzburške monarhije. Austrija u Sen Žermenu, a Mađarska u Trianonu.

² Ova vijest nije tačna jer je 29. oktobra 1918. Hrvatski sabor raskinuo veze sa Austrougarskom, i proglašena je Država Slovenaca, Hrvata i Srba, nova država koja je nastala na teritoriji Austrougarske na kojoj su živjeli južnoslovenski narodi. Država SHS se 24. novembra ujedinila sa Srbijom i Crnom Gorom, pa je 1. decembra 1918. regent Aleksandar Karadorđević proglasio ujedinjenje i stvaranje Kraljevstva SHS.

Prevod:

Njujork tribjun, 8. novembar 1918.

**BALKANSKO PITANJE MOŽE
PRAVITI PROBLEME
ZA MIROVNIM STOLOM**

**HRVATSKA I SLOVENC I VJEROVATNO
REMETE PLANOVE ZA JUGOSLOVENSKU DRŽAVU**

BUGARI IMAJU ZAHTJEVE

**GRČKA, TAKOĐE, NAVODNO IMA
AMBICIJE KA TURSKOJ
TERITORIJI**

(SPECIJALNA DEPEŠA TRIBJUNU)

VAŠINGTON, 7. novembar – Balkansko pitanje, kako navode diplomate Antante ovdje, je gotovo komplikovanije no ikada, i svi su izgledi da će za mirovnu konferenciju ono predstavljati teško rješiv problem, čije konačno rješenje vjerovatno neće zadovoljiti ni jednu od balkanskih država i koje će možda zahtijevati garancije velikih sila kako bi postalo trajno.

Kapitulacija Austrougarske¹ nije pojednostavila problem, već naprotiv, prijeti da poremeti pažljive proračune prije svega Srbije, a onda i nekih drugih savezničkih sila. Ovo proističe iz činjenice da takozvana Jugoslavija, kakvu zagovara Srbija i određeni eminentni jugoslovenski lideri i kakva je opisana u Krfskoj deklaraciji, navodno ne odražava želje samih Jugoslovena.

Postupak hrvatske skupštine od prije nekoliko dana, gdje su Hrvati izrazili svoju želju da ostanu u okviru Austrije², bio je neočekivan. Mislilo se, kao posljedica efikasnog rada i propagande koju je sprovodio Jugoslovenski odbor u Londonu, da Hrvati i Slovenci, baš kao i Srbi u Austrougarskoj, žele zajednicu sa Kraljevinom Srbijom, stvarajući tako veću državu pod nazivom Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca.

Situacija je neizvjesna

Činjenica da nije bilo nesumnjive uvjerenosti u želje Hrvata i Slovenaca da se ujedine sa Srbijom, dovela je do toga da države Antante, kao vjerovatno i Sjedinjene Države, nisu mogle da učine ništa više nego da priznaju težnje ovih naroda, ali da ih ne priznaju u političkom smislu u kome su priznati Čehoslovaci i Poljaci.

Italijanski posmatrači, najmjerodavniji zbog svoje blizine austrougarskom carstvu, oduvijek su smatrali da je hrvatsko stanovništvo velikom većinom pro-austrijsko. Italijani su u stalnom kontaktu sa hrvatskim divizijama koje su se hrabro i efikasno borile za austrijske ciljeve na svakom frontu i tokom čitavog trajanja rata.

Ukoliko prevagne princip samoopredjeljivanja po narodima, i ukoliko je hrvatska skupština izrazila stav svojih birača iznoseći da je volja hrvatskog naroda da

ostane u Austriji, čini se izvjesno da Hrvatska neće biti uključena u Jugoslaviju, a vjerovatno će i Slovenci pratiti primjer Hrvata.

Jugoslavija će, samim tim, postati ono čime su je ranije nazivali, Velika Srbija, obuhvatajući sve austrijske i ugarske teritorije gdje preovlađuje srpski elemenat, pogotovo Bosnu i Hercegovinu, za koju se sigurno smatra da će pripasti Srbiji, čak i bez postavljanja tog pitanja stanovništvu, kao prosto zadovoljenje pravde, kao i u slučajevima Alzas–Lorene i italijanskih pokrajina u Austriji.

Stav koji će zauzeti Crna Gora je još uvijek problematičan, i u njenom slučaju, kao kod Hrvatske i Slovenije, može biti potreban plebiscit kako bi se utvrdila volja naroda.

Činjenica da je Crna Gora nastojala da obnovi svoju nezavisnost i individualnost slanjem diplomatskih predstavnika u savezničke prestonice i u Sjedinjene Države je očigledno u suprotnosti sa skorašnjim izjavama nekih crnogorskih lidera, o tome kako će se Crna Gora pridružiti Jugoslaviji. Ispitivanje situacije koje su sproveli proučavaoci Balkana pokazalo je da će Crna Gora izabrati da zadrži svoju nezavisnu prirodu, iako možda uspostavi bliske odnose sa Srbijom.

Stav Antante prema pitanju Bugarske je da se ova država mora zadovoljiti bugarskim teritorijama. Njena uloga balkanske Prusije je završena. Međutim, Bugarska i dalje polaže prava, uz naklonost barem jedne od sila Antante, na makedonsku teritoriju koju traže i Grčka i Srbija; a takođe se neće odreći svojih zahtjeva za Dobrudžom ukoliko je saveznici ne primoraju na to.

Što se tiče Grčke, situacija je podjednako teška kao i u pogledu Srbije.

„Grčka,“ rekao je jedan saveznički diplomata danas, „ima težnje i ambicije. Njene težnje neće naići ni na kakvo protivljenje Rusije, Albanije, Italije i Srbije.“ Pored Makedonije i djelova Albanije, Grčka traži znatan dio turske teritorije.

Rumunija će, primorana da postane privremeni mučenik Centralnih sila, dobiti rumunsku Transilvaniju, možda i dio Bukovine i vrlo vjerovatno Besarabiju, čitavu ili neke djelove, čime će se ispraviti nepravda koju je Rumunija pretrpjela od Rusije.

Kome će se dodijeliti Carigrad - suštinski će uticati na situaciju na Balkanu. Ukoliko ga zadrži Turska, Turska će biti zanemarljiv faktor u balkanskim pitanjima, pošto će Dardaneli i Bosfor praktično biti stavljeni pod međunarodnu kontrolu; ali ukoliko Rusija dobije Carigrad, Bosfor i moreuze, uticaj te države na Balkanu bi se umnogostručio.

43.

The New York Times, 9 November 1918

MARVELS AT SERBS' DASH

**OUTRAN SUPPLIES, SAYS COL. BICKNELL
– RED CROSS AID IN BALKANS**

ROME, November 8. – Colonel Ernest P. Bicknell¹, Director General of the Civilian Relief Department of the American Red Cross, has just returned

from a visit to Greece, Macedonia and Serbia, where he went to determine what was to be done by the Red Cross to alleviate conditions among the peoples in the Balkans. Speaking on the latest events and the situation in those countries, he said:

“The region which suffered most is Macedonia, where there is need of prompt and efficient relief work. Since the Bulgarians entered that country conditions have become very serious.

“The Serbian advance to reconquer their country was a moat prodigious feat. I followed it part of the way, accompanying one French and one Italian division. Officers could not hold in check the Serbian soldiers, who dashed ahead, climbing mountains like wild goats.

“For eight days the Serbian troops were entirely cut off from their base of supply, it is mysterious how they fed themselves in that region, which was entirely deprived of all foodstuffs. As far as I can make out, they lived all that time on grass roots, turnips and similar food. I have seen officers fill their pockets with bread which they crumbled up. Occasionally they would eat a few handfuls, thus keeping themselves alive for days.

“Bulgarian forces in their retreat destroyed bridges and carried off cattle, but respected buildings and private property generally.

“In Serbia the common people did not seem starved. There was a shortage of food, but all had bread. Serbian refugees in Greece are returning home rapidly.

“Greece has two sets of refugees, those driven from Macedonia and those, more numerous, amounting to 300,000, from Asia Minor. The latter cannot return home because Asiatic ports are not yet open, and also because of the difficulty attendant on such a trip.

“The American Red Cross is developing its activities in Serbia. It has already moved its headquarters from Saloniki to Uskub. Later they will be transferred to Nish or Belgrade. In Greece, Albania and Montenegro we must see how the situation develops and what is needed there.

“The greatest difficulty is the shipping of supplies. Fortunately, the American Red Cross has supplies at Saloniki, and has a large quantity of clothes and food on the way there.”

¹ Ernest P. Bicknell (1862–1935), istaknuta ličnost u Američkom Crvenom krstu. Početkom XX vijeka, od 1926. do 1927. bio je i generalni direktor Crvenog krsta Društva naroda.

Prevod:

Njujork tajms, 9. novembar 1918.

ČUDI SE SRPSKOM JURIŠU

ISCRPLI ZALIHE, KAŽE PUK. BIKNEL – CRVENI KRST POMAŽE NA BALKANU

RIM, 8. novembar – Pukovnik Ernest P. Biknel,¹ generalni direktor Odjeljenja za pomoć ugroženim civilima Američkog Crvenog krsta, upravo se vratio iz posjete Grčkoj, Makedoniji i Srbiji, gdje je išao da utvrdi šta Crveni krst treba da radi kako bi olakšao stanje među narodom na Balkanu. Govoreći o posljednjim događajima i situaciji u tim zemljama, rekao je:

„Oblast koja je najviše stradala je Makedonija, gdje je neophodan brz i efikasan rad na pomoći ugroženima. Otkad su Bugari ušli u tu zemlju, stanje je postalo veoma ozbiljno.

„Srpska ofanziva da povрати svoju zemlju je izvanredan podvig. Pratio sam je dio puta, pridruživši se jednoj francuskoj i jednoj italijanskoj diviziji. Oficiri nisu mogli da zaustave srpske vojnike, koji su jurišali naprijed, penjući se uz planine kao divokoze.

„Osam dana su srpske snage bile u potpunosti odsječene od svojih baza za snabdijevanje hranom, čudesno je kako su se prehranili u tom kraju, koji je potpuno lišen hrane. Koliko ja shvatam, sve to vrijeme su živjeli na korijenju trave, repi i sličnoj hrani. Vidio sam kako oficiri pune džepove hljebom koji izmrve. Povremeno bi pojeli šaku ili dvije, održavajući se tako danima u životu.

„Bugarske snage su tokom povlačenja uništile mostove i odnijele stoku, ali su uglavnom ostavili građevine i ličnu imovinu uopšte.

„U Srbiji, običan narod nije djelovao kao da umire od gladi. Postoji nestašica hrane, ali svi imaju hljeba. Srpske izbjeglice se ubrzano vraćaju kućama.

„Grčka ima dvije grupe izbjeglica – one koji su protjerani iz Makedonije, i one, brojnije kojih je 300 000, iz Male Azije. Ovi drugi se ne mogu vratiti kućama jer azijske luke još uvijek nisu otvorene, kao i zbog poteškoća koje prate takav put.

„Američki Crveni krst razvija svoje aktivnosti u Srbiji. Već je preselio svoj štab iz Soluna u Skoplje. Kasnije će biti prebačeni u Niš ili Beograd. U Grčkoj, Albaniji i Crnoj Gori moramo pratiti kako se razvija situacija i šta je tamo potrebno.

„Najveća poteškoća je slanje zaliha brodom. Na sreću, Američki Crveni krst ima zalihe u Solunu, i ima veliku količinu odjeće i hrane koja stiže ovamo.“

44.

The New York Times, 13 November 1918

MONTENEGRO IN REVOLT

INSURRECTION MAY BE AGAINST PARTY OF THE KING, WHO IS IN FRANCE

PARIS, November 8. – A general insurrection has broken out in Montenegro, the Temps says.

The Austrian forces of occupation have withdrawn from Montenegro, and it is probable that the reported insurrection may be a conflict between elements of the Montenegrin population to gain control pending the return of the Montenegrin Government, which has been in France since early in 1916. Much hostility to King Nicholas has been reported at various times.

Prevod:

Njujork tajms, 13. novembar 1918.

CRNA GORA U POBUNI

USTANAK MOŽE BITI PROTIV STRANKE KRALJA, KOJI JE U FRANCUSKOJ

Pariz, petak, 8. novembar – Opštenarodni ustanak je izbio u Crnoj Gori, kako navodi *Temps*.

Austrijske okupacione snage su se povukle iz Crne Gore i vjerovatno je navodni ustanak zapravo sukob između elemenata crnogorskog stanovništva koji žele da zadobiju vlast uoči povratka Vlade Crne Gore koja se nalazi u Francuskoj od početka 1916. godine. U više navrata je izvještavano o velikoj netrpeljivosti prema kralju Nikoli.

45.

New York Tribune, 20 November 1918

THE NEW SOUTH SLAV STATE

Jugo-Slavia, the new South Slav state of the eastern Adriatic coast and the Danube basin, has taken definite form. Last week a dispatch from Berne, Switzerland, brought the extraordinary news that the Provisional Government of Slavonia-Croatia had expressed a purpose to remain as a federated state within the Austro-Hungarian Empire.

This was on its face a malicious invention. The Austro-Hungarian Empire ceased to exist when the armistice with the Allied powers was signed. Galicia had gravitated into the new Poland. Bohemia, Moravia, Austrian Silesia and the Czecho-Slovak portions of northern Hungary had united to create the new state of Slovakia. German Austria had declared herself a socialistic republic. Hungary had cut loose from the ancient Dual Monarchy. There was no federated Austrian state left to which Croatia and Slavonia could adhere. And the one fixed idea of the Slovenes and Croatians for gener-

ations past has been to rid themselves forever of their abhorrent association with Hungary.

When the compact of Corfu was signed, in 1917, the Jugo-Slav leaders were merely running up the scaffolding of a new nation. They were building on hope. Only a pitiful remnant of Serbia was then in Allied hands. All the rest of the territory to be incorporated in the south Slav commonwealth was under enemy control. But faith triumphed over the war map. The Serbian and Montenegrin governments, both in exile, compacted with the exiled Jugo-Slav Committee in London for a union, after the war, of all the southern Slav peoples, excluding Bulgaria. Frictions with Italy were adjusted and Jugo-Slav divisions were organized to fight in Italy and in the Balkan for the liberation of their home lands just as the Czecho-Slavs won independence for Slovakia by fighting for it in the wastes of Siberia.

Now the dream of Corfu has come true. At a conference in Geneva last week representatives of the Jugo-Slav group in the former Austrian Reichsrat, delegates from the provisional Slovene Croatian National Council at Agram, the president of the Jugo-Slav Committee in London and Premier Pashitch of Serbia signed an agreement uniting all the south Slav territories in a single state.

This state will have an area of about 24,000 square miles and a population of about 10,000,000. It will include Croatia and Slavonia, formerly belonging to Hungary; Dalmatia and a part of the coast province formerly belonging to Austria; Serbia, Bosnia, Herzegovina and Montenegro. The new state will be about as large as West Virginia and have a population almost equal to New York's. Serbia will be the largest unit in the combination, with a population, before the war, of about 3,000,000. Croatia-Slavonia will contribute a population of 2,600,000 and Bosnia and Herzegovina a population of about 1,900,000.

The mixture of races in the Austrian coast province may make it difficult to apportion the territory there on an ethnical basis. But, with trifling exceptions, the areas brought into the new state will constitute a solid Slavic block. The southern Slav peoples will thus have their longed-for opportunity to develop their own culture and national spirit, and, with a free outlet on the Adriatic, to control their own economic future.

Serbia was grossly wronged at the end of the first Balkan War, when the outlet to the Adriatic which she had won was denied her by the Concert of the Powers at London. That denial kindled the flames of the second Balkan War and led straight on to the tragedy of Sarajevo. Now Austria-Hungary, the oppressor of Serbia and the chief obstacle to the free development of the Balkan races, has gone the way of crumbling, dead-hand empires. From the wreck of Hapsburg fortunes new nations are emerging – Slovakia, Jugo-Slavia and Poland – all eager for freedom, self-expression and places in the sun. They deserve them and they will get them, for justice to suppressed races and

peoples will be the keynote of the reorganization of Europe which is about to begin.

¹ Agram je Zagreb.

Prevod:

Njujork tribjun, 20. novembar 1918.

NOVA JUŽNOSLOVENSKA DRŽAVA

Jugoslavija, nova država Južnih Slovena na istočnoj jadranskoj obali i u dunavskom basenu, poprimila je konačan oblik. Prošle nedjelje je depeša iz Berna u Švajcarskoj donijela izvanrednu vijest da je privremena vlada Slavonske Hrvatske izrazila namjeru da ostane kao federativna država u okviru austrougarskog carstva.

Ovo je naizgled bio pakosni naum. Austrougarsko carstvo je prestalo da postoji kada je potpisano primirje sa savezničkim silama. Galicija je gravitirala ka novoj Poljskoj. Bohemija, Moravska, austrijska Silesija i češko-slovački djelovi sjeverne Ugarske su se ujedinili da stvore novu državu Slovačku. Njemačka Austrija se proglasila socijalističkom. Ugarska se odvojila od nekadašnje dvojne monarhije. Nije preostala nikakva federativna austrijska država kojoj bi se Hrvatska i Slavonija mogle priključiti. A jedina nepromjenljiva ideja Slovena i Hrvata tokom proteklih generacija je bila da se otarase zauvijek svoje gnusne povezanosti sa Ugarskom.

Kada je potpisan dogovor na Krfu 1917. godine, jugoslovenski lideri su samo napravili okvire za novu državu. Gradili su na nadi. Samo je jedan ništavan ostatak Srbije bio u savezničkim rukama. Sva preostala teritorija koja je trebalo da bude uključena u jugoslovenski komonvelt je bila pod neprijateljskom kontrolom. Ali je vjera odnijela pobjedu nad vojnom mapom. Vlade Srbije i Crne Gore, obje u egzilu, složile su se sa Jugoslovenskim odborom u Londonu oko ujedinjenja, poslijeratnog, svih južnoslovenskih naroda, izuzev Bugarske. Sukobi sa Italijom su bili riješeni i jugoslovenske divizije su organizovane kako bi se borile u Italiji i na Balkanu za oslobođenje svojih domovina, baš kao što su Čehoslovaci izvojevali nezavisnost Slovačke boreći se za nju po pustarama Sibira.

Sada se san sa Krfa ostvario. Na konferenciji u Ženevi prošle nedjelje su predstavnici jugoslovenske grupe u bivšem austrijskom Rajhstratu delegati iz privremenog slovensko-hrvatskog nacionalnog vijeća u Agramu,¹ predsjednik Jugoslovenskog odbora u Londonu i srpski premijer Pašić potpisali sporazum kojim se sve južnoslovenske teritorije ujedinjuju u jednu državu.

Ova država će imati teritoriju od približno 24 000 kvadratnih milja, i brojaće oko 10 000 000 stanovnika. Uključivaće Hrvatsku i Slavoniju, koje su nekada pripadale Ugarskoj; Dalmaciju i dio priobalja koje je nekada pripadalo Austriji; Srbiju, Bosnu i Hercegovinu i Crnu Goru. Nova država će biti približno veličine Zapadne Virdžinije, i imaće stanovnika gotovo koliko i Njujork. Srbija će biti najveća jedinica u toj kombinaciji, sa brojem stanovnika koji je prije rata iznosio oko 3 000 000. Hrvatska Slavonija će doprinijeti sa 2 600 000 stanovnika, a Bosna i Hercegovina sa približno 1 900 000 stanovnika.

Mješavina narodnosti na austrijskom priobalju može otežati raspodjelu teritorije tamo po etničkoj osnovi. Ali, uz zanemarljive izuzetke, oblasti koje su obuhvaćene novom državom će predstavljati čvrst slovenski blok. Južnoslovenski narodi će tako dobiti svoju željenu priliku da razvijaju sopstvenu kulturu i nacionalni duh i da, sa slobodnim izlazom na Jadran, upravljaju sopstvenom ekonomskom budućnošću.

Srbiji je nanijeta velika nepravda na kraju Prvog balkanskog rata, kada joj udružene sile u Londonu nisu dale izlaz na more koji je osvojila. To uskraćenje je potpalilo vatru Drugog balkanskog rata i dovelo pravo do tragedije u Sarajevu. Sada je Austrougarska, srpski ugnjetač i glavna prepreka slobodnom razvoju balkanskih naroda, prošla put opadajućeg posmrtnog carstva. Iz pepela habsburškog bogatstva dižu se nove države – Slovačka, Jugoslavija i Poljska – sve željne slobode, sopstvenog izraza i mjesta pod suncem. Zaslužuju ih i dobiće ih, jer će pravda za potlačene narode i narodnosti biti ključni element u preuređenju Evrope koje treba da počne.

46.

The Washington Post, 27 November 1918

**SERBIA PRINCE
NAMED REGENT
OF JUGO-SLAVS**

BASLE, November 26. – Crown Prince Alexander of Serbia has been appointed regent of the Yugoslav state by the national council at Agram, according to a Laibach dispatch. A state council comprising all the members of the Agram council, fifty delegates from Serbia and five from Montenegro has been summoned to meet at Sarajevo. This council will appoint a cabinet for the Yugoslav state.

It has been decided further that Prince Alexander will appoint governors at Belgrade, Serbia, Cettinje, Montenegro, Laibach, Slavonla, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, Spalato, Dalmatia and Agram, Croatia. As soon as the situation is settled elections will be held for a constituent assembly which will sit at Sarajevo and definitely decide upon the form of state that will be set up and adopt the constitution.

Prevod:

Vašington post, 27. novembar 1918.

**SRPSKI PRINC
IMENOVAN ZA
REGENTA JUGOSLOVENA**

BAZEL, 26. novembar – Prestolonasljednik Srbije Aleksandar imanovan je za vladara jugoslovenske države od narodnog vijeća u Zagrebu, kako se navodi u depeši iz Lajbaha. Državno vijeće, koje sačinjavaju svi članovi agramskog vijeća, pedeset delegata iz Srbije i pet iz Crne Gore, sazvano je da zasijeda u Sarajevu. Ovo vijeće će imenovati kabinet za jugoslovensku državu.

Takođe je odlučeno da će princ Aleksandar imanovati upravnike u Beogradu u Srbiji, na Cetinju u Crnoj Gori, Lajbahu u Sloveniji, Sarajevu u Bosni i Hercegovini, Splitu u Dalmaciji i Zagrebu u Hrvatskoj. Čim se situacija smiri, održaće se izbori za ustavotvornu skupštinu koja će zasijedati u Sarajevu i donijeti konačnu odluku o državnom obliku koji će biti primijenjen i usvojiti ustav.

47.

The Washington Post, 2 December 1918

FORM NEW SLAVIC STATE

DELEGATES AT HEVSTAD ASK KING PETER
TO TAKE NEW THRONE.

(SPECIAL CABLE FROM THE LONDON TIMES
TO THE WASHINGTON POST)

Belgrade, November 25 (Delayed) – There met today at Hevstad in south Austria delegates from all the Yugoslav territories under Austrian rule.¹ An agreement was reached to join Serbia and Montenegro under King Peter and to invite the latter to occupy the throne of the new Serbian–Croat–Slovene state. The agreement was unanimous.

Similar meetings were held at Agram, Cettinje and other places with the same result. Thus the hopes and aspirations of many generations of oppressed Slavs will at least be realized.

¹ Hevstad je pogrešna transkripcija. Vijest se odnosi na Veliku narodnu skupštinu Srba, Bunjevaca i ostalih Slovena u Banatu, Bačkoj i Baranji, održanu u Novom Sadu 25. novembra 1918, koja je izglasala priključenje Baranje, Bačke i Banata Kraljevini Srbiji.

Prevod:

Vašington post, 2. decembar 1918.

STVARA SE NOVA SLOVENSKA DRŽAVA

**DELEGATI U HEVSTADU ZATRAŽILI OD KRALJA PETRA
DA DOĐE NA NOVI PRESTO**

**(SPECIJALNA DEPEŠA LONDONSKOG TAJMSA
ZA VAŠINGTON POST)**

Beograd, 25. nov. (S kašnjenjem) Danas su se u Hevstadu u južnoj Austriji sastali delegati sa svih jugoslovenskih teritorija pod austrijskom vlašću. Dogovoreno je da se priključe Srbiji i Crnoj Gori pod kraljem Petrom i da ga pozovu da zauzme presto nove srpsko–hrvatsko–slovenske države. Dogovor je bio jednoglasan.

Slični sastanci su održani u Agramu, na Cetinju i u drugim mjestima sa istim ishodom. Tako da će nade i težnje mnogih generacija ugnjetenih Slovena konačno biti ostvarene.

IV MONTENEGRINS DETHRONE KING TO JOIN SERBS

CRNOGORCI ZBACUJU KRALJA DA BI SE PRIDRUŽILI SRBIMA

48.

Evening Star (Washington, D.C.), 2 December 1918

KING NICHOLAS OUT; IS DEPOSED BY VOTE

London. December 2 – King Nicholas of Montenegro has been deposed by the skupština, the Montenegrin national assembly, according to a message from Prague today¹.

The dispatch was sent from Prague by the Czecho–Slovak press bureau by way of Copenhagen. It says that the skupština voted for the deposition Friday last and declared a union of Montenegro with Serbia under King Peter.

The family of the king was included in the act of deposition.

¹ Podgorička skupština počela je rad 24. novembra, a zasijedanje je trajalo do 29. novembra 1918. godine. Najvažnije odluke donijete su na sjednici od 26. novembra. Tada je usvojena Rezolucija, koja je, pored ostalog, predviđala:

„1. da se kralj Nikola I Petrović Njegoš i njegova dinastija zbaci sa crnogorskog prestola;

2. da se Crna Gora sa bratskom Srbijom ujedini u jednu jedinu državu pod dinastijom Karadorđevića, te tako ujedinjene stupe u zajedničku otadžbinu našeg troimenog naroda Srba, Hrvata i Slovenaca;

3. da se izabere izvršni narodni odbor od pet lica koji će rukovoditi poslovima dok se ujedinjenje Srbije i Crne Gore ne privede kraju;

4. da se o ovoj skupštinskoj odluci izvijesti bivši kralj Crne Gore Nikola I Petrović, vlada Kraljevine Srbije, prijateljske savezničke sile i sve neutralne države.“

Skupština u Podgorici, shodno donijetim odlukama, proklamovala je bezuslovno ujedinjenje Crne Gore sa Srbijom. Na zasijedanju Skupštine u Podgorici od 28. novembra izabrani su članovi Izvršnog narodnog odbora, koji je, kao privremena vlada, dobio zadatak da upravlja Crnom Gorom do ujedinjenja. Izabrana je i delegacija od 18 članova, da otputuje u Beograd i da prijestolonasljedniku Srbije preda Rezoluciju Podgoričke skupštine.

Zvaničan naziv skupštine bio je: „Velika narodna skupština srpskog naroda u Crnoj Gori“, vidjeti: Јован Р. Бојовић, Подгоричка скупштина 1918, Документа, Горњи Милановац 1989, 185; Др Димо Вујовић, Уједињење Црне Горе и Србије, Титоград 1962; Dimitrije Dimo Vujo- vić, *Podgorička skupština*, Zagreb 1989; Др Радослав Распоповић, Прекид међународноправног континуитета црногорске државе 1918, Историјски записи, 3–4/2018, 21–80.

Prevod:

Ivning star, Vašington, 2. decembar 1918.

**KRALJ NIKOLA VAN;
SVRGNUT JE GLASANJEM**

London, 2. decembar – Prema današnjoj poruci iz Praga, crnogorskog kralja Nikolu je razriješila skupština, crnogorsko narodno vijeće.

Telegram je iz Praga poslao Češko-slovački presburo preko Kopenhagena. Navodi se da je prošlog petka skupština glasala za svrgavanje, proglašivši ujedinjenje Crne Gore sa Srbijom pod kraljem Petrom.

Kraljeva porodica je uključena u akt o razrješenju.

49.

The Boston Globe, 3 December 1918

**MONTENEGRO DEPOSES KING,
VOTES TO JOIN SERBIA**

LONDON, Dec 2 – King Nicholas of Montenegro has been deposed by the Skupshtina, the Montenegrin National Assembly, according to a message received from Prague.

The dispatch was sent from Prague by the Czecho-Slovak press bureau, by way of Copenhagen. It says that the Skupshtina voted the deposition on Friday last, and declared for a union of Montenegro with Serbia, under King Peter.

The family of the King was included in the act of deposition.

Prevod:

Boston gloub, 3. decembar 1918.

**CRNA GORA SVRGAVA KRALJA,
GLASA DA SE PRIKLJUČI SRBIJI**

LONDON, 2. dec. – Crnogorska Narodna skupština svrgnula je sa prestola crnogorskog kralja Nikolu, kako se navodi u poruci koja je stigla iz Praga.

Depešu je iz Praga poslao čehoslovački biro za štampu preko Kopenhagena. U njoj se navodi da je Skupština prošlog petka izglasala svrgavanje sa prestola, i opredijelila se za ujedinjenje Crne Gore i Srbije pod kraljem Petrom.

Kraljeva porodica je bila obuhvaćena ovim činom svrgavanja.

The New York Times, 3 December 1918

**MONTENEGRIN KING
FORMALLY DEPOSED**

**FAMILY OF NICHOLAS I. OUSTED FROM
SUCCESSION – UNION WITH
SERBIA SOUGHT**

LONDON, Dec. 2. – King Nicholas of Montenegro has been deposed by the Skupshtina, the Montenegrin National Assembly, according to a message received here from Prague today.

The dispatch was sent from Prague by the Czechoslovak Press Bureau by way of Copenhagen. It says that the Skupshtina voted the deposition on Friday last and declared for a union of Montenegro with Serbia under King Peter.

The family of the Montenegrin King was included in the act of deposition.

Nicholas I. has been on the Montenegrin throne since Aug. 14, 1860. He was born in 1841, and his title was that of Prince until August, 1910, when, on the occasion of the fiftieth anniversary of his accession the National Assembly proclaimed him King.

He is the father of three sons and five daughters¹. His second daughter is married to Grand Duke Nicholas Nicholaievitch, former commander of the Russian armies, and his third daughter to King Victor Emmanuel of Italy.

The present Montenegrin dynasty, that of Petrovitch Njegosh, has been on the throne since 1697.

King Nicholas, his family, and his Government fled from Montenegro in December, 1915, when the country was overrun by Austro-Germans. Since that time he has been in France and the Montenegrin Government has been at Neuilly-sur-Seine.

On Nov. 8, in an interview with The Associated Press, King Nicholas declared himself in favor of a union of Montenegro with the new State of Jugoslavia, with each component State independent as to religion, education, and territorial integrity.

¹ U braku sa Milenom, rođenom Vukotić, kralj Nikola je imao 9 kćeri: Zorku, Jelenu, Milicu, Stanu, Vjeru, Kseniju, Anu, Maricu/Mariju (1869–1885. koja je umrla tokom školovanja u Petrogradu), i Sofiju (umrla sa tri mjeseca 1876).

Prevod:

Njujork tajms, 3. decembar 1918.

**CRNOGORSKI KRALJ ZVANIČNO
SVRGNUT SA PRESTOLA**

PORODICA NIKOLE I OSTALA BEZ PRAVA NASLJEĐIVANJA PRESTOLA

—
TRAŽI SE UJEDINJENJE SA SRBIJOM

LONDON, 2. dec. – Crnogorska Narodna skupština je zbacila sa prestola crnogorskog kralja Nikolu, kako se navodi u poruci koja je ovdje danas stigla iz Praga.

Depešu je iz Praga poslao čehoslovački biro za štampu preko Kopenhagena. U njoj se navodi da je Skupština izglasala u prošli petak svrgavanje sa prestola i izjavnila se za ujedinjenje Crne Gore sa Srbijom pod kraljem Petrom.

Porodica crnogorskog kralja je obuhvaćena činom svrgavanja.

Nikola I je na prestolu Crne Gore od 14. avgusta 1860. godine. Rođen je 1841. godine, i nosio je titulu knjaza sve do 10. avgusta 1910. godine, kada ga je, povodom pedesetogodišnjice dolaska na presto, Skupština proglasila za kralja.

On je otac tri sina i pet kćeri¹. Njegova druga kćer je udata za velikog knjaza Nikolaja Nikolajevića, bivšeg zapovjednika ruske vojske, a njegova treća kćer za italijanskog kralja Viktora Emanuela.

Sadašnja crnogorska dinastija, dinastija Petrović Njegoš, je na prestolu od 1697. godine.

Kralj Nikola, njegova porodica i njegova vlada su pobjegli iz Crne Gore u decembru 1915. godine, kada su zemlju pregazili Austro-Njemci. Od tada on boravi u Francuskoj, a Vlada Crne Gore se nalazi u Neju na Seni.

U intervjuu za Asošijeted pres od 8. novembra, kralj Nikola je izjavio da on podržava zajednicu Crne Gore i nove države Jugoslavije, u kojoj bi svaka sastavna država bila nezavisna u pogledu vjere, obrazovanja i teritorijalne cjeline.

51.

New York Tribune, 3 December 1918

**MONTENEGRINS
DETHRONE KING;
TO JOIN SERBS**

**LONDON HEARS ASSEMBLY
VOTES FOR UNION OF NATIONS TO BE UNDER PETER**

FAMILY ALSO IS OUSTED

**DEPOSED RULER PLAYED POOR
POKER WITH DIPLOMATS,
BUT ALWAYS WON AT GAME**

LONDON, December 2. – King Nicholas of Montenegro has been deposed by the Skupshtina, the Montenegrin National Assembly, according to a message received here from Prague to-day.

The dispatch was sent from Prague by the Czecho-Slovak Press Bureau, by way of Copenhagen. It says that the Skupshtina voted the deposition on Friday last and declared for a union of Montenegro with Serbia under King Peter.

The family of the King was included in the act of deposition.

Poet, dramatist, poker player and patriarch, Nicholas of Montenegro long had been one of the most picturesque figures in the Balkans. He wrote verses and plays. He played atrocious poker with diplomats accredited to his court – and always won. Six feet two inches in height, he rode, drove or strode about his kingdom at his fancy, and there were few among his feudalistic high-landers whom he could not and did not greet by name on meeting them.

His dethronement shows the change which has come over even the remote peoples as a result of the war, for the Montenegrins revered and loved their paternalistic ruler. Shortly before the war broke out Nicholas, absolute ruler of his people, decided to proclaim a constitution. He issued the proclamation over the protests of graybeards who came from far corners of the land to urge him not to adopt this hobby of the “Western barbaroi.” The death penalty also was abolished by Nicholas and freedom¹ of speech and of the press established.

When the Austrians overran his country there were rumors that their invasion had been facilitated by Nicholas himself, who had a secret agreement with them, and it was prophesied by members of his own family that the King would lose his throne thereby. Nicholas stoutly denied any understanding with Austria, asserting that his army had been overwhelmed.

He had been on the Montenegrin throne since August 14, 1860. He was born in 1841, and his title was that of Prince until August, 1910, when, on the occasion of the fiftieth anniversary of his accession the National Assembly proclaimed him King. He is the father of eight children, three sons and five daughters.² His second daughter is married to Grand Duke Nicholas Nicholaivitch, former commander of the Russian armies, and his third daughter to King Victor Emmanuel of Italy.

¹ U članu 203 Ustava za Knjaževinu Crnu Goru, od 6 /19. decembra 1905. bilo je propisano da se: „Smrtna kazna ukida za čisto političke krivce“. U Krivičnom zakoniku za knjaževinu Crnu Goru od 19. marta/1. aprila 1906, u glavi o kaznama, u paragrafu 12, bilo je propisano da se: „Krivac (se) može osuditi na ove kazne: 1. na smrt, 2. na robiju, 3. na zatočenje, 4. na zatvor...“ Ukupno je bilo propisana mogućnost izricanja 12 vrsti kazni, zavisno od težine počinjenog djela. U paragrafu 13 bilo je naređeno da: „ko se osudi na smrt, ubiće se iz puške i odmah ukopati“. Sloboda štampe zagarantovana je u stavu jedan čl. 210 Ustava, dok je u članu 209 istog akta rečeno da: „svaki crnogorski državljani ima pravo da u granicama zakona iskaže svoje misli govorom, pismom, štampom ili slikama“. Vidjeti: Црногорски законици. Правни извори и политички акти од значаја за историју државности Црне Горе, Књига IV, Приредили: др Бранко Павићевић, др Радослав Распоповић, Подгорица 1998, 30–31, 55–56). Iako je to Ustav načelno propisivao, smrtna kazna nije bila ukinuta za političke krivce. Takav zaključak se može izvesti iz sudskog procesa povodom Bombaške afere, koja je nastala otkrivanjem bombi koje su iz Srbije donesene u Crnu Goru (ukupno 16 komada). Zvanično saopštenje o otkrivanju bombi objavljeno je 9. novembra 1907. Ocijenjeno je da je plan izvršilaca, među kojima su bili crnogorski studenti iz Beograda, bio da se izvrši državni prevrat, odnosno atentat na knjaza Nikolu. Suđenje održano povodom Bombaške afere završeno je izricanjem presude 27. 6. 1908. Osuđeno je 50 osoba, šestoro na smrt (Marko Daković, Todor Božović, Jovan Đonović, Petar Novaković, Đuro Vojvodić i Vaso Ćulafić). Dvojicu osuđenih na smrt koji su bili u rukama vlasti knjaz je pomilovao. Vidjeti: Никола Шкерковић, Црна Гора на освитку XX вијека, Београд 1964, 169–455. Novica Rakočević, *Politički odnosi između Crne Gore i Srbije 1903–1918*, Cetinje 1981, 69–75.

² Tačan podatak je naveden u napomeni 1 uz dokument br. 50.

Prevod:

Njujork tribjun, 3. decembar 1918.

**CRNOGORCI
SVRGAVAJU KRALJA;
PRIDRUŽUJU SE SRBIMA**

**LONDON SAZNAJE DA JE SKUPŠTINA
GLASALA DA ZAJEDNICA NARODA
BUDE POD PETROM**

PORODICA TAKOĐE PROGNANA

**SVRGNUTI VLADAR IGRAO LOŠE
POKER SA DIPLOMATAMA,
ALI UVIJEK POBJEĐIVAO U IGRI**

LONDON, 2. decembar – Crnogorskog kralja Nikolu je Narodna skupština Crne Gore svrgnula sa vlasti, kako se navodi u poruci koja je ovdje danas dospjela iz Praga.

Depešu je iz Praga poslao češko–slovački biro za štampu preko Kopenhagena. U njoj se navodi da je Skupština izglasala svrgnuće prošlog petka i izjasnila se za ujedinjenje Crne Gore sa Srbijom pod kraljem Petrom.

Kraljeva porodica je uključena u čin svrgavanja.

Pjesnik, dramaturg, pokeraš i rodonačelnik, Nikola crnogorski je dugo bio jedna od najslikovitijih ličnosti na Balkanu. Pisao je stihove i drame. Igrao je strašan poker sa diplomatama koji su bili akreditovani pri njegovom dvoru – i uvijek pobjeđivao. Visok metar i osamdeset osam centimetara, jahao bi, vozio se ili šetao svojom kraljevinom kad bi mu se prohtjelo, i malo je bilo njegovih feudalnih gorštaka koje nije mogao po imenu pozdraviti kad bi ih sreo.

Njegovo uklanjanje sa prestola odražava promjenu koja se dogodila kao posljedica rata čak i kod dalekih naroda, pošto su Crnogorci voljeli i duboko poštovali svog očinskog vođu. Neposredno prije no što je rat izbio je Nikola, apsolutni vladar svog naroda, odlučio da donese ustav. Dao je proglas povodom protesta staraca koji su došli iz udaljenih krajeva zemlje kako bi ga molili da ne usvaja ovu zanimaciju „zapadnjačkih varvara“. Nikola je takođe ukinuo i smrtnu kaznu¹, i uspostavio slobodu govora i štampe.

Kada su Austrijanci pregazili njegovu zemlju, javile su se glasine da je njihov napad omogućio sam Nikola, koji je imao tajni sporazum sa njima, i članovi njegove rođene porodice su predviđali da će kralj zbog toga izgubiti svoj presto. Nikola je stoički poricao bilo kakav sporazum sa Austrijom, tvrdeći da je njegova vojska bila nadjačana.

On se nalazio na crnogorskom prestolu od 14. avgusta 1860. godine. Rođen je 1841. godine, i nosio je titulu knjaza sve do avgusta 1910. godine, kada ga je povodom pedesetogodišnjice dolaska na presto Narodna skupština proglasila za kralja. Otac je osmoro djece, tri sina i pet kćeri.² Njegova druga kćerka je udata za velikog knjaza Nikolaja Nikolajevića, bivšeg komandanta ruske vojske, a njegova treća kćer za italijanskog kralja Viktora Emanuela.

52.

The Washington Post, 3 December 1918

EXIT KING NICHOLAS

King Nicholas of Montenegro has been deposed by the skupshchina of Cetinje¹. The national assembly passed a resolution declaring in favor of the union of the kingdom of Montenegro with the kingdom of Serbia under the scepter of King Peter.

This decision of the Montenegrin parliament will not cause any great surprise, as it has been foreseen for months past. Soon after King Nicholas left his dominions in 1915² rumors began to circulate to the effect that he had practically betrayed his country to the enemy. This was confirmed soon afterward by the publication by the Austro–Hungarian government of the telegram exchanged between him and the Emperor Franz Josef. But probably the greatest wrong that was done to his country and to his allies, the Serbs, then in retreat through Albania, was the surrender, practically without resistance, of Mount Lovchen, the key to the strategical position of Montenegro³.

The Montenegrin troops holding the mountain were under the command of Prince Peter, his youngest son. Thanks to his treason, the Austrian troops were able to overrun Montenegro and render untenable the position of Serbian army in Albania.

On his flight from his kingdom King Nicholas took with him his eldest son, Prince Danilo. At the same time he sent his second son, Prince Mirko, to Vienna⁴, so that his dynasty might have a footing in both camps. If the allies won, he would have declared that he and the heir apparent were on their side. If the fortune of war should turn against them, Prince Mirko would have taken over the government of Montenegro as a vassal of the central powers. King Nicholas was, however, a very clumsy intriguer, and it was not long before the allies saw through his game. One after another all the men who had held ministerial office in Montenegro turned against him, and the last few months were passed by him at Neuilly, near Paris, in an isolation that had nothing splendid about it.

The death of Prince Mirko at Vienna and the collapse of the Austrian empire removed his last hopes of any aid from the government of the Emperor Karl⁵. And now the Montenegrin skupshtina has administered the "coup de grace" in deposing him from his kingly dignity and proclaiming the union of the country with the kingdom of Serbia. After the declarations of the provisional government of Agram, the provisional government of Bosnia–Herzegovina and the Serbs of the Banat, the constitution of the kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes is now an accomplished fact. King Peter, instead of being head of a state of 4,500,000 persons, is now to rule over a kingdom of more than 12,000,000 souls – a kingdom destined, on account of its geographical position, to play a great role in the destinies of Europe and the world

¹ Vjerovatno se misli na skupštinu u Podgorici 13/26. novembra 1918.

² Kralj Nikola je napustio Crnu Goru 19. januara 1916.

³ Vidjeti: Сенка Бабовић-Распоповић, Питање Ловћена у тајној преписци аустро-угарских дипломата (Мај–јул) 1914, Зборник радова са округлог стола: Црна Гора у Првом свјетском рату, Подгорица, 213–222.

⁴ Vidjeti napomenu br. 6 uz dokument 24.

⁵ Karlo I Habzburški (1887–1922), posljednji austrijski car i kao Karlo IV ugarski kralj. Sin nadvojvode Otona, nasljednik svog strica Franca Jozefa I.

Prevod:

Vašington post, 3. decembar 1918.

KRALJ NIKOLA ODLAZI

Crnogorskog kralja Nikolu je skupština na Cetinju¹ svrgla sa prestola. Narodna skupština je usvojila rezoluciju u kojoj se izjašnjava za ujedinjenje kraljevine Crne Gore sa kraljevinom Srbijom pod krunom kralja Petra.

Odluka crnogorske skupštine neće izazvati nikakvo veliko iznenađenje, pošto se već mjesecima unazad predviđa da će do nje doći. Ubrzo nakon što je kralj Nikola napustio svoju zemlju 1915.² godine, počele su da kruže glasine kako je praktično izdao svoju zemlju neprijatelju. Ovo je ubrzo potom bilo i potvrđeno kada je austro-ugarska vlada objavila telegram koji su razmijenili on i car Franjo Jozef. Međutim, vjerovatno najveća nepravda koja je učinjena nad njegovom zemljom i njenim saveznicima, Srbima, koji su se tada povlačili preko Albanije, je bila gotovo bespogovorna predaja planine Lovćen, ključnog strateškog položaja Crne Gore.³ Crnogorske snage koje su držale planinu bile su pod komandom princa Petra, njegovog najmlađeg sina. Zahvaljujući ovoj izdaji, austrijske snage su uspjele da pregaze Crnu Goru i da učine neodbranjivim položaj srpske vojske u Albaniji.

Prilikom bjekstva iz svoje kraljevine, kralj Nikola je sa sobom poveo svog najstarijeg sina, princa Danila. Istovremeno je svog drugog sina, princa Mirka, poslao u Beču⁴ kako bi njegova dinastija imala uporište na obje strane. Ako bi pobijedili saveznici, on bi tvrdio da su on i njegov očigledni nasljednik bili na njihovoj strani. Ako bi se ratna sreća okrenula protiv njih, princ Mirko bi preuzeo vladavinu Crnom Gorom kao vazal centralnih sila. Kralj Nikola je, međutim, bio veoma nespretna spletkaroš, i saveznici su ubrzo prozreli njegovu igru. Jedan za drugim su se ljudi koji su držali ministarske položaje u Crnoj Gori okrenuli protiv njega, i on je posljednjih nekoliko mjeseci proveo u Neju, nadomak Pariza, u izolaciji u kojoj nije bilo ničeg raskošnog.

Smrt princa Mirka u Beču i pad austrijskog carstva su potopili i posljednje njegove nade u bilo kakvu pomoć vlade cara Karla⁵. A sada je crnogorska Skupština zadala završni udarac lišivši ga njegovog kraljevskog dostojanstva i proglašavajući ujedinjenje te zemlje sa kraljevinom Srbijom. Nakon deklaracija privremene vlade u Agramu, privremene vlade Bosne i Hercegovine i banatskih Srba, osnivanje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca je sada gotova stvar. Kralj Petar, umjesto da bude kralj 4 500 000 ljudi, sada vlada kraljevinom od više od 12 000 000 duša – kraljevinom kojoj je suđeno, zbog njenog geografskog položaja, da igra važnu ulogu u sudbini Evrope i svijeta.

53.

Evening Star (Washington, D.C.), 4 December 1918

DEPOSITION ONLY FEELER, SAYS MONTENEGRIN KING

“But a Straw Cast to See Which Way the Wind Blows,” He Observes

Paris, December 4. – “My deposition was but a straw cast to see which way the wind blows,” said King Nicholas of Montenegro, to a *Matin* representative yesterday.

“If a meeting were held at Podgoritsa (where Montenegrin national assembly is reported to have met) I have not the slightest news of it. A meeting such as that one could have been held only under the shadow of bayonets. A legal plebiscite is not carried out by armed force. That is why I consider what has passed down there as being without importance.”

Statement by Government

Paris, December 3. – The royal Montenegrin government has issued a statement denying the report that King Nicholas has been deposed.

The statement points out that the skupshtina has no constitutional existence and that the only body having authority of making any pronouncement as to the sovereignty of the state is the national parliament. This body, it is said, cannot meet at present, many members being confined in Austrian prisons or living abroad.

Prevod:

Ivning star, Vašington, 4. decembar 1918.

SVRGAVANJE JE SAMO PREDLOG; VELI CRNOGORSKI KRALJ

„To je samo bačena slamka, da se provjeri u kom pravcu vjetar duva,“
primjećuje on.

Pariz, 4. decembar – „Moje svrgavanje nije ništa drugo do slamka bačena da se vidi u kom pravcu vjetar duva“, izjavio je juče kralj Nikola od Crne Gore predstavnicima Matena.

„Ako je zasijedanje održano u Podgorici (gdje se navodno sastala crnogorska Narodna skupština) nisam o tome dobio nikakvu vijest. Takav skup je mogao da bude održan samo u sjenci bajoneta. Legalni plebiscit ne sprovodi oružana sila. Stoga smatram da je to što se tamo dolje dogodilo nešto bez značaja.“

Izjava vlade

Pariz, 3. decembar – Kraljevska vlada Crne Gore je izdala saopštenje kojim demantuje izvještaj da je kralj Nikola svrgnut.

U saopštenju se ističe da skupština nije ustavno zasnovana i da je jedini organ koji ima ovlašćenje da se bavi suverenitetom države nacionalni parlament. Ovo tijelo se, kako se kaže, ne može sada sastati, jer su mnogi njegovi članovi zatočeni u austrijskim zatvorima ili žive u inostranstvu.

54.

The New York Times, 4 December 1918

ANOTHER NICHOLAS PASSES

Nicholas of Montenegro was a King as much out of date as his distinguished namesake of Russia. In his defense it can be said that when he came

to the throne nearly sixty years ago he was quite up to date; Balkan progress has been very rapid in the past half century, and the change from Turkish conditions to modern democracy has come so rapidly that it is no longer some distinguished personages of the old school have been left behind. As a fighter in a nation of fighters, a poet in a nation of poets, he was a picturesque ruler; his gallant struggle for Scutari in the first Balkan war aroused general admiration, which was perhaps not sufficiently tempered¹ by the observation that Nicholas came near precipitating a general European conflict. He was an expert at the kingly art of playing both ends against the middle; subventions from Russia and from Austria kept his Court going, and for a long time he played off Russia, Austria, and Italy against each other to the greater glory of Nicholas.

As the operetta king of an operetta kingdom, he was good enough; but the times changed, Nicholas continued to be an autocrat long after autocracy had fallen into disfavor among his people. When Mackensen's army swept into the Balkans Peter of Serbia and his people never gave up the fight, but Nicholas fled across the Adriatic and left one of his sons to capitulate to Austria. Thereafter he lived at Neuilly with the Crown prince, pensioned by the allied Governments, while another son was prudently sent to Vienna so that the dynasty would have an anchor to windward whichever way the wind might shift. This brought Nicholas into great disfavor with his people, and the alienation was completed by his attitude toward the dominant question of Yugoslav unity. The original proposals called for the abdication of Nicholas and Peter of Serbia, his son-in-law, so that the new State might arise under the Prince Regent Alexander of Serbia, in whose person the dynasties were combined. Nicholas refused to abdicate; two successive Ministries resigned because he would not follow their views as to the necessity of abdication. It became apparent very soon that the force of the idea of unity was so great that no individual whatever could stand in its way, and when Nicholas held out for a Yugoslav confederation which should enable him to keep his crown his Parliament deposed him. Montenegro's economic situation calls for unity with the other Yugoslav districts; many thousands of her people have migrated to this country because they could not make a living at home, and the sentimental impulse is stronger even than the economic. Royalty in Europe loses its most romantic representative in the passing of the poet-King, but he was too costly a luxury for his people.

¹ Bilo je zapravo obrnuto. Skadarska epopeja i veliki broj poginulih Crnogoraca u pokušaju oružanog osvajanja Skadra, doveli su najprije ne samo do vojne katastrofe, već na Londonskoj konferenciji i diplomatskog neuspjeha u nastojanju da Skadar pripadne Crnoj Gori. To je izazvalo veliko nezadovoljstvo u narodu, naročito prema glavnim političkim činiocima u državi. Vidjeti: Др Михаило Војводић, Скадарска криза 1913. године, Београд 1970.

Prevod:

Njujork tajms, 4. decembar 1918.

JOŠ JEDAN NIKOLA PROLAZI

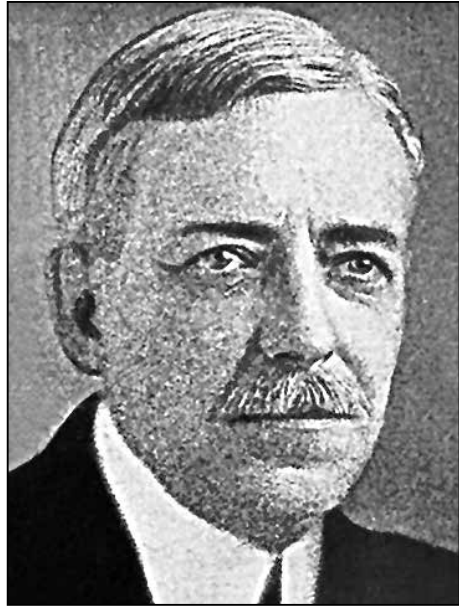
Nikola crnogorski je bio kralj van koraka sa vremenom, poput njegovog ime-njaka iz Rusije. U njegovu odbranu se može reći da je, kada je došao na presto prije skoro šezdeset godina, prilično išao u korak sa vremenom; Balkan je veoma brzo napredovao u proteklih pola vijeka, a prelazak sa turskih uslova na modernu demokraciju je došao toliko brzo da je iza sebe ostavio neke uvažene ličnosti stare škole. Kao borac u zemlji boraca, pjesnik u zemlji pjesnika, bio je živopisan vladar; njegova junačka borba za Skadar u Prvom balkanskom ratu je izazvala opšte divljenje¹, koje možda nije bilo dovoljno ublaženo primjedbom da je Nikola zamalo doveo do opšteg evropskog sukoba. Bio je stručnjak u kraljevskoj vještini sjedjenja na dvije stolice; subvencije od Rusije i Austrije su održavale dvor, a dugo je huškao Rusiju, Austriju i Italiju jedne na druge, na veliku korist Nikole.

Kao kralj operete jednog operetskog kraljevstva, bio je dovoljno dobar; ali vremena su se promijenila, a Nikola je nastavio da bude autokrata dugo nakon što je autokratija postala omražena u njegovom narodu. Kada je Mekenzonova vojska uletjela na Balkan, Petar srpski i njegov narod nikada nisu odustali od borbe, ali je Nikola pobjegao preko Jadrana i ostavio jednog od svojih sinova da kapitulira pred Austrijom. Od tada on živi u Neju sa prestolonasljednikom, izdržavan od savezničkih vlada, dok je drugi sin lukavo poslat u Beč kako bi dinastija imala sidro nizvodno kako god da se vjetar okrene. Ovo je dovelo do toga da narod jako omrzne Nikolu, a otuđenje je upotpunjeno njegovim stavom prema ključnom pitanju jugoslovenske zajednice. Prvobitni predlozi su tražili abdikaciju Nikole i srpskog Petra, njegovog zeta, kako bi nova država mogla da se digne pod srpskim prestolonasljednikom Aleksandrom, u čijem liku su te dvije dinastije udružene. Nikola je odbio da abdicira, dva kabineta su podnijela ostavke jedan za drugim jer on nije hteo da poslušaj njihove stavove koliko je neophodno da abdicira. Vrlo brzo je postalo očigledno da je snaga ideje o ujedinjenju toliko velika da joj nijedan pojedinac ne može stati na put, i kada je Nikola zatražio jugoslovensku konfederaciju u kojoj bi mogao da zadrži krunu, njegova skupština ga je zbacila sa prestola. Ekonomska situacija Crne Gore zahtijeva njeno ujedinjenje sa ostalim jugoslovenskim oblastima; više hiljada njenih ljudi je emigriralo u ovu zemlju jer nisu mogli da prežive kod kuće, a sentimentalni poriv je jači čak i od ekonomskog. Kraljevska scena u Evropi gubi svog najromantičnijeg predstavnika odlaskom kralja-pesnika, ali je on za svoj narod bio preskup luksuz.

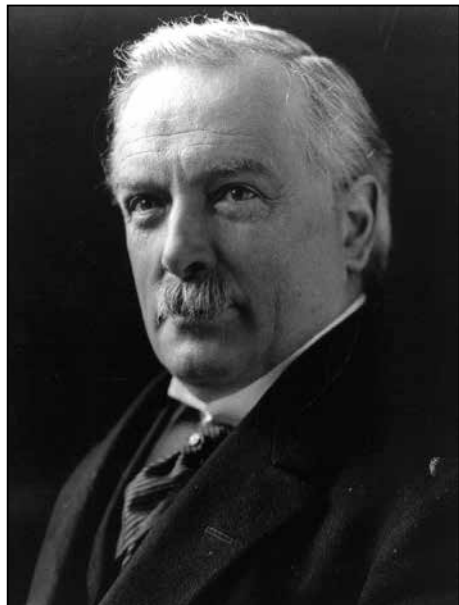
Woodrow Wilson,
predsjednik SAD, 1913.-1921.

Robert Lansing,
državni sekretar SAD, 1915.-1920.

General John Joseph Pershing

David Lloyd George

Kralj Nikola I

Kraljica Milena

Jelena Savojska

Knjaginja Zorka

Knjaginja Milica

Knjaginja Stana

Knjaginja Ana

Knjaginja Vjera

Knjaginja Ksenija

Knjaz Danilo

Knjaz Mirko

Knjaz Petar

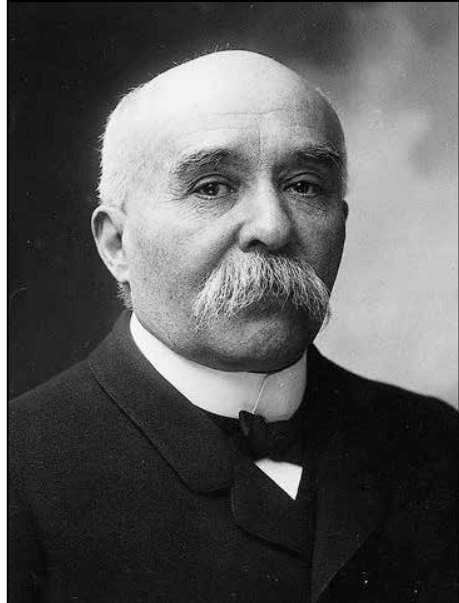
Victor Emmanuel

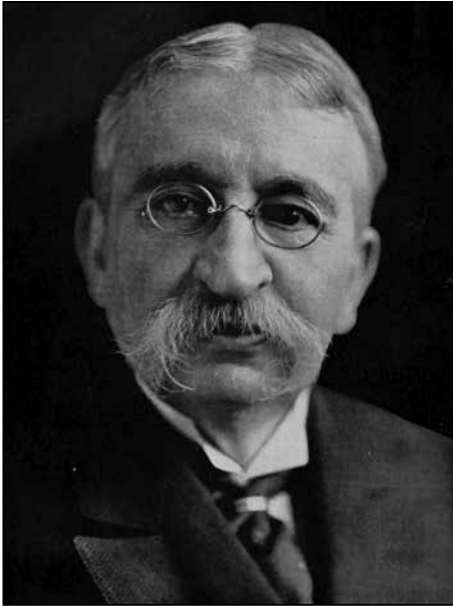
Nikolaj II

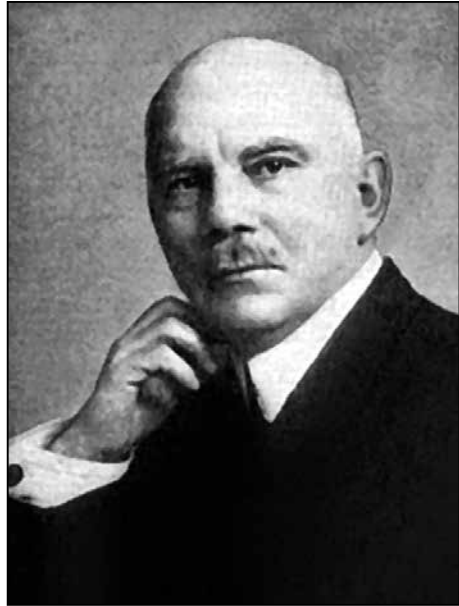
Raymond Poencare

Georges Clemenceau

Stéphen Pichon

William Graves Sharp,
američki ambasador u Parizu

Jacob Gould Schurman,
američki predstavnik za Crnu Goru
1912.-1913.

George Fred Williams,
američki predstavnik za Crnu Goru
1914.-1914.

Willijam Frederick Dix,
crnogorski konzul u Njujorku,
1918.-1921.

Ernest P. Bicknell

H. Harjes, predsednik centralnog
komiteta američke pomoci

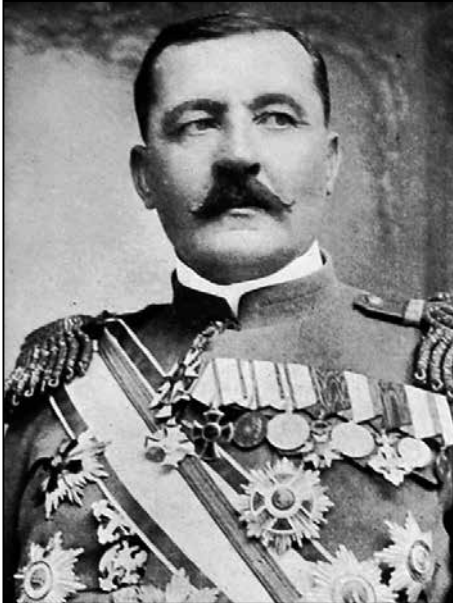
Dr Anto Gvozdenović,
opunomoćeni ministar kraljevine Crne
Gore u Vašingtonu, 1918.-1921.

Jovan Plamenac

Andrija Radović

Janko Vukotić

Đuro Petrović

Los Angeles Times, 5 December 1918

**KING NICHOLAS OUSTED
IS REPORT BY SERBIA.**

**WASHINGTON LEGATION GETS
OFFICIAL CONFIRMATION OF
MONTENEGRIN ACT.**

[BY A. P. NIGHT WIRE.]

WASHINGTON, Decemebr 4. – The Serbian Legation hero was advised officially today that King Nicholas of Montenegro had been deposed by the Montenegrin National Assembly at Podgoritza. The dispatch, dated at Cettinje, Montenegro, December 1, and transmitted via Belgrade, the Serbian capital, follows:

“The great National Assembly of Montenegro, called in Podgoritza, after having considered the political and economic interests of the people of Montenegro, has resolved, today, December 1:

“King Nicholas of the family Petrovitch–Njegush to be deposed from the throne of Montenegro.

“The dynasty of the Karageorgevitch of Serbia is elected to be the national dynasty for the kingdom of Montenegro, thus uniting these both states, (which are inhabited by the same Serb race) into one state. They will enter together into the common state of all Serbs, Croats and Slovenes, which will be formed in unison with all Serb, Croat and Slovene territories of the former Austro–Hungarian empire.

“A national council is elected which will be responsible for all the formalities and details of execution in the unification of Serbia and Montenegro.

“Has resolved to inform on this decision of the National Assembly the former King Nicholas, the royal Serbian government, all friendly Entente Powers and all neutral states. “The decision was voted unanimously and with acclamation, and afterwards, by individual voting also.

“The population has hailed this decision of the National Assembly with enthusiasm and with a firm faith in a better future.”

Prevod:

Los Angeles tajms, 5. decembar 1918.

**KRALJ NIKOLA JE ZBAČEN
KAKO NAVODI SRBIJA**

**ZAKONODAVSTVO U VAŠINGTONU
DOBIJA ZVANIČNU POTVRDU
CRNOGORSKOG AKTA**

[PIŠE A. P. NAJT VAJR]

VAŠINGTON, 4. decembar – Srpsko poslanstvo ovdje je zvanično obaviješteno danas da je crnogorska Narodna skupština u Podgorici zbacila sa prestola crnogorskog kralja Nikolu. Depeša, napisana na Cetinju u Crnoj Gori 1. decembra i poslata preko Beograda, srpske prestonice, glasi:

„Velika narodna skupština Crne Gore, sazvana u Podgorici, razmotrivši političke i ekonomske interese naroda Crne Gore, odlučila je danas, 1. decembra, da se:

„Kralj Nikola Petrović Njegoš svrgne sa prestola Crne Gore.

„Srpska dinastija Karađorđević izabere da bude nacionalna dinastija kraljevine Crne Gore, ujedinjujući tako obje države (koje naseljava isti srpski narod) u jednu državu. One će zajedno ući u zajedničku državu svih Srba, Hrvata i Slovenaca koja će biti sastavljena od svih srpskih, hrvatskih i slovenskih teritorija bivšeg austrougarskog carstva.

„Izabere Narodni odbor koji će biti odgovoran za sve formalnosti i detalje izvršenja ujedinjenja Srbije i Crne Gore.

„Bivši kralj Nikola, kraljevska vlada Srbije, sve prijateljske sile Antante i sve neutralne države obavijeste o ovoj odluci narodne skupštine. Odluka je izglasana jednoglasno i naknadno potvrđena i pojedinačnim glasanjem.

„Stanovništvo je pozdravilo ovu odluku narodne skupštine sa oduševljenjem i čvrstom vjerom u bolju budućnost.“

56.

New York Tribune, 5 December 1918

**NICHOLAS REFUSES TO
ADMIT HIS DEPOSITION**

PARIS. December 4 – “My deposition mas but a straw cast to see which way the wind blows,” said King Nicholas of Montenegro to a “Matin” representative.

“If a meeting was held at Podgoritz (where the Montenegrin National Assembly is reported to have met) I have not had the slightest news of it. Such a meeting could have been held only under the shadow of bayonets. A legal plebiscite is not carried out by armed force. That is why I consider what has passed down there as being without importance.”

Prevod:

Njujork tribjun, 5. decembar 1918.

**NIKOLA ODBIJA DA
PRIHVATI SVRGNUĆE**

PARIZ. 4. decembar – „Moje svrgavanje je samo slamka bačena da se vidi na koju stranu duva vjetar,“ rekao je crnogorski kralj Nikola predstavniku „Matina“.

„Ako je i održan skup u Podgorici (gdje se navodno sastala Narodna skupština Crne Gore), ja o tome nisam čuo ni riječ. Takav skup se mogao održati samo u sjenci pušaka. Zakonski plebiscit se ne sprovodi oružanom silom. Zato ne pridajem nikakav značaj tome što je tamo odlučeno.“

57.

The Washington Post, 6 December 1918

ASSEMBLY OUSTED NICHOLAS

**MEMBERS WERE ELECTED BY UNIVERSAL
SUFFRAGE, SAYS AGRAM**

Berne, December 5. – A dispatch from Agram says that the national assembly of the people of Montenegro, which deposed King Nicholas and voted in favor of uniting with Serbia, was elected by universal suffrage.

Each constituency, which formerly sent one deputy to the skupshtina, is now sending three representatives to the assembly.¹

¹ Bila su usvojena: „Pravila za biranje poslanika za Veliku narodnu skupštinu“. Ona su sadržala rješenje 32. sjednice Privremenog Izvršnog centralnog odbora od 6. novembra 1918. o načinu biranja poslanika za Veliku skupštinu. Po njima „svaka kapetanija u Staroj Crnoj Gori“ birala je po dva poslanika, a svaki srez u novim krajevima birao je po tri poslanika. Varoši ispod 5000 stanovnika (Cetinje, Bar, Ulcinj, Kolašin, Berane i Bijelo Polje) birale su po jednog narodnog poslanika, a one sa preko 5000 stanovnika (Podgorica, Nikšić, Pljevlja, Peć, Đakovica) po dva poslanika. Izbori poslanika trebalo je da budu obavljani javnim i posrednim glasanjem, tako što su kapetanije na javnim zborovima birale 10 povjerenika, srezovi po 15, a varoški poslanici po 5 odnosno 10 povje-

renika. Trebalo je da se povjerenici sastanu (6. novembra) i izaberu poslanike. (Jovan R. Bojović, *Podgorička skupština 1918, dokumenti*, Gornji Milanovac, 1989, 6–7). S obzirom na način izbora povjerenika i kratak rok predviđen za izbore, ovakvim načinom rada izabrane su, uglavnom, pristalice bezuslovnog ujedinjenja (bjelaši), dok se pristalice ujedinjenja uz zadržavanje crnogorske posebnosti, dakle pristalice kralja Nikole (zelenaši), budući da su činili manjinu, nijesu mogli izboriti za svoje stavove, a time ni izabrati svoje predstavnike. Na posredan način, preko povjerenika, izabrano je 165 poslanika. Izbor poslanika nije učinjen prema izbornom zakonu Kraljevine Crne Gore od 1907. Vidjeti: Dr Dimitrije Dimo Vujović, *Podgorička skupština 1918*, Zagreb 1989, 228.

Prevod:

***Vašington post*, 6. decembar 1918.**

SKUPŠTINA ZBACILA NIKOLU

ČLANOVI IZABRANI OPŠTIM GLASANJEM, PRENOSI ZAGREB

Bern, 5. decembar – U depeši iz Zagreba se navodi da je narodna skupština naroda Crne Gore, koja je zbacila sa prestola kralja Nikolu i glasala u korist ujedinjenja sa Srbijom, izabrana opštim glasanjem.

Svaka izborna jedinica, koja je ranije slala jednog, sada šalje tri predstavnika u skupštinu.¹

58.

***Chicago Daily Tribune*, 8 December 1918**

**END ALL WARS,
PLEA OF QUEEN
OF MONTENEGRO**

**MESSAGE TO WOMEN OF THE
U.S. PICTURES MISERY IN
HER CRUSHED LAND.
BY WILLIAM PHILIP SIMMS**

PARIS, December 7. –"With thoughts only for her suffering people Queen Milena of Montenegro, through the United Press, sends the following appeal to America:

"To the Women of America and the World; Let us resolve to use every atom of our influence so there will never be another war.

"The peace conference will begin soon. The greatest desire of my heart is that through a league of nations on some such medium instituted at the

gathering the men and mothers of all nations, big and small, may gather around their hearths and enjoy the fruits of their labor unafraid of the future, their contentment untroubled by the shadow of the bayonet.

U. S. Power Is Enormous.

“The influence of the United States at the peace conference will be enormous. She asks nothing for herself, so when she lifts her voice in behalf of others people must listen.

“President Wilson’s presence at the conference will further increase his country’s influence, for everywhere it is recognised that his wisdom hastened peace. Little nations like Montenegro naturally feel he is their great, good friend.

“Under the jackboot of the cruel army of occupation my people’s misery has been beyond description– and beyond relief. Today the war is over, but Montenegro is still prostrate.

“The enemy long ago drove off the cattle into their own country. Then is no bread, because the army of occupation ate every crumb. Our babies are dying of hunger because no cows were left to provide milk.

“We had no other course than merely to suffer and die. Yet we are a proud nation.

“So my poor, crucified people expect much from the peace conference. They believe the principles of President Wilson will become the foundation of a new era– when the mother in Montenegro will feel that her home and babies are as safe as they would be in the heart of great America.”

Prevod:

Čikago dejli tribjun, 8. decembar 1918.

**OKONČAJTE SVE RATOVE,
MOLI KRALJICA CRNE GORE**

**PORUKA ŽENAMA AMERIKE
OSLIKAVA BIJEDU U
NJENOJ SLOMLJENOJ ZEMLJI.
NAPISAO VILIJAM FILIP SIMS**

PARIZ, 7. decembar – „Misleći samo na svoj napaćeni narod, crnogorska kraljica Milena šalje sljedeći apel Americi preko Junajted presa:

„Ženama Amerike i svijeta; hajde da iskoristimo svaki atom našeg uticaja kako nikada više ne dođe do rata.

„Mirovna konferencija će uskoro početi. Moja najveća želja u dubini duše je da, kroz Ligu naroda ili nekim sličnim putem koji se otvori na tom skupu, ljudi i majke svih naroda, velikih i malih, mogu da se okupe oko svojih ognjišta i uživaju u plodovima svog rada bez straha od budućnosti, sreće nepomućene sjenkom pušaka.

Američka moć je ogromna.

„Uticao Sjedinjenih Država na mirovnoj konferenciji će biti ogroman. One ne traže ništa za sebe lično, tako da kada podignu glas u ime drugih, ljudi moraju da slušaju.

„Prisustvo predsjednika Vilsona na konferenciji će dodatno povećati uticaj njegove zemlje, jer je svuda poznato da njegova mudrost brže dovodi do mira. Mali narodi poput Crne Gore njega, naravno, smatraju za svog velikog dobrog prijatelja.

„Bijeda mog naroda pod čizmom surove okupatorske voske je neopisiva – i neublaživa. Rat je danas završen, ali Crna Gora i dalje leži zgažena.

„Neprijatelj je davno otjerao stoku u svoju zemlju. Nema hljeba, jer je okupatorska vojska pojela svaku mrvu. Naše bebe umiru od gladi jer nije ostalo krava koje bi dale mlijeka.

„Nije nam ništa drugo preostalo nego da patimo i umremo. Ipak, mi smo ponosan narod.

„Stoga, moj jadni, na krst razapeti narod mnogo očekuje od mirovne konferencije. Vjeruju da će principi predsjednika Vilsona postati temelj jedne nove ere – kada će majke u Crnoj Gori osjećati da su njihov dom i njihova djeca bezbjedni, baš kao da su u srcu velike Amerike.“

59.

***The Washington Post*, 17 December 1918**

DENY NICHOLAS IS DEPOSED

Nicholas and unite the country with Serbia were denied in an official note received by the State Department yesterday from the Montenegrin government.

It was said that no such assembly existed.

Reports that a popular assembly of Montenegro had voted to depose King.

Prevod:

***Vašington post*, 17. decembar 1918.**

PORIČU DA JE NIKOLA SVRGNUT

Nikola i ujedinjenje zemlje sa Srbijom opovrgnuti su u zvaničnom pismu koje je Državni sekretarijat juče primio od Vlade Crne Gore.

Rečeno je da takva skupština ne postoji.

Postoje navodi da je narodna skupština Crne Gore izglasala svrgavanje kralja sa prestola.

New York Tribune, 22 December 1918

**THE FIRE OF WAR HAS ENTIRELY RECAST THE FACE OF
EUROPE**

**ANCIENT ASPIRATIONS TOWARD RACIAL UNITY NOW FIND
THEIR SATISFACTION IN THE LIQUIDATIONS
OF PEACE**

BY FRANK H. SIMONDS

Author of "The World War", "They Shall Not Pass"

Nor is the work quite complete. In various adjoining Hungarian districts the population is largely Rumanian, and Rumanian patriots hope to obtain at Versailles indorsement of their claims upon most, if not all, of the Banat of Temesvar, a small portion of which should rightfully go to the new Jugo-Slavia. My impression is that there is no conflict between the Slavs and the Rumanians over the Banat, their respective spheres having been agreed upon, but there is the violent opposition of the Hungarians, who have held Temesvar for several centuries, and rest their claim upon possession, not upon self-determination.

Under our eyes, then, and in less than two months there has taken place the unification of a race occupying a territory equal to that of the mainland of Italy, a land fertile and rich in oil and coal. This nation, with natural frontiers, a compact territory, a homogeneous population, seems destined to be one of the solid facts of the New Europe, closing the pathway of German ambition down the Danube to the Black Sea. At Versailles Rumania will not seek European sanction for her existence, but merely a settlement of frontier disputes with the Magyars.

Side by side with the Greater Rumania has risen a Greater Serbia, called Jugo-Slavia by contemporary historians. This new state consists of three branches of the southern Slav family: the Serbs, who are in a large majority; the Croats, and the Slovenians. The progress in achieving unity has been a little less simple than the Rumanian because of this diversity in tribes and because of certain religious differences. But just as the Rumania of 1914 has been the central factor in Greater Rumania, the Serbia of the days before the war has supplied the centre of attraction for the Slav reunion.

At the present hour this process has reached the following point: The national assembly of the Slovenes, meeting at Laibach, in Carniola; of the Croats, meeting at Agram (Zagreb); of the Bosnian Serbs, at Sarajevo; of the Montenegrins, at Cettinje; of the Serbs of the old monarchy – all have signi-

fied their desire for amalgamation under the leadership of the Serb crown, and have summoned an assembly representing all the elements to meet at Sarajevo and organize a new nation.

In area this state will be but little smaller than the new Rumania. It will certainly include all of the Austrian province of Carniola¹, certain portions of Carinthia and Styria south of the Drav River, Hungarian Croatia and Slavonia, Bosnia and Herzegovina, Montenegro and Serbia and most, if not all, of the Austrian province of Dalmatia, which is now claimed both by the Slavs and the Italians. In addition, the Serbs claim, with justice, a certain portion of the Hungarian province of Temesvar. In sum, the new Southern Slav state will have an area of approximately 90,000 square miles and a population of not less than 11,000,000. This is another new state equal in size to the mainland of Italy.

In addition, the Slavs urge their claims to ail the regions at the head of the Adriatic, including Trieste, Gorizia and Istria, in which, save on the coast, there is a Slav majority in the population. I shall refer to this phase in a moment, when I come to the subject of frontiers, but were the Slavs to make good their claims in this quarter, as seems unlikely, they would materially increase their area and population.

Hungary Shrinks in the Process

Before the recent war Serbia and Montenegro together had an area of less than 40,000 square miles and a population under 5,000,000. Here, then, is another great expansion. Moreover, like Rumania, this new state will have well defined natural boundaries, the Alps, the Drav and Danube rivers and the Adriatic Sea, while to the south the Serbs and the Greeks have agreed upon their frontiers and the Bulgars are no longer capable of aggression. Within these frontiers the people are of the same race; their dialects from south to north differ hardly more than those at the extremities of France differ from each other. Moreover, long centuries of slavery supply an additional incentive for unity.

Between these two new states there will subsist a fragment of the ancient Hungarian state. Having lost Croatia and Slavonia to the Jugo-Slavs, Transylvania to the Rumanians and Temesvar to the Slavs and Rumanians, together with the Slovak districts at the north, which are already being occupied by Czecho-Slovak troops, Hungary, which was four years ago larger than Italy, will shrink to some 60,000 square miles, a third smaller than either Rumania or Jugo-Slavia. Its population, which exceeded 20,000,000 in 1914, will hardly exceed 12,000,000, but it will be in large part Magyar; the old evils will disappear, and Hungary, too, in losing her subject races will achieve national unity.

It would be idle to suppose that the new condition will be pleasing to the Magyars. Having; been equal partners, not infrequently the dominating

partners, in the Dual Monarchy, they will become nothing more than one of the minor states of Southeastern Europe, weaker than either the Serbs or the Rumanians, whom they have coerced for centuries. Not less serious will be their economic situation, for they will have no direct outlet on the sea and the Danube will be in the hands of their hereditary enemy.

Yet no other solution is conceivable. A Hungarian minority has ruled Slavs and Rumanians alike with stupidity and brutality for centuries, failing utterly to absorb the alien elements, and in the end the Slavs and Rumanians have found their own unity. Occupying rich and fertile lands, the Hungarians will certainly be a prosperous nation in the future, but their great period seems definitely over. As Spain was overpassed by France and Italy, Hungary has been distanced by Rumania and Serbia, probably for all time hereafter.

Coincident with the expansion of the Serb and Rumanian states and the shrinking of Hungary has come the birth of a new nation, that of the Czecho-Slovaks. In a certain sense this is a renaissance, for there was a Bohemian kingdom three centuries ago and its fall was the opening act in the Thirty Years' War. Through these centuries, the Czechs have kept alive the memories of former greatness, and now they are erecting a new state in the very heart of Europe, a sort of Slav Switzerland, which is almost an island in the sea of German tribes.

The new Czecho-Slovakia, which is a geographical fact and a political reality, includes the Austrian provinces of Bohemia, Silesia and Moravia, with an area of about 30,000 square miles and a population a little under 11,000,000, and the Hungarian uplands south of the Carpathians, with an area of about 20,000 square miles and a population in excess of 2,000,000. The new state has thus an area of 50,000 square miles and a population of 13,000,000. But of this population at least 3,000,000 are Germans, and these Germans, inhabiting the frontier districts joining the territories of Germany and of the German speaking Austrian states, constitute a very serious problem.

Like Hungary, too, the new Slav state has no direct access to the sea, and all of its natural routs to the coast will be held by enemies or rivals – by the Germans, the Hungarians and the Poles. If the Germans regain unity and thereby become again the greatest nation on the continent of Europe, the position of the Czechs promises to be one of extreme peril. But this is for the future; at the moment these gallant Slavs, having thrown off the Austrian and Hungarian yokes, are proceeding to create a strong and stable nation, relying upon the future organization of international relations to guarantee their independence. At Versailles they will have to encounter German claims, both with respect to Bohemia and to Silesia, where German-speaking districts will seek incorporation with Germany rather than with the new state. But these offer no such intricate tangles as the Adriatic dispute of the Southern Slavs and Italians, and the Czecho-Slovaks have already won the sympathy and support of the western nations by their courage, intelligence and moderation.

Such in substance is the transformation which has taken place in Mitteleuropa in two months. One may complete the story by brief reference to the organization in the German-speaking provinces of Austria of a semblance of a state, which has already sought to be admitted into the German nation. Rather less than 7,000,000 people are included in this surviving fragment of Hapsburg Austria, but should their desire be granted they would bring to Germany precious aid, largely if not wholly replacing the numbers lost by cessions to France, Poland and Denmark and completing the unification of the German tribes.

But at the moment the fate of the German Austrians is less interesting than the fact of the rise of three new nations, with combined population of nearly 37,000,000, with an area greater than that of France, even with Alsace-Lorraine; three nations with great economic possibilities, created out of territories mainly inhabited by people who have sought this transformation. Across the pathway of any new German adventure toward the east these three states rise as impressive obstacles. Given half a century of peaceful development, nothing is more certain than that there will be a natural term to all German hope of expansion in Europe toward Asia and Africa.

It was to abolish just this danger that Germany, with Austria, risked the World War. The Jugo-Slavia which must remain the foundation of the new system was the peril that Berlin and Vienna saw rising in the immediate future, once Serbia had shared in the successful war against Turkey and with Greek aid overthrown Bulgaria. What they fought to prevent the Austrians, Germans and Hungarians see accomplished now the war has been lost, and in seeing what has happened we can better understand why Vienna and Berlin invited the whirlwind.

¹ Carniola (lat.) – Kranjska

Prevod:

Njujork tribjun, 22. decembar 1918.

RATNA STIHIJA JE U POTPUNOSTI PREOBLIKOVALA LICE EVROPE

**DAVNAŠNJE TEŽNJE KA RASNOM UJEDINJENJU SADA BIVAJU
ISPUNJENE MIROVNIM DOGOVORIMA**

PIŠE: FRENK H. SIMONDS

Autor „Svjetskog rata“, „Neće proći“

Posao nije skroz završen. U nekoliko susjednih mađarskih oblasti, većinsko stanovništvo čine Rumuni, a rumunski rodoljubi se nadaju da će im u Versaju u

najmanju ruku dodijeliti temišvarski Banat, čiji mali dio s pravom treba da pripadne novoj Jugoslaviji. Moj utisak je da nema sukoba između Slovena i Rumuna oko Banata, pošto se slažu oko zasebnih djelova, ali postoji oštro protivljenje Mađara koji su Temišvar držali vjekovima i koji se pozivaju na posjed, a ne na samoopredjeljenje.

Stoga se pred našim očima za manje od dva mjeseca odigralo ujedinjenje naroda koji zauzima teritoriju jednaku italijanskom kopnu, zemlju plodnu naftom i ugljem. Ovom narodu, sa prirodnim granicama, jedinstvenom teritorijom i homogenim stanovništvom, je izgleda suđeno da postane jedan od čvrstih činilaca Nove Evrope, zatvarajući put njemačkoj ambiciji niz Dunav do Crnog mora. U Versaju Rumunija neće tražiti evropsko odobrenje za svoje postojanje, već samo rješavanje graničnih razmirica sa Mađarima.

Rame uz rame sa Velikom Rumunijom je iznikla i Velika Srbija, koju savremeni istoričari zovu Jugoslavija. Ova nova država se sastoji iz tri ogranka porodice Južnih Slovena: Srba, koji su velika većina, Hrvata i Slovenaca. Napredak u postizanju jedinstva je bio nešto manje jednostavan nego kod Rumuna zbog ovih razlika oko pripadnosti i zbog određenih vjerskih nesuglasica. Ali baš kao što je Rumunija iz 1914. godine predstavljala centralni faktor u Velikoj Rumuniji, tako je i Srbija iz dana prije rata predstavljala centar oko koga su se Sloveni ponovno ujedinili.

U ovom trenutku je ovaj proces došao do sljedeće tačke: narodna skupština Slovenaca, koja zasijeda u Lajbahu u Karnioli; Hrvata koja zasijeda u Agramu (Zagrebu); bosanskih Srba u Sarajevu; Crnogoraca na Cetinju; Srba stare monarhije – sve one su izrazile svoju želju za ujedinjenjem pod vođstvom srpske krune, i sazvale su skupštinu u kojoj će biti zastupljeni svi elementi da se sastane u Sarajevu i ustroji novu državu.

Po površini će ova država biti jedva nešto manja od nove Rumunije. Svakako će obuhvatiti čitavu austrijsku oblast Kranjsku, određene djelove Koruške i Štajerske južno od rijeke Drave, mađarsku Hrvatsku i Slavoniju, Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru i Srbiju, većinu, ako ne i cijelu austrijsku pokrajinu Dalmaciju na koju sada polažu prava i Sloveni i Italijani. Takođe, Srbi opravdano polažu pravo na određeni dio mađarske pokrajine Temišvar. Sve u svemu, nova južnoslovenska država će imati približno 90 000 kvadratnih milja površine i ne manje od 11 000 000 stanovnika. To je još jedna nova država po veličini jednaka kopnu Italije.

Takođe, Sloveni zahtijevaju i sve oblasti na čelu Jadrana, uključujući i Trst, Goricu i Istru u kojima, izuzev u priobalju, postoji većinsko slovensko stanovništvo. Vratiti se na ovu fazu ubrzo kada dođem na temu granica, ali ukoliko bi Sloveni uspjeli da ostvare svoje zahtjeve u ovom pogledu, što se vjerovatno neće desiti, materijano bi uvećali svoju površinu i broj stanovnika.

Mađarska se smanjila u procesu

Prije nedavnog rata su Srbija i Crna Gora zajedno imale teritoriju manju od 40 000 kvadratnih milja i manje od 5 000 000 stanovnika. Tu je, dakle, došlo do još jedne velike ekspanzije. Takođe, kao i Rumunija, ova nova država će imati dobro utvrđene prirodne granice, Alpe, rijeke Dravu i Dunav i Jadransko more, dok su se na jugu Srbi i Grci dogovorili oko granica, a Bugari više nisu sposobni za agresiju.

U okviru ovih granica je narod iste rase; njihov govor od juga do sjevera razlikuje se koliko se i dijalekti u Francuskoj razlikuju od jednog kraja zemlje do drugog. Takođe, dugi vijekovi ropstva predstavljaju dodatni podsticaj za ujedinjenje.

Između te dvije nove države, postojaće dio stare ugarske države. Pošto su joj Jugosloveni uzeli Hrvatsku i Slavoniju, Rumuni Transilvaniju, a Sloveni i Rumuni Temišvar i pošto je izgubila slovačke oblasti na sjeveru koje su već okupirale češko-slovačke snage, Ugarska, koja je prije četiri godine bila veća od Italije, biće smanjena na nekih 60 000 kvadratnih milja, za trećinu manje od Rumunije ili Jugoslavije. Njen broj stanovnika, koji je 1914. godine prelazio 20 000 000, će jedva preći 12 000 000, čiji će veći dio činiti Mađari; staro zlo će nestati, a Ugarska će, takođe, gubljenjem potlačenih naroda postići nacionalno ujedinjenje.

Bilo bi naivno pomisliti da će novo stanje stvari biti po volji Mađarima. Nakon što su bili podjednaki partneri, a nerijetko i dominantni partneri, u dvojnoj monarhiji, postaće ništa više nego jedna od manjih država u jugoistočnoj Evropi, slabija i od Srba i od Rumuna koje su vjekovima ugnjetavali. Ništa manje ozbiljna neće biti ni njihova ekonomska situacija, pošto neće imati direktan izlaz na more, a Dunav će biti u rukama njenih vjekovnih neprijatelja.

Ipak, bilo kakvo drugo rješenje je nezamislivo. Mađarska manjina je vjekovima vladala podjednako Slovenima i Rumunima glupošću i svirepošću, ne uspjevši ni najmanje da stopi te strane elemente, pa su Sloveni i Rumuni na kraju našli svoju sopstvenu zajednicu. Zauzimajući bogatu i plodnu zemlju, Mađari će zasigurno u budućnosti opet biti napredna zemlja, ali njihov zlatni period je izgleda definitivno okončan. Baš kao što su Španiju prevazišle Francuska i Italija, tako su Rumunija i Srbija izopštile Mađarsku, vjerovatno zanavijek.

Podudarno sa širenjem srpske i rumunske države i smanjenjem Mađarske, došlo je i rađanje jedne nove države, Čehoslovačke. U izvjesnom smislu to je ponovno rođenje, jer tu je prije tri vijeka postojalo Bohemsko kraljevstvo i njegov pad je započeo tridesetogodišnji rat. Tokom ovih vjekova, Česi su zadržali sjećanje na nekadašnju veličinu, i sada podižu novu državu u samom srcu Evrope, neku vrstu slovenske Švajcarske, koja je gotovo jedno ostvro u moru germanskih plemena.

Nova Češkoslovačka, koja je geografska činjenica i politička stvarnost, obuhvata Bohemsku, Silesiju i Moravsku, austrijske oblasti sa površinom od oko 30 000 kvadratnih milja i brojem stanovnika nešto manjim od 11 000 000, kao i mađarske visoravni južno od Karpata sa površinom od 20 000 kvadratnih milja i brojem stanovnika od 2 000 000, tako da nova država ima površinu od 50 000 kvadratnih milja i više od 13 000 000 stanovnika. Ali od ovog broja stanovnika, bar 3 000 000 su Njemci, a ovi Njemci, koji naseljavaju granične oblasti uz teritorije Njemačke i austrijske države njemačkog govornog područja, predstavljaju veoma ozbiljan problem.

Poput Mađarske, ni nova slovenska država nema izlaz na more, i sve njene prirodne prilaze moru će držati njeni neprijatelji ili suparnici – Njemci, Mađari ili Poljaci. Ukoliko Njemci povrate jedinstvo i tako opet postanu najveća država na evropskom kontinentu, položaj Čeha će biti u krajnjoj opasnosti. Ali to je za ubuduće; u ovom trenutku, ti hrabri Sloveni, nakon što su zbacili austrijski i ugarski jaram, nastavljaju da stvaraju jaku i stabilnu državu, oslanjajući se na buduće ustrojstvo međunarodnih odnosa kao garanciju njihove bezbjednosti. U Versaju će morati da se suoče sa njemačkim zahtjevima, koji se takođe odnose na Bohemsku i Silesiju, gdje će oblasti njemačkog govornog područja tražiti da se spoje sa Njemačkom a ne sa tom novom državom. Ali ovo ne predstavlja takvu zamršenu zavrzlamu kao jadranski spor Južnih Slovena i Italijana, a Čehoslovaci su već pobrali naklonosti i podršku zapadnih naroda svojom hrabrošću, pameću i umerenošću.

Takva je u suštini transformacija do koje je za dva mjeseca došlo u srednjoj Evropi. Priča se može upotpuniti kratkim osvrtom na austrijske pokrajine njemačkog govornog područja koje su pokušale stvoriti nešto što nalikuje državi, i već su tražili da se priključe njemačkom narodu. Našto manje od 7 000 000 ljudi se nalazi u ovom preživjelom fragmentu habsburške Austrije, ali ukoliko se njihova želja ispunji, oni bi neprocjenjivo pomogli Njemačkoj, u velikoj mjeri, ako ne i u potpunosti, zamijenivši broj izgubljen ustupcima Francuskoj, Poljskoj i Danskoj, i okončavši ujedinjenje njemačkih plemena.

Ali, trenutno je sudbina njemačkih Austrijanaca manje interesantna od uzdižanja tri nova naroda, sa zajedničkim brojem stanovnika od gotovo 37 000 000, sa površinom većom od površine Francuske, čak i sa Alzas–Lorenom; tri naroda sa velikim ekonomskim mogućnostima, stvorena od teritorija pretežno naseljenih ljudima koji su stražili ovaj preobražaj. Ove tri države stoje na putu bilo kakve njemačke avanture ka istoku kao nesavladive prepreke. Kroz pola vijeka mirnog razvoja, ništa neće biti izvjesnije od prirodnog umiranja bilo kakve njemačke nade za širenjem u Evropi u pravcu Azija i Afrike.

Njemačka je rizikovala svjetski rat sa Austrijom upravo kako bi preduprijedila ovu opasnost. Jugoslavija koja mora ostati temelj novog sistema je bila opasnost koju su Berlin i Beč vidjeli kako se uzdiže u neposrednoj budućnosti, nakon što je Srbija učestvovala u uspješnom ratu protiv Turske i, uz pomoć Grčka, zbacila Bugarsku. Sada kada su izgubili rat, Austrijanci, Njemci i Mađari vide kako se ostvaruje ono što su se borili da spriječe, i vidjevši šta se desilo možemo bolje razumjeti zašto su Beč i Berlin napravili kovitlac.

61.

New York Tribune, 23 December 1918

**MONTENEGRIN MISSION
SAYS PEOPLE OUSTED KING**

**DECLARES NICHOLAS SHOWED HIS
INSINCERELY BY FLIGHT AT
CRITICAL TIME**

AMSTERDAM, Dec. 22. – The Belgrade newspaper “Samou Prava” prints an announcement by the “Chief of the Montenegrin Mission,” saying:

“In view of the recent, communication to the press by the former King of Montenegro, I declare that the great National Assembly held at Podgoritzza was held by the will of the entire people.

“The former King, by his insincerity and flight from the country, which he simply abandoned, has flung away the country and crown and we have broken off all relations with him.”

Prevod:

Njujork tribjun, 23. decembar 1918.

**CRNOGORSKO POSLANSTVO
KAŽE DA JE NAROD ZBACIO KRALJA**

**NAVODI DA JE NIKOLA POKAZAO SVOJU
NEISKRENOST POBJEGAVŠI U
KRITIČNOM TRENUTKU**

AMSTERDAM, 22. decembar – Beogradske novine „Samouprava“ objavile su saopštenje „šefa crnogorskog poslanstva“, u kome se navodi:

„Povodom nedavnog saopštenja za štampu bivšeg kralja Crne Gore, izjavljujem da je velika Narodna skupština održana u Podgorici zasijedala voljom čitavog naroda.

„Bivši kralj, svojom neiskrenošću i bijegom iz zemlje, koju je prosto napusito, je odbacio zemlju i krunu i mi smo prekinuli svaki odnos sa njim.“

62.

New York Tribune, 23 December 1918

**HOOVER PICKS AIDS
TO HELP PROVISION
BALKAN DISTRICTS**

**FOODSTUFF FROM AMERICA
ARRIVE ON ADRIATIC AND
WILL BE SENT AT ONCE TO
SERBIA AND MONTENEGRO**

PARIS, December 22. Herbert C. Hoover¹, the Food Administrator, announced today that in accordance with the resolution of the associated governments to take energetic steps in relief work, he had appointed Colonel Wood, of the United States Army, to be director of relief for Serbia and Jugoslavia on behalf of the United States food administration.

Colonel Wood, together with a staff of six officers, will depart at once for Belgrade and other points in the territory under his jurisdiction. The Allied countries will send representatives to participate in the work.

Food Reaches Adriatic.

Foodstuffs dispatched from the United States in cooperation between the War Department and the food administration are now arriving in the

Adriatic. They are being discharged at various points under the auspices of the Quartermaster's General Staff.

Colonel McIntosh², of the United Army, will start immediately for Trieste to take charge of the supply bases. He will cooperate with Colonel Wood and the Allied representatives in charge of the distribution in Serbia, Herzegovina and Montenegro.

Investigations made by the United States naval officials are reported to show that the situation of the populations of the towns in these regions is extremely critical, and it is expected that relief can be placed in their hands within the next two weeks.

Mission Goes to Poland.

The food administration is also dispatching a mission to Poland, composed of Colonel Grove, of the American Army; Dr. Vernon L. Kellogg³, former director of the commission for the relief of Belgium, and Hugh Gibson, former first secretary of the American Embassy in London. Missions to this region also are being dispatched by the British and French governments. Additional missions are being organized for Rumania.

Relief measures in Belgium and in Northern France are being rapidly expanded to offer shelter and clothing. The work is being done through the mission for relief in Belgium, under the direction of W. B. Poland and with the cooperation of the American army and navy and the British and French armies.

¹ Herbert Huver (Herbert Hoover, 1874–1964), američki vrhovni komesar za prehranu u Evropi poslije I svjetskog rata, političar i predsjednik SAD od 1929. do 1933. godine.

² Džozef Mekintoš (Joseph W. McIntosh) bio je pukovnik američke vojske i jedan od šefova Američke administracije za pomoć, 1918–1920, zadužen za željeznice u regionu Jadrana. Za svoj humanitarni doprinos odlikovan je medaljama u Italiji, Poljskoj, Srbiji i Čehoslovačkoj.

³ Vernon Kelog (Vernon L. Kellogg), profesor entomologije na univerzitetu Stenford u Kaliforniji, bio je direktor Američke komisije za pomoć Belgiji od 1915. do 1916. godine, a od 1917. do 1919. godine bio je pomoćnik administratora za hranu i šef misije Američke administracije za pomoć u Poljskoj.

Prevod:

Njujork tribjun, 23. decembar 1918.

**HUVER BIRA POMOĆNIKE
ZA POMOĆ U SNABDIJEVANJU
BALKANSKIH KRAJEVA**

**HRANA IZ AMERIKE
STIŽE DO JADRANA I
SMJESTA ĆE BITI POSLATA
SRBIJI I CRNOJ GORI**

PARIZ, 22. decembar – Herbert C. Huver¹, Upravnik za hranu, najvio je danas da je, u skladu sa odlukom savezničkih vlada da se poreduzmu energični koraci u pogledu pomoći ugroženima, imanovao pukovnika vojske Sjedinjenih Država Vuda za direktora pomoći ugroženima za Srbiju i Jugoslaviju u ime Uprave za hranu Sjedinjenih Država.

Pukovnik Vud, zajedno sa osobljem od šest oficira, smjesta će krenuti za Beograd i druga mjesta na teritoriji pod njegovom nadležnošću. Savezničke zemlje će poslati predstavnika da učestvuje u tom poslu.

Hrana stiže do Jadrana.

Prehrambeni proizvodi poslani iz Sjedinjenih Država u saradnji sa Ministarstvom vojnim i upravom za hranu sada stižu do Jadrana. Razdužuju se na nekoliko mjesta pod nadzorom intendantskog Generalštaba.

Pukovnik Mekintoš iz savezničke vojske smjesta će krenuti za Trst kako bi preuzeo rukovodstvo u bazama za snabdijevanje. On će saradivati sa pukovnikom Vudom i savezničkim predstavnicima zaduženim za raspodjelu u Srbiji, Hercegovini i Crnoj Gori.

Ispitivanja koja su sproveli mornarički oficiri Sjedinjenih Država navodno ukazuju na to da je stanje gradskog stanovištva u ovim oblastima izuzetno kritično, i očekuje se da će im pomoć biti data na ruke u roku od naredne dvije nedjelje.

Misija odlazi za Poljsku.

Uprava za hranu takođe šalje i misiju za Poljsku koju sačinjavaju pukovnik Grov iz Vojske Amerike, dr Vernon L. Kelog, bivši direktor komisije za pomoć ugroženim u Belgiji, i Hju Gibson, bivši prvi sekretar američke ambasade u Londonu. Misije u ove krajeve šalju i vlade Britanije i Francuske. Dodatne misije se organizuju za Rumuniju.

Mjere za pomoć ugroženima u Belgiji i sjevernoj Francuskoj se brzo proširuju kako bi pružile sklonište i odjeću. Radi se preko misije za pomoć ugroženima u Belgiji, pod rukovodstvom V. B. Polanda i uz saradnju američke vojske i mornarice i britanske i francuske vojske.

63.

The New York Times, 25 December 1918

**KING NICHOLAS
WILL MEET WILSON**

**WANTS MONTENEGRO TO BE
INCLUDED IN THE JUGOSLAV FEDERATION**

HOPES FOR A WORLD LEAGUE

**BELIEVES SELF-DETERMINATION WOULD
BRING PEACE AND HAPPINESS TO ALL**

PARIS, December 24, (Associated Press.) – King Nicholas of Montenegro intends to visit President Wilson as soon as possible. The King has been suffering from an attack of the grip, and yesterday, for the first time since he was stricken, he was able to stroll along the Bois de Boulogne. Speaking to The Associated Press, he said:

“The aspirations of Montenegro are in common accord with those of the other peoples of the same race – to become a part of the Yugoslav Confederation, but preserve its autonomy, independence, and customs.

“Montenegro wishes Europe to make it possible for it to have its own intellectual life, although maintaining cordial and fraternal relations with neighboring peoples. Montenegro might be called the dean of the Yugoslav peoples. It was first to insure its independence, fighting for five centuries against Mussulman oppression for the liberty of itself and the neighbors.

“Montenegro has never ceased to shed its blood and in the beginning of the great war showed its solidarity with Serbia’s cause. In 1914 the whole Montenegrin population took up arms. It provided 45,000 soldiers, which, considering the number of its inhabitants, is the largest proportion of men given by any nation during the struggle. Every Montenegrin citizen from 18 to 63 years of age is a soldier.

“Montenegro was nearly exhausted by the sacrifices made during the Balkan wars, in which it lost 13,000 men and almost all its war material. The new war constituted a new series of privations. Our dead on the battlefields number about 10,000, the number of prisoners is as yet unknown, and many succumbed to starvation and exposure.”

When asked for his opinion on the proposed league of Nations and other subjects likely to come before the peace conference, King Nicholas said:

“I hope that I can live long enough to see such a plan realized. As to the freedom of the seas. Montenegro is interested only indirectly. I have not as yet studied the matter sufficiently to give a positive view on such a complex subject. I think the right of self-determination should be granted to each nationality. It is a principle from which the entire world may expect peace and happiness, if applied without restrictions and reserve.”

Prevod:

Njujork tajms, 25. decembar 1918.

**KRALJ NIKOLA ĆE SE
SASTATI SA VILSONOM^a**

---

^a Izvještaj Asošijeted presa o namjeri kralja Nikole da se sretne sa predsjednikom Vilsonom, objavljen je u cjelini 25. decembra i u *Njujork tribjunu* (*President To Hear Plea Of King Of Montenegro*, New York Tribune, 25 December 1918) i *Vašington postu* (*King Of Montenegro Is Anxious To See Wilson*, Washington Post, 25 December 1918)

**ŽELI DA SE CRNA GORA UKLJUČI
U JUGOSLOVENSKU FEDERACIJU**

NADA SE SVJETSKOJ LIGI

**VJERUJE DA BI SAMOOPREDJELJENJE
DONIJELO MIR I SREĆU ZA SVE**

PARIZ, 24. decembar – (Asošijeted Pres) Crnogorski kralj Nikola namjerava da posjeti predsjednika Vilsona što je prije moguće. Kralj je bolovao od napada gripa i danas je, po prvi put otkad se razbolio, bio u stanju da prošetata duž Bolonjske šume. Govoreći za Asošijeted pres, on je danas rekao:

„Težnje Crne Gore se podudaraju sa težnjama ostalih naroda iste rase – da postanu dio jugoslovenske konfederacije, ali da sačuvaju svoju autonomiju, nezavisnost i običaje.

„Crna Gora želi da joj Evropa omogući da ima sopstveni intelektualni život, zadržavajući srdačne i bratske odnose sa susjednim narodima. Crna Gora se može nazvati predvodnikom jugoslovenskih naroda. Prva je obezbijedila svoju nezavisnost, boreći se pet vjekova protiv muslimanskog ugnjetavanja za sopstvenu slobodu i slobodu svojih susjeda.

„Crna Gora nikad nije prestala da proliva svoju krv i na početku velikog rata je pokazala svoju solidarnost sa srpskom borbom. Godine 1914, čitavo crnogorsko stanovništvo diglo se na oružje. Obezbijedila je 45 000 vojnika, što je, kad se uzme u obzir njen broj stanovnika, najveći dio ljudi koji je ijedna država dala tokom borbe. Svaki crnogorski građanin od 18 do 63 godine je vojnik.

„Crna Gora je gotovo iscrpljena žrtvama koje je podnijela tokom balkanskih ratova, u kojima je izgubila 13 000 ljudi i gotovo sve ratne zalihe. Novi rat je predstavljao novi talas oskudice. Broj naših mrtvih na bojnopolju iznosio je 10 000, broj zarobljenika još uvijek nije poznat, a mnogi su pomrli od gladi i zime.“

„Kada je upitan za mišljenje o predloženoj ligi naroda i drugim temama koje će se vjerovatno pojaviti pred mirovnom konferencijom, kralj Nikola je rekao:

„Nadam se da ću poživjeti dovoljno da vidim da se taj plan ostvari. Što se tiče slobode mora, to se Crne Gore samo posredno tiče. Još uvijek nisam dovoljno proučio to pitanje kako bih dao konačan stav o tako složenoj temi. Smatram da bi pravo samoopredjeljenja trebalo da se da svakoj nacionalnosti. To je princip od koga čitav svijet može očekivati mir i blagostanje, ukoliko se primijeni bez ograničenja i rezervi.“

64.

New York Tribune, 26 December 1918

**NO COMPROMISE
SAY JUGO-SLAVS;
ITALY IS DEFIED**

**NEW STATE DECLARES IT WILL
SUBMIT TO FORCE ALONE;
THEN ONLY TEMPORARILY**

FUTURE TROUBLE FEARED

**SERBIAN ASSERTS THE NATION
MUST BE RECOGNIZED OR
BARRED FROM PEACE PARLE**

WASHINGTON, December 25. – The Jugo–Slav state will press its territorial claims against those of Italy at the peace conference, accepting no compromise, and will make it plain that “only force can impose upon the Jugo– Slavs acceptance, for the moment, of a decision contrary to their rights,” according to a statement obtained today from the headquarters of the Jugo–Slav National Council here.

Austro–Hungarian Slavs have come into power in the Balkans, a semi–official Serbian statement says, through union with Serbia and Montenegro, and henceforth the Serbian legation at Washington will be known as the legation of the Kingdom of the Serbs, Croats and Siovenes.¹

Serbia and Montenegro must be excluded from the peace conference, it was declared, unless the new Jugo–Slav union had a voice there.

The Jugo–Slav Statement

The Jugo–Slav announcement reads:

“The dissolution of the Austrian empire and the formation of new independent states in its stead, of which Czecho–Slovakia and Jugo–Slavia have already assumed definite lines, has to a great extent given prominence to the question, Who is to represent the former empire at the peace conference?

“The two formerly dominant races of Austria–Hungary, the Germans and the Magyars, have been abandoned by all their subject races and have shrunk to a negligible minority. It is out of the question to have them representing all the different peoples formerly under their sway. There is no doubt that the Czecho–Slovaks, Jugo–Slavs, Poles and Rumanians must be given an opportunity to bring their wishes and claims directly and by themselves before the peace conference.

“But there is some reluctance on the part of the Allies. These new states, excepting Czecho–Slovakia², have not been recognized as yet by the Allies. The recognition of Jugo–Slavia, which was seriously contemplated, has until now been delayed by Italy’s violent opposition. But recently such momentous events have taken place in the development of the new Jugo–Slav state that the Jugo–Slav representation at the peace conference may be considered as assured.

Jugo-Slavs Now United

“From now on the Jugo-Slavs of former Austria-Hungary do not appear as a single political organization. They have proclaimed and organized a common state with Serbia and Montenegro – two of the recognized Allies – and the functions of this new state began the moment a common ministry was formed. The Vice-Premier and the Foreign Minister in this new ministry are Jugo-Slavs from former Austria – Hungary. Dr. Trumbich³, the new Foreign Minister, does not represent the Jugo-Slavs from Austria-Hungary only, but Serbia as well. To ban the Jugo-Slavs from the peace conference would mean to ban Serbia and Montenegro also. The unification of all the Jugo-Slavs in one single state means of course, the cessation of a separate Serbian or Montenegrin state, the new organism adopting the name State of the Slovenes, Croats and Serbs.

“The delegation which will represent the new state at the peace conference will include Dr. Trumbich, the new Foreign Secretary. The delegation will lay before the conference all Jugo-Slav claims as a single demand of the former Serbian and Montenegrin states and of the redeemed Jugo-Slavs.

Serbia Not Dominant

“Territorial questions in Macedonia will be treated in the same spirit of unity and indivisibility as the Adriatic question. There is no preponderance of Serbia in the new state, all the parts of Jugo-Slavia being put on an absolutely equal footing without any one’s demand for an aegis or whatever kind of domination, and consequently there are no more separate Serbian and separate Jugo-Slav claims.

“The first thing the delegation will ask will be the full political and territorial recognition of the new state. The territorial claims, based upon the principle of justice and national self-determination, include in the new state all those territories where Jugo-Slavs live in compact masses and where they have formed since time immemorial an undisputed territorial continuity. These territories are Serbia and Montenegro, Bosnia, Herzegovina, Croatia and Slavonia, Dalmatia, Carniola, Istria and Trieste, Gorizia, parts of Southern Styria, parts of Carinthia, Bacska, parts of the Banat and Megjmurje.

Dispute With Italy

“Except in the Adriatic coast lands there is no dispute about the righteousness of the Jugo-Slav claims. Trieste and the western part of Istria have a majority of Italians, but Trieste is a component and indivisible part of the whole Jugo-Slav hinterland, whereas the proportion of the population in the whole of Istria shows 224,400 Jugo-Slavs as against 145,516 Italians. But Italy claims besides Istria and Trieste the whole of Gorizia and the greater part of Dalmatia, where the Italian population is negligible, being 108,147, as against 767,708 Jugo-Slavs.

“Between Italian imperialistic and Jugo–Slav national claims there cannot be any compromise whatever. Only force can impose upon the Jugo–Slavs acceptance, for the moment, of a decision contrary to their rights. Any unjust settlement would unavoidably result in far–reaching future trouble. The Jugo–Slav peace delegation will have to make this point clear to the peace conference and to induce the Allies and America to arrange a settlement such as will assure not only peace in the Adriatic, but the very necessary good relations between Italy and the Jugo–Slavs.”

Serbs in New Union

The Serbian statement follows:

“By the constitution of the new ministry at Belgrade, the union of the Serbs, Croats and Slovenes into a single kingdom is finally officially constituted. Three weeks ago a delegation of the Austrian Southern Slavs went to Belgrade to officially effect the union of the former Austro–Hungarian Jugo–Slavs with Serbia.

“The nomination of M. Koroshetz⁴, leader of the Jugo–Slav group in the Austrian Parliament, as vice–president of the Council of Ministers, and of Dr. Ante Trumbich, hitherto President of the Jugo–Slav National Committee in London, as member of the new government in the capacity of Foreign Minister, marks the official entry to power of the Austro–Hungarian Slavs. Yesterday the Serbian Legation in Washington changed its title and will henceforth be known as the legation of the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes.

Italian Pretensions Resented

“The only dark spots on the horizon of the new kingdom are the pretensions of Italy to occupy a certain section of the Istrian and Dalmatian coast. The fact that Italian troops were allowed to occupy Pola, Fiume, Ragusa, Zara and Cattaro, all points claimed by the Southern Slavs, when this might have been intrusted to British or French troops, has created a considerable amount of bitterness in the new Southern Slav kingdom. That the seriousness of the situation is, however, understood by the Allies is proved by the prolonged conference which President Wilson has had on the subject with the King of Italy and Italian and other Allied statesmen.”

¹ Vlada SAD je zvanično priznala Poslanstvo Srbije kao Poslanstvo Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 10. februara 1919. godine.

² Nezavisnost Čehoslovačke je zvanično proglašena u Pragu 28. oktobra 1918, u dvorani Smetana. Slovaci su ušli u sastav nove države dva dana kasnije. Usvojen je privremeni ustav. Tomaš Masarik (Tomaš Garigue Masaryk) proglašen je za prvog predsjednika Čehoslovačke, 14. novembra 1918. Sporazumom u Sen Žermenu (u septembru 1919) međunarodno je priznata nova republika. Kasnije je, po Trijanonskom ugovoru, u junu 1920. Rutenija dodata Čehoslovačkoj.

³ Ante Trumbić (1864–1938), doktor, političar, advokat iz Splita. Jedan od osnivača i vođa Hrvatske stranke 1905. Za vrijeme Prvog svjetskog rata predsjednik emigrantskog Jugoslovenskog

odbora u Londonu. S Nikolom Pašićem potpisao Krfsku deklaraciju. U Kraljevini SHS bio ministar spoljnih poslova 1918–1921.

⁴Anton Korošec (Biserjane 1872– Beograd 1940), slovenački konzervativni političar, vođa Slovenačke narodne stranke. Teolog, rimokatolički sveštenik. Doktorirao je na Univerzitetu u Gracu 1905. Za predsjednika Jugoslovenskog kluba u bečkom parlamentu izabran je 30. maja 1917. Biran je za prvog predsjednika vlade Kraljevine SHS.

Prevod:

Njujork tribjun, 26. decembar 1918.

**NEMA KOMPROMISA
KAŽU JUGOSLOVENI;
PRKOSE ITALIJI**

**NOVA DRŽAVA PROKLAMUJE
DA ĆE SE POKORITI SAMO SILI;
I TADA SAMO PRIVREMENO**

STRAH OD BUDUĆIH NEPRILIKA

**SRBIJA TVRDI DA SE DRŽAVA
MORA PRIZNATI ILI IZOPŠTITI
IZ MIROVNIH RAZGOVORA**

VAŠINGTON, 25. decembar – Jugoslovenska država će insistirati na svojim teritorijalnim zahtjevima nasuprot zahtjevima Italije na mirovnoj konferenciji, ne prihvatajući nikakav kompromis, i jasno će staviti do znanja da „samo sila može da natjera Jugoslovane da prihvate, trenutno, odluku koja je suprotna njihovim pravima,“ kako se navodi u saopštenju koje je dans stiglo iz sedišta jugoslovenskog narodnog odbora ovdje.

Austrougarski Sloveni su došli na vlast na Balkanu, navodi se u poluzvaničnoj izjavi Srba, ujedinjenjem Srbije i Crne Gore, i srpsko poslanstvo u Vašingtonu će se od sada pa nadalje zvati poslanstvo Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.¹

Srbija i Crna Gora moraju biti izuzete iz mirovne konferencije, kako se navodi, ukoliko nova jugoslovenska zajednica ne bude imala glasa tamo.

Jugoslovensko saopštenje

Jugoslovensko saopštenje glasi:

„Raspad austrijskog carstva i osnivanje novih nezavisnih država umjesto njega, od kojih su Čehoslovačka i Jugoslavija već porimile definitivni oblik, je u velikoj mjeri stavilo naglasak na pitanje – ko će predstavljati bivše carstvo na mirovnoj konferenciji?

„Dva ranije dominantna naroda u Austrougarskoj, Njemce i Mađare, su napustili potlačeni narodi i oni su spali na zanemarljivu manjinu. Ne dolazi u obzir da oni predstallaju sve različite narode koji su nekada bili pod njihovim okriljem. Nema sumnje da se Čehoslovacima, Jugoslovenima, Poljacima i Rumunima mora pružiti prilika da sami pred mirovnom konferencijom iznesu svoje želje i zahtjeve.

„Ali postoji oklijevanje saveznika. Saveznici još uvijek nisu priznali ove nove države, izuzev Čehoslovačke². Priznavanje Jugoslavije, koje se ozbiljno razmatralo, odloženo je zbog oštrog protivljenja Italije. Ali su se u razvoju nove jugoslovenske države odigrali tako značajni događaji da se može smatrati da će Jugoslavija zasigurno imati predstavnika na mirovnoj konferenciji.

Jugosloveni sada ujedinjeni

„Od sada pa nadalje, Jugosloveni iz bivše Austrougarske se neće javljati kao zasebna politička organizacija. Oni su proglasili i ustrojili zajedničku državu sa Srbijom i Crnom Gorom – dvijema priznatim saveznicama – i funkcije ove nove države su počele čim je oformljen zajednički kabinet. Vicepremijer i ministar spoljnih poslova u ovom novom kabinetu su Jugosloveni iz bivše Austrougarske. Dr Trumbić³, novi ministar spoljnih poslova, ne predstavlja samo Jugoslovene iz Austrougarske već i Srbiju. Zabraniti Jugoslovenima učešće na mirovnoj konferenciji bi značilo zabranu i za Srbiju i Crnu Goru. Ujedinjenje svih Jugoslovena u jednu jedinu državu naravno znači i ukidanje zasebne srpske i crnogorske države, a novo tijelo je dobilo ime Država Srba, Hrvata i Slovenaca.

„Delegacija koja će predstavljati tu novu državu na mirovnoj konferenciji će uključiti dr Trumbića, novog ministra spoljnih poslova. Delegacija će pred konferenciju iznijeti sve jugoslovenske zahtjeve kao jedinstveni zahtjev bivše srpske i crnogorske države i oslobođenih Jugoslovena.

Srbija nije dominantna

„Teritorijalna pitanja u Makedoniji će biti tretirana u istom duhu jedinstva i nedjeljivosti kao i jadransko pitanje. Nema prevlasti Srbije u novoj državi, pošto su svi djelovi Jugoslavije postavljeni u jednak položaj, bez ičijeg zahtjeva za nadmoći ili bilo kakvom dominacijom, i stoga više nema zasebnih srpskih i zasebnih jugoslovenskih zahtjeva.

„Prva stvar koju će delegacija zatražiti biće potpuno političko i teritorijalno priznanje nove države. Teritorijalni zahtjevi, zasnovani na principu pravde i nacionalnog samoopredeljenja, u novu državu uključuju sve one teritorije gdje Jugosloveni žive jedinstvenim cjelinama i gdje odvajkada održavaju neosporni teritorijalni kontinuitet. Te teritorije su Srbija i Crna Gora, Bosna, Hercegovina, Hrvatska i Slavonija, Dalmacija, Kranjska, Istra i Trst, Gorica, djelovi južne Štajerske, djelovi Koruške, Bačka, djelovi Banata i Međumurje.

Spor sa Italijom

„Izuzev na jadranskom primorju, nema spora oko pravičnosti jugoslovenskih zahtjeva. Trst i zapadni dio Istre ima većinom Italijane, ali je Trst sastavni i nerazdvojni dio jugoslovenskog zaleđa, dok i odnos stanovništva u čitavoj Istri pokazuje 224 400 Jugoslovena nasuprot 145 516 Italijana. Ali Italija pored Istre i Trsta polaže prava i na čitavu Goricu i veći dio Dalmacije, gdje je broj italijanskog stanovništva zanemarljiv, i iznosi 108 147 nasuprot 767 708 Jugoslovena.

„Između italijanskih imperijalističkih i jugoslovenskih nacionalnih zahtjeva ne može biti nikakvog kompromisa. Samo sila može Jugoslovenima nametnuti da trenutno priznaju odluku suprotnu njihovim pravima. Bilo kakvo rješenje bi neizbježno dovelo do dalekosežnih nepravilnosti u budućnosti. Jugoslovenska mirovna de-

legacija će ovo morati jasno staviti do znanja mirovnoj konferenciji i navesti saveznike i Ameriku da nađu rješenje koje će osigurati ne samo mir na Jadranu, već i veoma potrebne dobre odnose Italije i Jugoslovena.“

Srbi u novoj zajednici

Srpsko saopštenje glasi:

„Osnivanjem novog kabineta ministara u Beogradu, ujedinjenje Srba, Hrvata i Slovenaca u jedinstvenu kraljevinu je konačno i zvanično obavljeno. Prije tri nedjelje, delegacija austrijskih Južnih Slovena je otputovala u Beograd kako bi ozvaničila ujedinjenje bivših austrougarskih Jugoslovena sa Srbijom.

„Imenovanje gđina Korošeca⁴, vođe jugoslovenske grupe u austrijskom parlamentu, za vicepredsjednika Savjeta ministara, i dr Anta Trumbića, dosadašnjeg predsjednika Jugoslovenskog narodnog odbora u Londonu, za člana nove vlade u svojstvu ministra spoljnih poslova, obilježava zvanično stupanje na vlast austrougarskih Slovena. Juče je srpsko poslanstvo u Vašingtonu promijenilo svoj naziv i od sada će biti poznato kao poslanstvo Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

Italijanske pretenzije odbačene

„Jedine tamne mrlje na vidiku nove kraljevine su pretenzije Italije da okupira određeni dio istarske i dalmatinske obale. Činjenica da je italijanskim snagama dozvoljeno da okupiraju Pulu, Rijeku, Dubrovnik, Zadar i Kotor, sve tačke koje traže Jugosloveni, kada je to moglo biti povjereno britanskim ili francuskim snagama, stvorilo je veliku količinu gorčine u novoj jugoslovenskoj kraljevini. Činjenica da Saveznici shvataju ozbiljnost situacije, međutim, se ogleda u produženoj konferenciji koju je predsjednik Vilson imao na tu temu sa kraljem Italije, italijanskim i drugim savezničkim državicima.“

65.

Boston Globe, 4 January 1919

**FRENCH FOUND GOOD
ORDER IN CETTINJE^b**

**TROOPS ENTHUSIASTICALLY
GREETED BY PEOPLE**

PARIS, January 4 – French troops¹ entered Cettinje, the capital of Montenegro, on Dec 23, it is announced. They were greeted enthusiastically by the people and found that good order prevailed.

^b Identičnu vijest iz Pariza prenijeli su i vašingtonski *Ivning star* od 4. januara 1919 (*French Troops At Cettinje*, *Evening Star* (Washington, D.C.), 4 January 1919), Njujork tribjun od 5. januara (*French Troops Enter Cettinje With Acclaim Of Montenegro*, *New York Tribune*, 5 January 1919).

Five members of the National Assembly have been charged with the management of the country's affairs until the union of Montenegro and Serbia, under the Kara–Georgevitch dynasty, has been completed.

¹ Za oslobodilačke operacije u Crnoj Gori, u Vrhovnoj komandi savezničkih armija u toku savezničke ofanzive na Solunskom frontu, odlučeno je da se formiraju „Skadarske trupe“. Komandant savezničkih snaga na solunskom frontu Franše Depre prhvatio je predlog srpske Vrhovne komande u pogledu akcija u Crnoj Gori. Srpsak vrhovna komanda je bila na stanovištu da trupe imaju zadatak da izbiju na Jadransko primorje, zauzmu Skadar i nastupanjem duž jadranske obale osiguraju ulazak tog prostora u sastav buduće jugoslovenske države. I Franše Depre je bio bio mišljenja da je glavni zadatak trupa, koje su vojno operisale u Crnoj Gori, bio oslobodjenje Crne Gore radi zaštite lijevog krila svezničkih armija i da je za to potrebno da se izmjeni naziv voške. Skadarske trupe, ubrzo su preimenovane u Jadranske, i nisu bile brojčano jake. Činio ih je jedan pješadijski puk s jednom artiljerijskom baterijom i jednim konjičkim eskadronom. Za operacije u pravcu Lješa i Skadra njima je pridodata jedna kolona u satavu francuskog 58 bataljona. Regent Aleksandar Karađorđević je generalu Dragutinu Milutinoviću, pod čijom komandom su ove trupe bile, pred odlazak na dužnost jasno naglasio da se prostor mora osigurati od Italijana i da se po svaku cijenu treba sprečiti povratak kralja Nikole u Crnu Goru. Italija je imala dvije i po divizije u Dalmaciji, a 1800 ljudi u Kotoru i na Crnogorskom primorju. Samo na Rijeci bilo je 20.000 vojnika, mornara. Broj italijanskih vojnika na Istočnoj obali Jadrana bio je uvećani jednim američkim pukom jer su predsjednik Vilson i američka vlada, zbog italijanskih pretenzija, tim putem željeli da spriječe sukob između Italije i Kraljevine SHS u Dalmaciji i Crnoj Gori. Zato su u sastav italijanskih snaga uvrstili pomenuti puk američke vojske. S obzitrom da je Italija koristila američke trupe radi ostvaranja svojih političkih ciljeva, po dolasku u Evropu u januaru 1919. godine, predsjednik Vilson je naredio da se američke trupe koriste samo u skladu sa odredbama o primirja. Do tada su one korišćene kao dio italijanskih oriženih snaga. U februaru 1919. američki puk je pripremljen za povratak u SAD. Prethodno, do izbijanja Božićne pobune, američke trup su većim djelom bile staconirane u Kotoru, zajedno sa britanskim i francuskim bataljonima, da bi u vrijeme pobune, bili pokrenuti ka Cetinju. Vidjeti: Др Новица Ракочевић, *Црна Гора у Првом свјетском рату*, Подгорица 1997. 439.445; Академик Драгољуб Д. Живојиновић, *Америчке трупе у Црној Гори 1918-1919*, Историјски записи, бр.3 2010, 32-43; Проф. др Александар Животић, *Уједињење Србије и Црне Горе 1918. Сећање команданта јадранских трупа генерала Драгутина Матановића*, Војноисторијски гласник, 3. Специјално издање, Београд 2018. 303-315; Mile Bjelajac, *Vojska Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1918-1921*, Beograd, 1988. 185-189; Dimitrije Dimo Vujović, *Podgorička skupština 1918*; Zagreb 1989, 149-155

Prevod:

Boston gloub, 4. januar 1919.

**FRANCUZI ZATEKLI
RED NA CETINJU**

NAROD ODUŠEVLJENO POZDRAVIO TRUPE

PARIZ, 4. januar – Francuske snage¹ su, kako se navodi, 23. decembra ušle na Cetinje, prestonicu Crne Gore. Narod ih je oduševljeno pozdravio i zatekli su da vlada red.

Pet članova Narodne skupštine je zaduženo da upravlja poslovima te zemlje dok se ne okonča ujedinjenje Crne Gore i Srbije pod dinastijom Karađorđevića.

New York Tribune, 5 January 1919

A CAPTAIN OF THE NEW WORLD GOES TO ROME

MR. WILSON ARRIVES IN THE SEAT OF AN OLD EMPIRE
TO FIGHT FOR DEMOCRACY

PRESIDENT WILSON has arrived in Rome, the ancient seat of world empire, with the formidable task of reconciling the recrudescence of the theory of empire with the idealism of Western democracy. In the shadow of the Forum he will try to reconcile what *The Tribune* calls "the realistic aspirations of the various Entente powers with his own peace programme of idealism and sacrifice."

The stage has been magnificently set for the drama. The democratic President travelled from Paris to Rome in the royal train, with its panels emblazoned with the royal arms. From the moment he crossed the Italian frontier he was acclaimed as the world liberator by the enthusiastic masses of the Italian people. A reception rivalling that of Paris and London was prepared in Rome, and he drove through flag bedecked streets and wildly cheering thousands to lodge in the Imperial Palace, even while the Italian government was yet shaking from the struggle between the Imperialists, led by Baron Sonnino¹, the Foreign Minister, and Premier Orlando, and the party of renunciation, led by Signor Bissolati², the Socialist Minister, who has just resigned from the Cabinet.

It is President Wilson's purpose, the cables say, to appeal to the Italian people in a series of public addresses to support his ideals. Baron Sonnino and Premier Orlando stand fast on the secret treaty of 1915.³

The Adriatic is Italy's old problem. By the term of the treaty, as published in "*The Manchester Guardian*," the Adriatic is definitely put under Italian control. It provided:

Article 4 – By the future treaty of peace Italy is to receive the district of Trentino; the entire southern Tyrol up to its natural geographical frontier, which is the Brenner Pass; the city and district of Trieste; the county of Gorizia and Gradisca; the entire Istria up to Quarmer, including Volosca and Istrian islands of Cherso and Lussina, as well as the smaller islands of Plavnik, Unia, Canidoli, Palazzonoli, S. Petri dei Nembi, Asinello and Grucia, with the neighboring islets.

Article 5 – Italy will likewise receive the province of Dalmatia in its present frontiers, including Lissericca and Trebigne [Trebanij], in the north, and all the country in the south up to a line drawn from the coast at the promontory of Planka, eastward along the watershed in such a way as to

include in the Italian possessions all the valleys of the rivers flowing into the Sebenico—viz, Cikola, Kerka and Buotisnica, with all their affluents. Italy will likewise obtain all the islands situated to the north and west of the coasts of Dalmatia, beginning with Premuda, Selve, Ulbo, Skerda, Maoh, Pago and Puntadura, and further north and down to Melada in the south, with the inclusion of the islands of S. Andrea, Busi, Lissa, Lesina, Torcola, Curzola, Cazza and Lagosta, with all the adjacent rocks and islets, as well as Pelagoza, but without the islands of Zirona Grande and Zirona Piccola, Bua, Solta and Brazza.

The following are to be neutralized: (1) The entire coast from Planka, in the north, to the southern extremity of the Sabbioncello peninsula, including this last named peninsula in its entirety; (2) the part of the littoral from a point ten versts south of the promontory of Regusa Vecchia to the Viosa [Vojuzza] River, so as to include in the neutralized zone the entire Gulf of Cattaro, with its ports of Antivari, Dulcigno, San Giovanni di Medua and Durazzo; the rights of Montenegro, arising from the declarations exchanged by the two contracting parties as far back as April and May, 1909, remaining intact. Nevertheless, in view of the fact that those rights were guaranteed to Montenegro within her present frontiers, they are not to be extended to those territories and ports which may eventually be given to Montenegro. Thus, none of the ports of the littoral now belonging to Montenegro is to be neutralized at any future time. On the other hand, the disqualifications affecting Antivari, to which Montenegro herself agreed in 1909,⁴ are to remain in force; (3), lastly, all the islands which are not annexed to Italy.

Note 2 – The following territories on the Adriatic will be included by the powers of the quadruple entente in Croatia, Serbia, and Montenegro: In the north of the Adriatic, the entire coast from Volosco Bay, on the border of Istria, to the northern frontier of Dalmatia, including the entire coast now belonging to Hungary, and the entire coast of Croatia, the port of Fiume, and the small ports of Novi and Carlepageo, and also the islands of Veglia, Pervicchio, Gregorio, Coli and Arbe; and in the south of the Adriatic, where Serbia and Montenegro have interests, the entire coast from Planka up to the River Drin, with the (chief ports of Spalato, Ragusa, Cattaro, Antivari, Dulcigno and San Giovanni di Medua, with the islands of Zirona Grande, Zirona Piccola, Bua, Solta, Brazza, Jaklian and Calamotta.

The port of Durazzo may be given to the independent Mohammedan state of Albania.

Article 6 – Italy will receive in absolute property Valona, the islands of Sasseno, and as much territory as would be required to secure their military safety – approximately between the River Vojazza in the north and in the east down to the borders of the Chimara district in the south.

Article 7 – Italy, having received Trentino and Istria in accordance with article 4 and Dalmatia and the Adriatic islands in accordance with article 5

and the Gulf of Valona, is not, in case of the creation of a small autonomous and neutralized state in Albania, to resist the possible desire of France, Great Britain and Russia to distribute among Montenegro, Serbia and Greece the northern and southern parts of Albania. The latter's southern littoral from the frontier of the Italian district of Valona to Capo Stylos is to be neutralized. Italy is to have the right to conduct foreign relations with Albania; at any rate, Italy is to agree to the inclusion in Albania of a territory large enough to allow her frontiers to touch those of Greece and Serbia west of Ochrida Lake.

Article 8 – Italy will obtain all the Twelve Islands [Dodekanese]⁵ now occupied by her, in full possession.

But from the war the Jugo–Slavs have emerged as a people and a nation and the principle of nationalities has been laid down as a cardinal point for settling the affairs of the world. The Jugo– Slavs claimed Goriza, Gradisca, Trieste, Istria and Dalmatia on the principle of nationality. Italy replied by announcing that she could not yet demobilize her armies and occupied with her troops Fiume and all the eastern littoral of the Adriatic. Her soldiers fight with the Jugo–Slavs in the streets of Fiume. The Jugo–Slavs in a spirit of compromise offered to give up their claim to Trieste. The Italians have budged not an inch.

These are the clashing aims of empire and idealism that President Wilson has set himself to resolve in Imperial Rome.

¹ Sidni Sonino (Sidney Sonnino, 1847–1922), italijanski političar, baron. Obavljao je dužnost premijera Italije u dva navrata, a bio je italijanski ministar spoljnih poslova tokom mirovne konferencije u Parizu 1919. godine.

² Leonida Bisolati Bergamaši (Leonida Bissolati Bergamaschi), socijalista, reformator, italijanski ministar.

³ Vidjeti napomenu 1 uz dokument 7.

⁴ Okončanjem aneksione krize, u odnosu na planove o velikim kompenzacijama u slučaju da se stanje stvoreno aneksijom prizna, Crna Gora je izašla sa vrlo skromnim rezultatima. Anulirane su odredbe koje su Austrougarskoj davale privilegije nad crnogorskom obalom. Tako su prestale da važe odredbe čl. 29, koje su ograničavale suverena prava Crne Gore na ovom području. Ukinute su tačke: 5, 7, 8, 9, 10 i 11, a tačka 6 preformulisana je tako da je glasila: „Barsko Pristanište mora sačuvati i karakter trgovačkog pristaništa i u njemu se neće moći podizati građevine koje bi ga pretvorile u vojno pristanište“. Definitivan sporazum o ovom pitanju postignut je razmjenom nota između Crne Gore i Italije, odnosno Crne Gore i Austrougarske, tj. na relaciji Tomanović – Skviti – Kun u aprilu i maju 1909.

⁵ Dodekanez (Δωδεκάνησα), arhipelag na jugoistoku Egejskog mora, udaljen od grčkog kopna, u blizini istočne (turske) obale Egeja. Ostrva Dodekaneza su sva u okviru države Grčke.

Prevod:

Njujork tribjun, 5. januar 1919.

KAPETAN NOVOG SVIJETA ODLAZI U RIM

VILSON STIŽE U PRESTONICU STAROG CARSTVA KAKO BI SE BORIO ZA DEMOKRATIJU

Predsjednik Vilson je doputovao u Rim, drevnu prestonicu svjetskog carstva, sa teškim zadatkom da izmiri ponovno rasplamsavanje teorije carstva sa idealizmom zapadne demokratije. U sjenci Foruma će pokušati da izmiri ono što Tribjun zove „realističnim težnjama nekoliko sila Antante sa sopstvenim mirovnim programom idealizma i žrtvovanja.“

Scena je veličanstveno postavljena za dramu. Demokratski predsjednik je putovao od Pariza do Rima kraljevskim vozom, sa panelima ukrašenim kraljevskim amblemima. Od trenutka kada je prešao italijansku granicu, oduševljene mase italijanskog naroda su ga proglasile svjetskim oslobodiocem. U Rimu mu je priređen doček ravan onima u Parizu i Londonu, i provezao se kroz zastavama ukrašene ulice i hiljade ljudi koji su nezadrživo klicali kako bi došao do Carske palate, čak iako su Vladu Italije još uvijek potresale borbe između imperijalista, predvođenih baronom Soninom¹, ministrom spoljnih poslova, i premijerom Orlandom, i stranke u ostavci, predvođene gospodinom Bisolatijem², socijalističkim ministrom koji je upravo podnio ostavku kabinetu.

Namjera predsjednika Wilsona, kako se navodi u telegramima, je da apeluje na italijanski narod kroz niz javnih obraćanja da podrže njegove ideale. Baron Sonino i premijer Orlando čvrsto se pridržavaju tajnog sporazuma iz 1915. godine.³

Jadran je stari problem Italije. Prema uslovima sporazuma, kako se navodi u „Mančester gardijanu“, Jadran je definitivno stavljen pod italijansku kontrolu. Navodi se:

Član 4 – Prema budućem mirovnom sporazumu, Italija treba da dobije oblast Trentina; čitav južni Tirol do njegove prirodne geografske granice, koju predstavlja prevoj Brenner; grad Trst sa okolinom; oblast Gorice i Gradiške; čitavu Istru sve do Hvara, uključujući i Volosku i istarska ostrva Cres i Lošinj, kao i manja ostrva Plavnik, Unije, Kanidol, Palacol, Sv. Petar, Asinelo i Grucija sa okolnim ostrvljem.

Član 5 – Italija će takođe dobiti i pokrajinu Dalmaciju sa njenim sadašnjim granicama, uključujući Lisericu i Trebinje na sjeveru, i čitavu zemlju na jug sve do linije povučene sa obale kod rta Planka ka istoku duž obale, tako da u italijanski posjed uđu svi slivovi rijeka koje se ulivaju u Šibenik – Vis, Čikola, Krka i Butišnica sa svim svojim pritokama. Italija će takođe dobiti i ostrva koja se nalaze sjeverno i zapadno od obale Dalmacije, kao što su Premuda, Silba, Olib, Škerda, Molat, Pag i Vir, i dalje na sjever i dolje do Zadra na jugu, zajedno sa ostrvima Sv. Andrea, Busi, Vis, Lastovo, Torkola, Korčula, Kaca i Lagosta, sa svim obližnjim stijenjem i ostrvcima, kao i Pelagružu, ali bez ostrva Veliki i Mali Drvenik, Čiovo, Šolta i Brač.

Sljedeće treba neutralizovati: (1) Čitavu obalu od Planke na sjeveru do južno južnog kraka poluostrva Pelješac, uključujući čitavo pomenuto poluostrvo; (2) Dio priobalja od tačke deset vrsta južno od rta Stari Dubrovnik do rijeke Vjose, kako bi neutralna zona obuhvatila čitav kotorski zaliv sa lukama Bar, Ulcinj, Sveti Jovan Medovski i Drač; prava Crne Gore koja proističu iz nota razmijenjenih između dvije ugovorne strane još u aprilu i maju 1909⁴. godine ostaju nepromijenjena. Ipak, s obzirom na to da su ta prava Crnoj Gori zagarantovana u okviru njenih sadašnjih granica, ona neće važiti za teritorije i luke koje Crna Gora eventualno dobije. Stoga, nijedna luka u

priobalju koje sada pripada Crnoj Gori neće biti neutralizovana u doglednoj budućnosti. S druge strane, ograničenja koja se tiču Bara, a na koje je sama Crna Gora pristala još 1909. godine ostaju na snazi; (3) konačno, sva ostrva koja se ne pripoje Italiji.

Napomena 2 – Sljedeće teritorije na Jadranu će sile četvorostruke Antante priključiti Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori: na sjeveru Jadrana, čitavu obalu od zaliva Opatije, na granici sa Istrom, do sjeverne granice Dalmacije, uključujući i čitavu obalu koja sada pripada Ugarskoj, i čitavu obalu Hrvatske, luku Rijeku i male luke Novi i Karlobag, kao i ostrva Krk, Prvići, Grgur, Goli otok i Rab; a na jugu Jadrana, gdje Srbija i Crna Gora imaju interese, čitava obala od Planke do rijeke Drim (sa lukama Split, Dubrovnik, Kotor, Bar, Ulcinj i Sveti Jovan Medovski, zajedno sa ostrvima Veliki i Mali Drvenik, Čiovo, Šolta, Braš, Jakljan i Koločep.

Luka Drač će možda biti dodijeljena nezavisnoj muslimanskoj državi Albaniji.

Član 6 – Italija će dobiti apsolutnu vlast nad Valonom, ostrvima Sasen i koliko god teritorije bude potrebno kako bi se osigurala njihova vojna bezbjednost – približno između rijeke Vjose na sjeveru i istočno dolje do granica oblasti Himara na jugu.

Član 7 – Italija, nakon što dobije Trentino i Istru u skladu sa članom 4 i Dalmaciju i jadranska ostrva u skladu sa članom 5 i zaliv Valone, se ne smije protiviti potencijalnoj želji Francuske, Velike Britanije i Rusije da, u slučaju stvaranja male autonomne i neutralne države Albanije, podijele sjeverne i južne djelove Albanije između Srbije, Crne Gore i Grčke. Južna obala Albanije od granice sa italijanskom oblašću Valone do Rta Stilos će biti neutralna. Italija će imati pravo da održava spolj-nopolitičke odnose sa Albanijom. Italija u svakom slučaju mora da pristane na to da Albanija obuhvati teritoriju dovoljno veliku kako bi se graničila sa Grčkom i Srbijom zapadno od Ohridskog jezera.

Član 8 – Italija će dobiti u puno vlasništvo svih dvanaest ostrva [Dodekaneze]⁵ koje sada okupira.

Ali, iz rata su iznikli Jugosloveni kao narod i nacija, a princip nacionalnosti je određen kao ključna tačka za rješavanje svjetskih pitanja. Jugosloveni su tražili Goricu, Gradišku, Trst, Istru i Dalmaciju po principu nacionalnosti. Italija je odgovorila izjavivši da još uvijek ne može da demobilize svoju vojsku i okupirala svojim snagama Rijeku i čitavu istočnu obalu Jadrana. Njeni vojnici se bore sa Jugoslovenima na ulicama Rijeke. Jugosloveni su u duhu kompromisa ponudili da se odreknu svog potraživanja Trsta. Italijani nisu nimalo popustili.

To su suprotstavljeni ciljevi carstva i idealizma koje je predsjednik Vilson preuzeo na sebe da ih rješava u carskom Rimu.

67.

Chicago Daily Tribune, 6 January 1919

**SERBIA RELIES
ON AID OF U.S. TO
GET HER 'RIGHTS'**

WILL DEMAND TO KNOW ON WHAT BASIS SHE ENTERS PEACE PARLEY

PARIS, Jan. 5. –[Havas.] – A new government has been formed at Belgrade by representatives of all Jugo–Slavs, Serbia, Montenegro, Bosnia, Herzegovina, Dalmatia, Croatia, and Slovenia. The entente powers and neutral governments, according to the *Journal des Debats*, have been informed that the kingdom of Serbia is now the united Serbian–Croatian–Slovene kingdom.

PARIS, Saturday, Jan. 4. –[By the Associated Press.] –“France, England, and Russia, in their treaties with Italy and Roumania¹, disposed of Serbian rights,” said Dr. M. R. Vesnitch², premier of Serbia, today in an interview given the Associated Press.

“Roumania lost her bargain when she began peace negotiations with the central powers in 1917,” he continued. “Does the treaty of 1915 among Italy and France, England and Russia, regarding the eastern coast of the Adriatic, still stand in international law?”

“There are two facts which would seem to negative this question. America entered the war after the signing of the treaty. She came in as the avowed enemy of secret treaties; and the entente accepted that principle. Further, at the time of the signing of his treaty Italy wanted the territory in question as a protection against Slavish domination backed by Russian power. But with the political upheaval in Russia this situation has disappeared. The time is over, it seems to me, when an imperialist policy might, be favored in Europe. Why should not the nations of the Balkans have the same rights as the others?”

In War for Business.

“At the peace conference there will be represented four different kinds of nations: First, those who entered the war with the idea of domination; second, those who were defending themselves; third, those who entered it with high ideals, like America, and, fourth, those who entered it as a business proposition. Unhappily for Serbia, those nations surrounding her belong to the last named class.

“I believe that Serbia will demand to know on what basis she enters the peace conference, and I think that in so doing she will have the assistance of America. President Wilson has announced that the United States came into the war to abolish secret treaties.

If America enters the conference with such treaties to be considered, then what will the people of the world think?

“What credit will be given in future to those speaking on behalf and in the name of the United States?”

“Some of these treaties were made with reference to nations which were not consulted, and the governments concluding them had no right to dispose of peoples not their own.”

Chicago Slavs Protest

Italy's aspirations along the Adriatic and in the former territories of the defeated Austro-Hungarian empire were denounced as unjust at a mass meeting of Chicago Jugo-Slavs at Harding square yesterday afternoon. Resolutions, which were cabled to President Wilson, were adopted. These, in part, follow:

"We protest against the imprisonment of the eminent Jugo-Slav leader, Juraj Biankini³, and others.

" We condemn the action of Italy in exceeding even the power given her by the secret treaty of London of 1915, the having without right or justice occupied territory in which she has no legal or moral right with the object of claiming such territory, because of physical possession.

" We most bitterly protest against the terrorization of our kin in Dalmatia, which is obviously calculated to bring about such conditions as will give her an excuse by force of arms to seize Dalmatia.

"Forced to Obey Italy's King."

"Particularly, we condemn and most energetically protest against the practice of the Italian authorities by which the unfurling of our flag is prohibited, our schools closed, our autonomous bodies dissolved, by which our national agents are removed from their offices and proclamations issued to the people in the name of the Italian king, and, finally, by which people are forced to announce their allegiance to the king of Italy."

James Keeley, former chief of foreign propaganda for the department of public information, was the principal speaker. He praised the Jugo-Slav readers, whom he met abroad, and declared, "they want nothing but justice for their people." E. Despot Vilerski, Steve Babich, and Anton Gazdich also spoke.

¹ Tajna vojna konvencija između sila Antante i Rumunije zaključena je u Bukureštu 17. avgusta 1916. Nekoliko dana nakon toga Rumunija je objavila rat Austrougarskoj (28. avgusta 1916). Njene trupe su ušle u Erdelj ali su brzo poražene, a njemačke snage su zauzele Bukurešt. Nakon zaključenja primirja sa Centralnim silama u decembru 1917, u Bukureštu je 7. maja 1918. zaključila i separatan ugovor o miru.

² Milenko R. Vesnić (1863–1921), srpski diplomata, ministar pravde, predsjednik vlade i ministar spoljnih poslova Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca od 16. maja 1920. do 1. januara 1921. godine. Rodom je sa Peštera. Doktorirao je pravo u Minhenu 1888. godine. U diplomatskoj službi od 1891. godine. Bio je: sekretar u srpskom poslanstvu u Carigradu od 1893. godine, profesor međunarodnog prava na Visokoj školi u Beogradu 1893. godine, poslanik u Narodnoj skupštini i ministar prosvete od 1893. godine, profesor međunarodnog prava od 1894. do 1901.

³ Juraj Bjankini (1847–1928), hrvatski političar i publicista. U periodu od 1881. do 1887. kao i od 1889. do 1918. zastupnik u Dalmatinskom saboru, a od 1892. do 1918. i zastupnik u bečkom Carevinskom vijeću. U toku Prvog svjetskog rata pristupio je Jugoslovenskom klubu u bečkom parlamentu, a učestvovao je i pri donošenju Majske deklaracije (1917). Bio je član privremenog narodnog predstavištva i potpredsjednik vlade Ljubomira Davidovića. U početku je bio član Jugoslovenske demokratske stranke, a potom Samostalne demokratske stranke.

Prevod:

Čikago dejli tribjun, 6. januar 1919.

**SRBIJA SE OSLANJA NA POMOĆ SAD
KAKO BI DOBILA SVOJA 'PRAVA'**

**ZAHTIJEVAĆE DA ZNA PO KOM OSNOVU
ULAZI U MIROVNE PREGOVORE**

PARIZ, 5. jan. – [Havas.] – Predstavnici svih Jugoslovena, Srbije, Crne Gore, Bosne, Hercegovine, Dalmacije, Hrvatske i Slovenije formirali su novu vladu u Beogradu. Sile Antante i neutralne sile, kako navodi Žurnal debata, obaviještene su da je Kraljevina Srbija sada ujedinjena Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca.

PARIZ, subota, 4. jan. – [Asošijeted pres] – „Francuska, Engleska i Rusija i njihovi sporazumi sa Italijom i Rumunijom¹, upravljaju pravima Srbije,“ rekao je dr M. R. Vesnić², premijer Srbije, danas u intervjuu za Asošijeted pres.

„Rumunija je izgubila svoju pogodbu kada je započela mirovne pregovore sa centralnim silama 1917. godine,“ nastavio je. „Da li sporazum iz 1915. godine između Italije, Francuske, Engleske i Rusije o pitanju jadranske obale i dalje važi pred međunarodnim pravom?“

„Postoje dvije činjenice koje očigledno daju odričan odgovor na to pitanje. Amerika je ušla u rat nakon potpisivanja sporazuma. Ušla je kao zakleti neprijatelj tajnih sporazuma; i Antanta je prihvatila taj princip. Takođe, u vrijeme potpisivanja tog sporazuma, Italija je tražila dotičnu teritoriju kao zaštitu protiv slovenske dominacije sa ruskom zaleđinom. Ali sa političkim previranjima u Rusiji, ta situacija je nestala. Čini mi se da je prošlo vrijeme kada bi se Evropa opredijelila za imperijalističku politiku. Zašto narodi Balkana ne bi imali ista prava kao i svi ostali?“

Poslovno u ratu

„Na mirovnoj konferenciji će biti predstavljene četiri različite vrste naroda: Prvo, oni koji su ušli u rat sa ciljem da dominiraju; drugo, oni koji su se branili; treće, oni koji su, poput Amerike, ušli sa visokim idealima; i četvrto, oni koji su u njega ušli kao u poslovni poduhvat. Nažalost po Srbiju, narodi koji je okružuju spadaju u posljednju navedenu kategoriju.“

„Vjerujem da će Srbija tražiti da zna po kom osnovu ona ulazi na mirovnu konferenciju, i mislim da će u tome imati pomoć Amerike. Predsjednik Vilson je izjavio da su Sjedinjene Države ušle u rat kako bi ukinule tajne sporazume. Ako Amerika dolazi na konferenciju na kojoj se razmatraju takvi sporazumi, šta će narodi svijeta pomisliti?“

„Kakvu će vjerodostojnost imati ubuduće oni koji će govoriti u ime Sjedinjenih Država?“

„Neki od ovih sporazuma su sklopljeni odnoseći se na narode koji nisu pitani, a vlade koje su ih zaključile nisu imale prava da upravljaju narodima koji im ne pripadaju.“

Sloveni u Čikagu protestuju

Težnje Italije ka Jadranu i bivšim teritorijama austrougarskog carstva proglašene su za nepravredne na masovnom skupu Jugoslovena u Čikagu na Trgu Harding

juče popodne. Usvojene su rezolucije, koje su poslate telegramom predsjedniku Wilsonu. One djelimično glase:

„Protestujemo protiv zatvaranja uglednog jugoslovenskog vođe, Juraja Bjančinija², i drugih.

„Osuđujemo postupak Italije u prevazilaženju čak i ovlašćenja koja je dobila po tajnom sporazumu iz Londona iz 1915. godine, odnosno što je bez prava i pravde okupirala teritoriju na koju nema ni pravnih ni moralnih prava, a sa ciljem da polaže pravo na tu teritoriju zbog fizičkog posjeda.

„Najoštrije protestujemo protiv terorisanja naših sunarodnika u Dalmaciji, što je očigledno smišljeno da stvori takve uslove koji bi joj dali izgovor da oružanom silom zauzme Dalmaciju.

„Primorani da slušaju italijanskog kralja“

„Posebno osuđujemo i najoštrije protestujemo protiv prakse italijanskih vlasti po kojoj je zabranjeno isticanje naše zastave, po kojoj su naše škole zatvorene, naša autonomna tijela raspuštena, po kojoj su naši nacionalni predstavnici skolonjeni sa svojih položaja a narodu izdati proglašeni u ime kralja Italije, i konačno, po kojoj je narod primoran da izjavi poslušnost kralju Italije.

Džejms Keli, bivši vođa spoljnopolitičke propagande za odjeljenje javnog informisanja, bio je glavni govornik. On je hvalio jugoslovenske glasnogovornike koje je upoznao u inostranstvu, i izjavio da „oni ne žele ništa drugo do pravdu za svoj narod.“ E. Despot Vilerski, Stevan Babić i Anton Gazdić su takođe govorili.

68.

New York Times, 9 January 1919

THE JUGOSLAV KINGDOM

Congratulations may be offered to the Kingdom of the Serbs, Croats, and Slovenes, whose consolidation out of the old Kingdoms of Serbia and Montenegro and the Yugoslav provinces of Austria–Hungary has been formally announced. Many thousands of men have died to make it a reality; its people have suffered as much as any other in the war; and only a few weeks ago it seemed possible that the ambitions of politicians might retard the accomplishment of a national aspiration realized at such heavy expense. The fears were unjustified; until a National Assembly shall give final form to the new Government the affairs of the Yugoslav nation are in the hands of a State Council and a Cabinet representing all classes of the people, and its authority seems to be accepted by everybody but King Nicholas, who is naturally aggrieved by the fact that his people have deprived him of his crown. His opposition is likely to be about as futile as that of other dethroned monarchs to the changes in their dominions.

The Karageorgevitch dynasty has been accepted as the head of a constitutional monarchy; the Constituent Assembly will have power to proclaim a republic if it wants to, but the Jugoslavs have all but the form of a republic already, and the services of King Peter and Prince Alexander have been so great that opposition to them is not likely to be serious. While Mr. Pashitch, the Premier of Serbia, is head of the consolidated Government, his power is by no means so great as it was in the smaller kingdom, and associated with him are such men as Father Koroshetz, late leader of the Jugoslavs in the Austrian Parliament, as Vice Premier, and Dr. Trumbitch, who as Foreign Minister will continue the good work which he did as head of the Yugoslav Committee in allied countries during the war. It is an auspicious and welcome event ending a difficult situation, which promises well for the stability of the new State.

Prevod:

Njujork tajms, 9. januar 1919.

JUGOSLOVENSKA KRALJEVINA

Čestitke se mogu uputiti Kraljevini Srba, Hrvata i Slovnaca, čije je stvaranje iz starih kraljevina Srbije i Crne Gore i jugoslovenskih pokrajina u Austrougarskoj zvanično objavljeno. Na hiljade ljudi je poginulo kako bi to postalo stvarnost; njen narod je propatio kao i svaki drugi u ovom ratu, i prije samo nekoliko sedmica se činilo da će ambicije političara osujetiti ostvarenje nacionalnih težnji ostvarenih po tako visokoj cijeni. Strahovi su bili neopravdani. Dok Narodna skupština ne da konačan oblik novoj vladi, poslovi jugoslovenske države su u rukama Državnog savjeta i Kabineta koji predstavljaju sve sojeve ljudi, i njihov autoritet očigledno prihvataju svi izuzev kralja Nikole, koji je naravno ozlojeđen činjenicom da ga je sopstveni narod lišio njegove krune. Njegov otpor će vjerovatno biti podjednako uzaludan kao i otpor drugih vladara svrgnutih zarad promjena u njihovim zemljama.

Dinastija Karadorđević je prihvaćena da bude na čelu ustavne monarhije. Ustavotvorna skupština će imati moć da proglasi republiku, ukoliko to želi, ali Jugosloveni imaju sve osim forme republike, a zasluge kralja Petra i princa Aleksandra su bile toliko velike da vjerovatno neće naići ni na kakav ozbiljan otpor. Dok je Pašić, premijer Srbije, na čelu zajedničke vlade, njegova vlast nije ni približno toliko velika kao što je bila u maloj kraljevini, a sa njim sarađuju ljudi poput oca Korošeca, bivšeg vođe Jugoslovena u austrijskom parlamentu, kao vicepremijer, i dr Trumbić, koji će kao ministar spoljnih poslova nastaviti da obavlja taj posao podjednako dobro kao i dok je predvodio Jugoslovenski odbor u savezničkim zemljama za vrijeme rata. To je povoljan i dobrodošao događaj kojim se okončava jedna teška situacija, koja obećava dobro za stabilnost nove države.

The New York Times, 14 January 1919

**ASK ITALIAN ARMY TO QUIT
THE SOIL OF MONTENEGRO^c**

BELGRADE, January 13. – The immediate withdrawal from Montenegro of all the Italian troops is demanded in a resolution passed by the Montenegrin National Assembly.

The resolution alludes to the presence of Italian troops in Montenegro, “now a part, of the new State of Serbs, Croats, and Slovenes,” as “not dictated by any military necessity, as stable peace reigns in the country.”

Prevod:

Njujork tajms, 14. januar 1919.

**TRAŽE OD ITALIJANSKE VOJSKE
DA NAPUSTI TLO CRNE GORE**

BEOGRAD, 13. januar – U rezoluciji koju je usvojila Narodna skupština Crne Gore zatraženo je hitno povlačenje svih italijanskih snaga iz Crne Gore.

Rezolucija se odnosi na prisustvo italijanskih snaga u Crnoj Gori, „sada dijelu nove države Srba, Hrvata i Slovenaca,“ koje „ne nalaže nikakva vojna potreba pošto stabilan mir vlada u zemlji.“

---

^c Ova vijest je objavljena i u Njujork tribjunu (*Montenegro Demands Italians Leave Land*, New York Tribune, 14 January 1919).

V MONTENEGRINS REVOLT AGAINST SERBS

CRNOGORCI SE BUNE PROTIV SRBA

70.

Chicago Daily Tribune, 17 January 1919

PROCLAIM NEW
SERB KINGDOM;
WANT ADRIATIC

CROATS AND SLOVENES
PROMISED EARLY
ASSEMBLY

New York, January 16. – The text of a proclamation by Crown Prince Alexander of Serbia, regent of the new kingdom of the Serbs, Croats, and Slovenes, announcing the formation of a new government and plans for the convoking of a democratic constituent assembly, was made public here tonight by the official bureau of information of the kingdom.

The proclamation, signed in Belgrade, the capital of the new kingdom, said that the government had been formed “in accord with the chiefs and plenipotentiaries of all the Serbian, Croatian, and Slovene political parties,” and that leaders from “all the three religions and all the three branches of our race” will have representation.

Delegates to Meet

Asserting that the policy of the government will to “to hold inflexibly to the principles of a constitutional and parliamentary government,” Prince Alexander said that plans have been perfected for the convoking at the earliest possible moment of an assembly composed of delegates of the Serbian Skupshtina, the representatives of old Serbia and of Macedonia, and a proportional number of members of the national council, together with representatives of the Voivodina and of Montenegro.

To this assembly, he said, will be presented proposals for an electoral law based on universal suffrage, and a draft of a democratic constitution.

Land for Peasants

The soil of the kingdom, he declared, would be divided among the “necessitous” peasants, “with just compensation to the present owners,” and the government will work toward the establishing by the peace conference of political frontiers “faithfully in accord with the ethnographic frontiers of our whole nation.”

Especial attention will be given to securing for the new nation full rights to “our” Adriatic sea, “from one end to the other.”

[This is in direct conflict with Italian aims, which seek to give Rome domination of the Adriatic sea, “by annexation of strategic ports on the east coast.]

REVOLT IN MONTENEGRO

Washington, D. C., Jan. 16. – Occupation of Montenegro by Serbian troops has resulted in a revolt by the Montenegrins¹, according to an official statement issued here tonight at the Montenegrin legation. Insurgents numbering about 20,000 have succeeded in occupying several towns from which the Serbian forces were driven.

The insurgents, the announcement aid, have sent a delegation to King Nicholas at Paris asking that American troops be sent to Montenegro to preserve order.

¹ Pobunu uoči Božića 1919. su organizovale pristalice kralja Nikole, nezadovoljne prisustvom srpskih i savezničkih snaga u Crnoj Gori, kao i odlukama Podgoričke skupštine. Prema raspoloživim podacima, u prvim borbama, na strani pobunjenika bilo je 29 žrtava, a računa se da je u snagama koje su u njenom gušenju učestvovala, prevashodno srpskim, poginulo 16 ljudi. Tako su situaciju, oko ujedinjenja, s početka 1919. dodatno komplikovale prilike u Crnoj Gori. Dr Dragoljub Živojinović, *Pitanje Crne Gore i Mirovna konferencija 1919*, Istorija XX veka, zbornik radova, XIV–XV, Beograd 1982, 26–27

Prevod:

Čikago dejli tribjun, 17. januar 1919.

**PROGLAŠENA NOVA
SRPSKA KRALJEVINA;
TRAŽE JADRAN**

**HRVATIMA I SLOVENCIMA
OBEĆANA RANA SKUPŠTINA**

Njujork, 16. januar – Zvanična obavještajna služba kraljevine objavila je večeras ovdje tekst proglasa srpskog prestolonasljednika Aleksandra, vladara nove kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, u kome se objavljuje stvaranje nove vlade i planovi za sazivanje demokratske ustavotvorne skupštine.

U proglasu, potpisanom u Beogradu, prestonici nove kraljevine, stoji da je vlada formirana „u dogovoru sa vođama i opunomoćenicima svih srpskih, hrvatskih i slovenskih političkih stranaka,“ i da će vođe iz „sve tri religije i sva tri ogranka našeg naroda“ biti zastupljeni.

Delegati treba da se sastanu

Tvrdeći da će politika vlade biti da „se čvrsto pridržava principa ustavne i parlamentarne vlade,“ princ Aleksandar je rekao da su utanačeni planovi za najskorije sazivanje skupštine sastavljene od delegata srpske skupštine, predstavnika stare Srbije i Makedonije, i srazmjernog broja članova nacionalnog vijeća, zajedno sa predstavnicima Vojvodine i Crne Gore.

Ovoj skupštini, rekao je, biće podnijeti predlozi za izborni zakon zasnovani na opštem pravu glasa, i nacrt demokratskog ustava.

Zemlja za seljake

Zemlja u kraljevini, kako je izjavio, biće podijeljena „ugroženim“ seljacima, „uz pravednu naknadu sadašnjim vlasnicima“, a vlada će raditi na tome da putem mirovne konferencije uspostavi političke granice „vjerodostojno u skladu sa etnografskim granicama čitavog našeg naroda.“

Posebna pažnja će se posvetiti obezbjeđivanju punih prava na „naše“ Jadransko more za novu državu, „od jednog kraja do drugog.“

[Ovo je u direktnoj suprotnosti sa ciljevima Italije, koja nastoji da obezbijedi Rimu dominaciju nad Jadranskim morem, „pripajanjem strateških luka na istočnoj obali.“]

POBUNA U CRNOJ GORI

Vašington, 16. januar – Srpska okupacija Crne Gore dovela je do pobune Crnogoraca¹, kako se navodi u zvaničnom saopštenju koje je ovdje večeras izdalo Poslanstvo Crne Gore. Pobunjenici, kojih ima oko 20 000, su uspjeli da zauzmu nekoliko gradova iz kojih su protjerali srpske snage.

Kako se navodi u saopštenju, pobunjenici su poslali delegaciju kralju Nikoli u Pariz tražeći da se u Crnu Goru pošalju američke snage kako bi se očuvao red.

71.

The New York Times, 17 January 1919

MONTENEGRINS REVOLT AGAINST SERBS; ASK PROTECTION OF AMERICAN TROOPS^a

WASHINGTON, January 16. – Occupation of Montenegro by Serbian troops has resulted in a revolt by the Montenegrins, according to an official statement issued here tonight at the Montenegrin Legation.

Insurgents numbering about 20,000 have succeeded in occupying several towns from which the Serbian forces were driven.¹

^a Tekst istog sadržaja je objavljen je istog dana i u Njujork tribjunu (*Montenegrins Rise Against Serbs, And Appeal For American Troops*, New York Tribune, January 17, 1919).

The insurgents, the announcement says, have sent a delegation to King Nicholas at Paris asking that American troops² be sent to Montenegro to preserve order.

Some weeks ago the State Department was informed by the Montenegrin Committee for National Unity that a convention of representatives duly chosen by the Montenegrin people had met and deposed King Nicholas and voted to join the country with the federation of the Serbs, Slovenes, and Croats under the Serbian dynasty. Later representatives of the assembly went to Belgrade to report this action, and the country was formally accepted by the King Regent as a part of Greater Serbia.

The Montenegrin Government has insisted, and has so informed the State Department, that the assembly which deposed King Nicholas was without authority, as it never had been legally formed. The legation's statement tonight called attention to the fact that the victorious associated nations had decided that Montenegro should have a representative at the Peace Conference.

¹ Poslije održavanja Podgoričke skupštine, rojalistički krugovi u Crnoj Gori, politički i materijalno potpomognuti od Italije, posredstvom Baldačija izazvali su neredu i pobunu. Vođe pobune bili su Jovan S. Plamenac, Risto i Jovo Popović i Petar Lompar. Jedan od njenih organizatora bio je italijanski agent Baldači, inače novinar. Na umiješanost Italije govori i to da su o izbijanju pobune prvo saznali italijanski oficir i vlada. Izvještaji Baldačija, uz vidljiva pretjerivanja, govorili su o velikim borbama u Crnoj Gori, o umiješanosti srpske i francuske komande koje šalju pojačanja radi gušenja pobune, i potrebi hitne akcije saveznika. Prema ocjenama u istoriografiji, „italijanska vlada namjeravala je da pobunu u Cetinju iskoristi da Mirovnoj konferenciji skrene pažnju na prilike u Crnoj Gori, zahtijeva njenu intervenciju, uklanjajući na taj način francusku kontrolu u njoj, i osigura za sebe dominantan vojnički položaj i uticaj“. Cilj im je bio da prisile Jadranske trupe da napuste Crnu Goru, smijene Izvršni odbor i organizuju nove izbore. Centar otpora pobunjenika bili su Njeguši, Podgorica i Crmnica. Pobuna nije uspjela jer joj je nedostajala potrebna masovnost. General Venel, komandant savezničkih trupa (britanskih, francuskih, italijanskih, srpskih, američkih) koje su imale mandat da okupiraju Crnu Goru, procjenjuje da se u brdima oko Cetinja, gdje je bilo glavno središte pobunjenika, nalazilo od 1000 do 1500 ljudi. Ima i drugačijih procjena o broju učesnika u pobuni: od nekoliko stotina do nekoliko desetina hiljada. Vidjeti: Драгољуб Р. Живојиновић, Крај Краљевине Црне Горе, Београд, 2002, 68–70. Драгољуб Р. Живојиновић, Италија и Црна Гора 1914–1925, Београд, 1988, 291–297;

² Povodom pobune saveznici su zaista razmišljali o anglo-francuskoj ili anglo-američkoj okupaciji teritorije Crne Gore, da bi se preduprijedila opasnost od mogućeg građanskog rata.

Prevod:

Njujork tajms, 17. januar 1919.

CRNOGORCI USTAJU PROTIV SRBA TRAŽE ZAŠTITU AMERIČKIH SNAGA

VAŠINGTON, 16. januar – Okupacija Crne Gore od strane srpskih snaga dovela je do pubune Crnogoraca, kako se navodi u zvaničnom saopštenju koje je ovdje večeras izdalo Poslanstvo Crne Gore.

Pobunjenici, kojih ima oko 20 000, su uspjeli da zauzmu nekoliko gradova iz kojih su protjerali srpske snage¹

Kako se navodi u saopštenju, pobunjenici su poslali delegaciju kralju Nikoli u Pariz tražeći da se u Crnu Goru pošalju američke snage² kako bi se očuvao red.

Prije nekoliko sedmica je Državni sekretarijat obaviješten od Crnogorskog odbora za nacionalno ujedinjenje da se skupština predstavnika koje je uredno izabrao narod Crne Gore sastala i zbacila sa prestola kralja Nikolu i izglasala da se zemlja ujedini sa federacijom Srba, Slovenaca i Hrvata pod srpskom dinastijom. Potom su predstavnici skupštine otputovali u Beograd kako bi podnijeli izvještaj o svom postupku, i kralj regent je zvanično prihvatio zemlju kao dio velike Srbije.

Vlada Crne Gore tvrdi, a o tome je obavijestila i Državni sekretarijat, da skupština koja je svrgnula sa vlasti kralja Nikolu nema ta ovlašćenja, i da nikada nije zakonski formirana. Večerašnje saopštenje Poslanstva je skrenulo pažnju na činjenicu da su pobjedničke savezničke države bile odlučile da Crna Gora treba da ima predstavnika na mirovnoj konferenciji.

72.

Chicago Daily Tribune, 18 January 1919

CLAIMS AND AIMS OF JUGO-SLAVS

The Jugo-Slav states of Serbia, Montenegro, Herzegovina, Bosnia, Croatia, and Slavonia, which are living to unite into a stable nation of Greater Serbia, are laying claim to the entire eastern coast of the Adriatic sea. This brings them into a dispute with Italy, which took possession of Istria and northern Dalmatia after the Austrian collapse. Neither side appears inclined to yield a point. President Wilson is reported to favor the Jugo-Slavs in regard to Dalmatia, at least.

Meanwhile all is not harmonious in Greater Serbia. The Montenegrins have had a revolution, driving out the Serbian troops who were in the country.

Prevod:

Čikago dejli tribjun, 18. januar 1919.

ZAHTJEVI I CILJEVI JUGOSLOVENA

Jugoslovenske države Srbija, Crna Gora, Hercegovina, Bosna, Hrvatska i Slavonija, koje žive za to da se ujedine u jednu stabilnu državu, Veliku Srbiju, traže čitavu istočnu obalu Jadranskog mora. To ih dovodi u sukob sa Italijom, koja je zauzela Istru i sjevernu Dalmaciju nakon pada Austrije. Nijedna strana naizgled neće da

popusti. Predsjednik Vilson, navodno, podržava Jugoslovene, bar što se tiče pitanja Dalmacije.

U međuvremenu, nije sve harmonično ni u Velikoj Srbiji. Crnogorci sprovede revoluciju, protjerujući srpske snage koje su bile u zemlji.

73.

Chicago Daily Tribune, 24 January 1919

TELLS PEOPLE OF MONTENEGRO TO REMAIN CALM^b

PARIS, January 23 – [By the Associated Press.] – The minister of foreign affairs of Montenegro has made public the following note:

“The king of Montenegro, learning of the tragic incidents now desolating his country, is anxious to stop the shedding of blood and has addressed a note to his people, as follows:

“To my beloved people: I beg you to remain quietly in your homes and not oppose by arms troops which seek possession of the government of our country.

“I have received the highest assurances from high representatives of the allied countries that very soon a true opportunity will be afforded the Montenegrin people to pronounce freely on the political form of their future government. For my part, tell them that I shall adhere to that decision with pleasure.”

“The message was approved by the peace conference yesterday, which authorized that it be sent to Montenegro.”

Prevod:

Čikago dejli tribjun, 24. januar 1919.

GOVORI NARODU CRNE GORE DA OSTANE MIRAN

PARIZ, 23. januar – [Asošijeted pres] – Ministar spoljnih poslova Crne Gore objavio je sljedeće pismo:

„Kralj Crne Gore, saznavši za tragične incidente koji sada potresaju njegovu zemlju, žarko želi da zaustavi krvoproliće, i uputio je svom narodu pismo, u kome se navodi:

„Mom voljenom narodu: Preklinjem vas da mirno ostanete u svojim domovima i da ne pružate oružani otpor snagama koje pokušavaju da preuzmu vladu u našoj zemlji.

^b Saopštenje kralja Nikole je objavio i Njujork tajms (*King Urges Montenegrins To Await Peace Congress Action*, The New York Times, 24 January 1919).

„Dobio sam najveća uvjerenja od visokih predstavnika savezničkih zemalja da će se crnogorskom narodu uskoro pružiti prilika da se slobodno izjasne o političkom obliku svoje buduće vlade. Što se mene tiče, recite im da ću se ja sa zadovoljstvom pridržavati te odluke.“

„Poruku je juče odobrila mirovna konferencija koja je dala dozvolu da bude poslata u Crnu Goru.“

74.

The New York Times, 29 January 1919

**MONTENEGRIN KING
PUTS HOPE IN ALLIES**

**RELIES ON PEACE CONFERENCE TO
PREVENT ANNEXATION OF HIS COUNTRY BY SERBIA.**

CHARGES REIGN OF TERROR

**ASSERTS THAT THE SERBS ARE KILLING
HIS SUPPORTERS WITHOUT TRIAL**

LONDON, January 27. – The Daily Chronicle publishes an interview with the King of Montenegro which Herbert Vivian¹, a well-known journalist, obtained in Paris. Nicholas began the interview by holding up a telegram and saying:

“This may interest you. It is from Queen Alexandra, informing me that the Dowager Empress of Russia and her daughters are safe in the Crimea.”

King Nicholas proceeded:

“From my own country I have received little news, as the Serbian army of occupation has established a cordon, and neither persons nor letters are allowed to pass. The only reports are smuggled out by my friends at the risk of their lives.

“It appears that a veritable reign of terror exists. Men, women, and children are executed without trial. Bombs are thrown into the houses of my supporters. Money is lavished like water to wean my children away from their allegiance.

Denounces Mock Parliament

“No doubt you have heard of my deposition and the annexation of my country by Serbia. Well, that was voted by a mock parliament that they called

a Grand Skupshtina – a name that does not exist in our constitution. If not elected by anybody, it is just chosen by bands of brigands who are working on behalf of Serbia.

“At present it can summon no regular Parliament, for most of our soldiers have been prevented from returning from their prison camps in Hungary. But when they do return I am confident of the result. They do not wish to give up their laws or independence, which they have maintained during six centuries against every invader. Confederation with other Southern Slavs, by all means, but as free men, not as subjects of another State.

“Mr. Paschitch, the Serbian statesman, has been intriguing for eleven years to annex Montenegro, but he is no nearer his goal, for I refuse to believe that the Allies will depart from the principles of self-determination for which they fought, or that they will allow one of the smallest nations to be sacrificed to the ambitions of a neighbor.

Charges Serbian Ingratitude

“What I complain of is ingratitude, I have fought three wars for the same Serbia. I saved her from one disaster and enabled her to retake Belgrade. I took bread out of my children’s mouths to supply her wants. Remember that I was the first to come to her rescue after the Austrian ultimatum, though no treaty bound me to do so, and though no one knew whether the great powers would intervene.

“And what is my reward? This fratricidal invasion of the liberties of my people.

“We await justice from the Peace Congress, and we rely upon the promises of the powers. We count upon proper access to the sea, for we depend upon our imports for our existence.

“We must have Scutari. We have taken it three times with our swords, and each time it has been snatched away from us in order to flatter the susceptibilities of Austria, which has now ceased to exist. Scutari is ours ethnologically, historically, and geographically.

“In addition, we ought to possess the Bocche di Cattaro, which is the first natural avenue to my country. Bosnia and Herzegovina are also traditionally Montenegrin.”

¹ Herbert Vivijan, britanski novinar, ostvario se kao putopisac na početku karijere. Važio je za velikog poznavaoca prilika na Balkanu. Crnogorska vlada mu je 1908. godine nudila položaj počasnog konzula u Londonu. Objavio je desetak knjiga, od kojih su jako popularne bile: *Srbija: raj siromašnih* (1897) i *Srpska tragedija: sa nekoliko utisaka o Makedoniji* (1904).

Prevod:

Njujork tajms, 29. januar 1919.

**CRNOGORSKI KRALJ
POLAŽE NADE U SAVEZNIKE**

**OSLANJA SE NA MIROVNU KONFERENCIJU
DA SPRIJEČI ANEKSIJU SVOJE ZEMLJE SRBIJI**

OKRIVLJUJE VLADAVINU TERORA

**TVRDI DA SRBI UBIJAJU NJEGOVE
PRISTALICE BEZ SUĐENJA**

LONDON, 27. januar – „Dnevna hronika“ objavila je intervju sa kraljem Crne Gore koji je Herbert Vivijan¹, poznati novinar, napravio u Parizu. Nikola je otpočeo intervju držeći jedan telegram i rekavši:

„Ovo Vas možda zanima. Od kraljice Aleksandre je, koja me obavještava da su ruska carica udovica i njene kćerke bezbjedne na Krimu.“

Kralj Nikola je nastavio:

„Iz sopstvene zemlje sam dobio malo vijesti, pošto je srpska okupaciona vojska uspostavila kordon i ni ljudi ni pisma ne smiju da prolaze. Jedine izvještaje krišom iznesu moji prijatelji po cijenu sopstvenih života.“

„Izgleda da postoji prava vladavina terora. Ljudi, žene i djeca se ubijaju bez suđenja. Bombe se bacaju u kuće mojih pristalica. Novac se sipa kao voda kako bi se moja djeca odrekla svoje pripadnosti.“

Optužuje lažnu skupštinu

„Svakako ste čuli za moje zbacivanje sa prestola i aneksiju moje zemlje Srbiji. Dakle, to je izglasala lažna skupština koju oni nazivaju Velika skupština – naziv koji ne postoji u našem ustavu. Ako je nije izabrao niko, onda su je prosto izabrale bande razbojnika koji rade u korist Srbije.“

„Trenutno se ne može sazvati nikakva redovna skupština pošto je većina naših vojnika spriječena da se vrati kućama iz svojih zarobljeničkih logora u Ugarskoj. Ali kada se vrate, siguran sam u ishod. Oni ne žele da se odreknu svojih zakona ili nezavisnosti, koju su očuvali tokom šest vjekova uprkos raznim napadačima. Konfederacija sa drugim Južnim Slovenima, svakako, ali kao slobodni ljudi, a ne kao građani druge države.“

„Gospodin Pašić, srpski državnik, već jedanaest godina spletkari ne bi li anektirao Crnu Goru, ali nije ništa bliži svom cilju jer ja odbijam da povjerujem da će Saveznici odstupiti od svojih principa samoopredeljenja za koji su se borili, ili da će dozvoliti da jedna od najmanjih država bude žrtvovana zarad ambicija jednog susjeda.“

Krivi Srbe za nezahvalnost

„Ono na šta se ja žalim je nezahvalnost; ja sam tri rata vodio u ime Srbije. Spasao sam je od jedne propasti i omogućio joj da povрати Beograd. Odvajao sam hljeb

od usta svoje dece da bih nju namirio. Sjetite se da sam joj prvi pritekao u pomoć nakon austrijskog ultimatum, iako me nijedan sporazum na to nije obavezivao, i iako niko nije znao da li će velike sile intervenisati.

„I šta je moja nagrada? Ovaj bratoubilački napad na slobodu moga naroda.

„Mi očekujemo pravdu od mirovnog kongresa, i oslanjamo se na obećanja velikih sila. Mi računamo na pravi izlaz na more, jer životno zavisimo od našeg uvoza.

„Moramo dobiti Skadar. Tri puta smo ga osvojili mačevima, i svaki put nam je oduzet kako bi se dodvorilo Austriji, koja je sada prestala da postoji. Skadar je naš etnički, istorijski i geografski.

„Takođe, treba i Boka Kotorska da pripadne nama jer je prvi prirodni put do moje zemlje. Bosna i Hercegovina su takođe tradicionalno crnogorske.“

75.

New York Tribune, 2 February 1919

WHERE THE WORLD IS STILL AT WAR

The Supreme Council of the Allies recently issued a warning that the party undertaking such seizure of disputed territories will in every case prejudice the claim of the party undertaking such seizure. Although the warning was not directed to any nation or state in particular, it was understood to apply to the following instances where fighting occurred lately or is still going on: 1–Dorpat area: Esthonians attacked by Bolsheviki. 2–Vilna area: Lithuanians attacked by Bolsheviki. 3–Kiev area: Promiscuous fighting among Ukrainians, Bolsheviki and pan–Russian forces. 4–Polish–German border: Preparations for war on both sides; frequent skirmishes. 5–Lemberg area: Polish defenders of city besieged by Ukrainians. 6–Montenegro: Raiding Serbians fought by mountaineers. 7–Thrace: Clashing between Bulgars and Greeks. 8–Silesia: Poles invading district held by Czecho–Slovaks. 9–Caucasus: Fighting between Armenians and Georgians.

Prevod:

Njujork tribjun, 2. februar 1919.

GDJE SVIJET JOŠ RATUJE

Vrhovno vijeće Saveznika je nedavno izdalo upozorenje da strana koja zauzme sporne teritorije će u svakom slučaju naškoditi zahtjevima te strane koja sprovede to zauzimanje. Iako upozorenje nije bilo namijenjeno direktno nijednom narodu ili državi, podrazumijevalo se da važi za sljedeće primjere gdje je u posljednje

vrijeme bilo borbi ili one i dalje traju: 1– Dorpat oblast: Bljševici napali Estonce. 2– Oblast Vilne – Boljševici napali Litvance. 3– Kijevska oblast: mješovite borbe između Ukrajinaca, boljševika i panruskih snaga. 4– Poljsko–njemačka granica: pripreme za rat sa obje strane; česti okršaji. 5– Lemberška oblast: poljski branioci grada pod opsadom Ukrajinaca. 6– Crna Gora: brđani se bore protiv Srba okupatora. 7– Trakija: Okršaji između Bugara i Grka. 8– Silesija: Poljaci napali oblast koju drže Čehoslovaci. 9– Kavkaz: Borbe između Jermena i Gruzijaca.

76.

New York Tribune, 2 February 1919

**NIKITA OF MONTENEGRO A KING WHO HAS LIVED
PAST HIS TIME**

**A BATTERED BUT BRAVE
AND PICTURESQUE SURVIVAL
OF A FAST– DYING AGE**

**A HERO IN HIS REALM A
DECADE AGO, NOW
HIS SUBJECTS WOULD
CAST HIM DOWN**

BY CHARLES HENRY MELTZER

THERE are some, a few, who have met and talked with him, who would grieve to see King Nicolas deposed. He stands apart from other Old World royalties, a relic of an age when men were simple. He is as primitive in some ways as a shepherd king; a brave, if battered, picturesque survival of a fast–dying age. A warrior born and bred, brave as a bull, yet crafty, understanding human frailties, and, by the Balkan standards, just and wise.

There seems some doubt as to the right of the Skuptchina to get rid of Nicolas. It may proclaim him scrapped, but he is still alive. Ten years ago all Montenegro worshipped him. He was their hero, their admired and honored chief. He was the friend to whom they brought their cares and quarrels; their bulwark against ravaging Turks and robbers of the Albanian hillside. They would have followed him to death, through fire and water. What has he done since then that they should cast him down?

When he marched out of Podgoritza with his troops to fight for Scutari he was acclaimed in the old Montenegrin manner. Close to the avenue which looks toward the stern Malissorí country his men could see the ruins

of a citadel which he had stormed long years before. The waters of the lake, a few miles further, had mirrored many hard won fights and bloody raids in which he had played a part, and played it valiantly. And now his subjects talk of upsetting him, like a mere Wilhelm¹ or foxy Ferdinand².

To be sure, in Italy, where his daughter is Queen Consort, he has been suspected, as I hear, of having intrigued with the detested Austrians. And, to be frank, there was something queer about the too meek surrender of Mount Lovchen, the rampart of Cettinje. From that natural fortress, looking down on Cattaro, with ten cannon and a hundred gunners, he might have resisted hosts, sunk the big Austrian fleet and saved his kingdom. But were the cannon there? If not, why not? These questions will be answered in good time, no doubt. Till then we might have faith in Nicolas.

The King Who Played Dramatist

You can hardly wonder if, with his glorious past, he disliked the idea of being swallowed up in a new Jugo-Slavia. He had resigned himself to becoming a crowned factor in a big federation of Serbs, Bosnians, Herzegovinians, Montenegrins and Dalmatians. But he clung doggedly, till yesterday, to his own crown – that crown which he may now have to resign and which he prizes as a symbol of his many victories. At seventy-five, Nikita – as some call him – still feels himself quite strong and fit to reign. It must be galling to his pride to live in a French suburb, a poor pensioner, when his old heart is pining for his rocky home.

I was returning from the then Turkish city of Scutari to Paris, when on my road I stopped for a day or so to interview Nikita at Cettinje. A tiny town, surrounded by grim mountain – no bigger than some villages in Flanders³, of which it vaguely reminded me. The first Malisori rising⁴ was just ending. Thousands upon thousands of Albanian refugees had sought shelter in Montenegro. And at the moment when I reached Cettinje the Turks dispatched an ultimatum to that capital, calling on Nikita either to abandon the insurgents or to fight for them. The issue lay in the King's hand alone. For though in theory Montenegro was a constitutional monarchy, as one of the King's ministers had told me privately, it was thought better in Cettinje not to refer much to the constitution, as any mention of it seemed to annoy his majesty. I had letters of introduction with me for the Royal Chamberlain; and at another time it would have been easy to get audience of the King. No arrs and nonsense of the usual kind divided him from the most humble citizen. At dusk he used to have a chair placed on the palace doorsteps, and there he would chat affably with any man who had need of counsel or a wrong to tell of. In earlier times, indeed, he had been simpler still. There was a tree⁵ in some part of Cettinje beneath which, when he was Prince and not King Nicolas, he sat and listened to his subjects' grievances, dispensing justice like an

Eastern cad. Just then though, as the Chamberlain informed me, his majesty was busy, very busy. Next day he might have to choose between peace and war. And in an hour or two he would be in bed.

Gaining An Audience

It did seem rather hard to get that interview. But hapily a bright thought came to me.

“Did not his majesty once write a play?” said I.

“He did.”

“Do me the favor, then, of telling him that a critic from Now York desires the privilege of meeting the man who wrote that play.

“Before I fell asleep that night in my dreary bedroom at the Grand Hotel (it was once the palace) I received a message asking me not to leave Cettinje in a hurry, and granting me an audience of the King for the next morning.

The palace (which, it seems, the Austrians burned when they invaded Montenegro) was an unpretending, yellow whitewashed structure, in a little square, to which one had access by a simple portico. On presenting my credentials I was shown into a bare square room, and asked to wait, as his majesty was presiding over a state council. I had not long to wait. In a few minutes a fine old man, with scant white hair and a strong, rugged face, strode in – Nikita. His eyes were bright and keen. His mouth and lips, a trifle coarse, spoke of decision, character. He looked exactly what he was, a soldier. A man used to command and have his will. He had a heavy white moustache and a broad forehead. He wore the flowing, national costume, which he loved; the long, open coat, reaching to the ankles, a bright waistcoat and a many-colored scarf around the waist⁶. His head was topped by a flat soldier’s cap, not unlike that once dear to British Tommies.

French Fluency In the Balkans

I found, to my surprise, that he spoke French, not only with fluency, but with correctness. No professor of the Sorbonne could have improved on his well-balanced phrases. For twenty minutes he discussed not peace and war, but drama and literature, with me. I learned that he admired Chateaubriand⁷, and later, when I had read his play, of which he gave me a copy together with his photograph, I saw that he knew his Schiller⁸.

The play, an historic drama in three act entitled “The Empress of the Balkans” had, as he informed me, been acted at Cettinje and, I believe, in Russia. It was not a masterpiece, maybe, but it had merit, though, to a Broadway audience, it might be a bit depressing. The heroine, as his majesty assured me, was suggested by his spouse – a most gracious and, when young, a handsome lady.

King Nicolas had acquired his French in Paris. There he had been impressed by the romantic charm not only of Chateaubriand but also of Lamartine⁹. Ibsen¹⁰ and Shaw¹¹ were probably unknown to him, though as to that I may be mistaken. I doubt if he had heard of David Belasco.¹²

Before long we were on such agreeable terms that I had suggested to the King – whom I treated carefully not as a king but as a distinguished dramatist – the possibility of his intrusting me with the honor of adapting his work in English. But either he felt uncertain as to my worthiness for such a task or he was troubled by the remembrance of his ministers, for at this point he branched off into Balkan politics, and, shaking hands with me, went off to head that council.

A Parisian Gentleman

The most recent published portrait of King Nicolas gave me a shock. It showed him in the banal hat and frock coat of a Parisian gentleman. Not riding at the head of his brave troops or playing judge outside the entrance to his palace, but – at a football game. This age is an iconoclastic age. No monarch knows this better than Nikita, who, till the other day, ruled at Cetinje.

¹ Fridrih Vilhelm Viktor Albert od Pruske (*Friedrich Wilhelm Viktor Albert von Preußen*). Vladao je od 1888. do 1918. Vodio je militarističku politiku. Pred kraj Prvog svjetskog rata, nakon kapitulacije Njemačke, abdicirao je i 9. novembra 1918. otišao u Holandiju gdje je dobio azil.

² Ferdinand I (*Ferdinand I*, Beč 1793 – Prag 1875) vladar iz dinastije Habzburga. Od 1835. do 1848. austrijski car, kralj Ugarske, predsjednik Njemačke konfederacije. Abdicirao je 2. decembra 1848. zbog promjena izazvanih februarskom revolucijom u Francuskoj 1848.

³ Flandrija ili Flamanija je istorijski region koji obuhvata sjeverni dio Belgije. Ostali dio zemlje čine Valonija i Brisel.

⁴ Malisorski ustanci izbili su na granici Crne Gore poslije Mladoturske revolucije 1908. i trajali nekoliko narednih godina, posebno na prostoru Malesije (1908–1911).

⁵ Riječ je o hrastovom drvetu s velikom krošnjom. Nalazilo se na Cetinju između kneževskoga dvora i Biljarde. Ispod Brijesta su crnogorski knjaževi Danilo I i Nikola I Petrović Njegoš sudili (u “posljednjoj instanci”) u sporovima, obično strankama koje su bile nezadovoljne odlukama redovnih sudskih organa.

⁶ U crnogorskoj narodnoj nošnji zaseban dio predstavlja vuneni ili pamučni pojas, dužine 5–6 metara, širine 15 centimetara, koji se obavija oko struka.

⁷ Fransa Rene Šatobrijan (*François-René de Chateaubriand*, 1768–1848). Francuski književnik.

⁸ Fridrih Šiler (Friedrich Schiller, 1759 –1805), njemački pjesnik, dramaturg, filozof i istoričar.

⁹ Alfons de Lamartin (Alphonse de Lamartine, 1790–1869), francuski književnik i političar.

¹⁰ Henrik Ibzen (1828–1906), norveški književnik čije su drame najveći doprinosi svjetskoj književnosti.

¹¹ Džordž Bernard Šo (George Bernard Shaw, 1856–1950), irski dramski pisac, romansijer, esejista, književnik, novinar.

¹² Dejvid Belasko (David Belasco), američki pozorišni producent, režiser, pisac, autor komada *Djevojka sa zlatnog Zapada*. Na osnovu njega Pučini je komponovao jedno od svojih najpoznatiji operskih djela.

Prevod:

Njujork tribjun, 2. februar 1919.

CRNOGORSKI NIKITA, KRALJ KOJI JE NADŽIVIO SVOJE VRIJEME

**ISHABAN ALI HRABAR
I SLIKOVIT OPSTANAK
DOBA KOJE BRZO ZAMIRE**

**BIO JE JUNAK U SVOM KRALJEVSTVU
DECENIJU PRIJE, A SADA PODANICI
ŽELE DA GA ZBACE**

PIŠE: ČARLS HENRI MELCER

Ima nekih, njih nekolicina, koji su ga upoznali i razgovarali sa njim, a kojima bi bilo žao da vide kralja Nikolu zbačenog sa prestola. On se izdvaja od ostalih kraljeva Starog svijeta, zaostavština je jednog doba kada su ljudi bili jednostavni. On je u nekim pogledima primitivan poput kralja pastira; hrabar, iako mučenički, slikovit opstanak jednog doba koje brzo umire. Rođen i odgajan za ratnika, hrabar poput bika, ipak vješt, pun razumijevanja za ljudske slabosti, i po svim balkanskim mjerilima, pravedan i mudar.

Postoje, naizgled, neke sumnje u pravo Skupštine da ukloni Nikolu. Može ga proglasiti za otpisanog, ali on još uvijek živi. Prije deset godina, čitava Crna Gora ga je obožavala. On je bio njihov junak, njihov uvaženi i poštovani vođa. Bio je prijatelj kome su iznosili svoje brige i svađe, njihov bedem protiv Turaka koji su harali i pljačkaša sa albanskih brda. Pratili bi ga i u smrt, kroz vatru i vodu. Šta je učinio od tada pa da žele da ga zbace?

Kada je odmarširao iz Podgorice sa svojim snagama da se bori za Skadar, pozdravljen je na stari crnogorski način. Blizu široke ulice koja gleda na nepristupačnu malisorsku zemlju, njegovi ljudi su mogli da vide ruševine starog utvrđenja na koje je jurišao prije toliko godina. U vodama jezera, nekoliko milja dalje, su odraz našle mnoge teško dobijene bitke i krvavi pohodi u kojima je igrao ulogu, i to je igrao neustrašivo. A sada njegovi podanici pričaju o tome da ga svrgnu, kao jednog običnog Vilhelma¹ ili podmuklog Ferdinanda².

Zasigurno se u Italiji, gdje je njegova kćerka Kraljica supruga, sumnjiči da je, kako saznajem, spletkario sa omraženim Austrijancima. I, da budemo iskreni, bilo je nečeg čudnog u suviše pitomoj predaji Lovćen planine, cetinjskog bedema. Sa te prirodne tvrđave koja se nadvija nad Kotorom, mogao se sa deset topova i stotinu pušaka oduprijeti vojskama, potopiti veliku austrijsku flotu i spasti svoju kraljevinu. Ali, da li je tamo bilo topova? I, ako nije, zašto? Ova pitanja će blagovremeno dobiti odgovor. Do tada bismo mogli imati vjere u Nikolu.

Kralj koji je izigravao dramskog pisca

Teško da možete da se čudite što mu se, pored svoje slavne prošlosti, nije dopala ideja da ga proguta nova Jugoslavija. Pomirio se sa time da postane kraljevski

činilac u velikoj federaciji Srba, Bošnjaka, Hercegovaca, Crnogoraca i Dalmatinaca. Ali se do juče uporno držao svoje krune – krune koju će sada možda morati da preda a koju smatra simbolom svojih mnogobrojnih pobjeda. U sedamdeset petoj, Nikita – kako ga neki zovu – i dalje se osjeća prilično jakim i sposobnim da vlada. Mora da je poražavajuće za njegov ponos to što živi u francuskom predgrađu kao jadni penzioner, kada njegovo staro srce čezne za stjenovitim domom.

Vraćao sam se iz tadašnjeg turskog grada Skadra za Pariz, kada sam na putu svratio na Cetinje na dan–dva kako bih intervjuisao Nikitu. Maleni grad okružen turobnom planinom – ništa veći od nekih sela u Flandriji³ na koja me je malo i podsjetio. Prvi malisorski ustanak⁴ se upravo završavao. Hiljade i hiljade albanskih izbjeglica je potražilo utočište u Crnoj Gori. U trenutku kada sam stigao na Cetinje, Turci su toj prestonici poslali ultimatum, tražeći od Nikite ili da napusti pobunjenike ili da se bori za njih. Stvar je ležala samo u kraljevim rukama. Jer, iako je Crna Gora u načelu ustavna monarhija, kako mi je u povjerenju rekao jedan od kraljevih ministara, na Cetinju se smatralo da je bolje ne pominjati mnogo ustav, pošto bi svako pominjanje uzrujalo njegovo visočanstvo. Sa sobom sam imao pisma za kraljevskog pomoćnika, i u neko drugo vrijeme bi bilo lako dobiti audijenciju kod kralja. Nikakvo oružje niti uobičajene gluposti ga nisu dijelile od najskromnijeg građanina. U sumrak bi mu postavili stolicu na prag palate, i tamo bi prijatno ćaskao sa bilo kim kome je bio potreban savjet ili ko je imao nepravdu na koju da se požali. U ranija vremena je zaista bio još jednostavniji. U nekom kraju Cetinja postojalo je drvo⁵ pod kojim bi, dok je bio knjaz a ne kralj Nikola, sjedeo i slušao pritužbe svojih podanika, dijeleći pravdu poput istočnjačkog kadije. Upravo tada me je pomoćnik obavijestio da je njegovo visočanstvo veoma veoma zauzet. Sljedećeg dana će možda morati da bira između rata i mira. Kroz sat–dva će biti u krevetu.

Pridobijanje publike

Činilo se da ću teško dobiti taj intervju. Ali, srećom, sinula mi je ideja.

„Zar njegovo visočanstvo nije napisalo jednu predstavu?“ rekao sam.

„Jeste.“

„Učinite mi uslugu, onda, i recite mu da jedan kritičar iz Njujorka traži privilegiju da upozna čovjeka koji je napisao taj komad.

„Prije no što sam zaspao u svojoj turobnoj sobi u Grand hotelu (koji je nekada bio palata), primio sam poruku u kojoj sam zamoljen da ne napuštam Cetinje u žurbi, i dozvoljavajući mi audijenciju kod kralja sljedećeg jutra.

Palata (koju su Austrijanci izgleda spalili kada su zauzeli Crnu Goru) je bila skromna, žuto krečene gradnje, oblika malog kvadrata, kojoj se prilazilo kroz jednostavno stubište. Nakon što sam predao moje akreditive, uveden sam u malu prostoriju kvadratnog oblika, i zamoljen da sačekam pošto njegovo visočanstvo predsjedava državnim vijećem. Nisam dugo morao da čekam. Kroz nekoliko minuta je dugim koracima ušao fini stariji čovek, prorijeđene sijede kose i jakog grubog lica – Nikita. Oči su mu bile sjajne i prodorne. Njegova usta i usne, malo grube, odražavale su odlučnost, karakter. Izgledao je baš kao ono što je i bio, vojnik. Čovjek koji je navikao da komanduje i da dobija po svome. Imao je guste sijede brkove i široko čelo. Nosio je raskošnu narodnu nošnju, koju je volio; dugački otvoreni kaput do gležnjeva, prsluk jarke boje i šarenu maramu oko struka⁶. Na glavi mu je stajala ravna vojnička kapa, nalik onim koje su nekada nosili britanski vojnici.

Tečan francuski na Balkanu

Iznenadio sam se da je govorio francuski, i to ne samo tečno već i ispravno. Nijedan profesor sa Sorbone ne bi ispravljao njegove dobro odmjerene izraze. Dvadeset minuta je sa mnom govorio, ne o ratu i miru, već o drami i književnosti. Saznao sam da se divio Šatobrijanu⁷, i kasnije, kada sam pročitao njegovu dramu čiji mi je primjerak dao zajedno sa svojom fotografijom, shvatio sam da je poznao Šilerovu⁸ poeziju.

Komad, istorijska drama u tri čina pod nazivom „Balkanska carica“ je, kako me je obavijestio, izvođena na Cetinju i, vjerujem, u Rusiji. Nije to možda bilo remek djelo, ali je imalo svojih vrijednosti, mada bi za brodvejsku publiku bilo malo otužno. Heroinu je, kako me je njegovo visočanstvo uvjeralo, predložila njegova supruga – jedna ljupka, i u mladosti veoma naočita dama.

Kralj Nikola je svoj francuski naučio u Parizu. Tamo je na njega utisak ostavio romantični šarm ne samo Šatobrijana već i Lamartina⁹. Iben¹⁰ i Šo¹¹ su mu vjerovatno bili nepoznati, mada možda i griješim. Sumnjam da je čuo za Dejvida Belaska.¹²

Uskoro smo bili u tako prijatnom razgovoru da sam predložio kralju – prema kome sam vodio računa da se ne ophodim kao prema kralju već uvaženom dramaturgu – mogućnost da mi povjeri tu čast da adaptiram njegovo djelo na engleski. Ali, ili nije bilo siguran u to koliko sam dostojan takvog zadatka, ili ga je mučilo razmišljanje o njegovim ministrima, jer je u ovom trenutku prešao na balkansku politiku i, rukovavši se sa mnom, otišao da vodi Savjet.

Pariski gospodin

Najskoriji objavljeni portret kralja Nikole me je šokirao. Prikazao ga je u najobičnijem šeširu i kaputu jednog pariskog gospodina. Ne jašući pred svojim junačkim snagama ili izigravajući sudiju izvan ulaza u svoju palatu, već – na fudbalskoj utakmici. Ovo je ikonoboračko doba. Nijedan monarh to ne zna bolje od Nikite, koji je, do prije neki dan, vladao na Cetinju.

77.

New York Tribune, 3 February 1919

SERBIA'S TERRITORIAL PLAN^c

SERBIA – Serbia's claim to take from the Hapsburg Monarchy the provinces of Bosnia and Herzegovina, are opposed by no one in the Entente group. The plans for the incorporation into Jugo– Slavia of the Hapsburg province of Croatia, except as to the coastal region of Fiume, are also considered as subject to the internal decision of the southern Slavs.

^c Istog dana, tekst je objavljen i u Vašingtonu postu (Wilson Presses League Project; Territorial Claims Of Nations Outlined; Conflicts Involved, *The Washington Post*, 3 February 1919).

Jugo–Slav and Italian aims are in sharp conflict in the settlement of the Adriatic coast problem, involving the future of Fiume and the Croatian seaboard along the islands of Dalmatia and Albania. The union of Montenegro and Serbia as part of the Greater Jugo– Slav state has been voted by the Montenegrin Parliament, but the faction representing King Nicholas and his adherents protests against a union which shall not leave to Montenegro entire local self–government. There is also a conflict between the plans of Jugo–Slav statesmen and those of Czecho–Slovakia, who desire a wide corridor from Bohemia¹ to the Adriatic to Hungary and Croatia to secure an outlet to the sea.

¹Kraljevina Bohemija poznata je i kao **Češko kraljevstvo**. Bila je kraljevina od 1310. godine u sastavu Svetog rimskog carstva i Austrougarske. Nalazi se na području današnje Češke i istorijske pokrajine Bohemije.

Prevod:

Njujork tribjun, 3. februar 1919.

TERITORIJALNI PLAN SRBIJE

SRBIJA – Srpskim zahtjevima da od Habsburške monarhije uzme pokrajinu Bosnu i Hercegovinu se ne protiv niko iz bloka Antante. Planovi da se u Jugoslaviju uključi i habsburška pokrajina Hrvatska se takođe smatraju predmetom unutrašnje odluke Južnih Slovena, osim što se tiče priobalne oblasti Rijeke.

Jugoslovenski i italijanski ciljevi su u oštrom sukobu kad se radi o rješavanju problema jadranske obale, uključujući budućnost Rijeke i hrvatskog primorja duž ostrva Dalmacije, i Albanije. Crnogorski parlament je izglasao ujedinjenje Crne Gore i Srbije kao dijela velike jugoslovenske države, ali frakcija koja predstavlja kralja Nikolu i njegove pristalice se protivi ujedinjenju koje Crnoj Gori neće ostaviti čitavu lokalnu samoupravu. Postoji takođe i sukob između planova jugoslovenskih i čehoslovačkih državnika, koji žele širi koridor do mora od Bohemije¹ do Jadrana preko Ugarske i Hrvatske kako bi obezbijedile izlaz na more.

78.

Chicago Daily Tribune, 4 February 1919

EIGHT YANKEES SUBDUE REVOLT IN MONTENEGRO

HUNGER CHIEF PROBLEM IN THE DOMAIN OF FORMER KING NICOLAS.

BY THOMAS S. RYAN.

[Chicago Tribune Foreign News Service.]

CATTARO, Dalmatia (adjoining Montenegro), February 1. – [Via Paris, Feb. 1.] – As my ship dropped anchor off Cattaro under the old Austrian forts, an American bugle call floated over the gulf and a Yankee voice shouted:

“Shake a leg with that sack of flour, ...”

I did not know it just then, but had stepped in for the crisis of strange drama. It was the end of revolution and the opening of a new epoch in Montenegrin history.

Overseas you may know but little of this revolution and care less. But it's interest comes home when you learn that an American lieutenant and several American doughboys stopped the whole show with a wave of the hand and then set the rebels to work unloading Hoover flour for the starving women and children.

Pin Falls In Cattaro

Then, too, every pin drop in Cattaro these days should be heard throughout Europe. Not that it is heard.

A battalion of the Three Hundred and Thirty-second United States infantry, which is quartered thereabouts often looks to the gulf and speak vaguely of new uniforms that are no forthcoming. And the submarine chaser has not had mail since Nov. 4. With the dust of the Austrian downfall still in the air, many strange forces are working which Europe may feel in her reconstruction.

Glance at these granite mountains above the gulf and you know that the town might resist an empire. In the streets gather the hillmen, great hungry eyed folk, with arms of warriors and cloaks of beggars. Here are two problems.

Who Will Hold Forts?

But here in this babel of tongues and medley of regimentals, who is to hold the Cattaro forts? And when are these mountain giants to taste real food?

The first question waits on the peace conference. The second is on its way to solution by Capt. F. E. Lawrence of Hoover's commission to the hungry lands. This is a story of how Yankee vigor followed Austrian misrule.

Back in the mountains of Podgoritza in Montenegrin Skupshtina the dethroned old king, Nicholas, and his line declared for a union with Serbia.

It was generally understood that King Peter of Serbia or Prince Alexander, the regent, would rule the new state. So far so good, say the Slavs of Cattaro.

Prey on Their Credulity

It is easy to urge upon the mountaineer that the system under which he was bom and bred, is the right one. It seems as infallible as his mountain peaks or his own existence among them.

Cettinje, Podgoritza, and other towns had declared for the new Slav state. But at Niegosh, the birthplace of Nicholas and his fathers, his party was still strong. They rushed to arms. No difficult feat, indeed, for your Montenegrin is never far from his knives and revolvers, and the Austrians had left a choice assortment of riffles in their retreat.

I believe that most of these men were merely starving and felt that any upheaval must better their bill of fare. The country, in fact, was stripped bare of wholesome food. The Austrians cursed the land when they left it. They abandoned their arms and drove before them all the cattle, sheep, and caravans of flour.

This army then, with no clear idea of the cause at stake, swept down on Cettinje, a little under 1,000 strong.

“The city” or Serbian party, had Austrian machine guns and hand grenades, and even artillery; they numbered about 6,000. Clearly the rebels hope for nothing, except from the desperation of hungry men.

Allies Sent Out Troops

Nevertheless, on Jan. 8 they had marched out on the Cettinje road to Cattaro and had fought a battle in twelve of the city party were killed and sixty wounded. When the news of the fighting reached Cattaro Gen. Venel¹, a Frenchman commanding the allied garrison, hurried detachments of French, Italian, Serbian, and American troops toward Cettinje.

It was Company F. Three Hundred and Thirty—second American infantry, that received marching orders on Jan. 6. Capt. Southworth was in command.

With him was Capt. Lawrence of the food commission, whose ship, the Western Plains, was lying virtually useless in the Gulf of Cattaro, with 8,000 tons of flour aboard. The town was hungry, the Hinterland was famished, but up to that time the crown on the quay had admired the food ships' camouflage. There was no stevedore labor.

¹ Venel Pol, francuski general, komandant savezničkih trupa koje su 1918. ušle u Crnu Goru. Na području Crne Gore, prema izvještaju Franše D'Eperea od 12. 12. 1918, pod njegovom komandom sa sjedištem u Kotoru na raspolaganju su bile „čim stignu:

(a) 2 jugoslovenska bataljona, već u unutrašnjosti Crne Gore;

(b) Međunarodni cetinski garnizon: jedna francuska četa iz Kotora i jedna italijanska; srpska četa već tamo. Mjesna komanda francuska;

(c) garnizon u Baru: jedna četa Francuza, jedan tamošnji talijanski bataljon, jedna američka četa iz Kotora. Lokalna komanda: talijanska.

(d) garnizon u Kotoru : 1 francuski bataljon (dolazi iz Italije) jedan srpski odred, 1 talijanski bataljon umjesto 3, 1 američki bataljon, koji se već tamo nalazi. Mjesna komanda: američka.

Svi italijanski mjesni garnizoni koji nisu naprijed spomenuti, imaju se ukloniti, osobito oni u Njegušima i Virpazaru.“ Vidjeti: *Građa za stvaranje jugoslovenske države (1. I – 20. XII 1918)*, Priredili: dr Dragoslav Janković, dr Bogdan Krizman, Beograd 1964, 712.

Prevod:

Čikago dejli tribjun, 4. februar 1919.

**OSAM JENKIJA
SAVLADALI POBUNU
U CRNOJ GORI**

**GLAD GLAVNI PROBLEM U
KRALJEVINI BIVŠEG KRALJA NIKOLE**

**PIŠE: TOMAS S. RAJAN
[Služba za inostrane vijesti Čikago tribjuna]**

KOTOR, Dalmacija (pored Crne Gore), 1. febr. – [preko Pariza, 1. feb.] – Čim se moj brod usidrio kod Kotora pod starom austrijskom tvrđavom, zalivom se razlegao zvuk američkog roga i jenkijevski glas je povikao:

„Protresi nogu sa tim džakom brašna...“

Tada nisam znao, ali zakoračili smo u krizu u sred neobične drame. Bio je to kraj revolucije i otvaranje nove epohe u crnogorskoj istoriji.

Preko okeana se malo zna o ovoj revoluciji, a mari još manje. Ali interesovanje se budi kada se zna da su jedan američki poručnik i nekolicina američkih pješadina-ca zaustavili čitavu dramu jednim mahom ruke, a potom postavili pobunjenike da rade na istovaru Huverovog brašna za izgladnjele žene i djecu.

Igla pada u Kotoru

Tada bi, takođe, i najmanja igla koja bi pala u Kotoru mogla odjeknuti širom Evrope. Nije da je odjeknula.

Bataljon trista trideset druge pješadije Sjedinjenih Država, koji je smješten tamo često gleda na zaliv i pominju nove uniforme koje nikako da stignu. Podmornica–lovac nije donijela poštu još od 4. novembra. Dok se prašina od austrijskog pada još uvijek sliježe, na djelu su mnoge čudne sile koje će Evropa osjetiti u svojoj obnovi.

Jedan pogled na ove granitne planine iznad zaliva i jasno je da bi se grad mogao oduprijeti i carstvu. Na ulicama su okupljeni brđani, veliki narod gladnih očiju, sa ratničkim oružjem a prosjačkom odjećom. Ovdje postoje dva problema.

Ko će držati tvrđave?

Ali, među ovim žamorom i mješavinom vojnih uniformi, ko će držati kotorske tvrđave? I kada će ovi brdski divovi okusiti pravu hranu?

Prvo pitanje se čeka na mirovnoj konferenciji. Drugo je kap. F. E. Lorens iz Huverove komisije za gladne zemlje na putu da riješi. Ovo je priča o tome kako je jenkijevska žustrina smijenila austrijsku lošu vladavinu.

Gore u planinama Podgorice, na crnogorskoj skupštini je svrgnuti stari kralj, Nikola, i podržano je ujedinjenje sa Srbijom. Opšte je prihvaćeno da će srpski kralj Petar ili princ Aleksandar, prestolonasljednik, vladati tom novom državom. Za sada dobro, kažu Sloveni u Kotoru.

Vrebaju njihovu lakovjernost

Lako je uvjeravati brđane da je sistem pod kojim su rođeni i odrasli ispravan. Čini im se nepogrešiv kao i planinski vrhovi ili njihovo postojanje među njima.

Cetinje, Podgorica i drugi gradovi su se opredijelili za novu slovensku državu. Ali u Njegušima, rodnom mjestu Nikole i njegovih očeva, njegova grupa je još uvijek bila jaka. Odmah su se podigli na oružje. Što, zapravo, i nije naročito težak poduhvat, pošto Crnogorac nikada nije daleko od svojih noževa i pištolja, a Austrijanci su tokom povlačenja ostavili priličan asortiman pušaka.

Vjerujem da većina ovih ljudi zapravo samo gladije i da smatraju da bi bilo kakvo previranje poboljšalo njihovu sudbinu. Zaista, zemlja je opustošena od hrane. Austrijanci su prokleli zemlju kada su je napustili. Ostavili su oružja, a pred sobom otjerali svu stoku, ovce i zaprege brašna.

Stoga se ova vojska, bez jasnog pojma o cilju, spustila na Cetinje, njih nešto manje od 1 000.

„Grad“ ili srpska strana, imao je mitraljeze i ručne granate, pa čak i artiljeriju; bilo ih je oko 6 000. Očigledno se pobunjenici ne nadaju ničemu osim očaju gladnih ljudi.

Saveznici su poslali snage

Ipak su 8. januara izašli na put od Cetinja do Kotora i započeli bitku u kojoj je dvanaestorica boraca na strani grada poginulo a šezdeset ranjeno. Kada su vijesti o borbi stigle do Kotora, general Venel¹, francuski zapovjednik savezničkog garnizona, brzo je poslao odrede francuskih, italijanskih, srpskih i američkih snaga ka Cetinju.

Trista trideset druga četa američke pješadije je 6. januara dobila naređenje da krene. Kapetan Sautvort je bio na njenom čelu.

Sa njim je bio kapetan Lorens iz komisije za hranu, čiji je brod, Zapadna dolina, praktično beskoristan ležao u Kotorskom zalivu sa 8 000 tona brašna na njemu. Grad je bio gladan, zaleđe je umiralo od gladi, ali se do tog trenutka rulja na pristaništu divila kamuflaži tog broda. Nije bilo rada na istovaru.

Los Angeles Times, 7 February 1919

A KING DE TROP?

King Nicholas of Montenegro, now stranded in Paris, has ample opportunity to reflect on the mot of Montesquieu, "Women and kings are safest at home." King Nicholas sought to follow the illustrious precedent set by President Wilson by attending in person the Paris conference and assisting in its deliberations. He left his country in charge of his ministers while he made the pilgrimage to the Mecca of free peoples, there to assist in the formation of a League of Nations, of which Montenegro should form a component part.

But King Nicholas was not so happy in his adventure as the President of the great American republic. For, while President Wilson has been the recipient of now honors both at home and abroad. King Nicholas has received the distressing information that during his absence from his country, a Montenegrin Parliament met in extraordinary session, deposed him and voted to unite the country with Serbia as a part of the Serbian Empire. King Nicholas refuses to be deposed, asserts that the Parliament acted without constitutional authority and prays the Peace Conference to give him his country back.

This problem is not easy of solution for the Peace Conference. King Nicholas sent his troops to fight in the Allied ranks from the outset of the war and they acquitted themselves nobly; therefore he has just claim to marked consideration, on the part of the Allies. But – it was Montenegro and not King Nicholas that fought; and if the population of Montenegro, through self-determination, desires this Serbian alliance Nicholas seems to be a king de trop.

Doubtless a whole web of tangled Balkan diplomacy is involved in the deposal of King Nicholas and the annexation of Montenegro by Serbia. All those little European states place more confidence in the nine points of possession than in the fourteen points of diplomacy.¹ King Nicholas admits that the Serbians are in possession of his country and says he cannot safely return home except under an escort of an Allied army. If it were not for the Peace Conference he would appeal to Italy to aid in righting what he considers his wrongs and punishing his ambitious neighbor; for he is the father-in-law of the present King of Italy.

King Nicholas says in a statement to the powers that: "My deposition and the annexation of my country by Serbia is without foundation in justice. The Serbian army of occupation has established a cordon and the only re-

ports are smuggled out by my friends at the risk of their lives. My ministers have been decapitated without even a semblance of trial. That mock Parliament was chosen by bands of brigands who are working in behalf of Serbia." The King charges further that the Serbian Minister, Pachitch, has been guilty of base ingratitude. He says he fought three wars for Serbia, saved her from disaster, enabled her to take Belgrade, took bread out of his subjects' mouths to supply Serbia's wants, came the first of all nations to her rescue after the Austrian ultimatum, and his only reward is a fratricidal invasion of the liberties of "my people."

But King Nicholas is admittedly out of touch with his people. While he wandered far afield a coup d'état added his name to the constantly-lengthening list of kings in exile. In his present plight pathos is linked with the grotesque. King Nicholas of Montenegro is known to contemporary history as a valiant commander, but a weak diplomat. The Montenegrins are among the best fighters in the Balkans. Three times they have taken Scutari with their swords,¹ only to lose it again through diplomatic intrigue. It is just possible that the Montenegrins have themselves wearied of a ruler under whom they won battles in the field only to have the fruits of victory bartered away at the council table. Taking advantage of his absence, they may have concluded to ally themselves with neighbours who have a knack of holding on to their winnings. At present Nicholas of Montenegro, for all his brilliant war record and titled connections, appears to be one King too many.

¹ 'Posjed je devet desetina zakona' je izraz koji znači da je lakše održati vlasništvo ako neko nešto posjeduje.

² U novijoj istoriji Crna Gora je dva puta uspijevala da se domogne Skadra. Najprije u prvom balkanskom ratu. Poslije neuspješnih oružanih pokušaja, nekoliko hiljada poginulih tokom skadarske epopeje, 22. i 23. aprila 1913. godine prijestolonasljednik Danilo i Esad-paša zaključili su sporazum o predaji skadarske tvrđave. Na insistiranje velikih sila, posebno Austrougarske, crnogorska vojska je ubrzo morala da napusti Skadar, predajući ga 14. maja 1913. međunarodnim snagama. U toku Prvog svjetskog rata, u jesen 1915, suprotno savezničkim ratnim planovima crnogorski zvaničnici su odlučili da angažovanjem vojske 27. juna 1915. godine zauzmu Skadar.

Prevod:

Los Angeles tajms, 7. februar 1919.

SUVIŠAN KRALJ?

Crnogorski kralj Nikola, sada nasukan u Parizu, ima i više nego dovoljno prilika da razmisli o krilatici Montesjkjea, „Žene i kraljevi su najsigurniji kod kuće“. Kralj Nikola je pokušao da prati svijetao presedan koji je postavio predsjednik Vilson prisustvujući lično pariskoj mirovnoj konferenciji i pomažući joj u vijećanju. Ostavio je svoju zemlju u rukama svojih ministara dok je otišao na hodočašće u Meku

slobodnih naroda, kako bi tamo pomogao u stvaranju Lige naroda, čiji Crna Gora treba da postane sastavni dio.

Ali kralj Nikola nije bio podjednako srećan u svojoj avanturi kao predsjednik američke republike. Jer, dok je predsjednik primao počasti kako kod kuće tako i u inostranstvu, kralj Nikola je primio uznemirujuće vijesti da se, tokom njegovog odsustva iz zemlje, Skupština Crne Gore sastala na vanrednom zasijedanju, zbacila ga sa vlasti i izglasala da se zemlja ujedini sa Srbijom kao dio srpskog carstva. Kralj Nikola je odbio da bude svrgnut sa vlasti, tvrdeći da je Skupština postupila bez ustavnog ovlašćenja i moleći mirovnu konferenciju da mu vrati njegovo zemlju nazad.

Mirovnoj konferenciji nije lako da riješi taj problem. Kralj Nikola je poslao svoje snage da se bore u savezničkim redovima od samog početka rata, i hrabro su se ponijeli; stoga ima puna prava da traži da saveznici traženo uzmu u obzir. Ali – Crna Gora je ta koja se borila, a ne kralj Nikola; i ukoliko je stanovništvo Crne Gore samoopredjeljenjem izrazilo želju za ujedinjenjem sa Srbijom, Nikola ispada kralj viška.

Zasigurno je čitava mreža zamršene balkanske diplomatije umiješana u svrgavanje kralja Nikole i pripajanje Crne Gore Srbiji. Sve te male evropske države više povjerenja imaju u devet tačaka svojine nego u četrnaest tačaka diplomatije.¹ Kralj Nikola priznaje da Srbi drže njegovu zemlju i kaže da se ne može slobodno vratiti kući, osim pod pratnjom savezničke vojske. Da nije mirovne konferencije, on bi apelovao na Italiju da pomogne da se ispravi ono što on smatra nepravdom prema njemu i da kazni njenog ambicioznog susjeda; pošto je on tast sadašnjeg kralja Italije.

Kralj Nikola u saopštenju silama kaže sljedeće: „Moje svrgavanje sa prestola i pripajanje moje zemlje Srbiji nije zasnovano na pravdi. Srpska okupaciona vojska uspostavila je kordon i jedini izvještaji su oni koje tajno dostave moji prijatelji rizikujući svoje živote. Moji ministri su obezglavljeni čak i bez ikakvog prividnog suđenja. Lažnu skupštinu su izabrale bande odmetnika koji rade za račun Srbije.“ Kralj dalje tvrdi da je premijer Srbije, Pašić, kriv za podlu nezahvalnost. On kaže da je vodio tri rata za Srbiju, spasio je od propasti, omogućio joj da zauzme Beograd, uzeo hljeb iz usta sopstvenog naroda kako bi podmirio srpske potrebe, bio prvi narod koji joj je pritekao u pomoć nakon austrijskog ultimatumu, a njegova jedina nagrada je bratoubilački napad na slobodu „mog naroda“.

Ali kralj Nikola doista nije u dodiru sa svojim narodom. Dok je odlutao predaleko, državni prevrat je dodao njegovo ime na rastući spisak kraljeva u egzilu. U njegovom sadašnjem usudu, patos je povezan sa groteskom. Crnogorski kralj Nikola je poznat istoričarima kao hrabar zapovjednik ali slab diplomata. Crnogorci su među naboljim borcima na Balkanu. Tri puta su sabljama zauzeli Skadar,² samo da bi ga ponovo izgubili zbog diplomatskog spletkarenja. Prosto je moguće i da su se sami Crnogorci umorili od vladara pod kojim su na bojnopolju dobijali bitke samo da bi plodove njihove pobjede razmjenili na pregovaračkom stolu. Iskoristivši njegovo odsustvo, vjerovatno su riješili da se udruže sa susjedima koji umiju da zadrže ono što osvoje. Trenutno je crnogorski kralj Nikola, uprkos svim sjajnim ratnim zasluga i važnim vezama, ipak jedan suvišan kralj.

*Evening Star (Washington, D.C.), 8 February 1919***TSCHAIKOVSKY ARRIVES IN PARIS FOR PARLEY:
MONTENEGRINS DEMUR**

Paris, Friday, February 7, – Nicholas Tschaikovsky, president of the provisional government of North Russia, arrived in Paris today to confer with delegates to the peace conference regarding the future of his country. He spent the day in conference with delegates and Ambassador David R. Francis, with whom he called on Col. E. M. House¹. N. Tschaikovsky is the only head of any of the Russian governments now in Paris.

King Nicholas of Montenegro in a proclamation to his people charges the present Serbian administration with conspiring to defeat Montenegro's legitimate aspirations to become a member of the Jugoslav federation. Dr. Peter Chotch, acting minister of foreign affairs for Montenegro, has sent an appeal to the conference declaring that Montenegro is besieged by Serbia and that its vital interests are being ignored by the peace conference.

¹ Edvard M. Haus, izaslanik predsjednika Vilsona na Mirovnoj konferenciji u Parizu. Šef Američke misije.

Prevod:

Ivning star, Vašington, 8. februar 1919.**ČAJKOVSKI STIŽE U PARIZ NA PREGOVORE:
KOLEBANJE CRNE GORE**

Pariz, 7. februar – Predsjednik privremene vlade Sjeverne Rusije, Nikolaj Čajkovski, stigao je danas u Pariz gdje će vijećati sa delegatima mirovne konferencije o budućnosti svoje zemlje. Dan je proveo na konferenciji sa delegatima i ambasadorom Dejvidom Fransisom sa kojim je posjetio pukovnika E. M. Hausa¹. N. Čajkovski je jedini predsjednik neke ruske vlade danas u Parizu.

U proglasu svom narodu, kralj Nikola od Crne Gore optužuje sadašnju srpsku administraciju za zavjeru sa ciljem kraha legitimnih težnji Crne Gore da postane član jugoslovenske federacije. Dr Petar Šoć, vršilac dužnosti ministra spoljnih poslova Crne Gore, poslao je konferenciji apel, u kom je izjavio da je Srbija zaposjela Crnu Goru, čije vitalne interese ignoriše mirovna konferencija.

Los Angeles Times, 10 February 1919

**YANKS SUPREME
IN MONTENEGRO.**

**REVOLUTION QUISCENT UNDER
SPELL OF FOOD.**

**WAR-SCOURGED PEOPLE PUTTING
TRUST IN WILSON.**

**DISTRIBUTION OF SUPPLIES IS
ABOUT TO BEGIN.**

BY THOMAS S. RYAN

[ATLANTIC CABLE-EXCLUSIVE DISPATCH.]

CATTARO, February 6 (via Paris, Feb. 9) – The most extraordinary aftermath of the recent revolt was the coming of a deputation to Maj. F. M. Scanlon, commanding the American battalion, with a request that he rule over Montenegro until the Serbians set up a new regime.¹

The revolution is calmed, for the moment at least. Up at Cetinje 1650 doughboys are looked up to by all parties as the highest court of appeal. Everyone trusts them. If they say “spades” nobody thinks of making it “clubs”.

But those of us who came late can still listen to the echoes of discontent. At Antivari, just the other day, a Montenegrin rose at the New Year’s feast (old calendar) and proposed “To the King.” And a companion shot him down. Then, too, in the very house where I live, the heavily-cloaked figures wearing the Montenegrin kapa file up and down the stairway throughout the night and one of them, a self-styled lieutenant, told me that they would “try again.”

Rumors of an uprising filter across from Albania, where the modern grenade supersedes the rifle in private quarrels. There are rebels scattered about Lake Scutari; government troops are sniping them from the hill.

But Montenegro’s next call to arms will find the people cold. Americanism has touched them. Mercy for vanquished, food and clothes for the helpless – those things are strange and sweet to the hillmen.

“We will wait for the great Chief Wilson,” they say. And that, indeed, is a name to conjure with. In this old Austrian province the children wear “Wilson” written across their caps.

Meanwhile aid is at hand. The steamer *Western Plains* is leaving for Constantinople, but two other ships loaded with flour will enter the gulf this week. Capt. Lawrence is planning to make Antivari his base and to send 200-ton sloops up the Scutari River² and Otter Lake to the interior. He will deal with the government's central committees which in turn, will transfer the supplies to the community bodies. Later he hopes to distribute pork, sugar, coffee, beans, and corn, the first two being of prime importance in the absence of fats and sweets.

Bases for distribution

Either Cattaro or Antivari will serve Montenegro and Lower Dalmatian while Ragusa will be the base for Herzegovina and Sparato for the most of Dalmatia.

At Zelenika, the American troops have promoted the public welfare by cleaning up the unspeakable filth left by 2500 Russian prisoners³.

Co-operating closely with Capt. Lawrence is an American Red Cross unit now under the order of Capt. E. J. Swift. Three doctors, thirteen nurses and fourteen miscellaneous workers landed at Cattaro on January 13 with medical supplies for the Montenegrins. Additional personnel and shipments of food are expected daily.

As influenza has been epidemic, in many towns the unit is now quartered at Cattaro, carrying aid to the mountain districts, over almost impassable roads. Typhus, moreover, has been reported among the Lisgrins at Zee-lenika.

This unit soon will move to Podgoritzza, to make its abode in the former royal palace. Native doctors will work beside the Americans and in all probability will take over the task in July.

Aboard our ship, the *Western Plains*, as we sailed for Cattaro were 340 Serbian soldiers, all from America, mostly Michigan and Montana. Some had been camped at Southampton, while others had been at the Serbian base at Bizerta.⁴ They are as much American as Serb. They speak to each other in English, they wear our colors crossed with their own and they dress in American khaki cut almost after our army style.

Motherland love lives

But love of the motherland survives. As our ship swung round Fort Mamula⁵, they saw the Serbian tricolor over the Cattaro strongholds. They remembered the bitter day when they left, driven from home by the Austrian Eagles. A great shout rose from the ship.

"These are our waters now," they said, and one man in his joy would have cast himself into the bay.

Of the Austrian days relics are everywhere. There is a huge "Karl" and a crown cut by the Austro-Germans into the opposite cliff. There are the

mighty forts overhead which the enemy left almost intact. There is the Austrian money, the only legal tender – the krone has depreciated from 20 cents to 8 cents. In the streets, too, there are certain cadaverous, sad-eyed soldiers wearing the lofty Austrian kepi with its Yugoslav cokade. But most of all there is the hunger. That is a truly Austrian product.

While at Corfu, Greece less than a day's sail from here, food seems abundant and fairly cheap, prices are soaring widely in Cattaro. Lard, if found, sells at 35 kronen a kilo, and meats at 15 kronen, while flour bread is 10. Mixed flour bread 8; milk 5; and eggs are 3 gronen each. Shoes are from 400 to 800 kronen a pair, candles are 3 kronen apiece.

But the price list, which I posted in my rooms is more decorative than useful, as most articles, such is wearable boots, are not buyable. Yesterday an American lieutenant offered me \$80 for a pair of shoes. Clothing and food in trade bring better bargains than the coin of the realm.

People are hopeful

Still the people are hopeful. The holidays from Christmas on January 7, to New Years on the 13th were celebrated as never before. We spent the Serbian Christmas at sea with a chorus of students from Belgrade, who were from London, Paris and other cities of refuge. They sang and danced as in Belgrade days. But about it all was the fevered abandon to the moment; for none was sure of finding again his home or loved ones. There was warm hope in their Christmas songs and icy fear.

We landed at Cattaro on New Year's eve, when the reckets were soaring to the mountain tops and all the Serb soldiers wore roses in their caps. From the Bishop's palace came the strains of ragtime played on a grand piano by two American doughboys. People were dancing and singing inside – the Americans in khaki and blue, the Albanians in red fezzes, the city officials in white shirt fronts – all seeking forgetfulness of wars.

Outside prisoners trudged by. Shots sounded – in run or earnest, nobody knew or cared. About midnight the Mayor rose to speak. Much they had lost, he said, but more they had gained. Now at least they were free. That they might be depended upon themselves and – a salvo of wild applause greeted his words – they could depend upon their brotherhood in the West, the United States.

¹ Bataljon američkih vojnika je stigao u Kotor 20. novembra 1918, zajedno sa 3000 italijanskih vojnika. Amerikanci su pokušavali da ožive zanate, trgovinu i obnove radionice i elektranu. Obavljali su stražarske dužnosti i patroliranje i uživali su veliko povjerenje vlasti i naroda.

² Odnosi se na rijeku Bojanu. Vidjeti: D. Živojinović, Amerikanci na Jadranu 1918–1919. godine, Vojnoistorijski glasnik 3 (1970) 105–162.

³ Ruski vojnici u Prvom svjetskom ratu nisu ratovali u Crnoj Gori. Ni početkom rata, a posebno ne nakon Brest-litovskog mira, od 3. marta 1918.

⁴ Bizerta, luka u Tunisu. U Prvom svjetskom ratu bila je pod francuskom vojnom komandom. Zbog svog jedinstvenog položaja u Sredozemnom moru imala je važnu ulogu u istoriji jugo-

istočne Evrope. Zajedno sa Solunom imala je važnu ulogu kao prihvatni centar dobrovoljaca koji su dolazili da se bore u jedinicama vojske Srbije i Crne Gore, iz SAD i drugih zemalja, uključujući i Rusiju. Posebno su srbijanski dobrovoljci u velikom broju stizali u tu luku. Na primjer, u novembru 1917. srpske divizije bile su ojačane dolaskom 4.000 dobrovoljaca iz Rusije. Vidjeti: Драгољуб Р. Живојиновић, Неволни ратници, Велике силе и Солунски фронт (1914–1918), Београд 2010, 272.; Предраг Пејчић, Српска војска у Бизерти (1916–198), Београд 208.

⁵Mamula (ili Lastavica) je malo ostrvo u Jadranskom moru, na ulazu u Bokokotorski zaliv, između poluostrva Luštica i Prevlaka. Kružnog je oblika, prečnika 200 metara. Oko 80% površine ostrva zauzima tvrđava, koju je sredinom 19. vijeka izgradio austrougarski general Lazar Mamula.

Prevod:

Los Angeles tajms, 10. februar 1919.

**JENKIJI NEPRIKOSNOVENI
U CRNOJ GORI**

**POBUNA UTIHNULA POD
ČAROLIJOM HRANE**

**RATOM IŠIBANI NAROD POLAŽE
NADE U VILSONA**

**PODJELA ZALIHA SAMO ŠTO
NIJE POČELA**

AUTOR TOMAS S. RAJAN

[EKSKLUZIVNA TELEGRAFSKA DEPEŠA PREKO ATLANTIKA]

KOTOR, 6. februar (preko Pariza, 9. feb.) – Najnevjerovatniji ishod nedavne pobune je bio dolazak deputacije majora F. M. Skenlana, zapovjednika Američkog bataljona, sa zahtjevom da on vlada Crnom Gorom dok Srbi ne uspostave novi režim.¹

Pobuna je umirena, barem za sada. Na Cetinju, sve stranke smatraju 1650 pješadinaca za najviši apelacioni sud. Svi im vjeruju. Ako oni kažu „crno“ niko i ne pomišlja da ga pretvori u „bijelo“.

Ali, mi koji smo došli kasnije i dalje možemo da čujemo odjeke nezadovoljstva. U Baru je, prije neki dan jedan Crnogorac ustao na dočeku Nove godine (po starom kalendaru) i nazdravio „za kralja“. Upucao ga je jedan od učesnika. Potom, u samoj kući gdje ja živim, osoblje zaodeno teškom plaštovima i sa crnogorskim kapama ređa se uz i niz stepenice čitave noći, a jedan od njih, samoprozvani poručnik, rekao mi je da će „pokušati ponovo“.

Glasine o ustanku dopiru i iz Albanije, gdje je savremena granata zamijenila pušku u ličnim obračunima. Ima pobunjenika raštrkanih oko Skradarskog jezera; državne snage ih pojedinačno ubijaju sa brda.

Ali će se na sljedeći poziv na oružje u Crnoj Gori narod oglušiti. Amerikani-zam ih je dirnuo. Milost za poražene, hrana i odjeća za bespomoćne – ovo su stvari koje su neobične i slatke brđanima.

„Čekaćemo velikog vođu Vilsona,“ kažu oni. I to, zaista, i jeste ime na koje se treba pozivati. U ovoj nekadašnjoj austrijskoj pokrajini, djeca nose „Vilson“ ispisano preko svojih kapa.

U međuvremenu, pomoć je nadomak ruke. Parobrod *Zapadne doline* kreće za Carigrad, ali će druga dva broda koja nose brašno ući u zaliv ove nedjelje. Kapetan Lorens planira da odredi Bar za svoju bazu i da pošalje šlepove od 200 tona uz rijeku Skadar¹ i Skadarsko jezero ka unutrašnjosti. On će saradivati sa državnim komitetima, koji će, opet, dostavljati zalihe opštinskim organima. Kasnije će, nada se, dijeliti svinjetinu, šećer, kafu, pasulj i kukuruz, od čega su prva dva od prevashodnog značaja u nedostatku masti i šećera.

Baze za raspodjelu

Za Crnu Goru i donju Dalmaciju će poslužiti ili Kotor ili Bar, dok će Dubrovnik biti baza za Hercegovinu, a Split za veći dio Dalmacije.

U Zeleniki, američke snage su unaprijedile javno zdravlje očistivši neopisivu prljavštinu koju je ostavilo 2500 ruskih zarobljenika².

U bliskoj saradnji sa kapetanom Lorensom je i Američki Crveni krst na čijem se čelu sada nalazi kapetan E. J. Swift. Tri doktora, trinaest sestara i četrnaest drugih radnika iskrcalo se u Kotoru 13. januara zajedno sa medicinskim zalihama za Crnogorce. Svakodnevno se očekuju dodatne pošiljke osoblja i hrane.

Pošto je bila epidemija gripa u mnogim gradovima, u Kotoru je sada smještena jedinica koja raznosi pomoć do planinskih krajeva, gotovo neprohodnim putevima. Takođe, prijavljen je i tifus među Crnogorcima u Zeleniki.

Ova jedinica će se uskoro premjestiti u Podgoricu, gdje će se smjestiti u nekadašnju kraljevsku palatu. Domaći doktori će raditi rame uz rame sa Amerikancima, i vrlo vjerovatno u potpunosti preuzeti taj zadatak u julu.

Na našem brodu, *Zapadne doline*, na putu do Kotora, nalazilo se 340 srpskih vojnika, mahom iz Amerike, uglavnom iz Mičigena i Montane. Neki su bili ulogoreni u Sautemptonu, dok su drugi bili u srpskoj bazi u Bizerti³. Podjednako su Srbi koliko i Amerikanci. Međusobno govore na engleskom, nose naše boje pomiješane sa svojim, i obučeni su u američke vojne uniforme šivene skoro po našem vojničkom stilu.

Živi ljubav prema otadžbini

Ali ljubav prema domovini opstaje. Kako je naš brod zaokrenuo oko tvrđave Mamula⁴, ugledali su srpsku trobojku na kotorskim bedemima. Sjetili su se čemer-nog dana kada su otišli, protjerani iz svoje kuće od austrijskih orlova. Brodom se razlegla velika vika.

„Ovo su naše vode sada“ govorili su, a jedan čovjek se od radosti umalo bacio u zaliv.

Zaostavštine austrijskih dana su na sve strane. U stijeni nasuprot nas, stoji ogromno „Karlo“ i kruna koju su uklesali Austro–Njemci. Nad glavama se nadvijaju moćna utvrđenja koja je neprijatelj ostavio gotovo netaknuta. Tu je i austrijski novac, jedino zakonito sredstvo plaćanja – kruna je spala sa 20 centi na 8 centi. Na ulicama, takođe, ima nekih mrvački blijedih vojnika tužnih očiju koji nose visoke austrijske kape sa svojim jugoslovenskim kokardama. Ali, prije svega, tu je glad. To je pravi austrijski proizvod.

Dok na Krfu u Grčkoj, na manje od dan plovidbe odavde, hrane ima u izobilju i to prilično jeftine, cijene pomahnitalo rastu u Kotoru. Mast se, ako se i nađe, prodaje za 35 kruna za kilo, a meso za 15 kruna, dok je pšenični hljeb 10. Hljeb od miješanog brašna je 8, mlijeko 5, a jaja su 3 krune po komadu. Cipele koštaju od 400 do 800 kruna za par, a svijeće su 3 krune komad.

Ali cjenovnik koji sam okačio u svojim prostorijama više služi za ukras nego što koristi ičemu, pošto se većina artikala, poput nosivih čizama, ni ne može naći. Juče mi je jedan američki pukovnik ponudio 80 dolara za par cipela. Za odjeću i hranu se može više dobiti nego za kraljevski zlatnik.

Narod ima nade

Ipak, narod ima nade. Praznici od Božića, 7. januara, do Nove godine 13, proslavljeni su kao nikada do sada. Proveli smo srpski Božić na moru sa horom studenata iz Beograda, koji su bili u izbjeglištvu u Londonu, Paritu i drugim gradovima. Pjevali su i igrali kao za beogradskih dana. Ali, nad svim je lebdjela grozničava prepuštenost trenutku; jer niko od njih nije bio siguran da će ponovo zateći svoj dom ili svoje voljene. Bilo je tople nade u njihovim božićnim pjesmama i ledenom strahu.

Iskricali smo se u Kotor za doček Nove godine, kada su rakete letjele do planinskih vrhova a svi srpski vojnici nosili ruže u svojim kapama. Iz Vladičine palate dopirali su zvuci regtajma koji su na velikom klaviru svirala dvojica američkih pješadinaca. Unutra su ljudi plesali i pjevali – Amerikanci u plavim i žučkastim uniformama, Albanci sa crvenim fesovima, gradski zvaničnici u bijelim košuljama – svi nastojeći da zaborave ratove.

Napolju su teškim korakom prolazili zatvorenici. Odjekivali su pucnji – u bijegu ili radosti, niko nije znao niti mario. Oko ponoći, gradonačelnik je ustao da održi govor. Mnogo su izgubili, rekao je, ali su više dobili. Sada su barem bili slobodni. Da mogu da zavise sami od sebe i – salva žustrog aplauza pozdravila je njegove riječi – da mogu da se oslone na svoju braću na Zapadu, na Sjedinjene Države.

82.

The Washington Post, 11 February 1919

MONTENEGRO'S CASE

The United States government has been the first to recognize the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. Mr. Lansing¹ in the statement he issued on Friday is careful to state that "the final settlement of territorial frontiers must be left to the peace conference for adjudication." At the same time the news comes from Paris that as the result of direct exchange of views between Signor Orlando, the Italian premier, and M. Protitch,² the prime minister of the new created southern Slav kingdom, the differences regarding the boundaries of their respective territories will probably be amicably adjusted soon.

King Nicholas of Montenegro, however, seems to believe that the peace conference has not worries enough on its hands and is preparing to make his contribution of another batch of difficulties. Some time ago the Montenegrin parliament met and voted the deposition of King Nicholas. Instead of gracefully accepting a place among “les rois en exil,” a role which he could play in most picturesque fashion, Nicholas has addressed a proclamation to his people, in which he charges the Serbian administration with conspiring to defeat Montenegro’s legitimate aspirations to become a member of the Yugoslav federation.

As a misstatement of the facts of the case, this allegation almost establishes a record. It was precisely because King Nicholas refused to allow Montenegro to become a part of the new kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes that the parliament found it necessary to depose him. In the opinion of his people, King Nicholas and his sons in 1915 betrayed the cause of Montenegro and the allies. The surrender to the Austrians of Mount Lovtchen, the key to Montenegro, by Prince Peter³ was one of the most disgraceful episodes of the war. The exchange of telegrams between the Emperor Francis Joseph and King Nicholas, published in Budapest some months after the surrender, proved the betrayal of the allied cause beyond all doubt. The further fact that the king sent his second son, Prince Mirko, to Vienna in order to have a footing in both camps however the war might end roused public opinion against him, not only in his own country, but abroad.

There is, however, little chance of the peace conference allowing itself to be led astray by the allegations of King Nicholas and his so-called prime minister, M. Crotch. The proofs of the treason of the royal family are too numerous and too clear to allow of any discussion.

¹ Robert Lansing (Robert Lansing, 1864–1928), pravnik i diplomata, državni sekretar u Stejt departmentu SAD od 1915. do 1920. Nalazio se na čelu američke komisije na Mirovnoj konferenciji u Parizu.

² Stojan Protić (1857–1923), političar, publicista, državnik, jedan od tvoraca i vođa Radikalne stranke u Srbiji. Više puta ministar unutrašnjih poslova i finansija. Poslije Prvog svjetskog rata, obrazovao prvu vladu Kraljevine SHS.

³ Princ Petar (1889–1932), najmađi sin kralja Nikole. Komandovao je Lovčenskim odredom. Oženio se 1924. Violetom Vegner (po prelazu u pravoslavlje Ljubicom), sa kojom nije imao djece.

Prevod:

Vašington post, 11. februar 1919.

SLUČAJ CRNE GORE

Vlada Sjedinjenih Država je prva koja je priznala Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca. Gospodin Lensing¹ je, u saopštenju koje je izdao u petak, pažljivo izjavio da se „o konačnom razrješenju teritorijalnih granica mora ostaviti mirovnoj

konferenciji da prosudi.“ Istovremeno, iz Pariza dolaze vijesti da će, kao posljedica direktnih razmjena stavova između sinjor Orlanda, premijera Italije, i gospodina Protića², premijera novostvorene jugoslovenske kraljevine, razlike o pitanju njihovih zasebnih teritorija vjerovatno uskoro biti prijateljski riješene.

Crnogorski kralj Nikola, međutim, očigladno misli da mirovna konferencija nema dovoljno briga pred sobom pa se sprema da doprinese još jednom hrpom poteškoća. Prije izvjesnog vremena se sastala crnogorska skupština i izglasala da svrgne sa vlasti kralja Nikolu. Umjesto da dostojanstveno prihvati svoje mjesto među „kraljevima u egzilu“, ulogu koju je na veoma slikovit način mogao da igra, Nikola je uputio proglas svome narodu, u kome optužuje srpsku upravu da kuje zavjeru da osujeti zakonite težnje Crne Gore da postane član jugoslovenske federacije.

Ova tvrdnja gotovo da postavlja rekord u pogrešnom tumačenju činjenica ovog slučaja, Baš zato što je kralj Nikola odbio da dozvoli Crnoj Gori da postane dio nove kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, skupština je i našla za shodno da ga zbaci s vlasti. Po mišljenju njegovog naroda, kralj Nikola i njegovi sinovi su 1915. godine izdali crnogorske i savezničke ciljeve. To što je princ Petar³ Austrijancima predao planinu Lovćen, ključ Crne Gore, predstavlja jednu od najsravnijih epizoda rata. Telegrami koje su razmijenili car Franjo Jozef i kralj Nikola, objavljeni u Budimpešti nekoliko mjeseci nakon predaje, van svake sumnje dokazuju izdaju savezničkog cilja. To što je kralj poslao svog drugog sina, princa Mirka, u Beč kako bi imao uporište u oba tabora kako god da se završi rat, okrenulo je javno mnjenje protiv njega, ne samo u njegovoj zemlji već i u inostranstvu.

Međutim, mali su izgledi da će mirovna konferencija dozvoliti sebi da se povede za tvrdnjama kralja Nikole i njegovog takozvanog premijera, g. Šoća. Dokazi o izdajstvu kraljevske porodice su suviše brojni i suviše jasni da bi se dovodili u pitanje.

83.

Evening Star (Washington, D.C.), 11 February 1919

SERBIA USES LASH ON MONTENEGRINS

By Oliver Owen Kuhn, Staff Correspondent of The Star

Paris, January 21. – Hundreds of Montenegrins are being slain like dogs and hundreds of persons who suffered tortures during the period of Austrian occupation, now are even in more pitiable plight, as the result of Serbia's consistent effort to throw Montenegro into the proposed new Serbian confederation, according to the charges made by Milo M. Vouiovitich. Montenegrin minister of finance, in an interview granted to me today:

“Internal conditions in Montenegro are terrible. Not since the early days of the war, when Montenegro valiantly resisted the southward advances of Austro–German armies, have the people been forced to such great priva-

tions as at the moment. People living in the interior towns and villages are without food, children are dying, and elders are so emaciated that they are unfit for their normal pursuits.

Government Had No Funds

The Montenegrin government in Paris, to which point it fled when the country was overrun, has no means of assisting its people. There are no funds, and members of the government themselves are leading a hand-to-mouth existence in Paris.

The Serbians are declared striving for complete control of Montenegro, and the Serbians are said to be feeding only those Montenegrins who sign the pledges to support union of Montenegro with Serbia. Those who refuse are left to die from hunger or are disposed of in more summary fashion, according to the Montenegrin minister.

In Cetinje, Podgoritsa and Nikchitch troops are declared to have fired upon large groups of Montenegrin citizens assembled to make protest against what they deem the high-handed methods of the Serbians in gaining control of Montenegro at a time when Montenegro, without resident government and any systematic means of resistance, cannot offer more than verbal resistance.

Montenegrins generally were disarmed by the Austrians during the period of occupation, but such crude weapons of war as they retained since have been removed by the Serbians in large measure, and the Montenegrin people, unless some other nation or nations step in, are helpless in their demands for the right to choose the form of their government and the method by which it shall be constituted.

Ready To Die For Liberty

As minister Vouiovitch stated to me today, Montenegrin people always have been ready to die for their liberties. For centuries the Turks tried to conquer them, but failed. Just as the Turks tried to snatch away their national birthright and failed, just so shall the Serbians fail, he said, for even should, by some chance, the peace conference in Paris decide that Montenegro should be placed in the so-called Serbian confederation, these mountain people of Montenegro will resist until the last drop of Montenegrin blood has been spilled.

The Montenegrin will fight forever for his liberties, as he has done in the past, the minister declared. Possibly the best illustration of this is given by M. Vouiovitch. He declared the worst anathema that one Montenegrin could direct to another was: "Go die a natural death." So many Montenegrins having died for their country, for their personal liberties, it generally considered the true Montenegrin eventually will die as his forefathers did. A natural death is not one of the true Montenegrin craves.

Desire to Choose Course

Montenegrins are not so much opposed to joining Serbia as they are to being forced into such an alliance without the people having the right to say they are ready to join with Serbia voluntarily. They have no objections to entering the Yugoslav state, but they feel that they should have the liberty of choosing their own course. As a consequence the apparent efforts of Serbia to control the situation before Montenegro has had a chance to speak arouses those old antipathies against coercion.

All the enunciations of brotherhood of man and self-determination of all peoples will not immediately change the character of the Montenegrin. As a result, unless Montenegro is given a chance to decide in a fair and square way her future course without the semblance of force on the part of any other nation, then Montenegro is sure to resist now or any time in the future, the minister declared.

The people of Montenegro are expecting President Wilson to enter the arena in their behalf during the sessions of the peace conference. They believe in him above all European statesmen, Minister Vouiovitich declared.

“Our only hope is the justice of America. If American mediation does not lift Vouiovitich from its dilemma, I verily believe I shall go to the darkest and most impenetrable fastness of Africa, away from European politics forever.

We ask nothing for Montenegro but liberty; the right to choose our form of government. It does not make any difference whether the people elect a negro or a Turk to head this government, but we wish to know that the wishes of all the people are carried out. Just simple, plain justice to them and to Montenegro as a nation.”

Prevod:

Ivning star, Vašington, 11. februar 1919.

SRBIJA KORISTI ŠIBU NAD CRNOGORCIMA

Piše: Oliver Oven Kun, dopisnik Stara

Pariz, 21. januar – Rezultat stalnih napora Srbije da ubaci Crnu Goru u predloženu novu srpsku konfederaciju je da se, prema optužbama Mila Vujovića, stotine Crnogoraca ubijaju poput pasa, a stotine onih koji su pretrpjeli mučenja tokom austrijske okupacije sada nalaze u još žalosnijem stanju. Crnogorski ministar finansija mi je u današnjem intervjuu rekao:

„Unutrašnje prilike u Crnoj Gori su strašne. Ni u prvim danima rata, kada je Crna Gora hrabro odolijevala napredovanju austro–njemačkih armija ka jugozapadu, ljudi nisu bili prinuđeni na tako velika odricanja kao u ovom trenutku. Narod

koji živi u gradovima i selima u unutrašnjosti je bez hrane, djeca umiru, a starci su toliko ojađeni da nisu sposobni za svoje uobičajene aktivnosti.“

Vlada nema sredstava

Crnogorska vlada u Parizu, gdje je izmakla kada je zemlja poražena, nema sredstava da pomogne svom narodu. Novčanih sredstava nema, a egzistencija samih članova vlade u Parizu se svodi na podmirenje osnovnih potreba.

Proklamovano je da Srbi teže potpunoj kontroli Crne Gore, te da stoga hrane samo one Crnogorce koji potpišu zakletvu da podržavaju zajednicu Crne Gore sa Srbijom. Oni koji odbiju su, prema riječima crnogorskog ministra, prepušteni da umru od gladi ili su uklonjeni po kratkom postupku.

Rečeno je da su trupe na Cetinju, u Podgorici i Nikšiću pucale na velike grupe crnogorskih građana koji su se okupili da protestuju protiv, kako smatraju, bahatih metoda Srba u sticanju kontrole na Crnom Gorom u vrijeme kad Crna Gora, koja nema ni rezidentnu vladu niti bilo kakva systemska sredstva otpora, ne može da pruži ništa više od verbalnog otpora.

Crnogorce su tokom okupacije generalno razoružali Austrijanci, a primitivna oružja koja su zadržali su u velikoj mjeri oduzeli Srbi. Ukoliko se ne umiješa neka druga nacija, ili nacije, crnogorski narod je bespomoćan u svojim zahtjevima za pravo da odabere formu vladavine i način na koji će biti konstituisana.

Spremni da umru za slobodu

U izjavi koju mi je danas dao ministar Vujović, navodi se da je crnogorski narod uvijek bio spreman da umre za svoju slobodu. Turci su vjekovima pokušavali da ih pokore, ali nisu uspjeli. Ministar je rekao da baš kao što su Turci pokušali i nisu uspjeli da im otmu nacionalna prava stečena rođenjem, tako i Srbima to neće uspjeti. Čak i ako nekim slučajem mirovna konferencija u Parizu odluči da je mjesto Crne Gore u tzv. srpskoj konfederaciji, ovaj planinski narod će odolijevati sve dok se ne prolije posljednja kap crnogorske krvi.

Ministar je izjavio da će se Crnogorac uvijek boriti za svoje slobode, baš kao što je radio u prošlosti. M. Vujović je pružio možda najbolju ilustraciju ovoga, rekavši da je najgora anatema koju jedan Crnogorac može uputiti drugom glasila: „Umri prirodnom smrću.“ Toliko Crnogoraca je umrlo za svoju zemlju, za svoje lične slobode, da se obično smatra da će svaki pravi Crnogorac naposljetku umrijeti na način na koji su to činili njegovi preci. Prirodna smrt nije nešto za čim bi žudio pravi Crnogorac.

Želja za odabirom pravca

Crnogorci nisu toliko protiv pridruživanja Srbiji, koliko su protiv toga što su prisiljeni na taj savez bez ikakvog prava naroda da se izjasni da li su spremni da se dobrovoljno pridruže Srbiji. Oni nemaju prigovor na ulazak u jugoslovensku državu, ali osjećaju da moraju da imaju slobodu da izaberu sopstveni put. Kao posljedica očiglednih napora Srbije da kontroliše situaciju prije nego što je Crna Gora dobila šansu da se izjasni, bude se stare antipatije prema prisili.

Sve fraze o bratstvu među ljudima i samoopredjeljenju svih naroda neće odmah promijeniti karakter Crnogorca. Ministar je rekao da ukoliko Crna Gora ne bude dobila priliku da na pošten način odluči o svom budućem kursu, bez nasilja ili

ugledanja na neku drugu naciju, to će rezultirati njenim otporom i u sadašnjosti i u budućnosti.

Narod Crne Gore očekuje od predsjednika Vilsona da na mirovnoj konferenciju uđe u arenu na njihovoj strani. Ministar Vujović je izjavio da vjeruju u njega više nego u sve evropske državnike.

„Naša jedina nada je pravda Amerike. Ako američko posredovanje ne bude odvratilo Vujovića od njegove dileme, zaista vjerujem da ću otići u najmračnije i najneprohodnije pribježište u Africi, zauvijek daleko od evropske politike.

Ne tražimo za Crnu Goru ništa sem slobode; pravo da izaberemo oblik naše vlade. Nema razlike ako narod izabere crnca ili Turčina na čelo vlade, ali želimo da znamo da su sprovedene želje cijelog naroda. Prosta i jednostavna pravda njima, i Crnoj Gori kao naciji.“

84.

Evening Star (Washington, D.C.), 12 February 1919

SAYS STORIES OF SERB ATROCITIES ARE ABSURD

Dr. Yovanovitch Declares Only 240 Troops in Montenegro, Which Has Half Million People

Could 240 soldiers carry on a reign of terror in a country of half a million people?

The question was asked today by Dr. Voyslav M. Yovanovitch¹, director of the official information bureau of the kingdom of Serbs, Croats and Slovenes in Washington. He asked the question in reply to news dispatches from Paris telling of alleged atrocities being inflicted on the people of Montenegro by the Serbians.

Reported Encounters Impossible

Dr. Yovanovitch declares there are only 240 Serbian troops in Montenegro, and that such encounters between the Serbs and Montenegrins as are pictured in the stories from Paris are absurd.

Aside from the number of soldiers in Montenegro, the local representative of the Jugoslavs kingdom said it is ridiculous to suppose that two peoples who suffered together under the Austrians should now be turning on each other.

Dr. Yovanovitch contends that the people of Montenegro are anxious to join in the Yugoslav federation and that reports telling of Serbian cruelties in Montenegro are born in the minds of those in Europe who do not want to see one strong state on the Adriatic in place of the three or four week provinces which existed before the war.

Practically the Same People

“It is just as absurd to say that a Montenegrin opposes a Yugoslav state,” said Dr. Yovanovitch, “as it would be for a Californian or a Virginian to say he is not an American. The Serbs and Montenegrins are practically the same people, speaking practically the same language.”

The Yugoslav representative said he felt sure that the leading allied statesmen at the peace conference in Paris understand the desire of the Montenegrins and Serbians to unite in the Yugoslav state and that these statesmen will not be misled by those who would rather not see the little provinces on the Adriatic consolidated.

¹ Vojislav Jovanović Marambo (1884–1968), diplomata, prevodilac i naučni radnik. Tokom Prvog svjetskog rata bio je član ratnog Presbiroa srpske Vrhovne komande i šef Presbiroa srpske vlade u Londonu i Vašingtonu.

Prevod:

Ivning star, Vašington, 12. februar 1919.

KAŽE DA SU PRIČE O SRPSKIM ZLOČINIMA APSURDNE

**Dr Jovanović kaže da je samo 240 vojnika u Crnoj Gori,
koja ima pola miliona stanovnika**

Da li 240 vojnika mogu da zavedu vladavinu terora u zemlji od pola miliona ljudi?

Pitanje je danas postavio dr Vojislav M. Jovanović, direktor Informacionog biroa Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Vašingtonu. Pitanje je postavio kao odgovor na novinske izvještaje iz Pariza, koji govore o navodnim zločinima koje su Srbi izvršili nad građanima Crne Gore.

Sukobi o kojima govore izvještaji su nemogući

Dr Jovanović je izjavio da u Crnoj Gori ima samo 240 srpskih vojnika, i da su sukobi koji su predstavljeni u izvještajima iz Pariza prosto apsurdni.

Osim osvrta na broj vojnika u Crnoj Gori, lokalni predstavnik jugoslovenske kraljevine je rekao da bi bilo besmisleno pretpostaviti da se dva naroda koja su zajedno patila pod Austrijancima sada okreću jedan protiv drugog.

Dr Jovanović tvrdi da su ljudi u Crnoj Gori nestrpljivi da se pridruže jugoslovenskoj federaciji i da su izvještaji koji govore o srpskoj okrutnosti nastali u Evropi u glavama nekih koji ne žele da umjesto tri ili četiri slabe oblasti koje su postojale prije rata vide jednu snažnu državu na Jadranu.

Praktično isti narod

„Apsurdno je reći da se Crnogorac protivi jugoslovenskoj državi“, rekao je dr Jovanović, „baš kao što bi bilo apsurdno da stanovnik Kalifornije ili Virdžinije kaže

da nije Amerikanac. Srbi i Crnogorcu su praktično isti narod, koji govori skoro istim jezikom.“

Jugoslovenski predstavnik je rekao da je siguran da vodeći saveznički državni-
ci na mirovnoj konferenciji u Parizu razumiju želje Crnogoraca i Srba da se ujedine
u jugoslovensku državu, te da ti državnici ne mogu biti zavedeni od onih koji ne žele
da vide konsolidovane male jadranske provincije.

85.

The Washington Post, 15 February 1919

PLEA BY MONTENEGRO

PEACE CONFERENCE ASKED TO STOP
ABSORPTION BY SERBIANS.

TELLS OF BAYONET CONTROL

DECLARES “ASSEMBLY” THAT VOTED
FOR ANNEXATION WAS BOGUS.

PATRIOTIC APPEAL TO THE PEACE CONFERENCE ASSERTS
THAT GATHERING WAS COMPOSED OF RENEGADES AND
SERBIANS STATEMENT MADE BY FORMER DELEGATE TO
LONDON CONFERENCE WHO ESCAPED –TELLS OF RULE BY
FORCE.

BY RYLEY GRANNON

The refusal of Montenegro to be absorbed by Serbia has caused a com-
motion in Paris, where the delegates of leading countries are trying to hold
down the lid and prevent an explosion.

Montenegro has filed a violent protest with the peace conference and
has submitted proof that Serbian troops are now in physical control of Mon-
tenegro, preventing the coming and going of Montenegrins and shutting
down entirely upon all protests against what constitutes forcible annexation.
It is asserted to be the case of Korea over again.

Assembly of Renegades

A great showing was made last December of an alleged “national as-
sembly” at Podgoritz, Montenegro, in which it was made to appear that the

Montenegrin people, of their own accord, rose and deposed their king and declared for annexation with Serbia.

The peace conference now has proof that this “national assembly” was organized by Montenegrin renegades in foreign pay, protected by Serbian bayonets of the “Adriatic corps.” Loyal Montenegrins were not permitted to be heard. The “assembly” suppressed all demands for independence and a continuance of the existing dynasty.

The “assembly” turned over all power to a junta of five men, headed by one Raitchkovitch, and this committee is plentifully supplied with money, although Montenegro is bankrupt.

Loyalists Put in Jail

Loyal Montenegrins, especially those former members of the parliament who escaped from the Austrian enemy, have been put in jail by the junta that is administering Montenegro under Serbian auspices. Any agitation against absorption by Serbia is met by arrest and imprisonment of the agitators.

In the meantime, the legitimate sovereignty of Montenegro rests in the king, temporarily in France, and the provisional government, with headquarters at Neuilly. This government has been recognized by all the leading nations, including the United States, but singularly enough, it has thus far been denied any delegation at the peace conference. Of course it has made a strong protest against the denial of its right of separate representation.

News Hard to Obtain

The Serbian government abruptly recalled its charge d'affaires accredited to the Montenegrin government, on December 28, and since that time has seen fit to recognize the declaration of the fraudulent “national assembly” as the will of the Montenegrin people.¹ No other nation has done this.

It is extremely difficult to obtain news from Montenegro, on account of the ironclad patrol of its borders by the Serbian army. The two harbors of Antivari and Dulcigno are occupied by Italian forces, but the interior is controlled by Serbia.

At the bogus “national assembly” at Podgoritza no balloting was held, and the credentials of the persons claiming to represent Montenegro were not inspected by any one but Serbians.

Peace Delegates' Statement

When loyal Montenegrins saw what was to be attempted they tried to send word to foreign governments, but were stopped at the border by Serbian troops. No one was permitted to leave the country while the coup was under way.

Jean Popovitch², a Montenegrin of good reputation, delegate to the London peace conference in 1912–13, was one of the few who escaped from

Montenegro after the Podgoritzza “assembly.” He said in Paris: “After the signing of the armistice the Montenegrin territory was quickly occupied by Serbian troops. These troops were employed to assist in the importation of elements from Serbia to constitute an alleged “national assembly” of Montenegro, for the purpose of deposing King Nicholas and declaring in favor of union with Serbia.

¹ U to vrijeme je Tihomir Popović bio diplomatski predstavnik Srbije u Crnoj Gori. Na toj dužnosti zamijenio je Milana Gavrilovića. Prilikom odlaska početkom 1916. iz Crne Gore u Francusku, s kraljem i vladom je otišao i malobrojni diplomatski kor. Među njegovim članovima sve do pred kraj decembra 1918. bio je i Tihomir Tića Popović, diplomatski predstavnik Srbije. On je 28. decembra 1918. godine predao notu, u ime vlade Stojana Protića, u kojoj je rečeno „da se funkcije srpskog diplomatskog predstavnika smatraju okončanim time što je 4. decembra ujedinjenje Crne Gore i Srbije postalo stvarno“. Tako je, nepun mjesec od donošenja odluka Podgoričke skupštine, Srbija produžila da održava diplomatske odnose sa crnogorskom vladom preko svog akreditovanog diplomatskog predstavnika.

² Jovo Popović (1872–1948), opunomoćeni ministar Kraljevine Crne Gore, političar. Upravnik pošta i telegrafa Crne Gore (1902–1909). Crnogorski opunomoćeni delegat na mirovnoj konferenciji u Londonu. Poslije kapitulacije crnogorske vojske 1916. bio je interniran. Jedan od vođa Božićne pobune.

Prevod:

***Vašington post*, 15. februar 1919.**

CRNOGORSKI APEL

**OD MIROVNE KONFERENCIJE ZATRAŽENO DA
ZAUŠTAVI PRIPAJANJE SRBIMA**

PRIGOVOR ORUŽANOJ KONTROLI

**TVRDI DA JE „SKUPŠTINA“ KOJA JE
GLASALA ZA PRIPAJANJE LAŽNA**

**U PATRIOTSKOM APELU MIROVNOJ KONFERENCIJI TVRDI DA JE TAJ
SKUP BIO SASTAVLJEN OD ODMETNIKA I SRBA –
IZJAVA JE BIVŠEG DELEGATA
NA MIROVNOJ KONFERENCIJI U LONDONU KOJI JE POBJEGAO –
PRIČA O VLADAVINI SILOM**

PIŠE: RAJLI GRENON

Odbijanje Crne Gore da bude pripojena Srbiji je izazvalo negodovanje u Parizu, gdje delagati vodećih zemalja nastoje da drže spušten poklopac i da spriječe eksploziju.

Crna Gora je uložila oštar protest mirovnoj konferenciji i podnijela je dokaze da srpske snage sada fizički kontrolišu Crnu Goru, sprečavajući odlazak i dolazak

Crnogoraca i potpuno gušeći sve proteste protiv onog što predstavlja prisilnu aneksiju. Tvrdi se da je to još jedan slučaj Koreje.

Skupština odmetnika

Velika pompa se digla prošlog decembra oko navodne „narodne skupštine“ u Podgorici u Crnoj Gori, na kojoj je, navodno, crnogorski narod, sopstvenom voljom, ustao i zbacio sa vlasti svog kralja i izjasnio se za pripajanje Srbiji.

Mirovna konferencija sada ima dokaze da su tu „narodnu skupštinu“ organizovali crnogorski odmetnici plaćeni spolja, koje su štitili srpski bajoneti „Jadranskog korpusa“. Lojalnim Crnogorcima nije bilo dozvoljeno da se čuju. „Skupština“ je suzabila sve zahtjeve za nezavisnošću i nastavljanjem postojeće dinastije.

„Skupština“ je svu vlast predala hunti od petorice ljudi, koje je predvodio izvjesni Raičković, i taj komitet je izdašno snabdijevan novcem iako Crne Gora nema ni dinara.

Lojalisti bačeni u zatvor

Lojalne Crnogorce, pogotovo one bivše članove skupštine koji su pobjegli od austrijskog neprijatelja, je hunta koja pod srpskim okriljem vodi Crnu Goru bacila u zatvor. Bilo kakvo agitovanje protiv pripajanja Srbiji nailazilo bi na hapšenje i bacanje agitatora u zatvor.

U međuvremenu, zakonita vlast nad Crnom Gorom leži u rukama kralja, koji je privremeno u Francuskoj, i privremene vlade sa sjedištem u Neju. Ovu vladu su priznali svi vodeći narodi, uključujući Sjedinjene Države, ali čudnovato je to što joj za sada nije dozvoljeno da šalje nikakvu delegaciju na mirovnu konferenciju. Naravno da je uložen oštar protest protiv uskraćivanja prava na zasebno predstavljanje.

Teško dobiti vijesti

Vlada Srbije je iznenada, 28. decembra, opozvala svog otpravnika poslova akreditovanog pri Vladi Crne Gore, i od tada našla za shodno da prizna deklaraciju lažne „narodne skupštine“ kao volju crnogorskog naroda.¹ Nijedan drugi narod to nije učinio.

Izuzetno je teško dobiti vijesti iz Crne Gore, pošto srpska vojska drži čeličnu kontroli njenih granica. Italijanske snage drže dvije luke, Bar i Ulcinj, ali unutrašnjost kontroliše Srbija.

Na lažnoj „narodnoj skupštini“ u Podgorici nije održano nikakvo glasanje, i niko osim Srba nije provjerio vjerodostojnost osoba koje su tvrdile da predstavljaju Crnu Goru.

Saopštenje mirovnih delegata

Kada su lojalni Crnogorci vidjeli šta se pokušava, pokušali su da jave stranim vladama, ali su ih na granici zaustavile srpske snage. Nikom nije dozvoljeno da napušta zemlju dok je trajao prevrat.

Jovan Popović², ugledni Crnogorac, delegat na londonskoj mirovnoj konferenciji 1912-13. godine, jedan je od malobrojnih koji su uspjeli da pobjegnu iz Crne Gore nakon podgoričke „skupštine“. On je u Parizu izjavio: „Nakon potpisivanja primirja, srpske snage su veoma brzo okupirale crnogorsku teritoriju. Ove snage su imale za zadatak da pomognu pri uvođenju elemenata iz Srbije koji bi činili navodnu

„narodnu skupštinu“ Crne Gore, a radi svrgavanja kralja Nikole s vlasti i proglašenja ujedinjenja sa Srbijom.“

86.

The New York Times, 19 February 1919

NEW MONTENEGRIN CABINET

CETINJE, Montenegro, February 17. – King Nicholas having accepted the resignation of the Cabinet headed by Eugene Popovitch, a new Cabinet has been formed under the Premiership of J. S. Plamenatz,¹ former Foreign Minister. M. Plamenatz is a former President of the Montenegrin Chamber of Deputies. In addition to being Premier he also holds the portfolios of Foreign Affairs and Internal Affairs.

¹Jovan S. Plamenac (1879–1944), političar, ministar prosvjete i crkvenih djela u vladi Lazara Tomanovića (1907–1919), a potom ministar unutrašnjih djela (1909–1910). Član Državnog savjeta i predsjednik Crnogorske narodne skupštine 1911. Ministar unutrašnjih djela u vladi Mitra Martinovića. Predsjednik crnogorske vlade u egzilu od kraja 1919. do sredine 1921. Jedan od vođa „Božićne pobune“.

Prevod:

Njujork tajms, 19. februar 1919.

NOVI CRNOGORSKI KABINET

Cetinje, Crna Gora, 17. februar – Nakon što je kralj Nikola prihvatio ostavku kabineta sa Eugenom Popovićem na čelu, formiran je novi kabinet pod premijerom J. S. Plamencem¹, bivšim ministrom spoljnih poslova. Gdin Plamenac je bivši predsjednik crnogorskog predstavničkog doma. Pored toga što je premijer, on takođe drži resore spoljnih i unutrašnjih poslova.

The Washington Post, 19 February 1919

NEW MONTENEGRIN CABINET

Cettinje, Montenegro, Monday, February 17 – King Nicholas having accepted the resignation of the cabinet headed by Eugene Popovitch a new cabinet has been formed under the premiership of J. S. Plamenatz, former

foreign minister. M. Plamenatz is a former president of the Montenegrin chamber of deputies. In addition to being premier he also holds the portfolio of foreign affairs and internal affairs. The other ministers are:

Minister of public instruction – M. Vouhchkovitch¹.

Minister of war – Gen. Voutchinitch².

Minister of finance – Milo Vouiovitch³.

Minister of public works and national economy – Niko Haidoukovitch⁴.

Minister of justice – M. Chotch.

All the ministers except Gen. Voutchinitch have held portfolios in previous cabinets.

¹ Vjerovatno je u pitanju Pero Vučković, raniji ministar u vladi Andrije Radovića.

² Milutin Vučinić, sin vojvode Mihala Vučinića. U Prvom svjetskom ratu komandant 3. divizije Hercegovačkog odreda i Drinskog odreda. U junu 1916. internirale ga austrougarske vlasti. Učestvovao je u Božićnoj pobuni 1919. Nakon njenog sloma uspio da se prebaci u Italiju gdje je u crnogorskoj emigrantskoj vladi bio ministar vojni, a jedno vrijeme i predsjednik vlade.

³ Vidjeti napomenu 2 uz dok. br. 34.

⁴ Nikola Niko Hajduković (1882–1954), školovao se na američkom Robert koledžu i liceju Galata Saraj u Istanbulu. Maja 1915. imenovan za vojnog i civilnog delegata crnogorske vojske u Solunu. U vladi Evgenija Popovića bio je na čelu ministarstva vojnog i ministarstva unutrašnjih djela. U crnogorskoj vladi u egzilu obavljao je dužnost i ministra finansija. Vidjeti: *Crna Gora u egzilu 1918–1925*, knj II, 14.

Prevod:

***Vašington post*, 19. februar 1919.**

NOVI CRNOGORSKI KABINET

Cetinje, Crna Gora, ponedjeljak, 17. feb. – Nakon što je kralj Nikola prihvatio ostavku kabineta sa Eugenom Popovićem¹ na čelu, formiran je novi kabinet pod premijerom J. S. Plamencem, bivšim ministrom spoljnih poslova. Gdin Plamenac je bivši predsjednik crnogorskog predstavničkog doma. Pored toga što je premijer, on takođe drži resore spoljnih i unutrašnjih poslova. Ostali ministri su:

Ministar prosvjete – Gdin Vučković¹.

Ministar vojni – gen. Vučinić².

Ministar finansija – Milo Vujović³.

Ministar javnih radova i nacionalne ekonomije – Niko Hajduković⁴.

Ministar pravde – Gdin Šoć

Svi ministri, izuzev gen. Vučinića su već držali resore u prethodnim kabinetima.

*The Washington Post, 22 February 1919***WHO SHALL CONTROL AMERICA'S WILL?**

UNDER the project of the league of nations the United States would be committed to the maintenance of the territorial integrity and existing political independence of all members of the league. If this is not an arrangement which compels the United States to make war against any group of revolutionists seeking to throw off existing systems that are obnoxious to them, then there is no meaning in the language, and the compact is a mere scrap of paper, effective neither for war nor peace.

Under the proposed league of nations the Chinese people will be put down by the United States and other nations if they dare to prevent encroachment and penetration by Japan. If the people of Montenegro resort to arms to prevent forcible annexation by the Serbs, the United States must make war against the Montenegrins on their own soil. If Italy and the Jugoslavs burst into war over a question of boundaries, the United States will join in making war upon both nations. If Finland attempts to throw off the Germans and bolsheviki and declares itself a republic, the United States will make war against it. If the bolsheviki overrun Roumania and Roumania resorts to force to throw them out, the United States will attack Roumania. If the republicans of Spain begin a revolution, the United States will thwart their effort to upset the throne and will deny to them the right to set up a separate republic over any part of Spain. If Chile and Peru should begin to fight over the Tacna-Arica question¹, the European nations will make war upon them, and the United States will join the European nations against its American sisters. If Mexico should start a series of border raids, the United States will appeal to Europe for protection, and if Europe should decide in favor of Mexico, the United States will accept the award or be declared an outlaw and be attacked by all the nations of Europe.

All fanciful, all absurd suppositions, it is said, because when the league is once established there will be no possibility of war and therefore no occasion for conjuring up hypothetical situations. Yet the question always arises, Is it not wise for the United States to reserve to itself the right to act when and how it pleases in defense of liberty?

The question whether the United States shall retain control of its own free will, or whether it shall subject its will to an executive council of foreigners, is a question which the American people must decide. The Senate cannot decide it for them.

Montenegro, has not voiced any protest during the last 24 hours against Serbian domination. It's difficult to yell when your throat is in possession of another man's fist.

Prevod:

Vašington post, 22. februar 1919.

KO ĆE KONTROLISATI VOLJU AMERIKE?

Pod projektom Lige naroda će se Sjedinjene Države obavezati da održavaju teritorijalni integritet i postojeću političku nezavisnost svih članica lige. Ako ovo nije sporazum koji primorava Sjedinjene Države da ratuju protiv svake grupe pobunjenika koja nastoji da zbací postojeće režime koji su im mrski, onda jezik nema značenja i sporazum je samo parče papira koje nema uticaja ni na rat ni na mir.

Prema predloženoj Ligi naroda, Sjedinjene Države će kazniti kineski narod ako se usudi da spriječi upad i prisvajanje od strane Japana. Ako narod Crne Gore pribjegne oružju kako bi spriječio prisilnu aneksiju Srbiji, Sjedinjene Države moraju ratovati protiv Crnogoraca na njihovom sopstvenom tlu. Ako Italijani i Jugosloveni zarateo ko pitanja granice, Sjedinjene Države će se pridružiti ratovanju protiv obje strane. Ako Finska pokuša da zbací Njemce i boljševike i da se proglasi republikom, Sjedinjene Države će ratovati protiv nje. Ako Boljševici pregaze Rumuniju i ona pribjegne sili kako bi ih izbacila, Sjedinjene Države će napasti Rumuniju. Ako republikanci u Španiji započnu revoluciju, Sjedinjene Države će osujetiti njihove napore da svrgnu presto i uskratiće im pravo da uspostave zasebnu republiku na bilo kom dijelu Španije. Ako Čile i Peru počnu da se bore oko pitanja Takna–Arike¹, evropski narodi će ući u rat sa njima a Sjedinjene Države će se pridružiti evropskim narodima protiv svojih američkih sestara. Ako Meksiko započne niz pograničnih napada, Sjedinjene Države će se obratiti Evropi za zaštitu, i ukoliko Evropa odluči u korist Meksika, Sjedinjene Države će prihvatiti nagradu ili biti proglašene za odmetnika i biti napadnute od svih naroda u Evropi.

Sve izmišljene i apsurdne pretpostavke, navodno, jer kada se liga jednom formira, neće postojati mogućnost rata i stoga neće biti ni prilike da se stvore hipotetičke situacije. Ipak, stalno se nameće pitanje zar nije mudro da Sjedinjene Države rezervišu za sebe pravo da djeluju onda kada im se prohte za odbranu slobode?

Pitanje da li će Sjedinjene Države zadržati kontrolu sopstvene slobodne volje, ili će svoju volju potčiniti izvršnom vijeću stranaca, je pitanje o kome mora odlučiti američki narod. Senat ne može odlučiti umjesto njega.

Crna Gora nije, tokom protekla 24 časa uložila nikakav protest protiv srpske dominacije. Teško je vikati kada ti u grlu stoji tuđa pesnica.

Evening Star (Washington, D.C.), 23 February 1919

**KING NICHOLAS SAYS FRANCE BACKS SERBS IN
GREEDY DEMANDS**

By Oliver Owen Kuhn,
Staff Correspondent of *The Star*

Paris, February 14. – While statesmen of the larger powers of the world sit in judgment upon the vexatious problems that led to world strife and seek common ground of adjustment of relations between all peoples, one man in Paris eagerly awaits the final verdict. Upon the decisions reached depend his future and his family's future; yes, even more, upon covenants arrived at rest the future happiness and integrity of his people. This figure, who is apart, yet so near to the deliberations now going on in the peace conference, is King Nicholas of Montenegro, father-in-law of the King of Italy.

Were one not forced to intense admiration for the courage of this old man, who today lives in practical exile from his home and the people he so dearly loves, one would be possessed with pity. A figure who once presided over one of the gayest courts of the Balkans, but was ever mindful of the simple needs of his mountain subjects, who has stoutly resisted incursion of enemy hosts, he today lives in humble quarters at Neuilly, a suburb of Paris.

Maintained by Allies

Driven from his native land at the time Austro-Hungarian and German armies swept over it in their ruthless drive towards Macedonia, the old king sought refuge in France. Montenegro being completely in the hands of the enemy and subject to their exploitation, it was impossible for the government which sought safe asylum here to maintain itself, and it became incumbent upon England, France and Russia to maintain the Montenegro regime.

Through diplomatic maneuvering, which forms subject for a story in itself, the \$400,000 a month granted to King Nicholas and his officials was reduced to nothing. Today the Montenegrin government is practically penniless. Though it is dependent upon private assistance to maintain itself even in a humble way, King Nicholas continues to lead a bitter fight for the complete rehabilitation of his country and for the freedom of his people. That many of the ills of Montenegro today are due to the attempts of Serbia to appropriate the whole Montenegrin country in violation of all laws of self-definition and against the wishes of the people is the charge which King Nicholas has definitely made. He at least has won recognition in this, for the peace conferences have decided that Montenegro shall be represented in the

councils at Paris, though Serbians have insisted that they alone should decide Montenegro's fate.

The charge also is openly made that France, in backing Serbia's more or less imperialistic claims, has demanded that King Nicholas remain in Paris and not return to lead his people in their fight to throw off Serbian domination on pain of severing diplomatic relations. Fearing this, the old king from his humble abode in Neuilly, in the best fashion he can, directs the fight for national rejuvenation.

King Discusses Position

Montenegro's position was fully explained to me in an interview which I have had with King Nicholas. He said:

"Montenegro is not only the smallest of the allies of the entente, but also the smallest belligerent state, not having more than half a million of inhabitants. Nevertheless, it was the first belligerent state to take its stand against the central powers and in favor of the just cause of Serbia.

In the name of the people of Montenegro I declared war on Austro-Hungary on August 6, 1914. This is what this participation consisted of: it is summed up in the following words addressed by my government to the government of Serbia at that critical moment: The fate of Serbia will be our fate.

The deeds of Montenegro in this war are incomparably greater than her limited means would lead one to expect. But that should not surprise those who know our glorious past. Montenegro is the only one of the Balkan states that has succeeded in preserving its independence for six centuries. Its history is one uninterrupted series of struggles for its own liberty and that of its oppressed Yugoslav brothers. It is because their expeditions were always costly that then Turks surnamed our country the 'Black Mountain' which had formerly been called 'Zeta.'

Realized Ancient Ideal

"With this last terrible war has ended this heroic period of Montenegro's history. It may be said that it has finally realized its ancient ideal, which was the liberation of its oppressed brothers.

Up to the present the sole mission which has devolved on our country has been the defense against the foreign enemies of our race. Now it is the intellectual and economic domain that we must work. The natural wealth of the country, still intact, as well as the remarkable physical and intellectual capacity of my people prophesy for them a brilliant future in the bosom of Yugoslavia and other Balkan races. It has only been continued invasion by the Turks and continuous war that have retarded the progress of our country.

The present situation in Montenegro is extremely difficult. It is only too true that official Serbia has succeeded in creating in Montenegro a state of disorder, a political confusion that she had for a long time been preparing.

Her intention was to put the peace conference face to face with an accomplished fact as far as the Serbo–Montenegrin relations are concerned. Taking advantage of main force, Serbia proclaimed the annexation of Montenegro.

The representatives of Serbia are endeavoring by all means to convince the allied governments and public opinion among the allies that this violence committed by official Serbia against Montenegro and unique in the history of international relations was perpetrated in perfect agreement with the majority of the Montenegrin nation.

Fight New Invaders

The Montenegrins have risen in arms to defend the sovereignty and the rights of the country against the new conquerors.

No success has followed the efforts of official Serbia to corrupt by distribution of food and money those who disapprove of this violence.

Montenegro is today the scene of bloody conflicts between the Montenegrins and Serbian troops who are trying to force the Montenegrin nation to accept the annexation.

Numerous and unnecessary victims are falling on both sides in this fratricidal war, provoked by the imperialistic ambitions of official Serbia.

It is unnecessary to add that the object of official Serbia is to prevent the carrying out of the promises made by the allies on the subject of restoration of Montenegro. But it must be insisted on that the action of Montenegrin insurgents is legitimate and entirely in accord with the promises of the allies.

On our part my government and I have done everything in our power with the Montenegrin nation to stop the bloodshed, by assuring the people that the allies will appreciate the sacrifices during this war and will protect the rights of Montenegro.

But it is only the Montenegrins who have risen against such conduct on the part of official Serbia. The same thing has happened in Croatia.

It is in the imperialistic claims of Serbia that you must neck the germ of this attitude on our part and on that of the other Yugoslav countries.

Claims Favor of Allies

In spite of all the efforts of the representatives of Serbia to obtain the sanction of the allies for their deeds of violence, I am profoundly convinced that they will not succeed. I accept as a proof of this already the fact that the great powers refuse Serbia the right to represent Montenegro. Moreover, the cause of Montenegro is clear and just.

The cause of Montenegro is identical with that of Belgium and Serbia, with this difference, that the sacrifices of these countries were imposed on them by the central powers, while we voluntarily took our stand with the allies. We have sacrificed everything for the common cause. It is therefore,

natural that we should claim our rights today, that is, the integral restoration of our country in the same way as it was done for Serbia and Belgium. The allies have solemnly promised this many times, as was their duty. The Montenegrins have no reason to doubt that these promises will be kept.

The actual events that took place in Montenegro and that were provoked by official Serbia have to a considerable extent, increased the misery of the country, which cannot receive its normal course of supplies because of demoralization and uncertainty of everything at present.

One must not forget that Montenegro has been at war since 1912, that is, since the first Balkan war. The protracted length of its three years of terrible slavery and disease has cast the people of Montenegro into extreme misery.

It is enough to say that a kilo of bread has cost 15 francs, for one to imagine that the situation of my unhappy people. Today the situation is somewhat improved, but is still far from satisfactory. The people lack everything, especially shoes and clothes. Thorough going and quick assistance is indispensable. I feel sure that the great and noble American people who have shown no end of benevolence throughout this war will not refuse it here.

Prevod:

Ivning star, Vašington, 23. februar 1919.

KRALJ NIKOLA KAŽE DA FRANCUSKA PODRŽAVA SRBE U NJIHOVIM POHLEPNIM ZAHTJEVIMA

Piše, Oliver Oven Kun, dopisnik *Stara*

Pariz, 14. februar – Dok državnici velikih svjetskih sila sjede i odlučuju o teškim problemima koji su doveli do svjetskog sukoba i traže zajedničku osnovu za usklađivanje odnosa među svim narodima, jedan čovjek u Parizu nestrpljivo čeka konačnu presudu. Od odluka koje budu donijete zavisice njegova i budućnost njegove porodice; da, štaviše, od sklopljenih sporazuma će zavisiti buduća sreća i integritet njegovog naroda. Ova ličnost, odvojena, ali ipak tako blizu raspravama koje se sada vode na mirovnoj konferenciji, je kralj Nikola od Crne Gore, tast kralja Italije.

Čovjeka bi moralo da obuzme sažaljenje, kada ne bi prosto bio prinuđen na intenzivno divljenje hrabrosti ovoga starca, koji danas živi u izgnanstvu iz svog doma i od ljudi koje tako jako voli. Ličnost koja je nekada vladala jednim od najveselijih dvorova na Balkanu, uvijek vodeći računa o jednostavnim potrebama svojih planinskih podanika, on koji se žestoko odupirao napadu neprijateljskih hordi, danas živi u skromnim odajama u Nejiu, predgrađu Pariza.

Saveznici ga izdržavaju

Istjeran iz svoje rodne zemlje kada su je preplavile austrougarske i njemačke armije u svom bezobzirnom nadiranju prema Makedoniji, stari kralj je potražio uto-

čište u Francuskoj. Budući da se Crna Gora našla potpuno u rukama neprijatelja, i da je podvrgnuta njihovoj eksploataciji, bilo je nemoguće da se vlada koja je potražila azil sama izdržava, pa su Engleska, Francuska i Rusija preuzele izdržavanje crnogorskog režima.

Diplomatskim manevrima, koji bi mogli biti predmet posebne priče, suma od 400.000 dolara mjesečno koja je odobrena kralju Nikoli i njegovim službenicima je svedena na nulu. Danas je crnogorska vlada praktično bez novca. Premda i najskromnije izdržavanje zavisi od privatne pomoći, kralj Nikola nastavlja da vodi ogorčenu borbu za potpunu rehabilitaciju svoje zemlje i za slobodu svog naroda. Kralj Nikola je nedvosmisleno optužio Srbiju da su mnoge nevolje koje su zadesile Crnu Goru danas, nastale usljed njenih pokušaja da prisvoji cijelu crnogorsku državu, kršeći sve zakone samoopredjeljenja i protiv želja naroda. Priznanje je dobio barem tako što su mirovne konferencije odlučile da će Crna Gora biti predstavljena u Parizu, premda su Srbi insistirali da samo oni treba da odluče sudbinu Crne Gore.

Otvoreno je iznijeta i optužba da je Francuska, podržavajući Srbiju u više-manje imperijalističkim zahtjevima, pod prijetnjom zaoštavanja diplomatskih odnosa zahtijevala da kralj Nikola ostane u Parizu i da se ne vrati da predvodi svoj narod u borbi protiv srpske dominacije. Strahujući od toga, stari kralj iz svog skromnog prebivališta u Nejiu upravlja borbom za nacionalni preporod.

Kralj raspravlja o poziciji

U intervjuu koji mi je dao, kralj Nikola je potpuno objasnio položaj Crne Gore. On je rekao:

„Crna Gora nije samo najmanji saveznik Antante, već i najmanja zaraćena država, koja nema više od pola miliona stanovnika. Ipak, bila je prva zaraćena država koja se oduprla centralnim silama, a u korist pravedne stvari Srbije.

U ime naroda Crne Gore objavio sam rat Austrougarskoj 6. avgusta 1914. U ovome se sastojalo njeno učešće: može se sumirati sljedećim riječima kojima moja vlada obratila vladi Srbije u tom kritičnom momentu: sudbina Srbije će biti naša sudbina.

Djela Crne Gore u ovom ratu su neuporedivo veća nego što se to moglo očekivati od njenih ograničenih sredstava. Ali to ne treba da iznenadi one koji znaju našu slavnu prošlost. Crna Gora je jedina balkanska država koja je uspjela da šest vjekova sačuva nezavisnost. Njena je istorija neprekidni niz borbi za sopstvenu slobodu i za slobodu potlačene jugoslovenske braće. Našu zemlju koja se prije zvala 'Zeta', Turci su prozvali 'Crna planina' zbog pohoda koji su ih uvijek skupo koštali.

Ostvaren davni ideal

„Ovim posljednjim strašnim ratom se završio herojski period crnogorske istorije. Može se reći da je konačno ostvario davnašnji ideal, oslobođenje ugnjetene braće.

Sve do danas, jedina misija koja je pripadala našoj zemlji bila je odbrana protiv inostranih neprijatelja našeg naroda. Sada moramo da radimo u intelektualnom i ekonomskom domenu. Prirodno bogatstvo naše zemlje, još uvijek netaknuto, kao i izuzetne fizičke i intelektualne sposobnosti mog naroda, predskazuju im sjajnu budućnost u zagrljaju Jugoslavije i drugih balkanskih naroda. Neprekidna invazija Turaka i stalni rat su usporili napredak naše zemlje.

Sadašnja situacija u Crnoj Gori je ekstremno teška. Istina je da je zvanična Srbija uspjela da u Crnoj Gori izazove nered, političku konfuziju koju je dugo pripremala.

Njena namjera je da mirovnu konferenciju stvari pred svršen čin, bar što se tiče srpsko–crnogorskih odnosa. Iskoristivši prednost kao vodeća sila, Srbija je proglasila aneksiju Crne Gore.

Predstavnici Srbije svim sredstvima pokušavaju da ubijede savezničke vlade i savezničko javno mnjenje da je nasilje koje je zvanična Srbija počinila protiv Crne Gore, jedinstveno u istoriji međunarodnih odnosa, izvršeno uz potpunu saglasnost većine crnogorskog naroda.

Borba sa novim osvajačima

Crnogorci su se podigli na oružje u odbrani svog suvereniteta i prava svoje države, od novih osvajača.

Nisu uspjeli naponi zvanične Srbije da ugrozi raspodjelu hrane i novca onima koji ne odobravaju nasilje.

Crna Gora je danas poprište krvavih konflikata crnogorskih i srpskih trupa koje pokušavaju da natjeraju crnogorsku naciju da prihvati aneksiju.

Brojne i nepotrebne žrtve padaju na obje strane u ovom bratoubilačkom ratu, koji su izazvale imperijalističke težnje zvanične Srbije.

Nepotrebno je dodati da je cilj zvanične Srbije da spriječi ostvarenje obećanja saveznika o obnavljanju Crne Gore. Ali mora se insistirati na tome da je akcija crnogorskih pobunjenika legitimna i u potpunoj saglasnosti sa obećanjima saveznika.

S naše strane, moja vlada i ja smo učinili sve što je u našoj moći u crnogorskoj državi da zaustavimo krvoproliće, uvjeravajući narod da će saveznici cijeliti žrtve tokom ovog rata i zaštititi prava Crne Gore.

Protiv ovoga su se pobunili jedino Crnogorci koji rade u korist zvanične Srbije. Ista stvar se desila u Hrvatskoj.

Zametak ovakvog našeg stava i stava drugih jugoslovenskih zemalja morate tražiti u imperijalističkim zahtjevima Srbije.

Traži uslugu od saveznika

Uprkos svim naporima predstavnika Srbije da dobiju dozvolu saveznika za svoja nasilna djela, duboko sam uvjeren da neće uspjeti. Kao dokaz ovoga prihvatam činjenicu da velike sile odbijaju Srbiji pravo da predstavlja Crnu Goru. Štaviše, crnogorski cilj je jasan i pravedan.

Crnogorsko pitanje je identično sa belgijskim i srpskim, uz razliku što su njima žrtve nametnule centralne sile, dok smo mi dobrovoljno stali uz saveznike. Sve smo žrtvovali za zajednički cilj. Stoga je prirodno da danas zahtijevamo naša prava, integralnu obnovu naše zemlje poput Belgije i Srbije. Saveznici su to mnogo puta čvrsto obećali, jer je to bila njihova dužnost. Crnogorci nemaju razloga da sumnjaju da će ova obećanja biti održana.

Stvarni događaji koji su u Crnoj Gori izazvani od zvanične Srbije su u znatnoj mjeri povećali bijedu zemlje koja sada nije u mogućnosti da dobije normalno snabdijevanje usljed demoralizacije i opšte nesigurnosti.

Ne smije se zaboraviti da je Crna Gora bila u ratu od 1912, od Prvog balkanskog rata. Produženo trajanje tri godine strašnog ropstva i bolesti bacilo je narod Crne Gore u ekstremnu bijedu.

Da se zamisli stanje mog nesrećnog naroda dovoljno je reći da je kilogram hljeba imao cijenu 15 franaka. Danas je situacija donekle poboljšana, ali je i dalje daleko od zadovoljavajuće. Narodu nedostaje svega, posebno obuće i odjeće. Neophodna je brza i temeljita pomoć. Siguran sam da veliki i plemeniti američki narod neće odbiti da ovdje učini dobročinstvo, koja je činio beskrajno tokom ovog rata.

89.

The Washington Post, 23 February 1919

PLEAD FOR REPUBLICS

**ROUMANIANS AND CROATIANS RESIST
MONARCHICAL AGGRESSIONS.**

COMPLAIN THROUGH WILSON

**SERBS SAID TO BE KILLING ADVOCATES
OF JUGOSLAV FEDERATION.**

**CROATIANS ASK TO BE ALLOWED TO EXPRESS THEIR FREE
WILL AGAINST A
UNITED SERBIAN KINGDOM – ROUMANIAN REPUBLICANS
PROTEST RESTORATION OF KING FERDINAND,
THREATENING. REVOLUTION.**

BY RYLEY GRANNON

The official communiques of the Paris peace conference make no reference to the bitter struggles that are taking place in certain nations between groups seeking republican government and others striving to retain monarchies. Roumania and Serbia are especially agitated. The charge is made in Paris newspapers that King Nicholas of Montenegro is held a prisoner in Paris, against the will of the Montenegrin people, while greater Serbia is forcibly annexing the whole of Montenegro.

Demand Before Allies

The republicans of Roumania have filed a demand that the allies shall remove the Hohenzollern King of Roumania and assist the people to form a republic.

The republicans of Croatia have also filed a protest against forcible annexation by the kingdom of Serbia.¹ At a mass meeting on February 3 at

Agram, capital of Croatia, which was attended by 50,000 persons, resolutions were adopted to resist Serbian encroachment. An appeal to the Paris peace conference was drawn up, and the people “agreed to remain quiet pending a reply. The appeal was addressed to all delegates “through President Wilson,” urgently requesting attention to the outrages alleged to have been committed by the Serbian army in the provinces of Croatia, Slavonia, middle Murje and Dalmatia.

Appeal to the United States

“We appeal to the delegates of the great democracies of the west,” says the Agram manifesto, “against the acts of violence committed by the Serbian army in the beating to death of peasants, the suppression of Croatian newspapers, the hanging and shooting of Croatians who favour a republican or federal government of Jugoslavs and the beating down of popular opposition to the forcible annexation of Croatia by the Serbian Karageorgevitches.

“The crime of the Croatians is that they favor the organization of independent states, which shall be federated into one Jugoslavia, after the example of the United States of America. We, therefore, demand the withdrawal of the Serbian army from Croatian territory – namely, from Croatia, Slavonia, middle Murje and Dalmatia. If this army is not immediately withdrawn the Croatian people will not be able to express their free will in the organization of their country, and conflict and rebellion will ensue.

“We demand that the Croatian legislative assembly be permitted to meet.

Called Tools of Hapsburgs

“We protest against the proclamation of the united kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes, which destroys the autonomy and independence of the four provinces of Croatia, Slavonia, middle Murje and Dalmatia. The persons adhering to that proclamation on the part of Croatia were those who faithfully served the Hapsburgs up to the last moment and are now attempting to perpetuate absolutism by transferring it to Belgrade.

“We are not accusing the Serbian people, but their leaders. It is indispensable that power over the Croatian people be denied to these anti-democrats. The Croatian people will remain quiet in the hope of a favorable decision at the peace conference.”

Want to Be a Democracy

The Roumanian republicans in formal protest against the restoration of King Ferdinand declare that revolution will occur throughout Roumania, Bessarabia and Transylvania unless the Roumanian people are permitted to organize a democratic government. They assert that the Hohenzollern dynasty at Bucharest “cannot command the confidence of free men and cannot compel their obedience.”

The peace conference has directed the commission now in Roumania to inquire into the situation. If it should appear that public sentiment is truthfully expressed in the protest against the Hohenzollern government, the peace conference is expected to take measures to permit the Roumanian people to make their will known.

Outsiders Are Barred

No steps have been taken so far as known to prevent the absorption of Croatia and Montenegro by Serbia under the grandiloquent name of "United Kingdom of the Serbs, Croats and, Slovenes."

The government remains in the hands of the Serbs exclusively, and the Serbian army is now in complete control of Croatia and Montenegro. Outsiders are not permitted to visit either territory.

¹ Na vanrednoj skupštini Hrvatske pučke seljačke stranke, 3. februara 1919, osuđeno je sprovođenje centralizacije u Hrvatskoj. Nedjelju dana kasnije, 10. februara, SAD su priznale Kraljevinu SHS, što je bilo prvo međunarodno priznanje nove države.

Prevod:

Vašington post, 23. februar 1919.

APEL ZA REPUBLIKU

**RUMUNI I HRVATI SE OPIRU
MONARHIJSKOJ AGRESIJI**

ŽALBE PREKO VILSONA

**SRBI NAVODNO UBIJAJU ZAGOVORNIKE JUGOSLOVENSKE
FEDERACIJE**

**HRVATI TRAŽE DA IM SE DOZVOLI IZRAŽAVANJE SOPSTVENE
SLOBODNE VOLJE PROTIV UJEDINJENOG SRPSKOG KRALJEVSTVA –
RUMUNSKI
REPUBLIKANCI PROTESTUJU PROTIV RESTORACIJE KRALJA
FERDINANDA, PRIJETE REVOLUCIJOM**

PIŠE RAJLI GRENON

Zvanični dopisi sa pariske mirovne konferencije ne pominju žestoke borbe koje se vode u određenim državama između grupa koje traže republikansku vladu i onih koje nastoje da zadrže monarhije. Rumunija i Srbija su posebno u nemirima. U pariskim novinama se navodi da se crnogorski kralj Nikola drži u zatočeništvu u Parizu, protiv volje crnogorskog naroda, dok velika Srbija ne anektira čitavu Crnu Goru na silu.

Zahtjev pred saveznicima

Rumunski republikanci podnijeli su zahtjev da saveznici uklone rumunskog kralja Hoencolerna i pomognu narodu da oformi republiku.

Hrvatski republikanci su takođe uložili protest protiv prinudnog pripajanja Kraljevini Srbiji.¹ Na masovnom skupu 3. februara u Zagrebu, prestonici Hrvatske, kome je prisustvovalo 50 000 ljudi, usvojene su rezolucije da se odupre srpskom prodoru. Sastavljen je apel pariskoj mirovnoj konferenciji, i narod se „složio da ostane miran do dobijanja odgovora. Upućen je apel svim delegatima „preko predsjednika Vilsona“, u kome je hitno zatraženo da se posveti pažnja navodnim strahotama koje je počinila srpska vojska u pokrajinama Hrvatske, Slavonije, Međumurja i Dalmacije.

Apel Sjedinjenim Državama

„Apelujemo na delegate velikih zapadnih demokratija“, navodi se u zagrebačkom Manifestu, „protiv djela nasilja koje je počinila srpska vojska tukući seljake do smrti, suzbijajući hrvatske novine, vještajući i ubijajući Hrvate koji podržavaju republikansku ili federalnu vladu Jugoslovena, i gušeći narodni otpor prisilnoj aneksiji Hrvatske srpskim Karađorđevićima.

„Hrvatski zločin je to što ona podržava ustrojstvo nezavisnih država, koje će se ujediniti u jednu Jugoslaviju, po ugledu na Sjedinjene Američke Države. Stoga, mi tražimo povlačenje srpske vojske sa hrvatske teritorije – odnosno, iz Hrvatske, Slavonije, Međumurja i Dalmacije. Ukoliko se ova vojska smjesta ne povuče, hrvatski narod neće moći slobodno da izrazi svoju volju za organizacijom svoje zemlje, i uslijediće sukobi i pobuna.

„Zahtijevamo da se zakonodavnoj skupštini Hrvatske dozvoli da zasijeda.

Zvani oruđe Habsburgovaca

„Mi protestujemo protiv proglašenja ujedinjene Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, koja narušava autonomiju i nezavisnost naše četiri pokrajine – Hrvatske, Slavonije, Međumurja i Dalmacije. Ljudi koji stoje iza tog proglašenja u Hrvatskoj su oni koji su vjerno služili Habsburgovcima do posljednjeg trenutka i koji sada pokušavaju da produže apsolutizam prenoseći ga u Beograd.

„Mi ne optužujemo srpski narod, već njihove vođe. Od suštinske je važnosti da se vlast nad hrvatskim narodom uskrati tim antidemokratama. Hrvatski narod će ostati miran iščekujući povoljnu odluku na mirovnoj konferenciji.

Želi da bude demokratija

Rumunski republikanci u zvaničnom protestu protiv restauracije kralja Ferdinanda navode da će širom Rumunije, Besarabije i Transilvanije doći do revolucije ukoliko se rumunskom narodu ne dozvoli da ustroji demokratsku vlast. Oni tvrde da dinastija Hoencolern–a u Bukureštu „ne može tražiti povjerenje slobodnih ljudi niti ih može primorati na poslušnost.“

Mirovna konferencija je sad uputila komisiju u Rumuniju kako bi ispitala situaciju. Ako se pokaže da je javno mnjenje istinski okrenuto protiv vlasti Hoencolerna, od mirovne konferencije se očekuje da će preduzeti mjere kako bi dozvolila rumunskom narodu da iskaže svoju volju.

Stranim licima zabranjen ulaz

Do sada nisu preduzeti nikakvi koraci kako bi se spriječilo pripajanje Hrvatske i Crne Gore Srbiji pod velezvučnim nazivom „Ujedinjena kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca.“

Vlast ostaje isključivo u rukama Srba, a srpska vojska sada ima potpunu kontrolu nad Hrvatskom i Crnom Gorom. Stranim licima nije dozvoljen ulaz ni na jednu od tih teritorija.

90.

The Washington Post, 5 March 1919

TO HEAR MONTENEGRO

Paris, March 4 (Havas). – The Echo de Paris says it believes from the latest information concerning the proceedings of the supreme council that important definite decisions are about to be taken concerning the Polish question.

The supreme council at its meeting Wednesday will hear a delegation from the royal government of Montenegro¹ at the request of the Italian delegation to the peace conference.

Discussion of the new armistice conditions has been postponed until Premier Lloyd George returns to Paris which he is expected to do Thursday.

¹ Vrhovni savjet konferencije je 5. marta donio odluku da će narednog dana, 6. marta, saslušati delegaciju Nejske vlade. Poziv je bio iznenadan, pa članovi delegacije: general Ante Gvozdenović, dr Pero Šoć i Petar Plamenac nisu mogli da pripreme sve neophodne dokumente, da bi ih predali Vrhovnom savjetu. Od predstavnika velikih sila sjednici Vijeća desetorice prisustvovali su: Lansing, Haus, Klemanso, Pišon, Delaroš-Verne, Balfur i Liper. Vidjeti: Dragoljub Živojinović, Kraj Kraljevine Crne Gore 1918–1921, Beograd 2002, 134–135.

Prevod:

Vašington post, 5. mart 1919.

CRNA GORA ĆE BITI SASLUŠANA

Pariz, 4. mart (Havas) – 'Pariski eho' navodi da vjeruje, sudeći po posljednjim informacijama povodom zasijedanja vrhovnog savjeta, da će biti donijete važne odluke vezano za pitanje Poljske.

Vrhovni savjet će na zasijedanju u srijedu saslušati delegaciju kraljevske vlade Crne Gore¹ na zahtjev italijanske delegacije ne mirovnoj konferenciji.

Rasprava o novim uslovima mira odložena je do povratka premijera Lojda Džordža u Pariz, što se očekuje u četvrtak.

New York Tribune, 6 March 1919

**FRONTIER OF GERMANY
TO BE NEUTRALIZED AS
BUFFER TO SAVE FRANCE**

PARIS, March 5 (By Associated Press). – The arrival of the British Prime Minister, David Lloyd George, in Paris to-night is the prelude to the discussion of the main questions of the peace treaty by the council of the great powers, which will begin to-morrow and continue during President Wilson's stay.

Premier Lloyd George and Colonel House will have lunch together prior to to-morrow's meeting, at which the British and American positions will be coordinated, as President Wilson's views on the subject are understood to have been made known by cable and wireless.

The Western German frontier is also practically settled, one of the main features being a neutralized or "sterilized" strip along the West bank of the Rhine, which will insure an adequate buffer between France and any renewed German aggression.

The council of the great powers today heard the case of King Nicholas of Montenegro, which was presented by General Gvosdenovich, the Montenegrin minister at Washington. It was a protest by the venerable monarch against losing his throne and having his country absorb by the new Jugo-Slav state.

The council also considered food relief for Bohemia and other actions of Southeastern Europe. It developed during the session to-day that the Jugo-Slav frontier, which had been closed against Italy and threatened to precipitate a crisis with that country, has been reopened.

Prevod:

Njujork Tribjun, 6. mart 1919.

**NJEMAČKA GRANICA DA POSTANE
NEUTRALNA KAO BRANIK
KOJI BI ŠTITIO FRANCUSKU**

PARIZ, 5. mart, (Asošijeted pres). – Večerašnji dolazak britanskog premijera Lojda Džordža u Pariz predstavlja uvod u raspravu savjeta velikih sila o glavnim pitanjima mirovnog sporazuma, koja će početi sutra i trajati tokom boravka predsjednika Vilsona.

Premijer Lojd Džordž i pukovnik Haus će imati zajednički ručak prije sutrašnjeg zasjedanja, na kome će se usaglasiti britanski i američki stavovi, pošto su navodno stavovi predsjednika Vilsona saopšteni telegrafskim putem.

Zapadna njemačka granica je takođe gotovo riješena, a jedna od glavnih odlika je neutralizovani ili „sterilizovani“ pojas duž zapadne obale rijeke Rajne, koji će predstavljati odgovarajući branik između Francuske i bilo kakve ponovne njemačke ageresije.

Savjet velikih sila je danas saslušao slučaj crnogorskog kralja Nikole, koji je iznio general Gvozdenović, ministar Crne Gore u Vašingtonu. Bio je to protest uvaženog vladara protiv gubitka prestola i pripajanja njegove zemlje novoj jugoslovenskoj državi.

Savjet je takođe razmatrao pomoć ugroženima u Bohemiji u vidu hrane i druge mjere za jugoistočnu Evropu. Ispostavilo se tokom današnjeg zasjedanja da je jugoslovenska granica, koja je bila zatvorena prema Italiji i prijetila da ubrza krizu sa tom zemljom, ponovo otvorena.

92.

The New York Times, 8 March 1919

MONTENEGRO'S DIRE WANT

AMERICAN COMMISSION REPORTS THE POPULATION ACTUALLY STARVING

ROME, March 5. – The commission sent by the American peace delegation to inquire into conditions in Montenegro passed through Rome toward Paris today. It reported the situation in Montenegro as desperate, and it was said that the population is actually dying from starvation. As an instance of the suffering there, it was said that of a family of eight children five had died from lack of food and the other three had been reduced to skeletons. These were seen scratching the earth to find roots or gathering nettles for food. The American Red Cross is busily engaged in trying to save the people from starvation.

The Montenegrins, according to a member of the commission, ask the Peace Conference to allow them freely to express their desires concerning their future Government. They are not averse to a union with the Croats and Slovenes, but demand that a federation be established which will leave their laws, customs, and religion intact.

Prevod:

Njujork tajms, 8. mart 1919.

PRIJEKA POTREBA CRNE GORE

**AMERIČKA KOMISIJA IZVJEŠTAVA DA
STANOVNIŠTVO ZAPRAVO UMIRE OD GLADI**

RIM, 5. mart – Komisija koju je poslala američka mirovna delegacija da ispita stanje u Crnoj Gori je danas prošla kroz Rim na put za Pariz. Navodi da je stanje u Crnoj Gori očajno, i da stanovništvo zapravo umire od gladi. Kao primjer tamošnjeg stradanja, rečeno je da je u porodici od osmoro djece, petoro djece umrlo zbog nedostatka hrane, a da su ostala tri djeteta kost i koža. Njih su vidjeli kako grebu zemlju ne bi li našli korijenje ili kako skupljaju koprivu za hranu. Američki Crveni krst vrijedno radi kako bi spriječio da ljudi poumiru od gladi.

Crnogorci, kako navodi jedan član komisije, traže od mirovne konferencije da im dozvoli da slobodno izraze svoju volju o pitanju buduće vlade. Ne protive se zajednici sa Hrvatima i Slovencima, ali zahtijevaju da se uspostavi federacija u kojoj će se očuvati njihovi zakoni, običaji i vjera.

93.

The Boston Globe, 22 March 1919

**BARBAROUS REPRESSION ALONE
KEPT JUGO-SLAVS "LOYAL"**

**HELD BY AUSTRIA-HUNGARY IN BONDAGE, THEY
GAVE AID ONLY UNDER COMPULSION**

By HERBERT COREY

ZAGREB, Croatia, Feb 23 (by Mail) – Jugo-Slavia has been described by ill-informed persons as having been in large part "an enemy country."

I believe this statement is open to challenge. It is quite true that in large part the provinces which comprise Jugo-Slavia were enemy possessions. But they were held by a strong hand. In spite of the hypocritical tenderness with which map-juggling statesmen affected to regard Austria-Hungary in the early part of the war, there was no more cruel or despicable tyranny in the world than the one over which the late Francis Joseph presided.

"German officers would listen to our protests," I was told at Belgrade, where both Austrians and Germans are known.

“If our case was a good one they often treated us fairly. The man who ventured to protest to an Austrian officer was in danger of being knocked down and then dragged off to jail. They were cheats and bullies.”

The population of the States of Jugo–Slavia is about as follows: Serbia, 4,500,000; Croatia and Slavonia joined, 2,650,000; Bosnia and Herzegovina, 1,900,000; Slovenia, 1,600,000; Dalmatia, 650,000; Istria, 403,000 and Montenegro, 440,000. Of these, Serbia and Montenegro have been loyal to the cause of the Allies.

Seven Million Were Slaves

From the total of 12,000,000 in round numbers, the Serbian and Montenegrin totals of approximately 5,000,000 may be deducted. That leaves practically 7,000,000 Jugo–Slavs who were held by Austria in bondage. I am not including in this estimate the Slav population claimed by Jugo–Slavia in the Voivodina in Hungary.

“Every 10th man in my regiment of Croats was shot in the first months of the war,” said a Croat captain I met here “The Croat regiments were isolated in the Hungarian and Magyar Armies. We had no chance to rebel. When we went forward to an attack the Hungarian machine guns covered us from behind.”

“When this man got the chance he deserted to the Serbian Army. He was one of the heroic band of Serbs who, finding themselves in Russia when the Russians stopped fighting, made their way overland back to Serbia. They travelled by way of Siberia, undergoing frightful hardships. But they returned in time to put in another year of fighting.

Every Village Garrisoned

Every village in the Austrian parts of Jugo–Slavia was garrisoned by Hungarian or Austrian troops. Here in Zagreb at one time the troops of the garrison turned out daily in full battle array. Each man had his belt filled with hand grenades and his rifle was loaded and bayonet set. During the first year of the war drumhead courts–martial were the rule.

On the authority of the public prosecutor the Statement is made that in Croatia alone: “Two thousand men and women were shot without trial in 1914. I do not know how many more, but I know the total reached that figure.

A Croatian officer who was forced to serve in the army as an official photographer told me that according to the Austrian records 42,000 persons were executed in Bosnia and Herzegovina during the war.

“I cannot believe now that my eyes actually saw what my photographic plates display,” said he. “There were forests in Bosnia in which every tree bore a body. Even children were hanged. I have driven along tree shaded roads on which a body swung from the branches of each tree. I can show you these photographs, but they are too horrible to publish.”

Repression of that sort bore its inevitable fruit. The unarmed and unorganized civilian population was cowed. Resistance became passive, although all Jugo-Slavia seemed united in the conspiracy. It became a matter of honor not to understand a single word of the Hungarian language. The troops of the garrisons found themselves marooned in a hostile land.

Jugo-Slavs Tried for Treason

Perhaps the most convincing proof of the essential loyalty to the Entente of these Jugo-Slavs is to be found in the records of the military courts. When the "revolution" broke out these records were captured. They show that in the first five years of the war in Croatia alone these prosecutions for "high treason" were brought in the courts of the Austro-Hungarian Army:

In –	
1914.....	632
1915.....	3,040
1916.....	3,470
1917.....	6,101
1918.....	13,425
Total.....	26,628

Those trials were for the crime of treason against the dual monarchy. The Hungarian Army, which was a separate institution, brought in the same period prosecutions as follows:

In –	
1914.....	442
1915.....	2,730
1916.....	4,790
1917.....	11,275
1918.....	25,095
Total.....	44,332

Many More Prosecutions

The total of prosecutions in the first five years in the military courts alone, in Croatia, only, is therefore 70,960. To this must be added an unknown number of executions by drumhead court, or not less than 2000, and from 12,000 to 15,000 prosecutions in the civil courts. These records are available, but have not as yet been completed. The "loyalty" to Austria-Hungary of Jugo-Slavia was at least open to suspicion.

"It is true," said the prosecuting officers "that not as many of these were convicted as one would think. Under the Austro-Hungarian law they came up for trial before Croat judges and in most cases were acquitted because the courts protected them. This 'scandal' finally –became so notorious that in the Spring¹ of 1918 the prisoners were ordered sent to Hungary for trial.

“This was defeated by the judges, who refused to send on the dossiers of the accused, alleging this was unlawful! Red tape has its uses. The correspondence over this point of law was still in progress when the revolution came.”

No wonder these people danced for two days and nights in the streets when freedom finally came.

Gold Comes Out of Hiding

Gold pieces are exposed for sale in the windows of almost every money changer in Croatia.

That may seem of trivial importance. It is in fact, in my belief, an excellent indication of the hostility of these Croats for their Austrian rulers. In every other one of the belligerent countries gold went out of action long ago. It wasn't merely that the possession of gold was punishable, but the various Governments needed gold so sorely that no real patriot thought of withholding what little he might have. In Germany, and to some extent in France and England, gold ornaments and trinkets were even turned over to the Government.

“Where did you set your gold?” I asked of the man who gave me 400 kroner for a \$100 note. (A gold kroner or crown used to be worth 20 cents and a fraction. The paper kroner is very much less valuable.)

“I kept what I dared of the amount I had when the war began,” said he. “Then from time to time I bought a little in great secrecy. People sold it, a piece at a time, to keep from starving.”

“Did the peasants turn in their gold when the Government called for it?”

“I do not believe a peasant in Croatia turned over a gold piece to the Government. I never heard of one doing so.”

Bankers Had to Buy Bonds

“Yet the Austrian war bonds sold here as they did elsewhere in Austrian Jugo-Slavia. I had been convinced first of the happiness with which the Jugo-Slavs welcomed their freedom from Austrian domination, and, second, of their deep hostility to their Austrian masters. It was therefore difficult to understand why people who wanted to escape from Austria should buy bonds. Especially as the bonds were never looked on as a good investment.”

“We had to buy them,” said the banker, “We were assessed. ‘Your share of the loan is so much,’ we were told. We knew better than to refuse to buy.

“Then your vaults are stuffed with these bonds?”

“Not by a jugful,” was the reply. “We sent them all to Vienna and sold them on the open market. We had to take a loss, of course, but it is better to lose a part than to lose all.”

Prevod:

Boston gloub, 22. mart 1919.

**SAMO VARVARSKO UGNJETAVANJE
DRŽALO JUGOSLOVENE „LOJALNIM“**

**DRŽANI U ROPSTVU OD AUSTROUGARSKE,
PRUŽALI POMOĆ SAMO POD PRISILOM**

Piše HERBERT KORI

ZAGREB, Hrvatska, 23. feb (poštom) – Jugoslaviju su loše obaviještene osobe opisale kao pretežno „neprijateljsku zemlju“.

Smatram da su takvi navodi sporni. Sasvim je tačno da je veliki dio pokrajina koje sačinjavaju Jugoslaviju bio neprijateljski posjed. Ali su oni držani silom. Uprkos licemjernoj naklonosti sa kojom su državnici koji bi da prekrajaju karte svijeta navodno posmatrali Austrougarsku na samom početku rata, na svijetu nije postojala okrutnija niti podlija tiranija od one kojom je predsjedavao pokojni Franjo Jozef.

„Njemački oficiri bi saslušali naše proteste,“ rečeno mi je u Beogradu, kome su poznati i Austrijanci i Njemci.

„Ako smo bili u pravu, često bi se pošteno ophodili prema nama. Čovjek koji bi se usudio da se požali austrijskom oficiru bio bi u opasnosti da bude prebijen, a potom odvučen u zatvor. Bili su prevaranti i nasilnici.“

Broj stanovnika država Jugoslavije je približno sljedeći: Srbija, 4 500 000; Hrvatska i Slavonija 2 650 000; Bosna i Hercegovina 1 900 000; Slovenija 1 600 000; Dalmacija 650 000; Istra 403 000; i Crna Gora 440 000. Od svih njih, Srbija i Crna Gora bile su odane savezničkim ciljevima.

Sedam miliona robovalo

Od ukupno 12 000 000 kada se zaokruži, može se odbiti broj Srba i Crnogoraca od približno 5 000 000. To ostavlja gotovo 7 000 000 Jugoslovena koje je Austrija držala u ropstvu. U ovaj broj ne uključujem slovensko stanovništvo u Vojvodini u Ugarskoj koje Jugoslavija traži.

„Svaki deseti čovjek u mom puku Hrvata je pogođen tokom prvih mjeseci rata,“ rekao je jedan hrvatski kapetan koga sam upoznao ovdje. „Hrvatski pukovi su bili odvojeni u mađarskoj i austrijskoj vojsci. Nismo imali prilike da se pobunimo. Kada smo išli naprijed u napad, mađarski topovi su nas pokrivali otpozadi.“

„Kada mu se ukazala prilika, ovaj čovjek je dezertirao u srpsku vojsku. Bio je jedan iz junačke grupe Srba koji su se, našavši se u Rusiji kada su Rusi prestali sa borbama, kopnenim putem domogli Srbije. Putovali su preko Sibira, preživljavajući strašne muke. Ali su se vratili na vrijeme da provedu još godinu dana u borbi.“

Svako selo pod garnizonom

Svako selo u austrijskim djelovima Jugoslavije bilo je pod garnizonima austrijske ili ugarske vojske. Ovdje u Zagrebu su se jedno vrijeme snage pojavljivale

u punoj ratnoj opremi. Svaki vojnik je imao pojas pun ručnih granata, puška bi mu bila napunjena a bajonet stavljen. Tokom prve godine rata, na snazi je bio vojni prijeki sud.

Po ovlaštenju javnog tužioca, sačinjeno je saopštenje da je samo u Hrvatskoj „dvije hiljade ljudi i žena pobijeno bez suđenja 1914. godine. Ne znam koliko ih je još bilo, ali znam da je ukupna cifra iznosila toliko.

Jedan hrvatski oficir koji je bio primoran da služi u vojsi kao zvanični fotograf mi je rekao da je, prema austrijskim podacima, 42 000 ljudi pogubljeno u Bosni i Hercegovini tokom rata.

„Sada ne mogu da vjerujem da su moje oči zapravo vidjele ono što moje fotografske pločice prikazuju,“ rekao je on. „U Bosni su postojale šume u kojima je svako drvo nosilo po jedno tijelo. Vozio sam se duž puteva sa drvoredima gdje se na granama svakog drveta njihalo po jedno tijelo. Mogu da vam pokažem te fotografije, ali su previše strašne za objavljivanje.“

Ugnjetavanje te vrste je urodilo neizbježnim plodom. Nenaoružano i neorganizovano stanovništvo je bilo zastrašeno. Otpor je postao pasivan, iako je djelovalo da je čitava Jugoslavija ujedinjena u toj zavjeri. Postalo je pitanje časti ne razumjeti ni jednu jedinu mađarsku riječ. Garnizonske snage su se našle nasukane u neprijateljskoj zemlji.

Jugoslovenima suđeno za izdaju

Možda se najuvjerljiviji dokaz suštinske odanosti ovih Jugoslovena Antanti nalazi u podacima vojnih sudova. Kada je izbila „revolucija“, ovi zapisnici su zaplijenjeni. Oni pokazuju da je u prvih pet godina rata samo u Hrvatskoj optužbi za „veleizdaju“ pred sudom austrougarske vojske bilo:

Godine –	
1914.....	632
1915.....	3 040
1916.....	3 470
1917.....	6 101
1918.....	13 425
Ukupno.....	26 628

Ova suđenja su bila za zločin veleizdaje protiv dvojne monarhije. Ugarska vojska, koja je bila zasebna institucija, je u istom periodu imala sljedeći broj suđenja:

Godine –	
1914.....	442
1915.....	2 730
1916.....	4 790
1917.....	11 275
1918.....	25 095
Ukupno.....	44 332

Još više suđenja

Ukupan broj suđenja za prvih pet godina samo po vojnim sudovima u Hrvatskoj je, stoga, iznosio 70 960. Ovome se mora dodati i nepoznati broj pogubljenja prijekog suda, odnosno ne manje od 2000, i od 12 000 do 15 000 suđenja na civilnim

sudovima. Ovi podaci su dostupni, ali još uvijek nisu upotpunjeni. „Odanost“ Jugoslavije Austrougarskoj je barem dovedena u pitanje.

„Istina je,“ rekli su tužioci „da nije toliko njih osuđeno koliko se misli. Po austrougarskom pravu, na suđenje su izlazili pred hrvatske sudije, i u većini slučajeva su oslobođeni jer ih je sud štitio. Ovaj 'skandal' je na kraju postao toliko zloglasan da su u proljeće 1918. godine zatvorenici naredbom poslani u Ugarsku na suđenje.

„Ovome su se suprotstavile sudije koje su odbile da pošalju predmete optuženih, tvrdeći da to nije zakonito! Birokratija ima svojih prednosti. Prepiska oko ove tačke zakona je još uvijek bila u toku kada je došlo do revolucije.“

Nije ni čudo što je ovaj narod plesao dva dana i dvije noći po ulicama kada je sloboda konačno stigla.

Zlato izlazi iz skrovišta

Zlatnici su izloženi na prodaju u gotovo svakoj mjenjačnici u Hrvatskoj.

To može djelovati beznačajno. To je, zapravo, po mom mišljenju, odličan pokazatelj neprijateljstva ovih Hrvata prema svojim austrijskim vladarima. U svakoj drugoj zaraćenoj zemlji, zlato je davno dato na prodaju. Nije samo stvar bila u tome da je posjedovanje zlata bilo kažnjivo, već je i velikom broju vlada zlato bilo prijeko potrebno da nijedan pravi rodoljub nije ni pomišljao da zadrži za sebe i ono malo što ima. U Njemačkoj, pa čak i djelimično u Francuskoj i Engleskoj, zlatni ukrasi i đinđuve su predavani vladi.

„Gdje si držao zlato?“ upitao sam čovjeka koji mi je dao 400 kruna za novčanicu od 100 dolara. (Jedna zlatna kruna je nekada vrijedila nešto preko 20 centi. Paprine krune su vrijedile mnogo manje.)

„Zadržao sam onoliko koliko sam smio od sume koju sam imao kada je počeo rat,“ rekao je. „Onda sam, s vremena na vrijeme, kupovao po malo u velikoj tajnosti. Ljudi su ga prodavali, zlatnik po zlatnik, kako ne bi umrli od gladi.“

„Da li su seljaci predali svoje zlato kada je vlada to zatražila?“

„Ne vjerujem da je ijedan seljak u Hrvatskoj predao i zlatnik vladi. Nikada nisam čuo ni za jednog.“

Bankari su morali da kupuju obveznice

„Ipak su se ovdje austrijske ratne obveznice prodavale kao u drugim djelovima austrijske Jugoslavije. Uvjerio sam se, kao prvo, u sreću sa kojom su Jugoslaveni dočekali svoju slobodu od austrijske vlasti, a kao drugo, u duboko neprijateljstvo prema svojim austrijskim gospodarima. Stoga je bilo teško razumjeti zašto je narod koji je toliko želio da pobjegne od Austrije kupovao obveznice. Pogotovo s obzirom na to da obveznice nisu nikada smatrane dobrom investicijom.“

„Morali smo da ih kupujemo,“ rekao je bankar, „procjenjivani smo. 'Tvoj udio u zajmu je toliki, bilo bi nam rečeno. Znali smo da nije pametno da odbijemo da ih kupimo.

„Onda su vaši sefovi krcati ovim obveznicama?“

„Ni približno,“ odgovorio je. „Sve smo ih poslali u Beč i prodali na otvorenom tržištu. Morali smo da pretrpimo gubitak, ali bolje da izgubimo dio nego da izgubimo sve.“

*Chicago Daily Tribune, 28 March 1919***ASK PUNISHMENT OF SERBIANS
FOR SERIES OF CRIMES^d**

PARIS, March 27. – [By Associated Press. – The government of Montenegro has handed to the peace conference a memorandum accusing Serbian officials with the following crimes in Montenegro:

Massacring, torturing, and starving the inhabitants; internment of civilians; forced enrolment of the inhabitants in the Serbian army; confiscation and destruction of private property; destruction of historic monuments; depreciation of Montenegrin currency and misuse of the white flag.

The memorandum accuses Serbia also of invading the territory of its allies and usurping authority. The Montenegrin government demands the punishment of “the crimes official Serbia has committed against the allies.”

Prevod:

Čikago dejli tribjun, 28. mart 1919.**TRAŽE KAZNU ZA SRBE
ZA NIZ ZLOČINA**

PARIZ, 27. mart. – [Asošijeted pres] – Vlada Crne Gore predala je mirovnoj konferenciji memorandum u kome optužuje srpske zvaničnike za sljedeće zločine u Crnoj Gori:

Masakriranje, mučenje i izgladnjivanje stanovništva; zatvaranje civila; prisilno prijavljivanje stanovnika u srpsku vojsku; zaplenu i uništavanje lične imovine; uništavanje istorijskih spomenika; obezvređivanje crnogorske valute i zloupotrebu bijele zastave.

Memorandum takođe optužuje Srbiju da je okupurala teritoriju svoje saveznice i da je uzurpirala vlast. Vlada Crne Gore traži kažnjavanje „zločina koje je zvanična Srbija počinila protiv saveznika.“

^d Vijest agencije Asošijeted pres prenio je i Njujork tribjun (*Montenegro Wants Serbia Punished for War Crime*, New York Tribune, 28 March 1919).

New York Tribune, 4 April 1919

**MONTENEGRO INDEPENDENCE
IS FAVORED BY GLADSTONE**

WINCHESTER, England, March 8. – Viscount Herbert John Gladstone¹, formerly Secretary of State for Home Affairs and son of the great British Premier, William E. Gladstone, has put himself on record as favoring the independence of Montenegro.

Mr. Gladstone has written a letter to Alexander Devine², of Winchester, in which he asserted:

“Montenegro has every claim, if not to absolute independence, at least to independence federated. I shall be extremely sorry if the old monarchy is repudiated by the people. Montenegro has been repeatedly classed by our government with Belgium and Serbia, and the idea that she should be submerged in Serbia and lose her historic individuality is utterly repugnant to me.”

¹Herbert Džon Gledston (Herbert John Gladstone), britanski liberalni političar, ministar unutrašnjih poslova Velike Britanije od 1905. do 1910. i generalni guverner Južnoafričkog saveza. Za vrijeme Prvog svjetskog rata bavio se humanitarnim radom.

²Aleksandar Devin (Alexander Devine, 1865–1930), britanski edukator, aktivista za nezavisnost Crne Gore, počasni konzul Crne Gore u Londonu. U danima borbe Crne Gore za opstanak 1916–1918, smatrajući da joj velike sile nanose veliku nepravdu, nepružanjem pomoći narodu pod austrougarskom okupacijom, držanjem izolovanih kralja i vlade u izbjeglištvu, borio se da se te nepravde isprave. Pisao je memorandume britanskoj i američkoj vladi pokušavajući da pomogne rješavanju crnogorskog pitanja obnovom Crne Gore. Da bi britansko i anglosaksonsko javno mnjenje upoznao o crnogorskom pitanju, pokrenuo je i privatni list posvećen Crnoj Gori, koji je sam finansirao. Vlada Evgenija Popovića se 1. oktobra 1917. obratila britanskoj vladi zahtjevom da za poslanika Crne Gore u Londonu primi britanskog podanika Aleksandra Devina. Ona je taj zahtjev odbila s obrazloženjem da podanik mora biti crnogorski državljanin. Time nije osporeno pravo Crnoj Gori da ima svog diplomatskog predstavnika na britanskom dvoru. Vidjeti: Radoslav M. Raspopović, *Diplomatija Crne Gore 1711–1918*, Podgorica-Beograd 1996, 352–353.

Prevod:

Njujork tribjun, 4. april 1919.

**GLEDSTON PODRŽAVA
NEZAVISNOST CRNE GORE**

VINČESTER, Engleska, 8. mart – Vikont Herbert Džon Gledston¹, bivši državni sekretar unutrašnjih poslova i sin velikog britanskog premijera, Vilijama E. Gledstona, zvanično se izjasnio da podržava nezavisnost Crne Gore.

Gospodin Gledston je uputio pismo Aleksandru Devinu² iz Vinčestera, u kome je naveo:

„Crna Gora ima sva prava, ako ne na apsolutnu, onda na federativnu nezavisnost. Biće mi neizmejrno žao ukoliko narod odbaci staru monarhiju. Naša vlada uporno svrstava Crnu Goru zajedno sa Srbijom i Belgijom, i zamisao da ona bude pripojena Srbiji i da izgubi svoju istorijsku nezavisnost mi je krajnje odbojna.“

96.

New York Tribune, 26 April 1919

MONTENEGRO VANISHES

The national assembly of Montenegro has voted in favor of incorporation into the new Jugo–Slav state. Thus one of the most picturesque and valiant of the little kingdoms of Europe vanishes into the past. At that, Montenegro had not been long a kingdom. It was a principality until 1910, when Nicholas, celebrating the fiftieth anniversary of his accession, assumed the royal title.

Montenegro, formerly a part of Serbia, never completely yielded to the Turk. For four centuries this little mountain people kept the Moslem invader at bay. They were all warriors and maintained into the twentieth century a primitive pastoral civilization little different from that of the Middle Ages. Turkey established a shadowy suzerainty over them in 1862¹. But this was renounced in 1876, and Montenegro's independence was finally recognized by the Treaty of Berlin in 1878.

Nicholas, the aged sovereign, was a remarkable personage. He exercised patriarchal powers and lived with extreme democratic simplicity. He was the proprietor of a hotel in Cetinje, a poet, a playwright and passionately fond of the great American game of draw poker. A giant in stature, he was probably the most imposing regal figure in Europe.

The military collapse of Montenegro in 1915 excited much suspicion. The Austro–Hungarians took the impregnable Mount Lovchen, opposite Cattaro, with hardly any effort. Montenegrin officials were accused of collusion with the enemy. But Montenegro could hardly have held out after Serbia and Albania had been overrun by Mackensen and the remnants of the Serb army had tied to Corfu.

Nicholas went into exile in Paris, where kings in exile have been wont to congregate. His sons had disqualified themselves for the succession. His people, a pure Serb stock, longed for union with the other South Slavs. So his usefulness as a monarch ended. He has passed from the stage with more

honor, however, than most of the other forty or fifty odd potentates of his class in Europe, whose names will be missing in the next edition of the *Almanack de Gotha*.

¹ Navedene 1862. nije uspostavljen nikakav oblik sizerenstva Osmanske carevine nad Crnom Gorom. Te godine, poslije okončanja crnogorsko-turskog rata, 8. septembra zaključen je Riječki mir. Predviđao je i protjerivanje vojvode Mirka iz Crne Gore. Ipak, njegove odredbe najteže su pogadale Crnu Goru u dijelu koji se ticao građenja turskih utvrđenja na crnogorskoj teritoriji. Ostvarenje ovog dijela ugovora ugrožavalo je suverenitet Crne Gore. Zato je cjelokupna diplomatska i spoljnopolitička aktivnost poslije 1863. godine bila posvećena borbi za reviziju ovog dijela sporazuma. Pregovori sa Osmanskom carevinom radi priznanja sultanovog sizerenstva sugerisani su knjazu Danilu prilikom posjete francuskom caru Napoleonu III. Za uzvrat Crna Gora bi dobila teritorijalno proširenje i izlaz na more. Iste su bile sugestije austrijske i engleske vlade. Ali, ta zamisao nije ostvarena.

Prevod:

Njujork tribjun, 26. april 1919.

CRNA GORA NESTAJE

Narodna skupština Crne Gore je izglasala priključivanje novoj jugoslovenskoj državi. Tako je jedna od najživopisnijih i hrabrijih malih kraljevina u Evropi postala prošlost. Pritom, Crna Gora nije dugo bila kraljevina. Bila je knjaževina do 1910. godine, kada je Nikola, slaveći pedesetogodišnjicu svog dolaska na presto, preuzeo kraljevsku titulu.

Crna Gora, nekada dio Srbije, nikada se nije u potpunosti predala Turcima. Tokom četiri vijeka je ovaj mali brdski narod odolijevao muslimanima. Svi su bili ratnici, i do dvadesetog vijeka su održali jednu primitivnu pastoralnu civilizaciju koja se malo razlikovala od srednjovjekovne. Turska je 1862. godine nad njima uspostavila prividno sizerenstvo.¹ Ali od ovoga se odustalo 1876. godine, a crnogorska nezavisnost je konačno priznata Berlinskim sporazumom 1878. godine.

Nikola, vremešni vladar, bio je izvanredna ličnost. Uživao je patrijarhalnu moć a živio je u krajnjoj demokratskoj jednostavnosti. Bio je vlasnik hotela na Cetinju, pjesnik, dramski pisac i bio je strasan ljubitelj američke igre poker. Divovskog stasa, bio je vjerovatno najimpozantnija kraljevska figura u Evropi.

Vojni krah Crne Gore 1915. godine pobudio je mnoge sumnje. Austrougari su zauzeli neosvojivu planinu Lovćen, naspram Kotora, bez gotovo imalo napora. Crnogorski zvaničnici su bili optuženi da su bili u dosluhu sa neprijateljem. Ali teško da je Crna Gora mogla izdržati nakon što je Mekenzen pregazio Srbiju i Albaniju a ostatak srpske vojske se uputio ka Krfu.

Nikola je otišao u izgnanstvo u Pariz, gdje su se inače okupljali izgnani kraljevi. Njegovi sinovi su se odrekli prestola. Njegov narod, čista srpska rasa, težio je ka ujedinjenju sa ostalim Južnim Slovenima. Tako je njegova korist kao monarha došla kraju. Napustio je scenu sa više časti, međutim, nego većina ostalih pedeset ili šezdeset moćnika njegovog nivoa u Evropi, čija imena neće biti upisana u sljedeće izdanje *Gotskog almanaha*.

97.

New York Times, 26 April 1919

**MONTENEGRO ASSEMBLY VOTES
TO JOIN THE SERB-CROAT UNION**

BELGRADE, April 23. – The National Assembly of Montenegro appointed Mr. Pavitchovitch Montenegrin representative at Belgrade at the conclusion of a meeting on Sunday at which it was decided to unite with Serbia and the kingdom of the Serbs, Croats, and Slovenes.

One hundred and eighteen Deputies were present at the meeting, according to a message from Podgoritza, and great enthusiasm was displayed over the union of Montenegro with the triple kingdom.

Prevod:

Njujork tajms, 26. april 1919.

**CRNOGORSKA SKUPŠTINA IZGLASALA
PRIKLJUČENJE SRPSKO-HRVATSKOJ ZAJEDNICI**

BEOGRAD, 23. april – Narodna skupština Crne Gore imenovala je gdina Pavićevića za predstavnika Crne Gore u Beogradu na kraju zasjedanja u nedjelju, na kome je odlučeno da se zajedno sa Srbijom priključe kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.

Stotinu osamnaest poslanika je bilo prisutno na zasjedanju, prema navodima iz Podgorice, a ispoljeno je veliko oduševljenje zbog ujedinjenja Crne Gore sa trojnom kraljevinom.

98.

Evening Star (Washington, D.C.), 1 May 1919

**MONTENEGRIN MAN IS BORN WARRIOR
Race Occupying Rockbound Country Unconquered for Thousand Years**

By HERBERT COREY

New York, April 28. – There are only three animals in the world reared exclusively for fighting. They are the gamecock, the pit-bred bull terrier and the Montenegrin man.

Friends of Montenegro are asked to modify their indignation. The Montenegrin man is hereinbefore described as an animal only to distinguish him from items of the vegetable and mineral kingdoms. Considered as a man he is no more of an animal than is the male of any other primitive, courageous, forceful race. His one reason for existence is that he may fight and wear pretty clothes. His woman do the work.

Politically Montenegro has been an anachronism and economically an impossibility. The state has no industries or exports worth speaking of and cannot produce enough to feed its people. Yet it has existed unconquered for more than a thousand years.

Once Sole Barrier Against Turk

No other state on the continent of Europe has such a record. It was once the sole barrier against the Turk. It had the first printing plant in eastern Europe, but the type was melted into bullets during one of its wars to maintain its independence. Its army is not equal in fighting force to two regiments of American regulars. But it declared war against Austria without the moment hesitation when Serbia was attacked.

Now the Montenegrin legislature has voted to merge the state in the new state of Yugoslavia. The Yugoslavs are all Serb in blood, but the Montenegrins have the purest blood of them all. No foreign army ever overran the land. Of late years her existence was only possible by the fact that Russia paid an annual subsidy to her king in order that the Montenegrin army might ever be a check upon the anti-Slav intrigues of Austria-Hungary. Without that subsidy Montenegrin men must have sought work in other countries.

Montenegrin Home Conditions

“We found houses hidden off in the bare rocks,” officers of the American forces who recently visited Montenegro told me. “There was not enough vegetation about them to support a goat, it seemed to us. Yet there was always a big man and a little woman and a herd of children.”

The explanation, of course, is that the man of the house was – until Russia went to pieces – a salaried soldier. The Montenegrin man is almost always a huge fellow. His dress is a striking confection of black and white and red and black. He literally never works. The Montenegrin woman is tiny as compared with his huge master. She takes little care of her dress and farm work leaves little time for housework. One thinks involuntarily of the little brown hen and the magnificently caparisoned gamecock in seeing Montenegrin and wife together. But she is extraordinarily.

Heavy Load for Woman

“These women carry mighty big loads,” said my Serbian orderly on my most recent visit to that part of the world. “Yesterday I saw an old woman

carrying a barrel on her back. When the Montenegrin women want a rest they just squat down on their heels so that the frame they carry things in rests on the ground. When this old woman tried to straighten up again she could not.

"I'll help you, old lady," I said. And empty barrel is too heavy for a little woman like you." "It isn't empty," said the old lady. "It's full of wine."

"It was, too. She said that she didn't mind carrying it. "When I was young," she said, "I used to carry four or five hundred pounds on my back. This barrel weighs only two hundred and forty pounds, but I am sixty-eight years old."

Dispose of Their Cowards

In the American experiences with the Montenegrin men a tremendous respect for their courage was gathered. They are by no means well armed, according to modern military standards, but they are 100 per cent brave. For centuries it has not been possible for a coward to live in Montenegro. The least he could expect was to be dressed up in woman's clothing and made to work and live with the women – until he ran away. Usually the nearest relative killed the family disgrace, with no more compunction than would be shown in drowning a superfluous kitten. The process has naturally resulted in the production of a heroic race. The women are as brave as the men and even more impassioned fighters.

"Montenegro has preserved an independent existence because a small army of invaders would be defeated and a large one would starve to death," said a European general.

No Food for Invaders

This is entirely true. The country is all rock and cliff. A few boys and cripples could hold its knife-like passes by throwing rocks, the Montenegrins say. It would be difficult to import food if an army was present in any force. An invader, too, would find the entire Montenegrin people in arms. Every man able to bear arms is a soldier and the ability of the Montenegrin male to bear arms to an advanced age is illustrated by the sixty-eight-year-old woman who could carry only 240 pounds on her back. Every woman would play her part as dangerously as the male.

Some day the truth of the part the Montenegrin dynasty played in the war will be made known. A good part of Europe firmly believes that Czar Nicholas¹ sold out his country to the Austrians. This may be true, but in judging Nicholas it should be remembered that the Montenegrin army has in effect been one of the mercenaries for generations. Its arms² were sold to Russia in order that Montenegro might live. Perhaps Czar Nicholas saw no wrong in selling to a higher bidder. His is a peasant family in reality. He used to sit at the door of his two-story "palace" in Cetinje and deal out patriar-

chal justice to his people. Until this war he has held the love and veneration of his people.

Since that unexplained event early in the war Czar Nicholas has been the "guest" of the allied powers at Paris. Some say he is a prisoner. Certain it is that he would not have been permitted to leave France. But there is no indication that his people as a whole have felt any resentment toward him. They have voted to join Serbia and the Jugoslavs, but that is because the pull of race has been superior to the pride they have felt in their dynasty.

For the first time in centuries the Jugoslavs have a chance to become independent. For twenty years their leaders have worked to overthrow the artificial barriers of church and of the regionalism set up by Austria, and have preached the unification of the Slav. This resulted in the revolution of the Jugoslavs against domination at the first moment that revolution became possible.

To this racial feeling is due the submergence of unconquered Montenegro in the greater state and the end of picturesque dynasty.

¹ Titula je upotrijebljena u smislu 'poglavar'

² Misli se na oružje u rukama vojnika – najamnika.

Prevod:

Ivning star, Vašington, 1. maj 1919.

**CRNOGORAC JE ROĐENI RATNIK
Narod koji naseljava krševitu zemlju, hiljadu godina nepokoren**

Piše: HERBERT KORI

Njujork, 28. april – Na svijetu postoje samo tri životinje odgajane isključivo za borbu. To su borbeni pjetao, pit bul terijer i crnogorski muškarac.

Prijatelje Crne Gore molimo da ublaže svoju indignaciju. Crnogorac je pret hodno opisan kao životinja samo da bi se razlikovao od biljnog i mineralnog svijeta. Smatra se čovjekom koji je životinja samo u smislu da je mužjak poput svake primitivne, hrabre i snažne vrste. Jedini razlog njegovog postojanja je da se bori i da nosi lijepu odeću. Njegova žena obavlja posao.

Crna Gora predstavlja politički anahronizam i ekonomsku nemogućnost. Država nema industriju ni izvoz vrijedan spomena i ne može da proizvede dovoljno da bi nahranila svoj narod. Ipak, nije pokorena više od hiljadu godina.

Nekada jedina barijera protiv Turaka

Nijedna druga država na evropskom kontinentu nema takav rekord. Nekada je bila jedina barijera protiv Turaka. Imala je prvu štampariju u istočnoj Evropi, ali je slog pretopljen u metke za vrijeme jednog od ratova za održanje nezavisnosti.

Njena vojska nema borbenu snagu čak ni koliko imaju dva puka američkih redovnih trupa. Uprkos tome, kada je Srbija napadnuta bez oklijevanja je objavila rat Austriji.

Sada je crnogorsko zakonodavstvo izglasalo spajanje u novu državu Jugoslaviju. Jugosloveni pripadaju Srbima po krvi, ali krv Crnogoraca je najčistija. Zemlju nikada nije osvojila nijedna strana vojska. U skorijim godinama njen opstanak je bio jedino moguć usljed činjenice da je Rusija plaćala godišnju potporu njenom kralju kako bi crnogorska vojska uvijek mogla da motri na antislovenske intrige Austro-ugarske. U nedostatku te potpore, Crnogorci bi morali da traže posao u drugim zemljama.

Crnogorske unutrašnje prilike

Oficiri američkih snaga koji su nedavno posjetili Crnu Goru su mi rekli: „Našli smo kuće sakrivene u golim stijenama. Činilo nam se da oko njih nije bilo dovoljno vegetacije ni za jednu kozu. Pa ipak, tamo su se uvijek nalazili krupan čovjek i majušna žena, i čopor djece.“

Naravno, objašnjenje glasi da je – bar dok se Rusija ne raspadne – glava kuće zapravo plaćeni vojnik. Crnogorac je gotovo uvijek krupan čovjek. Njegovo ruho čini upadljivo odijelo crne i bijele i crvene i crne boje. On bukvalno nikad ne radi. Crnogorka je sitna u poređenju sa svojim velikim gospodarem. Ona ne vodi mnogo računa o svojoj odeći, a rad na imanju joj ne ostavlja puno vremena za kućne poslove. Čovjek nehotice pomisli na malu braon kokoš i na veličanstveno okićenog borbenog pijetla kada vidi Crnogorca sa ženom. Ali, ona je izvanredno snažna.

Težak teret za ženu

„Ove žene mogu da ponesu jako veliki teret,“ rekao mi je moj srpski ordonans tokom nedavne posjete tom kraju svijeta. „Juče sam vidio staricu kako nosi bure na leđima. Kada Crnogorke žele da se odmore, samo čučnu oslanjajući se na pete, tako da se okvir u kome nose stvari nalazi na zemlji. Kada je ova starica pokušala da se uspravi, nije uspjela.“

„Pomoći ću ti, stara gospođo,“ rekao sam joj. A prazno bure je suviše teško za sitnu ženu kao što si ti. „Nije prazno,“ rekla je stara gospođa. „Puno je vina.“

„Zaista je i bilo. Rekla je da joj ne smeta to da nosi. „Kad sam bila mlada“, rekla je, „nosila sam na leđima četiristo ili petsto funti na leđima. Ovo bure je teško samo dvjesto četrdeset funti, ali ja imam 68 godina.“

Uklanjanje svoje kukavice

U američkim iskustvima sa Crnogorcima sakupljeno je ogromno poštovanje prema njihovoj hrabrosti. Oni uopšte nisu dobro naoružani prema modernim vojnim standardima, ali su 100% hrabri. Vjekovima nije bilo moguće da kukavica živi u Crnoj Gori. Najmanje što je mogao da očekuje bilo je da ga obuku u žensku odjeću i natjeraju da radi i živi sa ženama – sve dok ne bi pobjegao. Obično bi najbliži rođak ubio porodičnu sramotu, sa manje griže savjesti nego što bi pokazao udavivši suviše mače. Ovaj proces je prirodno rezultirao stvaranjem herojskog naroda. Žene su hrabre poput muškaraca, čak i ostrašćeniji borci. „Crna Gora je očuvala nezavisno postojanje jer bi mala grupa napadača bila poražena, a velika bi gladovala do smrti,“ rekao je jedan evropski general.

Nema hrane za osvajače

Ovo je u potpunosti tačno. Cijela zemlja je u kamenju i stijenama. Crnogorci tvrde da bi nekoliko dječaka i bogalja koji bacaju kamenje mogli da drže ove uske prolaze. Bilo bi jako teško da se uveze hrana, u slučaju da je vojska prisutna u bilo kom broju. Osvajač bi takođe morao da se suoči sa čitavim crnogorskim narodom pod oružjem. Svaki muškarac sposoban da nosi oružje je vojnik, a sposobnost Crnogorca da nosi oružje do poodmaklog doba je ilustrovano šezdeset osmogodišnjom ženom koja nosi samo 240 funti na leđima. Svaka žena bi igrala svoju ulogu opasno baš kao i muškarac.

Jednog dana će biti poznata istina o ulozi koju je odigrala crnogorska dinastija u ratu. Veliki dio Evrope čvrsto vjeruje da je car Nikola¹ prodao svoju zemlju Austriji. Ovo može biti istina, ali pri osudi Nikole treba se prisjetiti da je crnogorska vojska zapravo generacijama bila najamnička. Njeno oružje² je prodavano Rusiji kako bi Crna Gora mogla da preživi. Možda car Nikola nije vidio ništa loše u prodaji većem ponuđaču. Njegova porodica je u stvarnosti seljačka. Običavao je da sjedi ispred vrata svoje dvospratne „palate“ na Cetinju i svom narodu dijeli patrijarhalnu pravdu. Sve do ovog rata uživao je ljubav i poštovanje svog naroda.

Od tog neobjašnjivog događaja početkom rata, car Nikola je bio „gost“ savezničkih sila u Parizu. Neki kažu da je zatočenik. Sigurno je da mu ne bi bilo dozvoljeno da napusti Francusku. Ali nema indicija da je njegov narod u cjelini osjetio bilo kakvu ogorčenost prema njemu. Glasali su da se pridruže Srbiji i Jugoslovenima, ali to je zato što su veze sa plemenom bile jače od ponosa na svoju dinastiju.

Po prvi put u nekoliko vjekova, Jugosloveni imaju šansu da postanu nezavisni. Njihove vođe su dvadeset godina radile sve da zbace vještačke granice crkava i regionalizama koje je uspostavila Austrija, moleći se za ujedinjenje Slovena. U prvom trenutku kada je bilo moguće, to je rezultiralo revolucijom Jugoslovena protiv dominacije.

Zbog ovog plemenskog osjećanja došlo je do utapanja neporažene Crne Gore u veću državu i kraja njene živopisne dinastije.

99.

Evening Star (Washington, D.C.), 2 May 1919

MEN OF MONTENEGRO

Herbert Corey's Comments Denied by Legation Attaché

To the Editor of the Star:

I read in your Thursday's issue of The Star an article by Mr. Herbert Corey, entitled "Montenegrin Man is Born Warrior," containing a very un-called-for comparison between the Montenegrin man and "two other kinds of animals." I would not reflect on this uncanny remark if the rest of the article was not full of misleading statements and I do hereby absolutely deny

these statements, written no doubt with a view to show Montenegro and her men under a most unfavorable and biased light.

First, Mr. Corey's statement that the Montenegrin man is satisfied with wearing pretty clothes and fighting, leaving all other work to the women is absolutely absurd. The Montenegrin man is just as industrious a worker as a farmer, farm hand, etc. as any other man in the world. True it is that during the last war all men from seventeen to sixty-five years of age having been mobilized, the women took their places in the fields and other activities. But was it not done also in France, in England and even in this country? Mr. Corey's Serbian orderly was no doubt explaining things and relating history according to instructions received from his superiors and it seems strange that a war correspondent of such known standing could be so gullible.

The statement that King Nicholas sold out his country first to Russian and then to Austria as higher bidder is also absolutely false. It is true that Russia was for a long time the protector of Montenegro, but, in spite of that, Montenegro was not sold to Russia and the latter never tried to 'buy' it, but merely helped Montenegro out for the common racial cause.

So far as freedom, we enjoy in Montenegro the same liberty as any free man in any other country of the world may enjoy and I would not change this liberty for Serbian liberty.

I wish to emphasize the fact, not mentioned in Mr. Corey's article, that in December, 1915, King Nicholas sacrificed his army to save the Serbian army, which had taken refuge on Montenegrin territory in order not to be annihilated, and that the same King Nicholas was betrayed by the very same ones, who accused him of betraying the common and the Serbian causes.

Lieut. Y. Chaoulitch¹
Attache to the legation of Montenegro

¹ Jevrem Šaulić je od ostavke Đura Matanovića, 30. aprila 1919, bio predstavnik u crnogorskom poslanstvu u Vašingtonu.

Prevod:

Ivning star, Vašington, 2. maj 1919.

**MUŠKARCI CRNE GORE
Ataše poslanstva osporava navode Herberta Korija**

Uredniku *Stara*:

U izdanju *Stara* od četvrtka sam pročitao članak g. Herberta Korija pod naslovom „Crnogorac je rođeni ratnik“, koji sadrži veoma neprimjereno poređenje

između Crnogorca i „dvije druge vrste životinja“. Ne bih se osvrnuo na ovu bezobraznu opasku, da ostatak članka nije pun pogrešnih tvrdnji i zbog toga ih apsolutno negiram, jer su nesumnjivo napisane sa ciljem da Crnu Goru i njene muškarce prikažu u nepovoljnom i blaziranom svjetlu.

Prvo, izjava g. Korija da je Crnogorac zadovoljan kada nosi lijepu odjeću i bori se, prepuštajući sav drugi posao ženama, je apsolutno apsurdan. Crnogorac je preduzimljiv radnik kao zemljoradnik, poljoprivrednik itd. baš kao svaki drugi čovjek na svijetu. Istina je da su u prošlom ratu bili mobilisani svi muškarci od 17 do 65 godina, a žene su preuzele njihova mjesta na poljima i u drugim aktivnostima. Ali zar nije isto tako bilo u Francuskoj, Engleskoj pa čak i u ovoj zemlji? Srpski ordonans gospodina Korija je nesumnjivo objašnjavao stvari i povezivao istoriju u skladu sa instrukcijama koje je dobio od svojih pretpostavljenih i zaista je čudno kako je tako ugledan ratni dopisnik mogao biti tako lakovjeran.

Tvrdnja da je kralj Nikola prodao svoju zemlju prvo Rusima a zatim i Austriji kao većem ponuđaču je takođe apsolutno netačna. Tačno je da je Rusija dugo bila zaštitnik Crne Gore, ali uprkos tome Crna Gora nije prodana Rusiji i potonja nikada nije pokušala da je ‘kupi’, već je samo pomagala Crnoj Gori usljed zajedničkog ple-menskog interesa.

Što se tiče slobode, mi u Crnoj Gori uživamo istu slobodu kao što je uživa bilo koji slobodan čovjek u nekoj drugoj zemlji na svijetu, i ne bih je mijenjao za srpsku slobodu.

Želim da istaknem činjenicu, koja nije spomenuta u članku g. Korija, da je u decembru 1915. kralj Nikola žrtvovao svoju vojsku da bi spasao od totalnog uništenja srpsku armiju koja je našla utočište na crnogorskoj teritoriji, a da je isti kralj Nikola izdat od onih istih koji su ga optužili da je izdao zajednički i srpski cilj.

Puk. J. Šaulić¹
Ataše u poslanstvu Crne Gore

100.

The Boston Globe, 2 May 1919

WHERE EX-ROYALTIES ARE “RESTING”

PARIS. King Nicholas of Montenegro divides his time about equally between Nice and a hotel in Paris. When he is not busy pinning decorations on unsuspecting visitors, he is working hard to regain his throne. There is strong opposition among some of the five big Powers to Nicholas' returning to Cetinje, either as King or as a prominent citizen

Prevod:

Boston gloub, 2. maj 1919.

**GDJE „ODMARAJU“
BIVŠI KRALJEVI**

PARIZ. Crnogorski kralj Nikola podjednako provodi vrijeme u Nici i u hotelu u Parizu. Kada nije zauzet kačenjem odlikovanja na zatečene posjetioce, vrijedno radi na tome da povрати svoj presto. Postoji jak otpor među nekima od pet velikih sila prema Nikolinom povratku na Cetinje, bilo kao kralja bilo kao uglednog građanina.

VI SERB-ITALIAN FRICTION SHOWS IN MONTENEGRO

SRPSKO-ITALIJANSKA TRVENJA U CRNOJ GORI

101.

Los Angeles Times, 2 May 1919

MONTENEGRO MAY CALM ADRIATIC

Montenegro's legislative assembly has just voted to unite the little kingdom with the new Yugoslav nation. The union may become the means of solving the Adriatic problem in a manner reasonably satisfactory to all concerned. It may put the Peace Conference in a position to recognize Italy's claims to Fiume and the Dalmatian coast and at the same time to give the new kingdom of the Jugo-Slavs an outlet to the sea.

Opposition to giving Fiume to Italy was largely due to the fact that the new Yugoslavs needed the port as their only means of reaching the water. Montenegro has a coast line and a port at Antivari connected by rail with the little capital at Cetinje. With this annexed the new kingdom will have a seaport of its own whether it gets Fiume or not. True, Antivari may not be as good an outlet as Fiume; but no nation can always get all it wants; and anyway, in the event that she eventually gets Fiume, Italy will almost certainly grant the Yugoslavs extensive port privileges. She has already offered to do so.

If little Montenegro proves herself the means of settling the Adriatic question, she will have performed a great service to the world. She is the smallest of the Balkan states, but by no means the least heroic. Boldly she took the initiative in attacking Turkey in the first Balkan war, and she entered the great war at the first shot, solely out of love of justice and right and devotion to the cause of Serbia and the oppressed Slavs. Montenegro had absolutely no grievance of her own against either Austria or Germany. Yet how she fought and suffered for the cause! And now, in the hour of triumph, she throws in her lot with the new united kingdom and voluntarily extinguishes the independent sovereignty which she alone of all the Balkan nations successfully maintained through all the centuries.

¹ Bar je željeznicom bio povezan sa Vir Pazarom, ne sa Cetinjem.

Prevod:

Los Angeles tajms, 2. maj 1919

CRNA GORA MOŽE UMIRITI JADRAN

Crnogorska zakonodavna skupština je upravo izglasala ujedinjenje te male kraljevine sa novom jugoslovenskom državom. Ta zajednica može postati sredstvo za rješavanje jadranskog problema na način koji će poprilično zadovoljiti sve umiješane strane. Može dovesti mirovnu konferenciju u položaj da uvaži italijanski zahtjev za Rijekom i dalmatinskom obalom i da istovremeno novoj kraljevini Jugoslovena da izlaz na more.

Protivljenje tome da se Rijeka da Italiji poticalo je uglavnom od činjenice da je novim Jugoslovenima bila potrebna luka kao jedini način da se domognu mora. Crna Gora ima priobalje i luku u Baru koja je železnicom povezana sa malom prestonicom na Cetinju¹. Sa pripajanjem ovog, nova kraljevina će imati sopstvenu morsklu luku bez obzira da li dobije Rijeku. Istina, Bar možda nije podjednako dobar izlaz kao Rijeka, ali nijedna država ne može uvijek dobiti ono što hoće; i u svakom slučaju, ako na kraju zaista i dobije Rijeku, Italija će gotovo sigurno Jugoslovenima dati izdašne lučne povlastice. Već je to ponudila.

Ukoliko se pokaže da je mala Crna Gora sredstvo za rješavanje jadranskog pitanja, učiniće veliku uslugu svijetu. Ona je najmanja od svih balkanskih država, ali nikako i najmanje hrabra. Neustrašivo je preuzela inicijativu napavši Turke u prvom balkanskom ratu, i na prvi pucanj je ušla u veliki rat, isključivo iz ljubavi prema pravdi i pravu i posvećenosti ciljevima Srba i ostalih ugnjetenih Slovena. Crna Gora apsolutno nema sama ništa protiv Austrije ili Njemačke. A koliko se samo borila i propatila zarad cilja! I sada, u pobjedonosnom času, ona svoju sudbinu udružuje sa novim ujedinjenim kraljevstvom i dobrovoljno se odriče nezavisnog suvereniteta koji je jedino ona od svih balkanskih naroda uspješno održavala tokom svih ovih vjekova.

102.

Chicago Daily Tribune, 17 May 1919

**NEW JUGO-SLAVIA TAKES
COMMAND OF MONTENEGRO**

**DEMOCRATIC, INDUSTRIOUS,
NATIVE GOVERNOR
PROMISES BIG THINGS**

BY THOMAS STUART RYAN

[Chicago Tribune Foreign News Service.]

[By Special Cable.]

CETINJE, May 1, by courier to Paris, May 16. – With the arrival of ten prefects sent from Belgrade to take charge of local affairs, Montenegro surrenders her autonomy of centuries of savage warfare, and accepts in preference the ideal of a united race.

As for local self-government, that waits on the Jugo-Slavic constituent assembly. Meanwhile the prefects are responsible to the central power, as is M. Pavichevich, the governor. Belgrade fashions appear in the mountain village streets and the more graceful Serbian Kolo is superseding the old Montenegrin dance at public halls.

Of all possible candidates for Jugo-Slavism Montenegro approaches the new state with the proudest traditions. She is no Bosnia, Herzegovina, nor Croatia that has served the Austrian Kaiser, nor has she, like Serbia, bowed her knee to the Turkish lord. Hence, though the smallest of the Slav lands, she feels her right to the heartiest welcome.

What Montenegro Means

What Montenegro brings to the new state is appreciable – the fair seaport of Antivari on the Adriatic; hillsides reputed rich with gold and copper; improvement of the southern frontier and a war strength of nearly one hundred thousand mountaineers trained by German methods and imbued with a bitter hatred for all things Italian. But the good to accrue to Montenegro from the central government seems infinitely greater in view of some level-headed, yet idealistic, beginnings already made by the new powers.

First the natural advantages to a small state that enters a larger on equal terms. But most striking is the governor's attitude toward work, that most inconspicuous of elements in Montenegrin history. Now once in a while you see a man working in this country, but you are supposed to show proper regret and console with him regarding his wife's demise. If, upon inquiry, you find his wife and sisters still are alive, you leave him alone with his shame to proceed to the political coterie at the nearest coffeehouse.

Sets an example

The governor, though a Montenegrin himself, hopes to change all this. Example, he thinks, will accomplish much. He works, and the populace is amazed. He seldom strolls about in his best clothes. I am anxiously awaiting his crusade against loafers which he outlined to me today. These people are rebels by nature. The police, he told me, will enter a coffeehouse and ask, "what do you do for a living?"

"I am a property owner. I live on my income."

"Pardon, and you?"

"O, I make the best of my hard lot. I like a good billiard game and –"

Job on Public Road

For such there will be a rockbreaking job on roads to be paid for in good American flour. And here's another benefit America has conferred on this country. The food administration requires provisions to be apportioned between three classes – first, in wages to those who work; second, charity to those who can neither work nor play; and, third, in trade to the well to do. This is the explanation of some of the wretched widowers along the roads engaged in what our songsters used to call “making little ones out of big ones.”

Even more remarkable in the Balkan state is the new department for the care and instruction of unfortunate children. This project is truly American in spirit. It runs parallel with the plan of the American food administration to serve Jugo-Slavic children with cocoa for three months.

The law and army will undergo needful changes here as in other Jugoslav districts. The work is already in progress to conform with those of the whole country. Most of all, the army needs overhauling. In the past the troops were entirely dependent for food on their wives, who carried the daily ration into the front line trenches. Now, of course, a modern quartermaster's department will replace this awkward but picturesque arrangement.

Manifesto from Belgrade

A manifesto has just arrived from Belgrade announcing the cooperation of three out of four of the Serbian parties in upbuilding Jugo-Slavia. These three are the Jugo-Slav Democratic club¹, the Independent Radicals², and the Progressives³; the old Radical party of Protich and Pashich is not represented among the signatories. Independent Radicals and Progressives, like the old Radicals, have played their roles in the affairs of Serbia, but the Jugo-Slav Democratic club counts its members outside as well as within the kingdom proper.

The preamble calls for united political aims beyond a mere form of national union. The country should be divided along geographic lines, says the manifesto, and not in accordance with old historic frontiers, since the Croats, Slovenes, and Serbs are in theory one. Then follows the declaration for freedom of movement, speech, press, and religion and for inviolability of the home and national posts. Land must be given to those who will work it, first of all to war veterans who are physically fit. Indemnity paid by the enemy must be spent in damaged zones.

In conclusion the document declares for secret direct universal suffrage.

¹Jugoslovenski klub činila su 33 poslanika u Bečkom parlamentu koji su, prije nego što je donijeta odluka da Austrougarska nestane, tražili da se obavi ujedinjenje Južnih Slovena u okviru Dvojne monarhije.

²Samostalna radikalna stranka je osnovana 1902. godine. U Privremenom narodnom predstavništvu Srba, Hrvata i Slovenaca, 1919. godine, Samostalna radikalna stranka je stupila u klub

sa Srpskom narodnom samostalnom strankom iz Austrougarske i formirala Demokratsku zajednicu. Proces se potom nastavlja i u Sarajevu se iste godine mnogobrojne političke stranke širom jugoslovenskog etničkog prostora ujedinjuju u Demokratsku stranku, čije predsjedničko mjesto uzima lider Samostalnih radikala Ljubomir Davidović.

³ Naprednjaci – Srpska napredna stranka nastala 1881. Djelovala je u Kraljevini SHS od 1920. do 1925.

⁴ Stojan M. Protić (1857–1923), srpski političar, državnik, jedan od osnivača Radikalne stranke u Srbiji. Više puta ministar finansija. Poslie Prvog svjetskog rata obrazovao je prvu vladu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

Prevod:

Čikago dejli tribjun, 17. maj 1919.

**NOVA JUGOSLAVIJA PREUZIMA
UPRAVU NAD CRNOM GOROM**

**DEMOKRATSKI, PREDUZIMLJIV,
DOMAĆI GUVERNER OBEĆAVA
VELIKE STVARI**

**PIŠE: TOMAS STJUART RAJAN
[Služba stranih vijesti Čikago tribjuna]
[Specijalnim telegramom]**

CETINJE, 1. maj, kurirom za Pariz, 16. maja – Dolaskom deset prefekata poslatih iz Beograda kako bi preuzeli upravu lokalnih poslova, Crna Gora predaje svoju autonomiju viševejkovnog divljačkog ratovanja, i prihvata umjesto toga ideal ujedinjenog naroda.

Što se tiče lokalne samouprave, ona čeka jugoslovensku ustavotvornu skupštinu. U međuvremenu, prefekti odgovoraju centralnoj vladi, odnosno g. Pavićeviću, guverneru. Beogradska moda se pojavljuje po ulicama crnogorskih sela, a otmenije srpsko kolo potiskuje stari crnogorski ples u javnim dvoranama.

Od svih mogućih kandidata za jugoslavizam, Crna Gora pristupa novoj državi sa najdičnijom tradicijom. Nije ona Bosna, Hercegovina niti Hrvatska pa da je služila austrijskom kajzeru, niti je, poput Srbije, povila glavu pred turskim gospodarom. Stoga, iako je najmanja slovenska država, zna da ima pravo na najsrdačniju dobrodošlicu.

Šta Crna Gora znači

Ono što Crna Gora doprinosi novoj državi je značajno – pristojnu luku Bar na Jadranu, brda za koja se kaže da su bogata zlatom i bakrom; poboljšanje južne granice i ratnu snagu od približno stotinu hiljada brđana obučenih po njemačkom metodu i zadojenih strašnom mržnjom prema svemu što je italijansko. Ali dobro koje će po Crnu Goru proisteći iz centralizovane vlasti je beskrajno veće s obzirom na neke razumne, ali ipak idealistične početke koje su napravile nove sile.

Prvo je tu prirodna prednost po malu državu koja ulazi u veću pod jednakim uslovima. Ali najupečatljivije je guvernerov odnos ka radu, tom najneupadljivijem

činiocu u crnogorskoj istoriji. I sada s vremena na vrijeme vidite čovjeka kako radi u ovoj zemlji, ali treba da pokažete primjerenu žalost i saučešće povodom smrti njegove žene. Ako ga upitate i saznate da su mu žena i sestra još uvijek žive, ostavite ga na miru sa njegovom sramotom i produžite do političke družine u najbližoj kafani.

Pružna primjer

Guverner, premda je i sam Crnogorac, nada se da će se ovo promijeniti. On smatra da će svojim primjerom postići mnogo. On radi, a stanovništvo je u čudu. Rijetko se šeta okolo u svojoj najboljoj nošnji. Željno iščekujem njegov pohod protiv besposličara kakve mi je danas opisao. Ovi ljudi su po prirodi buntovnici. Policija će, rekao mi je, ući u kafanu i upitati:

„Čime se baviš?“

„Imam svoje imanje. Živim od sopstvenog prihoda.“

„Oprosti, a ti?“

„Činim šta mogu sa svojom teškom sudbom. Volim dobru partiju bilijara i –“

Rad na javnom putu

Za takve će biti kamenolomačkog posla na putevima za koji će biti plaćeni dobrim američkim brašnom. A evo i još jedne koristi koju je Amerika donijela ovoj zemlji. Administracija za hranu traži da se sljedovanja dijele među tri sloja – prvo, u vidu nadnica onima koji rade; drugo, humanitarna pomoć onima koji ne mogu da rade i onima koji ne mogu da se igraju; i treće, u trgovini za one bogatije. Ovo je objašnjenje nekih ubogih udovaca koji se duž puteva bave onim što su naši pjesnici nazvali „od velikih prave male“.

Ono što je još značajnije za tu balkansku državu je novo odjeljenje za brigu i podučavanje nezbrinute djece. Ovaj projekat je istinski u američkom duhu. Ide istovremeno sa planom američke uprave za hranu da za djecu u Jugoslaviji obezbijede kakao za tri mjeseca.

Zakon i vojska će proći kroz neophodne izmene i ovdje kao i u drugim jugoslovenskim oblastima. Već se radi na tome da se oni izjednače sa onima u čitavoj zemlji. Prije svega, vojsci je potrebno preuređenje. U prošlosti su vojnici u potpunosti zavisili za hranu od svojih supruga, koje su nosile dnevna sljedovanja na prve linije fronta. Sada će, naravno, jedno savemeno intendantsko odjeljenje zamijeniti ovo čudno, ali živopisno rješenje.

Manifest iz Beograda

Iz Beograda je upravo stigao manifest koji objavljuje međusobno saradnju tri od četiri srpske stranke na stvaranju Jugoslavije. Ove tri su Jugoslovenski demokratski klub¹, Nezavisni radikali² i Naprednjaci³; stara radikalna stranka Protića⁴ i Pašića nije predstavljena među potpisnicama. Nezavisni radikali i Naprednjaci su, poput starih Radikala, odigrali svoje uloge u srpskim poslovima, ali Jugoslovenski demokratski klub broji svoje članove kako u samoj kraljevini tako i izvan nje.

U preambuli se poziva na udružene političke ciljeve koji prevazilaze puku formu nacionalne zajednice. Zemlju bi trebalo podijeliti po geografskim linijama, navodi se u manifestu, a ne u skladu sa starim istorijskim granicama, pošto su Hrvati, Sloveni i Srbi u suštini jedno. Onda slijedi objava slobode kretanja, govora, štampe i religije, i neprikosновенost domaćih i nacionalnih granica. Zemlja se mora dati

onima koji hoće da je rade, prije svega ratnim veteranima koji su fizički sposobni. Odšteta koju neprijatelj isplati se mora utrošiti najprije na ugrožene zone.
U zaključku, dokument se izjašnjava za tajno neposredno opšte pravo glasa.

103.

Los Angeles Times, 18 May 1919

**PLAN NEW ROLE
IN MONTENEGRO**

**AGE-OLD TRADITIONS ARE
SURRENDERED TO JUGO-SLAVIA.**

**PROUD LITTLE NATION SEES NEW
HOPE IN RACE UNITY.**

**AWAITS MEETING OF ASSEMBLY
FOR SELF-GOVERNMENT.**

[BY CABLE-EXCLUSIVE DISPATCH]

CETTINJE (Montenegro) (by courier to Paris.) May 17. – With the arrival of ten prefects sent from Belgrade to take charge of local affairs, Montenegro surrenders her autonomy of centuries of savage warfare and accepts in preference the ideal of a united race.

As for local self-government that waits on the Jugo-Slavic constituent assembly. Meanwhile the prefects are responsible to the central power, as is also Mr. Pavichevich¹, the Governor. Belgrade fashions appear in the mountain village streets and the more graceful Serbian Kolo is superseding the old Montenegrin dance at public halls.

Of all possible candidates for Jugo-Slavism Montenegro approaches the new state with the proudest traditions. She is no Bosnia, Herzegovina nor Croatia that has served the Austrian Kaiser, nor has she, like Serbia, bowed her knee to the Turkish lord. Hence, though the smallest of the Slav lands, she feels her right to the heartiest welcome.

What Montenegro brings to the new state is appreciable – the fair seaport of Antivari on the Adriatic; hillsides reputed rich with gold and copper; improvement of the southern frontier and a war strength of nearly one hundred thousand mountaineers trained by German methods and imbued with a bitter hatred for all things Italian. But the good to accrue to Montenegro

from the central government seems infinitely greater in view of some level-headed, yet idealistic beginnings already made by the new powers.

Most striking is the Governor's attitude toward work, that most inconspicuous of elements in Montenegrin history. Now once in a while you see a man working in this country, but you are supposed to show proper regret and console with him regarding his wife's demise. If, upon inquiry, you find his wife and sisters still are alive you leave him alone with his shame to proceed to the political coterie at the nearest coffee house.

Plans work crusade

The Governor, though Montenegrin himself, hopes to change all this. Example, he thinks, will accomplish much. He works, and the populace is amazed. He seldom strolls about in his best clothes. I am anxiously awaiting his crusade against loafers which he outlined to me today. These people are rebels by nature. The police, he told me, will enter a coffee house and ask "What do you do for a living?"

"I am a property owner, I live on my income."

"Pardon, and you?"

"Oh, I make the best of my hard lot. I like a good billiard game and –"

For such there will be a rock breaking job on roads to be paid for in good American flour. And here's another benefit America has conferred on this country. The food administration requires provisions to be apportioned between three classes – first, in wages to those who work; second, in charity to those who can neither work nor play, and third, in trade to the well to do. This is the explanation of some of the wretched widowers along the roads engaged in what our songsters used to call "making little ones out of big ones." It goes against the grain, but it is not quite so hard since the would-be revolution they had when the Americans made prisoners unload the food ship.

Even more remarkable in the Balkan state is the new department of the care and instruction of unfortunate children. This project is truly American in spirit. It runs parallel with the plan of the American food administration to serve Jugo-Slavic children with cocoa for three months.

To reorganize army

The law and army will undergo needful changes here as in other Jugo-Slav districts. The work is already in progress to conform with those of the whole country. Most of all the army needs overhauling. In the past the troops were entirely dependent for food on their wives, who carried the daily ration into the front line trenches. Now of course, a modern quartermaster's department will replace this awkward, but picturesque arrangement.

The Governor has launched his appeal for subscriptions to the 200,000,000 kronen loan for which a campaign is in progress through Jugo-Slavia. The interest is 4 per cent, for six months. The kronen fast is depreci-

ating. From 3.60 for a franc last week it has sunk to 4 in a Cattaro bank and even 4.25 can be obtained.

One of the knotty problems before the government is suppression of the *commitados*, marauding gentry who infest the roads in broad daylight. Even motor trucks of the American Red Cross are pitted with their bullets.

Menace from the adherents of the former King seem past. They did not murmur on Easter Sunday when the government changed hands.

Interviewed in his prison at Podgoritza while the white party², against which he had fought, was celebrating its triumph. Bozo Petrovich³, former Prime Minister and cousin of the old King, declared he had only wanted his country to wait for the Jugo-Slavic constituent assembly. By lawful means, he said he hoped to secure a sort of loose federation with local autonomy for Montenegro.

A manifesto has just arrived from Belgrade announcing the co-operation of three out of four of the Serbian parties in upbuilding Yugoslavia. These three are the Jugoslav Democratic Club, the Independent Radicals and the Progressives; the old Radical party of Protich and Pashich is not represented among the signatories. Independent Radicals and Progressives, like the old Radicals, have played their roles in the affairs of Serbia, but the Jugoslav Democratic Club counts its members outside as well as within the kingdom proper.

The preamble calls for united Political aims beyond a mere form of national union. The country should be divided along geographic lines, says the manifesto, and not in accordance with old historic frontiers, since the Croats, Slovenes and Serbs are in theory one. Then follows the declaration for freedom of movement, speech, press and religion and for inviolability of the home and national posts. Land must be given to those who will work it, first of all to war veterans who are physically fit. Indemnity paid by the enemy must be spent in damaged zones.

In conclusion the document declares for secret direct universal suffrage. Interlarded among other announcements one passage appears of strange significance to students of Balkan politics. Touching on the question of the ruling house, the parties state simply.

“According to all elements our state will be monarchical under Kara-georgevitch.”

The signatories are S. Pribichevich⁴, B. Medakovich⁵, I. Grizogono⁶, and A. Rybnikar⁷ for the Jugo-Slav Democratic Club; L. Daviddovich⁸, M. Draskovich⁹, D. Pechich¹⁰ and T. Bozovich¹¹ for the independent radicals, and M. Parinkovich, V. Marinkovich¹², M. T. Ovanovitch and M. Pavlovich¹³ for the Progressives.

Regarding the dynasty, Mr. Pavichevich, though an official, spoke with frankness unusual in a near easterner.

“The principal thing is to maintain order and to establish happiness and prosperity in the land.” the Governor said. “If this can be done with a

king as Great Britain has, then let us have our king. But we are not medieval men and we pay less heed to dynasties than to popular well-being. Dynasties are a secondary matter.”

If anyone wishes to help the Montenegrins he must teach them. Teach them to make use of their water power, to have their own mills, and to keep their wool at home, since there is now such a dearth of cloth. Teach them to work the mines, which they claim are rich in ore. Teach them to build railways up their valleys. Of course, all this requires time and capital, but unless modern enterprise steps in, these people will remain hypnotized by the grimness of the limestone cliffs and the dreariness of their existence. They will still be blind to the realities in a land where nature is all realism.

¹ Ivo Pavićević (1869–1926), pravnik, političar, od aprila 1919. godine kraljevski povjerenik za Crnu Goru, u rangu ministra.

² Riječ je o *bjelašima*, pristalicama bezuslovnog ujedinjenja, dok su se pristalice ujedinjenja uz zadržavanje crnogorske posebnosti, pristalice kralja Nikole, nazivali *zelenašima*.

³ Božo Petrović (Njeguši, 1946 – Nikšić, 1929), crnogorski vojvoda, predsjednik Senata. Zajedno sa vojvodom Stankom Radonjićem učestvovao je na Berlinskom kongresu kao izaslanik Crne Gore. U Prvom svjetskom ratu, kada je crnogorska vojska zauzela Skadar, imenovan je za guvernera grada. Za vijeme Božićne pobune, zatvoren je u zatvor „Jusovača“.

⁴ Svetozar Pribićević (1875– 1936), srpski političar, jedan od vođa hrvatsko-srpske koalicije u Austrougarskoj. U Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca – ministar unutrašnjih poslova i ministar prosvjete.

⁵ Dr Bogdan Medaković, predsjednik Hrvatskog sabora.

⁶ Ivo de Grisogono, član Središnjeg odbora narodnog vijeća SHS.

⁷ Adolf Ribnikar, zemaljski zastupnik u Ljubljani

⁸ Ljubomir Davidović, šef srpskih samostalaca.

⁹ Milorad Drašković, prvak srpskih samostalaca.

¹⁰ Dragutin Pečić, poslanik u srpskoj Narodnoj skupštini.

¹¹ Najistaknutiji predstavnici tzv. Omladinskog pokreta i borci za ujedinjenje Crne Gore i Srbije bili su: Marko Daković, Jovan Đonović i Todor Božović.

¹² Dr Vojislav Marinković, ekonomista i političar, jedan od osnivača Demokratske stranke.

¹³ Dr Milan Pavlović, savjetnik komandanta srpskih trupa u Bosni i Hercegovini.

Prevod:

Los Angeles tajms, 18. maj 1919.

**PLANIRANA NOVA ULOGA
U CRNOJ GORI**

**VJEKOVNE TRADICIJE SE
PREDAJU JUGOSLAVIJI.**

**PONOSNI MALI NAROD VIDI NOVU NADU
U NACIONALNOM UJEDINJENJU**

ZA SAMOUPRAVU

IŠČEKUJE ZASIJEDANJE SKUPŠTINE

[EKSKLUZIVNOM TELEGRAFSKOM DEPEŠOM]

CETINJE, 1. maj, kurirom za Pariz, 16. maja. – Dolaskom deset prefekta poslatih iz Beograda kako bi preuzeli upravu lokalnih poslova, Crna Gora napušta svoju autonomiju viševjekovnog surovog ratovanja, i umjesto toga prihvata ideal ujedinjenog naroda.

Što se tiče lokalne samouprave, ona čeka jugoslovensku ustavotvornu skupštinu. U međuvremenu, prefekti odgovoraju centralnoj vladi, odnosno g. Pavićeviću,¹ guverneru. Beogradska moda se pojavljuje na ulicama crnogorskih sela, a otmenije srpsko kolo potiskuje stari crnogorski ples u javnim dvoranama.

Od svih mogućih kandidata za jugoslavizam, Crna Gora pristupa novoj državi sa najdičnijom tradicijom. Nije ona Bosna, Hercegovina niti Hrvatska pa da je služila austrijskom kazeru, niti je, poput Srbije, povila glavu pred turskim gospodarom. Stoga, iako je najmanja slovenska država, zna da ima pravo na najsrdačniju dobrodošlicu.

Ono što Crna Gora doprinosi novoj državi je značajno – otvorenu luku Bar na Jadranu, brda za koja se kaže da su bogata zlatom i bakrom; ojačanje južne granice i ratnu snagu od približno stotinu hiljada brđana obučanih po njemačkom metodu i zadojenih strašnom mržnjom prema svemu što je italijansko. Ali dobro koje će po Crnu Goru proisteći iz centralizovane vlasti je beskrajno veće s obzirom na neke razumne, ali ipak idealistične početke koje su napravile nove sile.

Najupečatljiviji je guvernerov odnos ka radu, tom najneupadljivijem činiocu u crnogorskoj istoriji. S vremena na vrijeme vidite muškarca kako radi u ovoj zemlji, ali to znači da treba da pokažete primjerenu žalost i saučesće povodom smrti njegove žene. Ako ga upitate i saznate da su mu žena i sestra još uvijek žive, ostavite ga na miru sa njegovom sramotom i produžite do političke družine u najbližoj kafani.

Planira radni pohod

Guverner, premda je i sam Crnogorac, nada se da će ovo promijeniti. On smatra da će svojim primjerom postići mnogo. On radi, a stanovništvo je u čudu. Rijetko se šeta okolo u svojoj najboljoj nošnji. Željno iščekujem njegov pohod protiv besposličara kakve mi je danas opisao. Ovo ljudi su po prirodi buntovnici. Policija će, rekao mi je, ući u kafanu i upitati:

„Čime se baviš?“

„Imam svoje imanje. Živim od sopstvenog prihoda.“

„Oprosti, a ti?“

„Činim šta mogu sa svojom teškom sudbom. Volim dobru partiju bilijara i –“

Za takve će biti kamenolomačkog posla na putevima za koji će biti plaćeni dobrim američkim brašnom. A evo i još jedne koristi koju je Amerika donijela ovoj zemlji. Administracija za hranu traži da se sljedovanja dijele među tri sloja – prvo, u vidu nadnica onima koji rade; drugo, humanitarna pomoć onima koji ne mogu da rade i onima koji ne mogu da se igraju; i treće, u trgovini za one bogatije. Ovo je objašnjenje nekih ubogih udovaca koji se duž puteva bave onim što su naši pjesnici nazvali „od velikih prave male“. Nije im po volji, ali poslije tobožnje revolucije koji su imali kada su Amerikanci natjerali zatvorenike da istovaraju brod sa hranom, nije ni toliko teško.

Ono što je još značajnije za tu balkansku državu je novo odjeljenje za brigu i podučavanje nezbrinute djece. Ovaj projekat je istinski u američkom duhu. Odi-grava se istovremeno sa planom američke administracije za hranu da za djecu u Jugoslaviji obezbijede kakao za tri mjeseca.

Preurediti vojsku

Zakon i vojska će proći kroz neophodne izmjene i ovdje kao i u drugim jugo-slovenskim oblastima. Već se radi na tome da se oni izjednače sa onima u čitavoj zemlji. Prije svega, vojsci je potrebno preuređenje. U prošlosti su vojnici u potpunosti zavisili za hranu od svojih supruga, koje su nosile dnevna sljedovanja na prve linije fronta. Sada će, naravno, jedno savemeno intendantsko odjeljenje zameniti ovo čudno, ali živopisno rješenje.

Guverner je uputio svoj apel za odobrenje zajma od 200 000 000 kruna, za šta se širom Jugoslavije vodi kampanja. Kamata je 4 posto za šest mjeseci. Kruna brzo gubi na vrijednosti. Od 3,60 za franak prošle nedjelje, pala je na 4 u kotorskoj banci, a čak se može dobiti i za 4,25.

Jedan od složenih problema za vladu je suzbijanje komita, pljačkaša koji napadaju na putevima usred bijela dana. Čak su i motorni kamioni Američkog Crvenog krsta izrešetani njihovim mecima.

Prijetnja koju su predstavljale pristalice bivšeg kralja je izgleda nestala. Nisu ni pisnuli na uskršnju nedjelju kada je vlast predata.

U intervjuu koji je dao u svom zatvoru u Podgorici dok je svoju pobjedu slavila bijela stranka², protiv koje se borio, Božo Petrović³, bivši premijer i sinovac starog kralja, izjavio je da je samo želio da njegova zemlja sačeka jugoslovensku ustavotvornu skupštinu. Rekao je da se nadao da će zakonitim sredstvima obezbijediti nekakvu labavu konfederaciju sa lokalnom autonomijom za Crnu Goru.

Iz Beograda je upravo stigao manifest koji objavljuje saradnju tri od četiri srpske stranke na stvaranju Jugoslavije. Ove tri su Jugoslovenski demokratski klub, Samostalni radikali i Naprednjaci; stara radikalna stranka Protića i Pašića nije predstavljena među potpisnicama. Samostalni radikali i Naprednjaci su, poput starih Radikala, odigrali svoje uloge u srpskim poslovima, ali Jugoslovenski demokratski klub broji svoje članove kako u samoj kraljevini tako i izvan nje.

U preambuli se poziva na udružene političke ciljeve koje prevazilaze puku formu nacionalne zajednice. Zemlju bi trebalo podijeliti po geografskim linijama, navodi se u manifestu, a ne u skladu sa starim istorijskim granicama, pošto su Hrvati, Sloveni i Srbi u suštini jedno. Onda slijedi objava slobode kretanja, govora, štampe i religije, i neprikosnovenost domaćih i nacionalnih granica. Zemlja se mora dati onima koji hoće da je rade, prije svega ratnim veteranima koji su fizički sposobni. Odsteta koju neprijatelj isplati se mora utrošiti najprije na ugrožene zone.

U zaključku, dokument se izjašnjava za tajno neposredno opšte pravo glasa. Pomiješan sa ostalim saopštenjima, pojavio se i jedan pasus od neobične važnosti za proučavaoce balkanske politike. Dotakavši se pitanja vladarske kuće, stranke su prosto izjavile:

„Prema svim osnovama, naša država će biti monarhija pod Karađorđevićima.“

Potpisnici su S. Pribičević⁴, B. Medaković⁵, T. Grizogono⁶, i A. Ribnikar⁷ za Jugoslovenski demokratski klub; L. Davidović⁸, M. Drašković⁹, D. Pečić¹⁰ i T. Božo-

vić¹¹ za nezavisne radikale, i M. Parinković, V. Marinković¹², M. T. Kjovanović i M. Pavlović¹⁴ za naprednjake.

Što se tiče dinastije, g. Pavićević je, uprkos tome što je zvaničnik, govorio sa iskrenošću koja nije svojstvena bliskoistočnjacima.

„Glavna stvar je održati red i dovesti do sreće i napretka u zemlji,“ rekao je guverner. „Ako se ovo može uraditi sa kraljem, kao u Velikoj Britaniji, onda hajde da imamo kralja. Ali mi nismo srednjovjekovni ljudi i manje marimo za dinastije nego za javno blagostanje. Dinastije su drugorazredna stvar.“

Ako iko želi da pomogne Crnogorcima, mora ih naučiti. Naučiti ih kako da iskoriste snagu svojih voda, da imaju sopstvene vodenice, da zadrže vunu za sebe budući da vlada nestašica odjeće. Naučiti ih da rade u rudnicima, za koje tvrde da su bogati rudom. Naučiti ih da izgrade pruge kroz svoje doline. Naravno, sve ovo zahtijeva vrijeme i kapital, ali ukoliko se ne uvede savremeno preduzetništvo, ovaj narod će ostati hipnotisan turobnim krečnjačkim liticama i sumornošću sopstvene egzistencije. Ostaće slijepi za stvarnost u zemlji gdje sve što je stvarno jeste priroda.

104.

Los Angeles Times, 19 May 1919

**TROOPS REMAIN
IN MONTENEGRO.**

**SERBS REFUSE TO BUDGE, EVEN
AT ALLIED ORDER.**

**LIKE FRENCH SOLDIERS LEAVING
FRANCE, IS VIEW.**

**NEW JUGO-SLAV STATE ROUSES
IMPERIALISTIC CRIES.**

[BY CABLE-EXCLUSIVE DISPATCH]

CETTINJE, May 4 (via Paris, May 18.) – Joy of the Montenegrin people when their union with Serbia was formally announced on Easter at Podgoritza, was most picturesque, but now that the events have passed and snows prevent serenading by moonlight, there are certain cold facts to discuss around the coffee house fires.

Allied troops are remaining in Montenegro.

Surprise was expressed by the Serbs when they, like the Italians, were ordered to leave the country, since Serbia declares Montenegro part and par-

cel of herself. Gen. Tahon¹, a Frenchman, commanding Bocche di Cattaro, transmitted the order, but it originated with no less a personage than Gen. Franchet d'Esperey², commander-in-chief of the Allied army of the East.

Three times did the French deliver the order, and three times did Gen. Mihailovich³, commanding the Serb division at Zeta, in Montenegro, decline to move. His chief, he said, was not the Allied generalissimo, but his superior in Sarajevo. He acquainted the latter with what had happened. Later Belgrade was informed, but no reply came from the government, and Gen. Mihailovich sat tight.

The plan, it was said, was first to remove the Allied troops, then by a plebiscite to feel the national pulse on the question of a Serbian union. With the Serb army present, it was felt this could not be done; and Gen. Tahon ceased to command in Montenegro, since, theoretically, there would be no troops to command. But he faced the stone wall of the Serbian refusal, at the same time the Italians declined to leave while their rivals remained.

Tactics changed

Gen. D'Esperey then changed his tactics, placing Gen. Tahon once more in command of Montenegro, besides Bocche di Cattaro. This means both Italians and Serbs will stay where they are to await the last word from Paris.

The Serbian general's viewpoint may be understood. Outside Montenegro around Bocche di Cattaro, there are 2500 Italian troops, while within the country one battalion is stationed at Antivari, Montenegro's best port, and companies are at both Dulcigno and Virpazar. Ostensibly they are there to protect Italian capital invested in the little railway from Antivari to Virpazar.

"We could drive them out, and keep them out," said Gen. Mihailovich clicking his spurs on the hardwood floor of the old Austrian Legation and twirling a mustache strangely reminiscent of those that once grew on the banks of the Spree, "But we will trust the Entente to force their removal."

He has under him one division of Serbian infantry, three Montenegrin battalions and some mounted batteries. Besides these troops there is a part of the Kossovo division in the northeast. Gen. Pavichevich – or, as he likes to be called, *Ministre Delegee du Royaume des Serbs, Croats et Slovenes* – thought D'Esperey's order must be a mistake.

"Why, the Serbs are at home here," the Governor said, "I can understand putting the Italians out. But to take an analogous case, if the Americans were ordered by Gen. Pershing⁴ to quit France would the French troops be forced to leave with them? This is Serbian soil. You might as well ask us to leave Belgrade."

Suspect italy influence

M. Pavichevich added the order might be due to Italian influence, but not exactly to Nicholas's intrigues. He did not consider the old King's return

an imminent peril, but if it should occur, it would cause a civil war, the bloodiest the Balkans ever have witnessed.

“For the Serbs of Montenegro” – that is the way they say Montenegro these days – “the Serbs of Montenegro would never suffer such a return to the Middle Ages. We have done with hand kissing and ‘gospodara’ and the system that studied to keep the people in ignorance lest through the schools they should learn independence.”

No man could envy Gen. Tahon his job. Day after day 3000 Serbian troops live with 2500 Italians in and about Cattaro. They frequent the same taverns, make love to the same girls, meet on the country road, and most dire of all, they discuss and hear discussed the Fiume question. When they are caught shooting and putting each other Gen. Tahon must speak to them softly.

“You are allies,” the general tells them and tries to explain what “brothers in arms” should mean to soldiers. But such conceptions are in vain in this dumphole of racial hatred. Comparatively, the Austrians are remembered, by Serb and Italian alike, as saintly and being misunderstood.

“No, he was not our true enemy.” both will tell you – and this more so in Montenegro, where all that is decrepit and out at elbows can be conveniently laid at his door. The Slav giant looks down at the Latin and sneers at his deification of art and his Machiavellian trend. And the Latin returns the sneer, hating the Slav for his uncouthness, his lack of finesse in his hats as well as his loves.

Much propaganda

The air is fetid with propaganda. You walk in a Montenegrin coffee house and while Rakiyes is being served you are told in confidence that peace would come quickly in every war-weary land if Italy were pushed back to her old frontiers. There follows tales of Italian atrocities at Fiume that make us wonder why we thought the Germans cruel in Belgium.

So it is in Albania there are cries of Serb imperialism. Once the new Jugo-Slav empire gets Albania, these people say it may laugh at Graeco-Bulgar alliance and reach out for all the Balkans.

In connection with this might be mentioned the genuine popular fear of such encroachment, and the Albanian insistence voiced unofficially by merchants and peasants that Uncle Sam⁵ administer the most ramshackle country in Europe. It is quite pathetic that up in the mountains near Plav, where trouble has taken place with the Serbs, illiterate Albanians will recite you the fourteen points and argue at length on Article V⁶.

This bugbear of Serb aggression was placed before Mr. Pavichevich, for one still recalls how Serb pretensions to Durazzo and Alessio cropped up in the first Balkan war. Scutari, he admitted, Serbia must have, although its population is mostly Albanian. It is not only the historic capital of the early Slavs, he argued, but it is an economic requisite to Jugo-Slavia, and only

through Serb administration can it be more than a moribund town. But to the Albanian seaboard he denied Serbia laid any claim.

“We shall be content with Dalmatia,” he remarked.

“But suppose you should not get all of Dalmatia,” was suggested.

Warlike talk

“Pardon, monsieur; we shall have it,” the Governor replied. “We want the question regulated by the Peace Conference, but we want it regulated right. The court might ask you to give up your lung. Well, give it up and die. So it is with Dalmatia. If it comes to war we do not fear the issue.”

And I recalled the general’s Prussian mustaches as the Governor leaned forward and said. “We are stronger than Italy.”

While officials vent their ire in warlike speeches, the peasants and soldiers express themselves more directly. At Teodo, Dalmatia, three Serbs ducked thirty Italians in the gulf, and on another occasion at the same port, an armed conflict resulted in several wounded.

At Castelnuovo Italian soldiers marched through the streets shouting “Viva Italia!” and “Viva Fiume!” They were ‘attacked by civilians, whom they charged with fixed bayonets, thus rousing the anger of the Serbian soldiers in the town. The casualties in this fracas were eight wounded.

¹ Thaon di Revel, Paolo, admiral, komandant italijanske ratne mornarice.

² Franše d’Eperre (Louis Franchet d’Esperey, 1856–1942), maršal Francuske, vrhovni komandant svih savezničkih armija na Solunskom frontu, uključujući i srpske koje su u drugoj polovini 1918. ušle u Crnu Goru. U Crnoj Gori je boravio krajem januara 1919.

³ Miloš Mihailović (1872–1946), komandant Zetske divizijske oblasti, podređen generalu Stepu Stepanoviću (1856–1929), komandantu 2. armijske oblasti u Sarajevu.

⁴ Džon Peršing (John Joseph Pershing), general, komandant američkih ekspedicionih snaga u Evropi, na Zapadnom frontu.

⁵ Ujka Sem (*Uncle Sam*) alegorija za Sjedinjene Američke Države.

⁶ Tačka 5 glasi: „Slobodna, otvorena i apsolutno nepristrasna nagodba oko cjelokupnih kolonijalnih zahtjeva, utemeljena na striktnom poštovanju principa, da se, pri utvrđivanju svih tih pitanja suvereniteta, interesima stanovništva, o kome se radi, mora pripisati ista važnost kao i opravdanim zahtjevima vlade, čija se osnova mora utvrditi”. *Balkanski ugovorni odnosi...* I tom, 489.

Prevod:

Los Anđeles tajms, 19. maj 1919.

SNAGE OSTAJU U CRNOJ GORI

**SRBI ODBIJAJU DA MRDNU,
ČAK NI NA NAREDBU SAVEZNIKA**

**SMATRAJU DA BI TO BILO KAO DA
FRANCUSKI VOJNICI NAPUSTE FRANCUSKU**

NOVA JUGOSLOVENSKA DRŽAVA BUDI IMPERIJALISTIČKE TEŽNJE

[EKSKLUZIVNOM TELEGRAFSKOM DEPEŠOM]

CETINJE, 4. maj (preko Pariza, 18. maja) – Radost crnogorskog naroda kada je na Uskrs u Podgorici zvanično objavljeno njihovo ujedinjenje sa Srbijom bila je veoma slikovita, ali sada kada su događaji prošli i snijeg sprečava serenade na mjeseci, oko kafanskih ognjišta je potrebno razmotriti određene hladne činjenice.

Savezničke snage ostaju u Crnoj Gori.

Srbi su se iznenadili kada im je, kao i Italijanima, naređeno da napuste zemlju, pošto Srbija smatra Crnu Goru svojim dijelom i pokrajinom. General Tahon¹, Francuz i komandant u Boki Kotorskoj, prenio je naređenje koje je poteklo ništa manje do od generala Franše d'Eperea², glavnokomandujućeg savezničkom vojskom na istoku.

Tri puta su Francuzi uručivali naredbu, i tri puta je gen. Mihajlović³, komandant srpske divizije u Zeti u Crnoj Gori, odbio da mrdne. Njegov zapovjednik, rekao je, nije saveznički generalisimo, već njegov nadređeni u Sarajevu. Upoznao je ovog potonjeg o onom što se desilo. Potom je obaviješten i Beograd, ali nije stigao nikakav odgovor od vlade pa je general Mihajlović ostao na mjestu.

Plan je bio, navodno, da se prvo uklone savezničke snage, a onda da se plebiscitom ispita puls javnog mnjenja po pitanju ujedinjenja sa Srbijom. To se smatralo neizvodljivim s obzirom na tamošnje prisustvo srpske vojske; i gen. Tahon je prestao da komanduje u Crnoj Gori pošto, teoretski, nema više snaga kojima bi komandovao. Suočio se sa kamenim zidom srpskog odbijanja, dok su istovremeno Italijani odbijali da odu sve dok njihovi rivali ostaju.

Promijenjena taktika

General D'Epere je onda promijenio svoju taktiku, postavivši ponovo generala Tahona da komanduje Crnom Gorom, osim Boke Kotorske. To znači da će i Srbi i Italijani ostati gdje jesu dok ne stigne zadnja riječ iz Pariza.

Stav srpskog generala se može razumjeti. Izvan Crne Gore, oko Boke Kotorske ima 2 500 italijanskih vojnika, dok je u samoj zemlji jedan bataljon stacioniran u Baru, najboljoj crnogorskoj luci, a čete postoje i u Ulcinju i u Virpazaru. One su navodno tamo kako bi štatile italijanski kapital uložen u malu željeznicu od Bara do Virpazara.

„Mogli bisno ih istjerati i držati van,“ rekao je gen. Mihajlović kuckajući mamuzama o drveni pod starog austrijskog poslanstva i sućuci brkove koji neobično podsjećaju na one koje su puštali oni na obali rijeke Špreve, „ali vjerujemo da će ih Antanta prisiliti na povlačenje.“

On pod sobom ima jednu diviziju srpske pješadije, tri crnogorska bataljona i nešto konjice. Pored ovih snaga, tu je i dio kosovske divizije na sjeveroistoku. General Pavićević – ili, kako voli da ga zovu, Ministar delegar Krajevine Srba, Hrvata i Slovenaca – pomislio je da D'Epereovo naređenje mora biti greška.

„Zašto, Srbi su ovdje kod kuće,“ rekao je guverner, „Mogu da razumijem izbacivanje Italijana. Ali, ako uzmemo podudaran slučaj, recimo da je general Pershing⁴ naredio Amerikancima da napuste Francusku, da li bi i fransuske snage bili

primorane da se povuku sa njima? Ovo je srpsko tlo. Mogli ste od nas zatražiti i da napustimo Beograd.“

Sumnjaju na italijanski uticaj

Gdin Pavićević je dodao da je naredba možda izdata pod italijanskim uticajem, ali ne nužno i spletkama (kralja, prim. prir.) Nikole. Nije smatrao da je povratak starog kralja neposredna opasnost, ali ako bi do toga došlo, to bi izazvalo građanski rat, najkrvaviji koji je Balkan ikada vidio.

„Jer za Srbe Crne Gore“ – ovako ovih dana nazivaju Crnu Goru – „Srbi Crne Gore nikada ne bi pretrpjeli takav povratak u srednji vijek. Završili smo sa ulizivanjem i 'gospodarima' i sistemom koji je napravljen da drži ljude u neznanju da u školama ne bi naučili šta je nezavisnost.“

Niko ne bi pozavidio generalu Tahonu na njegovom poslu. Dan za danom, 3000 srpskih vojnika žive sa 2500 Italijana unutar i u okolini Kotora. Posjećuju iste kafane, vode ljubav sa istim djevojkama, sreću se na seoskim putevima, i što je najgore, raspravljaju i slušaju rasprave o pitanju Rijeke. Kada ih uhvate da pucaju i da se tuku, čak i general Tahon mora mirno da im se obraća.

„Vi ste saveznici,“ govori im general i pokušava da objasni šta „braća po oružju“ treba da znači vojnicima. Ali takve koncepcije su uzalud u ovom smetlištu rasne mržnje. S druge strane, Austrijance podjednako pamte Srbi i Italijani, kao pravedne i pogrešno shvaćene.

„Ne, nije on bio naš pravi neprijatelj,“ (misli se na Austrijanca, prim. prir.) reći će vam – pogotovo u Crnoj Gori, gdje sve što je raspalo i pohabano može zgodno biti ostavljeno na njegovom pragu. Slovenski div s visine gleda na Latina i podsmijeva se njegovom obožavanju umjetnosti i makijavelističkoj težnji. A Latin uzvraća podsmijehom, mrzeći Slovene zbog njihovog neznanja i nedostatka prefinjenosti kako u izgledu tako i u ljubavi.

Mnogo propagande

Vazduh zaudara na propagandu. Uđete u crnogorsku kafanu, i dok se služi rakija, u povjerenju vam je rečeno da će mir brzo doći u sve ratom izmučene zemlje ako se Italija suzbije u svoje stare granice. Onda slijede priče o italijanskim zverstvima u Rijeci zbog kojih se zapitamo zašto smo mislili da su Njemci bili svirepi u Belgiji.

Tako se u Albaniji mogu čuti vapaji o srpskom imperijalizmu. Ovi ljudi kažu da će se, čim se domogne Albanije, jugoslovensko carstvo smijati grčko-bugarskom savezu i da će posegnuti za čitavim Balkanom.

S tim u vezi se može pomenuti i istinski narodni strah od zadiranja (u teritoriju, prim. prir.), i albansko insistiranje, koje nezvanično izražavaju trgovci i seljaci, da Ujka Sem⁵ preuzme upravu nad ovom najnazadnijom zemljom u Evropi. Prilično je dirljivo što u planinama blizu Plava, gdje je bilo okršaja sa Srbima, nepismeni Albanci mogu da vam odrecituju četrnaest tačaka i podrobno raspravljaju o tački broj V.⁶

Ovaj bauk srpske agresije je iznijet pred gđina Pavićevića, pošto se još uvijek pamti kako su srpske pretenzije na Drač i Lješ sasječene u prvom balkanskom ratu. Skadar, priznao je, mora pripasti Srbiji iako je većinsko stanovništvo albansko. Ne samo što je istorijska prestonica ranih Slovena, objašnjavao je, već je i ekonomski bitan za Jugoslaviju, i samo uz srpsku upravu može postati nešto više od grada na

izdisaju. Međutim, porekao je da Srbija gaji bilo kakve ambicije prema albanskom priobalju.

„Zadovoljićemo se Dalmacijom“, prokomentarisao je.

„Ali, pretpostavimo da ne dobijete cijelu Dalmaciju“, upitano je.

Ratni govor

„Izvinite, gospodine, ali dobićemo je“, odgovorio je guverner. „Želimo da to pitanje uredi mirovna konferencija, i hoćemo da ga uredi kako treba. Sud vam može zatražiti da se odreknete svojih pluća. Pa, odrekните se pa ćete umrijeti. Tako je i sa Dalmacijom. Ako dođe do rata, ne bojimo se ishoda.“

Sjećam se generalovih pruskih brkova kad se guverner nagnuo naprijed i rekao: „Jači smo od Italije.“

Dok zvaničnici svoj jed izbacuju kroz ratne govore, seljaci i vojnici se izražavaju neposrednije. U Tivtu u Dalmaciji, trojica Srba su bacila trideset Italijana u zaliv, a drugom prilikom je, u istoj luci, oružani sukob rezultirao nekolicinom ranjenih.

U Herceg Novom, italijanski vojnici su marširali ulicama uzvikujući „Živjela Italija!“ i „Živjela Rijeka!“ Napali su ih civili, na koje su ovi nasrnuli sa stavljenim bajonetima, izazvavši tako bijes srpskih vojnika u tom gradu. Žrtve ovog meteža su devet ranjenika.

105.

Chicago Daily Tribune, 23 May 1919

SERB-ITALIAN FRICTION SHOWS IN MONTENEGRO

**LATINS AND AMERICAN RED
CROSS FEED ALBANIAN REFUGEES.
BY THOMAS STUART RYAN.**

[*Chicago Tribune Foreign News Service.*]

[*By Special Cable.*]

CETINJE, May 3, via Paris, May 22. – Troubles constantly are brewing in Montenegrin towns where Italians are stationed. A Serbian major complained he could not bury one of his men because the Italians refused him lumber to build a coffin. Again the Serbs delivered an ultimatum to the Italians demanding that they return some high explosives to an interallied magazine, at Antivari within twenty-four hours.

Italians are feeding 1,100 Albanian refugees from the Plav and Gusinje districts, whence they have fled from the Serbs. These people receive soldiers' care in return for work for the Italians. In Scutari itself the American

Red Cross has been caring for some 150 of these same refugees, since their condition was pitiful. Then out in the hills are 400 more homeless who prefer to forego both food and shelter rather than work.

Work for Peace Conference

It is hard to take Montenegro seriously, yet somehow it has forced itself into consideration. The Turks found it the only Balkan bulwark against their empire, and now the peace conference must settle its problems with sympathy and with care. Its people seem to see the sunlight coming into their affairs, as, for instance, their solemn announcement and subsequent jubilations over the presumed recognition at Paris of their union with Serbia. Local papers published the news that the minister of interior had proclaimed it in Belgrade, every one said.

Here is Governor's View

But when Governor – or Minister – Delege Pavichevich arrived he was asked outright if he was governor by authority of the conference or not. Well, he couldn't say that recognition had been strictly official, but Serbia and Montenegro felt quite sure of themselves since they were abiding, he held, by President Wilson's fourteen points. A Skupshtina on Nov. 13, he said, had been chosen by the electoral college directly representing the people. That Skupshtina had voted for a union with the Serbs.

So the people retired to the coffee houses, shot billiards, and drank re-deye just the same. Some of them roared their songs about Karageorgevich, while others peeped out from behind royalist curtains and wondered if King Nicholas still had them in mind.

Prevod:

Čikago dejli tribjun, 23. maj 1919.

**SRPSKO-ITALIJANSKO
TRVENJE OČIGLEDNO
U CRNOJ GORI**

**LATINI I AMERIČKI CRVENI KRST
HRANE ALBANSKE IZBJEGLICE
PIŠE TOMAS STJUART RAJAN
[Služba stranih vijesti Čikago tribjuna]
[Specijalnim telegramom]**

CETINJE, 3. maj, preko Pariza, 22. maja. – Nevolje neprekidno ključaju u crnogorskim gradovima gdje su smješteni Italijani. Jedan srpski major se požalio da ne može da sahrani jednog od svojih ljudi jer su Italijani odbili da mu daju drvnu građu

da napravi kovčeg. Srbi su ponovo uručili ultimatum Italijanima tražeći da ovi vrate neki eksploziv u saveznički magazin u Baru u roku od dvadeset četiri časa.

Italijani hrane 1.100 albanskih izbjeglica iz oblasti Plava i Gusinja, odakle su pobjegli od Srba. Ovi ljudi dobijaju vojničku njegu u zamjenu za rad za Italijane. U samom Skadru, Američki Crveni krst se brine za oko 150 ovih istih izbjeglica, pošto su bili u očajnom stanju. U brdima se nalazi još 400 beskućnika koji bi radije bili bez hrane i skloništa nego što bi radili.

Posao za mirovnu konferenciju

Teško je ozbiljno shvatiti Crnu Goru, ali se ona ipak nekako nametnula za razmatranje. Bila je jedini balkanski bedem koji se našao pred turskim carstvom, a sada, sa naklonošću i brigom, mirovna konferencija mora da riješi njen problem. Njen narod kao da nazire sunčevu svjetlost koja je počela da obasjava njihove poslove, na primjer, svečano proglašenje i docnije veselje oko pretpostavljenog priznanja njihovog ujedinjenja sa Srbijom u Parizu. Svi su rekli da su lokalne novine objavile vijest da je ministar unutrašnjih poslova proglasio ujedinjenje u Beogradu.

Ovo je guvernerov stav

Ali kada je guverner – ili ministar delegat – Pavićević stigao, upitan je otvoreno da li je on guverner po ovlaštenju konferencije ili ne. Dakle, nije mogao da kaže da je priznanje bilo strogo zvanično, ali Srbija i Crna Gora su sasvim sigurne, pošto postupaju, kako je rekao, po četrnaest tačaka predsjednika Vilsona. Dana 13. novembra, rekao je, izabrana je skupština izbornim vijećem koje direktno predstavlja narod. Ta skupština je izglasala ujedinjenje sa Srbima.

Stoga su se ljudi povukli u kafane, igrali su bilijar i jednako pili rakiju. Neki od njih su gromoglasno pjevali svoje pjesme o Karađorđevićima, dok su drugi virili kroz kraljevsku zavjesu i pitali se da li kralj Nikola i dalje misli na njih.

106.

Evening Star (Washington, D.C.), 27 May 1919

FREEDOM APPEALS TO MONTENEGRINS Mountainous People of Balkans Have Quaint Historical Background

Montenegro, one of the states that help make up the new Yugoslav nation, also called the kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes, is described in a bulletin from the National Geographic Society.

“A land of mountains, apparently without valleys, and almost destitute of vegetation, Montenegro seems to have emerged out of a chaos of the gods to be the primeval rib of the worlds, “ says the bulletin, which is based on a communication to the society from Marian Cruger Coffin.

Real Lovers of Freedom

The proud race have retreated step by step before the Turk from the fat lands they once held, preferring freedom in their rocky fastnesses to soft living under the yoke of Islam. And it must be remembered to their everlasting credit that they not only remained free when the other Slav peoples as well as the Greek, Albanian and Bulgar fell before the power of the Turk, but that they maintained their independence when all Europe, to the gates of Vienna, trembled before the hosts of the crescent.

Twenty years ago Cetinje, the Montenegrin capital was a collection of hovels. It grew to be a clean, neat little town with wide streets and low stone houses roofed with the red tile.

The national costume seems designed to show off the grace and dignity inherent in even the humblest. From the royal family down, the men wear a long, wide-skirted coat of light-gray, white, robin's egg blue, or dark green cloth, embroidered in gold or dark red, open wide in front over a crimson waistcoat heavily decorated in gold and confined about the waist by a broad sash of plaid silk. The belt is struck full of weapons, knives and pistols. Dark blue breeches, baggy to the knee, with the leg either incased in white homespun and low string shoes on the feet, this is thoroughly characteristic, or if the wearer be a bit of a dandy a pair of high black riding boots will be worn instead; a cane for dress occasions and the cocky stiff-brimmed cap complete the costume.

Bit of Ancient History

A tale hangs by the cap. The Montenegrins like all the Serbs of the Balkans, look back to the days of the great Serbian empire, when the Slavs held most of the peninsula. Stephen Dushan, 1337–1355, planned to keep the Turk out of Europe, but unfortunately died at the height of his career. In 1389 the different Slav peoples made their last united stand under Tsar Lazas Gubijanovich¹ on the plain of Kosovo. The day was at first with Tsar Lazar, but, as usual in the peninsula, jealousies prevented a concerted action, and he was betrayed by his son-in-law, Vuk Brankovich², who coveted the crown. He deserted to the enemy with 12,000 followers, a frightful slaughter ensued and the Balkans fell to the invader. This fateful 15th of June³ is a day of mourning throughout Serb lands, and the Montenegrin cap is worn in commemoration – the black is for mourning and the red-centered crown for the blood shed on the field of Kosovo.”

¹ Vidjeti napomenu br. 1 uz dokument 16.

² Vuk Branković, velmoža, vladar Kosovske oblasti, istaknuta politička ličnost u Srbiji posljednje dvije decenije XIV vijeka. Jedini je srpski velikaš koji je poslije kosovske bitke nastavio sa otporom Turcima. Nije učestvovao kao vazal u bitkama protiv Osmanlija. U pjesmama kosovskog ciklusa, suprotno istorijskim činjenicama, predstavljen je kao izdajnik.

³ Datum je naveden po starom kalendaru. Kosovska bitka je bila na Vidovdan, 28. juna 1389.

Prevod:

Ivning star, Vašington, 27. maj 1919.

SLOBODA SE DOPADA CRNOGORCIMA **Planinski narod Balkana ima izuzetnu istorijsku podlogu**

Crna Gora, jedna od država koje su pomogle stvaranju nove jugoslovenske države, poznate i kao Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, opisana je u časopisu društva Nacionalna geografija.

„Planinska zemlja, očigledno bez dolina i sa gotovo izgubljenom vegetacijom, Crna Gora je naizgled izronila iz haosa bogova kako bi postala prvobitno rebro svjetova“, navodi časopis, na osnovu dopisnika društva Marien Kruger Kofin.

Pravi ljubitelji slobode

Ponosni narod se povlačio pred Turcima korak po korak, sa velikih zemalja koje su nekad držali, dajući prednost slobodi u svojoj stjenovitoj sigurnosti u odnosu na udobni život pod jarmom islama. Mora im se zapamtiti vječna zasluga da ne samo da su ostali slobodni kada su drugi slovenski narodi i Grci, Albanci i Bugari pali prije silom Turaka, već su i zadržali svoju nezavisnost kada je cijela Evropa na vratima Beča drhtala pred nosiocima polumjeseca.

Cetinje, prestonica Crne Gore je prije dvadeset godina bila zbir udžerica. Izrasla je u čist, uredan mali grad sa širokim ulicama i niskim kamenim kućama pokrivenim crvenim crijepom.

Narodna nošnja je dizajnirana da pokaže gracioznost i dostojanstvo svojstveno čak i najskromnijima. Od kraljevske porodice naniže, svi muškarci nose dug kaput širokog oboda od svijetlosive, bijele, plave (poput crvendaćevog jajeta) ili tamnozeleno tkanine, izvezen zlatom ili tamnocrvenom bojom, širom otvoren preko grimiznog prsluka, bogato ukrašenog zlatom i omeđenog oko struka širokim pojasom od karirane svile. Pojas je nabijen oružjem, noževima i pištoljima. Tamnoplave čakšire, vrećaste do kolena, potpuno karakteristično da je noga u bijelim čarapama i niskim cipelama na stopalima, ili umjesto toga, ako je nosilac pomalo kicoš, nosi visoke crne jahačke čizme; štap u posebnim prilikama i prkosna kapa sa krutim rubovima upotpunjuju nošnju.

Malo antičke istorije

Poput svih Srba na Balkanu, Crnogorci se osvrću na vrijeme velikog srpskog carstva, kada su Sloveni držali veliki dio poluostrva. Stefan Dušan (1337–1355) je planirao da zadrži Turke van Evrope, ali nažalost je umro na vrhuncu karijere. Razni slovenski narodi su 1389. godine pružili poslednji ujedinjeni otpor pod Lazarom Hrebeljanovićem¹ na kosovskom polju. Dan je u prvi mah išao na ruku caru Lazaru, ali kao što je to uobičajeno na poluostrvu, ljubomora je spriječila usklađenu akciju, i Lazara je izdao njegov zet Vuk Branković², koji je žudio za krunom. Prišao je neprijatelju sa 12.000 sljedbenika, uslijedilo je strašno klanje i Balkan je pao u ruke osvajača. Ovaj sudbonosni 15. jun³ je dan žalosti širom srpskih zemalja, a crnogorska kapa se nosi u spomen – crno je za oplakivanje, a crveno–centrična kruna za krv prolivenu na Kosovu polju.“

107.

New York Tribune, 30 May 1919

PARIS, May 29. – The royal government of Montenegro announces that it has recognized Admiral Kolchak¹ as head of the government of great Russia.

¹ Aleksandar Vasiljevič Kolčak (*Алекса́ндр Васи́льевич Колча́к*; 1874 –1920) ruski admiral, jedan od vođa Bijele garde. Predsjednik privremene bjelogardejske vlade u Sibiru.

Prevod:

Njujork tribjun, 30. maj 1919.

PARIZ, 29. maj. – Kraljevska vlada Crne Gore saopštava da je priznala admiral Kolčaka¹ kao vođu vlade velike Rusije.

108.

The Boston Globe, 6 June 1919

OLD GERMAN PLOT FOR PEACE WITH RUSSIA

ERZBERGER'S DEPOSITION IS READ IN BERLIN COURT

BERLIN (Correspondence of A. P.) – An alleged attempt to bribe a Prince and Princess of Montenegro with \$15,000,000 to \$25,000,000, in order to induce the Princess to intercede with Grand Duke Nikolaievitch of Russia for a separate peace between Germany and Russia, featured the close of the trial, April 19, of Capt Count Nayhaus on a charge of treason.

The bribery evidence was contained in a deposition made by Minister Erzberger.¹ Erzberger testified that he became convinced during the war that Nayhaus was intensely anxious to serve his Fatherland in some capacity. Questioned by Nayhaus how this might best be done, Erzberger said he told Nayhaus to try to bring about a separate peace with one of Germany's enemies, preferably Russia. Any one who could do that, Erzberger told him, would earn the gratitude of the Fatherland.

Nayhaus told Erzberger that Nikolaievitch was the only man through whom the plan might be accomplished, and that the only person who was not afraid of the Grand Duke was a beautiful Russian Grand Duchess, now a Montenegrin Princess. It would be necessary, however, to gain the assent and confidence of the Montenegrin Prince, who at the time was in straightened circumstances.

The deposition continues that Nayhaus suggested the Prince could be won over for \$15,000,000, and that Erzberger replied that money was no object, that \$25,000,000 would be forthcoming if needed. Erzberger said he pointed out to Nayhaus that the Government must not be known in connection with the negotiations and that some one would have to go to Montenegro. Count Nayhaus volunteered to make the attempt.

Nayhaus planned, according to Erzberger's testimony, to land at a quiet spot on the Montenegrin coast from an Austrian torpedo boat, or to enter the country under a false name by way of Italy. Erzberger said he approved of the plan but warned Nayhaus he would be hanged if caught. Shortly afterward, according to the deposition, Nayhaus became ill and underwent an operation which prevented him from taking any further part in the scheme.

He was brought to trial on a charge of having betrayed Germany by accepting a bribe of \$1000. Grand Duke Nicholas Nicholaievitch, married Princess Anastasia of Montenegro. Her brother, Prince Mirko, married Grand Duchess Natalie Constantinovitch.

¹ Matthias Erzberger (1875–1921), njemački političar. Vođa lijevog krila stranke Rimokatoličkog centra u Njemačkoj i potpisnik primirja nakon Prvog svjetskog rata. Erzberger je tokom marta i aprila 1917. u Stokholmu pregovarao o separatnom miru sa ruskim diplomatom.

Prevod:

Boston gloub, 6. jun 1919.

**STARA NJEMAČKA ZAVJERA ZA
MIR SA RUSIJOM**

**ERZBERGOVO UKLANJANJE
PROČITANO NA BERLINSKOM SUDU**

BERLIN (dopisništvo A. P.) – Navodni pokušaj da podmite crnogorskog princa i princezu sa 15 000 000 do 25 000 000 dolara kako bi ubijedili princezu da se založi kod velikog ruskog knjaza Nikolajeviča za zasebni mir između Njemačke i Rusije, obilježio je završetak suđenja od 19. aprila kapetanu grofu Najhausu optuženom za veleizdaju.

Dokazi o podmićivanju su se nalazili u svjedočenju ministra Erzbergera¹. Erzberger je posvjedočio da se tokom rata uvjerio da je Najhaus žarko želio da služi svo-

joj otadžbini u nekom svojstvu. Na Najhausovo pitanje kako najbolje to može učiniti, Erzberger je rekao Najhausu da pokuša da izdejstvuje mir sa nekim od neprijatelja Njemačke, po mogućstvu sa Rusijom. Svako ko bi to izveo, rekao mu je Erzberger, zavrijedio bi zahvalnost otadžbine.

Najhaus je Erzbergeru rekao da je Nikolajević jedini čovjek preko koga bi se taj plan mogao sprovesti, i da je jedina osoba koja ne zazire od velikog knjaza prelijepa ruska kneginja, sad crnogorska princeza. Međutim, bilo bi potrebno pridobiti pristanak i povjerenje crnogorskog princa, koji je u to vrijeme bio u teškim okolnostima.

U svjedočenju se dalje navodi da je Najhaus predložio da se princ može pridobiti za 15 000 000 dolara, i da je Erzberger odgovorio da novac nije problem, da se može izdvojiti i 25 000 000 dolara ako bude potrebno. Erzberger je naglasio Najhausu da vlada ne smije biti dovedena u vezu sa pregovorima i da će neko morati da ide u Crnu Goru. Grof Najhaus se dobrovoljno javio da pokuša.

Najhaus je planirao, sudeći po Erzbergerovom svjedočenju, da se iskrca na mirnom mjestu na crnogorskoj obali sa austrijskog torpednog broda, ili da uđe u zemlju preko Italije pod lažnim imenom. Erzberger je rekao da odobrava plan, ali je upozorio Najhausu da će ga objesiti ako ga uhvate. Uskoro potom, kako se navodi u svjedočenju, Najhaus se razbolio i otišao na operaciju koja ga je izuzela od daljeg učešća u tom planu.

Izveden je na sud pod optužbom da je izdao Njemačku primivši mito od 1000 dolara. Veliki knjaz Nikola Nikolajević bio je oženjen crnogorskom princezom Anastasjom. Njen brat, princ Mirko, bio je u braku sa velikom kneginjom Natalijom Konstantinović.

109.

Evening Star (Washington, D.C.), 12 June 1919

**SAYS SERBIA WILL NOT CONTROL MONTENEGRO
Minister of Foreign Affairs Assures Legation Here
Kingdom Will Remain Independent**

The kingdom of Montenegro will maintain its independence and will not be annexed by Serbia. This is the gist of advices received today from the minister of foreign affairs of Montenegro by Lieut. Yevrem Chaoulitch, secretary ad interim of the Montenegrin legation at Washington. Lieut. Chaoulitch today made the following statement:

“Acting upon instructions received from the royal government of Montenegro, the Montenegrin legation hereby formally and absolutely denies the false incriminating news pretending that certain of the allies had recognized the attempt of the annexation of Montenegro to Serbia.

Montenegro as a free and independent allied country will be restored according to its right and the formal obligations of the allies in that respect.

Montenegro as a constitutional monarchy will alone decide as a sovereign state and according to the terms of its constitution upon its internal and international relations.”

Prevod:

Ivning star, Vašington, 12. jun 1919.

**KAŽE DA SRBIJA NEĆE KONTROLISATI CRNU GORU
Ministar spoljnih poslova uvjerava ovdašnje poslanstvo
da će kraljevina ostati nezavisna**

Kraljevina Crna Gora će zadržati svoju nezavisnost i neće biti pripojena Srbiji. To je suština saopštenja ministra spoljnih poslova Crne Gore koje smo danas dobili od poručnika Jevrema Šaulića, privremenog sekretara crnogorskog poslanstva u Vašingtonu. Por. Šaulić je danas dao sljedeću izjavu:

„Djelujući prema uputstvima dobijenim od kraljevske vlade Crne Gore, crnogorsko poslanstvo ovim formalno i potpuno negira lažne inkriminišuće vijesti da su neki od saveznika priznali pokušaj pripajanja Crne Gore Srbiji.

Crna Gora će kao slobodna i nezavisna saveznička zemlja biti obnovljena, prema pravu i formalnim obavezama saveznika u tom pogledu.

Kao ustavna monarhija Crna Gora će sama kao suverena država odlučivati o svojim unutrašnjim i međunarodnim odnosima, u skladu sa odredbama svog ustava.“

110.

New York Tribune, 25 June 1919

A force of revolutionists in Montenegro surrender to the 332nd Infantry, U. S. A., and lay down their arms to help unload American Red Cross supplies of flour which are to save their starving people.

Prevod:

Njujork tribjun, 25. jun 1919.

Pobunjeničke snage u Crnoj Gori se predaju 332. Pješadijskoj jedinici vojske SAD, i odlažu oružje kako bi pomogli Američkom Crvenom krstu da istovari zalihe brašna koje treba da spasu njihov pregladnjeli narod.

New York Tribune, 27 June 1919

**YEAR'S WORK
STILL AHEAD OF
PEACE ENVOYS**

**VAST TASK YET TO BE AC-
COMPLISHED BEFORE ALL
THE WORLD'S TROUBLOUS AFFAIRS
ARE FINALLY SETTLED**

ITALIAN QUESTION UNSOLVED

**JUGO-SLAVIA AND TURKEY PRESENT HARD KNOTS,
WHILE RUSSIA IS WORST OF ALL**

PARIS, June 26. – There is still a year's work before the peace conference, say the leaders who were questioned by The Tribune correspondent today. Most of them feel that Premier Clemenceau's unofficial estimate in the lobby of the Chamber of Deputies yesterday that the council would have to sit six or eight months longer was far too optimistic.

The general absorption of most of the delegates in the details of the final ceremony of the signing of the German peace¹ was said to explain the apparent forgetfulness of the great mass of hard work that still remains to be done and which, when Premier Lloyd George and President Wilson start for their homes, probably will be undertaken by the council of five Foreign Ministers, who will communicate daily with their home governments.

Austrian Question Unsolved

Among the many questions still pending before the peace conference is that involving the stand to be taken by Austria in her relations with her new neighbors to the south. The Vienna government has not yet informed the conference as to its intentions with regard to the political settlement to be made with Italy or the special arrangements to be made with Jugo-Slavia concerning the political rights of minorities in the ceded territories, the military conventions, especially with regard to disarmament and the maintenance of a standing army, reparations, indemnities and other financial clauses.

But the Adriatic problem is only a small part of the unfinished work. The Turkish treaty has not yet been begun, and it involves, besides the serious question of the status and rights of the Kingdom of Hedjaz and the problem on the setting up of an independent Armenia, the appalling complication of zones of influence in Asia Minor.

There are treaties yet to be drawn with Bulgaria and Hungary which must be dealt with separately, though it is expected their terms will follow much the same lines of those already prepared.

Besides the questions between the Allies and their enemies, there are many questions between the governments of the Allied and associated powers which must be thrashed out. First in importance is that involving Italy and the Jugo-Slavs. Between the Jugo-Slavs and the Rumanians lies the question of a boundary and a decision affecting the disputed regions of Banat and Temesvar. The province of Teschen involves both the Poles and the Czecho-Slovaks.

King Nicholas of Montenegro has instituted a claim for a resumption of his sovereignty in his country, which likely will be included in the greater Jugo-Slavia, and the royal plea must be heard. The Albanians have protested against the cession of Valona, their principal seaport, to the Italians. The frontier dispute between Serbia and Greece is still open to settlement. And the Italian colonial claims are not yet satisfied.

The United States envoys in Paris now believe that there will be an American peace delegation here twelve months from now.

¹ Mirovni ugovor sa Njemačkom sile pobjednice nakon Prvog svjetskog rata zaključile su u Versaju 28. juna 1919.

Prevod:

Njujork tribjun, 25. jun 1919.

**PRED MIROVNIM IZASLANICIMA
JOŠ GODINU DANA POSLA**

**OGROMNI ZADATAK SE
MORA IZVRŠITI PRIJE NO ŠTO
SVJETSKI PROBLEMATIČNI POSLOVI
KONAČNO BUDU RIJEŠENI**

ITALIJANSKO PITANJE NERIJEŠENO

**JUGOSLAVIJA I TURSKA PREDSTAVLJAJU
POTEŠKOĆE, DOK JE RUSIJA
NAJGORA OD SVIH**

PARIZ, 26. jun – Mirovnoj konferenciji još uvijek predstoji godina dana posla, kažu lideri koje je dopisnik Tribjuna intervjuisao danas. Većina njih smatra da je nezvanična procjena premijera Klemensoa u lobiju Predstavičkog doma juče, da će vijeće morati da zasijeda šest ili osam mjeseci duže, suviše optimistična.

Opšta posvećenost većine delegata detaljima konačne ceremonije potpisivanja njemačkog mirovnog ugovora¹ navodno objašnjava očigledno zaboravljenu gomilu napornog rada koja tek predstoji i koju će, kada premijer Lojd Džordž³ i predsjednik Vilson odu kući, vjerovatno pasti na vijeće od pet ministara⁴, koji će biti u svakodnevnoj prepisci sa svojim vladama.

Austrijsko pitanje neriješeno

Među mnogim pitanjima koja i dalje čekaju mirovnu konferenciju je i pitanje stava koji Austrija treba da zauzme u svojim odnosima sa novim susjedima na jugu. Vlada u Beču još uvijek nije izvijestila konferenciju o svojim namjerama u pogledu političkog rješenja do kog treba doći sa Italijom, specijalnim sporazumima koje treba sklopiti sa Jugoslavijom što se tiče političkih prava manjina na ustupljenim teritorijama, vojnim sporazumima, posebno onim koji se odnose na razoružavanje i održavanje stajace vojske, naknadi, odšteti i ostalim finansijskim klauzulama.

Ali jadranski problem je samo mali dio nedovršenog posla. Turski sporazum nije još otpočet, a on podrazumijeva, pored ozbiljnog pitanja statusa i prava Kraljevine Hedžaza i problema oko uspostavljanja nezavisne Jermenije, i zastrašujuće komplikacije oko uticajnih zona u Maloj Aziji.

Treba napraviti nacрте sporazuma i sa Bugarskom i Ugarskom, što se mora zasebno rješavati iako se smatra da će njihovi uslovi uglavnom nalikovati na one već pripremljene.

Osim pitanja između Saveznika i njihovih neprijatelja, postoje mnoga pitanja među vladama savezničkih i udruženih sila koja se moraju pretresti. Prvo po važnosti je pitanje koje se odnosi na Italijane i Jugoslovane. Između Jugoslovena i Rumuna je pitanje granice i odluka povodom spornih oblasti Banata i Temišvara. Oblast Tešen uključuje i Poljake i Čehoslovake.

Crnogorski kralj Nikola je podnio zahtjev za povratak suverenita njegovoj zemlji, koja će vjerovatno biti uključena u veću Jugoslaviju, i kraljevska molba se mora saslušati. Albanci su protestovali protiv ustupanja Valone, svoje glavne luke, Italijanima. Granični spor između Srbije i Grčke još uvijek čeka rješenje. A ni italijanski kolonijalni zahtjevi nisu još riješeni.

Izaslanici Sjedinjenih Država u Parizu sada vjeruju da će i nakon dvanaest mjeseci američka mirovna delegacija biti ovdje.

112.

The New York Times, 29 June 1919

FED BY CABLE WAYS

**HOW AMERICANS MADE
IT POSSIBLE FOR
STARVING MONTENEGRINS
TO STOP DIGGING
GRAVES AND BEGIN PLANTING FOOD**

ONE relief ship crushed in the ice off the coast of Finland; one food ship blown up by a runaway mine not swept up in the English Channel; one young American officer, distributing food in a pestilence stricken district, overtaken by smallpox and dead before help could reach him.

The reports in the files of the American Relief Administration are full of such statements. Behind each bald fact there is a story of heroism and devotion to the cause of suffering humanity. Especially every step in the work of feeding the struggling young nations who have thrown off the yoke of the Central Powers has had to be made in the face of great difficulties. Telephonic and telegraphic communications have been completely broken by the retreating enemy in many of the districts. Moreover, wherever the enemy went they left all systems of transportation demoralized because of the number of engines they stole and the miles of track they destroyed. To increase the handicaps of those trying to bring relief to the people and also to increase tenfold the suffering of the people, typhus, cholera, and tuberculosis are raging unchecked in many districts, owing to the long-continued malnutrition of the people, the unsanitary conditions in which the war has left their towns and cities, and the dearth of medical supplies to combat disease.

Out of this chaos the representatives of the American Relief Administration must bring order, open channels of communication, and start and keep a flow of food going to the helpless people within the ring of suffering.

Take, for instance, this fleeting glance of the work being done in the southern part of Jugoslavia – what used to be Montenegro. The report was written for Mr. Hoover by a young Lieutenant of the United States Army who volunteered his services for the seeming impossible task of getting food to these suffering people.

Unconquered Mountaineers

“This is the one region of Montenegro,” the report runs, “that never gave up to the Austrians. The hills were always filled with loyal troops, who frequently raided the occupying forces in the valley. In retaliation the Austrians carried off practically all of the cattle and food supplies. This, plus the fact that it was completely isolated because of the impassable mountains, whose trails have been blocked with snow during the winter months, and because of the broken bridges on its one good road, has left this district on starvation rations since the last of November. Even last Fall many of the people were eating grass. For the last four months the death rate has been enormous.

“ We found after investigation that the use of cableways over the broken bridges and up the steepest mountains was the quickest and most feasible way of transporting food to the isolated districts beyond.

“ On the route from Podgoritza to Kolachin, for instance, we put up a cable over the blownup bridge that used to span the foaming, swift-running river that runs between the mountains here. With this we were able to swing

our loads of food over to the other side. Here we packed the food on burros for the perilous haul over five miles of mountain trails winding, in and out on the edge of the cliffs. Then they were swung on a second cable over a second broken bridge spanning a deep chasm and from there the food could be taken by horse and cart to Kolachin. The entire distance of this route is but fifty miles, but the many different hauls necessary even in this short distance gives some idea of our transportation problem here.”

From another part of Yugoslavia comes the following report: “The spectre of hunger has at last been removed in this district, even though a mountain wall of 5,000 feet shut it from the outside world, and for a long time this region seemed doomed. We have succeeded at last, however, in establishing cableways up to the tops of the mountains. Here we collect all the burros and pack horses we can scrape together to take the food down to the valley towns on the other side of the mountain.

Waiting for Our Food

“You should see how anxiously, but trustingly,” the report goes on to say, “the people down in the valley wait for our American food to arrive. When we first entered this region it was the latter part of the Winter, and the people had given up all hope of being saved. ‘It is no use,’ they told us when we arrived, ‘you can’t save us; we haven’t enough provisions to hold out until Spring, and even if there is American food to be had you can’t get it to us. The Germans have tom up all railroads and bridges leading to the seaboard. But even if you could get the food to the mountains you couldn’t get it over to us, because all the mountain trails are impassable for hauling this time of year. No, you can’t save us,’ they kept repeating.

‘Yes, we can,’ we replied, and, planting the American flag on one of their little churches as a symbol of hope to keep up their courage, we went back over the mountains and began to open up the channels of communication with the seaboard by means of horses and cables, as already described. The hardest part of the haul was of course over the mountains themselves. Here we never dared to send off a train of our pack horses carrying the precious food without sending with them a crew of men to shovel them out of the drifts. Many times the trails had to be shoveled foot by foot as the pack horses proceeded. The discouraging part of it was that when the wind was high life trails almost, immediately filled up again, so that a few minutes after one had been shoveled it would be lost beneath the drifts. By the end of March, however, the snow melted sufficiently so that this difficulty was removed.

“Anyhow, we kept our word,” this report ends. “What they said couldn’t be done, we said could. And we did it! The people in this district are now happily eating American flour and pork. They have stopped digging graves and are, instead, planting their crops for this year’s harvest.”

In this one sentence lies the whole purpose of the American Relief Administration. This organization, under the generalship of Mr. Hoover, has been sending food to the war-ravaged new countries so that they can stop digging graves and, instead, cultivate their fields and so support themselves. The plan of the American Relief Administration has been to tide these new countries over the crucial period in which the war left them and send them American food until they can stand on their own feet.

This time is now near at hand. In a few weeks their own harvests will begin to come in. On June 30, therefore, the last ships to carry a food cargo under the auspices of the American Relief Administration to the populace of Jugoslavia, Chechoslovakia, Rumania, Finland, or any other of the recently liberated nations will leave American ports.

However, special foods for children, like cocoa, condensed milk, and sugar, will continue to be sent to Europe in order that the Children's Bureaus in each of the recently liberated countries can continue to give free school meals to the children and so bring them back to their normal state of health.

Prevod:

Njujork tajms, 29. jun 1919.

HRANJENI PREKO ŽIČARA

**KAKO SU AMERIKANCI OMOGUĆILI GLADNIM
CRNOGORCIMA DA PRESTANU DA KOPAJU
RAKE I POČNU DA SADE HRANU**

Jedan brod organizacije za pomoć nasukan u ledu nadomak obale Finske; jedan brod sa hranom raznijet zalutalom minom koja nije počišćena iz Engleskog kanala; jedan mladi Amerikanac, dijeleći hranu u oblasti pogođenom zarazom, razbolio se od malih boginja i umro prije no što je pomoć mogla da stigne do njega.

Izvještaji u dokumentima Američke uprave za pomoć ugroženima su puni takvih izjava. Iza svake suve činjenice leži priča o junaštvu i posvećenosti napaćenom čovječanstvu. Pogotovo je svaki korak u radu na hranjenju mladih država u povelju koje su zbacile jaram Centralnih sila morao da bude načinjen uprkos velikim teškoćama. Telefonske i telegrafske veze su potpuno pokidale vojske u povlačenju u mnogim oblastima. Takođe, gdje god je neprijatelj zašao, sisteme za prevoz bi ostavljao pokvarenim zbog broja motora koje bi pokrao i milja puta koje bi uništio. Da bi teret onih koji pokušavaju da donesu pomoć narodu bio još veći, i da bi stradanje naroda bilo još desetostruko veće, tifus, kolera i tuberkuloza haraju nekontrolisano u mnogim krajevima zbog dugotrajne loše ishrane ljudi, nehigijenskih uslova u kojima je rat ostavio njihove varoši i gradove, i nedostatka medicinskih zaliha za borbu protiv bolesti.

Iz ovog haosa, predstavnici Američkog Crvenog krsta moraju stvoriti red, otvoriti kanale komunikacije, i započeti i održavati dotok hrane bespomoćnim ljudima zahvaćenim stradanjem.

Bacite, na primjer, letimičan pogled na posao koji se obavlja u južnom dijelu Jugoslavije – nekadašnjoj Crnoj Gori. Izvještaj je napisao za g. Huvera jedan mladi poručnik vojske Sjedinjenih Država koji se dobrovoljno prijavio da služi u ovom nazgled nemogućem zadatku dostavljanja hrane tom napaćenom narodu.

Neosvojeni brđani

„Ovo je jedina oblast Crne Gore“, kaže se u izvještaju, „koja se nikada nije predala Austrijancima. Brda su uvijek bila puna lojalnih snaga koje su često napadale okupatorske snage u dolini. U znak odmazde, Austrijanci su odnijeli gotovo svu stoku i zalihe hrane. Ovo, pored činjenice da je potpuno izolovana zbog nepristupačnih planina, čije su staze zavijane snijegom tokom zimskih mjeseci, i zbog srušenih mostova na njenom jedinom putu, dovelo je do ivice gladi u ovoj oblasti od prošlog novembra. Čak su i prošle jeseni mnogi ljudi jeli travu. U posljednja četiri mjeseca, stopa smrtnosti je ogromna.

„Shvatili smo nakon istraživanja da bi upotreba žičara preko srušenih mostova i uz strme planine bio najbrži i najizvodljiviji put prenošenja hrane do izolovanih oblasti.

„Na putu od Podgorice do Kolašina, na primjer, razapeli smo žičaru preko jednog raznijetog mosta koji je premoščavao pjenušavu, brzu rijeku koja teče između planina. Ovako smo mogli da prebacimo svoje terete hrane na drugu stranu. Ovdje smo pakovali hranu na magarce za opasno tegljenje od preko pet milja planinskih staza koje zavijaju po ivicama litica. Onda su oni prebačeni na drugu žičaru preko drugog srušenog mosta koji premoščuje dubok klanac, i odatle se hrana mogla nositi konjima i kolima do Kolašina. Čitava dužina ovog puta je samo pedeset milja, ali toliko različitih vrsta prenosa potrebnih na ovako kratkoj razdaljini stvara neku sliku o našem problemu prevoza ovdje.“

Iz drugog dijela Jugoslavije stiže sljedeći izvještaj: „Avet gladi je konačno uklonjena iz ove oblasti, iako je planinski zid od 5 000 stopa odsijeca od spoljnog svijeta, i dugo je ova oblast izgledala osuđena na propast. Konačno smo uspjeli, međutim, da uspostavimo žičare do vrhova planina. Ovdje kupimo sve magarce i natovarimo sve konje koje možemo da nađemo kako bi odnijeli hranu dolje do gradova u dolini sa druge strane planine.

Čekaju našu hranu

„Trebalo bi vidjeti kako željno, ali sigurno“, izvještaj nastavlja, „ljudi dolje u dolini čekaju da stigne naša američka hrana. Kada smo prvi put došli u ovu oblast, bio je drugi dio zime, i ljudi su izgubili svaku nadu u spas. 'Ne vrijedi', rekli su nam kada smo stigli, 'ne možete nas spasti; nemamo dovoljno zaliha hrane da izdržimo do proljeća, a čak i kad bi bilo američke hrane, ne možete je dopremiti do nas. Njemci su pokidali sve pruge i srušili mostove koji vode do obale. Ali čak i kad biste mogli dopremiti hranu u planine, ne možete je dopremiti do nas jer su sve planinske staze neprohodne za tegljenje u ovo doba godine. Ne, ne možete nas spasiti, uporno su ponavljali.

„Da, možemo, odgovorili smo i, postavivši američku zastavu na jednu od njihovih malih crkava kao simbol nade da bismo ih ohrabрили, vratili smo se preko planina i počeli da otvaramo kanale komunikacije sa obalom konjima i žičarama, kao što je već opisano. Najteži dio tegljenja je bio prelazak preko samih planina. Ovdje

se nismo usudili da pošaljemo krdo natovarenih konja koji nose našu dragocjenu hranu a da ne pošaljemo sa njima i četvu ljudi da ih lopatama vade iz nanosa. Mnogo puta su staze morale biti krčene metar po metar da bi konji prošli. Obeshrabrujuće je bilo to što, kada bi vjetar bio jak, staze bi se gotovo odmah napunile opet, tako da bi nakon nekoliko minuta nakon što je jedna staza raščišćena, ona bila izgubljena pod sniježnim nanosima. Do kraja marta, međutim, snijeg bi se dovoljno otopio pa bi ova poteškoća nestala.

„U svakom slučaju, održali smo riječ,“ novodi se u zaključku izvještaja. „Ono što su oni rekli da se ne može uraditi, mi smo rekli da može. I uspjeli smo! Ljudi u ovom kraju sada srećni jedu američko brašno i svinjetinu. Prestali su da kopaju rake i, umjesto toga, sade usjeve za ovogodišnju žetvu.“

U ovoj jednoj rečenici leži čitava svrha Američke uprave za pomoć ugroženima. Ova organizacija, pod rukovodstvom gđina Huvera, šalje hranu u ratom opustošene nove države kako bi prestale da kopaju grobove i, umjesto toga, obrađivali svoje njive i tako se izdržavali. Plan Američke uprave za pomoć ugroženima je da pomognu ovim novim zemljama da prebrode ovaj ključni period u kome ih je rat ostavio i da im šalje američku hranu dok ne stanu na sopstvene noge.

Ovo vrijeme je skoro došlo. Kroz nekoliko sedmica će njihova žetva početi da sazrijeva. Stoga će, 30. juna posljednji brodovi koji prevoze hranu pod okriljem Američke uprave za pomoć ugroženima za stanovništvo Jugoslavije, Čehoslovačke, Rumunije, Finske ili bilo koje druge nedavno oslobođene države, krenuti iz američkih luka.

Međutim, posebna hrana za djecu, poput kakaoa, kondenzovanog mlijeka i šećera, nastaviće da se šalje u Evropu kako bi dječije kancelarije u svakoj od nedavno oslobođenih zemalja mogle da nastave da daju besplatne školske obroke djeci, i da ih vrate u normalno zdravstveno stanje.

113.

The Washington Post, 1 July 1919

TIMELY TOPICS DISCUSSED BY CAPITOL VISITORS

“If war shall come again in Europe, its voice will first be heard in the Balkans, where the war that has just been ended began,” declared Janko Brajovitch¹, representative of the people of Montenegro in America, at the Washington. Mr. Brajovitch came to Washington yesterday to secure a passport for his return, after having spent nearly a year in this country. He served in the Montenegrin army during the two Balkan wars and in the great struggle that succeeded.

“Montenegro does not want war, but Montenegrins believe that war is again inevitable under the present political situation in the Balkans,” contin-

ued Mr. Brajovich. "Serbia has been trying for years to create in the Balkan peninsula a situation analogous to that existing among the German states before the Franco-Prussian war of 1870, in which Serbia would play the role of Prussia. Leading Serbian newspapers published phrases such as 'We want to be Prussians,' 'We want to dominate.'

"Montenegrins have faith in the people of the United States and their government, and they look to them for help in the critical hour of their political existence. The collapse of Germanism and the acceptance by all the world of the principle of President Wilson that every peace-loving nation must determine its own political institutions makes the Serbian intrigues in Montenegro, notwithstanding the signing of the peace treaty at Versailles tantamount to treason toward a loyal ally and the declaration of Corfu as obsolete as the treaty of Berlin. It would be a negation of all the United States and her associated powers have held to most persistently in the face of supreme sacrifice if Montenegro, small of stature but towering in spirit, should be denied the right to exist as an autonomous state under her own name and title, and this is what her present status means."

¹Janko Brajović, crnogorski vajar, emigrant, radio je na osnivanju Odbora za pomoć Crnoj Gori.

Prevod:

***Vašington post*, 1. jul 1919.**

POSJETIOCI KAPITOLA RAZMATRALI SAVREMENE TEME

„Ako ponovo dođe do rata u Evropi, prvo će se začuti na Balkanu, gdje je rat koji je upravo okončan opet počeo,“ izjavio je u Vašingtonu Janko Brajović¹, predstavnik crnogorskog naroda u Americi. Gdin Brajović je u Vašington došao juče kako bi izvadio pasoš za svoj povratak, nakon što je u ovoj zemlji proveo gotovo godinu. Služio je u crnogorskoj vojsci tokom dva balkanska rata i u velikoj bici koja je uslijedila.

„Crna Gora ne želi rat, ali Crnogorci vjeruju da je rat opet neizbježan u trenutnoj političkoj situaciji na Balkanu,“ nastavio je gdn Brajović. „Srbija godinama pokušava da na Balkanskom poluostvu stvori situaciju jednaku onoj koja je postojala među njemačkim državama prije francusko-pruskog rata iz 1870. godine, gdje bi Srbija igrala ulogu Prusije. Vodeće srpske novine objavljuju izjave poput 'Mi želimo da budemo kao Prusi,' 'Mi želimo da dominiramo.'“

„Crnogorci imaju vjere u narod Sjedinjenih Država i njihovu vladu, i njima se obraćaju za pomoć u ključnom momentu po njihovo političko postojanje. Kraha germanizma i svjetsko usvajanje principa predsjednika Vilsona da svaka miroljubiva nacija mora odlučivati o sopstvenim političkim institucijama, čini srpsko spletkar-

renje u Crnoj Gori uprkos potpisanom miru u Versaju jednako izdaji prema odanoj saveznicu, a Krfsku deklaraciju podjednako nevažećom kao i Berlinski sporazum. Bilo bi to negiranje svega čega su se Sjedinjene Države i njene savezničke sile uporno pridržavale uprkos ogromnim žrtvama ako bi Crna Gora, mala po veličini ali divovskog duha, bila uskraćena za pravo da postoji kao autonomna država pod sopstvenim imenom i titulom, a upravo to označava sadašnje stanje.“

114.

The New York Times, 3 July 1919

MONTENEGRO IS IN REVOLT AGAINST SERBS' OCCUPATION

BERNE, Tuesday, July 1. – Virtually all of Montenegro is in rebellion against the Serbian military occupation, according to advices received here.

Bloody encounters, it la said, have occurred at many places and guerilla warfare is reviving in the mountains.

Prevod:

Njujork tajms, 3. jul 1919.

CRNA GORA JE U POBUNI PROTIV SRPSKE OKUPACIJE

BERN, utorak, 1. jul. – Gotovo čitava Crna Gora se pobunila protiv srpske vojne okupacije, sudeći po saznanjima koji stižu ovdje.

Krvavi okršaji, kako se navodi, odigrali su se u mnogim mjestima, a hajdučko ratovanje se ponovo javlja u planinama.

115.

New York Tribune, 3 July 1919

BRIEFS

Protest against Montenegro being made a part of Jugo–Slavia will be carried to Paris by Janko Brajovich, representing Montenegrins in America.

Prevod:

Njujork tribjun, 3. jul 1919.

UKRATKO

Protest protiv toga da Crna Gora postane dio Jugoslavije odnijeće u Pariz Jan-ko Brajović, predstavnik Crnogoraca u Americi.

116.

The New York Times, 10 July 1919

ACCUSE SERBIAN TROOPS^a

**MONTENEGRINS COMPLAIN TO PARIS OF
ATTACKS ON THEIR VILLAGES**

PARIS, July 8. – The Montenegrin Government has addressed a new note to the Peace Conference, protesting against alleged excesses by Serbian troops in Montenegro. The note says that certain villages were attacked by a force of 5,000 Serbs, which was equipped with cannon, and houses were demolished and children killed.

Prevod:

Njujork tajms, 10. jul 1919.

OPTUŽUJU SRPSKE SNAGE.

**CRNOGORCI SE ŽALE PARIZU NA
NAPADE NA NJIHOVA SELA**

PARIZ, 8. jul. – Vlada Crne Gore uputila je novo pismo mirovnoj konferenciji, u kome protestuje protiv navodnih izgređa srpskih snaga u Crnoj Gori. U pismu se navodi da su snage od 5000 Srba opremljenih topovima napale određena sela, da su kuće srušene a žene i djeca pobijena.

---

^a Ista vijest iz Pariza je objavljena 10. jula u Njujork tribjunu (*Montenegro Protests Attack By Serb Army, New York Tribune, 10 July 1919*)

The New York Times, 20 July 1919

HOISTING FOOD INTO MONTENEGRO

ONE of the most unusual features of the work the American Relief Administration did in distributing food throughout Europe was the carrying of supplies into mountainous Montenegro. This is described in a report just issued by the Relief Administration. It was necessary to scale a mountain 5,000 feet high by cable ways. Wagons, burros, and pack horses were then utilized to move it into the interior along almost inaccessible roads, and again by cable over bridges destroyed during the war.

Overcoming what seemed to be almost impossible transport conditions, the relief organization kept up a steady flow of food to four centres where the Government is in control of distribution. The monthly program for Montenegro, Dalmatia, Bosnia, and Herzegovina was 12,600 tons of flour, 508 tons fats, and 29 tons milk. Proper railroad transportation from Ragusa, the chief supply point, is made impossible by lack of rolling stock, the steady returning march of prisoners of war, and military needs.

Prevod:

Njujork tajms, 20. jul 1919.

DIZANJE HRANE U CRNU GORU

Jedan od najneobičnijih podviga koje je izvela Američka uprava za pomoć ugroženima u dijeljenju hrane širom Evrope je donošenje zaliha u planinsku Crnu Goru. Ovo je opisano u izvještaju koji je upravo objavila Uprava za pomoć. Morali su da se na planinu visoku 1500 metara penju žičarama. Zaprege, magarci, i zaprežni konji su potom korišćeni kako bi hranu prebacili u unutrašnjost po skoro neprohodnim putevima, i opet žičarama preko mostova uništenih za vrijeme rata.

Savladaвши ono što se činilo gotovo nemogućim uslovim prevoza, organizacija za pomoć ugroženima je održala stalan dotok hrane do četiri centra gdje je Vlada zadužena za raspodjelu. Mjesečni program za Crnu Goru, Dalmaciju, Bosnu i Hercegovinu je bio 12 600 tona brašna, 508 tona masti i 29 tona mlijeka. Odgovarajući prevoz prugom od Dubrovnika, glavne tačke za snabdijevanje, onemogućen je nedostatkom voznog parka, stalnim povratničkim maršom ratnih zarobljenika i vojnim potrebama.

New York Tribune, 20 July 1919

MONTENEGRO REVOLT DENIED

**BUREAU IN U. S. BLAMES FALSE
RUMORS ON BULGARIA**

WASHINGTON, July 19. – Recent reports of revolts in Montenegro and plots in Belgrade against the prince regent's life are characterized as calumnies upon the kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes by the official information bureau of the latter here. The Serbo-Slovene government, says the bureau, has communicated a note for the information of the American press, in which it is stated that the Bulgarian newspapers are circulating false reports of anti-Serbian agitation in Bosnia. The statement further asserts that certain ill-informed Jugo-Slavic journals published in the United States are misrepresenting conditions in the new kingdom with the purpose of arousing animosity among Jugo-Slavs resident in this country.

The statement denying these various reports is signed by Dr. Anton Korshetz, Premier and Minister of Foreign Affairs, ad interim, who is a Jugo-Slav and former leader of the Jugo-Slavic group in the defunct Austro-Hungarian parliament at Vienna.

Prevod:

Njujork tribjun, 20. jul 1919.

PORIČU POBUNU U CRNOJ GORI

**BIRO U AMERICI KRIVI BUGARSKU
ZA LAŽNE GLASINE**

VAŠINGTON, 19. jul. – Nedavne navode o pobuni u Crnoj Gori i zavjerama u Beogradu o ubistvu prestolonasljednika je zvanični obavještajni biro Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca okarakterisao kao klevete protiv Kraljevine. Srpsko-slovenska vlada, kako tvrdi biro, dostavila je obavještajno pismo američkoj štampi u kome se navodi da bugarske novine šire lažne navode o antisrpskim pokretima u Bosni. Saopštenje dalje tvrdi da određeni loše obaviješteni jugoslovenski žurnali koji izlaze u Sjedinjenim Državama pogrešno predstavljaju stanje u novoj kraljevini sa ciljem pobuđivanja neprijateljstva među jugoslovenskim građanima u ovoj zemlji.

Saopštenje u kome se poriču ovi razni navodi je potpisao dr Anton Korošec, premijer i ministar spoljnih poslova, ad interim, koji je Jugosloven i bivši vođa jugoslovenske grupe u ukinutom austrougarskom parlamentu u Beču.

Evening Star (Washington, D.C.), 20 July 1919

**BALKAN TROUBLES DENIED
PROPAGANDISTS CHARGED WITH TRYING
TO MISLEAD JUGOSLAVS IN U.S.^b**

A campaign by Hungarian, Austrian and Bulgarian propagandists to mislead American public opinion as to conditions in the Balkans is charged in a cablegram from Premier Koroshets of the kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes made public last night by that government's information bureau here.

Among the stories declared misleading or entirely false are reports of an attempt on the prince regent's life at Belgrade, bloody combats in southern Montenegro and intensive troubles in Bosnia. The premier declares an attempt is being made "to rouse public opinion in America against Serbia" and to "mislead the Jugoslavs living in the United States and to induce them to make protest."

Prevod:

Ivning star, Vašington, 20. jul 1919.

**DEMANTOVANI BALKANSKI PROBLEMI
PROPAGANDISTI SU OPTUŽENI DA POKUŠAVAJU
DA OBMANU JUGOSLOVENE U SAD**

U telegramu Korošeca, premijera Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, koji je objavio sinoć ovdašnji informacioni biro te vlade, okrivljena je kampanja mađarskih, austrijskih i bugarskih propagandista s ciljem obmane američkog javnog mnjenja o situaciji na Balkanu.

Među reportažama proglašenim za obmanjujuće ili u potpunosti neistinite nalaze se izvještaji o pokušaju atentata na princa regenta u Beogradu, o krvavim borbama na jugu Crne Gore i pojačanim nemirima u Bosni. Premijer izjavljuje da se pokušava „pobuditi javno mnjenje u Americi protiv Srbije“ i „obmanuti Jugosloveni koji žive u Sjedinjenim Državama i navesti ih da protestuju“.

^b Identičan tekst je izašao i u Vašingtonu postu (*Plot To Mislead Americans*, The Washington Post, 20 July 1919).

The New York Times, 27 July 1919

SAYS MONTENEGRO REBELS^c

**KING NICHOLAS'S GOVERNMENT
DEMANDS THAT SERBS WITHDRAW**

PARIS, July 26. – The Montenegrin Government in an official statement, replying to demands made upon it by Serbia, declares that the Montenegrin people are engaged in an uprising against the Serbian troops of occupation, and that the Serbian Government was interpellated recently on this subject in the Parliament at Belgrade.

In the statement the Montenegrin Government reiterates its demand that it receive representation at the Peace Conference, and that the Serbians evacuate Montenegro in order to put an end to the struggle.

Alleged excesses by Serbian troops in Montenegro were complained of early in this month by the Montenegrin Government, which is that of King Nicholas, the headquarters of which are in suburb of Paris, King Nicholas never having recognized the action of the National Assembly of Montenegro last December in deposing him and voting to unite the country with the Serbo–Croat–Slovene State. Montenegro is not represented separately at the Peace Conference, the representatives of Yugoslavia looking after her interests.

Reports that revolts had taken place in Montenegro were denied on July 20 in a statement given out in Washington, signed by Dr. Anton Korshetz, the Yugoslav Premier and Minister of Foreign Affairs ad interim; through the Yugoslav information bureau.

Prevod:

Njujork tajms, 27. jul 1919.

CRNA GORA NAVODNO U POBUNI

**VLADA KRALJA NIKOLE
ZAHTIJEVA DA SE SRBI POVUKU**

^c Saopštenje Vlade Crne Gore iz Pariza, objavili su Njujork tribjun, (*Montenegrin Government Officially Admits Revolt*, New York Tribune, 27 July 1919) i Vašington post (*Montenegro Again Demands That Serb Army Withdraw*, The Washington Post, 27 July 1919).

PARIZ, 26. jul. – Vlada Crne Gore u zvaničnom saopštenju, u znak odgovora na zahtjeve koje joj je uputila Srbija, tvrdi da crnogorski narod učestvuje u pobuni protiv srpskih okupacionih snaga, i tvrdi da je Vlada Srbije nedavno saslušana tim povodom u Skupštini u Beogradu.

U saopštenju, Vlada Crne Gore ponavlja svoj zahtjev da joj se dodijeli predstavnik na mirovnoj konferenciji, i da se Srbi povuku iz Crne Gore kako bi se okončale borbe.

Na navodne izgrede srpskih snaga u Crnoj Gori se početkom ovog mjeseca žalila Vlada Crne Gore, odnosno kralja Nikole, sa sjedištem u predgrađu Pariza, pošto kralj Nikola nikada nije priznao postupak Narodne skupštine Crne Gore od prošlog decembra kojim je svrgnut sa prestola i izglasano ujedinjenje njegove zemlje sa srpsko–hrvatsko–slovenskom državom. Crna Gora nema zasebnog predstavnika na mirovnoj konferenciji pošto njene interese zastupaju predstavnici Jugoslavije.

Navodi da je u Crnoj Gori izbila pobuna su opovrgnuti 20. jula u saopštenju koje je izdato za Vašington, a koje je potpisao dr Anton Korošec, jugoslovenski premijer i ministar spoljnih poslova *ad interim*, preko jugoslovenskog obavještajnog biroa.

121.

Los Angeles Times, 7 August 1919

**MONTENEGRO PEOPLE IN
A PITIABLE CONDITION.**

**NO CLOTHING MADE DURING
THE WAR: NOW BURLAP
SACKING IS USED**

NIKSICH (Montenegro) April 15 (via Paris May 15. by Mail) – Montenegro is in a pitiable state. The inhabitants are destitute. Dwellings are burned or smashed by shellfire. The young men are gone. There are no tools to work with, no seeds to plant. The city dwellers have no livelihood. Each day the American Red Cross gives everyone a kilo of bread and two quarts of thick, meaty soup. American nurses visit the sick from sunup to sundown, each nurse attending to about fifty sick persons daily.

Before the war most of the clothing worn by the Montenegrins was made by the women at home, either of linen or wool. Only a small number of officials and tradesman used imported cloth. During the war no clothing was made and now the home supply is cut off because there is not enough labor to produce food and no one can spare time for spinning or weaving.

As the result, Montenegrin men, women and children are clothed in burlap sacking. There is not enough sacking to go around and the mountaineers huddle in their huts during inclement weather. When one of the number, generally a child, is sent after the Red Cross rations he or she is supplied by making a round-Robin collection with sufficient sacking to keep warm during the journey to the relief station.

Malaria and tuberculosis are common and the children suffer much from the itch, due to the general filthiness of conditions in the mountains and mountain towns. In the former residence of Prince Mirko, so of King Nicholas, near Podgoritsa, American doctors and nurses maintain a fifty-bed hospital and treat daily about eighty patients. The surgeons' principal work has to do with bullet wounds.

At Danilovgrad the Red Cross maintains a dispensary. Here in Niksich the Red Cross feeds 1200 persons in its soup kitchen, making no distinction between royalists and those who favor the Jugo-Slav state. The Red Cross also cares for 300 people housed in the six rooms of the local "poorhouse" whose condition is most wretched.

At Cetinje the Red Cross feeds 300 people daily in its soup kitchens and maintains a hospital.

Owing to the hostility to foreigners shown by Montenegrins almost the only foreign element found in the interior towns are American soldiers and officers and workers in American Red Cross uniforms. The American army trucks and ambulances are driven by chauffeurs largely drawn from the ambulance service in France.

Prevod:

Los Angeles tajms, 7. avgust 1919.

**CRNOGORSKI NAROD U
ŽALOSNOM STANJU**

**ODJEĆA NIJE UOPŠTE PRAVLJENA
TOKOM RATA:
SADA SE KORISTI JUTA OD DŽAKOVA**

NIKŠIĆ (Crna Gora), 15. april (preko Pariza 15. maja poštom) – Crna Gora je u žalosnom stanju. Stanovništvo je bez igdje ičega. Kuće su spaljene ili srušene granatiranjem. Mladića nema. Nema alata sa kojima bi se radilo, niti sjemena za sijanje. Gradski živalj nema izvor prihoda. Svakog dana Američki Crveni krst svakom daje po kilogram hljeba i dva frtalja guste supe čorbe od mesa. Američke bolničarke posjećuju bolesne od svitanja do sumraka, a svaka bolničarka posjeti oko pedeset bolesnika na dan.

Prije rata su većinu odjeće koju su nosili Crnogorci pravile žene kod kuće, ili od platna ili od vune. Samo je mali broj zvaničnika i trgovaca nosio uvoznu odjeću. Tokom rata odjeća uopšte nije pravljena i sada je domaća proizvodnja prekinuta jer nema dovoljno radne snage da proizvodi hranu, a niko nema vremena za predenje i tkanje.

To je dovelo do toga da su crnogorski muškarci, žene i djeca obučeni u jutu od džakova. Jute nema dovoljno za sve, pa se brđani skupljaju u svojim kolibama tokom lošeg vremena. Kada se jedan član, obično dijete, pošalje po sljedovanje Crvenog krsta, obuče se prikupljanjem dovoljno jute od svih kako bi mu bilo toplo tokom puta do stanice za pomoć.

Malarija i tuberkuloza su uobičajene, a djeca dosta pate od osipa zbog opše prljavštine u planinama i planinskim gradovima. U bivšoj rezidenciji princa Mirka, sina kralja Nikole, u blizini Podgorice američki doktori i sestre drže bolnicu sa pedeset kreveta i dnevno prime oko osamdeset pacijenata. Glavni posao hirurga se odnosi na rane od metaka.

U Danilovgradu Crveni krst drži dispanzer. Ovdje u Nikšiću, Crveni krst hrani 1200 ljudi u svojoj narodnoj kuhinji, ne praveći nikakvu razliku između rojalista i onih koji podržavaju jugoslovensku državu. Crveni krst se takođe stara o 300 ljudi smještenih u šest soba obližnjeg „sirotišta“ koji su u strahovitom stanju.

Na Cetinju, Crveni krst hrani 300 ljudi dnevno u svojoj narodnoj kuhinji i drži bolnicu.

Zbog neprijateljstva prema strancima koje pokazuju Crnogorci, gotovo jedini strani element u gradovima u unutrašnjosti jesu američki vojnici i oficiri i radnici u uniformama Američkog Crvenog krsta. Američke vojne kamione i ambulantna kola voze šoferi uglavnom dovedeni iz ambulantne službe u Francuskoj.

122.

Los Angeles Times, 11 August 1919

**A NEW NATION
BY JUGO-SLAVS.**

**STATE PLANNED A YEAR AGO BY
SERBS, CROATS, SLOVENES.**

**MANY SOUTHERN PROVINCES TO
BE MERGED AFTER WAR.**

**PEOPLE'S GREATEST DESIRE IS
FREEDOM FROM TEUTONS.**

**BY FREDERICK J. HASKIN.
[SPECIAL CORRESPONDENCE.]**

WASHINGTON, August 2 – The world is witnessing the birth of a new nation, that of the Jugo–Slavs, or Slavs of the south.

Whether the Austro–Hungarian empire will remain intact after the present war is a much disputed question. The United States has announced definitely that it desires to see all branches of the Slav race completely freed from German and Austrian rule. To the minds of the southern or Jugo–Slavs this statement promises their long–hoped–for unity in a free state, Jugo–Slavia.

It is now over a year since members of the southern Slav nationalities – Serbs, Croats and Slovenes – met in London to map out a constitution and lay the foundation of an independent state for their peoples. The new state will include Serbia, Slavonia, Bosnia, Montenegro and the Slavic provinces held by Austria – Herzegovina, Croatia, Dalmatia, Istria, Carinthia, Carinola, Styria, Gorica and several smaller districts. Twelve millions of southern Slavs, if so many are left after the war, will inhabit the promised land, a country of some 90,000 square miles.

Hard to count

It is almost impossible to estimate the present population of these provinces and countries. About one–third of Serbia’s people are dead or in enemy hands, and the other Slavs have fared little better. The living – starved, ill, penniless, but kept up by faith in the Allies and hopes of peace and freedom – are the material of which the new state will be made. It rests with these people, bereft of all but an ideal, to decide the details of their government after the war.

One member of the Jugo–Slav council says: “Our aim is to get free from Austria. It is for the people to decide the exact form of government. A constitutional monarchy is best for our people because during our nation’s existence it has always been a monarchy, and also Serbia and Montenegro have always preferred it. Eighty–six per cent of our people are peasants and a monarchy is best for an industrial state”. For these and other reasons it is believed by most Slavs in this country that a republican form of government will not be attempted.

The Russian republic, with its difficulties and tragedies, is cited by them as an unfortunate choice of the highest form of government by a people not yet ready for so great a responsibility. And so they say “Freedom, yes, but not evolved in more upheaval than is necessary – freedom to work out our own development under the leadership of a wise patriot.”

Long preyed upon

The history of the southern Slavs has been a succession of brave but mainly futile attempts to escape from the Austrian and Turkish yokes, and desperate defense against farther encroachment upon their home lands.

They have been the prey of each successive ruler with a trained army and nothing to fight. A Slav poet in a historic ballad stated truly

“The tsars rob one another of the empire of the tsars,
And they yearn to slay each other with their glided scimitars.”

Even yet Serbian territory is looked upon covetously by more than one ruler, discontented with the extent of the kingdom. Many facts of history and diplomacy are produced by the Slavs to show that Austria, relying on Germany as an ally, seized upon the Archduke Francis Ferdinand's death as an excuse for war, so that the long-desired Serbian lands might be seized.

In the first days of war thousands of Slavs were forced by Austria into her army to fight against their Slav brothers with the Serbian forces. Over 120,000 of these Jugo-Slavs deserted at the first opportunity and went over to join the Serbs. One hundred and fifty thousand Slavs sent to the Russian front followed their example, in spite of knowledge of unspeakable treatment should they be taken back by Austria as prisoners. Nearly 1,000,000 Jugo-Slav soldiers are counted as dead, wounded or prisoners.

Sick of oppression

It is not for sentimental reasons that the Slavs are so eager for liberty from Austrian rule. The Teuton and Magyar elements, although in the minority as regards population, have always hold control of Austro-Hungarian political and national matters, much to the disadvantage of the Slavs. Under a thin veneer of so-called liberty allowed to the Southern Hungarian provinces, they exert the force of an absolute monarchy oppressing all signs of Slavic patriotism and independence. Of the 750,000 Jugoslavs in America it is estimated that about 80 per cent came here because of Austrian oppression.

In time of war this oppression is at its worst. Children and old men are conscripted. Subjects of all ages are imprisoned and interned for trivial offenses or for no offense at all. Austrian papers announce calmly that the people are dying of starvation in the streets and villages of Hungary. For these people, under Austrian rule, the Allies can do nothing, as there is small chance of gifts being allowed to reach them. The Jugo-Slav council reports that the Americans and other Allies are doing a great deal to help the Slavs in the Serbian army and on Serbian ground.

Honest-minded folk

The southern Slavs have never been able to cope with Teutonic diplomacy and blackmail. They are an unsuspecting, frank and sympathetic people, brave to recklessness. In a fair fight, but at a hopeless disadvantage when suave Austrian politicians are juggling away their rights and liberty. One injustice against which they have long struggled is the prohibition of the use of their national language beloved of all the southern Slavs of Hungary.

The foundation of universities or even secondary schools in Slav province is discouraged in mere cases forbidden, so that for higher education the Slavs are forced to go to Prague and other cities, where the language of their people is seldom heard. In many of the provinces, German is the language prescribed by the government to be used even in grade schools, so that the Jugoslavs may not grow too powerful through education or be stirred to insurrection through native teachers.

On July 4 the Jugo–Slavs unfurled and dedicated their newly designed flag at Washington. The white cross of the Serbs, checkered shield of the Slovenes, and eagle of the Croats were combined in the corner of a blue field in token of unity of interests and ideals of the three peoples.

“The enemy can no longer succeed in dividing us,” said the Serbian Minister at the celebration. “In this struggle we will all die or become free and united.”

Prevod:

Los Angeles tajms, 11. avgust 1919.

**NOVA DRŽAVA
JUGOSLOVENA**

**DRŽAVA KOJU SU PRIJE GODINU DANA
PLANIRALI SRBI, HRVATI I SLOVENC**

**MNOGE JUŽNE POKRAJINE BIĆE
PRIPOJENE POSLIJE RATA**

**NAJVEĆA ŽELJA NARODA JE
OSLOBOĐENJE OD TEVTONACA**

**PIŠE FREDERIK J. HASKIN
[SPECIJALNO DOPISNIŠTVO]**

VAŠINGTON, 2. avgust – Svijet prisustvuje rađanju nove države, države Jugoslovena, odnosno Južnih Slovena.

Da li će austrougarsko carstvo ostati netaknuto poslije ovog rata je veoma sporno pitanje. Sjedinjene Države su se definitivno izjasnile da žele da vide sve ogranke slovenskog naroda potpuno oslobođene od njemačke i austrijske vlasti. Za Južne ili Jugo–slovene, ova izjava obećava njihovo dugo priželjkivano ujedinjenje u jednu slobodnu državu, Jugoslaviju.

Ima više od godinu dana otkad su se pripadnici južnoslovenskih nacionalnosti – Srbi, Hrvati i Slovenci – sastali u Londonu kako bi napravili nacrt ustava i postavili temelje za nezavisnu državu svojih naroda. Ta nova država će obuhvatiti Srbiju,

Slavoniju, Bosnu, Crnu Goru i slovenske pokrajine koje drži Austrija – Hercegovinu, Hrvatsku, Dalmaciju, Istru, Koruški, Kranjsku, Štajersku, Goricu i nekoliko manjih oblasti. Dvaneast miliona Južnih Slovena, ako ih je toliko ostalo poslije rata, naseljavaće tu obećanu zemlju, zemlju od nekih 90 000 kvadratnih milja.

Teško izbrojati

Gotovo je nemoguće procijeniti sadašnji broj stanovnika u ovim oblastima i zemljama. Oko jedne trećine srpskog naroda je mrtvo ili u neprijateljskim rukama, a ni drugi Sloveni nisu prošli ništa bolje. Preživjeli – izgladnjeli, bolesni, bez dinara, ali sa vjerom u Saveznike i nadom u mir i slobodu – su materijal na kome će se izgraditi nova država. Na ovim ljudima, lišenim svega osim ideala, je da odluče o detaljima svoje vlade nakon rata.

Jedan član jugoslovenskog vijeća kaže: „Naš cilj je da se oslobodimo Austrije. Na narodu je da odluči o tačnom obliku vlasti. Ustavna monarhija je najbolja za naš narod jer je tokom svog postojanja naš narod uvijek bio monarhija, a Srbija i Crna Gora su je oduvijek birale. Osamdeset šest posto naših stanovnika su seljaci, a monarhija je najbolja za jednu industrijsku državu.“ Iz ovih i drugih razloga, većina Slovena u ovoj zemlji vjeruje da neće biti pokušaja za republički oblik vlade.

Rusku republiku, sa njenim poteškoćama i tragedijama, navode kao nesrećan izbor najvišeg oblika vlasti od strane naroda koji još uvijek nije bio spreman za tako veliku odgovornost. I stoga kažu „Sloboda, da, ali ne koja će da se pretvori u više previranja no što je potrebno – sloboda da radimo na sopstvenom razvoju pod vođstvom mudrog patriote.“

Dugo iščekivana

Istorija Južnih Slovena je bila niz hrabrih, ali uglavnom uzaludnih pokušaja da pobjegnu od austrijskog i turskog jarma, i očajničke odbrane od daljeg prodora u njihovu domovinu. Bili su plijen svakog narednog vladara sa obučenom vojskom i bez iščega za borbu. Jedan slovenski pjesnik je vjerno rekao u jednoj istorijskoj baladi–

„Carevi otimaju jedan od drugoga carske imperije,
A onda žude da se pobiju svojim pozlaćenim sabljama.“

Čak i sada za srpskom teritorijom žudi više nego jedan vladar, nezadovoljan širinom kraljevine. Mnoge istorijske i diplomatske činjenice su iznijeli Sloveni kako bi dokazali da je Austrija, oslanjajući se na Njemačku, iskoristila smrt nadvojvode Franca Ferdinanda kao izgovor za rat kako bi mogla da se domogne dugo željene srpske zemlje.

Dosta ugnjetavanja

Nisu Sloveni iz sentimentalnih razloga toliko željni da se oslobode austrijske vlasti. Tevtonski i mađarski elementi, mada u manjini u poređenju sa brojem stanovnika, oduvijek su upravljali austrougarskim političkim i državnim pitanjima, uglavnom na štetu Slovena. Pod tankim plaštom takozvane slobode koja je data južnim ugarskim pokrajinama, oni primjenjuju moć apsolutne monarhije, gušeći sve naznake slovenskog patriotizma i nezavisnosti. Od 750 000 Jugoslovena u Americi, procjenjuje se da je oko osamdeset posto došlo ovdje zbog austrijskog tlačenja.

U vrijeme rata je ovo tlačenje najgore. Djeca i starci se regrutuju. Građani svih uzrasta se bacaju u zatvor i zatvaraju zbog beznačajnih prekršaja ili bez ikakvog pre-

kršaja uopšte. Austrijske novine mirno objavljuju da ljudi umiru od gladi po ulicama i selima u Ugarskoj. Za ove ljude pod austrijskom vlašću, saveznici ne mogu učiniti ništa, pošto su male šanse da bi bilo dozvoljeno da pomoć dođe do njih. Jugoslovensko vijeće saopštava da su Amerikanci i drugi saveznici učinili mnogo kako bi pomogli Slovenima u srpskoj vojsci i na srpskom tlu.

Pošten narod

Južni Sloveni nikada nisu uspjeli da se priviknu na tevtonsku diplomatiju i ucjene. Oni nisu sumnjičavi, otvoreni su i blagonakloni ljudi, hrabri do sumanutosti. U poštenoj borbi, ali na neizbježnom gubitku su uvijek kada prevejani austrijski političari oduzimaju njihova prava i slobodu. Jedna nepravda protiv koje se dugo bore je zabrana korišćenja svog nacionalnog jezika koji Južni Sloveni u Ugarskoj toliko vole. Osnivanje univerziteta, pa čak ni srednjih škola u slovenskoj pokrajini se nije preporučivalo, pa čak i branilo u nekim slučajevima, tako da su za više obrazovanje Sloveni bili primorani da idu u Prag i u druge gradove gdje bi rijetko čuli jezik svog naroda. U mnogim oblastima, njemački je bio jezik koji je vlada propisivala za korišćenje u osnovnim školama, kako se Jugosloveni ne bi osilili kroz obrazovanje ili podigli ustanak preko domaćih učitelja.

Jugosloveni su 4. jula razvili i osveštali svoju novu zastavu u Vašingtonu. Srpski bijeli krst, slovenski štit na kvadratiće i hrvatski orao su su udružili u uglu plavog polja kao znak jedinstva interesa i ideala ova tri naroda.

„Neprijatelj više neće uspjeti da nas rastavi“, rekao je srpski ministar na proslavi. „U ovoj borbi ćemo ili svi umrijeti ili postati slobodni i ujedinjeni.“

123.

Evening Star (Washington, D.C.), 18 August 1919

MONTENEGRO'S KING REVIEWS AMERICANS ON ANNIVERSARY

By Henry J. Smith

By Cable to *The Star* and *Chicago Daily News*

Paris, August 16 – King Nicholas of Montenegro, regally deciding to review American troops on the forty-ninth anniversary of his reign, visited the quarters of the military police near Auteuil. The fact that Nicholas is practically a king without a country, that he is ages and not spectacular, and the military police are seldom or never honored by royalty, counted for nothing. The show was perfect.

It was toward 1 o'clock when his majesty's somber figure, in loose-fitting clothes, descended ponderously from his machine. He marched between rows of bareheaded officers and then, seated under a tree, losing nothing of

dignity by the smallness of his entourage or the fewness of the marchers, watched them drill for ten minutes. He gave his hand to Drillmaster McLemore and cried, "Tres bien," huskily.

Translated to Men

McLemore, whirling about, translated to the men:

"Fellows, the king congratulates you on the way you travel."

Following an excursion through the dormitories, the king gratefully accepted a sample of the soldiers' fare. A meal fit for three was spread out. The king nibbled at the food and chuckled:

"Gen. Pershing could have no better, America feeds all Europe."

The king discovered a checker game partly finished and challenged an American officer to play it out. The officer escaped from a difficult situation by handling the king a specimen of the sawed-off shotguns about which the Germans complained. The royal guest raised the gun and sighted it here and there, but, fortunately, it was unloaded.

Address Commander

After a further tour the king paused between the rows of cots and, impressively addressing Capt. Carl Driggers, commander of the military police, said:

"In commemoration of my visit I request that you release a few prisoners."

There was some consternation because the supply of prisoners was inadequate. The king finally departed, waving his hat and shouting "Viva l'Amerique!" amid cheers for Montenegro.

The officers on returning to their barracks tackled this problem: "How about that deserter a French girl wants to marry?"

My observation is that the military police have great esprit de corp. Many have volunteered for this service since the armistice was signed. The officers, beside those mentioned above, are: Maj.F.J.Earnest, Capt.Triplett of Waukegan, Ill; Lieut.Bernstein, Lieut. Pongrats and Lieut.Saunders.

Prevod:

Ivning star, Vašington, 18. avgust 1919.

**CRNOGORSKI KRALJ VRŠI SMOTRU AMERIKANACA
NA GODIŠNJICU**

Piše, Henri Dž. Smit
Telegramom *Staru* i *Čikago dejli njuzu*

Pariz, 16. avgust – Na četrdeset devetu godišnjicu svoje vladavine, crnogorski kralj Nikola je kraljevski odlučio da izvrši smotru američkih trupa pa je posjetio kasarnu vojne policije kraj Oteja. To što je Nikola praktično kralj bez zemlje, što je vremešan i nimalo spektakularan i što je vojna policija rijetko ili nikad počašćena kraljevskim prisustvom, nije ništa značilo. Predstava je bila perfektna.

Bilo je oko 1 sat kada se tamna figura Njegovog veličanstva, u širokoj odjeći, tromo spustila iz svog automobila. Marširao je između redova gologlavih oficira, a zatim ih je deset minuta posmatrao kako vježbaju, sjedeći ispod drveta ali ne gubeći ništa od svog dostojanstva ni zbog malobrojne pratnje niti zbog svega nekolicine učesnika marša. Pružio je ruku vojnom instruktoru Mek Lemoru, i hrapavim glasom povikao „Tres bien.“

Prevedeno ljudima

Mek Lemor je, vrteći se, preveo svojim ljudima:

„Momci, kralj vam čestita kako se krećete.“

Poslije obilaska spavaonica, kralj je sa zahvalnošću prihvatio paket vojničkog sljedovanja. Postavljen je obrok dovoljan za trojicu. Kralj je grickao hranu i smijuljio se: „Ni general Peršing nema bolje, Amerika hrani cijelu Evropu.“

Kralj je otkrio djelimično završenu partiju šaha i izazvao je američkog oficira da je dovrše. Oficir je izbjegao tešku situaciju tako što je uručio kralju primjerak skraćene sačmarice, na koje su se žalili Njemci. Kraljevski gost je podigao pušku i nanišanio je tu i tamo, ali na sreću nije bila napunjena.

Obraćanje komandanta

Nakon daljeg obilaska kralj je zastao između redova poljskih kreveta i direktno se obraćajući komandantu vojne policije, kapetanu Karlu Drigersu, rekao:

„Tražim da u znak sjećanja na moju posjetu oslobodite nekoliko zatvorenika.“

To je izazvalo zaprepašćenost jer ponuda zatvorenika nije bila adekvatna. Kralj je konačno otišao, mašući šeširom i uzvikujući „Živjela Amerika!“ uz povike za Crnu Goru.

Na povratku u kasarne oficiri su se bavili ovim problemom: „A šta kažete na onog dezertera za koga želi da se uda mlada Francuskinja?“

Moram da primijetim da vojna policija ima sjajan borbeni duh. Mnogi su se javili kao dobrovoljci za tu službu otkad je potpisano primirje. Pored već pomenutih, ostali oficiri su major F. J. Ernest, kapetan Triplet iz Vokigana, Illinois, poručnik Bernstin, pukovnik Pongrats i pukovnik Sonders.

124.

Los Angeles Times, 19. August 1919

**FEED CHILDREN
OF MONTENEGRO**

**AMERICAN RELIEF SOCIETY DOES
ITS WORK UNMOLESTED**

**BANDIT CHIEF ORDERS ROADS TO
BE CLEARED FOR IT**

**MORES AMONG MOUNTAINS IN
PERFECTLY FREE WAY.**

BY J. H. CLAYTON.

[BY CABLE-EXCLUSIVE DISPATCH.]

CETTINJE. Aug. 10 (via Paris. Aug. 18) – There is an organisation in this land of revolution, banditry and sudden death which has the respect and friendship of all. Its personnel and camions move among the mountains with the utmost freedom. Day and night in Scutari, Podgoritza, Cetinje and Virpazar it goes its way unmolested by organized bands of scattered rovers. It is the American relict administration.

For many months it has been feeding the children of Montenegro and in many cases the grownups, too. The problem of supplying proper nourishment to growing bodies has been tackled with vim, and a great deal has been done to solve it. One of the most valuable services of this organization has been rendered in supplying chocolate, milk and sugar for babies in cities and villages.

One of the officers engaged in the work told me of an incident which shows in what high regard they are held. It is an absolute rule that no vehicles shall travel by night, but sometimes it is necessary for the motors of the American relief to attempt the mountain ranges after day.

Food for babies halted

A short time ago a camion loaded with chocolate milk and sugar started from Cetinje for Niksic. Motor trouble delayed them, and it was late in the evening before they neared their objective. This town is entirely surrounded by Commitadjis to make it impossible for their enemies to enter. The outer ring is held, by loyalists, the inner by republicans and within the town are Serbs.

As they drove along the ridge of mountains in the gathering darkness the driver heard a cry of "halt". In the road ahead he made out the figure of a kneeling Montenegrin soldier, a rifle at his shoulder. He explained his business.

"You cannot go through tonight." said the sentry.

"But I must." replied the American army sergeant at the wheel, adding a few other remarks under his breath.

Chief orders clear road

While they were arguing the point a voice from the brush close at hand said:

“Who say they can’t pass?” They will, pass and you and ten others will go to roll the stones out of the road”.

It was the chief of the band who settled the matter. On they went, halted every mile or so and questioned, while stones blocking the roadway were hollid aside and they moved along. After passing through the royalists and that escort left they met the rival revolutionists, who treated them in the same courteous manner, passing them along from outpost to outpost. Finally they reached the city in time to dispense chocolate to the hungry waiting children.

The work the relief administration has done here has been of the greatest benefit and has won the respect of all for the American flag. To one knowledge something about banditry along the Mexican border and the scant courtesy accorded there, the contrast is remarkable.

Little disturbance

In Cettinje there is little evidence of political disturbance unless one visits the grim old fortress prison. Here Serbs are in all but absolute power. But one feels those who would arise a protesting voice against them long since have disappeared into the mountains, prisons and nameless graves.

I would not say Serb rule has been undesirable. They are convinced annexationists form a larger part of the population. They have done their best in the present open warfare. They have adopted harsh measures for they have had to deal with a people whose only law is the gun and knife. But as for judging which side is right in the controversy, that is impossible in a flying motor trip two days from Antivari, to Virpazar and Cettinje. The men who have been in the country for months, who have studied the question in all its phases, hesitate to render a definite opinion. But all are united in declaring no matter what decision is made regarding Montenegro there will always be revolt and bloodshed.

Prevod:

Los Angeles tajms, 19. avgust 1919.

HRANE DJECU U CRNOJ GORI

AMERIČKO DRUŠTVO ZA POMOĆ UGROŽENIMA
OBAVLJA SVOJ POSAO NEOMETANO

VOĐA ODMETNIKA NAREĐUJE DA SE ZA TO RAŠČISTE PUTEVI

KREĆU SE PO PLANINAMA SAVRŠENO SLOBODNO

PIŠE J. H. KLEJTON

[EKSKLUZIVNOM TELEGRAFSKOM DEPEŠOM]

CETINJE, 10. avgust (preko Pariza, 18. avg.) – Postoji jedna organizacija u ovoj zemlji revolucije, odmetništva i iznenadne smrti koja uživa poštovanje i prijateljstvo svih. Njeno osoblje i kamioni se po planinama kreću krajnje slobodno. Danju i noću se u Skadru, Podgorici, Cetinju i Virpazaru kreću neometano od organizovanih grupa rasutih razbojnika. To je Američka uprava za pomoć ugroženima.

Ona već mjesecima hrani crnogorsku djecu, a vrlo često čak i odrasle. Problem pružanja prave ishrane djeci u razvoju se rješava energično, i mnogo toga je učinjeno da se on u potpunosti riješi. Jedna od najvrednijih usluga koju je ova organizacija pružila je obezbjeđivanje čokolade, mlijeka i šećera za bebe po gradovima i selima.

Jedan od oficira koji je uključen u taj posao ispričao mi je za incident koji pokazuje koliko su visoko cijenjeni. Neprikosnoveno je pravilo da je vozilima zabranjeno da putuju noću, ali je ponekad potrebno da motori Američke pomoći pokušaju da pređu planinske vijence kad zađe sunce.

Hrana za bebe zaustavljena

Nedavno je jedan kamion natovaren čokoladnim mlijekom i šećerom krenuo sa Cetinja za Nikšić. Problemi sa motorom su ih zadržali, i bilo je kasno uveče kada su se približili svom cilju. Grad je potpuno opkoljen komitama kako bi spriječili neprijatelje da uđu. Spoljni prsten drže rojalisti, unutrašnji republikanci, a unutar grada su Srbi.

Dok su se vozili duž planinskog vijenca po sve gušćem mraku, vozač je začuo povik „stoj“. Ispred je na putu razaznao figuru klečećeg crnogorskog vojnika, sa puškom na ramenu. Objasnio je šta hoće.

„Ne možete proći večeras,“ rekao je stražar.

„Ali, moram.“ odgovorio je narednik američke vojske za volanom, promrmljavši još par opaski sebi u bradu.

Vođine naredbe raščišćavaju put

Dok su se raspravljali o tome, iz obližnjeg žbunja se začuo glas koji je rekao:

„Ko kaže da ne mogu da prođu? Proći hoće, a ti i još deseterica ćete ići da otkotrljate stijenje sa puta.“

Bio je to vođa bande koji je riješio stvar. Nastavili su put, stajali na svaki kilometar otprilike i ispitivani dok je stijenje koje je blokiralo put sklanjano u stranu, pa bi nastavili. Nakon što su prošli rojaliste i nakon što ih je ta pratnja napustila, naišli su na rivalske pobunjenike koji su se podjednako ljubazno ophodili prema njima, prateći ih od punkta do punkta. Na kraju su stigli do grada na vrijeme da podijele čokoladu gladnoj djeci koja su čekala.

Posao koji ovdje obavlja uprava za pomoć ugroženima je od velike koristi i zavrijedio je poštovanje svih prema američkoj zastavi. To je nevjerovatan kontrast

u poređenju sa pobunjenicima duž meksičke granice i njihovom nedostatku ljubaznosti.

Malo nemira

Na Cetinju ima malo dokaza o političkim nemirima sve dok se ne posjeti turbotni stari zatvor u tvrđavi. Ovdje Srbi imaju gotovo apsolutnu vlast. Ali jasno je da su oni koji bi podigli glas protiv njih odavno nestali u planinama, zatvorima i bezimenim grobovima.

Ne bih rekao da je srpska vlast nepoželjna. Oni su uvjereni da aneksionisti čine veći dio stanovništva. Dali su sve od sebe u sadašnjem opštem puškaranju. Morali su da usvoje oštre mjere jer imaju posla sa narodom čiji je jedini zakon pištolj i nož. Ali što se tiče procjene toga koja strana je u pravu u sukobu, to nije moguće izvesti na brzinskom dvodnevnom putovanju kolima od Bara do Virpazara i Cetinja. Ljudi koji mjesecima borave u zemlji i koji su proučili to pitanje kroz sve faze, oklijevaju da daju konačno mišljenje. Ali svi su složni u tome da bilo koja odluka da se donese u pogledu Crne Gore, uvijek će biti pobune i krvoprolića.

VII MONTENEGRO KNOTTY PROBLEM

CRNA GORA - ZAMRŠEN PROBLEM

125.

Los Angeles Times, 21. August 1919

MONTENEGRINS AND SERBIANS FIGHTING

[BY CABLE AND ASSOCIATED PRESS.]

ROME, Aug. 20 – Severe fighting between Montenegrins and Serbians near Lake Scutari was reported in dispatches received here today. Serbians were said to be evacuating what was formerly Montenegro and to have massacred inhabitants of the Carnizza region.

Prevod:

Los Anđeles tajms, 21. avgust 1919.

CRNOGORCI I SRBI SE BORE.

[TELEGRAFOM I ASOŠIJETED PRES.]

RIM, 20. avgust – Depeše novinskih agencija koje su ovdje danas primljene pišu o oštrim borbama Crnogoraca i Srba u blizini Skaradskog jezera. Srbi su se navodno povlačili iz nekadašnje Crne Gore i izmasakrirali stanovništvo u oblasti Crmnice.

126.

The Boston Globe, 28. August 1919

MONTENEGRO REVOLTS AGAINST SERBIA^a

---

^a Ovaj izvještaj Asošijeted presa je objavljen 29. avgusta u Čikago tribjunu (*Serbs Battle In Vain Revolt In Montenegro*, Chicago Daily Tribune, 29. August 1919) Njujork tajmsu (*Fighting Breaks Out All Over Montenegro*, The New York Times, 29. August 1919), Njujork tribjunu (*Montenegro*

BALKAN TROUBLE SEEMS TO BE ARISING AGAIN

LONDON, Aug 28 – Fighting has broken out everywhere in Montenegro and the whole country is in a state of revolution, according to news received here. The situation is extremely serious and the Serbians are using strong measures in an attempt to suppress the uprising.

“We seem to be in for a recrudescence of the Balkan trouble,” was a statement made to the Associated Press today from an authoritative source.

Montenegrins Cut Railway

The Montenegrins have cut the railway between Virpazar and Antivari, on the coast.

The Serbians are receiving reinforcements, but are not meeting with success in their efforts to put down the revolutionary movement, according to the advices, which represent the Montenegrin National spirit as thoroughly aroused and the animosity of the people against the Serbians increasing.

KING NICHOLAS HAS NEVER RECOGNIZED DEPOSITION

The uprising in Montenegro seems likely to bring to a head the long-smouldering differences between the Montenegrin supporters of Ex-King Nicholas and the faction adhering to the plan for the incorporation of Montenegro in the Yugoslav State. King Nicholas has never recognized the validity of the act of the Montenegrin Assembly, last Winter, in deposing him, and has continued to maintain the old Royal Montenegrin Government, with its seat in a suburb of Paris.

Serbia is insistent upon the adhesion of Montenegro to Jugoslavia, and claims that a majority of the Montenegrins favor the union. The contention of the Nationalist party in Montenegro, however, is that the Montenegrin National Assembly has been “packed” with pro-Serbians, making the action of that body in voting last April for adhesion to the Yugoslav State not truly representative of Montenegrin opinion.

Disorders broke out in Montenegro early in July against what was characterized as “the Serbian military occupation” of that country, and guerrilla warfare was reported to be reviving in the mountain regions.

Revolts Against Serbian Rule, New York Tribune, 29. August 1919) i Vašington postu (*Revolt Sweeping All Montenegro*, The Washington Post, 29. August 1919).

Prevod:

Boston gloub, 28. avgust 1919.

**CRNA GORA SE BUNI
PROTIV SRBIJE**

**IZGLEDA DA SE PONOVO
BUDI BALKANSKI PROBLEM**

LONDON, 28. avgust – Borbe su izbile širom Crne Gore i čitava zemlja je u stanju pobune, kako se navodi u vijestima koje stižu ovdje. Stanje je krajnje ozbiljno, a Srbi primjenjuju oštre mjere u nastojanju da uguše ustanak.

„Izgleda da nam predstoji ponovno razbuktavanje balkanskog problema,“ izjava je koju je Asošijeted pres dobio danas od pouzdanog izvora.

Crnogorci presjekli prugu

Crnogorci su presjekli prugu između Virpazara i Bara, na obali.

Srbi dobijaju pojačanja, ali ne uspijevaju u svojim naporima da uguše pobunjenički pokret, sudeći po navodima, u kojima se tvrdi da je crnogorski narodni duh probuđen a neprijateljstvo naroda ka Srbima u porastu.

**KRALJ NIKOLA NIKADA NIJE
PRIZNAO SVRGAVANJE SA PRESTOLA**

Ustanak u Crnoj Gori će vjerovatno dovesti do sukoba dugo tinjajućih razlika između crnogorskih pristalica bivšeg kralja Nikole i frakcije koja podržava plan za uključivanje Crne Gore u jugoslovensku državu. Kralj Nikola nikada nije priznao vjerodostojnost postupka Skupštine Crne Gore od prošle zime, kojim je svrgnut sa prestola, i održava i dalje staru kraljevsku vladu Crne Gore sa sjedištem u predgrađu Pariza.

Srbija insistira na tome da se Crna Gora pripoji Jugoslaviji, i tvrdi da veći na Crnogoraca podržava to ujedinjenje. Argument nacionalističke stranke u Crnoj Gori, međutim, je taj da je Narodna skupština Crne Gore bila „krcata“ pro-Srbima, zbog čega postupak tog tijela u prošloaprilskom izglasavanju priključivanja jugoslovenskoj državi ne predstavlja zaista stavove crnogorskog mnjenja.

Neredi su izbili u Crnoj Gori početkom jula protiv onog što se zove „srpska vojna okupacija“ te zemlje, a u planinskim krajevima navodno ponovo oživljava odmetništvo.

127.

Chicago Daily Tribune, 29. August 1919

“ITALIAN-MADE.” – PALANDECH.

[By John R. Palandech in yesterday's Jugo-slavia.]

No importance is given to the so-called "revolt" in Montenegro by the Chicago Yugoslavs. It is Italian and German made, the united Yugoslavs will be able to handle the situation, and no harm will be done.

Through secret propaganda Italy has been trying to mobilize Montenegrins in America and elsewhere for a long time in her efforts to put back on the throne the Italian king's father-in-law and to disrupt the Yugoslav union, which is one of the greatest blessings that came out of this war.

Italy has enlisted all the German and Magyar anti-Yugoslav influences and has been carrying on seditious propaganda in Jugoslavia— since the armistice and before. She has, of course, centered her schemes in Montenegro, to make it appear that the Serbs were fighting among themselves. The truth of the matter is that the disturbers are a few Montenegrins, supporters of the former king, and Italians camouflaged as Montenegrins, who have been landed there by Italy. The people of Montenegro have twice since the armistice voted almost unanimously for a union with Serbia and deposition of its former king, who is a tool of Italy and a traitor to the Yugoslav union.

Prevod:

Čikago dejli tribjun, 29. avgust 1919

„NAPRAVLJENO U ITALIJI“ – PALANDEK

[Piše Džon R. Palandek u jučerašnjoj Jugoslaviji.]

Jugosloveni u Čikagu ne pridaju značaj takozvanom „ustanku“ u Crnoj Gori. To je sve italijansko i njemačko maslo. Ujedinjeni Jugosloveni će uspjeti da izađu na kraj sa tom situacijom i neće biti nikakve štete.

Preko tajne propagande, Italija dugo pokušava da pokrene Crnogorce u Americi i u drugim državama u svom nastojanju da vrati na presto tasta italijanskog kralja i da naruši jugoslovensku zajednicu, koja je jedan od najvećih blagoslova koji je proistekao iz ovog rata.

Italija se služi svim njemačkim i mađarskim antijugoslovenskim uticajima i sprovodi subverzivnu propagandu u Jugoslaviji – i prije i poslije primirja. Naravno, svoje spletke je usredsredila na Crnu Goru kako bi djelovalo da se Srbi međusobno sukobljavaju. Istina je da su pobunjenici zapravo nekolicina Crnogoraca, pristalica bivšeg kralja, i Italijani prerušeni u Crnogorce koje je tamo ubacila Italija. Narod Crne Gore je u dva navrata od prekida vatre glasao jednoglasno za ujedinjenje sa Srbijom i svrgavanje sa prestola bivšeg kralja, koji je italijanski instrument i izdajnik jugoslovenske zajednice.

Crnogorski dan u Njujorku 11. oktobra 1918.

General Gvozdenović govori na Oltaru slobode, Medison skveru, na Dan Crne Gore u cilju stimulisanja prodaje obveznica Četvrte serije za univerzalni mir.

**FOTOGRAFIJE CRNE GORE KOJE SU NAPRAVILI
OFICIRI AMERIČKOG CRVENOG KRSTA**

Put od Kotora do Cetinja, Crna Gora. 1920.

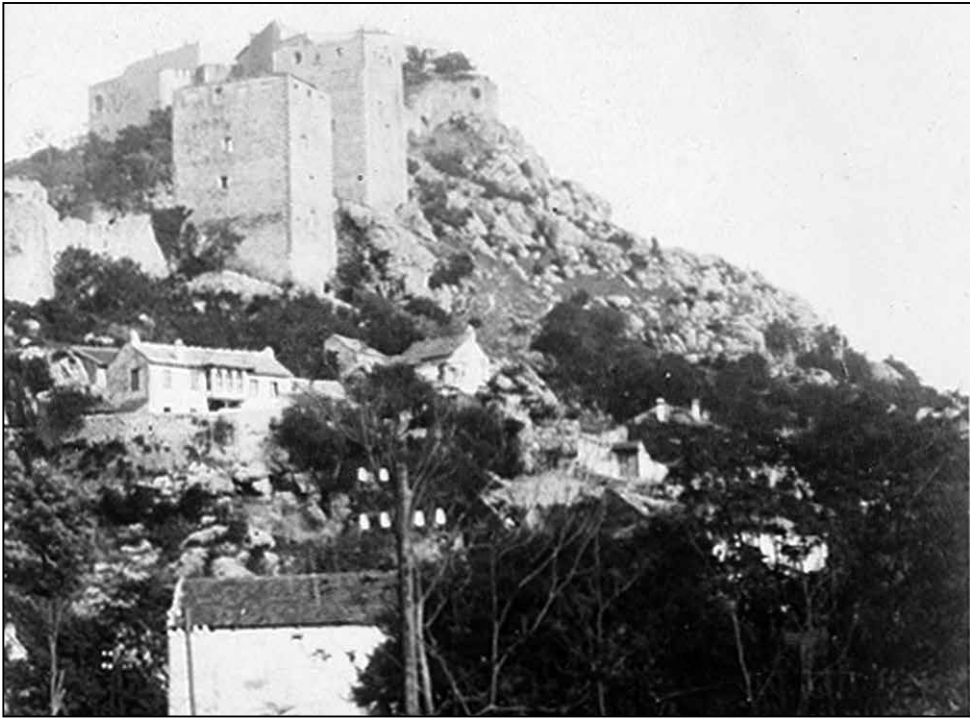
Dolina rijeke Rijeke u Crnoj Gori. Ovo je možda najdivniji pogled u cijeloj Crnoj Gori. Oko se raduje prostoru sve do doline Rijeke, preko Skadarskog jezera, preko doline u kojoj je podignuta Podgorica do dalekih snežnih visina albanskih Alpa. 1920

Crna Gora je masa planina i stena, kanjona i vrhova koji se nižu širom cele zemlje. U pokušaju da donesu olakšanje ovoj naciji, radnici Američkog Crvenog krsta bili su primorani da koriste najprimitivnije transportne planinske magarce i volove. 1919.

Pejzaž zemlje je prelep, ali priroda krije mnogo ljudske patnje koju su otkrili radnici Američkog Crvenog krsta. Zemlju je pogodila nestašica hrane, a rat je naneo ogromne teškoće ljudima. Američki Crveni krst pokušava da isporuči dopunsku hranu i pruži medicinsku pomoć jer je pedeset procenata stanovništva pogođeno nekom vrstom bolesti. 1919.

Ovako putniku izgledaju domovi Crnogoraca. Zemlja je toliko planinska da se može naći vrlo malo ravnog prostora za sela. Kuće izgledaju kao da se drže za zidove od stena. Upravo ova topografija je otežala humanitarni rad Američkog Crvenog krsta u ovoj zemlji. 1919.

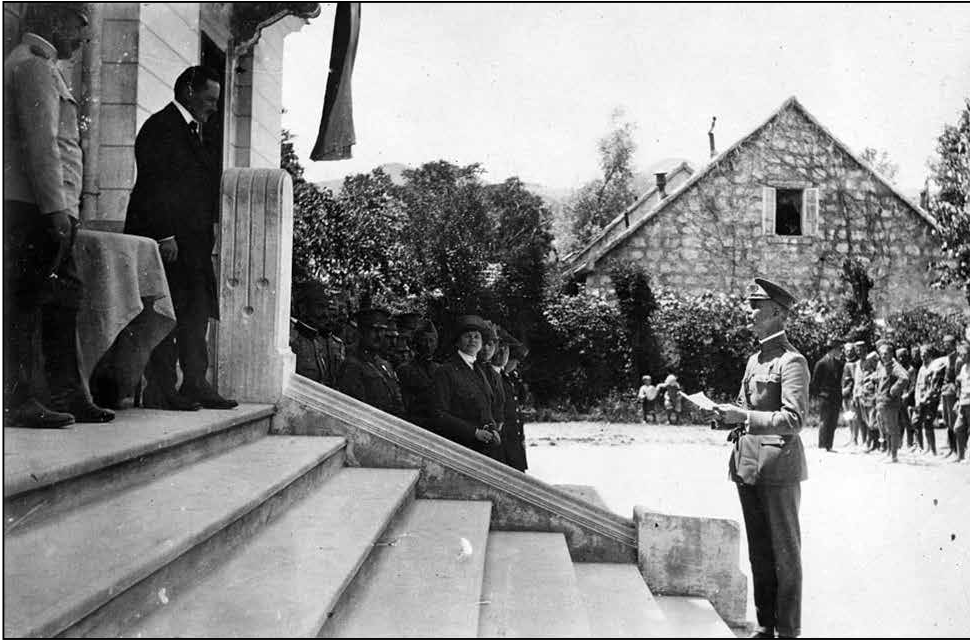
Američka bolnica Crvenog krsta. Crna Gora, 1920.

Sjedište Američkog Crvenog krsta u Kotoru, Crna Gora. 1919.

Američka zastava uručena je majoru E.J. Sviftu, iz San Franciska od strane grupe zahvalnih crnogorskih vojnika, zajedno sa malim komadom artiljerije koja je u upotrebi kod Crnogoraca već pedeset godina. Zastava je uručena majoru Sviftu u znak zahvalnosti za rad Američkog Crvenog krsta u Crnoj Gori. Vojnici nisu mogli da kupe američku zastavu u svojoj zemlji, pa su nabavili plakat u boji i koristili zastavu koja je na njemu prikazana kao šablon, 1920.

Major Henry Fairclough, Američki Crveni krst, odgovara na obraćanje guvernera Pavićevića na Cetinju, Crna Gora, povodom odlikovanja Crnogorske jedinice Američkog Crvenog krsta. 1919.

Plate isplaćene u belom brašnu. Američko brašno koje se distribuira u Crnoj Gori pod nadzorom Crvenog krsta prvo je stiglo u zemlju posle pet godina. Kotor, 1920.

Bolje zdravlje za svet. Depo Crvenog krsta u Crnoj Gori, puni zalihe na kamionete za distribuciju u udaljene planinske oblasti u kojima je pedeset posto stanovništva zaraženo nekom vrstom bolesti. 1919.

Pukovnik Frederick Keppel, jedan od direktora Američkog Crvenog krsta razgovara o nedaćama stanovnika Crne Gore sa Olivijom Hamilton, medicinskom sestrom iz Filadelfije, stacioniranom u Crnoj Gori, 1920.

New York Tribune, 31. August 1919

THE MONTENEGRIN REVOLT

A revolt in Montenegro against the merger of that little state into the Yugoslav kingdom is only one more evidence of the extreme tension in the Balkans caused by the long delays in perfecting the Austrian, Hungarian and Bulgarian treaties. Last April South Slav unity seemed assured. All the elements of the projected new state were enthusiastic about fusion. A Montenegrin national assembly decreed the deposition of old King Nicholas, the absentee monarch, and adhesion to Jugo-Slavia.

But friction arose among the Yugoslavs. The Croats have shown a disposition to prefer nationalization on their own account, in company with the Slavonians¹. King Nicholas has never conceded the legality of his dethronement, and the Montenegrin faction friendly to him has started a revolt against the Serbian military occupation. The Montenegrins are a simple mountain people, accustomed to isolation. Many of them, no doubt, do not take kindly to being swallowed up in a big South Slav kingdom. Particularism has been a Balkan characteristic for centuries. Nationalistic tendencies are powerful. The political and economic advantages of combination seem remote to tribesmen, like the Montenegrins and Albanians, whose ideals of government are still excessively primitive.

Will Serbia be able to coerce Montenegro into an amalgamation which is distasteful to her people? Is such an amalgamation worth while? The Balkan peoples are a rule to themselves. They do not look at life from the angle of economic opportunity. Their personal and racial prejudices outweigh all arguments in favor of political standardization. They distrust the intentions of the map makers at Paris, however benevolent those intentions may be. American diplomacy kept out of the Balkans while the war lasted. It has now plunged into the whirlpool.

But every new development in that region of perennial unrest challenges the wisdom of our change of attitude. Getting involved in Balkan controversies is to buy into a wrangle without end.

¹ Misli se na Slovence.

Prevod:

Njujork tribjun, 31. avgust 1919.

CRNOGORSKI USTANAK

Ustanak u Crnoj Gori protiv pripajanja te državnice jugoslovenskoj kraljevini je samo još jedan dokaz ogromne tenzije na Balkanu koju izaziva dugo odlaganje završavanja austrijskog, mađarskog i bugarskog sporazuma o miru. Prošlog aprila je zajednica Južnih Slovena djelovala zagarantovana. Svi elementi osmišljene nove države su bili uzbuđeni zbog spajanja. Crnogorska narodna skupština proglasila je svrgavanje sa prestola starog kralja Nikole, vladara u odsustvu, i pripajanje Jugoslaviji.

Ali, između Jugoslovena je došlo do razmirica. Hrvati su iskazali naklonost ka zasebnoj nacionalizaciji, zajedno sa Slavoncima¹. Kralj Nikola nikada nije priznao zakonitost svog zbacivanja sa prestola, a crnogorska stranka koja mu je naklonjena je započela pobunu protiv srpske vojne okupacije. Crnogorci su jednostavan planinski narod, navikao na izolaciju. Mnogi od njih, bez sumnje, ne odobravaju to da ih proguta velika južnoslovenska kraljevina. Zasebnost je balkanska vjekovna odlika. Nacionalne tendencije su jake. Političke i ekonomske prednosti udruživanja djeluju daleko plemenskim zajednicama poput crnogorske i albanske, čiji su ideali vlasti i dalje krajnje primitivni.

Da li će Srbija uspjeti da natjera Crnu Goru na spoj koji se ne dopada njenom narodu? Da li je takav spoj vrijedan? Balkanski narodi žive po sopstvenim pravilima. Oni ne gledaju na život iz ugla ekonomskih prilika. Njihove lične i rasne predrasude nadvladavaju sve argumente u korist političke standardizacije. Oni nemaju povjerenja u namjere krojača svijeta u Parizu, koliko god da su te namjere blagonaklone. Američka diplomatija se nije umiješala na Balkanu za vrijeme rata. Sada je skočila u vir.

Ali svaki novi razvoj u toj oblasti višegodišnjih nemira, iskušava mudrost promjene našeg stava. Umiješati se u balkanske razmirice znači uključiti se u borbu bez konca i kraja.

129.

The Washington Post, 31. August 1919

JUGOSLAVS CHANGE CHARTER^b

Paris. Aug. 30 (Havas). – Modification of the Yugoslav constitution in the direction of federalization is under consideration, according to dispatches from Agram, Croatia.

Under this plan, it is pointed out, Montenegro would be able to join the Slovene confederation, and at the same time preserve her integrity as a separate state.

---

^b Ista vijest je objavljena u Njujork tribjuni (*Modification Of Yugoslav Constitution Being Considered*, New York Tribune, 31. August 1919)

Prevod:

Vašington post, 31. avgust 1919.

JUGOSLOVENI MIJENJAJU USTAV

PARIZ, 30. avgust – U razmatranju je izmjena jugoslovenskog ustava u pravcu federacije, kako se navodi u depešama iz Zagreba u Hrvatskoj.

Prema ovom planu, kako se ističe, Crna Gora bi mogla da se pridruži jugoslovenskoj konfederaciji istovremeno očuvavši svoj integritet kao nezavisna država.

130.

Evening Star (Washington, D.C.), 2 September 1919

REPORTS OF SERBIAN OUTBREAK ARE DENIED BUREAU OF SERBS, CROATS AND SLOVENES PUBLISHES CABLE FROM REPRESENTATIVE IN MONTENEGRO^c

The official information bureau of the kingdom of Serbs, Croats and Slovenes today published a cablegram from Ivan P. Pavitchevitch, the government's representative in Montenegro, denouncing as false recent London dispatches reporting an outbreak against Serbians. The report was characterized as "a mischievous fiction fabricated in Europe by the well known enemies of Jugoslav unification."

Less than twenty Serbian officials now are in Montenegro, the dispatch says, and 20,000 Montenegrin volunteers "are guarding our frontier from the Italian invaders."

"It is true," continued the dispatch, "that hired partisans of the former King Nicholas coming from Italy clothed in Italian uniforms and provided with Italian arms and ammunition have appeared in those parts of our territory still controlled by the Italian army. Paid and equipped by Italy, these bands are making desperate efforts in order to establish the former King Nicholas on his throne. I am informed that September 1, 600 of these bandits will be sent from Gaetia, Italy, and landed on the Italian base at Montenegro. According to a rumor Prince Peter, youngest son of the former King of Montenegro is at a head of this adventurous expedition."

---

^c Tekst iste sadržine je objavljen u Vašingtonu postu (*Deny Revolt In Montenegro, The Washington Post, 4 September 1919*)

Prevod:

Ivning star, Vašington, 2. septembar 1919.

**IZVJEŠTAJI O POBUNI PROTIV SRBIJE SU OPOVRGNUTI
BIRO SRBA, HRVATA I SLOVENACA OBJAVLJUJE TELEGRAM
SVOG PREDSTAVNIKA IZ CRNE GORE**

Zvanični Informacioni biro Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca je danas objavio telegram Ivana P. Pavićevića, vladinog predstavnika u Crnoj Gori kojim osuđuje kao lažne nedavne depeše iz Londona, koje izvještavaju o pobuni protiv Srba. Izvještaj je okarakterisan kao „zla izmišljotina koju su stvorili dobro poznati evropski neprijatelji jugoslovenskog ujedinjenja.“

Sada je u Crnoj Gori manje od dvadeset srpskih zvaničnika, kaže telegram, i 20.000 crnogorskih dobrovoljaca „čuvaju našu granicu od italijanskih uljeza.“

„Tačno je“, nastavlja se u telegramu, „da su se u djelovima naše teritorije koje još uvijek kontroliše italijanska vojska pojavile najmljene pristalice bivšeg kralja Nikole, koji dolaze iz Italije u italijanskim uniformama i snabdjeveni italijanskim oružjem i municijom. Ove čete, plaćene i opremljene od Italije, čine očajničke napore s ciljem postavljanja bivšeg kralja Nikole na presto. Obaviješten sam da će 600 ovih bandita biti 1. septembra poslato iz Gaete, Italija, da se iskrcaju u italijansku bazu u Crnoj Gori. Glasina kaže da se na čelu ove pustolovne ekspedicije nalazi princ Petar, najmlađi sin bivšeg kralja Crne Gore.“

131.

Chicago Daily Tribune, 4 September 1919

**SERBS WIPE OUT
ROYALIST PARTY
IN MONTENEGRO**

**OFFICIAL OBSERVERS BRING
GREWSOME REPORTS
TO PARIS**

PARIS, Sept. 3. – American and British military intervention in Montenegro, to prevent widespread massacre of the royal Montenegrins by the Serbians, is recommended by neutral observers who arrived in Paris yesterday and who are today making vigorous reports to their governments.

“Under Serbian occupation Montenegro today represents the bloodiest slaughter spot in Europe,” a returning official observer stated. “Unless England and America interfere not a single royal Montenegrin will be alive. The Serbs are killing them wholesale.”

U. S. Food Seized

Of particular interest to Americans is the report, brought back by these neutral observers to the effect that entire stocks of American food rushed to Montenegro by the Hoover administration have fallen into the hands of the Serbians. Before a Montenegrin can acquire any of these supplies, he must first denounce, his own country and swear allegiance to the Serbian King Peter. Failing in this he is thrown into jail. The jails in Cetinje and Cattaro are reported full of Montenegrins and bands of Montenegrins captured in the hills are being brought in daily and executed.

Want King Back

Montenegro may be ready for a change from its old form of patriarchal government," said a returning authority, who refused to permit the use of his name, "but at present all Montenegrins want the return of their king to deliver them from the foreign yoke of Serbia. They entered the war with the entente, and now as a result not only are excluded but of a place at the peace conference, and not only are denied the right of self-determination, but their king is exiled and their country placed under foreign rule. If Nicholas returns to Montenegro, the entire country will rise with him. The revolt against Serbia is in full swing now."

Official publication of certain government report setting forth the above and urging American and British military intervention are expected soon. King Nicholas and his court remain in Paris, where they receive royal subventions from the British and French governments, who also credit Ministers to the Montenegrin court.

Prevod:

Čikago dejli tribjun, 4. septembar 1919.

**SRBI ZBRISALI
ROJALISTIČKU STRANKU
U CRNOJ GORI**

**ZVANIČNI POSMATRAČI
DONOSE STRAHOVITE IZVJEŠTAJE
U PARIZ**

PARIZ, 3. sept. – Neutralni posmatrači koji su juče doputovali u Pariz i koji danas podnose izvještaje svojim vladama, preporučuju američku i britansku vojnu intervenciju u Crnoj Gori kako bi se spriječio sveopšti pokolj Crnogoraca rojalista od strane Srba.

„Pod srpskom okupacijom Crna Gora danas predstavlja najkrvaviju klanicu u Evropi“, izjavio je zvanični posmatrač koji se vratio. „Ukoliko se Engleska i Amerika ne umiješaju, neće preživjeti nijedan Crnogorac rojalista. Srbi ih ubijaju na veliko.“

Hrana SAD zaplijenjena

Od posebnog značaja za Amerikance je izvještaj koji su podnijeli ovi neutralni posmatrači, a koji se odnosi na to da su čitave zalihe američke hrane koje je Huverova uprava hitno poslala u Crnu Goru pale Srbima u ruke. Prije no što jedan Crnogorac može dobiti išta od ovih zaliha, prvo mora da se odrekne svoje zemlje i da se zakune na vjernost srpskom kralju Petru. U suprotnom, biva bačen u zatvor. Zatvori u Cetinju i Kotoru su navodno puni Crnogoraca, a bande Crnogoraca uhvaćene u brdima se svakodnevno dovode i strijeljaju.

Traže povratak kralja

„Crna Gora je možda spremna za promjenu starog patrijarhalnog oblika vlasti,“ rekao je jedan zvaničnik po povratku koji je odbio da dozvoli da mu se navede ime, „ali trenutno svi Crnogorci traže da se vrati njihov kralj koji bi ih izbavio srpskog stranog jarma. Ušli su u rat zajedno sa Antantom, a zauzvrat ne samo da su na prevaru ostali bez mjesta na mirovnoj konferenciji, i ne samo da im je uskraćeno pravo na samoopredjeljenje, već je i njihov kralj progнан a zemlja stavljena pod stranu vlast. Ako se Nikola vrati u Crnu Goru, čitava zemlja će se dići sa njim. Ustanak protiv Srbije je sada u punom jeku.“

Zvanični izvještaji određenih vlada u kojima će stajati gore navedeno i koji će pozivati na američku i britansku vojnu intervenciju se očekuju uskoro. Kralj Nikola i njegov dvor ostaju u Parizu, gdje primaju kraljevske subvencije od vlada Britanije i Francuske, koje imaju i akreditovane ministre pri crnogorskom dvoru.

132.

The Washington Post, 6 September 1919

SERBS ACCUSED OF MASSACRE.

TRYING TO CRUSH INDEPENDENCE IN MONTENEGRO, SAYS LEGATION MEMBER

Editor The Washington Post: To the communique sent early this week by the official information bureau of the kingdom of Serb, Croats and Slovenes, and published in The Washing-ton Post, the legation royal of Montenegro at Washington wishes to declare that the statement made by Ivan P. Pavitchevitch, denying a Montenegrin outbreak against the Serbs, is an absolute falsehood.

An official information received by the Montenegrin legation indicates that in Nikshitch, a town of the interior of Montenegro, the Montenegrins revolted against the Serbs, who are at the present time occupying Montenegro, with a view to annexing the country.

In spite of what might have been said and what will be said by the Serbian government or its representatives, this occupation is entirely against

the will of the Montenegrin people, who demand their independence and will not submit to foreign domination, especially that of the present Serbian government, under which rule, worse atrocities have been committed than those attributed to the Bulgars (who most likely copied their ruthlessness from the Serbs). During these Nikshitch outbreaks the Serbs massacred defenseless old men, women and children, those who escaped the slaughter being given the alternative either to be killed or to swear allegiance to the Serbian crown.

In the villages in the vicinity of Nikshitch, namely in Ozrinitchi, Strashovina, Stubitsa, Klitchevo, Rubezani, Dragova-luka, Kotchani, Milotchani and Brutchanats the Serb regulars massacred the population, sacked every house and took all the booty, they possibly could lay their hands on, including the cattle. This is Serbian rule and culture.

Referring to Ivan P. Pavitchevitch's information that 600 "Montenegrin bandits" will be sent to the Italian base in Montenegro, we wish to state that this appellation of "bandits" so gratuitously given to men loyal to their country and king should be applied to Pavitchevitch himself, whose past life in the Serbian police is of such a nature that he might justly be called "the bandit of bandits."

Before closing, we wish to emphasize the fact that, in spite of all Serbian machinations and intrigues against Montenegro and her king, the latter is still recognized as such by all the nations of the world (with the exception of the gang that is official Serbia), and that at the present time there is no "former King of Montenegro living," but that King Nicholas is still the sovereign of the country, with the loyal support of his oppressed people.

Montenegrin Legation. By Lieut. Y. Chaoulitch.
Washington, D. C., Sept. 5, 1919.

Prevod:

***Vašington post*, 6. septembar 1919.**

SRBI OPTUŽENI ZA MASAKR.

**NASTOJE DA SLOME NEZAVISNOST U CRNOJ GORI,
TVRDI ČLAN POSLANSTVA**

Uredniku Vašington posta: Na saopštenje koje je početkom ove nedelje idzao zvanični Obavještajni biro Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, a koje je objavljeno u Vašington postu, kraljevsko poslanstvo Crne Gore u Vašingtonu želi da izjavi da je saopštenje koje je izdao Ivan P. Pavićević, u kome se poriče crnogorska buna protiv Srba, apsolutna neistina.

Zvanična obavještenja koja je dobilo crnogorsko poslanstvo navode da su se u Nikšiću, gradu u unutrašnjosti Crne Gore, Crnogorci pobunili protiv Srba, koji trenutno okupiraju Crnu Goru sa ciljem da anektiraju zemlju.

Uprkos onome što su Vlada Srbije ili njeni predstavnici možda izjavili ili što će izjaviti, ova okupacija je u potpunosti protivna volji crnogorskog naroda koji zahtijeva svoju nezavisnost i neće se predati stranoj prevlasti, pogotovo ne sadašnjoj vladi Srbije pod čijom su vlašću počinjena gora zjverstva od onih koja se pripisuju Bugarima (koji su najvjerojatnije svoju svirepost preuzeli od Srba). Tokom tih sukoba u Nikšiću, Srbi su poklali starce, žene i djecu, a onima koji su izbjegli pokolj je dat izbor ili da budu ubijeni ili da se zakunu na vjernost srpskoj kruni.

U selima u blizini Nikšića, odnosno u Ozrinićima, Straševini, Stubici, Kličevu, Rubežanima, Dragovoj Luci, Kočanima, Miločanima i Broćancu, srpska redovna vojska je poklala stanovništvo, premetnula svaku kuću i pokupila sav plijen kog su uspjeli da se dočepaju, uključujući i stoku. To je srpska vlast i kultura.

Što se tiče podatka Ivana P. Pavićevića da će 600 „crnogorskih razbojnika“ biti poslato u italijansku bazu u Crnoj Gori, želimo da kažemo da je ovaj naziv „razbojnici“ koji je tako proizvoljno dat ljudima koji su odani svojoj zemlji i kralju može primijeniti i na Pavićevića lično, čiji je prethodni život u srpskoj policiji bio takav da se on opravdano može nazvati „razbojnik nad razbojnicima“.

Na kraju, želimo da naglasimo činjenicu da je, uprkos svim srpskim mahinacijama i spletkarenjima protiv Crne Gore i njenog kralja, ovaj i dalja priznat od svih naroda svijeta (izuzev te bande od zvanične Srbije), i da trenutno ne postoji nikakav „bivši živi kralj Crne Gore“, već da je kralj Nikola još uvijek vladar svoje zemlje koji ima odanu podršku svog ugnjetenog naroda.

Crnogorsko poslanstvo. Poručnik J. Šaulić
Vašington, 5. septembar 1919.

133.

Chicago Daily Tribune, 8 September 1919

VOICE OF THE PEOPLE

As but limited space can be given letters in this department, writers must confine themselves to 200 or 300 words. Unless they give us their full names and addresses their letters will not be considered. No manuscripts will be returned unless the writer sends postage for that purpose.

Chicago, Sept. 6. – [Editor of the Tribune.] – The statement in a Paris cable attributed to the Neutral Observer in last Thursday's Tribune that, "under Serbian occupation, Montenegro represents the bloodiest slaughter

spot in Europe," is the most unfair and unjust accusation that could be made against a nation of people who have sacrificed everything but their honor in this war for freedom and humanity.

From authentic reports which I receive frequently from all parts of Jugo-Slavia, I can say most emphatically that any accusation against the Serbs committing bloodshed against their brothers in Montenegro is absolutely false and a complete fabrication. Whatever unrest there has been or may be in Montenegro, it is the work of our enemies, in order to disrupt the Jugo-Slav union and bring back on the throne of Montenegro the father-in-law of the king of Italy. There is no difference in nationality, language, religion, or in political or economic aspirations of the Serbs in Montenegro from those in the kingdom of Serbia.

Prior to the Balkan war, when all Serbs forgot their differences and united their efforts to defeat their ancient enemy, the Turk, scores of patriotic Serbs in Montenegro died for the same great ideal of union of all the Serbs and Jugo-Slavs which has been realised in this war.

Montenegro does not represent a nationality. It is inhabited by Serbians exclusively. The name is the Italian for Crna-Gora (Black mountains), which the Serbs adopted from the Turkish Karadag, so named by the Turks because of their many disastrous defeats by the Serbs. The proper name of this part of Serbia is Zeta.

The army against which these baseless accusations are made is made up of Serbs from Montenegro, as well as from all parts of Jugo-Slavia. The Serbs from Montenegro have no grievance; they themselves, by their ballot, deposed King Nicholas and voted for union with Serbia. They deposed the king because he was the stumbling block to Jugo-Slav unity, which has always been and is now the hope and aspiration of all patriotic and liberty loving Jugo-Slavs.

In my judgment, no power can disrupt the established Jugo-Slav union, so dearly paid for by the blood of the Serbian people. For this great ideal they sacrificed more than one-half of their population, they fought heroically from the beginning to the end of the war. They gave everything they had for the cause for which Americans so nobly fought. Serbs asked nothing for themselves but freedom and liberty for their brothers under foreign yoke.

People who have sacrificed themselves for such a noble cause should receive the sympathy of the world and be treated with consideration and justice.

John R. Palandech

Prevod:

Čikago dejli tribjun, 8. septembar 1919.

GLAS NARODA

Pošto se u ovom odjeljku pismima može dati samo ograničen prostor, pisci se moraju ograničiti na 200 do 300 riječi. Ukoliko nam ne dostave svoje puno ime i prezime i adresu, njihova pisma neće biti uzeta u obzir. Rukopisi se neće vraćati ukoliko pisac ne pošalje poštarinu za tu svrhu.

SRBIJA ŽRTVA PROPAGANDE

Čikago, 6. septembar – [Urednik Tribjuna.] – Izjava iz pariskog telegrafa koja se pripisuje neutralnom posmatraču u Tribjunu od posljednjeg četvrtka da „pod srpskom okupacijom, Crna Gora predstavlja nakrvaviju klanicu u Evropi,“ je najnepravednija i nepravičnija optužba koja se može iznijeti protiv jedne države naroda koji je žrtvovao sve osim časti u ovom ratu za slobodu i čovječanstvo.

Iz pouzdanih navoda koje često dobijam iz svih djelova Jugoslavije, mogu kategorički da tvrdim da bilo kakva optužba protiv Srba za krvoproliće protiv njihove braće u Crnoj Gori apsolutno neistinita i potpuna izmišljotina. Kakvog god nemira da je bilo ili može biti u Crnoj Gori, to je djelo naših neprijatelja koji nastoje da naruše jugoslovensku zajednicu i vrata na presto Crne Gore tasta kralja Italije. Nema razlike u nacionalnosti, jeziku, vjeri niti političkim ili ekonomskim težnjama Srba u Crnoj Gori i onih u kraljevini Srbiji.

Prije balkanskog rata, kada su svi Srbi zaboravili na svoje razlike i udružili snage kako bi porazili svog vjekovnog neprijatelja, Turke, stotine Srba rodoljuba u Crnoj Gori je umrlo za isti veliki ideal zajednice svih Srba i Jugoslovena koji je ostvaren u ovom ratu. Crna Gora ne predstavlja nacionalnost. Naseljena je isključivo Srbima. Njeno ime Montenegro je italijanski naziv za Crnu Goru, a Srbi su ovaj usvojili od turskog Karadaga, Turci su je nazvali tako zbog mnogih pogubnih poraza koje su im nanijeli Srbi. Pravo ime ovog dijela Srbije je Zeta.

Vojska protiv koje se iznose ove neosnovane optužbe je sastavljena od Srba iz Crne Gore i iz svih djelova Jugoslavije. Srbi iz Crne Gore nemaju pritužbi; oni su sami, sopstvenim glasovima, svrgnuli kralja Nikolu sa prestola i izglasali ujedinjenje sa Srbijom. Svrgnuli su kralja jer je on bio kamen spoticanja za jugoslovensku zajednicu koja je oduvijek bila i i dalje je ono čemu se nadaju i teže svi rodoljubivi i slobodoljubivi Jugosloveni.

Po mom mišljenju, nikakva sila ne može narušiti uspostavljenu jugoslovensku zajednicu, tako skupo plaćenu krvlju srpskog naroda. Za ovaj veliki ideal su oni žrtvovali više od polovine stanovništva, junački su se borili od početka do kraja rata. Dali su sve što su imali za cilj za koji se Amerika tako plemenito borila. Srbi nisu ništa tražili za sebe osim slobode i slobode za svoju braću pod stranim jarmom. Ljudi koji su se žrtvovali za tako plemenit cilj trebalo bi da uživaju naklonost svijeta i da se prema njima ophode sa uvažavanjem i pravednošću.

Džon R. Palandek

134.

Evening Star (Washington, D.C.), 12 September 1919

**MONTENEGRO STILL IN WAR
INVADING SERBS LOSE – REINFORCEMENTS SENT –
ATROCITIES REPORTED^d**

Paris, September 11 – A Montenegrin official communication issues at Paris says that fighting continues fiercely throughout Montenegro against the Serbian invaders, who have suffered severe losses. The Serbians have sent 15,000 reinforcements by way of Bosnia and Cattaro.

The communication complains of atrocities upon Montenegrin men and women.

Prevod:

Ivning star, Vašington, 12. septembar 1919.

**CRNA GORA JOŠ U RATU
SRBI NAPADAČI GUBE – POSLATA POJAČANJA –
PODNIJETI IZVJEŠTAJI O ZLOČINIMA**

Pariz, 11. septembar – Zvanično crnogorsko saopštenje izdato u Parizu kaže da se širom Crne Gore žestoko nastavljaju borbe protiv srpskih napadača, koji su pretrpjeli ozbiljne gubitke. Srbi su poslali pojačanje od 15.000 ljudi preko Bosne i Kotora.

U saopštenju se ulaže žalba na zločine nad ljudima i ženama u Crnoj Gori.

135.

The Washington Post, 28 September 1919

**PLEA BY MONTENEGRIN KING.
AGED MONARCH ASKS OPPORTUNITY FOR HIS PEOPLE TO
SPEAK.**

(SPECIAL CABLE FROM THE LONDON TIMES
TO THE WASHINGTON POST)

---

^d Isti tekst saopštenja je objavljen i u Vašingtonu postu (*Resist Serbian Invaders*, The Washington Post, 14 September 1919)

Paris, Sept 27. – The 84-year-old king of Montenegro, who awaits in vain for the powers to give him back his mountain kingdom, says:

“I myself, am an old man and it matters little to me that I retain my throne. But it matters much to my people that they shall have the government they want. All I ask for them is that they should have the opportunity of making known whether they want the restoration of the monarchy, an independent republic or whether indeed they agree to be embodied in the kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes.”

Prevod:

***Vašington post*, 28. septembar 1919.**

MOLBA CRNOGORSKOG KRALJA.

**STARI MONARH TRAŽI PRILIKU
DA NJEGOVI NAROD PROGOVORI.**

(POSEBNI TELEGRAM LONDON TAJMSA
VAŠINGTON POSTU)

Pariz, 27. septembar – Osamdesetčetvorogodišnji kralj Crne Gore, koji uzalud čeka da mu sile vrate njegovu planinsku kraljevinu, kaže:

„Ja sam, lično, starac i malo mi znači da zadržim svoj presto. Ali mom narodu mnogo znači da ima vlast kakvu želi. Sve što tražim za njih je da dobiju priliku da se izjasne da li žele obnovu monarhije, nezavisnu republiku ili se zaista slažu da budu priključeni Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.“

136.

***Chicago Daily Tribune*, 5 October 1919**

**EUROPE'S OLDEST
KING READY TO
GIVE UP THRONE**

**NICOLAS OF MONTENEGRO,
80 YEARS OLD, PLEADS
FOR HIS COUNTRY.**

BY FLOYD GIBBONS.

[Chicago Tribune Foreign News Service.]
[By Special Correspondence.]

PARIS, Sept. 15. – In a small, finely, furnished, private salon in the Hotel Meurice yesterday I sat at one side of a green baize covered table and talked with the oldest king in Europe. A dark bearded general, one of the king's subjects, was the only other occupant of the room, and he kindly acted as interpreter for the interview.

Interviewing a king is not an everyday occurrence in the life of an American newspaper man abroad; in fact, Nicholas of Montenegro is the first and only king who has granted me that privilege.

Nicholas is tall and straight, with the heavy shoulders of a fighter. The brightness of his eyes, the smoothness of his face, the vigorousness of his speech and gesticulation belie his 80 years of hardy life among the mountaineers of his tiny kingdom on the shores of the Adriatic. It was Gen. A. Gvosdenovitch, Montenegrin minister to the United States, who presented me. This interesting personality – fighter, student, and diplomat – I had known in Washington and New York. A cordial exchange of smiles, handshakes, and the mumbling of acknowledgments in French completed the introduction.

We take seats at three sides of the table, the king sitting with his massive back to the windows.

Gives Praise for America

“How fortunate you must feel to be the citizen of a great country which rides so serenely through these troubled days,” said the king. “I have studied your country, and through books I know well your great men. In the hearts of my poor people there is the greatest love and admiration for the great foundation of liberty across the sea.

“We of Montenegro love liberty. For 500 years we have fought for it. Our little country was the only spot in all the Balkans that the Turks were never able to possess. In Montenegro we kept the torch of Christianity and western civilization burning down through the centuries. That was our history during the hundreds of years we held our borders against the Turk.

“But in the great war our enemy was the common enemy – the Turks, the Austrians, the Germans, the Bulgarians – and we were among the first to join the cause of the allies.”

“What has been Montenegro's reward for her effort, your majesty?” I asked. When the question was translated the king received it with a smile of resignation.

The Reward

“Our reward,” he said, “our reward is the fact that our country was occupied, looted, and devastated by the enemy the same as Belgium. Our

reward is that today, Montenegro for its effort on behalf of the allied cause has been deprived of its own independence and placed under the rule of a foreign king. This result is now no a punishment imposed upon us by a victorious enemy, but it is the reward that has come to us from the peace table.”

“Why wasn’t Montenegro represented at the peace conference, and why hasn’t the voice of the smallest ally been heard?” I asked.

“That is what my people ask the world,” replied the king. “When the Austrians withdrew from Montenegro, the Serbian army moved in and occupied the whole country, where they now rule by force of arms. This arrangement is explained by them under the terms of an unrepresentative conference which was held on the Island of Corfu, by which the Jugo–Slav federation was formed in the name of democracy.

For Balkan Federation

“A Balkan federation has been the ambition of Montenegrins for years, but not a federation which completely wipes out the history, traditions, and personality of one of its states. The federation is now called the Kingdom of the Serbs, Croats, and Slovenes. Although it occupies our country and attempts to rule it, the name of Montenegro not even mentioned.

“The fact is that the Jugoslav federation in its present form is not what the democratic peoples of America thought it was going to be when they supported the idea. The Jugo–Slav federation is not a democracy but is a plan of a greater Serbia whereby Serbia has taken over the country of one of her allies by force and placed it under the rule of a foreign monarch. That represents Montenegro’s reward for fighting for the allied cause and the further crime is that it has been done under the guise of democracy.”

“What are Montenegro’s aims now?” I asked.

Wants Wilsonian Principle

“We want the benefits of the American principle of self–determination. I want my people to have the kind of government they want. I want them to determine for themselves and express their choice. I want them to say whether they care to be a monarchy or a republic or a democracy or a federated state.

“I am old. I am 80 years of age. For sixty years I have reigned and I am tired. I have told as much to the queen, who is with me in Paris. But the honor of my country and the honor of my people force me to renewed effort. I could not retire leaving them under the rule of a foreign dynasty. They call upon me for benediction and leadership and Montenegro’s call upon me shall never be in vain. I am asking that the peace conference order the withdrawal of the Serbian forces who are murdering my people.”

Wants Yank Troops

“Montenegro wants a plebiscite to be held under the direction of British and American forces. One regiment of American soldiers and one regiment of British soldiers would restore order. Then an allied mission could proceed to register the will of the people by votes.

“If my people want a republic fashioned after your great one, which is dear to them, then I want to be the first to urge the adoption of such a government. Nicholas will never stand in the way of his people. I will abdicate and return with my wife to my mountain home and spend my remaining days in the hearts of my children.”

I had heard the oldest monarch in Europe offer to abdicate his throne and turn his country over to the people. As mentioned somewhere above, times have changed, but there is one king who can keep abreast of them.

Prevod:

Čikago dejli tribjun, 5. oktobar 1919.

**NAJSTARIJI EVROPSKI
KRALJ SPREMAN DA
SE ODREKNE PRESTOLA**

**NIKOLA CRNOGORSKI,
80-GODIŠNJAK, MOLI
ZA SVOJU ZEMLJU**

PIŠE FLOJD GIBONS

[Služba stranih vijesti Čikago tribjuna]
[Od specijalnog dopisništva]

PARIZ, 15. septembar – U malenom, lijepo namještenom salonu hotela Moris sam juče sjedio sa jedne strane stola prekrivenog zelenom čojom, i razgovarao sa najstarijim kraljem u Evropi. Jedan mrkobradi general, jedan od kraljevih podanika, jedini je osim nas bio prisutan u prostoriji, i ljubazno je služio kao prevodilac za intervju.

Intervjuisanje jednog kralja nije svakodnevna pojava u životu jednog američkog novinara u inostranstvu; zapravo, Nikola Crnogorac je prvi i jedini kralj koji mi je dozvolio tu privilegiju.

Nikola je visok i uspravan, sa teškim ramenima jednog borca. Sjaj u njegovim očima, blago lice, žustrina govora i gestikulacije proljepšavaju 80 godina teškog života među brđanima njegove male kraljevine na obali Jadrana. Gen. A. Gvozdrenović, ministar Crne Gore pri Sjedinjenim Državama je taj koji mi ga je predstavio. Ovu zanimljivu ličnost – borca, proučavaoca i diplomatu – upoznao sam u Vašingtonu i

Njujorku. Srdačnom razmjenom osmijeha, rukovanjem i mrmljanjem priznanja na francuskom je obavljeno upoznavanje.

Sijedamo za tri strane stola, kralj svojim masivnim naslonom okrenut prozoru.

Hvali Ameriku

„Koliko mora da se osjećate srećnim što ste građanin jedne velike države koja jezdi tako smireno kroz ove mučne dane,“ rekao je kralj. „Proučavao sam vašu zemlju, i kroz knjige sam dobro upoznao vaše velikane. U srcu mog sirotog naroda leži najveća ljubav i divljenje prema velikim prekomorskim temeljima slobode.

„Mi iz Crne Gore volimo slobodu. Pet stotina godina se borimo za nju. Naša mala zemlja je jedino mjesto na Balkanu koje Turci nikada nisu mogli da prisvoje. U Crnoj Gori baklja hrišćanstva i zapadne civilizacije vjekovima gori. To je bila naša istorija stotinama godina dok smo držali svoje granice protiv Turaka.

„Ali, u velikom ratu je naš neprijatelj bio zajednički neprijatelj – Turci, Austrijanci, Njemci, Bugari – i mi smo bili među prvima koji su se pridružili savezničkoj borbi.“

„A šta je nagrada Crnoj Gori za njen trud, Vaše Visočanstvo?“ upitao sam. Kada je pitanje prevedeno, kralj ga je primio sa rezigniranim osmijehom.

Nagrada

„Naša nagrada,“ rekao je, „naša nagrada je činjenica da je našu zemlju okupirao, opljačkao i razorio neprijatelj isti kao i belgijski. Naša nagrada je da je danas Crna Gora, za svoje napore u ime savezničkog cilja lišena sopstvene nezavisnosti i stavljena pod vlast inostranog kralja. Ovaj ishod sada nije kazna koju nam nameće pobjedonosni neprijatelj, već nagrada koja nam je data sa mirovnog stola.“

„Zašto Crna Gora nije imala predstavnika na mirovnoj konferenciji, i zašto se glas najmanje saveznice nije čuo?“ upitao sam.

„To je ono što moj narod pita svijet,“ odgovorio je kralj. „Kada su se Austrijanci povukli iz Crne Gore, srpska vojska je ušla i okupirala čitavu zemlju, gdje sada vlada silom oružja. Oni ovo rješenje pravdaju nereprezentativnom konferencijom koja je održana na ostrvu Krf, kojom je formirana jugoslovenska federacija u ime demokratije.

Za balkansku federaciju

„Balkanska federacija je godinama crnogorska težnja, ali ne federacija koja u potpunosti briše istoriju, tradiciju i ličnost jedne od svojih država. Ta federacija se sada zove Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. Iako okupira našu zemlju i pokušava da vlada njome, ime Crne Gore nije ni pomenuto.

„Činjenica je da jugoslovenska federacija u svom sadašnjem obliku nije ono što je demokratski narod Amerike mislio da će biti kada su podržali tu ideju. Jugoslovenska federacija nije demokratija, već plan za veliku Srbiju po kojem je Srbija preuzela zemlju jedne svoje saveznice na silu i stavila je pod vlast inostranog monarha. To predstavlja nagradu Crne Gore za borbu za saveznički cilj, a još gori je zločin to što se to čini pod plaštom demokratije.“

„Koji su ciljevi Crne Gore sada?“ pitao sam.

Želi Vilsonov princip

„Želimo prednosti američkog principa samoopredjeljenja. Želim da moj narod ima onakvu vlast kakvu želi. Želim da samo odluče i izraze svoj izbor. Želim da kažu da li žele da budu monarhija ili demokratija ili federativna država.

„Ja sam star. Imam osamdeset godina. Vladao sam šezdeset godina i umoran sam. Isto sam rekao i kraljici, koja je sa mnom u Parizu. Ali čast moje zemlje i čast moga naroda me primoravaju na ponovni napor. Ne bih mogao da se povučem ostavljajući ih u rukama inostrane dinastije. Traže od mene blagoslov i vođstvo, a zov Crne Gore upućen meni nikada neće biti uzaludan. Tražim da mirovna konferencija naloži povlačenje srpskih snaga koje ubijaju moj narod.“

Traži snage Jenkija

„Crna Gora traži plebiscit koji bi se održao pod vođstvom britanskih i američkih snaga. Jedan puk američkih vojnika i jedan puk britanskih vojnika bi povratili red. Onda bi saveznička misija mogla da utvrdi volju naroda putem glasova.

„Ako moj narod želi republiku po uzoru na vašu veliku republiku, koja im je draga, onda želim da budem prvi koji traži usvajanje takve vlasti. Nikola nikada neće stati na put svom narodu. Abdiciraću i vratiti se sa svojom ženom u svoj planinski dom i provesti ostatak svojih dana u srcu moje djece.“

Čuo sam kako najstariji monarh u Evropi nudi da abdicira sa prestola i preda svoju zemlju narodu. Kao što sam pomenuo prethodno, vremena su se promijenila, ali postoji jedan kralj koji može da ide u korak sa njima.

137.

The New York Times, 5 October 1919

CHATTERBOXES OF EUROPE

MONTENEGRIN WOMEN HOLD THE RECORD – HOME LIFE OF HARDY MOUNTAINEERS

BY MAJOR WILLIAM WARFIELD,
American Red Cross Commission to the Balkans.

The life of the women of Montenegro is very hard. They are now the mainstay of the country. Fortunately, they always did most of the work in the fields and the houses. Otherwise their children could not exist today. The men have always done the fighting and the heavier field work, expecting to be waited on in the house. You rarely see a man carrying a load, but on every road are women burdened with goods for the market, firewood, or huge quantities of hay. Sometimes a woman will lead a burdened pony or donkey, but usually she carries her own load in addition.

I have even seen a burdened woman leading a pony on which a man was riding. But I am glad to say this is exceptional, and I have quite often seen a man leading a pony with his wife in the, saddle – he never carried a load. Indeed, a man with a load is a rarity, but a woman so burdened quite the usual thing.

When they are not working the women squat on the floor before the fire talking incessantly. Of all Europeans they are the greatest chatterboxes. If you ask a question they beat around the bush in the most bewildering manner. When they are sick they continue to hang over the fire even in beautiful weather, and refuse to be persuaded to go out for air and exercise.

Indeed, they have a dread of fresh air and cold water. The Red Cross nurses have great difficulty getting the windows open in cases of sickness and in getting their patients bathed. One mother of a very small and dirty baby in Niksich assured our nurse that she would certainly not bathe the child, she had done it before it was sick – and plainly regretted it. At the same time she was shocked at the suggestion that she put the baby out in the warm Summer sunshine.

There are exceptions, however, and it is touching to observe the complete faith some of the people place in the hitherto unheard-of doctrines that are being preached to them. Open windows, calcimined walls, and clean floors are growing more numerous every day. The rebellious are few and the insincere still fewer. Only once did I catch sight of a window being furtively opened when our nurse was seen approaching.

In the old town at Podgoritza, in the ruins of an old Turkish house, were several very poor families. We entered a cow stable and ascended to the floor above, where a pretty little girl of 12 years greeted the nurse affectionately. She was just recovering from pneumonia. The nurse had found her quite sick some time ago, complaining of pains in her legs, and it wasn't until she bathed her that she found the child was lying on a table about two feet too short for her. The little patient was soon in a more suitable, bed and quickly on the road to recovery.

The General's Widow

There were other patients in the same building, one family here, another there. Then there was a sort of balcony with a clean room on one side, dingy, but hung with pictures, a huge bed in one corner. It was the home of a splendid old woman, 90 years of age, the widow of a General, the mother of three officers who had been killed in the late wars. Alone and destitute, she had taken refuge here in this miserable place above the cow stable. She was tall, nearly 6 feet, and had plainly been beautiful in a Junoesque¹ way, with the rich marks of character that are very noticeable among the Montenegrin women of the better class.

She welcomed us with delighted cordiality, and showed us the photographs of the tall, lithe, virile men for whom she had lived her life. The one remnant of her old splendor was a wide belt, incrustated with beaten brass and large carbuncles, a part of her national costume. With the insistent hospitality of her race, she compelled me to accept a small glass of the native slirovitz, though it was the middle of the morning. She was active, clear-eyed, and vigorous – at 90, the mother of many children, burdened with sorrow and poverty. There was a pride and forcefulness about her such as has inspired the Slavs for centuries in their unceasing struggles with hostile neighbors.

Next to his naturally unhygienic surroundings, the Montenegrin suffers most from too intimate an acquaintance with the anopheles mosquito. Almost every other case that is brought to the attention of the Red Cross doctors is malaria. Next in importance as far as quantity is concerned is tuberculosis. These hardy mountaineers are resistant, but recent exposure and hunger have resulted in an increased propagation of the white plague, so that now it is found everywhere. I saw several men who brought it back from Austrian prison camps, new and peculiarly deadly sources of infection. On account of ignorance and poor medical facilities, venereal disease also is shockingly common in congenital form among quite young children, I do not believe it is due to immorality. The Montenegrins are vigorous mountaineers, living in small communities an outdoor life, and there is no evidence of immorality among them. It is my opinion that the disease has long been in the country and owes its origin to the unrest of frequent wars and its continuation to ignorance. Much of that now existing can be traced to the Austrians.

Montenegro is the poorest of the Balkan nations in point of schools. The children have run wild for the last few years and bear confinement badly. Only in two or three places can schools be said to be running systematically. It must not be supposed that this is due to indifference. The fact is that the Montenegrin is very keen for education, as are all the Balkan Slavs, but has suffered from the poverty and reactionary character of the old Government. In Podgoritza the primary school has been reinstated in its original home, used as barracks by the Austrians, and is quite generally attended.

One little client of the district nurse a certain Angelina, was suffering from a disability not unfamiliar in more advanced lands – Angelina did not go to school because she had nothing to wear. As her mother put it, she could not afford it. Angelina was a ragged little miss, indeed, and not too clean, wherefore a little sermon from the nurse on the subject of the relative importance of cleanliness and fine clothes – I am not at all sure the mother agreed – but I hope Angelina now goes to school.

A Fine Old Family

In Podgoritza I made the acquaintance of a prominent family whom I would like to introduce as an example of the very best in the country.

The head of the house is a very strongly built, kindly faced man of some sixty years, with a gray mustache and wrinkled cheeks. He wears the national costume, usually topped by a European overcoat, blue breeches, a red black-braided vest, a long-skirted coat, girded around the waist with a sash, a flat black skull cap, and black boots.

His wife wears dark full skirts, an embroidered waist of homemade linen, covered on formal occasions with a sleeveless tunic of soft green material, and on her head a black scarf worn like a mantilla.

Their house is on a corner of the square, and is reached from the rear by a garden gate. It is two stories high, and has four rooms on each floor.

I was received in the kitchen, where I sat on a chair, which served as a seat of honor, while the others were provided with stools. Grandmother had never grown used to the kitchen range, so she squatted on a cushion before a sort of brazier, which took the place of the cooking fire in pre-range days. Beside the range there was so modern a thing as a sink, hung above with fine old copper vessels. On the wall opposite hung rows of copper pans, a goodly array, but less than the family had once possessed, on account of the Austrian requisition of this valuable metal. Everything was spotlessly clean.

We talked in halting Serbian of travel. My kindly host had been with his wife to Jerusalem some fourteen years ago, earning the title of Hajji, the Turkish word for pilgrim still in use. We exchanged such impressions of the road in Turkey as our limited medium of conversation would permit. We drank coffee, and with much formality I took my departure. I saw the old gentleman frequently afterward, and was always impressed by his kindly courtesy and hospitality.

Whether he lives in a house like the Hajji's, or in a cave under the river bank, the Montenegrin loves his home passionately. He is frightfully poor, from no fault of his own. A striking thing about him is that with all his poverty he is preparing for further war, should the peace settlement not be to his liking.

His group consciousness is very strong, as is the case with all the Slavs. It is the sacrifice of the individual to the nation that has caused the sufferings we Americans find in the little country. We have attained our aim in the war, but the Yugoslav is still uncertain of his future, and the uncertainty causes a very deep restlessness in Montenegro.

¹Junona (lat. *Iuno*) je najcjenjenija boginja rimskog panteona, poistovećivana s grčkom boginjom Herom. Smatrana je ćerkom Saturna i ženom vrhovnog rimskog boga Jupitera.

Prevod:

Njujork tajms, 5. oktobar 1919.

EVROPSKE BRBLJIVICE

**CRNOGORSKE ŽENE DRŽE REKORD –
KUĆNI ŽIVOT IZDRŽLJIVIH BRĐANA**

PIŠE MAJOR VILIJAM VORFILD,

Komisija Američkog Crvenog krsta za Balkan

Život crnogorskih žena je veoma težak. One su sada glavni oslonac zemlje. Na sreću, one su oduvijek obavljale najveći dio posla na polju i po kući. U suprotnom, njihova djeca danas ne bi mogla da prežive. Muškarci su se uvijek bavili ratovanjem i težim poljskim poslovima, očekujući da ih u kući služe. Rijetko se može vidjeti muškarac kako nosi teret, ali na svakom putu ima žena natovarenih robom sa pijace, drvima za potpalu, ili velikim količinama sijena. Ponekad bi žene vodile natovarenog ponija ili magarca, ali uglavnom bi nosile i sopstveni teret pored toga.

Čak sam vidio i da natovarena žena vodi konja na kome jaše muškarac. Ali drago mi je što mogu da kažem da je to izuzetak, i često sam viđao muškarce kako vode konje u čijem su sedlu njihove žene – ali oni nikada nisu nosili teret. Zaista, muškarac sa teretom je rijetkost, ali žena tako natovarena je prilično uobičajena stvar.

Kada ne rade, žene čuče na podu oko vatre neprestano pričajući. Od svih Evropljanki, one su najveće brbljivice. Ako postavite pitanje, one odgovaraju nadugačko i naširoko na krajnje zbudjujući način. Kada su bolesne, nastavljaju da se skupljaju oko vatre čak i po lijepom vremenu, i ne mogu se ubijediti da izađu napolje na vazduh da se protegnu.

Štaviše, užasavaju se promaje i hladne vode. Bolničarke Crvenog krsta imaju poteškoća sa tim da otvore prozore u slučaju bolesti, i da natjeraju bolesnike da se okupaju. Jedna majka jako male i prljave bebe u Nikšiću uvjerala je našu bolničarku da sigurno neće kupati dijete, okupala ga je prije no što se razboljelo – i otvoreno zažalila zbog toga. Istovremeno, bila je zabezegnuta predlogom da iznese dijete napolje na toplo sunce.

Ima izuzetaka, međutim, i dirljivo je vidjeti koliko ljudi slijepo vjeruju doktrinama za koje nikada nisu čuli a koje im se propovijedaju. Otvorenih prozora, okrečenih zidova i čistih podova je sve više iz dana u dan. Malo je neposlušnih, a još manje nepoštenih. Samo sam jednom uhvatio prizor da je jedan prozor bio krišom otvoren kada je naša bolničarka ugledana kako se približava.

U starom gradu u Podgorici, u ruševinama jedne stare turske kuće, živi nekoliko jako siromašnih porodica. Ušli smo u štalu za krave i popeli se na gornji sprat, gdje je lijepa djevojčica od 12 godina ljubazno pozdravila bolničarku. Upravo se oporavljala od upale pluća. Bolničarka je prije izvjesnog vremena otkrila da je bolesna, kada se žalila na bolove u nogama, i tek kada ju je kupala otkrila je da dijete leži na stolu pola metra kraćem od nje. Mali bolesnik je uskoro bio u boljem krevetu a ubrzo i na putu da ozdravi.

Generalova udovica

Ima i drugih pacijenata u istoj zgradi, jedna porodica ovdje, druga tamo. Onda je tu bio i nekakav balkon sa čistom sobom s jedne strane, zagušljivom ali sa okačnim slikama, i ogromnim krevetom u jednom uglu. Bio je to dom izvanredne starice od 90 godine, udovice jednog generala, majke tri oficira koji su poginuli u proteklim ratovima. Sama i bez igdje ičega, našla je utočište ovdje u ovom žalosnom mjestu iznad štale za krave. Bila je visoka, skoro metar i osamdeset, i očigledno je bila lijepa poput Junone¹, sa izraženim crtama lica koje su veoma upadljive kod crnogorskih žena boljeg staleža.

Pozdravila nas je oduševljenom srdačnošću, i pokazala nam fotografije visokog, vitkog, muževnog čovjeka za koga je proživjela svoj život. Jedina zaostavština njenog nekadašnjeg sjaja je bio široki pojas, optočen kovanim mesingom i velikim kopčama od tamnocrvenog kamena, dio njene narodne nošnje. Sa ustrajnim gostroprimstvom svoga naroda, primorala me da uzmem čašicu domaće šljivovice, iako je bilo jutro. Bila je pokretljiva, oštrog pogleda i krepka – u devedesetoj, majka mnogobrojne djece, ophrvana tugom i siromaštvom. Bila je puna ponosa i snage kakva je vjekovima inspirisala Slovene u njihovim neprestanim borbama sa neprijateljskim susjedima.

Pored prirodno nehygienskog okruženja, Crnogorci ponajviše pate od suviše ličnog poznanstva sa malaričnim komarcima. Skoro svaki drugi slučaj koji dođe do ljekara Crvenog krsta je malarija. Sljedeće po važnosti što se tiče rasprostranjenosti je tuberkuloza. Ovi kršni brđani su otporni, ali nedavna izloženost hladnoći i gladi doveli su širenju te bijele kuge tako da je sada svuda ima. Vidio sam nekoliko muškaraca koji su je donijeli iz austrijskih logora, nove i naročito smrtonosne izvore zaraze. Što se tiče neobrazovanosti i loših zdravstvenih uslova, venerične bolesti su zapanjujuće česte u urođenom obliku kod prilično male djece, i ne vjerujem da je to zbog razvrata. Crnogorci su krepki brđani, žive u malim zajednicama otvorenim životom, i nema naznaka razvrata među njima. Moje mišljenje je da je bolest dugo u zemlji i potiče od nemira čestih ratova, a postoji i dalje zbog neznanja. Mnoge od postojećih se mogu pripisati Austrijancima.

Crna Gora je najsiromašnija balkanska država u pogledu škola. Djeca su raspuštena u proteklih nekoliko godina i teško podnose zatvoren prostor. Samo na dva ili tri mjesta se može reći da škole rade sistematično. Ne treba pretpostaviti da je to zbog nezainteresovanosti. Činjenica je da Crnogorci veoma vole da uče, ali poput svih balkanskih Slovena, pogođeni su siromaštvom i reakcionarnom prirodom stare vlade. U Podgorici je osnovna škola vraćena u svoj prvobitni prostor, koji su Austrijanci koristili kao kasarnu, i uglavnom se pohađa.

Jedna mala pacijentkinja naše okružne bolničarke, izvjesna Anđelina, patila je od nedostatka koji nije nepoznanica ni u naprednijim zemljama – Anđelina nije išla u školu jer nije imala šta da obuče. Što bi rekla njena majka, nije mogla da priušti odjeću. Anđelina je bila jedna gospođica u ritama, zaista, i ne suviše čista, odakle i bukvice koju je bolničarka održala o važnosti čistoće i fine odjeće – nisam uopšte siguran da se majka slagala – ali nadam se da Anđelina sada ide u školu.

Fina stara porodica

U Podgorici sam upoznao jednu uglednu porodicu koju bih želio da navedem kao primjer onog najboljeg u toj zemlji.

Glava kuće je čovjek od nekih šezdeset godina, veoma jake građe i blagog lica, sa sijedom brkovima i izboranim obrazima. On nosi narodnu nošnju, uglavnom upotpunjenu evropskim kaputom, plavim pantalonama, crvenim prslukom sa crnim vezom, dugačkim kaputom, opasanim oko struka pojasom, ravnom okruglom crnom kapom i crnim čizmama.

Njegova žena nosi tamne duge haljine, izvezen prsluk od domaćeg platna, pokrivan u svečanim prilikama tunikom bez rukava od mekanog zelenog materijala, a crnu maramu preko glave.

Njihova kuća je na uglu trga, i do nje se dolazi sa zadnje strane kroz baštensku kapiju. Na dva sprata je, i ima četiri sobe na svakom spratu.

Mene su primili u kuhinji, gdje sam sjedio na stolici, koja je služila kao počasno mjesto, dok su za druge postavljene hoklice. Baka se nikada nije privikla na kuhinjski šporet, pa je klečala na jastučetu ispred nekakvog kotla, koji je predstavljao kuhinjsku vatru u vremenima prije šporeta. Osim šporeta, bila je tu od novotarija i sudopera, na kojoj su odozgo stajala dva fina stara bakrena suda. Na suprotnom zidu su visili redovi bakarnih tiganja, dobar broj njih, ali manje no što je porodica nekada posjedovala, jer su Austrijanci plijenili ovaj plemeniti metal. Sve je bilo besprekorno čisto.

Pričali smo na lošem srpskom o putovanjima. Moj ljubazni domaćin je sa svojom suprugom bio u Jerusalimu prije nekih četrnaest godina, zaradivši titulu hadžije, turska riječ za hodočasnika koja je još uvijek u upotrebi. Razmijenili smo utiske o putu u Turskoj koliko nam je to naše ograničeno sredstvo komunikacije dozvolilo. Pili smo kafu, i pozdravio sam se veoma ceremonijalno. Vidao sam tog starog gospodina često nakon toga, i uvijek sam bio zadivljen njegovom ljubaznošću i gostoprimstvom.

Bilo da žive u kući poput hadžijine, ili u pećini iznad rijeke, Crnogorci strasno vole svoj dom. Oni su strahovito siromašni, ne svojom krivicom. Nevjerovatna stvar kod njih je da se, uprkos svom siromaštvu, oni pripremaju za dalje ratove, ako im mirovni sporazum ne bude po volji.

Njihova grupna svijest je veoma jaka, kao i kod svih Slovena. To je podređivanje pojedinca narodu, koje je dovelo do stradanja koje smo mi Amerikanci vidjeli u malo zemalja. Mi smo postigli svoj cilj u ratu, ali su Jugosloveni još uvijek nesigurni u svoju budućnost, i ta nesigurnost izaziva veoma dubok nemir u Crnoj Gori.

138.

New York Tribune, 13 October 1919

MONTENEGRINS ACCUSE SERBIANS OF CRUELTY

PARIS, Oct. 12. – Montenegrin forces have inflicted heavy losses on Serbian detachments in the Montenegrin insurrection, which is continuing, says a statement issued by the Ministry of Foreign Affairs of the Montenegrin

government. Montenegro, it is said, has again asked the great powers to order the Serbians out of Montenegro. The statement says:

“At Mount Jouristohe Montenegrins inflicted heavy losses on Serbian forces, and in combats near Cettinje the Serbians lost fifty killed, 186 wounded and many prisoners.

“Montenegrin prisoners are being murdered by Serbians in the most cruel manner, Antoine Boyevitch, a doctor of laws, and several other former students having been found on the battlefield with their eyes gouged out and their hands severed.¹ At Njegouche, a ten-year-old boy was beheaded for having sung the Montenegrin national anthem, and two young women named Arnenivitch were outraged, then shot on the same pretext. Eyes of aged men and women have been burned out with hot ashes by the Serbians.”

¹ Kraljevska crnogorska vlada objavila je u Rimu 1921. godine zbirku dokumenata „Nekoliko stranica iz krvavog albuma Karadorđevića“. Jedan od dokumenata glasi: „6. avgusta 1919. pali su u ruke srbijanskih vlasti kao ranjeni ustaši: Antonije Bojović, kandidat prava beogradskog univerziteta, Mileta Andrijević, pravnik, Tomaš Marković, gimnazist, vodnik Blažo Bojović i četnici Mašanić i Simonović. Ovi nesrećni mladi ljudi umoreni su tada na najgorniji način. Da bi ih primorali da im daju obavještenja o ustanicima, srbijanske vlasti su ih i ranjene mučile najstrašnijim mukama: otkinuli su im noseve, uši i jezike, pa im najposlije oči izvadili.“

Prevod:

Njujork Tribjun, 13. oktobar 1919.

CRNOGORCI OPTUŽUJU SRBE ZA OKRUTNOST

PARIZ, 12. oktobar – Crnogorske snage su nanijele teške gubitke srpskim odredima u crnogorskom ustanku, koji se nastavlja, navodi se u saopštenju Ministarstva spoljnih poslova Vlade Crne Gore. Crna Gora je, kako se navodi, ponovo zatražila od velikih sila da nalože Srbima da napuste Crnu Goru. Ovo saopštenje glasi:

„Na planini Durmitor, Crnogorci su nanijeli teške gubitke srpskim snagama, a u borbama nadomak Cetinja Srbi su izgubili pedeset ubijenih, 186 ranjenih i mnogobrojne zarobljenike.

„Srbi ubijaju crnogorske zarobljenike na najsvirepiji način. Anton Bojović, doktor prava, i nekoliko drugih bivših studenata pronađeni su na bojištu iskopanih očiju i odsječanih šaka.¹ U Njegušima, desetogodišnji dječak je obezglavljen zato što je pjevao crnogorsku nacionalnu himnu, a dvije mlade žene po prezimenu Arnenović silovane su a potom ubijene iz istog razloga. Starim ljudima i ženama Srbi spaljuju oči vrelim ugljevljem.“

The New York Times, 19 October 1919

**CHARGES NICHOLAS
BETRAYED COUNTRY**

**CHARACTERS OF MONTENEGRIN
MONARCH AND CROWN PRINCE
ATTACKED BY SERAJEVO PAPER.**

PRINTS LETTER TO WILSON

**KING ACCUSED OF CAUSING SURRENDER
TO AUSTRIANS FOR GERMAN GOLD
DEPOSITED IN SWITZERLAND**

New attacks on the character of former King Nicholas of Montenegro and members of his household, as well as alleged evidence of intrigues with Austria during the war, are presented by the *Glas Naroda*¹, a newspaper of Sarajevo. The *Glas Naroda* bases its allegations on letters which, it is asserted, passed between members of the royal Montenegrin family during the war and just after the armistice.

Copies of these letters were obtained by the newspaper, which has published extracts from them in pamphlet form and presented a facsimile of each document and a translation of it in English. These pamphlets have just been received in America.

The letters include various communications – an epistle to President Wilson from Nicholas deploring the perfidy of the Serbians, who, the King asserts, are just as responsible for the world war as the Kaiser – and a letter from Crown Prince Danilo to the King wherein the former discusses the possible assassination of Radovitch, former Prime Minister of Montenegro and later a bitter political opponent of the King.

The letter to President Wilson is the only document in the pamphlet not written in Serbian, French being the language used. It was sent to the President just after his first trip to Europe. The passage quoted from it reads:

“My Most Dear and Great Friend:

“Stern and implacable necessity compels me to offend against etiquette and good manners. At the very moment when the great man of victory and world peace sets foot upon these shores come before him as the first among the petitioners who claim his justice and protection.

“Yesterday my deposition from the throne was proclaimed in one of the chief towns in Montenegro, thanks to the effect of Serbian bombs and

money upon a population perishing of famine. The union of my State with Serbia was likewise decreed, by the misuse made of Serbian troops, at a moment when 9,000 Montenegrin notables, 2,000 of whom are officers, had not yet returned from Austrian concentration camps, and their King was detained by the Allies in France.

“If I venture to write to you, Mr. President, it is for fear lest intrigue conducted by the Serbs or their accomplices should seek to capture in advance the good faith of the greatest man of the century.

In spite of their perfidy, I was the first to led them a name by being the first to declare war on Austria, although convinced that the provocation originated on their side by the Sarajevo murders and their Black Hand. The crime perpetrated on the Archduke and his wife was the cause wherefore the world today deplores twenty million victims.

“Horrible thought that this country refuses to realize the crimes it has committed and for which it is responsible to mankind no less than William!

Annotations in the pamphlet concerning this letter point to the fact that while the King was assailing Serbia for taking advantage of the absence of Montenegrin soldiers from their country, those same soldiers had enlisted to fight under the flag of the new army of Greater Serbia.

In a chapter of the pamphlet entitled “German Gold”, the charge is openly made that King Nicholas betrayed his country for money in the capitulation of the Montenegrin forces to the Austrians at Mount Lovchen. Soon after the conquest of Montenegro, when the royal family had fled into exile, it is declared that a vast sum of this money was deposited to Crown Prince Danilo’s account in Switzerland. Here is the published extract of a note from the King to the Crown Prince concerning gold:

“I return to the deposit you have in Switzerland. Don’t forget me, Dano, and keep a little pigeonhole for your poor old Dad. But quite a little one – quite small – only 5, 6, 7 or 800.000 francs and I shall be most beholden and grateful to you.”

When he wanted some of the dowry of his daughter-in-law, the Crown Princess, who was the German Duchess Jutta of Mecklenburg before her marriage to Danilo, Nicholas wrote as follows:

“Au revoir, my dear Dano, and I wish you good health and happiness with your little fatty, to whom I whisper softly, little Boche, little Kultur, kolossal little girl – but very softly so as not to make her cross, and so that she shall not forget me, seeing that I am so poor and needy. Your Dad.”

The pamphlet charges Nicholas with misappropriation of funds granted him by the Allies for relief of his subjects interned by the Austrians. An extract is published from a letter to him from his daughter, the Princess Xenia², in which she urges Nicholas to send food and clothes to the suffering people before he rouses public opinion in Montenegro to such a pitch that he may be exiled. The letter reads:

“As regards the opinion entertained in regard to ourselves in Montenegro, and particularly among the interned, I fancy it is not very good. They have no faith in a better future and everybody is disillusioned. We have not succeeded in looking after them, nor in keeping them informed, nor in arousing their enthusiasm. If it is not too late, then for heaven’s sake send them some food and clothing.”

Princess Xenia, who appears from the documents in the pamphlet to have had more sense of responsibility to her country than the rest of the family, wrote the following concerning the report that King Nicholas was selling army stores for his personal gain:

“Have you read No. 22 of that poisonous ‘Ujedinjenje’ (The Union, a Montenegrin newspaper hostile to the King), in which it speaks of the sale of hundreds of kilos of our stores, greatcoats, hides, etc. I know no one is mad enough to do such a thing at this moment and I know it is impossible. But still it would be a good thing to issue a *dementi* (denial), because the reports that are being published will come to the knowledge of people at home and others who are still in enemy camps, and the impression produced will be disastrous. Andrija and company (referring to Radovitch and his adherents) will say that we, too, got some personal profit out of it. Maybe.”

Of the union between the Serbs, Croats and Slovenes which the majority of his countrymen voted to join, Nicholas wrote as follows to Xenia:

“If the Union is proclaimed, it will naturally be promulgated in a proclamation to the Serbian people. In the meanwhile I shall mark time and see what turn matters will take, and if I can see that they are serious I shall make a move, as follows:

“The proclamation of a republic for all Serbs and Jugoslavs and the abdication of both Serbian Kings and dynasties. The Serbian people are not ripe for a republic, but in advanced Jugoslav circles my move will be acclaimed with enthusiasm and within a short time will lead to a reversion to the present order and regime.

“That is my impression – I may be wrong, but I don’t know what else there is for me to do.”

The following two extracts are, first, from a letter from Nicholas to his son Peter who had asked for the royal authority to take for his own another man’s wife and who, to make sure of that authority, had threatened his father with betrayal of family secrets that would make for a scandal; and second a declaration drawn up by the King to be signed by three persons in good repute to the effect that he and the Queen might acquiesce in Peter’s demands without fear. The letter reads:

“My dear son:

“You write again asking me to send an emissary to represent myself and your mother in suing for the hand of the woman of your choice; failing this, you say you will make a scandal whereby the honor of both of us and of

the whole family will suffer. To obviate this unpleasant possibility we may see our way to agree to your wish, but under the following conditions:

The declaration is as follows: "We, the undersigned, declare upon our consciences, before God and man, that their Majesties, the King and Queen, may without fear, objection, or reproach, send their emissaries to ask for the hand or Mme. Violette Brunet, married and not divorced, neither in the eyes of the Church nor in those of the law, on behalf of their son Peter."

The following letter with which the pamphlet ends suggests that some one might shoot Radovitch and the King get no benefit therefrom. It is from Danilo to Nicholas, and reads:

"I am always afraid lest our people should indulge in some ill-advised attack upon A. Radovitch: we should be blamed for it, and the French, the Serbs and everybody else would profit by it, while you would be no further. I kiss you both with all my heart and all my affection. Your **DANILO**."

¹List *Glas naroda* bio je organ Demokratske stranke. Izlazio je dnevno, od 1919. do 1925. godine.

²Ksenija Petrović Njegoš (1881–1960) crnogorska knjeginja, kćerka kralja Nikole i kraljice Milene. Nije se udavala niti je imala potomstvo. Obrazovanje je stekla na Cetinju. U Parizu je krajem Prvog svjetskog rata postojao Princezin odbor, ustanova za pomoć zatočenim Crnogorcima. Ustanova je bila pod „najvišom zaštitom“ kraljice Milene, a pod upravom knjeginjice Ksenije, kojoj je aktivno pomagala sestra Vjera. Ustanova je počela da radi novembra 1916. Osim na pružanju materijalne pomoći interniranim Crnogorcima, ustanova je radila na povezivanju interniraca sa njihovim porodicama. Vidjeti: Државни календар Краљевине Црне Горе за 1918, Париз 1918, 192.

Prevod:

Njujork tajms, 19. oktobar 1919.

**OPTUŽBE DA JE NIKOLA
IZDAO ZEMLJU**

**KARAKTER CRNOGORSKOG
MONARHA I PRESTOLONASLJEDNIKA
NAPALE SARAJEVSKE NOVINE.**

ŠTAMPA PISMO VILSONU

**KRALJ OPTUŽEN DA JE DOVEO DO PREDAJE AUSTRIJANCIMA ZA
NJEMAČKO ZLATO POHRANJENO U ŠVAJCARSKOJ**

Nove napade na karakter bivšeg kralja Crne Gore Nikole i članove njegove porodice, kao i navodne dokaze o spletkama sa Austrijom tokom rata objavio je danas „Glas naroda“¹, jedan sarajevski list. „Glas naroda“ svoje tvrdnje zasniva na pismima koja su, kako se tvrdi, razmijenjena između članova kraljevske porodice Crne Gore za vrijeme rata i neposredno nakon primirja.

List je došao do primjeraka tih pisama, i objavio je odlomke iz njih u obliku pamfleta i faksimil svakog dokumenta sa njegovim prevodom na engleski jezik. Ovi pamfleti su upravo primljeni u Americi.

Pisma obuhvataju nekoliko dopisa – Nikolinu poslanicu predsjedniku Vilsonu u kojoj osuđuje pritivnost Srba koji su, tvrdi kralj, podjednako krivi za svjetski rat kao i kajzer – i pismo prestolonasljednika Danila kralju gdje ovaj prvi govori o mogućem atentatu na Radovića, bivšeg premijera Crne Gore i potonjeg ljutog političkog neprijatelja kralja.

Pismo predsjedniku Vilsonu je jedini dokument u pamfletu koji nije napisan na srpskom, već je korišćen francuski jezik. Poslato je predsjedniku odmah nakon njegovog prvog puta u Evropu. Paus citiran iz njega glasi:

„Moj najdraži i najveći prijatelju,

„Priješka i neumoljiva nužda me nagoni da prekršim etiketu i pristojnost. U samom trenutku kada veliki čovjek pobjede i svjetskog mira stupa na ove obale, izlazim pred njega kao prvi među moliocima koji traže pravdu i zaštitu.

Juče je proglašeno moje svgravanje sa prestola u jednom od glavnih gradova Crne Gore, zahvaljujući uticaju srpskih bombi i novca na stanovništvo koje umire od gladi. Ujedinjenje moje države sa Srbijom je takođe proglašeno zloupotrebom srpskih snaga u trenutku kada se 9 000 crnogorskih uglednika, od kojih je 2000 oficira, još uvijek nije vratilo iz austrijskih koncentracionih logora, a njihovog kralja Saveznici drže u Francuskoj.

„Ako se usuđujem da Vam pišem, gdine Predsjedniče, to je iz straha da spletke koje prave Srbi ili njihovi saučesnici unaprijed ne pridobiju povjerenje najvećeg čovjeka ovog vijeka.

Uprkos njihovoj pritivnosti, ja sam bio prvi koji im je pritekao u pomoć jer sam prvi objavio rat Austriji uvjeren da je provokacija potekla sa njihove strane od ubistava u Sarajevu i njihove Crne Ruke. Zločin počinjen nad Nadvojvodom i njegovom ženom je bio razlog zbog koga svijet danas oplakuje dvadeset miliona žrtava.

„Užasno je i pomisliti da ova zemlja odbija da prizna zločin koji je počinila i za koji je odgovorna pred čovječanstvom podjednako koliko i Vilijam!

Napomene u pamfletu koje se odnose na ovo pismo ukazuju na činjenicu da su se, dok je kralj napadao Srbiju da je koristila odsustvo crnogorskih vojnika iz njihove zemlje, ti isti vojnici prijavili da se bore pod zastavom nove vojske Velike Srbije.

U poglavlju pamfleta pod nazivom „Njemačko zlato“, kralj Nikola se otvoreno optužuje da je izdao svoju zemlju za novac kapitulacijom crnogorskih snaga pred Austrijancima na planini Lovćen. Ubrzo nakon osvajanja Crne Gore, kada je kraljevska porodica pobjegla u egzil, saopšteno je da je ogroman iznos ovog novca uplaćen na račun prestolonasljednika Danila u Švajcarskoj. Ovo je objavljeni odlomak iz kraljevog pisma prestolonasljedniku povodom zlata:

„Vraćam se na uplatu koju imaš u Švajcarskoj. Ne zaboravi me, Dano, i ostavi malo sa strane i za svog jadnog starog tatu. Ali samo malo – malčice – samo 5, 6, 7 ili 800 000 franaka i biću ti jako dužan i zahvalan.“ Kada je htio nešto od miraza svoje snaje, prestolonasljednikove žene, koja je bila njemačka vojvotkinja Juta od Meklenburga prije no što se udala za Danila, Nikola je pisao ovako:

„Au revoir, moj dragi Dano, i budi mi zdrav i srećan sa svojom bucom, kojoj tiho šapnem, mala Švabice, mala kulturo, kolosalna djevojčice – ali jako tiho tako da je ne naljutim, i da me ne zaboravi, pošto sam sirot i kukavan. Tvoj tata.“

Pamflet optužuje Nikolu da je zloupotrijebio sredstva koja su mu dali Saveznici kao pomoć za ugrožene građane koje su zarobili Austrijanci. Objavljen je odlomak iz pisma koje mu je uputila njegova kćerka, princeza Ksenija², u kome ona moli Nikolu da pošalje hranu i odjeću napaćenom narodu prije no što dovede javno mnjenje u Crnoj Gori do te tačke da ga progna. Pismo glasi:

„Što se tiče mišljenja koje vlada o nama u Crnoj Gori, a posebno među zavtorenicima, pretpostavljam da nije dobro. Nemaju vjere u bolju budućnost i svi su razočarani. Nismo uspjeli da se staramo o njima, niti da ih izvještavamo niti da pobudimo njihovo oduševljenje. Ako nije suviše kasno, onda im, pobogu, pošaljite nešto hrane i odjeće.“

Princeza Ksenija, koja je, sudeći po dokumentima iz pamfleta, imala više osjećaja odgovornosti za svoju zemlju od ostatka porodice, napisala je sljedeće povodom navoda da je kralj Nikola prodavao ratne zalihe za sopstveni ceh:

„Da li si pročitao br. 22 onog odvratnog 'Ujedinjenja' (crnogorske novine koje su protiv kralja), u kojima se govori o prodaji stotina kila naših zaliha, šinjela, kože, itd. Znam da niko nije lud da tako nešto uradi u ovom trenutku i znam da to nije moguće. Ali bi ipak bilo dobro da se izda demanti, jer će navodi koji se objavljuju doći do naroda kod kuće i drugih koji su još uvijek u neprijateljskim logorima, i utisak koji će oni steći će biti poguban. Andrija i kompanija (mислеći na Radovića i njegove pristalice) će reći da smo i mi izvukli neku ličnu korist iz toga. Možda.“

O zajednici Srba, Hrvata i Slovenaca, kojoj je većina njegovih sunarodnika izglasala da se pridruži, Nikola je pisao Kseniji:

„Ako se proglasi ujedinjenje, ono će se naravno objaviti u proglašenju srpskom narodu. U međuvremenu, ja ću biti miran i pratiću u kom pravcu će stvari krenuti, i ako vidim da su ozbiljni, povući ću sljedeći potez:

„Proglašavanje republike za sve Srbe i Jugoslovane i abdikacija oba srpska kralja i dinastije. Srpski narod nije zreo za republiku, ali u naprednim jugoslovenskim krugovima će moj potez dočekati sa oduševljenjem, i za kratko vrijeme će doći do vraćanja na sadašnji red i režim.

„To je moj utisak. Možda griješim, ali ne znam šta mi drugo preostaje.“

Naredna dva odlomka su, prvo, iz Nikolinosog pisma sinu Petru koji je zatražio kraljevo dopuštenje da za sebe uzme tuđu ženu i koji je, kako bi se postarao da dobije to dopuštenje, pripremio svom ocu da će odati porodične tajne koje bi dovele do skandala; a drugo, saopštenje koje je sastavio kralj, a koje je trebalo da potpišu tri ugledne osobe, da će on i kraljica možda pristati na Petrove zahtjeve bez straha. Pismo glasi:

„Dragi moj sine,

„Ponovo mi pišeš tražeći mi da pošaljem izaslanika koji će predstavljati mene i tvoju majku u prosidbi žene koju si izabrao; ako to ne učinim, kažeš da ćeš napraviti skandal kojim bi bila ukaljana i čast nas obojice i čitave porodice. Kako bismo izbjegli ovu neprijatnu mogućnost, moramo se postarati da ti ispunimo želju, ali pod sljedećim uslovima:

Saopštenje glasi ovako: „Mi, dolje potpisani, savjesno tvrdimo, pred Bogom i narodom, da Njihova Visočanstva, kralj i kraljica, mogu bez straha, primjedbi ili prijekora, poslati svoje izaslanike da zatraže ruku gđe Violete Brunet, udate i nerazvedene ni pred crkvom ni pred zakonom, u ime njihovog sina Petra.“

Sljedeće pismo kojim se pamflet završava nagovještava da bi neko mogao ubiti Radovića, a da kralj od toga ne bi imao koristi. Šalje ga Danilo Nikoli, i ono glasi:

„Uvijek strahujem da naš narod ne izvrši nekakav nepromišljen napad na A. Radovića: mi ćemo biti okrivljeni za to, a Francuzi, Srbi i svi drugi će imati korist od toga, dok bi ti bio na istom. Ljubim vas oboje od sveg srca i uz svu ljubav. Vaš
DANILO.“

140.

New York Tribune, 7 November 1919

**MONTENEGRIN NAMED ENVOY
TO PARIS PEACE CONFERENCE**

PARIS, Nov. 6. – Andrei Radovitch, former Premier of Montenegro, has been appointed as one of the plenipotentiary delegates to the peace conference from the Serb–Croat–Slovene state.

The Jugo–Slav delegation¹ at the peace Conference has addressed to the conference a note outlining the reasons why the Serbo–Croat–Slovene state has been unable to sign the treaty of St. Germain with Austria.

M. Radovitch, who was Prime Minister of Montenegro during the early stages of the war, broke with King Nicholas of Montenegro and resigned his office in January, 1917, owing to the refusal of the King to abdicate in favor of the Serbian Crown Prince. He has since been a member of the party favoring the entrance of Montenegro into the Jugo–Slav state.

¹ Delegaciju Kraljevine SHS na Mirovnoj konferenciji u Parizu činili su: Ivan Žogler, profesor, Ante Trumbić, ministar inostranih dijela, Petar Pešić, general, Milenko Vesnić, diplomatski predstavnik u Parizu. Predsjednik delegacije bio je Nikola Pašić.

Prevod:

Njujork Tribjun, 7. novembar 1919.

**CRNOGORCI IMENOVALI IZASLANIKA
ZA MIROVNU KONFERENCIJU U PARIZU**

PARIZ, 6. nov. – Andrija Radović, bivši premijer Crne Gore, imenovan je za jednog od opunomoćenih delegata srpsko-hrvatsko-slovenačke države na mirovnoj konferenciji.

Jugoslovenska delegacija¹ na mirovnoj konferenciji je konferenciji uputila pismo u kome su navedeni razlozi iz kojih srpsko-hrvatsko-slovenačka država nije bila u mogućnosti da potpiše sporazum sa Austrijom iz Sen Žermena.

Radović, koji je bio premijer Crne Gore na početku rata, razišao se sa crnogorskim kraljem Nikolom i vratio svoj mandat u januaru 1917. godine, pošto je kralj odbijao da abdicira u korist srpskog prestolonasljednika. On je od tada član stranke koja podržava ulazak Crne Gore u jugoslovensku državu.

141.

The Boston Globe, 22 November 1919

**D'ANNUNZIO PLANS TO
ANNEX DALMATIA**

**SERBIANS CONCENTRATE TROOPS TO PREVENT
ATTACK ON MONTENEGRO**

LONDON, Nov 22 – The situation on the Adriatic as a result of Gabriele d'Annunzio's¹ campaign has reached a grave crisis. Private advices leave no doubt that he is determined to annex Dalmatia and attack Montenegro.

The Yugoslavs are stated to have concentrated troops and to be prepared to resist aggression.

A still more alarming report says a republican undercurrent directed against the Italian monarchy, exists among d'Annunzio's forces. It is not known, however, whether the insurgent poet leader shares the reported ambition of this military element to attack the Government.

¹ Gabrijele d'Anuncio (Gabriele D'Annunzio, 1863–1938), italijanski pjesnik, političar. Bio je jedan od članova iredentističkog pokreta i začetnik italijanskog fašizma. Okupirao je Rijeku 12. septembra 1919. godine, proglašivši se za komandanta Italijanske uprave za Kvarner.

Prevod:

Boston gloub, 22. novembar 1919.

**D'ANUNCIO PLANIRA DA
ANEKSIRA DALMACIJU**

**SRBI GOMILAJU SNAGE KAKO BI SPRIJEČILI
NAPAD NA CRNU GORU**

LONDON, 22. nov. – Situacija na Jadranu nakon kampanje Gabrijela d'Anuncija¹ je dovedena u ozbiljnu krizu. Nezvanični navodi bespogovorno tvrde da je on riješen da aneksira Dalmaciju i da napadne Crnu Goru.

Jugosloveni navodno gomilaju snage i pripremaju se da se odupru agresiji.

Navodi koji još više zabrinjavaju jesu da među D'Annunzijevim snagama postoji republikanska struja okrenuta protiv italijanske monarhije. Ne zna se, međutim, da li pobunjenički pjesnik-vođa učestvuje u ovoj navodnoj namjeri svog vojnog elementa da se napadne Vlada.

142.

Chicago Daily Tribune, 23 November 1919

**POET TO SEIZE ALL DALMATIA,
SERBIA HEARS**

**MONETENGRO GOAL, TOO;
SLAVS TO FIGHT D'ANNUNZIO**

BELGRADE, Nov. 23 – [By the Associated Press.] – A semi-official statement just issued says:

“D'Annunzio's troops are spreading terror in Zara. Those of the inhabitants not wearing the armband of Italian colors inscribed 'Italy or death' are insulted and attacked. The Jugo-Slavs are unprotected and have taken refuge in the houses.

“Italian officers have informed the Jugo-Slavs that D'Annunzio will arrive at Sebenico (seventy miles southeast of Trieste) on Nov. 23 as 'Liberator of Dalmatia and protector of Montenegro, which is groaning under the most barbarous slavery.'

Going Into Dalmatia

“According to a dispatch from Spalato, D'Annunzio intends to occupy the whole of Dalmatia as far as the Narenta and liberate Montenegro, giving it to Cattaro. The operation is being supported by a large part of the fleet and many troops.

“Dalmatia, accordingly is awaiting prompt decisions by the Belgrade government against the Italian rebels.”

Poet's Men Talk Seditious

ROME, Nov. 22. – A semi-official statement issued here today says:

“A minority in D'Annunzio's forces, counting on the support of friends in the interior of Italy, persists in the idea of attempting seditious action against Italy itself.”

The statement adds that during the first fortnight of November two of D'Annunzio's officers assured Rear Admiral Milo¹, commander of the Italian

forces of occupation in Dalmatia, that no move against Dalmatia was contemplated. However, no one was allowed to enter or leave Fiume after Nov. 12 when plans for the Zara expedition were completed, the statement points out.

Now Raids Are Feared

A semi-official Stefani communication, detailing D'Annunzio's raid on Zara, says there are indications that expeditions have been planned for other Dalmatian localities and that the government will do its utmost to prevent them.

The government has taken all necessary measures, the communication asserts, and will consider as a crime any disturbance of the peace of the realm.

Complete order, it adds, reigns throughout the country.

Today's dispatches supplement a message received last night, which said the American embassy was actively engaged in watching the situation, which was reported as holding the possibility of serious development, from hour to hour, as regards both Italy proper and the Dalmatian coast.

Situation Is Critical

LONDON, Nov. 22. – [By the Associated Press.] – The situation on the Adriatic as a result of Gabriele d'Annunzio's campaign has reached a crisis. Private advices leave no doubt that he is determined to annex Dalmatia and attack Montenegro.

The Jugo-Slavs are stated to be prepared to resist aggression.

Another report says a republican undercurrent directed against the Italian monarchy exists among D'Annunzio's forces...

D'Annunzio, it appears, has been stirred to further military efforts by the fact that the Italian elections were unfavorable to his cause. Many adventurers are flocking to his standard, reports state, and among a certain element there seems to be a desire to make him president of Italy.

¹Enriko Milo (Enrico Millo), italijanski admiral i političar. Istakao se u italijansko-turskom ratu 1912. godine. Poslije Prvog svjetskog rata postavljen je za guvernera Dalmacije.

Prevod:

Čikago dejli tribjun, 23. novembar 1919.

**PJESNIK UZIMA ČITAVU DALMACIJU,
SAZNAJE SE U SRBIJI**

**I CRNA GORA CILJ;
SLOVENI ĆE SE SUPROTSTAVITI D'ANUNCIJU.**

BEOGRAD, 23. novembar – [Asošijeted pres.] – Poluzvanično saopštenje izdato ovdje danas kaže:

„D’Anuncijeve snage siju strah u Zadru. One stanovnike koji ne nose povez sa italijanskim bojama na kome piše ‘Italija ili smrt’ vrijeđaju i napadaju. Jugosloveni su nezaštićeni i sklonili su se u kuće.

„Italijanski oficiri su obavijestili Jugoslovane da će D’Anuncio stići u Šibenik (sedamdeset milja daleko od Trsta) 23. novembra kao ‘oslobodilac Dalmacije i zaštitnik Crne Gore, koja stenje pod najsurovijim ropstvom.’

Odlazak u Dalmaciju.

„Prema depeši iz Splita, D’Anuncio namjerava da okupira čitavu Dalmaciju sve do Neretve i da oslobodi Crnu Goru, dajući je Kotoru. Operaciju podržava veliki dio flote i mnogobrojne snage.

„Dalmacija, shodno tome, čeka hitnu odluku vlade iz Beograda protiv italijanskih pobunjenika.“

Pjesnikovi ljudi govore o pobuni.

RIM, 22. nov. – Poluzvanično saopštenje izdato ovdje danas kaže:

„Manjina u D’Anuncijevim snagama, koja računa na podršku prijatelja u unutrašnjosti Italije, istrajava u namjeri da pokuša da digne bunu protiv same Italije.“

Saopštenje dodaje da su tokom prve dvije nedjelje novembra, dva D’Anuncijeva oficira uvjeralala kontraadmirala Miloa¹, zapovjednika italijanskih okupacionih snaga u Dalmaciji, da se ne razmatra nikakav potez protiv Dalmacije. Međutim, nikom nije bilo dozvoljeno da uđe ili izađe iz Rijeke nakon 12. novembra kada su planovi za pohod na Zadar završeni, ističe se u saopštenju.

Sada se strahuje od napada.

Poluzvaničan dopis iz Stefanija, u kome se iznose detalji D’Anuncijevog napada na Zadar, kaže da postoje naznake da su planirani pohodi i na druge tačke u Dalmaciji i da će vlada učiniti sve kako bi ih spriječila.

Vlada je preduzela sve neophodne mjere, tvrdi se u saopštenju, i smatraće zločinom bilo kakvo remećenje mira u kraljevini.

Potpuni red, dodaje se, vlada širom zemlje.

Današnje depeše dopunjuju poruku primljenu sinoć, u kojoj se navodi da je američka ambasada aktivno uključena u posmatranje situacije, za koju se smatra da postoji mogućnost ozbiljnog razvoja događaja iz časa u čas, što se tiče same Italije i dalmatinske obale.

Stanje je kritično.

LONDON, 22. novembar – [Asošijeted pres.] – Situacija na Jadranu nakon kampanje Gabriela D’Anuncia je dovedena u ozbiljnu krizu. Nezvanični navodi bespogovorno tvrde da je on riješen da aneksira Dalmaciju i da napadne Crnu Goru.

Jugosloveni navodno gomilaju snage i pripremaju se da se odupru agresiji.

Drugi izvještaji kažu da među D’Anuncijevim snagama postoji republikanska struja okrenuta protiv italijanske monarhije...

D’Anuncia je, navodno, na dalje vojne napore podstakla činjenica da italijanski izbori nisu bili povoljni po njegove ciljeve. Mnogi špekulanti se jate oko njega,

kako se navodi, a među određenim elementima postoji izgleda i želja da on bude predsjednik Italije.

143.

New York Tribune, 27 November 1919

**ITALY SAID TO PLAN
SEIZING DALMATIA
AND MONTENEGRO**

**BELGRADE HEARS ROME AL-
READY HAS ARRIVED AT A
SECRET AGREEMENT WITH
BULGARIA AND RUMANIA**

BELGRADE, Serbia, Nov. 26. – The journal “Pravda” claims that its Paris correspondent has obtained definite information that Italy has planned to take Dalmatia and Montenegro and has concluded secret agreements to end with Bulgaria and Rumania.

PARIS, Nov. 26. – Jugo-Slav head-quarter’s in Paris learns from Spalato, by way of Belgrade, that d’Annunzio proposes to return to Zara with strong forces and proceed thence to Sebenico, after which he will attack Spalato.

The Italian admiral, Millo, is said to have given his word of honor that all Dalmatia would be occupied by d’Annunzio’s volunteers and become wholly Italian under the King of Italy. Recalcitrants, it is added, are to be starved into submission, and Jugo-Slav functionaries who refuse the oath, of allegiance to the King of Italy will be expelled.

The Italian squadrons at Genoa and Smyrna, it is reported, have placed themselves under the orders of d’Annunzio and Millo for the operations in Dalmatia.

ROME, Nov. 26. – The Socialist organ “Avanti” to-day warns the government that Gabriele d’Annunzio is preparing a surprise descent on Trieste. The newspaper says d’Annunzio abandoned his original intention of effecting a landing at Ancona, but recently sent emissaries to pound local officers at Trieste, giving ground for the belief the poet is aiming at the establishment there of a militarist government.

Premier Nitti¹ had a long conference yesterday with Camille Barrere, the French Ambassador, according to an announcement made by the “Epoca.”

Major Giurati, chief of Gabriele d'Annunzio's Cabinet, and who recently came to Rome on a mission to discuss the Fiume question with the Italian authorities, departed last night to return to Fiume, the "Tempo" announces to-day. The newspaper adds the impression is that his mission was a complete failure.

Rear Admiral Enrico Millo, who has acted as Governor of Dalmatia as well as commander of the occupation forces in that country, has resigned the former office.

[Admiral Millo was appointed Governor of Dalmatia by d'Annunzio on the occasion of the occupation of Zara. Afterward Admiral Millo cabled to the Rome government that he was accepting the governorship "in the name of the King of Italy."]

LONDON, Nov. 26. – Considerable improvement in the Adriatic situation is reported here as a result of conversations in Paris between British, French, Italian and Jugo-Slav representatives. The latest indications at' there is a possibility of a compromise settlement satisfactory to all parties, including Captain Gabriele d'Annunzio.

¹ Frančesko Niti (Francesco Saverio Nitti, 1868–1953), italijanski državnik, ministar ekonomije. Poslije okončanja Prvog svjetskog rata bio je predsjednik vlade Italije, u periodu od juna 1919. do juna 1920.

Prevod:

Njujork tribjun, 27. novembar 1919.

**ITALIJA NAVODNO PLANIRA
DA UZME DALMACIJU
I CRNU GORU**

**BEOGRAD SAZNAJE DA JE RIM VEĆ
NAPRAVIO TAJNI SPORAZUM SA
BUGARSKOM I RUMUNIJOM**

BEOGRAD, Srbija, 26. nov. – Novine „Pravda“ tvrde da je njihov pariski dopisnik došao do pouzdanih informacija da Italija planira da uzme Dalmaciju i Crnu Goru i da je sklopila tajne sporazume sa Bugarskom i Rumunijom.

PARIZ, 26. nov. – Jugoslovenski štab u Parizu saznaje iz Splita preko Beograda, da D'Annunzio namjerava da se vrati u Zadar sa jakim snagama i da odatle nastavi do Šibenika, nakon čega će napasti Split.

Italijanskom admiralu, Milou, je navodno data časna riječ da će čitava Dalmacija biti okupirana D'Annunzijevim dobrovoljcima i da će postati u potpunosti

italijanska pod kraljem Italije. Otporaši će, kako se navodi, glađu biti natjerani na poslušnost, a jugoslovenske pristalice koje odbiju da se zakunu na poslušnost kralju Italije, biće izbačene iz zemlje.

Italijanski odredi u Đenovi i Smirni, kako se navodi, stavljeni su pod komandu D'Anuncija i Miloa za operacije u Dalmaciji.

RIM, 26. nov. – Socijalističko glasilo „Avanti“ danas upozorava vladu da Gabriele D'Anuncio priprema iznenadni desant na Trst. Novine kažu da je D'Anuncio odustao od svoje prvobitne namjere da se iskrca u Ankoni, već je nedavno poslao izaslanike da obilaze lokalne oficire u Trstu, što daje povoda da se vjeruje da pjesnik namjerava da tamo uspostavi vojnu vlast.

Premijer Niti¹ je juče imao dugu konferenciju sa Kamilom Barerom, ambasadorom Francuske, kako se navodi u vijestima koje je objavila „Epoha“.

Major Điurati, šef kabineta Gabriela D'Anuncija, koji je nedavno došao u Rim u misiji da raspravlja o pitanju Rijeke sa italijanskim vlastima, sinoć se vratio u Rijeku, kako piše današnji „Tempo“. Te novine dodaju da je utisak da je njegova misija doživjela potpuni neuspjeh.

Kontraadmiral Enriko Milo, koji je vršio dužnosti guvernera Dalmacije kao i zapovjednika okupacionih snaga u toj zemlji, dao je ostavku na ovu prethodnu funkciju.

[Admirala Miloa je za guvernera Dalmacije imenovao D'Anuncio prilikom okupacije Zadra. Nakon toga je admiral Milo telegrafisao vladi u Rimu da je prihvatio guvernerstvo „u ime kralja Italije“.]

LONDON, 26. nov. – Značajan napredak u jadranskoj situaciji je, kako se navodi ovdje, rezultat razgovora u Parizu između predstavnika Britanije, Francuske, Italije i Jugoslavije. Posljednje naznake su da postoji mogućnost kompromisnog rješenja koje bi zadovoljilo sve strane, uključujući kapetana Gabrijela D'Anuncija.

144.

Evening Star (Washington, D.C.), 30 November 1919

FEUDS OF MONTENEGRO OFTEN CENTURIES OLD

Cettinje, Montenegro, October 25 (Correspondence of the Associated Press). – While the allied statesmen at Paris deliberate on the fate of the nations of Europe, Montenegro continues its century-long customs of feuds, vendettas, shooting frays and internal strife, and seems outwardly to give little attention to the fate reserved for it by the great powers.

There is a semblance of a local government, but Serbia exercises a preponderating influence in the affairs of the country.

There is a faction of the people which desires a return of the King Nicholas and the restoration of the monarchy. There is constant strife between the royalists and the republicans¹, the disorders usually taking the form of fatal shooting combats in the mountains. Feeling runs high.

Casualties Sometimed Serious

The republicans accuse the monarchists of hiring members of the comitadje, desperate mountaineers, who respect neither law nor life, to kill the leaders of their party. These shooting and stabbing affairs usually take place in sections where the royalists are the strongest. The casualties sometimes are serious. Not a day goes by, but the American doctors attached to the Red Cross mission at Cetinje, Podgoritza and Kolacin are not called upon to greatly aid victims of these encounters. At Podgoritza there have been as high as twenty wounded comitadjes at the Red Cross hospital at one time.

There also are occasional border fights between the Montenegrins and the Italians and Albanians. The feeling between these races is extremely violent. When the Associated Press correspondent was passing through the small frontier town of Plavnitza, at the head of lake Scutari, there was a massed company of 250 Montenegrins preparing to attack an Italian garrison on the opposite side of the lake.

Poorly Clothed and Equipped

Many of these Montenegrins, who were poorly clothed and equipped were mere boys of sixteen and seventeen. Some of the older soldiers had been to the United States and boasted American citizenship. All professed a desire to give up fighting and return to America. The attack on the Italians took place the next day and many casualties on both sides are reported.

Slightly smaller than the state of Connecticut² in area, Montenegro has a population of less than a quarter of a million. Even this small number find it difficult to get enough out of the soil to support life. The country is rocky, desolate and barren. It might be called a huge pile of stones. An American visitor remarked that its national emblem should be a tombstone. Its mountains for the most part are woodless and bare, and its valleys are made productive only by careful husbandry of the soil and intensive farming.

¹ Prije bi se moglo govoriti o sukobu rojalista/suverenista i unionista, pristalica ulaska Crne Gore u jugoslovensku državu.

² Konektikat, država u SAD, površine 14.371 km².

Prevod:

Ivning star, Vašington, 30. novembar 1919.

ZAVADE U CRNOJ GORI SU ČESTO STARE VJEKOVIMA

Cetinje, Crna Gora, 25. oktobar (dopisništvo Asošijeted presa) – Dok saveznički državnici u Parizu vijećaju o sudbini nacija Evrope, Crna Gora nastavlja svoje, vjekovima duge običaje krvnih zavada, krvnih osveta, oružanih kavgi i internih

prepirki, i spolja djeluje da poklanja malo pažnje za sudbinu koju su joj rezervisale velike sile.

Postoji privid lokalne samouprave, ali Srbija ima preovlađujući uticaj u poslovima zemlje.

Jedan dio naroda želi povratak kralja Nikole i obnovu monarhije. Vlada stalan razdor između rojalista i republikanaca¹, a neredi se obično manifestuju u vidu smrtonosnih oružanih borbi u planinama. Osjećanja su uzavrela.

Žrtve su ponekad ozbiljne

Republikanci optužuju monarhiste da za ubistvo vođa njihove partije unajmljuju komite, očajne brđane, koji ne poštuju ni zakon ni život. Ove afere pucanja i ubadanja se obično dešavaju u oblastima gdje su rojalisti najjači. Žrtve su ponekad ozbiljne. Ne prođe dan da američki ljekari pri misiji Crvenog krsta u Cetinju, Podgorici i Kolašinu ne budu pozvani da ozbiljno pomognu žrtvama ovih susreta. Jednom se u Podgorici u bolnici Crvenog krsta istovremeno nalazilo čak dvadeset ranjenih komita.

Povremeno se dešavaju granične borbe između Crnogoraca i Italijana i Albanaca. Osjećanja koja vladaju među ovim narodima su krajnje žestoka. Kada je dopisnik Asošijeted presa prolazio kroz mali pogranični grad Plavnicu, na vrhu Skadarskog jezera vidio je četvu od 250 Crnogoraca koji se spremaju da napadnu italijanski garnizon na suprotnoj strani jezera.

Loše odjeveni i opremljeni

Mnogi od ovih Crnogoraca, loše odjevenih i opremljenih, bili su samo dječaci od šesnaest i sedamnaest godina. Neki od starijih vojnika su bili u Sjedinjenim Državama i hvalili su se američkim državljanstvom. Svi su izrazili želju da odustanu od borbe i da se vrate u Ameriku. Napad na Italijane se odigrao sljedećeg dana i prijavljeno je mnogo žrtava na obje strane.

Crna Gora je po veličini malo manja od Konektikata² i ima malo manje od četvrt miliona stanovnika. Čak je i ovom malom broju ljudi teško da od tla dobiju dovoljno za preživljavanje. Zemlja je kamenita, pusta i neplodna. Mogla bi se nazvati ogromnom gomilom stijena. Američki posjetilac je primijetio da bi njen nacionalni amblem trebalo da bude nadgrobni spomenik. Njene planine su najvećim dijelom bez šume i ogoljene, a doline su postale plodne samo pažljivom kultivacijom tla i intenzivnim ratarstvom.

145.

New York Tribune, 30 November 1919

**AMERICAN RED CROSS
IS AIDING IN MONTENEGRO**

**PODGORITZA HOSPITAL BEING
ENLARGED TO TAKE CARE OF
MANY SUFFERERS**

PODGORITZA, Nov. 8. – A gift of \$20,000¹ made by the Junior Red Cross of America for hospital and educational work in Montenegro is being utilized here.

The Podgoritza hospital, of seventy beds, established some months ago by the American Red Cross, and which has been daily turning away enough patients to all 500 beds, is being enlarged immediately. Two additional wards in the beautiful grounds of Prince Mirko's palace are being added to the hospital. A section of the hospital will be devoted especially to the treatment of children.

To the only boys' school in Podgoritza there is being added a large dormitory barracks. Hundreds of mountain boys, eager for education, tramp into Podgoritza to attend this school, but they do not have money for lodging and so they must sleep in barns or open fields. After school they walk up and down the roads studying, regardless of the weather. The dormitory will accommodate all those boys, and will be within a stone's throw of the school.

For the younger boys, mostly orphans who live about the marketplace, a school colony is being built. It is a small group of buildings in which the boys will sleep, be fed, be taught lessons and given vocational training. Just as soon as this colony has been organised and is functioning well it will be turned over to some Montenegrin relief organisation to operate.

Other work, dispensary service, soup kitchens and education of the public in matters of personal and social hygiene, will be carried on all winter.

¹ Danas bi to bilo više od 316.000 dolara.

Prevod:

Njujork tribjun, 30. novembar 1919.

**AMERIČKI CRVENI KRST
POMAŽE U CRNOJ GORI**

**BOLNICA U PODGORICI SE
PROŠIRUJE KAKO BI ZBRINULA
MNOGOBROJNE BOLESNIKE**

PODGORICA, 8. novembar – Poklon od 20 000 dolara¹ koji je dao Crveni krst mladih Amerike ovdje se koristi za bolnički i obrazovni rad.

Podgorička bolnica, sa sedamdeset kreveta, koju je prije nekoliko mjeseci osnovao Američki Crveni krst, i koja dnevno vrati dovoljno pacijenata za 500 kreveta, se trenutno proširuje. Dva dodatna odjeljenja u prizemlju prelijepa palate princa Mirka se dodaju bolnici. Dio bolnice će biti posebno posvećen liječenju djece.

Jedinoj školi za dječake u Podgorici se dodaju velike barake sa spavaonicama. Stotine dječaka sa planina, željnih obrazovanja, pješake do Podgorice kako bi poha-

đali školu, ali nemaju dovoljno novca za smještaj pa moraju da spavaju u štalama ili na otvorenom polju. Poslije škole, šetaju uz i niz put učeći, bez obzira na vrijeme. Spavaonice će smjestiti sve te dječake, a biće nedaleko od škole.

Za mlade dječake, uglavnom siročiće koji žive po pijacama, gradi se školsko naselje. To je mala grupa zgrada u kojima će dječaci spavati, jesti, imati časove i učiti neko zanimanje. Čim se naselje organizuje i počne da funkcioniše, biće predato na upravu Crnogorskoj organizaciji za pomoć ugroženima.

Drugi poslovi, dispanzerska služba, narodne kuhinje i obrazovanje odraslih u pogledu lične i društvene higijene će se sprovoditi čitavu zimu.

146.

Evening Star (Washington, D.C.), 2 December 1919

**DEFENDS MONTENEGRO
SON OF BLACK MOUNTAIN SAYS HIS PEOPLE ARE NOT
BANDITS**

“As a son of Montenegro,” said a prominent Montenegrin in Washington today, “I think it my duty to deny the charges recently widely published in newspaper correspondence that ‘the mountains of Montenegro are infested with bandits and that murder is of daily occurrence.’ I am convinced that the correspondants who are sending but matter of this nature have been in some way influenced by the foreign force which is now the ruling power in Montenegro and that its purpose and effect is to discredit Montenegro in public opinion in foreign countries. I want to assure you that the Montenegrins are honest, sincere, faithful and law-abiding people. History shows that they are brave and that their love of liberty is not equaled by many of the nations of the world.

Many correspondents seem to have formed their opinion of Montenegrins through acquaintance with some of the Tsiganes living in our cities or the Podgoritsa, who follow the traditional gypsy way of living. The Montenegrin is modest by nature and under pre-war conditions lived very quietly on his little farm, on which he produced everything he needed for his daily wants. This long war has left many Montenegrins without means of support. Montenegro suffered more than any other nation in this war, receiving no help from any quarter, through at present the American Red Cross has succeeded in organising means of relief.

Present Rulers Called “Bandits”

“The appellation ‘bandits,’ given to the Montenegrins, applies with greater force to those new ruling in Montenegro without shadow of right.

The Montenegrin government presented to the peace conference a charge that Serbia abstracted 27,000,000 francs from the treasury of Montenegro. When the war started the allies allotted 48,000,000 francs to Montenegro, payment of this sum to be made through the Serbian government, but that government remitted only 21,000,000 to Montenegro. Since the armistice terrible bloodshed has occurred in Montenegro. Her sons, proud of their glorious ancestors, are fighting for the liberty and independence of their country. If justice had been done, and if the solemn declarations of the allies, in whose hands our destiny lies, had been fulfilled, King Nicholas, the beloved ruler of the Montenegrins, would long since have returned to his own country, peace would have been restored and the Serbian yoke shaken off.

Paris Paper Quoted

One at least of the foreign correspondents in Montenegro sees the situation in that country from the proper angle, and the following appeared in a leading Paris journal:

“Montenegro is in the grip of Serbia, which is ruling at the point of the bayonet. All the Montenegrin notables are in jail. The Podgoritsa skouptchina (general assembly) was a bogus one. Everything was secret except the result. The Serbs are murdering Montenegrins wholesale, particularly the notables who will not approve the Serbian administration of the country. The whole population is willing to certify that they are suffering from Serbian maladministration and oppression.”

Prevod:

Ivning star, Vašington, 2. decembar 1919.

BRANI CRNU GORU SIN CRNE PLANINE KAŽE DA NJEGOV NAROD NISU BANDITI

„Kao sin Crne Gore“, rekao je danas istaknuti Crnogorac u Vašingtonu, „mišlim da je moja dužnost da odbijem nedavno naširoko objavljene optužbe u novinskoj korespondenciji, koje glase ‘planine Crne Gore su preplavljene banditima i ubistvo je dnevna pojava’. Ubijeden sam da su dopisnici koji šalju ove vijesti na neki način pod uticajem strane sile koja je sada vladajuća sila u Crnoj Gori i da je njen cilj i posljedica rušenje ugleda Crne Gore u javnom mnjenju stranih zemalja. Želim da vas uvjerim da su Crnogorci poštene, iskreni i vjerni ljudi koji se pridržavaju zakona. Istorija svjedoči da su hrabri i da njihova ljubav prema slobodi teško može da se izjednači sa mnogim nacijama u svijetu.

Djeluje da su mnogi dopisnici izgradili svoje mišljenje o Crnogorcima na osnovu poznanstva sa nekim od Cigana koji žive u našim gradovima ili Podgorici,

a slijede tradicionalni ciganski način života. Crnogorac je po prirodi skroman i u predratnim uslovima je živio tiho na svom imanju, na kom je proizvodio sve što mu je trebalo za njegove dnevne potrebe. Ovaj dugi rat je ostavio mnoge Crnogorce bez sredstava za život. Crna Gora je propatila više nego bilo koja nacija u ovom ratu, ne primajući pomoć ni sa jedne strane, premda je sada Američki Crveni krst uspio da organizuje načine za pružanje pomoći.

Današnji vladari se nazivaju „banditi“

„Naziv 'banditi' dat Crnogorcima, bez sumnje u njegovu ispravnost bolje pri- staje novim vlastima u Crnoj Gori. Crnogorska vlada je predstavila mirovnoj konfe- renciji optužbu da je Srbija izvukla 27.000.000 franaka iz crnogorske državne blagaj- ne. Saveznici su kada je otpočeo rat dodijelili Crnoj Gori 48.000.000 franaka, a suma je trebalo da se isplati preko srpske vlade, ali je ta vlada poslala samo 21.000.000. Nakon primirja, u Crnoj Gori se desilo strašno krvoproliće. Njeni sinovi, ponosni na svoje slavne pretke, bore se za slobodu i nezavisnost svoje zemlje. Da je izvršena pravda, i da je ispunjeno svečano obećanje saveznika u čijim rukama leži naša sudbi- na, u svoju zemlju bi se odavno vratio voljeni vladar Crne Gore, kralj Nikola, mir bi bio ponovo uspostavljen i srpski jaram bi bio zbačen.

Citiran pariski list

Bar jedan od stranih dopisnika u Crnoj Gori vidi situaciju iz pravog ugla, pa se sljedeći tekst pojavio u vodećem pariskom časopisu:

„Crna Gora se nalazi u zagrljaju Srbije, koja vlada preko vrha bajoneta. Svi cr- nogorski plemići su u zatvoru. Podgorička skupština (opšti saziv) je bila lažna. Sve je bilo tajna, osim rezultata. Srbi naveliko ubijaju Crnogorce, posebno ugledne ličnosti, koji neće da odobre srpsku upravu nad zemljom. Čitavo stanovništvo je spremno da potvrdi da pate zbog rđave srpske uprave i ugnjetavanja.“

147.

New York Tribune, 7 December 1919

**D'ANNUNZIO SAID
TO PLAN NEW COUP**

**LONDON HEARS HE AIMS TO
CAUSE REVOLT IN MONTENEGRO AND ALBANIA**

LONDON, Dec. 6. – Gabriele D'Annunzio and his adherents In Italy have arranged the most startling and ambitious scheme for the advancement of their cause yet undertaken, revolving about an attack on Spalato in the im- mediate future, according to private advices from Dalmatian sources which are usually well informed.

Efforts are being made, it is declared, to instigate uprisings in Montenegro and Albania, coincident with the Spalato assault, it is declared, while the Bulgarians are being urged to attack the Jugo-Slavs.

Those favoring the annexation of Dalmatia are said to have sent missions into Albania and Montenegro to foment trouble, but the success attending these projects is unknown.

At the same time, it is stated, guns and war material actually have been delivered in Bulgaria for use against the Jugo-Slavs.

Observers express the belief that the projected campaign reported is not entirely d'Annunzio's plan, but was conceived and supported by his adherents in Italy.

Meanwhile 30,000 Jugo-Slav troops in Dalmatia are said to be ready to fight on the slightest sign of aggression from the Italians.

Prevod:

Njujork tribjun, 7. decembar 1919.

**D'ANUNCIO NAVODNO
PLANIRA NOVI PREVRAT**

**LONDON SAZNAJE DA NAMJERAVA
DA IZAZOVE BUNU U CRNOJ
GORI I ALBANIJI**

LONDON, 6. decembar – Gabriele D'Annunzio i njegove pristalice u Italiji napravili su najstrašniji i najambiciozniji plan ikada preduzet da dostignu svoj cilj, koji se odnosi na napad na Split u bliskoj budućnosti, prema nezvaničnim navodima dalmatinskih izvora koji su uglavnom dobro informisani.

Čine se napori, kako se tvrdi, da se podignu bune u Crnoj Gori i Albaniji, koje bi se podudarile sa napadom na Split, kako se navodi, dok se Bugari postižu da napadnu Jugoslovane.

Oni koji podržavaju aneksiju Dalmacije su navodno poslali misije u Albaniju i Crnu Goru kako bi izazvali neprilike, ali uspjeh ovih projekata je neizvjestan.

Istovremeno, kako se navodi, puške i ratne zalihe su zapravo isporučene Bugarskoj kako bi ih iskoristili protiv Jugoslovena.

Posmatrači izražavaju uvjerenje da navodna osmišljena kampanja nije u potpunosti D'Annunzijeve plan, već da su je osmislile i podržale njegove pristalice u Italiji.

S druge strane, 30 000 jugoslovenskih snaga u Dalmaciji je spremno da se bori na najmanji znak agresije od Italijana.

148.

The New York Times, 19 December 1919

FIGHTING IN MONTENEGRO

PARIS, Dec. 18 – Fierce fighting by the Montenegrin people against the Serbian occupation occurred around Cetinje between Dec. 1 and Dec. 12, it is declared in an official communiqué today from the Foreign Ministry of the Montenegrin Government, the seat of which is in a suburb of Paris.

Prevod:

Njujork tajms, 19. decembar 1919.

OKRŠAJI U CRNOJ GORI

PARIZ, 18. decembar – Žestoke borbe crnogorskog naroda protiv srpske okupacije dogodile su se oko Cetinja između 1. decembra i 12. decembra, navodi se u zvaničnom saopštenju danas iz Ministarstva spoljnih poslova Vlade Crne Gore, sa sjedištem u predgrađu Pariza.

149.

Evening Star (Washington, D.C.), 22. December 1919

**BALKAN STATES TALK WAR;
ALLIES SEE GRAVE DANGER**

By Oliver Owen Kuhn

Trieste, December 19 (Special) – All talk of peace in the Balkans today is predicated on further war to get it. Instead of diligently taking up reconstruction problems which, it was natural to expect, particularly as a year has passed since arm ware laid down by the enemy, peoples in Rumania, Serbia, Jugoslavia, Montenegro, Albania and even in Bulgaria, today are discussing war. And this because peoples generally throughout the Balkans consider that the peace conference in Paris has made a miserable mess of their affairs. Instead of bringing about settlements on bases which they consider just, Balkan peoples say, the statesmen in Paris have left further loopholes for con-

flict and, in some elements, have sown seeds which are bound to grow into thistles of strife.

Allied investigators, who have been watching the situation in Balkan countries, with their own national interests, naturally, in mind, are sending alarming reports to their governments. Britain, France and Italy today recognize that the welfare of the continent rests in peaceful and contented Balkan countries.

[...]

Montenegro Knotty Problem

Though the Fiume situation has been to the fore in the final adjustment of the affairs of southeastern Europe it is recognised in Paris and in London that the Montenegrin problem is extremely dangerous and may prove tinder for a Balkan confederation.

Both Great Britain and France have been officially informed of a situation in Montenegro which investigators declare, is little short of serfdom to Serbia for the Montenegrin populations.

But, according to the report of the interallied commission headed by Count de Salis, Montenegrins are being denied self-expression by Serbia, which is endeavoring to incorporate the one-time little kingdom within the new realms of the Serbs, Croats and Slovenes. According to this report, which has gone forward to London and on account of which the interallied mission was kept practical prisoner in Cetinje until a British cruiser steamed into Cattaro, the little country is being ruled at the point of the bayonet. One division of Serbian soldiers is there to suppress expressions of Montenegrin independence (Washington propaganda bureau, please deny.) The Serbs, it is declared, not only have implanted their own mayors in all the towns of the country, but have so intimidated the majority of the people that they dare not to give expression verbally or otherwise to their longings and desires, which, in brief, are summed up in the generally common hope to restore their own kingdom and their own government independent of that in Serbia.

It is believed that if Montenegro's claims to rehabilitation are substantiated in every case the larger European allies will insist that Serbia withdraw her reported throttling yoke and give the country a chance to choose her own destinies uninfluenced either by Serbian arms or money influences.

But even in demanding the withdrawal of Serbia the league of nations will have difficulties and may still be forced to apply the principal of blockade, for according to reports which the allies have received, Serbia shows little inclination to withdraw from the territories she has occupied and will do so only as a last resort and under the most forced circumstances. For though Serbia is perfectly willing that the broad and now somewhat over worn and dilapidated principle of self-definition be applied as long as it gives Fiume to

the Serbian kingdom. Serbia has not yet agreed to recognize that principle in reference to Montenegro.

¹ Grof Džon de Salis (Sir John Francis Charles de Salis, 7th Count de Salis, 1864–1939), britanski diplomatski predstavnik na Cetinju 1911–1916 (u rangu izvanrednog poslanika i opunomoćenog ministra). Tokom 1919, kao britanski poslanik u Vatikanu, po odluci velikih sila, bio je u specijalnoj misiji u Crnoj Gori. Vidjeti: Драгољуб Р. Живојиновић, Крај краљевине Црне Горе, Мировна конференција и после 1918-1921, Београд 202.

Prevod:

Inving star, Vašington, 22. decembar 1919.

BALKANSKE DRŽAVE GOVORE O RATU; SAVEZNICI UVIĐAJU OZBILJNU OPASNOST

Piše: Oliver Oven Kun

Trst, 19. decembar (specijal) – Svi razgovori o miru na Balkanu danas iskazuju šta će se dobiti nastavljanjem rata. Umjesto da se marljivo late rješavanja problema obnove, što je bilo prirodno očekivati naročito zato što je prošla godina otkako je neprijatelj položio oružje, narodi Rumunije, Srbije, Jugoslavije, Crne Gore, Albanije, čak i Bugarske, danas razgovaraju o ratu. To je zato što ljudi generalno širom Balkana smatraju da je mirovna konferencija u Parizu od njihovih poslova napravila mizernu zbrku. Umjesto da se dogovori ostvaruju na osnovama koje oni smatraju pravednim, balkanski narodi kažu da su državnici u Parizu ostavili dalje izgovore za konflikt, i u nekim djelovima posijali seme koje će zasigurno izrasti u čičak sukoba.

Saveznički istražitelji koji su pratili situaciju u balkanskim državama, naravno imajući u vidu sopstvene nacionalne interese, šalju alarmantne raporte svojim vladama. Britanija, Francuska i Italija danas priznaju da dobrobit kontinenta počiva na mirnim i zadovoljnim balkanskim zemljama.

Zamršeni crnogorski problem

Premda je problem Rijeke bio u prvom planu u konačnom regulisanju poslova jugoistočne Evrope, u Parizu i Londonu su priznali da je crnogorski problem izuzetno opasan i da se može pokazati kao sredstvo za potpalu balkanske konfederacije.

Velika Britanija i Francuska su obje zvanično obaviještene o situaciji u Crnoj Gori, koja je, kako istražitelji navode, za crnogorsko stanovništvo u odnosu na Srbiju skoro ravna podaništvu. Ali, sudeći prema izvještaju međusavezničke komisije sa grofom Salisom¹ na čelu, Srbija ne dozvoljava Crnogorcima samoizražavanje, već pokušava da uključi nekadašnje malo kraljevstvo u nove oblasti Srba, Hrvata i Slovenaca. Prema ovom izvještaju, koji je proslijeđen u London i zbog koga je međusaveznička komisija praktično bila zatočenik na Cetinju sve dok britanska krstarica nije uplovila u Kotor, malom kraljevinom se vlada preko vrha bajoneta. Tamo se nalazi

jedna jedinica srpskih vojnika, s ciljem da suzbije izraze crnogorske nezavisnosti (molim vašingtonski propagandni biro da demantuje). Kako se navodi, Srbi ne samo da su postavili svoje sopstvene gradonačelnike u svim gradovima u zemlji, već su tako zastrašili većinu naroda, da se ne usuđuju da verbalno ili na drugi način izraze svoje čežnje i želje, koje su ukratko sažete u zajedničkoj nadi da će obnoviti sopstvenu kraljevinu i sopstvenu vladu nezavisnu od one u Srbiji.

Vjeruje se da su zahtjevi Crne Gore za obnovom potkrijepljeni i u svakom slučaju će veći evropski saveznici insistirati da Srbija podigne jaram koji guši, i pruži zemlji šansu da izabere sopstvenu sudbinu, nezavisnu od uticaja srpskoj oružja ili novca.

Ali Liga naroda će imati teškoće čak i u zahtjevima za povlačenje Srbije, i može biti primorana da primijeni princip blokade, jer sudeći prema izvještajima koje su dobili saveznici, Srbija ne pokazuje sklonost da se povuče sa teritorija koje je okupirala i to će učiniti samo u krajnjoj nuždi i u prinudnim okolnostima. Premda je Srbija savršeno voljna da se širok i sada već nešto izlizan i istrošen princip samodefinisanja primijeni sve dok daje Rijeku sprskom kraljevstvu, Srbija još nije pristala da prizna taj princip u odnosu na Crnu Goru.

150.

The New York Times, 28 December 1919

KING NICHOLAS PROTESTS.

**EXILED MONTENEGRIN GOVERNMENT
APPEALS BEFORE PEACE CONFERENCE.**

PARIS, Dec. 25. – Further protests relative to Serbian operations in Montenegro have been sent to the Peace Conference by the Royal Montenegrin Government, which has its headquarters at Neuilly. It is asserted that armed bands have recently been sent into the interior of Montenegro to cooperate with regular Serbian troops in pillaging and burning houses owned by Montenegrins who are still faithful to King Nicholas.

It is charged that the Serbian troops have been dressed in English, American, Italian and French uniforms, and have been told to represent themselves as occupation forces sent by the Great Powers. The Royal Montenegrin Government asked that it be received by the conference so that a formal protest may be made.

Prevod:

***Njujork tajms*, 28. decembar 1919.**

KRALJ NIKOLA PROTESTUJE.

**VLADA CRNE GORE U EGZILU PODNOSI
ŽALBU MIROVNOJ KONFERENCIJI**

PARIZ, 25. decembar – Kraljevska vlada Crne Gore, čije je sjedište u Neju, uputila je Mirovnoj konferenciji dalje proteste koji se odnose na srpske operacije u Crnoj Gori. Tvrdi se da su naoružane bande nedavno poslate u unutrašnjost Crne Gore da sarađuju sa redovnim srpskim snagama u pljačkanju i paljenju kuća u vlasništvu Crnogoraca koji su još vjerni kralju Nikoli.

Optužuje se da su srpski vojnici bili obučeni u engleske, američke, italijanske i francuske uniforme, i da im je rečeno da se predstavljaju kao okupacione snage poslate od velikih sila. Kraljevska vlada Crne Gore zamolila je da bude primljena na konferenciju kako bi mogla uložiti zvaničan protest.

CONTENTS

I PEACE TERMS AND PEACE PLANS

1. **New York Tribune, 6 January 1918** 23
LLOYD GEORGE DEFINES PEACE TERMS
2. **New York Tribune, 9 January 1918** 25
WILSON PROCLAIMS AMERICA'S PEACE PLAN TO
MAKE ALL THE WORLD FREE AND SAFE
3. **New York Tribune, 9 January 1918** 27
PRAISE FROM ALL QUARTERS GREET'S PRESIDENT'S SPEECH
4. **The New York Times, 16 January 1918** 29
DR. FRIEDJUNG AGAIN
5. **New York Tribune, 16 January 1918** 32
SERBIANS DEAF TO TEUTON OVERTURES
6. **New York Tribune, 17 January 1918** 34
ITALY'S WAR AIMS TO BE RESTATED BY BARON SONNINO,
NOT OPPOSED TO ERECTION OF GREATER SERBIA
BY UNION WITH JUGO-SLAVS
7. **The Washington Post, 17 January 1918** 36
ITALY AND JUGOSLAVIA
8. **The New York Times, 21 January 1918** 38
WANTS SERBIA ANNEXED
9. **Los Angeles Times, 27 January 1918** 39
SOMEWHAT PERSONAL
10. **The Washington Post, 27 January 1918** 40
AUSTRIA TO ANNEX SERBIA IF VICTOR, MONTENEGRO
AND ALBANIA PREY UNDER GERMAN TERMS
11. **The Washington Post, 4 February 1918** 41
JUGO-SLAVS THREATEN, TALK OF "WAR WITHIN WAR"
12. **The Washington Post, 6 February 1918** 45
HUNGARY AGAINST CZERNIN
13. **New York Tribune, 24 February 1918** 47
POSITION NOW GREATLY IMPROVED
14. **New York Tribune, 4 March 1918** 50
THE GREAT WAR – 1312th DAY

15. **New York Tribune, 1 May 1918** 53
 REVOLT LOOMING AMONG THE SERBS WITHIN AUSTRIA

II THE HOPE OF THE JUGOSLAVS

16. **The New York Times, 17 June 1918** 55
 THE HOPE OF THE JUGOSLAVS THE AMERICAN
 DECLARATION OF SYMPATHY LENDS STRENGTH TO
 THEIR STRUGGLE FOR A FREE AND UNITED NATION.
 BY DR. MILOSH TRIVOUNATZ.
17. **The Washington Post, 13 July 1918** 62
 MONTENEGRINS RAVAGED BY FAMINE AND BY
 GUERRILLA WAR.
18. **Chicago Daily Tribune, 11 August 1918** 64
 QUEEN HELENA OF ITALY
19. **New York Tribune, 25 August 1918** 66
 KING OF MONTENEGRO DENOUNCED BY SERBS
20. **The New York Times, 1 September 1918** 68
 MONTENEGRINS HERE STAND FOR UNION
21. **The New York Times, 15 September 1918** 74
 THE MONTENEGRIN DIVISION CHARGES AGAINST
 THE KING BY THE PARTY SEEKING UNION WITH
 OTHER SOUTH SLAVS.
22. **New York Tribune, 28 September 1918** 79
 EACH DAY OF CAMPAIGN TO BE DEDICATED TO ONE
 ALLIED NATION
23. **The Washington Post, 29 September 1918** 80
 KING OF MONTENEGRO DECORATES GENERAL PERSHING
24. **The Washington Post, 6 October 1918** 81
 NICHOLAS BETRAYS MONTENEGRO
25. **The New York Times, 9 October 1918** 87
 MONTENEGRO IN ARMS TO DRIVE ENEMY OUT
26. **The Boston Globe, 11 October 1918** 88
 MONTENEGRIN MINISTER IN NEW YORK CELEBRATION
27. **Chicago Daily Tribune, 11 October 1918** 89
 FRENCH CLOSE TO MONTENEGRO; SERBS NEAR NISH
28. **The New York Times, 11 October 1918** 90
 FAMINE IN MONTENEGRO
29. **New York Tribune, 12 October 1918** 91
 AMERICA IS HAILED AS REAL DELIVERER BY
 MONTENEGRINS
30. **The Washington Post, 14 October 1918** 93
 APPOINTED TO CONSULAR POST

- 31. **Evening Star (Washington, D.C.), 17 October 1918** 94
AUSTRO–GERMANS CROSS LINE INTO MONTENEGRO
- 32. **The New York Times, 18 October 1918** 95
ALLIES NOW PUSH INTO MONTENEGRO
- 33. **New York Tribune, 19 October 1918** 98
AUSTRIA IS CUT UP INTO STATES
- 34. **New York Tribune, 30 October 1918** 100
MONTENEGRO FAVORS JUGO–SLAVS' UNION

III MONTENEGRO'S KING LOOKS TO WILSON TO AID PEOPLE

- 35. **Chicago Daily Tribune, 31 October 1918** 103
REVOLTS SPREAD IN MONTENEGRO
- 36. **Evening Star (Washington, D.C.), 31 October 1918** 104
TWENTY MILLIONS OF SERBS WELDED
- 37. **The New York Times, 31 October 1918** 107
AUSTRIANS FLEEING FROM MONTENEGRO, CETTINJE
AND OTHER CITIES SEIZED BY INSURGENTS
- 38. **Evening Star (Washington, D.C.), 3 November 1918** 108
MONTENEGRINS LOOK TO U.S. TO DEVELOP
HER INDUSTRY
- 39. **The Boston Globe, 8 November 1918** 111
MONTENEGRO'S KING LOOKS TO WILSON TO
AID PEOPLE
- 40. **The New York Times, 8 November 1918** 113
MONTENEGRO PUTS HOPE IN PRESIDENT WILSON
- 41. **Evening Star (Washington, D.C.), 8 November 1918** 115
PRESIDENT WILSON MONTENEGRO HOPE
- 42. **New York Tribune, 8 November 1918** 118
BALKAN QUESTION MAY GIVE TROUBLE AT
PEACE TABLE
- 43. **The New York Times, 9 November 1918** 122
RED CROSS AID IN BALKANS
- 44. **The New York Times, 13 November 1918** 124
MONTENEGRO IN REVOLT
- 45. **New York Tribune, 20 November 1918** 125
THE NEW SOUTH SLAV STATE
- 46. **The Washington Post, 27 November 1918** 128
SERBIA PRINCE NAMED REGENT OF JUGO–SLAVS
- 47. **The Washington Post, 2 December 1918** 129
FORM NEW SLAVIC STATE

IV MONTENEGRINS DETHRONE KING TO JOIN SERBS

48. **Evening Star (Washington, D.C.), 2 December 1918** 131
KING NICHOLAS OUT
49. **The Boston Globe, 3 December 1918** 132
MONTENEGRO DEPOSES KING, VOTES TO JOIN SERBIA
50. **The New York Times, 3 December 1918** 133
MONTENEGRIN KING FORMALLY DEPOSED, FAMILY
OF NICHOLAS I. OUSTED FROM SUCCESSION
51. **New York Tribune, 3 December 1918** 134
MONTENEGRINS DETHRONE KING; TO JOIN SERBS
52. **The Washington Post, 3 December 1918** 137
EXIT KING NICHOLAS
53. **Evening Star (Washington, D.C.), 4 December 1918** 139
DEPOSITION ONLY FEELER, SAYS MONTENEGRIN KING
54. **The New York Times, 4 December 1918** 140
ANOTHER NICHOLAS PASSES
55. **Los Angeles Times, 5 December 1918** 143
KING NICHOLAS OUSTED IS REPORT BY SERBIA
56. **New York Tribune, 5 December 1918** 144
NICHOLAS REFUSES TO ADMIT HIS DEPOSITION
57. **The Washington Post, 6 December 1918** 145
ASSEMBLY OUSTED NICHOLAS
58. **Chicago Daily Tribune, 8 December 1918** 146
END ALL WARS, PLEA OF QUEEN OF MONTENEGRO
59. **The Washington Post, 17 December 1918** 148
DENY NICHOLAS IS DEPOSED
60. **New York Tribune, 22 December 1918** 149
THE FIRE OF WAR HAS ENTIRELY RECAST THE FACE
OF EUROPE
61. **New York Tribune, 23 December 1918** 155
MONTENEGRIN MISSION SAYS PEOPLE OUSTED KING
62. **New York Tribune, 23 December 1918** 156
FOODSTUFF FROM AMERICA ARRIVE ON ADRIATIC AND
WILL BE SENT AT ONCE TO SERBIA AND MONTENEGRO
63. **The New York Times, 25 December 1918** 158
KING NICHOLAS WILL MEET WILSON
64. **New York Tribune, 26 December 1918** 160
FUTURE TROUBLE FEARED
65. **Boston Globe, 4 January 1919** 166
FRENCH FOUND GOOD ORDER IN CETTINJE
66. **New York Tribune, 5 January 1919** 168
A CAPTAIN OF THE NEW WORLD GOES TO ROME

- 67. **Chicago Daily Tribune, 6 January 1919** 172
SERBIA RELIES ON AID OF U.S. TO GET HER 'RIGHTS'
- 68. **New York Times, 9 January 1919** 176
THE JUGOSLAV KINGDOM
- 69. **The New York Times, 14 January 1919** 178
ASK ITALIAN ARMY TO QUIT THE SOIL OF
MONTENEGRO

V MONTENEGRINS REVOLT AGAINST SERBS

- 70. **Chicago Daily Tribune, 17 January 1919** 179
PROCLAIM NEW SERB KINGDOM; WANT ADRIATIC
- 71. **The New York Times, 17 January 1919** 181
MONTENEGRINS REVOLT AGAINST SERBS; ASK
PROTECTION OF AMERICAN TROOPS
- 72. **Chicago Daily Tribune, 18 January 1919** 183
CLAIMS AND AIMS OF JUGO-SLAVS
- 73. **Chicago Daily Tribune, 24 January 1919** 184
TELLS PEOPLE OF MONTENEGRO TO REMAIN CALM
- 74. **The New York Times, 29 January 1919** 185
MONTENEGRIN KING PUTS HOPE IN ALLIES, RELIES
ON PEACE CONFERENCE TO PREVENT ANNEXATION
OF HIS COUNTRY BY SERBIA.
- 75. **New York Tribune, 2 February 1919** 188
WHERE THE WORLD IS STILL AT WAR
- 76. **New York Tribune, 2 February 1919** 189
NIKITA OF MONTENEGRO – A KING WHO HAS LIVED
PAST HIS TIME
- 77. **New York Tribune, 3 February 1919** 195
SERBIA'S TERRITORIAL PLAN
- 78. **Chicago Daily Tribune, 4 February 1919**
EIGHT YANKEES SUBDUE REVOLT IN MONTENEGRO
- 79. **Los Angeles Times, 7 February 1919** 201
A KING DE TROP?
- 80. **Evening Star (Washington, D.C.), 8 February 1919** 204
TSCHAIKOVSKY ARRIVES IN PARIS FOR PARLEY:
MONTENEGRINS DEMUR
- 81. **Los Angeles Times, 10 February 1919** 205
YANKS SUPREME IN MONTENEGRO.
- 82. **The Washington Post, 11 February 1919** 210
MONTENEGRO'S CASE
- 83. **Evening Star (Washington, D.C.), 11 February 1919** 212
SERBIA USES LASH ON MONTENEGRINS

84. **Evening Star (Washington, D.C.), 12 February 1919** 216
SAYS STORIES OF SERB ATROCITIES ARE ABSURD
85. **The Washington Post, 15 February 1919** 218
PLEA BY MONTENEGRO
86. **The New York Times, The Washington Post,
19 February 1919** 222
NEW MONTENEGRIN CABINET
87. **The Washington Post, 22 February 1919** 224
WHO SHALL CONTROL AMERICA'S WILL?
88. **Evening Star (Washington, D.C.), 23 February 1919** 226
KING NICHOLAS SAYS FRANCE BACKS SERBS IN
GREEDY DEMANDS
89. **The Washington Post, 23 February 1919** 232
PLEAD FOR REPUBLICS
90. **The Washington Post, 5 March 1919** 236
TO HEAR MONTENEGRO
91. **New York Tribune, 6 March 1919** 237
FRONTIER OF GERMANY TO BE NEUTRALIZED AS
BUFFER TO SAVE FRANCE
92. **The New York Times, 8 March 1919** 238
MONTENEGRO'S DIRE WANT, AMERICAN
COMMISSION REPORTS THE POPULATION
ACTUALLY STARVING
93. **The Boston Globe, 22 March 1919** 239
BARBAROUS REPRESSION ALONE KEPT JUGO-SLAVS
"LOYAL"
94. **Chicago Daily Tribune, 28 March 1919** 246
ASK PUNISHMENT OF SERBIANS FOR SERIES
OF CRIMES
95. **New York Tribune, 4 April 1919** 247
MONTENEGRO INDEPENDENCE IS FAVORED
BY GLADSTONE
96. **New York Tribune, 26 April 1919** 248
MONTENEGRO VANISHES
97. **New York Times, 26 April 1919** 250
MONTENEGRO ASSEMBLY VOTES TO JOIN THE
SERB-CROAT UNION
98. **Evening Star (Washington, D.C.), 1 May 1919** 250
MONTENEGRIN MAN IS BORN WARRIOR
99. **Evening Star (Washington, D.C.), 2 May 1919** 255
MEN OF MONTENEGRO
100. **The Boston Globe, 2 May 1919** 257
WHERE EX-ROYALTIES ARE "RESTING"

VI SERB-ITALIAN FRICTION SHOWS IN MONTENEGRO

101. **Los Angeles Times, 2 May 1919** 259
MONTENEGRO MAY CALM ADRIATIC
102. **Chicago Daily Tribune, 17 May 1919** 260
NEW JUGO-SLAVIA TAKES COMMAND OF MONTENEGRO
103. **Los Angeles Times, 18 May 1919** 265
PLAN NEW ROLE IN MONTENEGRO
104. **Los Angeles Times, 19 May 1919** 271
TROOPS REMAIN IN MONTENEGRO, NEW JUGO-SLAV
STATE ROUSES IMPERIALISTIC CRIES.
105. **Chicago Daily Tribune, 23 May 1919** 277
SERB-ITALIAN FRICTION SHOWS IN MONTENEGRO
106. **Evening Star (Washington, D.C.), 27 May 1919** 279
FREEDOM APPEALS TO MONTENEGRINS
107. **New York Tribune, 30 May 1919** 282
108. **The Boston Globe, 6 June 1919** 282
OLD GERMAN PLOT FOR PEACE WITH RUSSIA
109. **Evening Star (Washington, D.C.), 12 June 1919** 284
SAYS SERBIA WILL NOT CONTROL MONTENEGRO
110. **New York Tribune, 25 June 1919** 285
111. **New York Tribune, 27 June 1919** 286
JUGO-SLAVIA AND TURKEY PRESENT HARD KNOTS,
WHILE RUSSIA IS WORST OF ALL
112. **The New York Times, 29 June 1919** 288
HOW AMERICANS MADE IT POSSIBLE FOR STARVING
MONTENEGRINS TO STOP DIGGING GRAVES AND
BEGIN PLANTING FOOD
113. **The Washington Post, 1 July 1919** 293
TIMELY TOPICS DISCUSSED BY CAPITOL VISITORS
114. **The New York Times, 3 July 1919** 295
MONTENEGRO IS IN REVOLT AGAINST SERBS'
OCCUPATION
115. **New York Tribune, 3 July 1919** 295
BRIEFS
116. **The New York Times, 10 July 1919** 296
ACCUSE SERBIAN TROOPS
117. **The New York Times, 20 July 1919** 297
HOISTING FOOD INTO MONTENEGRO
118. **New York Tribune, 20 July 1919** 298
MONTENEGRO REVOLT DENIED
119. **Evening Star (Washington, D.C.), 20 July 1919** 299
BALKAN TROUBLES DENIED

120. **The New York Times, 27 July 1919** 300
SAYS MONTENEGRO REBELS KING NICHOLAS'S
GOVERNMENT DEMANDS THAT SERBS WITHDRAW
121. **Los Angeles Times, 7 August 1919** 301
MONTENEGRO PEOPLE IN A PITIABLE CONDITION.
122. **Los Angeles Times, 11 August 1919** 303
A NEW NATION BY JUGO-SLAVS. STATE PLANNED A
YEAR AGO BY SERBS, CROATS, SLOVENES.
123. **Evening Star (Washington, D.C.), 18 August 1919** 308
MONTENEGRO'S KING REVIEWS AMERICANS ON
ANNIVERSARY
124. **Los Angeles Times, 19. August 1919** 310
FEED CHILDREN OF MONTENEGRO, AMERICAN RELIEF
SOCIETY DOES ITS WORK UNMOLESTED

VII MONTENEGRO KNOTTY PROBLEM

125. **Los Angeles Times, 21. August 1919** 315
MONTENEGRINS AND SERBIANS FIGHTING
126. **The Boston Globe, 28. August 1919** 315
MONTENEGRO REVOLTS AGAINST SERBIA
127. **Chicago Daily Tribune, 29. August 1919** 317
"ITALIAN-MADE."
128. **New York Tribune, 31. August 1919** 319
THE MONTENEGRIN REVOLT
129. **The Washington Post, 31. August 1919** 320
JUGOSLAVS CHANGE CHARTER
130. **Evening Star (Washington, D.C.), 2 September 1919** 321
REPORTS OF SERBIAN OUTBREAK ARE DENIED
131. **Chicago Daily Tribune, 4 September 1919** 322
SERBS WIPE OUT ROYALIST PARTY IN
MONTENEGRO
132. **The Washington Post, 6 September 1919** 324
SERBS ACCUSED OF MASSACRE.
133. **Chicago Daily Tribune, 8 September 1919** 326
VOICE OF THE PEOPLE
134. **Evening Star (Washington, D.C.), 12 September 1919** 329
MONTENEGRO STILL IN WAR
135. **The Washington Post, 28 September 1919** 329
PLEA BY MONTENEGRIN KING.
136. **Chicago Daily Tribune, 5 October 1919** 330
EUROPE'S OLDEST KING READY TO GIVE
UP THRONE

137. The New York Times, 5 October 1919	335
CHATTERBOXES OF EUROPE, MONTENEGRIN WOMEN HOLD THE RECORD	
138. New York Tribune, 13 October 1919	341
MONTENEGRINS ACCUSE SERBIANS OF CRUELTY	
139. The New York Times, 19 October 1919	343
CHARGES NICHOLAS BETRAYED COUNTRY	
140. New York Tribune, 7 November 1919	349
MONTENEGRIN NAMED ENVOY TO PARIS PEACE CONFERENCE	
141. The Boston Globe, 22 November 1919	350
D'ANNUNZIO PLANS TO ANNEX DALMATIA, SERBIANS CONCENTRATE TROOPS TO PREVENT ATTACK ON MONTENEGRO	
142. Chicago Daily Tribune, 23 November 1919	351
POET TO SEIZE ALL DALMATIA, SERBIA HEARS MONTENEGRO GOAL, TOO	
143. New York Tribune, 27 November 1919	354
ITALY SAID TO PLAN SEIZING DALMATIA AND MONTENEGRO	
144. Evening Star (Washington, D.C.), 30 November 1919	356
FEUDS OF MONTENEGRO OFTEN CENTURIES OLD	
145. New York Tribune, 30 November 1919	358
AMERICAN RED CROSS IS AIDING IN MONTENEGRO	
146. Evening Star (Washington, D.C.), 2 December 1919	360
DEFENDS MONTENEGRO, SON OF BLACK MOUNTAIN SAYS HIS PEOPLE ARE NOT BANDITS	
147. New York Tribune, 7 December 1919	362
D'ANNUNZIO SAID TO PLAN NEW COUP, LONDON HEARS HE AIMS TO CAUSE REVOLT IN MONTENEGRO AND ALBANIA	
148. The New York Times, 19 December 1919	364
FIGHTING IN MONTENEGRO	
149. Evening Star (Washington, D.C.), 22. December 1919	364
BALKAN STATES TALK WAR; ALLIES SEE GRAVE DANGER	
150. The New York Times, 28 December 1919	367
KING NICHOLAS PROTESTS. EXILED MONTENEGRIN GOVERNMENT APPEALS BEFORE PEACE CONFERENCE.	

SADRŽAJ

I ODREDBE MIRA I MIROVNI PLANOVI

1. **Njujork tribjun, 6. januar 1918. .... 24**
LOJD DŽORDŽ DEFINIŠE USLOVE MIRA
2. **Njujork tribjun, 9. januar 1918. .... 26**
VILSON OBJAVIO AMERIČKI MIROVNI PLAN ZA
SLOBODAN I BEZBJEDAN SVIJET
3. **Njujork tribjun, 9. januar 1918. .... 28**
PREDSJEDNIKOV GOVOR NAIŠAO NA POHVALE SA
SVIH STRANA
4. **Njujork tajms, 16. januar 1918. .... 31**
PONOVO DR FRIDJUNG
5. **Njujork tribjun, 16. januar 1918. .... 33**
SRBI GLUVI ZA TEVTONSKE PREDLOGE
6. **Njujork tribjun, 17. januar 1918. .... 35**
BARON SONINO ĆE PONOVO IZNIJETI RATNE CILJEVE
ITALIJE, NE PROTIVI SE STVARANJU VELIKE SRBIJE
UJEDINJENJEM SA JUGOSLOVENIMA
7. **Vašington post, 17. januar 1918. .... 37**
ITALIJA I JUGOSLAVIJA
8. **Njujork tajms, 21. januar 1918. .... 39**
PRIŽELJKUJE ANEKSIJU SRBIJE
9. **Los Andeles tajms, 27. januar 1918. .... 40**
NEŠTO LIČNO
10. **Vašington post, 27. januar 1918. .... 41**
AKO POBIJEDI, AUSTRIJA ĆE ANEKSIJIRATI SRBIJU, CRNA
GORA I ALBANIJA ŽRTVE NJEMAČKIH USLOVA
11. **Vašington Post, 4. februar 1918. .... 43**
JUGOSLOVENI PRIJETE, NAVODI O „RATU UNUTAR
RATA“
12. **Vašington post, 6. februar 1918. .... 46**
MAĐARSKA PROTIV ČERNINA
13. **Njujork tribjun, 24. februar 1918. .... 49**
POLOŽAJ SADA ZNATNO POBOLJŠAN

14. **Njujork tribjun, 4. mart 1918. .... 52**
VELIKI RAT – 1312. DAN
15. **Njujork tribjun, 1. maj 1918. .... 53**
USTANAK NA POMOLU MEĐU SRBIMA U OKVIRU AUSTRIJE

II NADA JUGOSLOVENA

16. **Njujork tajms, 17. jun 1918. .... 59**
NADA JUGOSLOVENA, AMERIČKI IZRAZ NAKLONOSTI
DAJE SNAGU NJIHOVOJ BORBI ZA SLOBODNU I
UJEDINJENU NACIJU
17. **Vašington post, 13. jul 1918. .... 64**
CRNOGORCI IZNURENI GLAĐU I GERILSKIM RATOVANJEM
18. **Čikago dejli tribjun, 11. avgust 1918. .... 66**
ITALIJANSKA KRALJICA JELENA
19. **Njujork tribjun, 25. avgust 1918. .... 67**
SRBI OPTUŽILI KRALJA CRNE GORE
20. **Njujork tajms, 1. septembar 1918. .... 72**
OVDAŠNJI CRNOGORCI SE ZALAŽU ZA UJEDINJENJE
21. **Njujork tajms, 1. septembar 1918. .... 77**
CRNOGORSKA PODJELA, STRANKA KOJA TRAŽI
UJEDINJENJE SA OSTALIM SLOVENIMA OPTUŽUJE KRALJA
22. **Njujork tribjun, 28. septembar 1918. .... 80**
SVAKI DAN KAMPANJE BIĆE POSVEĆEN JEDNOJ
SAVEZNIČKOJ DRŽAVI
23. **Vašington post, 29. septembar 1918. .... 81**
KRALJ CRNE GORE ODLIKUJE GENERALA PERŠINGA
24. **Vašington post, 6. oktobar 1918. .... 85**
NIKOLA IZDAJE CRNU GORU
25. **Njujork tajms, 9. oktobar 1918. .... 88**
CRNA GORA POD ORUŽJEM KAKO BI ISTJERALA
NEPRIJATELJA
26. **Boston gloub, 11. oktobar 1918. .... 89**
CRNOGORSKI POSLANIK NA PROSLAVI U NJUJORKU
27. **Čikago dejli tribjun, 11. oktobar 1918. .... 89**
FRANCUZI BLIZU CRNE GORE; SRBI U BLIZINI NIŠA
28. **Njujork tajms, 11. oktobar 1918. .... 91**
GLAD U CRNOJ GORI
29. **Njujork tribjun, 12. oktobar 1918. .... 92**
CRNOGORCI POZDRAVLJAJU AMERIKU KAO PRAVOG
IZBAVITELJA
30. **Vašington post, 14. oktobar 1918. .... 93**
IMENOVAN NA MJESTO KONZULA

31. **Ivning Star (Vašington), 17. oktobar 1918. .... 94**
AUSTRO-NJEMCI PRELAZE GRANICU CRNE GORE
32. **Njujork tajms, 18. oktobar 1918. .... 96**
SAVEZNICI SADA PRODIRU U CRNU GORU
33. **Njujork tribjun, 19. oktobar 1918. .... 99**
AUSTRIJA JE RASCJEPKANA NA DRŽAVE
34. **Njujork tribjun, 30. oktobar 1918. .... 100**
CRNA GORA PODRŽAVA ZAJEDNICU JUGOSLOVENA

III CRNOGORSKI KRALJ SE NADA DA ĆE VILSON POMOĆI NJEGOVOM NARODU

35. **Čikago dejli tribjun, 31. oktobar 1918. .... 103**
POBUNA SE ŠIRI CRNOM GOROM
36. **Ivning star, Vašington, 31. oktobar 1918. .... 105**
SPOJENO DVADESET MILIONA SRBA
37. **Njujork tajms, 31. oktobar 1918. .... 107**
AUSTRIJANCI BJEŽE IZ CRNE GORE, POBUNJENICI
ZAUZELI CETINJE I DRUGE GRADOVE
38. **Ivning star, Vašington, 3. novembar 1918. .... 109**
CRNOGORCI OČEKUJU DA ĆE IM SAD RAZVITI
INDUSTRIJU
39. **Boston gloub, 8. novembar 1918. .... 112**
CRNOGORSKI KRALJ OČEKUJE OD VILSONA DA
POMOGNE NJEGOVOM NARODU
40. **Njujork tajms, 8. novembar 1918. .... 114**
CRNA GORA POLAŽE NADU U PREDSEDNIKA VILSONA
41. **Ivning star, Vašington, 8. novembar 1918. .... 117**
NADA CRNE GORE JE PREDSEDNIK VILSON
42. **Njujork tribjun, 8. novembar 1918. .... 121**
BALKANSKO PITANJE MOŽE PRAVITI PROBLEME ZA
MIROVNIM STOLOM
43. **Njujork tajms, 9. novembar 1918. .... 123**
CRVENI KRST POMAŽE NA BALKANU
44. **Njujork tajms, 13. novembar 1918. .... 125**
CRNA GORA U POBUNI
45. **Njujork tribjun, 20. novembar 1918. .... 127**
NOVA JUŽNOSLOVENSKA DRŽAVA
46. **Vašington post, 27. novembar 1918. .... 128**
SRPSKI PRINC IMENOVAN ZA REGENTA JUGOSLOVENA
47. **Vašington post, 2. decembar 1918. .... 129**
STVARA SE NOVA SLOVENSKA DRŽAVA

IV CRNOGORCI ZBACUJU KRALJA DA BI SE PRIDRUŽILI SRBIMA

48. **Ivning star, Vašington, 2. decembar 1918. .... 132**
KRALJ NIKOLA VAN
49. **Boston gloub, 3. decembar 1918. .... 132**
CRNA GORA SVRGAVA KRALJA, GLASA DA SE PRIDRUŽI SRBIJI
50. **Njujork tajms, 3. decembar 1918. .... 134**
CRNOGORSKI KRALJ ZVANIČNO SVRGNUT SA PRESTOLA, PORODICA NIKOLE I OSTALA BEZ PRAVA NASLJEĐIVANJA PRESTOLA
51. **Njujork tribjun, 3. decembar 1918. .... 136**
CRNOGORCI SVRGAVAJU KRALJA; PRIDRUŽUJU SE SRBIMA
52. **Vašington post, 3. decembar 1918. .... 138**
KRALJ NIKOLA ODLAZI
53. **Ivning star, Vašington, 4. decembar 1918. .... 140**
SVRGAVANJE JE SAMO PREDLOG; VELI CRNOGORSKI KRALJ
54. **Njujork tajms, 4. decembar 1918. .... 142**
JOŠ JEDAN NIKOLA PROLAZI
55. **Los Anđeles tajms, 5. decembar 1918. .... 144**
KRALJ NIKOLA JE ZBAČEN, KAKO NAVODI SRBIJA
56. **Njujork tribjun, 5. decembar 1918. .... 145**
NIKOLA ODBIJA DA PRIHVATI SVRGNUĆE
57. **Vašington post, 6. decembar 1918. .... 146**
SKUPŠTINA ZBACILA NIKOLU
58. **Čikago dejli tribjun, 8. decembar 1918. .... 147**
OKONČAJTE SVE RATOVE, MOLI KRALJICA CRNE GORE
59. **Vašington post, 17. decembar 1918. .... 148**
PORIČU DA JE NIKOLA SVRGNUT
60. **Njujork tribjun, 22. decembar 1918. .... 152**
RATNA STIHIJA JE U POTPUNOSTI PREOBLIKOVALA LICE EVROPE
61. **Njujork tribjun, 23. decembar 1918. .... 156**
CRNOGORSKO POSLANSTVO KAŽE DA JE NAROD ZBACIO KRALJA
62. **Njujork tribjun, 23. decembar 1918. .... 157**
HRANA IZ AMERIKE STIŽE DO JADRANA I SMJESTA ĆE BITI POSLATA SRBIJI I CRNOJ GORI
63. **Njujork tajms, 25. decembar 1918. .... 159**
KRALJ NIKOLA ĆE SE SASTATI SA VILSONOM

64. **Njujork tribjun, 26. decembar 1918. .... 164**
STRAH OD BUDUĆIH NEPRILIKA
65. **Boston gloub, 4. januar 1919. .... 167**
FRANCUZI ZATEKLI RED NA CETINJU
66. **Njujork tribjun, 5. januar 1919. .... 170**
KAPETAN NOVOG SVIJETA ODLAZI U RIM
67. **Čikago dejli tribjun, 6. januar 1919. .... 175**
SRBIJA SE OSLANJA NA POMOĆ SAD KAKO BI DOBILA
SVOJA 'PRAVA'
68. **Njujork tajms, 9. januar 1919. .... 177**
JUGOSLOVENSKA KRALJEVINA
69. **Njujork tajms, 14. januar 1919. .... 178**
TRAŽE OD ITALIJANSKE VOJSKE DA NAPUSTI TLO
CRNE GORE

V CRNOGORCI SE BUNE PROTIV SRBA

70. **Čikago dejli tribjun, 17. januar 1919. .... 180**
PROGLAŠENA NOVA SRPSKA KRALJEVINA;
TRAŽE JADRAN
71. **Njujork tajms, 17. januar 1919. .... 182**
CRNOGORCI USTAJU PROTIV SRBA, TRAŽE ZAŠTITU
AMERIČKIH SNAGA
72. **Čikago dejli tribjun, 18. januar 1919. .... 183**
ZAHTJEVI I CILJEVI JUGOSLOVENA
73. **Čikago dejli tribjun, 24. januar 1919. .... 184**
GOVORI NARODU CRNE GORE DA OSTANE MIRAN
74. **Njujork tajms, 29. januar 1919. .... 187**
CRNOGORSKI KRALJ POLAŽE NADE U SAVEZNIKE,
OSLANJA SE NA MIROVNU KONFERENCIJU DA SPRIJEČI
ANEKSIJU SVOJE ZEMLJE SRBIJI
75. **Njujork tribjun, 2. februar 1919. .... 188**
GDJE SVIJET JOŠ RATUJE
76. **Njujork tribjun, 2. februar 1919. .... 193**
CRNOGORSKI NIKITA, KRALJ KOJI JE NADŽIVIO SVOJE
VRIJEME
77. **Njujork tribjun, 3. februar 1919. .... 196**
TERITORIJALNI PLAN SRBIJE
78. **Čikago dejli tribjun, 4. februar 1919. .... 199**
OSAM JENKIJA SAVLADALI POBUNU U CRNOJ GORI
79. **Los Anđeles tajms, 7. februar 1919. .... 202**
SUVIŠAN KRALJ?

80. **Ivning star, Vašington, 8. februar 1919. .... 204**
 ČAJKOVSKI STIŽE U PARIZ NA PREGOVORE:
 KOLEBANJE CRNE GORE
81. **Los Andeles tajms, 10. februar 1919. .... 208**
 JENKIJI NEPRIKOSNOVENI U CRNOJ GORI
82. **Vašington post, 11. februar 1919. .... 211**
 SLUČAJ CRNE GORE
83. **Ivning star, Vašington, 11. februar 1919. .... 214**
 SRBIJA KORISTI ŠIBU NAD CRNOGORCIMA
84. **Ivning star, Vašington, 12. februar 1919. .... 217**
 KAŽE DA SU PRIČE O SRPSKIM ZLOČINIMA APSURDNE
85. **Vašington post, 15. februar 1919. .... 220**
 CRNOGORSKI APEL
86. **Njujork tajms, Vašington post, 19. februar 1919. .... 222**
 NOVI CRNOGORSKI KABINET
87. **Vašington post, 22. februar 1919. .... 225**
 KO ĆE KONTROLISATI VOLJU AMERIKE?
88. **Ivning star, Vašington, 23. februar 1919. .... 229**
 KRALJ NIKOLA KAŽE DA FRANCUSKA PODRŽAVA
 SRBE U NJIHOVIM POHLEPNIM ZAHTJEVIMA
89. **Vašington post, 23. februar 1919. .... 234**
 APEL ZA REPUBLIKU
90. **Vašington post, 5. mart 1919. .... 236**
 CRNA GORA ĆE BITI SASLUŠANA
91. **Njujork Tribjun, 6. mart 1919. .... 237**
 NJEMAČKA GRANICA DA POSTANE NEUTRALNA
 KAO BRANIK KOJI BI ŠTITIO FRANCUSKU
92. **Njujork tajms, 8. mart 1919. .... 239**
 PRIJEKA POTREBA CRNE GORE, AMERIČKA KOMISIJA
 IZVJEŠTAVA DA STANOVNIŠTVO ZAPRAVO UMIRE
 OD GLADI
93. **Boston gloub, 22. mart 1919. .... 243**
 SAMO VARVARSKO UGNJETAVANJE DRŽALO
 JUGOSLOVENE „LOJALNIM“
94. **Čikago dejli tribjun, 28. mart 1919. .... 246**
 TRAŽE KAZNU ZA SRBE ZA NIZ ZLOČINA
95. **Njujork tribjun, 4. april 1919. .... 247**
 GLEDSTON PODRŽAVA NEZAVISNOST CRNE GORE
96. **Njujork tribjun, 26. april 1919. .... 249**
 CRNA GORA NESTAJE
97. **Njujork tajms, 26. april 1919. .... 250**
 CRNOGORSKA SKUPŠTINA IZGLASALA PRIKLJUČENJE
 SRPSKO–HRVATSKOJ ZAJEDNICI

98. **Ivning star, Vašington, 1. maj 1919. .... 253**
CRNOGORAC JE ROĐENI RATNIK
99. **Ivning star, Vašington, 2. maj 1919. .... 256**
MUŠKARCI CRNE GORE
100. **Boston gloub, 2. maj 1919. .... 258**
GDJE „ODMARAJU“ BIVŠI KRALJEVI

VI SRPSKO-ITALIJANSKA TRVENJA U CRNOJ GORI

101. **Los Anđeles tajms, 2. maj 1919 ..... 260**
CRNA GORA MOŽE UMIRITI JADRAN
102. **Čikago dejli tribjun, 17. maj 1919. .... 263**
NOVA JUGOSLAVIJA PREUZIMA UPRAVU NAD CRNOM GOROM
103. **Los Anđeles tajms, 18. maj 1919. .... 268**
PLANIRANA NOVA ULOGA U CRNOJ GORI
104. **Los Anđeles tajms, 19. maj 1919. .... 274**
SNAGE OSTAJU U CRNOJ GORI, NOVA JUGOSLOVENSKA DRŽAVA BUDI IMPERIJALISTIČKE TEŽNJE
105. **Čikago dejli tribjun, 23. maj 1919. .... 278**
SRPSKO-ITALIJANSKO TRVENJE OČIGLEDNO U CRNOJ GORI
106. **Ivning star, Vašington, 27. maj 1919. .... 281**
SLOBODA SE DOPADA CRNOGORCIMA
107. **Njujork tribjun, 30. maj 1919. .... 282**
108. **Boston gloub, 6. jun 1919. .... 283**
STARA NJEMAČKA ZAVJERA ZA MIR SA RUSIJOM
109. **Ivning star, Vašington, 12. jun 1919. .... 285**
KAŽE DA SRBIJA NEĆE KONTROLISATI CRNU GORU
110. **Njujork tribjun, 25. jun 1919. .... 285**
111. **Njujork tribjun, 25. jun 1919. .... 287**
JUGOSLAVIJA I TURSKA PREDSTAVLJAJU POTEŠKOĆE, DOK JE RUSIJA NAJGORA OD SVIH
112. **Njujork tajms, 29. jun 1919. .... 291**
KAKO SU AMERIKANCI OMOGUĆILI GLADNIM CRNOGORCIMA DA PRESTANU DA KOPAJU RAKE I POČNU DA SADE HRANU
113. **Vašington post, 1. jul 1919. .... 294**
POSJETIOCI KAPITOLA RAZMATRALI SAVREMENE TEME
114. **Njujork tajms, 3. jul 1919. .... 295**
CRNA GORA JE U POBUNI PROTIV SRPSKE OKUPACIJE
115. **Njujork tribjun, 3. jul 1919. .... 296**
UKRATKO

116. **Njujork tajms, 10. jul 1919. .... 296**
OPTUŽUJU SRPSKE SNAGE.
117. **Njujork tajms, 20. jul 1919. .... 297**
PODIZANJE HRANE U CRNU GORU
118. **Njujork tribjun, 20. jul 1919. .... 298**
PORIČU POBUNU U CRNOJ GORI
119. **Ivning star, Vašington, 20. jul 1919. .... 299**
DEMANTOVANI BALKANSKI PROBLEMI
120. **Njujork tajms, 27. jul 1919. .... 300**
CRNA GORA NAVODNO U POBUNI, VLADA KRALJA
NIKOLE ZAHTIJEVA DA SE SRBI POVUKU
121. **Los Anđeles tajms, 7. avgust 1919. .... 302**
CRNOGORSKI NAROD U ŽALOSNOM STANJU
122. **Los Anđeles tajms, 11. avgust 1919. .... 306**
NOVA DRŽAVA JUGOSLOVENA. DRŽAVA KOJU SU
PRIJE GODINU DANA PLANIRALI SRBI, HRVATI I
SLOVENCİ
123. **Ivning star, Vašington, 18. avgust 1919. .... 309**
CRNOGORSKI KRALJ VRŠI SMOTRU AMERIKANACA
NA GODIŠNJICU
124. **Los Anđeles tajms, 19. avgust 1919. .... 312**
HRANE DJECU U CRNOJ GORI, AMERIČKO DRUŠTVO
ZA POMOĆ UGROŽENIMA OBAVLJA SVOJ POSAO
NEOMETANO

VII CRNA GORA - ZAMRŠEN PROBLEM

125. **Los Anđeles tajms, 21. avgust 1919. .... 315**
CRNOGORCI I SRBI SE BORE
126. **Boston gloub, 28. avgust 1919. .... 317**
CRNA GORA SE BUNI PROTIV SRBIJE
127. **Čikago dejli tribjun, 29. avgust 1919 ..... 318**
„NAPRAVLJENO U ITALIJI“
128. **Njujork tribjun, 31. avgust 1919. .... 319**
CRNOGORSKI USTANAK
129. **Vašington post, 31. avgust 1919. .... 321**
JUGOSLOVENI MIJENJAJU USTAV
130. **Ivning star, Vašington, 2. septembar 1919. .... 322**
IZVJEŠTAJI O POBUNI PROTIV SRBIJE SU OPOVRGNUTI
131. **Čikago dejli tribjun, 4. septembar 1919. .... 323**
SRBI ZBRISALI ROJALISTIČKU STRANKU U CRNOJ GORI
132. **Vašington post, 6. septembar 1919. .... 325**
SRBI OPTUŽENI ZA MASAKR.

133. **Čikago dejli tribjun, 8. septembar 1919. .... 328**
GLAS NARODA
134. **Ivning star, Vašington, 12. septembar 1919. .... 329**
CRNA GORA JOŠ U RATU
135. **Vašington post, 28. septembar 1919. .... 330**
MOLBA CRNOGORSKOG KRALJA.
136. **Čikago dejli tribjun, 5. oktobar 1919. .... 333**
NAJSTARIJI EVROPSKI KRALJ SPREMAN DA SE
ODREKNE PRESTOLA
137. **Njujork tajms, 5. oktobar 1919. .... 339**
EVROPSKE BRBLJIVICE, CRNOGORSKE ŽENE DRŽE
REKORD
138. **Njujork Tribjun, 13. oktobar 1919. .... 342**
CRNOGORCI OPTUŽUJU SRBE ZA OKRUTNOST
139. **Njujork tajms, 19. oktobar 1919. .... 346**
OPTUŽBE DA JE NIKOLA IZDAO ZEMLJU
140. **Njujork Tribjun, 7. novembar 1919. .... 349**
CRNOGORCI IMENOVALI IZASLANIKA ZA MIROVNU
KONFERENCIJU U PARIZU
141. **Boston gloub, 22. novembar 1919. .... 350**
D'ANUNCIO PLANIRA DA ANEKSIRA DALMACIJU,
SRBI GOMILAJU SNAGE KAKO BI SPRIJEČILI NAPAD
NA CRNU GORU
142. **Čikago dejli tribjun, 23. novembar 1919. .... 352**
PJESNIK UZIMA ČITAVU DALMACIJU, SAZNAJE SE U
SRBIJI DA JE I CRNA GORA CILJ
143. **Njujork tribjun, 27. novembar 1919. .... 355**
ITALIJA NAVODNO PLANIRA DA UZME DALMACIJU I
CRNU GORU
144. **Ivning star, Vašington, 30. novembar 1919. .... 357**
ZAVADE U CRNOJ GORI SU ČESTO STARE VJEKOVIMA
145. **Njujork tribjun, 30. novembar 1919. .... 359**
AMERIČKI CRVENI KRST POMAŽE U CRNOJ GORI
146. **Ivning star, Vašington, 2. decembar 1919. .... 361**
BRANI CRNU GORU, SIN CRNE PLANINE KAŽE DA
NJEGOV NAROD NISU BANDITI
147. **Njujork tribjun, 7. decembar 1919. .... 363**
D'ANUNCIO NAVODNO PLANIRA NOVI PREVRAT,
LONDON SAZNAJE DA NAMJERAVA DA IZAZOVE
BUNU U CRNOJ GORI I ALBANIJU
148. **Njujork tajms, 19. decembar 1919. .... 364**
OKRŠAJI U CRNOJ GORI

- 149. Ivning star, Vašington, 22. decembar 1919. .... 366**
BALKANSKE DRŽAVE GOVORE O RATU; SAVEZNICI
UVIĐAJU OZBILJNU OPASNOST
- 150. Njujork tajms, 28. decembar 1919. .... 368**
KRALJ NIKOLA PROTESTUJE. VLADA CRNE GORE U
EGZILU PODNOSI ŽALBU MIROVNOJ KONFERENCIJI

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-86-7664-207-6
COBISS.CG-ID 20545028